Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ

ପଞ୍ଚପକରଣ-ଅନୁଟୀକା

ଧାତୁକଥାପକରଣ-ଅନୁଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭଵଣ୍ଣନା

ଧାତୁକଥାପକରଣଦେସନାଯ ଦେସଦେସକପରିସାପଦେସା ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରା ଏଵାତି କାଲାପଦେସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଧାତୁକଥାପକରଣଂ ଦେସେନ୍ତୋ’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ତସ୍ସେଵ ଅନନ୍ତରଂ ଅଦେସଯୀ’’ତି ହି ଇମିନା ଵିଭଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଧାତୁକଥା ଦେସିତାତି ତସ୍ସା ଦେସନାକାଲୋ ଅପଦିଟ୍ଠୋ ହୋତି। ଯେ ପନ ‘‘ଵିଭଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ କଥାଵତ୍ଥୁପକରଣଂ ଦେସିତ’’ନ୍ତି ଵଦନ୍ତି, ତେସଂ ଵାଦଂ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତୋ ‘‘ଵିଭଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ…ପେ… ଦସ୍ସେତୁ’’ନ୍ତି ଆହ।

‘‘କାମା ତେ ପଠମା ସେନା’’ତିଆଦିଵଚନତୋ (ସୁ। ନି। ୪୩୮; ମହାନି। ୨୮; ଚୂଳନି। ନନ୍ଦମାଣଵପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୪୭) କିଲେସଵିଦ୍ଧଂସନମ୍ପି ଦେଵପୁତ୍ତମାରସ୍ସ ବଲଵିଧମନନ୍ତି ସକ୍କା ଵତ୍ତୁଂ, ‘‘ଅପ୍ପଵତ୍ତିକରଣଵସେନ କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରମାରାନ’’ନ୍ତି ପନ ଵୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା ଖନ୍ତିବଲସଦ୍ଧାବଲାଦିଆନୁଭାଵେନ ଉସ୍ସାହପରିସାବଲଭଞ୍ଜନମେଵ ଦେଵପୁତ୍ତମାରସ୍ସ ବଲଵିଦ୍ଧଂସନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଵିସଯାତିକ୍କମନଂ କାମଧାତୁସମତିକ୍କମୋ। ସମୁଦଯପ୍ପହାନପରିଞ୍ଞାଵସେନାତି ପହାନାଭିସମଯପରିଞ୍ଞାଭିସମଯାନଂ ଵସେନ। ନନୁ ଚେତଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ମାରାନଂ ଭଞ୍ଜନଂ ସାଵକେସୁପି ଲବ୍ଭତେଵାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ଵା ଆହ ‘‘ପରୂପନିସ୍ସଯରହିତ’’ନ୍ତିଆଦି। ଵୀରସ୍ସ ଭାଵୋ ଵୀରିଯନ୍ତି କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ମହାଵୀରିଯୋତି ମହାଵୀରୋ’’ତି। ମହାଵୀରିଯତା ଚ ପରିପୁଣ୍ଣଵୀରିଯପାରମିତାଯ ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତଵୀରିଯାଧିଟ୍ଠାନେନ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଚତୁବ୍ବିଧସମ୍ମପ୍ପଧାନସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ଵେଦିତବ୍ବା। ତତୋ ଏଵ ହିସ୍ସ ଵୀରିଯାହାନିସିଦ୍ଧିପୀତି।

ଖନ୍ଧାଦିକେ ଧମ୍ମେ ଅଧିଟ୍ଠାଯ ନିସ୍ସାଯ ଵିସଯଂ କତ୍ଵା ଅଭିଧମ୍ମକଥା ପଵତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ଅଭିଧମ୍ମକଥାଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ଵା’’ତି। ତେସଂ କଥନତୋତି ତେସଂ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ କଥାଭାଵତୋ। ଏତେନ ଅତ୍ଥଵିସେସସନ୍ନିସ୍ସଯୋ ବ୍ଯଞ୍ଜନସମୁଦାଯୋ ପକରଣନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ଵା ଧାତୁଯୋ କଥୀଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ, ଏତେନ ଵାତି ଧାତୁକଥା, ତଥାପଵତ୍ତୋ ବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥସମୁଦାଯୋ। ଯଦି ଏଵଂ ସତ୍ତନ୍ନମ୍ପି ପକରଣାନଂ ଧାତୁକଥାଭାଵୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଯଦିପୀ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସାତିସଯନ୍ତି ସଵିସେସଂ ଵିଚିତ୍ତାତିରେକଵସେନ ଅନଵସେସତୋ ଚ ଦେସନାଯ ପଵତ୍ତତ୍ତା। ତଥା ହି ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ସବ୍ବାପି ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀ ଧାତୁକଥାଯ ମାତିକା’’ତି (ଧାତୁ। ୫)। ତେନେଵାହ ‘‘ଏକଦେସକଥନମେଵ ହି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ କତ’’ନ୍ତି।

ଇଦାନି ସାସନେ ଯେସୁ ଧାତୁ-ସଦ୍ଦୋ ନିରୁଳ୍ହୋ, ତେସଂ ଵସେନ ଅଞ୍ଞେହିପି ଅସାଧାରଣଂ ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ଧାତୁକଥାଭାଵଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୂହି ଵା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୂସୁ। ମହନ୍ତୋ ପଭେଦାନୁଗତୋ ଵିସଯୋ ଏତାସନ୍ତି ମହାଵିସଯା, ଧାତୁଯୋ, ନ ଖନ୍ଧାଯତନାନି ଅପ୍ପତରପଦତ୍ତା। ଯେନ ଵା ସଭାଵେନ ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହସମ୍ପଯୋଗଵିପ୍ପଯୋଗେହି ଉଦ୍ଦେସନିଦ୍ଦେସେ ଲଭନ୍ତି, ସୋ ସଭାଵୋ ଧାତୁ। ସା ଧାତୁ ଇଧ ସାତିସଯଂ ଦେସିତାତି ସଵିସେସଂ ଧାତୁଯା କଥନତୋ ଇଦଂ ପକରଣଂ ‘‘ଧାତୁକଥା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ସଭାଵତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ଧାତୁ-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଧାତୁସୋ, ଭିକ୍ଖଵେ , ସତ୍ତା ସଂସନ୍ଦନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୯୮) ଵିଯ। ଧାତୁଭେଦନ୍ତି ଧାତୁଵିଭାଗଂ। ପକରଣନ୍ତି ଵଚନସେସୋ। କୁତୋ ପକରଣ-ସଦ୍ଦୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ ‘‘ସତ୍ତନ୍ନଂ ପକରଣାନଂ କମେନ ଵଣ୍ଣନାଯ ପଵତ୍ତତ୍ତା’’ତି। ତେନ ଯୋଜନଂ କତ୍ଵାତି ତେନ ପକରଣ-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ଧାତୁକଥାଵ ପକରଣଂ ଧାତୁକଥାପକରଣ’’ନ୍ତି ଯୋଜନଂ କତ୍ଵା। ତଂ ଦୀପନନ୍ତି ତଂ ଧାତୁକଥାପକରଣସ୍ସ ଅତ୍ଥଦୀପନଂ, ଅତ୍ଥଦୀପନାକାରେନ ପଵତ୍ତଂ ଵଣ୍ଣନଂ। ‘‘ଅତ୍ଥଂ ଦୀପଯିସ୍ସାମୀ’’ତି ଵତ୍ଵା ‘‘ତଂ ସୁଣାଥା’’ତି ଵଦନ୍ତୋ ସୋତଦ୍ଵାରାନୁସାରେନ ତତ୍ଥ ଉପଧାରଣେ ନିଯୋଜେତୀତି ଆହ ‘‘ତଂଦୀପନଵଚନସଵନେନ ଉପଧାରେଥାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। ମାତିକାଵଣ୍ଣନା

୧। ନଯମାତିକାଵଣ୍ଣନା

୧।ଚୁଦ୍ଦସଵିଧେନାତି ଚୁଦ୍ଦସପ୍ପକାରେନ, ଚୁଦ୍ଦସହି ପଦେହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ‘‘ସଙ୍ଗହୋ ଅସଙ୍ଗହୋ’’ତି ଇଦମେକଂ ପଦଂ, ତଥା ‘‘ସମ୍ପଯୋଗୋ ଵିପ୍ପଯୋଗୋ’’ତି। ‘‘ସଙ୍ଗହିତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଵିପ୍ପଯୁତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦୀନି ପନ ତୀଣି ତୀଣି ପଦାନି ଏକେକଂ ପଦଂ। ଇତରେସୁ ପଦଵିଭାଗୋ

ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟୋୱ। ଏତେହୀତି ସଙ୍ଗହାଦିପ୍ପକାରେହି। ନୟନଂ ପାପନଂ, ତଂ ପନ ପୱତ୍ତନଂ ଞାପନଞ୍ଚ ହୋତୀତି ‘‘ପୱତ୍ତୀୟତି ଞାୟନ୍ତୀ’’ତି ଚ ଦ୍ୱିଧାପି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ନୟା ଏୱ ଉଦ୍ଦିସିୟମାନା ମାତିକା। ଅତ୍ଥଦ୍ୱୟେପି ପୱତ୍ତନଞାଣକିରିୟାନଂ କରଣଭାୱେନ ସଙ୍ଗହାଦିପ୍ପକାରା ନୟାତି ୱୁତ୍ତା। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ଇମିନା ସଙ୍ଗହାଦିକେନ ନୟେନା’’ତି (ଧାତୁ। ଅଟ୍ଠ। ୧)। ପଦାନନ୍ତି ଅତ୍ଥଦୀପକାନଂ ୱଚନାନଂ। ପଜ୍ଜତି ଏତେନ ଅତ୍ଥୋତି ହି ପଦଂ। ପଦାନନ୍ତି ଚ ସଂସାମିସମ୍ବନ୍ଧେ ସାମିୱଚନଂ, ପକରଣସ୍ସାତି ପନ ଅୱୟୱାୱୟୱୀସମ୍ବନ୍ଧେ।

୨। ଅବ୍ଭନ୍ତରମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୨।ତଦତ୍ଥାନୀତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦତ୍ଥାନି। ପଟିଚ୍ଚ ସମୁପ୍ପଜ୍ଜତି ସଙ୍ଖାରାଦିକଂ ଏତସ୍ମାତି ହି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ, ପଚ୍ଚେକଂ ଅୱିଜ୍ଜାଦିକୋ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ସଙ୍ଖାରପିଟକେ ‘‘ଦ୍ୱାଦସ ପଚ୍ଚୟା, ଦ୍ୱାଦସ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦା’’ତି। ତେସନ୍ତି ଖନ୍ଧାଦୀନଂ। ତଥାଦସ୍ସିତାନନ୍ତି ଗଣନୁଦ୍ଦେସୱିଭାଗମତ୍ତେନ ଦସ୍ସିତାନଂ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ଦ୍ୱାଦସଭାୱେନେୱ ଗହିତୋ, ନନୁ ତତ୍ଥ ଭୱୋ କମ୍ମଭୱାଦିଭେଦେନ, ସୋକାଦୟୋ ଚ ସରୂପତୋୟେୱ ଇଧ ପାଠଇୟଂ ଗହିତାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ‘‘ପଞ୍ଚୱୀସାଧିକେନ ପଦସତେନା’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେ ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନେ। କମ୍ମଭୱସ୍ସ ଭାୱନଭାୱେନ, ଉପପତ୍ତିଭୱସ୍ସ ଭୱନଭାୱେନ। ପଦତ୍ଥତୋ ପନ କମ୍ମଭୱୋ ଭୱତି ଏତସ୍ମାତି ଭୱୋ, ଇତରୋ ଭୱତି, ଭୱନଂ ୱାତି। ତନ୍ନିଦାନଦୁକ୍ଖଭାୱେନାତି ଜରାମରଣନିଦାନଦୁକ୍ଖଭାୱେନ।

‘‘ସବ୍ବାପି ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀ ଧାତୁକଥାୟ ମାତିକା’’ତି ଇଦମ୍ପି ଧାତୁକଥାୟ ମାତିକାକିତ୍ତନମେୱାତି ‘‘ସବ୍ବାପି…ପେ… ମାତିକାତି ଅୟଂ ଧାତୁକଥାମାତିକାତୋ ବହିଦ୍ଧା ୱୁତ୍ତା’’ତି ୱଚନଂ ଅସମ୍ଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦିମାହ । ପକରଣନ୍ତରଗତା ୱୁତ୍ତା ଧାତୁକଥାୟ ମାତିକାଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ମାତିକାଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ପକରଣନ୍ତରଗତତ୍ତା ପନ ଅଞ୍ଞତୋ ଗହେତବ୍ବରୂପା ଇତୋ ବହିଭୂତା ନାମ ହୋନ୍ତି, ସରୂପତୋ ଗହିତାୱ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାତିଆଦିକା ଅବ୍ଭନ୍ତରା। ତେନାହ ‘‘ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଠପିତତ୍ତା’’ତି। ମାତିକାୟ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତାତି ମାତିକାୟ ସରୂପେନ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା, ନ ଅଞ୍ଞଥା। ନ ହି ମାତିକାୟ ଅସଙ୍ଗହିତୋ କୋଚି ପଦତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥି। ୱିକିଣ୍ଣଭାୱେନାତି ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ କିଣ୍ଣଭାୱେନ ୱିସଟଭାୱେନ।

୩। ନୟମୁଖମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୩।ନୟାନଂ ସଙ୍ଗହାଦିପ୍ପକାରୱିସେସାନଂ ପୱତ୍ତି ଦେସନା, ତସ୍ସା ୱିନିଗ୍ଗମଟ୍ଠାନତାୟ ଦ୍ୱାରଂ। ୟଥାୱୁତ୍ତଧମ୍ମା ୟଥାରହଂ ଖନ୍ଧାୟତନଧାତୁୟୋ ଅରୂପିନୋ ଚ ଖନ୍ଧାତି ତେସଂ ଉଦ୍ଦେସୋ ନୟମୁଖମାତିକା। ତେନାହ ‘‘ନୟାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ୱିୟୁଜ୍ଜନସୀଲା, ୱିୟୋଗୋ ୱା ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱିୟୋଗିନୋ, ତଥା ସହୟୋଗିନୋ, ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହଧମ୍ମା ଚ ୱିୟୋଗୀସହୟୋଗୀଧମ୍ମା ଚ ସଙ୍ଗହା…ପେ… ଧମ୍ମା, ସଙ୍ଗଣ୍ହନାସଙ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ୱିୟୁଜ୍ଜନସଂୟୁଜ୍ଜନୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତନକସଭାୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚୁଦ୍ଦସପୀତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କରୋତି। ଯେହୀତି ୟେହି ଖନ୍ଧାଦୀହି ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧେହି ଚ। ତେ ଚତ୍ତାରୋତି ତେ ସଙ୍ଗହାଦୟୋ ଚତ୍ତାରୋ। ସଚ୍ଚାଦୀହିପୀତି ସଚ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦୀହିପି ସହ। ୟଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି ସମ୍ଭୱାନୁରୂପଂ, ୟଂ ୟଂ ପଦଂ ସଙ୍ଗହିତୋ ଅସଙ୍ଗହିତୋତି ଚ ୱତ୍ତୁଂ ୟୁତ୍ତଂ, ତଂ ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୋ ପନାତି ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହୋ। ସଙ୍ଗାହକଭୂତେହୀତି ସଙ୍ଗହଣକିରିୟାୟ କତ୍ତୁଭୂତେହି। ତେହୀତି ସଚ୍ଚାଦୀହି। ନ ସଙ୍ଗହଭୂତେହୀତି ସଙ୍ଗହଣକିରିୟାୟ କରଣଭୂତେହି ସଚ୍ଚାଦୀହି ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥାପି ହି ଖନ୍ଧାୟତନଧାତୁୟୋ ଏୱ କରଣଭୂତାତି ଦସ୍ସେତି। ଖନ୍ଧାଦୀହେୱ ସଙ୍ଗହେହୀତି ଖନ୍ଧାଦୀହିୟେୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହନକିରିୟାୟ କରଣଭୂତେହି, ‘‘ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା, ଆୟତନସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା , ଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା, ତେ ଧମ୍ମା ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି, ଦ୍ୱୀହାୟତନେହି, ଅଟ୍ଠହି ଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହୋ ନିୟମେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ। ତସ୍ମାତି ୟସ୍ମା ସଚ୍ଚାଦୀନି ସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାନି, ନ ସଙ୍ଗହଭାୱେନ, ଖନ୍ଧାଦୀନିୟେୱ ଚ ସଙ୍ଗହଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାନି, ତସ୍ମା।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ସଚ୍ଚାଦୟୋ ସଙ୍ଗହୱସେନ ନ ୱୁତ୍ତାତି? ତଥାଦେସନାୟ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ନ ହି ସକ୍କା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ସମୁଦୟସଚ୍ଚାଦୀହି, ସଞ୍ଞାଦୀନଂ ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦୀହି ସଙ୍ଗହନୟେନ ପୁଚ୍ଛିତୁଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତୁଂ ୱାତି। ତଥା ଅରିୟଫଲାଦୀସୁ ଉପ୍ପନ୍ନୱେଦନାଦୀନଂ ସଚ୍ଚୱିନିମୁତ୍ତତାୟ ‘‘ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ କତିହି ସଚ୍ଚେହି ସଙ୍ଗହିତୋ’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱାପି ‘‘ଏକେନ ସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହିତୋ’’ତିଆଦିନା ନିୟମେତ୍ୱା ସଙ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ନ ସକ୍କାତି। ୟଥାସମ୍ଭୱନ୍ତି ୟେହି ସମ୍ପୟୋଗୋ, ୟେହି ଚ ୱିପ୍ପୟୋଗୋ, ତଦନୁରୂପଂ।

ରୂପଂ ରୂପେନ ନିବ୍ବାନେନ ୱା ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଂ ନ ହୋତି, ନିବ୍ବାନଂ ୱା ରୂପେନ। କସ୍ମା? ସମ୍ପୟୁତ୍ତନ୍ତି ଅନାସଙ୍କନୀୟସଭାୱତ୍ତା। ଚତୁନ୍ନଞ୍ହି ଖନ୍ଧାନଂ

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମ୍ପଯୋଗୀଭାୱତୋ ''ରୂପନିବ୍ବାନେହିପି ସୋ ଅତ୍ଥି ନତ୍ଥୀ''ତି ସିଯା ଆସଙ୍କା, ତସ୍ମା ତେସଂ ଇତରେହି, ଇତରେସଞ୍ଚ ତେହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ପନ ରୂପସ୍ସ ରୂପେନ, ନିବ୍ବାନେନ ୱା, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ୱା ରୂପେନ କତ୍ଥଚି ସମ୍ପଯୋଗୋ ଅତ୍ଥୀତି ତଦାସଙ୍କାଭାୱତୋ ୱିପ୍ପଯୋଗୋପି ରୂପସ୍ସ ରୂପନିବ୍ବାନେହି, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ୱା ତେନ ନ ୱୁଚ୍ଚତି, ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧେହିଯେୱ ପନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ''ଚତୂହେୱା''ତିଆଦି। ଅନାରମ୍ମଣସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନାଦିକସ୍ସ। ଅନାରମ୍ମଣଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକେହୀତି ଅନାରମ୍ମଣେନ ସୋତାଯତନାଦିନା ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକେନ ଚ ଧମ୍ମାଯତନାଦିନା। ମିସ୍ସକସ୍ସ ଧମ୍ମାଯତନାଦିକସ୍ସ। ଅନାରମ୍ମଣଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକେହି ନ ହୋତୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଯେସଂ ପନ ଯେହି ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅନାରମ୍ମଣସ୍ସ ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ହି ସାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅନାରମ୍ମଣେନ ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକେନ ଚ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ହୋତି, ଏୱଂ ସାରମ୍ମଣେନପି ସୋ ହୋତିଯେୱ। ତେନ ୱିଯ ଅନାରମ୍ମଣସ୍ସ ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକସ୍ସ ଚାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୪। ଲକ୍ଖଣମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୪।ୱିସୁଂ ଯୋଜନା କାତବ୍ବାତି ଯୋ ତୀହି ସଙ୍ଗହୋ ଚତୂହି ଚ ସମ୍ପଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଂ ସଭାଗୋ ଭାୱୋ ପଯୋଜେତି, ଯୋ ଚ ତୀହି ଅସଙ୍ଗହୋ ଚତୂହି ଚ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଂ ୱିସଭାଗୋ ଭାୱୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସଙ୍ଗହୋ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଯତୀ''ତି ଆହ। ଯସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ, ସୋ ଧମ୍ମୋ ଖନ୍ଧାଦିକୋ ସଭାଗୋ। ଯସ୍ସ ଅସଙ୍ଗହୋ, ସୋ ୱିସଭାଗୋ। ତଥା ସମ୍ପଯୋଗେସୁପି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ସଭାଗତଂ ସରୂପତୋ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସମାନଭାୱୋ ସଙ୍ଗହେ ସଭାଗତା, ଏକୁପ୍ପାଦାଦିକୋ ସମ୍ପଯୋଗେତି ଇମିନା ରୁପ୍ପନାଦିୱିଧୁରୋ ଅସମାନସଭାୱୋ ଅସଙ୍ଗହେ ୱିସଭାଗତା, ନାନୁପ୍ପାଦାଦିକୋ ୱିପ୍ପଯୋଗେତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୋତି ନ ୱୁତ୍ତୋତି।

୫। ବାହିରମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୫।ଏତେନ ଠପନାକାରେନାତି ସରୂପେନ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପକରଣନ୍ତରମାତିକାଯ ଇଧ ମାତିକାଭାୱକିତ୍ତନସଙ୍ଖାତେନ ଠପନାକାରେନ। ପକରଣନ୍ତରଠପିତାଯ ମାତିକାଯ ଅୱିଭାଗେନ ପଚ୍ଛତୋ ଗହଣଂ ବହି ଠପନନ୍ତି ଆହ ''ବହି ପିଟ୍ଠିତୋ ଠପିତତ୍ତା''ତି। ଇଧ ଅଟ୍ଠପେତ୍ୱାତି ଇମିସ୍ସା ଧାତୁକଥାଯ ସରୂପେନ ଅୱତ୍ୱା। ତଥା ପକାସିତତ୍ତାତି ମାତିକାଭାୱେନ ଜୋତିତତ୍ତା। ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀସୀସେନ ହି ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଯଂ ଆଗତମାତିକାୱ ଗହିତାତି। ଯେହି ନଯେହି ଧାତୁକଥାଯ ନିଦ୍ଦେସୋ, ତେସୁ ନଯେସୁ, ତେହି ୱିଭଜିତବ୍ବେସୁ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ, ତେସଂ ନଯାନଂ ପୱତ୍ତିଦ୍ୱାରଲକ୍ଖଣେସୁ ଚ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠେସୁ ଧାତୁକଥାଯ ଉଦ୍ଦେସୱସେନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି ଯଂ ଉଦ୍ଦେସୱସେନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ କୁସଲାଦିୱିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ସକାପି ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀ ଧାତୁକଥାଯ ମାତିକା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ମାତିକାଯ ନିକ୍ଖେପୱିଧି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

''ଗାୱୋତି ଅଯମାହା''ତି ଏତ୍ଥ ଗାୱୀ-ସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ''ସଙ୍ଗହୋ ଅସଙ୍ଗହୋ''ତି ଏତ୍ଥ ପଦଦ୍ୱଯପଲ୍ଲାସକାରିନା ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ଅତ୍ଥପଦତ୍ଥକୋ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହ-ସଦ୍ଦୋ ସଦ୍ଦପଦତ୍ଥକୋ ଞାଯତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଅନିଦ୍ଧାରିତତ୍ଥସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା''ତି। ତେନ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରତୋ ସଙ୍ଗହସଦ୍ଦଂ ସଂୱଣ୍ଣେତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଅନିଦ୍ଧାରିତୱିସେସୋତି ଅସଙ୍ଗହିତଜାତିସଞ୍ଜାତିଆଦିୱିସେସୋ। ସାମଞ୍ଞେନ ଗହେତବ୍ବତନ୍ତି ସଙ୍ଗହସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟତାସାମଞ୍ଞେନ ୱିଞ୍ଞାଯମାନୋ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ୱା। ନ ଚେତ୍ଥ ସାମଞ୍ଞଞ୍ଚ ଏକରୂପମେୱାତି ଚୋଦନା କାତବ୍ବା ଭେଦାପେକ୍ଖତ୍ତା ତସ୍ସ। ଯତ୍ତକା ହି ତସ୍ସ ୱିସେସା, ତଦପେକ୍ଖମେୱ ତନ୍ତି। ''ଅତ୍ତନୋ ଜାତିଯା''ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି ଯଥା ''ମତ୍ତେଯ୍ୟା''ତି ୱୁତ୍ତେ ଅତ୍ତନୋ ମାତୁ ହିତାତି।

ଧମ୍ମୱିସେସଂ ଅନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱାତି ସଙ୍ଗହିତତାଦିନା ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ୱିସେସନଂ ଅକତ୍ୱା। ସାମଞ୍ଞେନାତି ଅୱିସେସେନ। ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଖନ୍ଧାଦିଧମ୍ମାନଂ। ଅୱସେସା ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱାତି ''ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତିଆଦିକା ଅୱସେସା ଦ୍ୱାଦସପି ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବଧମ୍ମୱିସେସଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଧମ୍ମାନଂ ପୁଚ୍ଛନୱିସ୍ସଜ୍ଜନନଯୌଦ୍ଦେସାତି ଯୋଜନା। ନନୁ ଚ ''ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତିଆଦଯୋପି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିସେସଂ ଅନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ସାମଞ୍ଞେନ ଧମ୍ମାନଂ ପୁଚ୍ଛନୱିସ୍ସଜ୍ଜନନଯୁଦ୍ଦେସାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତିଆଦି। ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଞାଯତି, ସଦ୍ଦୋ ଚ ନ ପଯୁଜ୍ଜତି, ସୋ ଲୋପୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଆୱୁତ୍ତିଆଦିୱସେନ ୱା ଅଯମତ୍ଥୋ ଦୀପେତବ୍ବୋ। ତେନାତି ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେନ ଅସଙ୍ଗହିତ-ସଦ୍ଦେନ। ସଙ୍ଗହିତୱିସେସୱିସିଟ୍ଠୋତି ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତତାୱିସେସୱିସିଟ୍ଠୋ, ତେନ ସୋତାଯତନାଦିଭାୱେନ ଅସଙ୍ଗହିତୋ ସୋତପସାଦାଦିକୋ ଯୋ ରୁପ୍ପନସଭାୱୋ ଧମ୍ମୱିସେସୋ। ତନ୍ନିସ୍ସିତୋ ତଂ ଧମ୍ମୱିସେସଂ ନିସ୍ସାଯ ଲବ୍ଭମାନୋ। ''ତେ ଧମ୍ମା କତିହି ଖନ୍ଧେହି… ପେ… ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ଅସଙ୍ଗହିତା''ତିଆଦିନା ଅସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଖାତୋ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନନଯୋ ପରତୋ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜିଯମାନୋ ଇଧ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ହୋତି। ୱିସେସନେ କରଣୱଚନନ୍ତି ଇମିନା ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତସଙ୍ଗହିତତାୱିସେସୱିସିଟ୍ଠତଂଯେୱ ୱିଭାୱେତି। ଏୱମେତେ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବଧମ୍ମୱିସେସଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛନୱିସ୍ସଜ୍ଜନନଯୁଦ୍ଦେସା ପୱତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ନନୁ ଚ ‘‘ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ତାୱତାପି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି? ନ ଲବ୍ଭତି ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଉଦ୍ଦୀପନତୋ। ନଯୁଦ୍ଦେସୋ ହେସୋ, ନ ଧମ୍ମୁଦ୍ଦେସୋ। ତଥା ହି ପାଠଇଯଂ ସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା, ଆଯତନ…ପେ… ଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ତେ ଧମ୍ମା କତିହି ଖନ୍ଧେହି…ପେ… ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି (ଧାତୁ। ୧୭୧) ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ତେ ଧମ୍ମା ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ଦ୍ୱୀହାଯତନେହି ଅଟ୍ଠହି ଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି ଦୁତିଯଂ ଅସଙ୍ଗହିତପଦଂ ଗହିତଂ। ଅଞ୍ଞଥା ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା, ତେ ଧମ୍ମା ଆଯତନସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା, ଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା। ତେ କତମେ’’ଇଚ୍ଚେୱ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବଂ ସିଯା।

ଏସ ନଯୋତି ଅତିଦେସେନ ଦସ୍ସିତମତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ‘‘ତେସୁପୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତିଯପଦେନାତି ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦେସେନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତପଦଂ ସମ୍ବନ୍ଧିଯାହ। କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ ସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତେହି ତେହି ଧମ୍ମେହି ଧମ୍ମାନଂ ସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଗହିତତାଯ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତଥା ହି ତତ୍ଥ ପାଠଇଯଂ ‘‘ତେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା’’ତି ଧମ୍ମମୁଖେନେୱ ସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଗହିତତା ୱୁତ୍ତା। ଦୁତିଯତତିଯେସୁ ପନ ସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଖାତୱିସେସନଦ୍ୱାରେନ ଧମ୍ମାନଂ ଅସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଗହିତତା ୱୁତ୍ତାତି ତତ୍ଥ ‘‘ୱିସେସନେ କରଣୱଚନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ତତ୍ଥ ହି…ପେ… ଧମ୍ମନ୍ତରସ୍ସା’’ତି। ତତ୍ଥ ସଭାୱନ୍ତରେନାତି ସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଖାତେନ ସଭାୱନ୍ତରେନ ପକାରନ୍ତରେନ। ସଭାୱନ୍ତରସ୍ସାତି ଅସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସଭାୱନ୍ତରସ୍ସ। ଏତେସୂତି ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମେସୁ। ଧମ୍ମନ୍ତରେନାତି ଅଞ୍ଞଧମ୍ମେନ। ଧମ୍ମନ୍ତରସ୍ସାତି ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ୱିସେସନଂ କତଂ। ତତ୍ଥ ହି ଅନ୍ତରେନ ପକାରୱିସେସାମସନଂ ଧମ୍ମେନେୱ ଧମ୍ମୋ ୱିସେସିତୋତି। ଆଦିପଦେନେୱାତି ‘‘ସଙ୍ଗହିତେନା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେନ ପଠମପଦେନେୱ। ଇତରେହୀତି ‘‘ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେହି ଦୁତିଯତତିଯପଦେହି। ଏତ୍ଥାତି ଏକାଦସମାଦୀସୁ ଚତୂସୁ। ଦୁତିଯତତିଯେସୁ ୱିଯ ୱିସେସନେ ଏୱ କରଣୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନ ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମେସୁ ୱିଯ କତ୍ତୁଅତ୍ଥେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନନ୍ତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତି।

ୱିୱିଧକପ୍ପନତୋତି ୱିୱିଧଂ ବହୁଧା କପ୍ପନତୋ, ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହାନଂ ୱିସୁଂ ସହ ଚ ୱିସେସନୱିସେସିତବ୍ବଭାୱକପ୍ପନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ପନ ୱିକପ୍ପନଂ ୱୁତ୍ତାକାରେନ ୱିଭଜନଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ୱିଭାଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣେନ ଅଧିମୋକ୍ଖେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ଆରମ୍ମଣେ ନିଚ୍ଛଯନାକାରେନ ପୱତ୍ତିଯା ସନ୍ନିଟ୍ଠାନୱସେନ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମା। ତେ ଚ ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ତଦୱସିଟ୍ଠେ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତଧମ୍ମେ ଚ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ସନ୍ନିଟ୍ଠାନୱସେନ ୱୁତ୍ତା ଚ ସବ୍ବେ ଚ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ସନ୍ନିଟ୍ଠାନୱସେନ ୱୁତ୍ତସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା’’ତି। ଇତରେତି ଫସ୍ସାଦଯୋ। ସବ୍ବେସନ୍ତି ଏକୂନନୱୁତିଯା ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ। ପରିଗ୍ଗହେତବ୍ବାତି ସଙ୍ଗହାଦିୱସେନ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହିତବ୍ବା। ମହାୱିସଯେନ ଅଧିମୋକ୍ଖେନ। ଅଞ୍ଞେସନ୍ତି ୱିତକ୍କାଦୀନଂ। ୱଚନଂ ସମ୍ବନ୍ଧିଯାତି ‘‘ଅଧିମୁଚ୍ଚନଂ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ, ସୋ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣୋ’’ତି ଧମ୍ମସଙ୍ଗହୱଣ୍ଣନାଯଂ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ଯେୱାପନକୱଣ୍ଣନା) ‘‘ତଣ୍ହାପଚ୍ଚଯା ଅଧିମୋକ୍ଖୋ, ଅଧିମୋକ୍ଖପଚ୍ଚଯା ଭୱୋ’’ତି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗେ ଚ ଆଗତଂ ୱଚନଂ ସମ୍ବନ୍ଧିଯ। ଅତ୍ଥେ ସତୀତି ‘‘ସନ୍ନିଟ୍ଠାନ…ପେ… ସାଧାରଣତୋ’’ତି ଏୱମତ୍ଥେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ। ୱତ୍ତବ୍ବେସୂତି ସଙ୍ଗହାଦିପରିଗ୍ଗହତ୍ଥଂ ୱତ୍ତବ୍ବେସୁ। ୱୁତ୍ତା ଫସ୍ସାଦଯୋ ମନସିକାରପରିଯୋସାନା। ତାଦିସସ୍ସାତି ଫସ୍ସାଦିସଦିସସ୍ସ ସାଧାରଣସ୍ସ ଅଧିମୋକ୍ଖସଦିସସ୍ସ ଅସାଧାରଣସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭାୱା।

ନନୁ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିଯୋପି ସାଧାରଣାତି? ସଚ୍ଚଂ ସାଧାରଣା, ଅତ୍ଥି ପନ ୱିସେସୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପନା’’ତିଆଦି। ଅସମାଧିସଭାୱା ବଲଭାୱଂ ଅପ୍ପତ୍ତା ସାମଞ୍ଞସଦ୍ଦେନେୱ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଯୋଜନା। ସାମଞ୍ଞୱିସେସସଦ୍ଦେହି ଚାତି ସାମଞ୍ଞୱିସେସସଦ୍ଦେହି ୱତ୍ତବ୍ବା ଚ ସମାଧିସଭାୱା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା। ୱିସେସସଦ୍ଦୱଚନୀଯଂ ଅଞ୍ଞନ୍ତି ବଲପ୍ପତ୍ତସମାଧିତୋ ଅଞ୍ଞଂ ସାମଞ୍ଞସଦ୍ଦେନ ବ୍ୟାପେତବ୍ବଂ, ୱିସେସସଦ୍ଦେନ ଚ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବଂ ନତ୍ଥି ସମାଧିସଭାୱାଯ ଏୱ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯ ଗହିତତ୍ତା। ନ ଅଞ୍ଞବ୍ୟାପକନିୱତ୍ତକୋ ସାମଞ୍ଞୱିସେସୋ ଅନଞ୍ଞ…ପେ… ୱିସେସୋ, ତସ୍ସ ଦୀପନତୋ। ତସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସାତି ତସ୍ସେୱ ବଲପ୍ପତ୍ତସମାଧିଧମ୍ମସ୍ସ। ଭେଦଦୀପକେହୀତି ୱିସେସଦୀପକେହି ସମାଧିବଲାଦିୱଚନେହି ୱତ୍ତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣା ଅନଞ୍ଞବ୍ୟାପକନିୱତ୍ତକସାମଞ୍ଞୱିସେସଦୀପନା ସଦ୍ଦା। ତତୋ ୱିପରୀତେହି ଅଞ୍ଞଂ ବ୍ୟାପେତବ୍ବଂ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତେହି ସାମଞ୍ଞୱିସେସସଦ୍ଦେହେୱ ନ ସୁଖାଦିସଭାୱା ୱେଦନା ୱିଯ ୱତ୍ତବ୍ବା। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଅସମାଧିସଭାୱା ସମାଧିସଭାୱାତି ଦ୍ୱେଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗହିତା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା, ତସ୍ମା। ଅସମାଧିସଭାୱମେୱ ପକାସେନ୍ତୁ ୱିସେସସଦ୍ଦନିରପେକ୍ଖଂ ପୱତ୍ତମାନତ୍ତା। ଇତରୋତି ସମାଧିବଲାଦିକୋ ୱିସେସସଦ୍ଦୋ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରମାତିକୁଦ୍ଦେସେ, ସାଧାରଣେ ଫସ୍ସାଦିକେ, ମହାୱିସଯେ ୱା ଅଧିମୋକ୍ଖେ ଉଦ୍ଦିସିଯମାନେ। ନନୁ ଚ ଅଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗଯ୍ହମାନା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ୱେଦନା ୱିଯ ସାଧାରଣା ହୋତୀତି ଚୋଦନଂ ସମ୍ବନ୍ଧିଯାହ ‘‘ଅଭିନ୍ନାପି ୱା’’ତିଆଦି। ‘‘ଚିତ୍ତସ୍ସ ଠିତି ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ଅୱିସାହଟମାନସତା (ଧ। ସ। ୧୧, ୧୫)। ଅରୂପୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଆଯୁ ଠିତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ୧୯) ୱଚନତୋ ସମାଧିଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମନିସ୍ସଯେନ ୱତ୍ତବ୍ବତା ୱେଦିତବ୍ବା। ନ ଅରହତୀତି ଇଧ ଉଦ୍ଦେସଂ ନ ଅରହତି ସମୁଖେନେୱ ୱତ୍ତବ୍ବେସୁ ଫସ୍ସାଦୀସୁ ଉଦ୍ଦିସିଯମାନେସୂତି ଅତ୍ଥୋ।

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧। ପଠମନଯୋ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହପଦୱଣ୍ଣନା

୧। ଖନ୍ଧପଦୱଣ୍ଣନା

୬। ‘‘ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯଧମ୍ମଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା, ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯୋ’’ତିଆଦିନା ଚ ଅଭିଞ୍ଞାତଲକ୍ଖଣୱିସଯାତି ଆହ ‘‘ସଭାୱତୋ ଅଭିଞ୍ଞାତାନ’’ନ୍ତି। ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯତାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପହାତବ୍ବସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାୱେତବ୍ବତା ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ଅଧିପତିଯାଦୀତି ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଭାୱୋପଟ୍ଠାନପଦହନାଦୀନି। ସଚ୍ଚାଦିୱିସେସୋ ୱିଯାତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦିପରିଯାଯୋ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯପୀଢଅନଟ୍ଠାଦିୱିସେସୋ ୱିଯ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ନଯମୁଖମାତିକାଯ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯନିଦ୍ଦେସେନ ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା ଏୱ। ତେସଂ ରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧଭାୱେନ ୱିଯ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଭାୱେନ ସଭାଗତା ହୋତି, ନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱେନାତି ସଙ୍ଗହଲକ୍ଖଣମାହ। ଇତୀତି ତସ୍ମା, ଯସ୍ମା ରୂପଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଭାୱେନ ସଭାଗା, ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଭାୱସଙ୍ଖାତେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଭାୱେନ ଅତ୍ଥମୁଖେନେୱ ଗହଣେ। ସଦ୍ଦଦ୍ୱାରେନ ପନ ଗହଣେ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୱଚନସଙ୍ଖାତେନ ୱା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୱଚନୱଚନୀଯତାସଙ୍ଖାତେନ। ଇଦାନି ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋତି ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ପୁରିମେନାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ। ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧମୂଲକାତିଆଦୀସୁ ‘‘ପୁରିମେନ ଯୋଜିଯମାନେ’’ତିଆଦିଂ ଆନେତ୍ୱା ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅଭେଦତୋ ପଞ୍ଚକପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଖନ୍ଧପଦନିଦ୍ଦେସେ ସବ୍ବପଚ୍ଛିମମେୱାତି ଆହ ‘‘ଭେଦତୋ ପଞ୍ଚକପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନନ୍ତର’’ନ୍ତି।

ଆଯତନପଦାଦିୱଣ୍ଣନା

୪୦ ।ଯଦିପିଏକକେପି ସଦିସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସମୁଦଯମଗ୍ଗସଚ୍ଚାନଂ ‘‘ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ…ପେ… ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଏକେନାଯତନେନ ଏକାଯ ଧାତୁଯା ସଙ୍ଗହିତଂ, ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ଏକାଦସହି ଆଯତନେହି ସତ୍ତରସହି ଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି (ଧାତୁ। ୪୧) ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଦନିଦ୍ଦେସେ । ଚକ୍ଖୁସୋତଚକ୍ଖୁସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦୁକାନନ୍ତି ଚକ୍ଖୁସୋତଦୁକଂ ଚକ୍ଖୁସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦୁକନ୍ତି ଏତେସଂ ଦୁକାନଂ। ଚକ୍ଖୁସୋତସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାନଞ୍ହି ‘‘ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଏକେନାଯତନେନ ଏକାଯ ଧାତୁଯା ସଙ୍ଗହିତଂ, ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ଏକାଦସହି ଆଯତନେହି ସତ୍ତରସହି ଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି ଏକକେ ସଦିସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ଚକ୍ଖୁସୋତିନ୍ଦ୍ରିଯଦୁକସ୍ସ ପନ ‘‘ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ସୋତିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଦ୍ୱୀହାଯତନେହି ଦ୍ୱୀହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହିତା, ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ଦସହାଯତନେହି ସୋଢଅସହି ଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି, ‘‘ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ଦ୍ୱୀହି ଖନ୍ଧେହି ଦ୍ୱୀହାଯତନେହି ଦ୍ୱୀହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହିତା, ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ଦସହାଯତନେହି ସୋଢଅସହି ଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି ଚକ୍ଖୁସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦୁକସ୍ସ ଚ ଅସଦିସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ନାପି ଦୁକେହି ତିକସ୍ସାତି ଚକ୍ଖୁସୋତଚକ୍ଖୁସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିଦୁକେହି ଚକ୍ଖୁସୋତସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିତିକସ୍ସ ନାପି ସଦିସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ଇଧାତି ସଚ୍ଚପଦନିଦ୍ଦେସେ। ତିକେନ ଚାତି ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମଗ୍ଗାଦିତିକେନ ଚ। ‘‘ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ଦ୍ୱାଦସହାଯତନେହି ଅଟ୍ଠାରସହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହିତା, ନ କେହିଚି ଖନ୍ଧେହି ନ କେହିଚି ଆଯତନେହି ନ କାହିଚି ଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି ସଦିସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ।

୬। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱଣ୍ଣନା

୬୧ ।ଅୱିଜ୍ଜାୱଚନେନାତି ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା’’ତି ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଗ୍ଗହଣେନ। ୱିସେସନଂ ନ କତ୍ତବ୍ବଂ, ‘‘ସବ୍ବମ୍ପି ୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ‘‘କୁସଲାଦୀନମ୍ପୀ’’ତିଆଦିନା। ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାସଦିସେନ ସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣାଦିସଙ୍ଗହଣତୋ। ତେସନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣାଦିପଦାନଂ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ପଠମନଯେ। ଅକମ୍ମଜାନମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତତା ୱିଞ୍ଞାଯତି ସଦ୍ଦାଯତନସ୍ସପି ଗହିତତ୍ତା।

୭୧ ।ଜାଯମାନ…ପେ… ମାନାନନ୍ତି ଜାଯମାନାଦିଅୱତ୍ଥାନଂ ଧମ୍ମାନଂ। ଜାଯମାନାଦିଭାୱମତ୍ତତ୍ତାତି ନିବ୍ବତ୍ତନାଦିଅୱତ୍ଥାମତ୍ତଭାୱତୋ। ୱିନିବ୍ଭୁଜିତ୍ୱାତି ଅୱତ୍ଥାଭାୱତୋ ୱିନିବ୍ଭୋଗଂ କତ୍ୱା। ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନାନି, ସଭାୱମତ୍ତଭୂତାନୀତି ପରମତ୍ଥଧମ୍ମାନଂ ଅୱତ୍ଥାଭାୱମତ୍ତଭୂତାନି । ଅପରମତ୍ଥସଭାୱାନିପି ରୂପଧମ୍ମସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତିଆଦିଭାୱତୋ ରୁପ୍ପନଭାୱେନ ଗଯ୍ହନ୍ତି। ତତୋ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ସଭାଗାନି, ଅରୂପାନଂ ପନ ଜାତିଜରାମରଣାନୀ’’ତି ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜନା। ଏକେକଭୂତାନୀତି ଯଥା ଏକସ୍ମିଂ ରୂପକଲାପେ ଜାତିଆଦୀନି ଏକେକାନିଯେୱ ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ଏକସ୍ମିଂ ଅରୂପକଲାପେପୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ରୂପକଲାପଜାତିଆଦୀନି ୱିଯା’’ତିଆଦି। ଅନୁଭୱନସଞ୍ଜାନନୱିଜାନନକିଚ୍ଚାନଂ ୱେଦନାଦୀନଂ ନିବ୍ବତ୍ତିଆଦିଭୂତାନିପି ଜାତିଆଦୀନି ତଥା ନ ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ୱେଦିଯନ…ପେ… ଅଗଯ୍ହମାନାନୀ’’ତି। ତେନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ଜାତିଆଦୀନଂ

ସଙ୍ଗହାଭାୱମାହ। ‘‘ଜାତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନିଜ୍ଝା ସଙ୍ଗତା’’ତିଆଦିୱଚନତୋ ଜାତିଆଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗତପରିଯାଯୋ ଅତ୍ଥୀତି ସଙ୍ଗତାଭିସଙ୍ଖରଣକିଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେନ ତେସଂ ସଙ୍ଗହୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଙ୍ଗତା…ପେ… ସଭାଗାନୀ’’ତି। ତେନେୱ ଚ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅନେକନ୍ତପରମତ୍ଥକିଚ୍ଚତା ୱେଦିତବ୍ବା। ତଥା ଦୁୱିଧାନୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତିଆଦିଭାୱେନ ଦ୍ୱିପ୍ପକାରାନି। ତେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସଭାଗତ୍ତେନ। ତେହି ଖନ୍ଧାଦୀହୀତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୂହି।

ପଠମନଯସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯନଯୋ ସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା

୧୭୧।‘‘ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତସଦ୍ଦା ଭିନ୍ନାଧିକରଣା ନ ଗହେତବ୍ବା ୱିସେସନୱିସେସିତବ୍ବତାଯ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ଯୋ ହି ଧମ୍ମୋ ସଙ୍ଗହିତତାୱିସେସୱିସିଟ୍ଠୋ ଅସଙ୍ଗହିତୋ ହେଟ୍ଠା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ସ୍ୱେୱ ଇଧ ଅସଙ୍ଗହିତଭାୱେନ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜୀଯତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଂ ତଂ… ପେ… ତଦେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ’’ତି ଆହ। ଯେ ହି ଧମ୍ମା ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା, ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ଚ ଅସଙ୍ଗହିତା, ତେସଂଯେୱ ପୁନ ଖନ୍ଧାଦୀହି ଅସଙ୍ଗହୋ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନେନ…ପେ… ଆହା’’ତି। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବେସୁ ନଯେସୁ ୱାରେସୁ ଚ। ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହସାମଞ୍ଞେନାତି ‘‘ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନା’’ତିଆଦିନା ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହାନଂ। ‘‘ସାମଞ୍ଞଜୋତନା ୱିସେସେ ଅୱତିଟ୍ଠତୀ’’ତି ଆହ ‘‘ନିଚ୍ଚଂ ୱିସେସାପେକ୍ଖତ୍ତା’’ତି। ୱିସେସାୱବୋଧନତ୍ଥାନି ପଞ୍ଚକ୍ଖତ୍ତୁକାରଣାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଭେଦନିସ୍ସିତତ୍ତା ଚ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନ’’ନ୍ତି। ସୱିସେସାୱ ଖନ୍ଧାଦିଗଣନାତି ‘‘ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନା’’ତିଆଦିନା ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତାପି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିନା ସୱିସେସାୱ ଖନ୍ଧାଦିଗଣନା, ଖନ୍ଧାଦିନା ସଙ୍ଗହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଦ୍ଧାତି କେୱଲା ଅନୱସେସା, ସାମଞ୍ଞଭୂତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ତତ୍ଥାତି ଯଥାଧିକତେ ଦୁତିଯନଯେ। ସାମଞ୍ଞଜୋତନାଯ ୱିସେସନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଆହ ‘‘ସଙ୍ଗହି…ପେ… ନିଦ୍ଧାରିତତ୍ତା’’ତି। ତୀସୁ ସଙ୍ଗହେସୂତି ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହେସୁ ତୀସୁ। ଅଞ୍ଞେହୀତି ୱୁତ୍ତାୱସେସେହି ଦ୍ୱୀହି ଏକେନ ୱା। ଏତ୍ତକେନେୱ ଦସ୍ସେତବ୍ବା ସିଯୁଂ ତାୱତାପି ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତଭାୱସ୍ସ ପକାସିତତ୍ତା। ତେସନ୍ତି ସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ। ଏୱଂୱିଧାନନ୍ତି ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନଂ ସୋତାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଅନିଦ୍ଧାରିତୱିସେସାନଂ। ଅସମ୍ଭୱାତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ଅସମ୍ଭୱା। ସଙ୍ଗହାଦିନଯଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ନଯମାତିକାଯ ବ୍ୟାପାରୋ, ଯତ୍ଥ ପନ ସଙ୍ଗହାଦଯୋ, ତେ ଖନ୍ଧାଦଯୋ କୁସଲାଦଯୋ ଚ ତେସଂ ୱିସଯଭୂତାତି ତେହି ୱିନା ସଙ୍ଗହାଦୀନଂ ପୱତ୍ତି ନତ୍ଥି। ତେନାହ ‘‘ନଯମାତିକାଯ ଅବ୍ଭନ୍ତରବାହିରମାତିକାପେକ୍ଖତ୍ତା’’ତି। ସଙ୍ଗାହକଂ ଅସଙ୍ଗାହକଞ୍ଚାତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଯୋ ହି ଇଧ ସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ ଧମ୍ମୋ ଅସଙ୍ଗାହକଭାୱେନପି ୱୁତ୍ତୋଯେୱାତି।

‘‘ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା, ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି, ‘‘ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା, ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା’’ତି ଚ ଯତ୍ଥ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଧମ୍ମୱିସେସନିଦ୍ଧାରଣଂ ନତ୍ଥି, ତତ୍ଥ ପଠମନଯେ ଛଟ୍ଠନଯେ ଚ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ କତିହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହିତୋ? ଏକେନ ଖନ୍ଧେନା’’ତି (ଧାତୁ। ୬), ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ କତିହି ଖନ୍ଧେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋତି? ନତ୍ଥି। ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ’’ତି (ଧାତୁ। ୨୨୮) ଚ ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଭାୱେନ। ଇତରେସୂତି ଦୁତିଯାଦିନଯେସୁ। ତସ୍ସ ତସ୍ସାତି ଯଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଞ୍ଚ ‘‘ଯେ ଧମ୍ମା’’ତି ଅନିଯମିତରୂପେନ ନିଦ୍ଧାରିତଂ, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ‘‘ତେ ଧମ୍ମା’’ତି ନିଯାମକଭାୱେନ।

ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ପକରଣେ। ଯେନ ଯେନ ଚକ୍ଖାଯତନାଦିନା ସଙ୍ଗାହକେନ। ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହେସୂତି ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେସୁ। ତେନ ତେନାତି ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହେନ। ଅଞ୍ଞନ୍ତି ତତୋ ତତୋ ସଙ୍ଗାହକତୋ ଅଞ୍ଞଂ। ତନ୍ନିମିତ୍ତଂ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବାସଙ୍ଗହେତବ୍ବଂ ଯଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ଅତ୍ଥି, ତଂ ତଦେୱ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା, ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି ସଙ୍ଗାହକାସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ଉଦ୍ଧଟଂ। ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି ତସ୍ସ ସଭାଗଭାୱେନ ସଙ୍ଗାହକସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ। ସିଯା ପନେତଂ ସଭାଗେନ ଏକଦେସେନ ସଙ୍ଗହୋତି, ତଂ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନ ଚ ସୋ…ପେ… ହୋତୀ’’ତି। ଯଞ୍ଚାତିଆଦିନା ୱଚନନ୍ତରଂ ପରିହରତି।

ଯଦିଚାତିଆଦିନାପି ତସ୍ସେୱ ତେନ ସଙ୍ଗହାଭାୱଂ ପାଠାଭାୱଦସ୍ସନେନ ୱିଭାୱେତି। ତତ୍ଥ ସୋ ଏୱାତି ଯୋ ରୂପାଦିକ୍ଖନ୍ଧୋ ସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଏୱ ତେନ ରୂପାଦିକ୍ଖନ୍ଧେନ ସଙ୍ଗଯ୍ହେଯ୍ୟ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବୋ ଭୱେଯ୍ୟ, ତେନେୱ ତସ୍ସ ସଙ୍ଗହାଭାୱେ ଲକ୍ଖଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନ ହି ସୋ ଏୱ ତସ୍ସ ସଭାଗୋ ୱିସଭାଗୋ ଚା’’ତି। ଏକଦେସା ୱିଯ ଚକ୍ଖାଯତନାଦଯୋ ସମୁଦାଯସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିକସ୍ସ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ନ ସଙ୍ଗାହକୋ ଅସଙ୍ଗାହକୋ ଚ ସଭାଗୱିସଭାଗଭାୱାଭାୱତୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ସମୁଦାଯନ୍ତୋଗଧାନନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କରୋତି।

ତତ୍ଥ ଯେନାତି ୱିଭାଗେନ। ତେତି ଏକଦେସା। ତେସନ୍ତି ଏକଦେସାନଂ। ଏତ୍ଥ ତଦନ୍ତୋଗଧତାଯ ୱିଭାଗାଭାୱୋ, ୱିଭାଗାଭାୱେନ ସଭାଗୱିସଭାଗତାଭାୱୋ, ତେନ ସଙ୍ଗାହକାସଙ୍ଗାହକତାଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଯଥା ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ସଭାଗୱିସଭାଗାଭାୱେନ ଏକଦେସାନଂ ସମୁଦାଯୋ ସଙ୍ଗାହକୋ ଅସଙ୍ଗାହକୋ ଚ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ଏକଦେସସଭାଗୱିସଭାଗାନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତଥା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯଥାତିଆଦି ଉଦାହରଣଦସ୍ସନେନ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପାକଟକରଣଂ। ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗାହକଂ ଅସଙ୍ଗାହକଞ୍ଚାତି ଯୋଜନା। ତଥା ସେସେସୁପି। ନ ହି ଏକଦେସ…ପେ… ୱିସଭାଗଂ ଯେନ ସମୁଦାଯୋ ସଙ୍ଗାହକୋ ଅସଙ୍ଗାହକୋ ଚ ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ ତାୱ ମା ହୋତୁ, ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ ପନ କସ୍ମା ପଟିକ୍ଖିପୀଯତୀତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ''ତସ୍ମା''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତସ୍ମାତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ହେତୁଭାୱେନ ପରାମସତି। ଅତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ, ଅତ୍ତନି ଅନ୍ତୋଗଧତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ, ଅତ୍ତେକଦେସସଭାଗତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସତିପି ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତେତି ଯୋଜନା। ତଂ ପନେତଂ ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ସଙ୍ଗହିତୋ ଅସଙ୍ଗହିତୋ ଚ ନ ହୋତୀ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେ ତଯୋ ପକାରେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଗାହକତ୍ତମେୱ ଏତେସଂ ନତ୍ଥୀତି ଏତେସଂ ଅତ୍ତା, ଅତ୍ତନି ଅନ୍ତୋଗଧୋ, ଅତ୍ତେକଦେସସଭାଗୋ ଚାତି ୱୁତ୍ତାନଂ ସଙ୍ଗାହକଭାୱୋ ଏୱ ନତ୍ଥି ସଭାଗାଭାୱତୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ନ ହି ସୋ ଏୱ ତସ୍ସ ସଭାଗୋ''ତିଆଦି। ଯେନାତି ସଙ୍ଗାହକତ୍ତେନ। ଏୱରୂପାନନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ତିପ୍ପକାରାନଂ ଅଗ୍ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ ସତିପି ୱିସଭାଗଭାୱେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ତେନାତି ''ଧମ୍ମାଯତନ''ନ୍ତିଆଦିନା ୱଚନେନ। ଏକଦେସସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିକସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଧମ୍ମାଯତନସ୍ସ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ ଏକଦେସେନ ସମୁଦାଯସ୍ସ ସଙ୍ଗହିତଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ସମୁଦାଯସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଏକଦେସସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନସ୍ସ ସୋତାଯତନସ୍ସ ଚ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ ସମୁଦାଯେନ ଏକଦେସସ୍ସ ସଙ୍ଗହିତଭାୱନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯଦି ଏୱଂ ନ ଦସ୍ସେତି, ଅଥ କିଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଆହ ''ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧଗଣନଭେଦେହୀ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧଗଣନଭେଦେହୀତି ରୂପାଦିଚତୁକ୍ଖନ୍ଧଗଣନୱିଭାଗେହି । ପଞ୍ଚଧାତି ରୂପାଦିଚତୁକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହୋ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହୋତି ଏୱଂ ପଞ୍ଚପ୍ପକାରେନ ଭିନ୍ନତଂ। ତେନାହ ''ଗଣେତବ୍ବାଗଣେତବ୍ବଭାୱେନା''ତି। ''ଏକେନ ଖନ୍ଧେନା''ତିଆଦୀସୁ କରଣତ୍ଥେ କରଣୱଚନଂ, ନ କତ୍ତୁଅତ୍ଥେତି କତ୍ୱା ଆହ ''ସଙ୍ଗାହକାସଙ୍ଗାହକନିରପେକ୍ଖାନ''ନ୍ତି। ତେନେୱାହ ''କମ୍ମକରଣମତ୍ତସବ୍ଭାୱା''ତି। ଦୁତିଯାଦଯୋ ପନ ନଯା। ଅଗଣନାଦିଦସ୍ସନାନୀତି ଅଗଣନଗଣନଦସ୍ସନାନି। ନନୁ ଚ ଦୁତିଯାଦୀସୁ ଗଣନାଦୀନିପି ୱିଜ୍ଜନ୍ତୀତି? ସଚ୍ଚଂ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତାନି ପନ ୱିସେସନଭୂତାନି ଅପ୍ପଧାନାନୀତି ୱିସେସିତବ୍ବଭୂତାନଂ ପଧାନାନଂ ୱସେନେୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ''ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା''ତିଆଦିନା କତ୍ତୁଆଦଯୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି ଆହ ''କତ୍ତୁକରଣକମ୍ମତ୍ତଯସବ୍ଭାୱା''ତି।

ତଥା ତଥାତି ତେନ ତେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିପ୍ପକାରେନ। ତଂତଂଖନ୍ଧାଦିଭାୱାଭାୱୋ ସଭାଗୱିସଭାଗତାତି ରୂପଧମ୍ମାଦୀନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱୋ ସଭାଗତା, ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିଅଭାୱୋ ୱିସଭାଗତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାନିଦ୍ଧାରିତଧମ୍ମଦସ୍ସନେତି ''ଯେ ଧମ୍ମା, ତେ ଧମ୍ମା''ତି ନିଦ୍ଧାରିତପ୍ପକାରଧମ୍ମନିରୂପନେ। ସଙ୍ଗାହକସଙ୍ଗହେତବ୍ବାନନ୍ତି ଚକ୍ଖାଯତନାଦିକସ୍ସ ସଙ୍ଗାହକସ୍ସ ସୋତାଯତନାଦିକସ୍ସ ଚ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବସ୍ସ। ସମାନକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱୋତି ଏକକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱୋ, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦଭାୱୋତି ତସ୍ସ ସମାନକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱୋ ଅଞ୍ଞକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱୋ। ଅଯନ୍ତି ଯ୍ୱାଯଂ ପଠମନଯେ ତଥା ତଥା ଗଣେତବ୍ବାଗଣେତବ୍ବତାସଙ୍ଖାତୋ ଦୁତିଯାଦିନଯେସୁ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ସମାନକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱାଭାୱସଙ୍ଖାତୋ ତଂତଂଖନ୍ଧାଦିଭାୱାଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଅଯମେତେସଂ ଦ୍ୱିପ୍ପକାରାନଂ ନଯାନଂ ସଭାଗୱିସଭାଗତାସୁ ୱିସେସୋ।

ସମୁଦଯସଚ୍ଚସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦି ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋତି ସଙ୍ଗହିତତାୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ । ନ ହି ସକ୍କା ''ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା, ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା''ତିଆଦି ୱତ୍ତୁଂ। ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସଦିସାନି ଅବ୍ୟାକତପଦାଦୀନି। ଇତରେହୀତି ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋ ନ ଉଦ୍ଧଟାନୀତି ଯୋଜନା। ଏୱନ୍ତିଆଦି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିଗମନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋତି ନ ସବ୍ବୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମୋତି ଅତ୍ଥୋ।

''ଖନ୍ଧପଦେନା''ତି ଇଦଂ କରଣତ୍ଥେ କରଣୱଚନଂ, ନ କତ୍ତୁଅତ୍ଥେତି ଆହ ''ଖନ୍ଧପଦସଙ୍ଗହେନାତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ତେନେୱସ୍ସ କତ୍ତୁଅତ୍ଥତଂ ପଟିସେଧେତୁଂ ''ନ ସଙ୍ଗାହକେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। କରଣଂ ପନ କତ୍ତୁରହିତଂ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ''କେନଚି ସଙ୍ଗାହକେନାତି ଇଦଂ ପନ ଆନେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି। ସଙ୍ଗାହକେସୁ ନ ଯୁଜ୍ଜତି ନ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବେସୂତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମା ହି ''ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା''ତି ୱୁତ୍ତାତି। ସମୁଦାଯେ ୱୁତ୍ତୱିଧି ତଦୱଯୱେପି ସମ୍ଭୱତୀତି ଚୋଦନଂ ସମୁଟ୍ଠାପେନ୍ତୋ ''ଏତେନ ନଯେନା''ତିଆଦିମାହ। ପଟିଯୋଗୀନିୱତ୍ତନଂ ଏୱ-ସଦ୍ଦେନ କରୀଯତୀତି ଆହ ''ନ ହି ଅଞ୍ଞମତ୍ତନିୱାରଣଂ ଏୱ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ''ତି। ତେନାହ ''ସଙ୍ଗାହକତୋ ଅଞ୍ଞନିୱାରଣଂ ଏୱ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ''ତି। ସୋ ଚ…ପେ… ପେକ୍ଖନ୍ତି ଇମିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କରୋତି। ସଙ୍ଗାହକାପେକ୍ଖତ୍ତେ ହି ''ସୋ ଚା''ତିଆଦିୱଚନସ୍ସ ''ଚକ୍ଖାଯତନେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋୱ ସଙ୍ଗହିତୋ''ତି ଏତ୍ଥ

ଚକ୍ଖାଯତନଂ ସଙ୍ଗାହକନ୍ତି ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅସମ୍ଭଓ୍ୱୋ ଏଓ୍ୱାତି ଇଦାନି ତଂ ଅସମ୍ଭଓ୍ୱଂ ୱିଭାଓ୍ୱେନ୍ତୋ ‘‘କଥ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ, ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେଓ୍ୱ।

ଏତ୍ଥାତି ‘‘ଅଡ୍ଢେକାଦସହି ଆଯତନଧାତୂହୀ’’ତି ଏତ୍ଥ। ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନା’’ତି ଆନେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଆଯତନଧାତୁୱିସେସନତ୍ଥଂ। ନ ସୋ ଏଓ୍ୱ ତସ୍ସ, ସମୁଦାଯୋ ୱା ତଦେକଦେସାନଂ ସଙ୍ଗାହକୋ ଅସଙ୍ଗାହକୋ ଚ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତୋଓ୍ୱାଯମତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ନ ହୋତୀ’’ତି। ଇମିନା ପରିଯାଯେନାତି ଯସ୍ମା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ ନତ୍ଥି ‘‘ଯେନ ସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ଅସଙ୍ଗାହକଂ ସିଯା’’ତି ଇମିନା ପରିଯାଯେନ। ଅସଙ୍ଗହିତତାଯ ଅଭାଓ୍ୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଧାତୁ। ଅଟ୍ଠ। ୧୭୧) ‘‘ସୋ ଚ…ପେ… ନତ୍ଥୀ’’ତି। ସଙ୍ଗହିତତାଯାତି ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ସଙ୍ଗହିତଭାଓ୍ୱେନ ଅସଙ୍ଗହିତତାଯ ଅଭାଓ୍ୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଯୋଜନା। ସା ସଙ୍ଗହିତତାତି ଅତ୍ତନା ଅତ୍ତନୋ, ଅତ୍ତେକଦେସାନଂ ୱା ସଙ୍ଗହିତତା। ତେନାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ। ତେସନ୍ତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧତଦେକଦେସାନଂ। ଅତ୍ଥି ଚ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି। ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀହି ୱିଯାତି ୱିସଦିସୁଦାହରଣଂ। ଏତେହି ରୂପୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ଅଞ୍ଞେହି ଚ ଏଓ୍ୱରୂପେହି। ଏତାନି ଅଞ୍ଞାନି ଚାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେଓ୍ୱ ନଯୋ।

ତେନେଓ୍ୱ ତସ୍ସ ସଙ୍ଗହିତଭାଭାଓ୍ୱଦସ୍ସନେନ ହେଟ୍ଠା ଦସ୍ସିତେନ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ୱାରେ। ଅଗ୍ଗହଣେତି ଅକଥନେ, ଅଦେସନାଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଦୀସୂତି ସମୁଦଯସଚ୍ଚସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀସୁ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ ତଂ କାରଣଂ। କସ୍ମା? ତେହି ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଦୀହି ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତେ ଧମ୍ମଜାତେ ସତି ତସ୍ସ ଆଯତନସଙ୍ଗହାଦୀହି ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତସ୍ସ ଅଭାଓ୍ୱତୋ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହୀତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି। ସଙ୍ଗହିତମେଓ୍ୱ ନତ୍ଥି, କସ୍ମା? ‘‘ସୋ ଏଓ୍ୱ ତସ୍ସ ସଙ୍ଗାହକୋ ନ ହୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋଓ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ। ଯଦିପି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିନା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିକସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ…ପେ… ନତ୍ଥୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଞ୍ଞସ୍ସ ପନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିକସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିନା ସଙ୍ଗହିତଭାଭାଓ୍ୱେନ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତଂ ଅତ୍ଥୀତି ଯୋଜନା। ଉଭଯାଭାଓ୍ୱୋତି ସଙ୍ଗହିତଭାସଙ୍ଗହିତଭାଭାଓ୍ୱୋ। ଏତ୍ଥ ଏତସ୍ମିଂ ୱାରେ। ଧମ୍ମାଯତନଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନନ୍ତି ଧମ୍ମାଯତନାଦୀନଂ ଖନ୍ଧଚତୁକ୍କସଙ୍ଗାହକତ୍ତେ, ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ଖନ୍ଧଦୁକସଙ୍ଗାହକତ୍ତେତି ଯୋଜନା। ପାଠଇଯଂ ଅନାଗତତ୍ତା ‘‘ସତୀ’’ତି ସାସଙ୍କଂ ୱଦତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପଠମେନ ଧମ୍ମଧାତୁସଠଆଯତନାଦୀନଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଞ୍ଚ, ଦୁତିଯେନ ଏକକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ହି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସେଓ୍ୱ ସଙ୍ଗାହକଂ। ତେସନ୍ତି ଖନ୍ଧଚତୁକ୍କଖନ୍ଧଦୁକାଦୀନଂ ଅସଙ୍ଗହିତତା ନ ନତ୍ଥି ଅତ୍ଥେଓ୍ୱାତି ତସ୍ସା ଅଭାଓ୍ୱୋ ଅନେକନ୍ତିକୋ। ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ପନା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତନଯେନ।

ତତ୍ଥେଓ୍ୱାତି ତସ୍ମିଂଯେଓ୍ୱ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେ ସନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘପଦେ। ନିଓ୍ୱତ୍ତେତ୍ୱା ଗଣ୍ହନ୍ତୋତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ ପଟିନିଓ୍ୱତ୍ତେତ୍ୱା ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ପଚ୍ଚାମସନ୍ତୋ। ତଦଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବତାତି ତେସଂ ସଙ୍ଗାହକାସଙ୍ଗାହକସଙ୍ଗହିତଭାସଙ୍ଗହିତଭାନଂ ଅଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବତା। ଅସଙ୍ଗାହକଭାଭାଓ୍ୱତୋ ଏଓ୍ୱ…ପେ… ନ ସଙ୍ଗାହକଭାଭାଓ୍ୱତୋତି ଯସ୍ମା ନେସଂ ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ ୱିଯ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତମ୍ପି ନତ୍ଥି, ତତୋ ଏଓ୍ୱ ସଙ୍ଗହିତଭାସଙ୍ଗହିତତ୍ତମ୍ପୀତି ଦସ୍ସେତି।

ଦୁତିଯନଯସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତତିଯନଯୋ ଅସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୧୭୯।ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତେସୂତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଏକଦେସସଭାଗତା ସମୁଦାଯସଭାଗତା ନ ହୋତି, ତସ୍ମା। ତେନାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ। ତାନୀତି ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯନିବ୍ବାନାନି। ଯଥା ଚ ଏକଦେସୱିସଭାଗତାଯ ନ ସଙ୍ଗହିତତା, ଏଓ୍ୱଂ ଏକଦେସସଭାଗତାଯ ଅସଙ୍ଗହିତତାପି ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ କେଓ୍ୱଲ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ସଙ୍ଗହିତାନେଓ୍ୱ ନ ନ ହୋନ୍ତୀତି ଯୋଜନା। ତେତି ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତଯନିବ୍ବାନସୁଖୁମରୂପଧମ୍ମା। ତେହୀତି ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧଚକ୍ଖାଯତନାଦୀହି। ନ କଥଞ୍ଚି ସମ୍ମିସ୍ସାତି କେନଚିପି ପକାରେନ ନ ସମ୍ମିସ୍ସାତି ଅସମ୍ମିସ୍ସତାଯ ସଙ୍ଗହିତଭାଓ୍ୱଂ ସାଧେତି। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ୱିଯ…ପେ… ନ ହୋତୀତି ଯଥା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ସଭାଗତାଭାଓ୍ୱତୋ ନିବ୍ବାନଂ ନ କେନଚିପି ସଙ୍ଗହଣେନ ସଙ୍ଗହିତଂ, ଏଓ୍ୱଂ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧଚକ୍ଖାଯତନାଦୀହି ତଂ ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ସଙ୍ଗହିତଂ ନ ହୋତୀତି ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହାଭାଓ୍ୱୋ ପାକଟୋ ୱୁତ୍ତୋଓ୍ୱାତି ଏଓ୍ୱଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଏଓ୍ୱରୂପାନନ୍ତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ। ନ ହି ନିବ୍ବାନଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧେନ ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା, ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା’’ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଙ୍ଗାହକଭାଭାଓ୍ୱତୋ ଏଓ୍ୱା’’ତି। ତଥା ‘‘ଅବ୍ୟାକତେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା, ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା’’ତିଆଦି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ତାଦିସସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭାଓ୍ୱତୋତି ଆହ ‘‘ସନିବ୍ବାନ…ପେ… ଭାଓ୍ୱତୋଓ୍ୱା’’ତି। ଅଗ୍ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା। ତେନାହ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦି। କଞ୍ଚୀତି କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଜାତଂ। ତେତି ଅବ୍ୟାକତଧମ୍ମାଦଯୋ। ଅତ୍ତନୋତି ଅବ୍ୟାକତଧମ୍ମାଦିଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ଏକଦେସୋତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦି। ଅତ୍ତେକଦେସସଭାଗୋତି ନିବ୍ବାନଂ। ତଞ୍ହି ଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୁପରିଯାପନ୍ନତାଯ ତଦେକଦେସସଭାଗୋ। ଅସଙ୍ଗହିତସଙ୍ଗାହକତ୍ତାତି ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତାନଂ ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ

ଆୟତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଵିସଭାଗକ୍ଖନ୍ଧନିବ୍ବାନସମୁଦାୟତ୍ତା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଧମ୍ମାୟତନେନ ନ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ସଙ୍ଗହିତୋ ଅତ୍ଥୀତି ୟୋଜନା। ଏତସ୍ସାତି ‘‘ଧମ୍ମାୟତନେନ ସଙ୍ଗହିତା’’ତି ଏତସ୍ସ ପଦସ୍ସ ଧମ୍ମାୟତନଗଣନେନ ସଙ୍ଗହିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଓଳାରିକରୂପସମ୍ମିସ୍ସଂ ଧମ୍ମାୟତନେକଦେସଂ।

ତତିୟନୟଅସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁତ୍ଥନୟୋ ସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦଵଣ୍ଣନା

୧୯୧।ତିଣ୍ଣଂସଙ୍ଗହାନନ୍ତି ଖନ୍ଧାୟତନଧାତୁସଙ୍ଗହାନଂ। ସଙ୍ଗହଣପୁବ୍ବଂ ଅସଙ୍ଗହଣଂ, ଅସଙ୍ଗହଣପୁବ୍ବଂ ସଙ୍ଗହଣଞ୍ଚ ଵୁଚ୍ଚମାନଂ ସଙ୍ଗହଣାସଙ୍ଗହଣାନଂ ପଵତ୍ତିଵିସେସେନ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସଙ୍ଗହଣା…ପେ… ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠା’’ତି। ସଙ୍ଗହାଭାଵକତୋ ଅସଙ୍ଗହୋ ସଙ୍ଗହହେତୁକୋ ସଙ୍ଗହସ୍ସ ପଵତ୍ତିଵିସେସୋୟେଵ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସଙ୍ଗହଣପ୍ପଵତ୍ତିଵିସେସଵିରହେ’’ତି। କେନଚି ସମୁଦୟସଚ୍ଚାଦିନା ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ସଙ୍ଗହିତେନ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିୟାପନ୍ନେନ ଧମ୍ମଵିସେସେନ ପୁନ ତଥେଵ ସଙ୍ଗହିତୋ ସୋ ଏଵ ସମୁଦୟସଚ୍ଚାଦିକୋ ଧମ୍ମଵିସେସୋ ସଙ୍ଗହିତେନ ସଙ୍ଗହିତୋ। ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାଵସବ୍ଭାଵା ସଙ୍ଗାହକଭାଵେନ ନ ଉଦ୍ଧଟା, ନ ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତା ଏଵ। ୟଥା ହି ତୀହି ସଙ୍ଗହେହି ନ ସଙ୍ଗାହକା, ଏଵଂ ଦ୍ଵୀହି, ଏକେନପି ସଙ୍ଗହେନ ନ ସଙ୍ଗାହକା ଇଧ ନ ଉଦ୍ଧଟା। ତେହି ସଙ୍ଗହିତାତି ତେହି ତୀହି ସଙ୍ଗହେହି ସଙ୍ଗହିତା ଧମ୍ମା। ୟସ୍ସାତି ୟସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସଙ୍ଗାହକସ୍ସ।

ସକଲଵାଚକେନାତି ଅନଵସେସଂ ଖନ୍ଧାଦିଅତ୍ଥଂ ଵଦନ୍ତେନ। ତେନ ଖନ୍ଧାଦିପଦେନାତି ‘‘ତେନେଵ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛେୟ୍ୟା’’ତି ଏତ୍ଥ ତେନ ଖନ୍ଧାଦିପଦେନାତି ଏଵଂ ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଏଵଂ ପନ ଅୟୋଜେତ୍ଵା ‘‘ୟଂ ଅତ୍ତନୋ ସଙ୍ଗାହକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ଵା ପୁନ ତେନେଵ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛେୟ୍ୟ, ତଂ ଅଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଗହିତଂ ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି ଏଵଂ ନ ସକ୍କା ଵତ୍ତୁଂ। କସ୍ମାତି ଚେ? ନ ହି ୟେନ ସମୁଦୟସଚ୍ଚାଦିନା ୟଂ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିୟାପନ୍ନଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହେହି ସଙ୍ଗହିତଂ, ତେନେଵ ସମୁଦୟସଚ୍ଚାଦିନା ତସ୍ସ ତଦଵସିଟ୍ଠସ୍ସ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମସ୍ସ, ନ ଚ ତସ୍ସେଵ କେଵଲସ୍ସ ସମୁଦୟସଚ୍ଚାଦିକସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ ପୁଚ୍ଛିତୋ ଵିସ୍ସଜ୍ଜିତୋତି ୟୋଜନା, ଅଥ ଖୋ ତେନ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମେନ ଫସ୍ସାଦିନା। ସଙ୍ଗହିତସ୍ସାତି ସଙ୍ଗହିତତାଵିସିଟ୍ଠସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ସଙ୍ଗାହକଂ ସକଲକ୍ଖଣାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ଵା ପୁନ ତେନ ଖନ୍ଧାଦିପଦେନ ୟଂ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛେୟ୍ୟ, ତଂ ତାଦିସଂ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଵେଦନା ସଦ୍ଦୋ ଚ ଖନ୍ଧୋ ଆୟତନଞ୍ଚାତି ଵେଦନା ଵିସୁଂ ଖନ୍ଧୋ, ସଦ୍ଦୋ ଚ ଵିସୁଂ ଆୟତନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞେନ ଖନ୍ଧନ୍ତରାଦିନା। ଅସମ୍ମିସ୍ସନ୍ତି ଅବ୍ୟାକତଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦି ଵିୟ ଅମିସ୍ସିତଂ। ନ ହି… ପେ… ଏତ୍ଥାତି ସଙ୍ଗହିତତାଵିସିଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମେନ ୟୋ ଧମ୍ମୋ ସଙ୍ଗହିତୋ, ତସ୍ସ ସଙ୍ଗହିତତାଵିସିଟ୍ଠୋୟେଵ ୟୋ ସଙ୍ଗହୋ, ସୋ ନ ଏତ୍ଥ ଵାରେ ପୁଚ୍ଛିତୋ ଵିସ୍ସଜ୍ଜିତୋ ଚ। ସଙ୍ଗହୋଵାତି କେଵଲୋ ସଙ୍ଗହୋ , ନ କତ୍ତାପେକ୍ଖୋତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ସଙ୍ଗାହକେନାତି ଇଦଂ ୟଥାଵୁତ୍ତେନ ଅତ୍ଥେନ ନିଵତ୍ତିତସ୍ସ ଦସ୍ସନଂ। ନ ହୀତିଆଦି ତଂସମତ୍ଥନଂ।

ଚତୁତ୍ଥନୟସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚମନୟୋ ଅସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦଵଣ୍ଣନା

୧୯୩।ଵୁତ୍ତନୟେନାତି ୟସ୍ମା ସଙ୍ଗହପ୍ପଵତ୍ତିଵିସେସଵିରହିତୋ ଅସଙ୍ଗହିତଧମ୍ମଵିସେସନିସ୍ସିତୋ ପଞ୍ଚମନୟୋ, ତସ୍ମା ୟୋ ଏତ୍ଥ କେନଚି ଅସଙ୍ଗହିତେନ ଧମ୍ମଵିସେସେନ ପୁନ ଅସଙ୍ଗହିତୋ ଧମ୍ମଵିସେସୋ ଅସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତୋ ଅସଙ୍ଗହିତତାୟ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ଵିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବୋ ଚ। ତମେଵ ତାଵ ୟଥାନିଦ୍ଧାରିତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ୟେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧ…ପେ… ଅସଙ୍ଗହିତା, ତେହି ଧମ୍ମେହି ୟେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧ…ପେ… ଅସଙ୍ଗହିତାତି ଆହା’’ତି ଚତୁତ୍ଥନୟେ ଵୁତ୍ତନୟାନୁସାରେନ। ୟଥାନିଦ୍ଧାରିତଧମ୍ମଦସ୍ସନନ୍ତି ପାଠଇୟଂ ନିଦ୍ଧାରିତପ୍ପକାରଧମ୍ମଦସ୍ସନଂ। ସହ ସୁଖୁମରୂପେନାତି ସସୁଖୁମରୂପଂ, ତେନ ସୁଖୁମରୂପେନ ସଦ୍ଧିଂ ଗହିତଂ ଵିଞ୍ଞାଣଂ, ତେନ ସହିତଧମ୍ମସମୁଦାୟା ସସୁଖୁମ…ପେ… ଦାୟା। କେ ପନ ତେତି ଆହ ‘‘ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚା’’ତିଆଦି। କେସଞ୍ଚୀତି ନିବ୍ବାନଚକ୍ଖାୟତନାଦୀନଂ। ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି। ପରିପୁଣ୍ଣସଙ୍ଗହେହି ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗାହକା ପରିପୁଣ୍ଣସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗାହକା। ଅବ୍ୟାକତଧମ୍ମସଦିସା ନେଵଦସ୍ସନେନନଭାଵନାୟପହାତବ୍ବନେଵସେକ୍ଖାନାସେକ୍ଖାଦୟୋ। ଇତରେତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ। ତବ୍ବିପରିୟାୟେନାତି ଵୁତ୍ତଵିପରିୟାୟେନ, ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥିତାୟ ପରିପୁଣ୍ଣସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗାହକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅସଙ୍ଗାହକେସୁ ନିବ୍ବାନଂ ଅନ୍ତୋଗଧଂ, ତସ୍ମା ତଂ ଅନିଦସ୍ସନଅପ୍ପଟିଘେହି ଅସଙ୍ଗହେତବ୍ବଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ଚ ତଦେଵ ତସ୍ସ ଅସଙ୍ଗାହକ’’ନ୍ତି। ‘‘ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେନ ୟେ ଧମ୍ମା’’ତିଆଦୟୋ ନଵ ପଞ୍ହା ଦୁତିୟପଞ୍ହାଦୟୋ, ତେ ପଠମପଞ୍ହେନ ସଦ୍ଧିଂ ଦସ, ନାମରୂପପଞ୍ହାଦୟୋ ପନ ଚତୁଵୀସତୀତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବେପି ଚତୁତ୍ତିଂସ ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିଵିସେସକପଦନ୍ତି ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନା’’ତିଆଦିନା ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତେନ ଵିସେସକଂ

ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିପଦଂ। ପୁଚ୍ଛାଯାତି ଚ ପୁଚ୍ଛନଟ୍ଠେନାତି ଅତ୍ଥୋ। “ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନା”ତିଆଦି ସବ୍ବମ୍ପି ୱା ୱିଞ୍ଞାପେତୁଂ ଇଚ୍ଛିତଭାୱେନ ୱଚନଂ ପଞ୍ହଭାୱତୋ ପୁଚ୍ଛା। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ “ପଞ୍ହା ପନେତ୍ଥ...ପେ... ଚତୁତ୍ତିଂସ ହୋନ୍ତୀ”ତି। ତେ ହି ଲକ୍ଖଣତୋ ଦସ୍ସିତାତି ତେ ନିଦ୍ଧାରିତଧମ୍ମା ତେନେୱ ଅସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତତାଯ ନିଦ୍ଧାରଣସଙ୍ଖାତେନ ଲକ୍ଖଣେନ ଦସ୍ସିତା।

ତଦେୱାତି ଏୱ-ସଦ୍ଦେନାତି “ତଦେୱା”ତି ଏତ୍ଥ ଏୱ-ସଦ୍ଦେନ। “ଯଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟଂ ପଦଂ, ତଂ ଖନ୍ଧାଦୀହି ଅସଙ୍ଗହିତ”ନ୍ତି ଏତ୍ଥ “ଖନ୍ଧାଦୀହେୱା”ତି ଅୱଧାରଣଂ ନିପ୍ପଯୋଜନଂ ପକାରନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। “ତୀହି ଅସଙ୍ଗହୋ”ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା “ଅସଙ୍ଗହିତମେୱା”ତି ସଙ୍ଗହିତତାନିୱତ୍ତନସ୍ସ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତଦେୱାତି ପନ ଇଚ୍ଛିତଂ ଉଦ୍ଧଟସ୍ସେୱ ଅସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତଭାୱସ୍ସ ଅୱଧାରେତବ୍ବତ୍ତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ନ କଦାଚୀ”ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ଅନୁଦ୍ଧଟସ୍ସ। ଅନିଯତତଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଇଦଂ ଅୱଧାରଣଫଲଦସ୍ସନଂ। ନିଯମତୋତି ସକ୍କା ୱଚନସେସୋ ଯୋଜେତୁନ୍ତି ଇଦମ୍ପି ଏୱ-କାରେନ ସିଦ୍ଧମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯତୋ ହି ଏୱ-କାରୋ, ତତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ନିଯମୋତି। ଏୱଂପକାରମେୱାତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟପ୍ପକାରମେୱ, ଯଂ ପକାରଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟଂ, ତଂପକାରମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସାତି ଅସଙ୍ଗହିତସ୍ସ। ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଅନୁଦ୍ଧଟପ୍ପକାରସ୍ସ। ଏତେନ ଯୋ ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟୋ ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତୋ, ତସ୍ସେୱ ଇଧ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଭାୱୋ, ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ “ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟଞ୍ହୀ”ତିଆଦି। ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହୱସେନ ଚେତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞସହିତତା, ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅସହିତତା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅୱସେସା ୱେଦନାଦଯୋ ତଯୋ ଖନ୍ଧା ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ସକଲେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ତେସଂ ସଙ୍ଗହୋ ନତ୍ଥୀତି “ସଙ୍ଗହିତା”ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ଏକଦେସେନ ପନ ସଙ୍ଗହୋ ଅତ୍ଥୀତି “ଅସଙ୍ଗହିତା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବ”ନ୍ତି ଆହ। “ରୂପଧମ୍ମାୱା”ତି ନିଯମନଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟଭାୱାପେକ୍ଖନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ପୁଚ୍ଛାଯ...ପେ... ଅଧିପ୍ପାଯୋ”ତି ଆହ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ “ଅନୁଦ୍ଧଟା ୱେଦନାଦଯୋପି ହି ଅସଙ୍ଗହିତା ଏୱା”ତି। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ପଞ୍ଚମନଯନିଦ୍ଦେସେ। ପଠମେ ନଯେତି ପଠମେ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପେ। ତଥା ଦୁତିଯେତି ଏତ୍ଥାପି। ରୂପୱିଞ୍ଞାଣେହୀତି ଅସୁଖୁମରୂପଧମ୍ମେହି ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଚାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ଓଳାରିକ...ପେ... ଅତ୍ଥୋ”ତି ଆହ। କଥଂ ପନ ରୂପଧମ୍ମାତି ୱୁତ୍ତେ ଓଳାରିକରୂପସ୍ସେୱ ଗହଣନ୍ତି ଆହ “ରୂପେକଦେସୋ ହି ଏତ୍ଥ ରୂପଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତୋ”ତି।

୧୯୬।ଅସଙ୍ଗାହକନ୍ତି “ଚକ୍ଖାଯତନେନ...ପେ... ଅସଙ୍ଗହିତା”ତି ଏୱଂ ଅସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବଭାୱେନ ୱୁତ୍ତମ୍ପି କାମଂ ୱେଦନାଦୀହେୱ ଚତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତଂ, ତଂ ପନ ନ ଚକ୍ଖାଯତନମେୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ “ଚକ୍ଖାଯତନେନ ପନା”ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯେହି ଧମ୍ମେହୀତି ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଯେହି। ସବ୍ବଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ତେୱ ରୂପାଦିକେ ଧମ୍ମେ ଉଦାନେତି ପାଠଇଯଂ। କସ୍ମା ପନେତଂ ଉଦାନେତୀତି ଆହ “ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନା”ତିଆଦି। ପଠମେନ ଉଦାନେନ। ଦ୍ୱେତି “ବାହିରା ଉପାଦା ଦ୍ୱେ”ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଦ୍ୱେ-ସଦ୍ଦଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତସ୍ସ ଅସଙ୍ଗହିତସ୍ସ। ଯଥାଦସ୍ସିତସ୍ସାତି “ରୂପ”ନ୍ତିଆଦିନା ଦସ୍ସିତପ୍ପକାରସ୍ସ। ଧମ୍ମନ୍ୱଯଞ୍ଞାଣୁପ୍ପାଦନଂ ନଯଦାନଂ। “ରୂପଂ ଧମ୍ମାଯତନ”ନ୍ତିଆଦୀନଂ ପଦାନଂ ୱସେନ ଦ୍ୱେୱୀସପଦିକୋ ଏସ ନଯୋ।

ପଞ୍ଚମନଯଅସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଛଟ୍ଠନଯୋ ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗପଦୱଣ୍ଣନା

୨୨୮। “ତତ୍ଥା”ତି ଇମିନା “ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗପଦଂ ଭାଜେତ୍ୱା”ତି ଏତ୍ଥ ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗପଦଂ ଭାଜିତଂ, ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବତାଯ ଚ ପଧାନଭୂତଂ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠଂ, ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିପଦନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ଯଂ ଲବ୍ଭତି...ପେ... ୱେଦିତବ୍ବ”ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ “ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ହୀ”ତିଆଦିନା ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରତି। ତତ୍ଥ ନ ଲବ୍ଭତୀତି “ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତ”ନ୍ତି ୱା ଗହେତୁଂ ନ ଲବ୍ଭତି, ଅଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ପୁଚ୍ଛାଯ ଗହିତଂ ପଟିକ୍ଖେପେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତୁଂ। ପଟିକ୍ଖେପୋପି ହି ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନମେୱ। ତଥା ହି ଯମକେ (ଯମ। ୧।ଖନ୍ଧଯମକ।୫୯-୬୧) “ଯସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ତସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା”ତି ପୁଚ୍ଛାଯ “ନତ୍ଥୀ”ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତଂ। ତେନ ପନେତ୍ଥ ରୂପଧମ୍ମେସୁ ସମ୍ପଯୋଗଟ୍ଠୋ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ଅଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ସମ୍ପଯୋଗପଦଂ ଗହିତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ। ଏତେସନ୍ତି ରୂପନିବ୍ବାନାନଂ। ୱିସଭାଗତାତି ଅତଂସଭାଗତା। ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଭାୱୋ ହି ସମ୍ପଯୋଗେ ସଭାଗତା, ନ ସଙ୍ଗହେ ୱିଯ ସମାନସଭାଗତା, ତସ୍ମା ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଭାୱରହିତାନଂ ରୂପନିବ୍ବାନାନଂ ସା ଏକୁପ୍ପାଦାଦିତା ୱିସଭାଗତା ୱୁତ୍ତା। ତଦଭାୱତୋତି ତସ୍ସା ୱିସଭାଗତାଯ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିତାଯ ଅଭାୱତୋ। ୱିପ୍ପଯୋଗୋପି ନିୱାରିତୋ ଏୱ ହୋତି, ୱିସଭାଗୋ ଭାୱୋ ୱିପ୍ପଯୋଗୋତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋତି। “ଚତୂସୁହୀ”ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କରୋତି। ତତ୍ଥ ତେସଂ ତେହୀତି ଚ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ଏୱ ପରାମସତି। ୱିସଭାଗତା ଚ ହୋତି ରୂପନିବ୍ବାନେସୁ ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ “ନ ଚ ରୂପେକଦେସସ୍ସା”ତିଆଦି। ତେନେୱାତି ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧସଭାଗତ୍ତା ଏୱ।

ତୀହି ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂହୀତି ଘାନଜିୱ୍ହାକାୟୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂହି ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତେ ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକେ ରୂପଧମ୍ମମିସ୍ସକେ ଧମ୍ମେ ଦୀପେତି ରୂପଭୱୋତି ୟୋଜନା। ପଞ୍ଚହୀତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀହି ପଞ୍ଚହି ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂହି। ଏକାୟ ମନୋଧାତୁୟା। ନ ସମ୍ପୟୁତ୍ତେତି ନ ସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ଏୱ। ତଥା ହି “ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତେ ଅହୋନ୍ତେ ସତ୍ତହିପି ସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ସତ୍ତପି ୱା ତା”ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାତି ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତତାପଟିକ୍ଖେପେନ। ତାହୀତି ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂହି। ସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ଦୀପେନ୍ତୀତି ସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ଦୀପେନ୍ତିୟେୱ, ନ ସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ଏୱାତି ଏୱମୱଧାରଣଂ ଗହେତବ୍ବଂ। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁପି। ସମ୍ପୟୁତ୍ତେ ୱେଦନାଦିକେ। ସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଭାୱେହି ନୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂୟେୱ ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁସତ୍ତକଂ। ସମ୍ପୟୁତ୍ତଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବାନି ସମ୍ପୟୁତ୍ତନୱତ୍ତବ୍ବାନି, ଭିନ୍ନସନ୍ତାନିକାନି, ନାନାକ୍ଖଣିକାନି ଚ ଅରୂପାନିପି ଧମ୍ମଜାତାନି। ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତା ଧମ୍ମାୟତନାଦିପଦେହି ଦୀପେତବ୍ବା, ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟୋ ଅଚେତସିକାଦିପଦେହି ଦୀପେତବ୍ବା, ତଦୁଭୟସମୁଦାୟା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦିପଦେହି ଦୀପେତବ୍ବାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ୟଦି ଏୱନ୍ତି ୟଦି ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱିପ୍ପୟୋଗୋ ନତ୍ଥି। ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସୋଭୟଧମ୍ମାତି ରୂପନିବ୍ବାନସହିତସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତଧମ୍ମା। ଖନ୍ଧାଦୀହେୱାତି ଖନ୍ଧାୟତନଧାତୂହି ଏୱ, ନ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧମତ୍ତେନ। ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧେୟେୱ ପନ ସନ୍ଧାୟ “ତେହି ଧମ୍ମେହି ୟେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା”ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନାୟଂ ଦୋସୋତି ଦସ୍ସେତି। ତଦେକଦେସାତି “ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସା”ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଧମ୍ମସମୁଦାୟସ୍ସ ଏକଦେସା। ତଦେକଦେସଞ୍ଞସମୁଦାୟାତି ତସ୍ସେୱ ୟଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ସମୁଦାୟସ୍ସ ଏକଦେସା ହୁତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେସଂ ଅୱୟୱାନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ସମୁଦାୟଭୂତା। ୱିଭାଗାଭାୱତୋତି ଭେଦାଭାୱତୋ। ଭେଦୋତି ଚେତ୍ଥ ଅଚ୍ଚନ୍ତଭେଦୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ନ ହି ସମୁଦାୟାୱୟୱାନଂ ସାମଞ୍ଞୱିସେସାନଂ ୱିୟ ଅଚ୍ଚନ୍ତଭେଦୋ ଅତ୍ଥି ଭେଦାଭେଦୟୁତ୍ତତ୍ତା। ତେସଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତଭେଦମେୱ ହି ସନ୍ଧାୟ “ସମୁଦାୟନ୍ତୋଗଧାନଂ ଏକଦେସାନଂ ନ ୱିଭାଗୋ ଅତ୍ଥୀ”ତି ସଙ୍ଗହେପି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାତି ଅୱିଭାଗସବ୍ଭାୱତୋ ସଭାଗୱିସଭାଗତ୍ତାଭାୱେନ। ତେସନ୍ତି ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଆଦୀନଂ । ତେ ଚ ଅକୁସଲାବ୍ୟାକତା। ତେସନ୍ତି କୁସଲାକୁସଲାବ୍ୟାକତଧମ୍ମାନଂ। ତସ୍ମାତି ୟସ୍ମା ୱିଭତ୍ତସଭାୱାନଂ ନ ତେସଂ ସମୁଦାୟେକଦେସାଦିଭାୱୋ, ତସ୍ମା। ୟସ୍ମା ପନ କୁସଲାଦୟୋ ଏୱ ଖନ୍ଧାଦୟୋତି ଖନ୍ଧାଦିଆମସନେନ ସମୁଦାୟେକଦେସାଦିଭାୱୋ ଆପନ୍ନୋ ଏୱାତି ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱିପ୍ପୟୋଗାଭାୱୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ତଂ ପରିହରନ୍ତୋ “ଖନ୍ଧାଦୀନି ଅନାମସିତ୍ୱା”ତିଆଦିମାହ। ତେସନ୍ତି କୁସଲାଦୀନଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିପ୍ପୟୁତ୍ତତା ୱୁତ୍ତା “କୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ୟେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା”ତିଆଦିନା। ସବ୍ବେସୂତି ଦୁତିୟାଦିସବ୍ବପଞ୍ହେସୁ।

ଛତ୍ତିଂସାୟ ପିଟ୍ଠିଦୁକପଦେସୁ ୱୀସତି ଦୁକପଦାନି ଇମସ୍ମିଂ ନୟେ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅୱସିଟ୍ଠାନି ସୋଳସେୱାତି ଆହ “ସୋଳସାତି ୱତ୍ତବ୍ବ”ନ୍ତି। ତତୋ ଏୱ “ତେୱୀସପଦସତ”ନ୍ତି ଏତ୍ଥ “ତେୱୀସ”ନ୍ତି ଇଦଞ୍ଚ “ଏକୱୀସ”ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୟୋଜନା। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବପଞ୍ହେସୁ। ଏକକାଲେକସନ୍ତାନାନଂ ଭିନ୍ନକାଲଭିନ୍ନସନ୍ତାନାନଞ୍ଚ ଅନେକେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମୁଦାୟଭୂତା ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାୟତନଧମ୍ମଧାତୁୟୋତି ଆହ “କାଲସନ୍ତାନ...ପେ... ଧାତୂନ”ନ୍ତି। ଏକଦେସସମ୍ମିସ୍ସାତି ଚିତ୍ତିଦ୍ଧିପାଦାଦିନା ଅତ୍ତନୋ ଏକଦେସେନେୱ ଖନ୍ଧନ୍ତରାଦୀହି ସମ୍ମିସ୍ସା ଇଦ୍ଧିପାଦାଦୟୋ, ଅନାରମ୍ମଣେହି ରୂପନିବ୍ବାନେହି ଚ ଅସମ୍ମିସ୍ସା। ସମାନକାଲସନ୍ତାନେହୀତି ଏକକାଲସନ୍ତାନେହି କାଲସନ୍ତାନଭେଦରହିତେହି ଏକଦେସନ୍ତରେହି, ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଏକଦେସନ୍ତରେହି, ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଏକଦେସୱିସେସଭୂତେହି ସତିପଟ୍ଠାନସମ୍ମପ୍ପଧାନସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ୱିଭତ୍ତା ଏୱ ସମୁଦୟସଚ୍ଚାଦୟୋ ସମ୍ପୟୋଗୀୱିପ୍ପୟୋଗୀଭାୱେନ, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ ୱିପ୍ପୟୋଗୀଭାୱେନ ଗହିତାତି ୟୋଜନା। ତେହି ସମୁଦୟସଚ୍ଚାଦୀହି। ତେ ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ। କେହିଚି ସହୁପ୍ପଜ୍ଜନାରହେହି ଏକଦେସନ୍ତରେହି ୱିଭତ୍ତେହି। ନ ହି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧାଦିପରିୟାପନ୍ନତ୍ତେପି ସମୁଦୟସଚ୍ଚାଦୟୋ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚାଦୀହି ସମ୍ପୟୋଗଂ ଲଭନ୍ତି। ତେସନ୍ତି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ। ଏକୁପ୍ପାଦା...ପେ... ୱିସଭାଗତା ଚାତି ଏକୁପ୍ପାଦାଦିତାସଙ୍ଖାତା ୟଥାରହଂ ସଭାଗତା ୱିସଭାଗତା ଚ। ତେନ ୟଥାୱୁତ୍ତକାରଣେନ ସମ୍ପୟୋଗସ୍ସ ୱିପ୍ପୟୋଗସ୍ସ ଚ ଲଭନତୋ।

ଭିନ୍ନକାଲାନଂ ସମୁଦାୟୀନଂ ସମୁଦାୟା ଭିନ୍ନକାଲସମୁଦାୟା। ୱତ୍ତମାନା ଚ ଏକସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ଏକେକଧମ୍ମା ୱତ୍ତନ୍ତି। ତସ୍ମାତି ୟସ୍ମା ଏତଦେୱ, ତସ୍ମା। ତେସଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ୱିଭଜିତବ୍ବସ୍ସ ଏକଦେସଭୂତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିୟାଦୀନି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସଭୂତାନିପି। ତେନ ୱିଭାଗାକରଣେନ । ୟଦି ସମାନକାଲସ୍ସ ୱିଭଜିତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତାଦୟୋ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ୱିଭାଗଂ ନ କରୋନ୍ତି, ଅଥ କସ୍ମା “ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ...ପେ... ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ସୋଳସହି ଧାତୂହି ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା”ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ “ଖନ୍ଧାୟତନ...ପେ... ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତ”ନ୍ତି। ଏୱମେୱନ୍ତି ୟଥା ଧାତୁୱିଭାଗେନ ୱିଭତ୍ତସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ, ଏୱମେୱଂ।

୨୩୫।ତଂସମ୍ପୟୋଗୀଭାୱନ୍ତି ତେହି ଖନ୍ଧେହି ସମ୍ପୟୋଗୀଭାୱଂ। ୟଥା ହି ସମାନକାଲସନ୍ତାନେହି ଏକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଗତେହି ୱେଦନାସଞ୍ଞାୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧେହି ସମୁଦୟସଚ୍ଚସ୍ସ ସମ୍ପୟୁତ୍ତତା, ଏୱଂ ଭିନ୍ନସନ୍ତାନେହି ଭିନ୍ନକାଲେହି ଚ ତେହି ତସ୍ସ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତତାତି ଆହ “ଏୱଂ ତଂୱିପ୍ପୟୋଗୀଭାୱଂ...ପେ... ନ ୱୁତ୍ତ”ନ୍ତି। ୱିସଭାଗତାନିବନ୍ଧସ୍ସ ୱିଭାଗସ୍ସ ଅଭାୱେନ ଅୱିଭାଗେହି ତେହି ତୀହି ଖନ୍ଧେହି। ୱିଭାଗେ ହୀତିଆଦିନା

ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କରୋତି। ୱିଭାଗରହିତେହୀତି ସମାନକାଲସନ୍ତାନେହି ଏକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଗତତ୍ତା ଅୱିଭତ୍ତେହି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ନ ଯୁତ୍ତଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ୱିଜ୍ଜମାନେହି…ପେ… ଭାୱତୋ’’ତି। ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ସମାନସ୍ସ ସମାନଜାତିକସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନ ହି ୱିଜ୍ଜମାନଂ ରୂପାରୂପଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ୱିସଭାଗଂ ନ ହୋତି। ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଧମ୍ମା ୱିଯାତି ଇଦଂ ୱିସଦିସୁଦାହରଣଦସ୍ସନଂ। ଯଥା ‘‘ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଧମ୍ମା’’ତି ଅନାଗତକାଲଂ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆମଟ୍ଠକାଲଭେଦଂ, ଏୱଂ ଯଂ ଆମଟ୍ଠକାଲଭେଦଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବଂ ଦେସନାଯ ଦେସେତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସେୱ ୱିଜ୍ଜମାନେନ ସମ୍ପଯୋଗୋ, ସମ୍ପଯୋଗାରହସ୍ସେୱ ଚ ୱିପ୍ପଯୋଗୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତାତି ଆହ ‘‘ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱଂ ନିସ୍ସାଯା’’ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସା’’ତିଆଦି। ତଞ୍ଚାତି ଉଦ୍ଧରଣଂ।

ୱିଭାଗରହିତେହୀତି ୱିସଭାଗତାଭାୱତୋ ଅୱିଭାଗେହି। ଅନାମଟ୍ଠକାଲଭେଦେତି ଅନାମଟ୍ଠକାଲୱିସେସେ। ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ…ପେ… ସମ୍ପଯୋଗୋ ନତ୍ଥୀତି ଏତେନ ପାରିସେସତୋ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନେନ ସମ୍ପଯୋଗୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଅୱିଜ୍ଜମାନତାଦୀପକେ ଭେଦେ ଗହିତେତି ଯଥାଗହିତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ତେହି ୱିପ୍ପଯୋଗୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନଭାୱଦୀପକେ ତେସଂୟେୱ ୱିସେସେ ‘‘ଅରୂପଭୱୋ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଦସହାଯତନେହି ସୋଳସହି ଧାତୂହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା (ଧାତୁ। ୨୪୬) ଗହିତେ ତେନେୱ ରୁପ୍ପନାଦିନା ଭେଦେନ ତେସଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିସଭାଗତାପି ଗହିତା ଏୱାତି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ହୋତୀତି ଯୋଜନା। ଭେଦେ ପନ ଅଗ୍ଗହିତେ ତେନ ତେନ ଗହଣେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଅୱିଜ୍ଜମାନତାଦୀପକେ ୱିସେସେ, ୱିସଭାଗେ ୱା ଅଗ୍ଗହିତେ ‘‘ୱେଦନା, ସଞ୍ଞା, ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧୋ ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ଏକେନାଯତନେନ ସତ୍ତହି ଧାତୂହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା ତେନ ତେନ ଗହଣେନ ସଭାଗତାଦୀପନେନ ୱିସଭାଗତାଯ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା ସଭାଗତାୱ ହୋତି। ତଥା ଚ ସତି ସଭାଗତ୍ତେ କା ପନେତ୍ଥ ସଭାଗତାତି ଆହ ‘‘ୱିଜ୍ଜମାନତାଯ… ପେ… ହୋତୀ’’ତି। ତସ୍ସାତି ସଭାଗତାଯ। ତସ୍ମାତି ୱିସଭାଗତାଯ ଅଲବ୍ଭମାନତ୍ତା, ସଭାଗତାଯ ଚ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା।

୨୬୨।ୱିତକ୍କୋ ୱିଯାତି ସୱିତକ୍କସୱିଚାରେସୁ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ୱିତକ୍କୋ ୱିଯ। ସୋ ହି ୱିତକ୍କରହିତତ୍ତା ଅୱିତକ୍କୋ ୱିଚାରମତ୍ତୋ ଚ। ତେନାହ ‘‘କୋଟ୍ଠାସନ୍ତରଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ଅଲୀନା’’ତି। ତତୋ ଏୱ ସୋ ଅପ୍ପଧାନୋ, ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଧମ୍ମା ଏୱେତ୍ଥ ପଧାନାତି ଆହ ‘‘ଯେ ପଧାନା’’ତି। ତେନେୱାତି ସୱିତକ୍କସୱିଚାରେସୁ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ୱିତକ୍କସ୍ସ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଗ୍ଗହଣେନ ଇଧ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା, ୱିତକ୍କତ୍ତିକେ ଦୁତିଯରାସିୟେୱ ଚ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଅନନ୍ତରନଯେତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦନିଦ୍ଦେସେ। ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ସମାନଗତିକା ସଦିସପ୍ପୱତ୍ତିକା। ଇତୀତି ଇମିନା କାରଣେନ। ତେ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା ଧମ୍ମା ନ ଗହିତା, ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ୱିଯ ନ ଦେସନାରୁଳ୍ହା। ନ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରେହି ସମାନଗତିକାତି ଯୋଜନା। ଯଦି ହି ତେ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରେହି ସମାନଗତିକା ସିଯୁଂ, ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା ସମ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେ ଧମ୍ମା ନ କେହିଚି ଖନ୍ଧେହି, ନ କେହିଚି ଆଯତନେହି, ଏକାଯ ଧାତୁଯା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବା ସିଯୁଂ। ଯସ୍ମା ପନ ତେ ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ସମାନଗତିକା। ଯଥା ହି ଯେ ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେସଂ କେହିଚି ୱିପ୍ପଯୋଗଂ ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କା, ଏୱଂ ତେହିପି । ତଥା ହି ୱକ୍ଖତି ‘‘ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଦୀନୀ’’ତିଆଦି। ଦସମୋ…ପେ… ୱୁତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଦସମନଯେ ତେହି ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ସୋଳସହି ଧାତୂହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଓସାନନଯେ ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଅଟ୍ଠାରସହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋତି ତସ୍ମା ନ ତେ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରେହି ସମାନଗତିକାତି ଦସ୍ସେତି।

ୱିତକ୍କସହିତେସ୍ୱେୱ ସହୱିତକ୍କେସୁ। ତେସ୍ୱେୱ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତେସୁ ସହ ୱିତକ୍କେନ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଧମ୍ମେସୁ, ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା’’ତି ଗହିତେସୁ ୱୁତ୍ତେସ୍ୱେୱ ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବେପି ତେତି ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଧମ୍ମା ୱିତକ୍କୋ ଚାତି ସବ୍ବେପି ତେ ଧମ୍ମା ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ତଥା ହି ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗପଦନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା ଧମ୍ମା ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଏକେନାଯତନେନ ଏକାଯ ଧାତୁଯା କେହିଚି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନାତି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେନ। ସୋ ହି ସମୁଦାଯୋତି ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା ଧମ୍ମା’’ତି ୱୁତ୍ତଧମ୍ମସମୁଦାଯୋ। ନନୁ ୱିତକ୍କୋପେତ୍ଥ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହଂ ଗତୋ, ସୋ ଚ ୱିଚାରତୋ ଅଞ୍ଞେନପି ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ନ ହି ତଦେକଦେସସ୍ସ…ପେ… ହୋତୀ’’ତି। ଯଥାତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ଇଦ୍ଧିପାଦନିଦସ୍ସନେନ ୱିଭାୱେତି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଥା ଇଦ୍ଧିପାଦସମୁଦାଯସ୍ସ ଏକଦେସଭୂତାନଂ ଛନ୍ଦିଦ୍ଧିପାଦାଦୀନଂ ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ସମ୍ପଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଂସମୁଦାଯସ୍ସ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ଇଧାପି ୱିତକ୍କସ୍ସ ଅଞ୍ଞେହି ସମ୍ପଯୋଗୋ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ନ ହୋତୀତି।

ଯଦି ଏୱଂ ‘‘ଇଦ୍ଧିପାଦୋ ଦ୍ୱୀହି ଖନ୍ଧେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ’’ତିଆଦି ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଚେ? ନୋ ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଥା ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତେସ୍ୱେୱ ଇଦ୍ଧିପାଦେସୁ। ସମୁଦାଯସ୍ସାତି ଇଦ୍ଧିପାଦସମୁଦାଯସ୍ସ। ତେହି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତତା ୱୁତ୍ତା ‘‘ଇଦ୍ଧିପାଦୋ ଦ୍ୱୀହି ଖନ୍ଧେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ’’ତିଆଦିନା। ତେନାତି ୱିଚାରେନ। ନ ହୀତିଆଦିନା ଯଥାଧିଗତଧମ୍ମାନଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତାଯ ନୱତ୍ତବ୍ବାଭାୱଂ ଉଦାହରଣଦସ୍ସନୱସେନ ୱିଭାୱେତି। କେଚି ୱିଚିକିଚ୍ଛା ତଂସହଗତା ଚ ମୋହୱଜ୍ଜା ମୋହେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା, କେଚି ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତା। ମୋହେନାତି ୱିଚିକିଚ୍ଛାସହଗତମୋହମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ଇତି ଇମିନା କାରଣେନ ନ ସମୁଦାଯୋ ତେନ ମୋହେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ। ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ହେତୁଭାୱୋ ନାପି ଅତ୍ଥି, ଯେନ

ହେତୁନା ସୋ ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବହେତୁକୋତି ୱୁତ୍ତୋ ସମୁଦାଯୋ। ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ନଯେନ ''ଭାୱନା…ପେ… ଯୋପି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା''ତି ନୱତ୍ତବ୍ବତାଯ ନିଦସ୍ସେତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱନ୍ତି ଯଥା ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବହେତୁକସମୁଦାଯସ୍ସ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତା ନ ୱତ୍ତବ୍ବା, ଏୱଂ ଯେନ ଧମ୍ମେନ ଅୱିତକ୍କ…ପେ… ସିଯା, ତଂ ନ ନତ୍ଥି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତେସୁ କୋଚିପି ୱିଚାରେନ ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା। ତେତି ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା ଧମ୍ମା। ଏକଧମ୍ମେପି… ପେ… କତୋ ଯଥା ''ଅପ୍ପଚ୍ଚଯା ଧମ୍ମା ଅସଙ୍ଖତା ଧମ୍ମା''ତି।

ଛଟ୍ଠନଯସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସତ୍ତମନଯୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୩୦୬।ତେହି ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଦୀହି ଖନ୍ଧଉଯଖନ୍ଧେକଦେସାଦିକେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ସତିପି, ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ଚ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ରୂପନିବ୍ବାନାଦିକେ ତଦଞ୍ଞଧମ୍ମେ ସତିପି ୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ। ସଙ୍ଖେପେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ନ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତୋ ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦତୋ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମାନଂ ଅୱସିଟ୍ଠାନଂ କୁସଲାକୁସଲାବ୍ଯାକତଧମ୍ମାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ କେନଚି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ନ ହି ଅତ୍ଥି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକାଦୀନଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହନତୋ ତେସଂ। ତେ ଏୱ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାତି ତେ ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ଏୱ। ତଦଞ୍ଞଧମ୍ମାନନ୍ତି ତଦଞ୍ଞଧମ୍ମାନମ୍ପୀତି ପି-ସଦ୍ଦଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥାତି ଇମିନା ନ ଚ ତେ ଏୱ ଧମ୍ମା ଅଦ୍ଧୁଦୁତିଯାଯତନଧାତୁଯୋ, ଅଥ ଖୋ ତେ ଚ ତତୋ ଅଞ୍ଞେ ଚାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଉପସଂହରତି।

ନନୁ ତଦଞ୍ଞଭାୱତୋ ଏୱ ତେହି ଇତରେସଂ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ସିଦ୍ଧୋତି ଆହ ''ନ ଚା''ତିଆଦି। ତଦଞ୍ଞସମୁଦାଯେହୀତି ତତୋ ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦତୋ ଅଞ୍ଞସମୁଦାଯେହି ଅଞ୍ଞେ ଲୋଭସହଗତା ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା ନ ହୋନ୍ତି। କସ୍ମା? ସମୁଦାଯେ…ପେ… ୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ସମୁଦାଯେନ ଲୋଭସହଗତତଦଞ୍ଞଧମ୍ମରାସିନା ଏକଦେସାନଂ ଲୋଭସହଗତଧମ୍ମାନଂ ୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ, ତଥା ଯେ ଏକଦେସା ହୁତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେସଂ ଅୱଯୱାନଂ ସମୁଦାଯଭୂତା, ତେସଞ୍ଚ ସମୁଦାଯେନ ୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋତି। ଅନେନ ସମୁଦାଯେନ ଅୱଯୱସ୍ସ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଅୱଯୱେନ ଚ ତସ୍ସ ନ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ, ଅୱଯୱସ୍ସେୱ ପନ ଅୱଯୱେନାତି ଦସ୍ସେତି। ଏସ ନଯୋତି ଯ୍ୱାଯଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚେ ୱୁତ୍ତୋ ୱିଧି, ଏସେୱ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀସୁ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସତ୍ତା ତେସନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ନିରୱସେସେସୂତି ଅବହିକତୱିତକ୍କେସୁ। ୱିତକ୍କୋ ହି ସମୁଦାଯତୋ ଅବହିକତୋ। ''ସୋ ହି ସମୁଦାଯୋ''ତିଆଦିକୋ ୱୁତ୍ତନଯୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ ''ଅଗ୍ଗହଣେ କାରଣଂ ନ ଦିସ୍ସତୀ''ତି।

ଅଞ୍ଞେସୁପି ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଦୀସୁ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଯତୋ ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଦି ଇଧ ନ ଗହିତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସମ୍ପଯୁତ୍ତାଧିକାରତୋ ''ଅଞ୍ଞେନା''ତି ପଦଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ୱଦତୀତି ଆହ ''ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ''ତି। ଇଦାନି ବ୍ଯତିରେକେନପି ତମତ୍ଥଂ ପତିଟ୍ଠାପେତୁଂ ''ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା…ପେ… ଗହିତାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେନ ଲକ୍ଖଣେନାତି ''ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେନ। ଚିତ୍ତନ୍ତି ''ଚିତ୍ତେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା''ତି ପଞ୍ହଂ ଉପଲକ୍ଖେତି। ସହଯୁତ୍ତପଦେହି ସତ୍ତାତି ''ଚେତସିକେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା''ତିଆଦିନା ଚିତ୍ତେନ ସହଯୁତ୍ତେ ଧମ୍ମେ ଦୀପେନ୍ତେହି ପଦେହି ଆଗତା ସତ୍ତ ପଞ୍ହା। ତିଣ୍ଣଂ ତିକପଦାନମଗ୍ଗହଣେନ ଊନୋତି କତ୍ୱା। ଯେ ସନ୍ଧାଯ ''ତିକେ ତଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ପନ ୱେଦନାପୀତିତ୍ତିକେସୁ ପଚ୍ଛିମଂ, ୱିତକ୍କତ୍ତିକେ ପଠମନ୍ତି ପଦତ୍ତଯଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୩୦୯। ଉଦ୍ଧଟପଦେନ ପକାସିଯମାନା ଅତ୍ଥା ଅଭେଦୋପଚାରେନ ''ଉଦ୍ଧଟପଦ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ଉଦ୍ଧଟପଦେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହୀ''ତି। ତେନ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଉଦ୍ଧଟପଦେନ। ମନେନ ଯୁତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ମନନମତ୍ତତ୍ତା ମନୋଧାତୁ ''ମନୋ''ତି ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ''ମନୋଧାତୁଯା ଏକନ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତା''ତି।

ସତ୍ତମନଯସମ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅଟ୍ଠମନଯୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୩୧୭। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା ନାମ ଚତ୍ତାରୋ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା, ତେସଂ ଅଞ୍ଞେହି ସମ୍ପଯୋଗୋ ନାମ ନତ୍ଥି ତାଦିସସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସମ୍ପଯୋଗିନୋ ଅଭାୱତୋ। ସମୁଦାଯସ୍ସ ଚ ଏକଦେସେନ ସମ୍ପଯୋଗୋ ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ରୂପଂ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ, ତସ୍ସ କେନଚି ସମ୍ପଯୋଗୋ ନତ୍ଥେୱାତି ଆହ ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି…ପେ… ନତ୍ଥୀ''ତି। ତେନାତି ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ଯେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା''ତିଆଦିୱଚନେନ।

ଅଟ୍ଠମନଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ନୱମନୟୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୩୧୯। ‘‘ସମାସପଦଂ ଇଦ’’ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ଅଯଂ ନାମ ସମାସୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯସ୍ସ ଖନ୍ଧାଦିନୋ’’ତିଆଦିମାହ, ଯସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ଇଧ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ନୱମନଯେ ଯଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଅରଣନ୍ତେସୁ ଅବ୍ଭନ୍ତରବାହିରମାତିକାଧମ୍ମେସୁତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ। ତଞ୍ହି ଧମ୍ମଜାତଂ ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିନା ସଯଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରିତଂ। ଅଯୋଗୋତି ଅସମ୍ପଯୋଗୋ। ୱକ୍ଖତି ଦସମନଯେ। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ୱେଦନାଦଯୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେହି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ନିବ୍ବାନଂ କଥନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ନିବ୍ବାନଂ ପନ ସୁଖୁମରୂପଗତିକମେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ମନାଯତନଂ ଏକେନାଯତନେନ ଏକାଯ ଧାତୁଯା କେହିଚି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ହି ଯଥା ସୁଖୁମରୂପଂ ୱିଯ ସରୂପତୋ ଅନୁଦ୍ଧଟମ୍ପି ନିବ୍ବାନଂ କେହିଚୀତିପଦେନ ଗହିତମେୱ ହୋତୀତି ଏଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ନିବ୍ବାନଂ ସୁଖୁମରୂପଗତିକନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଏୱମିଧାପି ‘‘ରୂପମିସ୍ସକେହି ୱା’’ତି ଏତେନ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯାଦୀହି ନିବ୍ବାନମିସ୍ସକେହିପି ଅସମ୍ପଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅୱିକଲଚତୁକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗାହକେହି ପଦେହି ସହୱତ୍ତିନୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସମ୍ପଯୋଗିନୋ ଅଭାୱତୋ ଅତୀତାନାଗତେହି ଚ ସମ୍ପଯୋଗୋ ନତ୍ଥେୱାତି ତସ୍ସ ଅଯୁଜ୍ଜମାନତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୱତ୍ତମାନାନମେୱ…ପେ… ଅରୂପଭୱାଦୀହୀତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି ଆହ। ଇତରେତି ଯେ ସମ୍ପଯୋଗଂ ଲଭନ୍ତି, କେ ପନ ତେ ରୂପେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସା ଅରୂପେକଦେସଭୂତା। ତେନାହ ‘‘ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ’’ତି।

ନୱମନଯସମ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଦସମନଯୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୩୫୩। ଯେ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେନ ପାଠଇଯଂ ଅଗ୍ଗହିତା, ତେସୁ କେଚି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ କେଚି ଖନ୍ଧାଦୀହି ୱିପ୍ପଯୋଗସ୍ସେୱ ଅସମ୍ଭୱତୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଧମ୍ମାଯତନାଦିଧମ୍ମା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତୋ ଉପ୍ପାଦଗତଧମ୍ମଭାୱତୋତି ଇମିନା ଭିନ୍ନକାଲତାଦିୱିସେସୱତୋ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱମାହ, ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକଭାୱତୋତି ଇମିନା ପନ ସଙ୍ଖସ୍ସପି। କାମଭୱୋ ଉପପତ୍ତିଭୱୋ ସଞ୍ଞୀଭୱୋ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱୋତି ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ମହାଭୱା। ୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋତି ୱିପ୍ପଯୋଗାସମ୍ଭୱତୋ। ନ ହି ଯେ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦୀହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ତେସଂଯେୱ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦୀନଂ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ କେନଚି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ସମ୍ଭୱତି।

ଦସମନଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଏକାଦସମନଯୋ ସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୪୦୯।ତେତି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମା। ସେସେହୀତି ଅୱସିଟ୍ଠେହି ୱେଦନାସଞ୍ଞାୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧେହି। ‘‘ଏତେନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧୋ’’ତି ଇମିନା ପଦାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧଦସ୍ସନମୁଖେନ ‘‘ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ଯେ ଧମ୍ମା ସମ୍ପଯୁତ୍ତା’’ତି ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥୱିୱରଣଂ ପାକଟତରଂ କତ୍ୱା କେହିଚୀତିପଦସ୍ସତ୍ଥଂ କାତୁଂ ‘‘କେହିଚୀତି ଏତସ୍ସ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଆହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିସେସେତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ତଣ୍ହାୱଜ୍ଜାନଂ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୁପରିଯାପନ୍ନତାକିତ୍ତନଂ ୱିସେସନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଯତୋ ତେ ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତାତି ୱୁତ୍ତା। ସଯଂ ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତ୍ତୱଜ୍ଜେହୀ’’ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚିତ୍ତଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଚିତ୍ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତିପି, ଚିତ୍ତେନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତିପୀ’’ତି। ସମ୍ପଯୋଗାରହେହୀତି ୱିସେସନଂ ସୁଖୁମରୂପଂ ନିବ୍ବାନନ୍ତି ଦ୍ୱେ ସନ୍ଧାଯ କତଂ, ନ ତଣ୍ହାଦିକେ।

ଏକାଦସମନଯସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଦ୍ୱାଦସମନଯୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା

୪୧୭। ନୱମନଯେ ସମ୍ପଯୋଗୱିସିଟ୍ଠା ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଉଦ୍ଧଟା, ଦ୍ୱାଦସମନଯେ ଚ ସମ୍ପଯୋଗୱିସିଟ୍ଠା ସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତାତି ଉଭଯତ୍ଥାପି ସମ୍ପଯୋଗୱିସିଟ୍ଠାୱ ଗହିତାତି ଆହ ‘‘ଦ୍ୱାଦସମ…ପେ… ଲବ୍ଭନ୍ତୀ’’ତି।

ଦ୍ୱାଦସମନଯସମ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ତେରସମନୟୋ ଅସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୪୪୮ ।ଯେହୀତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାଯତନାଦୀହି। ତୀହିପି ଖନ୍ଧାଯତନାଦିସଙ୍ଗହେହି। ପୁନ ଯେହୀତି ଅରୂପଭୱାଦୀହି। ଓଳାରିକାଯତନାନେୱ ହୋନ୍ତି ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହିପି ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ତେତି ଚତୁୱୋକାରଭୱାଦଯୋ। ୱୁତ୍ତାୱସେସାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାଯତନାଦୀହି ଅୱସିଟ୍ଠା। ସତିପି ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତେ ତେହି ଅସଙ୍ଗହିତାନଂ ସମ୍ପଯୋଗୋ ନ ସମ୍ଭୱତୀତି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଇଧ ତେରସମନଯେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନ ରୁହନ୍ତି ନାରୋହନ୍ତି। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେନ ହି ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ଅସଙ୍ଗହିତା ହୋନ୍ତି, ତେସଞ୍ଚ ସମ୍ପଯୋଗୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି (ଧାତୁ। ୪୪୮) ଅସଙ୍ଗାହକା ଏୱ ନ ହୋନ୍ତି ଅୱିକଲପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାଦିସମୁଦାଯଭାୱତୋ।

ତେତି ‘‘ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦୀ’’ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମା। ଅସଙ୍ଖ…ପେ… ସିଯୁଂ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରାଦିଧମ୍ମା ୱିଯ। ନ ତେସଂ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ନତ୍ଥି ତଙ୍କିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ। ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେନ ଅସଙ୍ଗହିତାନଂ ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକତ୍ତା ନ ‘‘ୱିପ୍ପଯୋଗସ୍ସ ଅତ୍ଥିତାଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ଚାହ ‘‘ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି। ଉଭଯାଭାୱତୋତି ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ। ଅନାରମ୍ମଣସହିତସଙ୍ଖୱିଞ୍ଞାଣତଂଧାତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତତଦୁଭଯଧମ୍ମା ଅଚେତସିକଚେତସିକଲୋକିଯପଦାଦୀନଂ ୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା।

ତେରସମନଯଅସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। ଚୁଦ୍ଦସମନଯୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା

୪୫୬ ।ଧମ୍ମସଭାୱମତ୍ତତାତି ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ଧମ୍ମମତ୍ତତା ଅୱତ୍ଥାୱିସେସମତ୍ତତା।

ସମୁଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ଏତେନାତି ସମୁଚ୍ଛେଦୋ। ସଙ୍ଗହାଦିୱିଚାରପରିନିଟ୍ଠାନଭୂତୋ ଚୁଦ୍ଦସମନଯୋ। ତେନାହ ‘‘ପରିଯୋସାନେ ନଯେ’’ତି। ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବଧମ୍ମୱିୱିତ୍ତା ପୁଚ୍ଛା ମୋଘପୁଚ୍ଛା, ସା ତଥାଭୂତାପି ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବଧମ୍ମାଭାୱସ୍ସ ଞାପିକା ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ତେସଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ମୋଘତ୍ତା ତେ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ’’ତି। ମୋଘା ପୁଚ୍ଛା ଏତସ୍ସାତି ମୋଘପୁଚ୍ଛକୋ। ଅଟ୍ଠମୋ ନଯୋ ତତ୍ଥ ସବ୍ବପୁଚ୍ଛାନଂ ମୋଘତ୍ତା । ତେନ ଚ ସହାତି ତେନ ଅଟ୍ଠମନଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ଇମସ୍ମିଂ ଓସାନନଯେ ଅଟ୍ଠମନଯେ ଚ ଓସାନନଯେ ଚ ଏତେ ଧମ୍ମାଯତନାଦଯୋ ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ୱିପ୍ପଯୋଗସ୍ସପି ଅଭାୱାତି ତତ୍ଥ କାରଣମାହ।

ଚୁଦ୍ଦସମନଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧାତୁକଥାପକରଣ-ଅନୁଟୀକା ସମତ୍ତା।

ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିପକରଣ-ଅନୁଟୀକା

୧। ମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୧। ‘‘ଧାତୁକଥଂ ଦେସୟିତ୍ୱା ଅନନ୍ତରଂ ତସ୍ସ ଆହ ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତି’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ତତ୍ଥ କାରଣଂ ସମୁଦାଗମତୋ ପଟ୍ଠାୟ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୟଦିପି ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ପଥୱୀଆଦୀନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ନାନାନୟୱିଚିତ୍ତୋ ଅନୁପଦୱିଭାଗୋପି କତୋ, ନ ସଙ୍ଗହୋ ଏୱ, ସୋ ପନ ତେସଂ କୁସଲତ୍ତିକାଦିହେତୁଦୁକାଦିତିକଦୁକେହି ସଙ୍ଗହସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ ତିକଦୁକାଦିୱସେନ ସଙ୍ଗହିତାନଂ ଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି। ତେନେୱ ହି ତଂ ପକରଣଂ ‘‘ଧମ୍ମସଙ୍ଗହୋ’’ତି ସମଞ୍ଞଂ ଲଭି। କାମଞ୍ଚ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେପି ‘‘ତସ୍ମିଂ ଖୋ ପନ ସମୟେ ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୫୮) ଖନ୍ଧାଦିୱିଭାଗୋ ଦସ୍ସିତୋ, ସୋ ପନ ନ ତଥା ସାତିସୟୋ, ୟଥା ୱିଭଙ୍ଗପକରଣେତି ସାତିସୟଂ ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ୱିଭଙ୍ଗେ ଖନ୍ଧାଦିୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା’’ତି, ୟତୋ ତଂ ‘‘ୱିଭଙ୍ଗୋ’’ତ୍ୱେୱ ପଞ୍ଞାୟିତ୍ଥ। ଧାତୁକଥାୟାତି ଆଧାରେ ଭୁମ୍ମଂ, ତଥା ‘‘ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ ୱିଭଙ୍ଗେ’’ତି ଏତ୍ଥାପି। ଆଧାରୋ ହି ସଙ୍ଗହଣୱିଭଜନପ୍ପଭେଦୱଚନସଙ୍ଖାତାନଂ ଅୱୟୱକିରିୟାନଂ ତଂସମୁଦାୟଭୂତାନି ପକରଣାନି ୟଥା ‘‘ରୁକ୍ଖେ ସାଖା’’ତି। କରଣୱଚନଂ ୱା ଏତଂ, ଧାତୁକଥାୟ କରଣଭୂତାୟାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟଧମ୍ମେ ଦେସେନ୍ତୋ ଦେସନାକୁସଲୋ ଭଗୱା ତିକଦୁକୱସେନ ତାୱ ନେସଂ ସଙ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଂ ଦେସେତ୍ୱା ସଙ୍ଗହପୁବ୍ବକତ୍ତା ୱିଭାଗସ୍ସ ତଦନନ୍ତରଂ ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ୱିଭଙ୍ଗଂ ଦେସେସି। ପୁନ ୟଥାୱୁତ୍ତୱିଭାଗସଙ୍ଗହୟୁତ୍ତେ ଧମ୍ମେ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହାଦିନୟପ୍ପଭେଦତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଧାତୁକଥଂ ଦେସେସି ତସ୍ସା ଅବ୍ଭନ୍ତରବାହିରମାତିକାସରୀରକତ୍ତା। ନ ହି ସକ୍କା ଖନ୍ଧାଦିକେ କୁସଲାଦିକେ ଚ ୱିନା ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହାଦିନୟଂ ନେତୁନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ତଥାସଙ୍ଗହିତୱିଭତ୍ତାନ’’ନ୍ତି। ଏୱଂ ସଙ୍ଗହତୋ ୱିଭାଗତୋ ପଭେଦତୋ ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଦେସନା ୟସ୍ସା ପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ୱସେନ ହୋତି, ୟୋ ଚାୟଂ ୟଥାୱୁତ୍ତଧମ୍ମୁପାଦାନୋ ପୁଗ୍ଗଲୱୋହାରୋ, ତସ୍ସ ଚ ସମୟୱିମୁତ୍ତାଦିୱସେନ ୱିଭାଗୋ, ତଂ ସବ୍ବଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ଦେସିତାତି ଇଦମେତେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପକରଣାନଂ ଦେସନାନୁକ୍କମକାରଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତେସନ୍ତି ଧମ୍ମାନଂ। ସଭାୱତୋତି ‘‘ଫସ୍ସୋ ୱେଦନା’’ତିଆଦିସଭାୱତୋ। ଉପାଦାୟାତି ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ସତ୍ତୋ ପୋସୋ’’ତିଆଦିନା ଖନ୍ଧେ ଉପାଦାୟ। ପଞ୍ଞାପନଂ ୟାୟ ତଜ୍ଜାଉପାଦାଦିଭେଦାୟ ପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ହୋତି, ତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିଂ। ପଭେଦତୋତି ଖନ୍ଧାଦିସମୟୱିମୁତ୍ତାଦିୱିଭାଗତୋ। ୟାୟ ପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ସଭାୱତୋ ଉପାଦାୟ ଚ ପଞ୍ଞାପନନ୍ତି ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ‘‘ତତ୍ଥ ୟେ ଧମ୍ମେ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତିୟାପି ମୂଲଭୂତଂ ଉପାଦାନଂ ସଭାୱଧମ୍ମୋ ଏୱ, କେୱଲଂ ପନ ତେସଂ ପୱତ୍ତିଆକାରଭେଦସନ୍ନିସ୍ସୟତୋ ୱିସେସୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୟେ ଧମ୍ମେ…ପେ… ହୋତୀ’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବାପରିୟଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନେତି ଇମିନା ପବନ୍ଧସନ୍ନିସ୍ସୟତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସନ୍ତାନପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ୱଦତି, ଅସଭାୱସମୂହୱସେନାତି ଇମିନା ସେସପଞ୍ଞତ୍ତିଂ। ତିସ୍ସୋ ହି ପଞ୍ଞତ୍ତିୟୋ ସନ୍ତାନପଞ୍ଞତ୍ତି ସମୂହପଞ୍ଞତ୍ତି ଅୱତ୍ଥାୱିସେସପଞ୍ଞତ୍ତୀତି। ତତ୍ଥ ପବନ୍ଧୋ ସନ୍ତାନୋ। ସମୁଦାୟୋ ସମୂହୋ। ଉପ୍ପାଦାଦିକୋ ଦହରଭାୱାଦିକୋ ଚ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସୋ। ତେସୁ ଅସଭାୱଗ୍ଗହଣେନ ୱିନା ପବନ୍ଧସମୂହାନଂ ଅସଭାୱତ୍ତେ ସିଦ୍ଧେ ଅସଭାୱସମୂହୱସେନାତି ଅସଭାୱଗ୍ଗହଣଂ ପବନ୍ଧସମୂହୱିନିମୁତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିସନ୍ଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ତେନ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ପରିଗ୍ଗହୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତେସନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ୟଂ-ସଦ୍ଦେନ ପରାମଟ୍ଠାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଦ୍ଧଧମ୍ମାନଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତେସଞ୍ଚ ବାହିରରୂପନିବ୍ବାନାନ’’ନ୍ତି। ସସଭାୱସମୂହସସଭାୱପ୍ପଭେଦୱସେନାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିସସଭାୱସମୂହୱସେନ ଚକ୍ଖାୟତନାଦିସସଭାୱୱିସେସୱସେନ ଚ। ‘‘ସସଭାୱସମୂହସଭାୱଭେଦୱସେନା’’ତି ଚ ପାଠୋ। ତତ୍ଥ ସମୂହସଭାୱୋତି ସଭାୱସନ୍ତାନଂ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସୱିଧୁରଂ ସମୂହୱସେନ ଲକ୍ଖଣମେୱାହ। ତଥା ହି ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତିୟାପି ସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତିତା ୱୁତ୍ତା। ତାୟାତି ଆୟତନପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିପ୍ପଭେଦାୟ ସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତିୟା। ୱିଭତ୍ତା ସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ‘‘ଫସ୍ସୋ ଫୁସନା’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୨) ୱିଭତ୍ତା ଫସ୍ସାଦିସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତି। ସବ୍ବାପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ସଭାୱଧମ୍ମେସୁ ସାମଞ୍ଞୱସେନ ପୱତ୍ତଂ କୁସଲାଦିପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ରୂପାଦିଧମ୍ମାନଂ ସମୂହୋ ସନ୍ତାନେନ ପୱତ୍ତମାନୋ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସସହିତୋ ଏକତ୍ତଗ୍ଗହଣନିବନ୍ଧନୋ ସତ୍ତୋତି ୱୋହରୀୟତୀତି ସୋ ସଭାୱଧମ୍ମୋ ନାମ ପନ ନ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତି ପନ ଅସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି। ତାୟାତି ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିୟା। ୟସ୍ମା ପନ ଧମ୍ମାନଂ ପବନ୍ଧୋ ସମୂହୋ ଚ ଧମ୍ମସନ୍ନିସ୍ସିତୋତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତି, ତସ୍ମା ‘‘ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟାଦିସଭାୱଧମ୍ମେ ଉପାଦାୟ ପୱତ୍ତିତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ପନ ''ସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତା, ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ''ଅସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତା। ସବ୍ବା ପଞ୍ଞତ୍ତିୟୋତି ଉପାଦାଯପଞ୍ଞତ୍ତିୱିଜ୍ଜପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦୟୋ ସବ୍ବା ପଞ୍ଞତ୍ତିୟୋ। ଯଦି ସବ୍ବା ପଞ୍ଞତ୍ତିୟୋ ଇଧ ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି, କଥଂ ''ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ନାମଂ ଜାତନ୍ତି ଆହ ''ଖନ୍ଧାଦିପଞ୍ଞତ୍ତୀସୂ''ତିଆଦି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ଧମ୍ମସଙ୍ଗହାଦୀସୁ। ଯେ ଧମ୍ମେତି ଯେ ଖନ୍ଧାଦିଧମ୍ମେ। ପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ୱତ୍ଥୁଭାୱେନାତି ପଞ୍ଞାପନସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱେନ। ଅଧିଟ୍ଠାନଞ୍ହି ପଞ୍ଞାପେତବ୍ବଧମ୍ମା ପଞ୍ଞାପନସ୍ସ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଖନ୍ଧାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଗହିତୋ। ଯେ ଧମ୍ମେତି ୱା ଯେ ପଞ୍ଞତ୍ତିଧମ୍ମେ। ପଞ୍ଞାପେତୁକାମୋତି ନିକ୍ଖିପିତୁକାମୋ ୱତ୍ଥୁଭେଦତୋ ଅସଙ୍କରତୋ ଠପେତୁକାମୋ। ପଞ୍ଞତ୍ତିପରିଚ୍ଛେଦନ୍ତି ଚ ୱତ୍ଥୁଭେଦଭିନ୍ନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିଭୂତଂ ପରିଚ୍ଛେଦଂ। ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସାମଞ୍ଞପ୍ପଭେଦପଞ୍ଞାପନାତି ସାମଞ୍ଞଭୂତାନଂ ୱିସେସଭୂତାନଞ୍ଚ ଅତ୍ଥାନଂ ପଞ୍ଞାପନା। ତେସନ୍ତି ଅତ୍ଥ-ସଦ୍ଦାପେକ୍ଖାଯ ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସୋ। ତତ୍ଥାତି ପଞ୍ଞାପନାଯ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନଭୂତେସୁ ଦସ୍ସନାଦୀସୁ। ଇଦମେୱଂନାମକନ୍ତି ଇଦଂ ରୁପ୍ପନାଦିଅତ୍ଥଜାତଂ ଇତ୍ଥନ୍ନାମକଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିସମଞ୍ଞଂ। ତଂତଂକୋଟ୍ଠାସିକକରଣନ୍ତି ରୂପୱେଦନାଦିତଂତଂଅତ୍ଥୱିଭାଗପରିଯାପନ୍ନତାପାଦନଂ। ତଥା ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦାନମେୱାତି ଆହ ''ବୋଧନମେୱ ନିକ୍ଖିପନା''ତି। ବୋଧନଞ୍ହି ବୋଧନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେ ବୋଧେତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଠପନନ୍ତି କତ୍ୱା ''ନିକ୍ଖିପନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ''ପଞ୍ଞାପନା''ତିଆଦିନା ଭାୱସାଧନେନ ୱତ୍ୱା ସାଧନନ୍ତରାମସନେନ ଅତ୍ଥନ୍ତରପରିକପ୍ପାସଙ୍କା ସିଯାତି ତଂ ନିୱାରେତୁଂ ''ଯୋ ପନାଯଂ...ପେ... ୱେଦିତବ୍ବୋ''ତି ଆହ। ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ତଂତଂପଞ୍ଞାପେତବ୍ବଧମ୍ମାନଂ। ଦସ୍ସନଭୂତାଯ ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ଦିଟ୍ଠତାଯ, ଠପନଭୂତାଯ ଠପିତତାଯ। ତଂନିମିତ୍ତତନ୍ତି ତସ୍ସ ଦସ୍ସନସ୍ସ ଠପନସ୍ସ ଚ ନିମିତ୍ତକାରଣତଂ। ନିମିତ୍ତଞ୍ହି କତ୍ତୁଭାୱେନ ୱୋହରୀଯତି ଯଥା ''ଭିକ୍ଖା ୱାସେତୀ''ତି, ''ଅରିଯଭାୱକରାନି ସଚ୍ଚାନି ଅରିଯସଚ୍ଚାନୀ''ତି ଚ।

ପାଠଇଯଂଅନାଗତତନ୍ତି ୱିଜ୍ଜମାନତାଦିୱିସେସୱଚନେନ ସହ ପାଠାନାରୁଳ୍ହତଂ। ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ସତୋତି ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ସମାନସ୍ସାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ୱିଜ୍ଜମାନଭୂତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ''ତି ଆହ। ତଥାତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥୱସେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନସ୍ସ। ତଂ ପନ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନତଂ ତଥା-ସଦ୍ଦେନ ବ୍ୟତିରେକୱସେନ ଦୀପିତଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ''ଯଥା କୁସଲାଦୀନୀ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୱିନିୱତ୍ତସଭାୱାନୀତି ୱିଭତ୍ତସଭାୱାନି। ଉପଲଦ୍ଧୀତି ଗହଣଂ। ତେନାକାରେନାତି ତେନ ରୂପୱେଦନାଦିଆକାରେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ। ଅଞ୍ଞେନାକାରେନାତି ତତୋ ରୂପୱେଦନାଦିତୋ ଅଞ୍ଞେନ ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତେନ ପଞ୍ଞାପେତବ୍ବପଞ୍ଞାପନାକାରେନ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ। ପଞ୍ଞତ୍ତିଦୁକେ ୱୁତ୍ତମେୱ ''ଅଯଞ୍ଚ ୱାଦୋ ସେୱତ୍ଥିକଥାଯ ପଟିସିଦ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା। ଲୋକନିରୁତ୍ତିମତ୍ତସିଦ୍ଧସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ମତ୍ତଗ୍ଗହଣଂ ତସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତିୱତ୍ଥୁସ୍ସ ନ କେୱଲଂ ୱିଜ୍ଜମାନସଭାୱତାନିୱତ୍ତନତ୍ଥମେୱ, ଅଥ ଖୋ ୱିପରୀତଗ୍ଗାହନିୱତ୍ତନତ୍ଥମ୍ପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅନଭିନିୱେସେନ ଚିତ୍ତେନା''ତି ଆହ। ଚତୁସଚ୍ଚପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାଦିୱିନିମୁତ୍ତଂ ସଚ୍ଚନ୍ତରଖନ୍ଧନ୍ତରାଦିକଂ ପଞ୍ଚମସଚ୍ଚାଦିକଂ। ସଚେ ତଂ କୋଚି ଅତ୍ଥୀତି ପଟିଜାନେୟ୍ୟ, ଅଯାଥାୱଗହିତସ୍ସ ତଂ ୱାଚାୱତ୍ଥୁମତ୍ତମେୱସ୍ସାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସାଭିନିୱେସେନ... ପେ... ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ଉଦ୍ଦେସେ ନିଦ୍ଦେସେ ଚ ସତ୍ତୱନ୍ତଂ ପଧାନଭାୱେନ ଆଗମନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ସରୂପତୋ ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଆଗତତ''ନ୍ତି। ଗୁଣଭାୱେନ ପନ ଉଦ୍ଧଂସୋତପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତପାସାଣଲେଖାଦିଗ୍ଗହଣେସୁ ଇତରାପି ତିସ୍ସୋ ପଞ୍ଞତ୍ତିୟୋ ଇମସ୍ମିଂ ପକରଣେ ଆଗତା ଏୱ।

ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ...ପେ... ଅୱିରୋଧେନାତି ''ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ ଅୱିଲୋମନେନ। ଆଚରିଯୱାଦାତି ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ତନୋମତିୟୋ ୱେଦିତବ୍ବା, ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପନ ଅଟ୍ଠକଥା ଚ। ଯଥା ଚ ଅୱିରୋଧୋ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତସ୍ମା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ପଞ୍ଞାପେତବ୍ବମତ୍ତତ୍ତେନ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଏତେନ ''ଅୱିଜ୍ଜମାନା ପଞ୍ଞତ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ଇମଂ ସମାସୱିକପ୍ପମାହ। ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ହି ଦ୍ୱେ ସମାସା ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ, ଅୱିଜ୍ଜମାନା ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ତେସୁ ପୁରିମେନ ନାମପଞ୍ଞତ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ଦୁତିଯେନ ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିଭେଦା ଇତରାପି। ସସଭାୱଂ ୱେଦନାଦିକଂ। ତଜ୍ଜପରମତ୍ଥନାମଲାଭତୋତି ତଜ୍ଜସ୍ସ ତଦନୁରୂପସ୍ସ ପରମତ୍ଥସ୍ସ ଅନ୍ୱତ୍ଥସ୍ସ ନାମସ୍ସ ଲଭନତୋ, ଅନୁଭୱନାଦିସଭାୱାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପରମତ୍ଥିକସ୍ସ ୱେଦନାଦିନାମସ୍ସ ଲଭନତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ । ଏତେନ ୱିସେସନିୱତ୍ତିଅତ୍ଥୋ ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ, ତେନ ଚାଯଂ ୱିସେସୋ ନିୱତ୍ତିତୋତି ଦସ୍ସେତି। ପରତୋ ଲଭିତବ୍ବନ୍ତି ପରଂ ଉପାଦାଯ ଲଦ୍ଧବ୍ବଂ ଯଥା ରୂପାଦିକେ ଉପାଦାଯ ସତ୍ତୋତି ନିସ୍ସଭାୱସମୂହସନ୍ତାନାଦି ପଞ୍ଞତ୍ତିୱତ୍ଥୁ। ଏକତ୍ତେନାତି ଅନଞ୍ଞତ୍ତେନ। ଅନୁପଲବ୍ଭସଭାୱତା ଞାଣେନ ଅଗ୍ଗହେତବ୍ବସଭାୱତା, ଯତୋ ତେ ନୱତ୍ତବ୍ବାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

ସସୂକସାଲିରାସିଆଦିଆକାରେନ ସଂକୁଚିତଗ୍ଗୋ ୱାସୱୱାସୁଦେୱାଦୀନଂ ୱିଯ ମୋଲିୱିସେସୋ କିରୀଟଂ, ସୋ ପନ ମକୁଟୱିସେସୋପି ହୋତିଯେୱାତି ଆହ ''କିରୀଟଂ ମକୁଟ''ନ୍ତି। ସବ୍ବସମୋରୋଧୋତି ସବ୍ବାସଂ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦୀନଂ ଛନ୍ନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ଅନ୍ତୋକରଣଂ। ସଙ୍ଖାତବ୍ବପ୍ପଧାନତ୍ତାତି ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣୱଚନଂ। ନ ହି ସବ୍ବାପି ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାୱସେନ ପୱତ୍ତା, ନାପି ସବ୍ବା ସଙ୍ଖାତବ୍ବପ୍ପଧାନା। ଦୁତିଯଂ ତତିଯନ୍ତିଆଦିକଂ ପନ ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତିୟା, ଦ୍ୱେ ତୀଣୀତିଆଦିକଂ ଉପନିକ୍ଖିତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ଏକଦେସଂ ଉପଲକ୍ଖଣୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ତସ୍ସ ଚ

ସଙ୍ଖେପ୍ପଧାନତାଯାହ ‘‘ସଙ୍ଖାତଙ୍ଗପ୍ପଧାନତ୍ତା’’ତି। ପୂରଣତ୍ଥୋ ହି ସଦ୍ଦୋ ତଦତ୍ଥଦୀପନମୁଖେନ ପୂରେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି। ସୋ ଚ ସଙ୍ଖାୱିସଯୋ ପଧାନୋୱାତି ଦୁତିଯାଦୀନଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ସଙ୍ଖାତଙ୍ଗପ୍ପଧାନତା ୱୁତ୍ତା। ଯାୱ ହି ଦସସଙ୍ଖା ସଙ୍ଖେପ୍ପଧାନାତି। ତଥା ଦ୍ୱେ ତୀଣୀତିଆଦୀନମ୍ପି ପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ। ସଙ୍ଖାତଙ୍ଗୋ ପନ ଅତ୍ଥୋ କୋଚି ୱିଜ୍ଜମାନୋ, କୋଚି ଅୱିଜ୍ଜମାନୋ, କୋଚି ସହ ୱିସୁଞ୍ଚ ତଦୁଭଯଂ ମିସ୍ସୋତି ଛପି ପଞ୍ଞତ୍ତିଯୋ ଭଜତୀତି।

ଇତରାତି ଉପାଦାସମୋଧାନତଜ୍ଜାସନ୍ତତିପଞ୍ଞତ୍ତିଯୋ ୱୁତ୍ତାୱସେସା ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତିଉପନିକ୍ଖିତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଯୋ ଚ। ସତ୍ତରଥାଦିଭେଦା ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତି, ଦୀଘରସ୍ସାଦିଭେଦା ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ହତ୍ଥଗତାଦିୱିସିଟ୍ଠା ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତି, ସମୋଧାନପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ ଅୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ତଥେୱ ‘‘ସୁୱଣ୍ଣୱଣ୍ଣୋ ବ୍ରହ୍ମସ୍ସରୋ’’ତିଆଦିକା ୱିଜ୍ଜମାନଗବ୍ଭା ୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ଭଜନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଯଥାଯୋଗଂ ତଂ ତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତି’’ନ୍ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦୁତିଯଂ ତତିଯଂ…ପେ… ଭଜନ୍ତୀ’’ତି। ଯଞ୍ହୀତିଆଦି ଯଥାୱୁତ୍ତୌପନିଧାଉପନିକ୍ଖିତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱସମତ୍ଥନଂ। ତତ୍ଥ ତଞ୍ଚ ସଙ୍ଖାନନ୍ତି ଯଂ ‘‘ପଠମଂ ଏକ’’ନ୍ତିଆଦିକଂ ସଙ୍ଖାନଂ, ତଞ୍ଚ ସଙ୍ଖାମୁଖେନ ଗହେତବ୍ବରୂପଂ। ଚ-ସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଖେଯ୍ୟଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତମ୍ପି ହି ପଞ୍ଞାପେତବ୍ବଂ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି। ତସ୍ସା ପନ ପରମତ୍ଥତୋ ଅଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ। କିଞ୍ଚିନତ୍ଥୀତି ପରମତ୍ଥତୋ କିଞ୍ଚି ନତ୍ଥି। ତଥାତି ଇମିନା ଅୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନଭାୱନ୍ତି ଏତଂ ଆକଡ୍ଢତି। ତେନାହ ‘‘ନ ହି…ପେ… ୱିଜ୍ଜମାନୋ’’ତି।

ଓକାସେତି ଅୱୀଚିପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତୀପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ପଦେସେ। ସୋ ହି କାମାଧିଟ୍ଠାନତୋ ‘‘କାମୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। କମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧେସୂତି ଇମିନା ଉତ୍ତରପଦଲୋପେନ କାମଭୱଂ ‘‘କାମୋ’’ତି ୱଦତି। ଭଣନଂ ସଦ୍ଦୋ ଚେତନା ୱା, ତଂସମଙ୍ଗିତାଯ ତବ୍ବିସିଟ୍ଠେ ପୁଗ୍ଗଲେ ଭାଣକୋତି ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିପକ୍ଖଂ ଭଜତୀ’’ତି। ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ରୂପାଯତନଗ୍ଗହଣମୁଖେନ ରୂପସଙ୍ଖାତେନ ସଣ୍ଠାନଂ ଗଯ୍ହତୀତି ତସ୍ସ ତେନ ଅଭେଦୋପଚାରଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ରୂପାଯତନସଙ୍ଖାତେନ ସଣ୍ଠାନେନା’’ତି। ଯଂ ଅଭେଦୋପଚାରଂ ଭିନ୍ଦିତୁଂ ଅଜାନନ୍ତା ନିକାଯନ୍ତରିଯା ରୂପାଯତନଂ ସଣ୍ଠାନସଭାୱଂ ପଟିଜାନନ୍ତି। ‘‘କିସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ, ଥୂଲୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ, କିସୋ ଦଣ୍ଡୋ, ଥୂଲୋ ଦଣ୍ଡୋ’’ତିଆଦିନା ପୁଗ୍ଗଲାଦୀନଂ ପଞ୍ଞାପନା ତଥାତଥାସନ୍ନିୱିଟ୍ଠେ ରୂପସଙ୍ଖାତେ କିସାଦିସଣ୍ଠାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ନ ରୂପାଯତନମତ୍ତେତି ଆହ ‘‘ସଣ୍ଠାନନ୍ତି ୱା ରୂପାଯତନେ ଅଗ୍ଗହିତେ’’ତି। ପଚ୍ଚତ୍ତଧମ୍ମନାମୱସେନାତି ‘‘ପଥୱୀ ଫସ୍ସୋ’’ତିଆଦିନା ଧମ୍ମାନଂ ତଂତଂନାମୱସେନ। କିଚ୍ଚପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିୱିଭାଗେନ ପୱତ୍ତୋ ଅଯମ୍ପି ଆଚରିଯୱାଦୋ ‘‘କିଚ୍ଚପଞ୍ଞତ୍ତି ଏକଚ୍ଚା ଭୂମିପଞ୍ଞତ୍ତି ପଚ୍ଚତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତି ଅସଙ୍ଖତପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ଲିଙ୍ଗପଞ୍ଞତ୍ତି ଏକଚ୍ଚା ପଚ୍ଚତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ଏକଚ୍ଚା କିଚ୍ଚପଞ୍ଞତ୍ତି ୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି, ଏକଚ୍ଚା ଭୂମିସଣ୍ଠାନପଞ୍ଞତ୍ତି ୱିଜ୍ଜମାନେନ ୱା ଅୱିଜ୍ଜମାନେନ ୱା ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଦସ୍ସିତତ୍ତା ‘‘ଧମ୍ମକଥା ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗ’’ନ୍ତିଆଦୀନଂ ୱିଜ୍ଜମାନେନୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱୋ, ଅୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱୋ ଚ ଦସ୍ସିତନଯୋତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ’’ତି। ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିଭାୱୋ ଚେତ୍ଥ କିଚ୍ଚପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦୀନଂ କିଚ୍ଚପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିଭାୱୋ ଚ ତାସଂ ଯଥାରହଂ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ।

୨।ସଙ୍ଖେପପ୍ପଭେଦୱସେନାତି ‘‘ଯାୱତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି ସବ୍ବେପି ଖନ୍ଧେ ଖନ୍ଧଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ସଂଖିପନୱସେନ, ‘‘ଯାୱତା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତିଆଦିନା ଖନ୍ଧାନଂ ତତୋ ସାମଞ୍ଞତୋ ପକାରେହି ଭିନ୍ଦନୱସେନ ଚ। ଅଯଂ ଅତ୍ଥୋତି ଅଯଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ। ସାମଞ୍ଞତୋ ୱା ହି ଧମ୍ମାନଂ ପଞ୍ଞାପନଂ ହୋତି ୱିସେସତୋ ୱା। ୱିସେସୋ ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ତନୋ ସାମଞ୍ଞାପେକ୍ଖାଯ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ୱିସେସାପେକ୍ଖାଯ ପନ ସୋପି ସାମଞ୍ଞଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ‘‘କିତ୍ତାୱତା ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ସଙ୍ଖେପତୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱସେନ ‘‘ଯାୱତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତତ୍ଥାପି ‘‘ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଆହ ‘‘ଯାୱତା…ପେ… ପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି। ‘‘ଯାୱତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା, ଏତ୍ତାୱତା ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତି। ଯାୱତା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ, ଏତ୍ତାୱତା ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଏୱମେତ୍ଥ ପାଠଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ହି ସଙ୍ଖେପତୋ ପଭେଦତୋ ଚ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତା ହୋତି। ତଥା ହି ଇମସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯତ୍ତକେନ…ପେ… ଆଦିକେନା’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନେ, ତସ୍ମିଂ ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନପାଠେ ତଦତ୍ଥୱଚନେ ଚ। ପଭେଦନିଦସ୍ସନମତ୍ତନ୍ତି ପଭେଦସ୍ସ ଉଦାହରଣମତ୍ତଂ। ଅୱୁତ୍ତୋପି ସବ୍ବୋ ଭୂତୁପାଦିକୋ, ସୁଖାଦିକୋ ଚ ପଭେଦୋ। ତଂ ପନ ଭୂମିମୁଖେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ କାମାୱଚରୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଏୱଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଆଗତନଯେନ ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତଂ ପକାରନ୍ତରେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଯଂ ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଯଂ ୱାତି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତିୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ। ଇଦନ୍ତି ଇଦଂ ପଦଂ। ଯତ୍ତକୋ…ପେ… ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ପଭେଦୋତି ଇମିନା ସଙ୍ଖେପତୋ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚ ଖନ୍ଧାନଂ ପଭେଦଂ ପତି ପଞ୍ଞତ୍ତିୱିଭାଗୋତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ୱତ୍ଥୁଭେଦେନ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ପକରଣନ୍ତରେତି ୱିଭଙ୍ଗପକରଣେ। ତତ୍ଥ ହି ସାତିସଯଂ ଖନ୍ଧାନଂ ୱିଭାଗପଞ୍ଞତ୍ତି ୱୁତ୍ତା। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ହି…ପେ…

କଥିତା’’ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ପଠମନଯେ ସମୁଖେନ, ଦୁତିଯେ ୱତ୍ଥୁମୁଖେନ ପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ୱିଭାଗା ଦସ୍ସିତାତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

ଏସ ନଯୋତି ଇମିନା ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଆଯତନପଞ୍ଞତ୍ତିୟାଦୀସୁ ଅତିଦିସତି। ତତ୍ଥ ‘‘ଯାୱତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି, ‘‘ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଇଦଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିନିଦ୍ଦେସପାଠଇୟା ଆଦିପରିଯୋସାନଗ୍ଗହଣମୁଖେନ ଦସ୍ସନଂ। ‘‘ଯାୱତା ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନୀ’’ତି, ‘‘ଆଯତନାନଂ ଆଯତନପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ‘‘ଯତ୍ତକେନ ପଞ୍ଞାପନେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନୀ’’ତି ଏତେନ ଦସ୍ସିତୋ, ‘‘ଯାୱତା ଚକ୍ଖାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦିକସ୍ସ ପନ ‘‘ପଭେଦତୋ ଚକ୍ଖାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦିକେନାତି। ତତ୍ଥ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନଂ…ପେ… ଧମ୍ମାଯତନ’’ନ୍ତି ପଭେଦନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ। ଏତେନ ଅୱୁତ୍ତୋପି ସବ୍ବୋ ସଙ୍ଗହିତୋ ହୋତୀତି ‘‘ତତ୍ରାପି ଦସାଯତନା କାମାୱଚରା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ୱା ଏତ୍ଥ ପାଠଇୟା ଅତ୍ଥଯୋଜନା – ‘‘ଯାୱତା’’ତି ଇଦଂ ସବ୍ବେହି ପଦେହି ଯୋଜେତ୍ୱା ‘‘ଯତ୍ତକାନି ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନି…ପେ… ଯତ୍ତକୋ ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ଆଯତନାନଂ, ତପ୍ପଭେଦାନଞ୍ଚ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ପଭେଦୋ, ତତ୍ତକୋ ଆଯତନାନଂ ଆଯତନପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ପଭେଦୋ’’ତି ପକରଣନ୍ତରେ ୱୁତ୍ତେନ ୱତ୍ଥୁପଭେଦେନ ଆଯତନପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୀତିଆଦିନା ଇତରପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁପି ନଯୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

୭। ‘‘ଛ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯୋ…ପେ… ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଇମଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ‘‘କିତ୍ତାୱତା…ପେ… ଏତ୍ତାୱତା ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଞ୍ଞତ୍ତୀ’’ତି ଅଯଂ ପାଠଇପଦେସୋ ନିଦ୍ଦେସୋପି ସମାନୋ ପକରଣନ୍ତରେ ୱତ୍ଥୁଭେଦେନ ୱୁତ୍ତଂ ଖନ୍ଧାଦିପଞ୍ଞତ୍ତିପ୍ପଭେଦଂ ଉପାଦାଯ ଉଦ୍ଦେସୋଯେୱ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଉଦ୍ଦେସମତ୍ତେନେୱାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି।

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧। ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧। ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମାନଂ ଝାପନଟ୍ଠେନ ଝାନଂ, ତତୋ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁଚ୍ଚନଟ୍ଠେନ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଝାନଙ୍ଗାନେୱ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ଅଟ୍ଠକଥାଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଟୀକାକାରେନ ପନ ‘‘ଅଭିଭାଯତନଂ ୱିଯ ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଝାନଂ ୱିମୋକ୍ଖୋ’’ତି ମଞ୍ଞମାନେନ ‘‘ଅଧିପ୍ପାଯେନାହା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଝାନଧମ୍ମା ହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେହି ସଦ୍ଧିଂଯେୱ ପଟିପକ୍ଖତୋ ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତି, ନ ୱିନା, ତଥା ଅଭିରତିୱସେନ ଆରମ୍ମଣେ ନିରାସଙ୍କପ୍ପୱତ୍ତିପୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଥା ୱା ଝାନଙ୍ଗାନଂ ଝାନପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ସୱିସେସୋ ଝାନପରିଯାଯୋ, ଏୱଂ ୱିମୋକ୍ଖକିଚ୍ଚଯୋଗତୋ ତେସଂ ସୱିସେସୋ ୱିମୋକ୍ଖପରିଯାଯୋ, ତଦୁପଚାରେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଠମଂ ସମଙ୍ଗିଭାୱତ୍ଥନ୍ତି ପଟିଲାଭଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ‘‘ଫୁସିତ୍ୱା ୱିହରତୀତି ପଟିଲଭିତ୍ୱା ଇରିଯତୀ’’ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଯେନ ହି ସଦ୍ଧିଂ…ପେ… ପଟିଲଦ୍ଧା ନାମ ହୋନ୍ତୀ’’ତି ତେହି ସାଧେତବ୍ବସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଲାଭୋଯେୱେତ୍ଥ ପଟିଲାଭୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯଥା ଫସ୍ସୋ ଯତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଫୁସତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେପି ତଂସଭାୱତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ସମ୍ଫସ୍ସେନ ଫୁସନତ୍ଥ’’ନ୍ତି। ତସ୍ସ ‘‘ୱିହରତୀ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇତରେହୀତି ଉପଚାରମ୍ପୀତିଆଦିନା ଉପଚାରପୁରିମପ୍ପନାପରପ୍ପନାନଂ ପଟିଲାଭକାରଣନ୍ତି ୱଚନେହି। ଇତରେ କାରଣନ୍ତେତି ‘‘ଉପଚାରେନ…ପେ… ଫୁସତିଯେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତେ କାରଣତ୍ଥଦୀପକେ ଅତ୍ଥେ। ଫୁସତି ଫଲଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତି ଏତାଯାତି କାରଣଭାୱସ୍ସ ଫୁସନାପରିଯାଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ପଠମତ୍ଥମେୱାତି ସମଙ୍ଗିଭାୱତ୍ଥମେୱ। ତାନି ଅଙ୍ଗାନୀତି ଇମିନା ଝାନକୋଟ୍ଠାସଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମାଯେୱ ଗହିତା, ନ ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକୈନ୍ଦ୍ରିଯଟ୍ଠକାଦିଭାୱେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସେସା…ପେ… ସଙ୍ଗହିତାନୀ’’ତି। ଏୱଂ ସତୀତି ସୁଖସଞ୍ଞାତଝାନଙ୍ଗତୋ ୱେଦନାସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ସେସିତବ୍ବଭାୱେ ସତି। ଏୱଞ୍ଚ ନେସଂ ଫସ୍ସକତା ଇତରସ୍ସ ଫସ୍ସିତବ୍ବତାୱ ସିଯା। ତେନାହ ‘‘ସୁଖସ୍ସ ଫୁସିତବ୍ବତ୍ତା’’ତି। ୱେଦଯିତାଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠେହୀତି ଆରମ୍ମଣାନୁଭୱନସଙ୍ଖାତେନ ୱେଦଯିତସଭାୱେନ, ତସ୍ସେୱ ସାତୱିସେସସଙ୍ଖାତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ଅନୁୱତ୍ତନୀଯଭାୱେନ ଚ। ଉପନିଜ୍ଝାଯନଭାୱୋପି ଯଥାୱୁତ୍ତୱେଦଯିତାଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠୱିସିଟ୍ଠୋ ଓଳାରିକସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ନିଜ୍ଝାଯନଭାୱୋ। ଅଭିନ୍ନସଭାୱୋପି ହି ଧମ୍ମୋ ପୁରିମୱିସିଟ୍ଠପଚ୍ଚଯୱିସେସସମ୍ଭୱେନ ୱିସେସେନ ଭିନ୍ନାକାରୋ ହୁତ୍ୱା ୱିସିଟ୍ଠଫଲଭାୱଂ ଆପଜ୍ଜତି। ଯଥେକଂଯେୱ କମ୍ମଂ ଚକ୍ଖାଦିନିବ୍ବତ୍ତିହେତୁଭୂତଂ କମ୍ମଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱେଦଯିତା…ପେ… ୱୁତ୍ତା’’ତି। ଅଙ୍ଗାନୀତି ନାଯଂ ତପ୍ପରଭାୱେନ ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ ଅନନ୍ତଭାୱତୋ, କେୱଲଞ୍ଚ ଅଙ୍ଗାନଂ ବହୁତ୍ତା ବହୁୱଚନଂ, ତେନ କିଂ ସିଦ୍ଧଂ? ପଚ୍ଚେକମ୍ପି ଯୋଜନା ସିଦ୍ଧା ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଚ୍ଚେକମ୍ପି ଯୋଜନା କାତବ୍ବା’’ତି। ଯଦି ‘‘ସୁଖଂ ଠପେତ୍ୱା’’ତି ଯୋଜନାଯଂ ସେସା ତଯୋ ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ସେସା ତଯୋ, ଚତ୍ତାରୋ ଚ ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି? ନ, ଚତୂସୁ ତିଣ୍ଣଂ ଅନ୍ତୋଗଧତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ସବ୍ବଯୋଜନା…ପେ… ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି।

୨ ।ଅସମଯୱିମୋକ୍ଖେନାତି ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗୱିମୋକ୍ଖେନ। ସୋ ହି ଲୋକିଯୱିମୋକ୍ଖୋ ୱିଯ ଅଧିଗମୱଢଅଞ୍ଜନଙ୍ଗଂ ପକପ୍ପେତବ୍ବସମଯୱିସେସାଭାୱତୋ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗୱିମୋକ୍ଖୋ ପନ ଏକଚ୍ଚାସୱୱିମୁତ୍ତିୱଚନତୋ ଇଧ ନାଧିପ୍ପେତୋ। ତେନାହ ''ଏକଚ୍ଚେ ଆସୱା ପରିକ୍ଖୀଣା ହୋନ୍ତୀ''ତି। ଏକଚ୍ଚେହି ଆସୱେହି ୱିମୁତ୍ତୋତି ଦିଟ୍ଠାସୱାଦୀହି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତିଯା ୱିମୁତ୍ତୋ। ଅସମଯ...ପେ... ଲାଭେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତଅସମଯୱିମୋକ୍ଖସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯଭୂତସ୍ସ ଅଧିଗମେନ। ତତୋ ଏୱ ସାତିସଯେନ, ଏକଚ୍ଚେହି କାମାସୱେହି ୱିମୁତ୍ତୋ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ଏୱ ଏକଚ୍ଚସମଯୱିମୋକ୍ଖଲାଭୀ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ସମଯୱିମୁତ୍ତୋ ଅସମଯୱିମୋକ୍ଖୱିସେସସ୍ସ ୱସେନ ସମଯୱିମୋକ୍ଖପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ସୋତି ଅସମଯୱିମୋକ୍ଖୂପନିସ୍ସଯସମଯୱିମୋକ୍ଖଲାଭୀ। ତେନ ସାତିସଯେନ ସମଯୱିମୋକ୍ଖେନ। ତଥାୱିମୁତ୍ତୋୱ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ତଥାୱିମୁତ୍ତୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ସମଯୱିମୁତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ଲଦ୍ଧୁଂ ଅରହତୀତି ପରିଞ୍ଞାତତ୍ଥଂ ହେତୁନା ପତିଟ୍ଠାପେତି। ବ୍ଯତିରେକମୁଖେନପି ତମତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ''ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସମୁଦାଚାରଭାୱତୋତି ସମୁଦାଚାରସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ। ସୋତି ଝାନଲାଭୀ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ।

ଯଦି ପୁନରାୱତ୍ତକଧମ୍ମତାଯ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ସମଯୱିମୁତ୍ତୋତି ନ ୱୁତ୍ତୋ, ତଦଭାୱତୋ କସ୍ମା ଅରହା ତଥା ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ''ଅରହତୋ ପନା''ତିଆଦି। ତଦକାରଣଭାୱନ୍ତି ତେସଂ ୱିମୋକ୍ଖାନଂ, ତସ୍ସ ୱା ସମଯୱିମୁତ୍ତିଭାୱସ୍ସ ଅକାରଣଭାୱଂ। ସବ୍ବୋତି ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକୋପି ସମଥଯାନିକୋପି ଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖଲାଭୀପି । ବହିଅବ୍ଭନ୍ତରଭାୱା ଅପେକ୍ଖାସିଦ୍ଧା, ୱତ୍ଥୁ ଅଧିପ୍ପାଯୱସେନ ଗହେତବ୍ବରୂପା ଚାତି ଆହ ''ବାହିରାନନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରତୋ ବହିଭୂତାନ''ନ୍ତି।

୩।ରୂପତୋଅଞ୍ଞଂ ନ ରୂପନ୍ତି ତତ୍ଥ ରୂପପଟିଭାଗଂ କସିଣରୂପାଦି ରୂପ-ସଦ୍ଦେନ ଗହିତନ୍ତି ତଦଞ୍ଞଂ ପଠମତତିଯାରୁପ୍ପୱିସଯମତ୍ତଂ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧନିବ୍ବାନୱିନିମୁତ୍ତଂ ଅରୂପ-ସଦ୍ଦେନ ଗହିତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଟିପକ୍ଖଭୂତେହି କିଲେସଚୋରେହି ଅମୂସିତବ୍ବଂ ଝାନମେୱ ଚିତ୍ତମଞ୍ଜୂସଂ। ସମାଧିନ୍ତି ୱା ସମାଧିସୀସେନ ଝାନମେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୪।ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପେନ ପମାଦେନାତି ଏତ୍ଥ ଅନାଗାମିନୋ ଅଧିକୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅସକ୍କଚ୍ଚଅସାତଚ୍ଚକିରିଯାଦିନା। ଖୀଣାସୱସ୍ସ ପନ ତାଦିସେନ ପମାଦପତିରୂପକେନ, ତାଦିସାଯ ୱା ଅସକ୍କଚ୍ଚକିରିଯାଯ। ସା ଚସ୍ସ ଉସ୍ସୁକ୍କାଭାୱତୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧସବ୍ବୁସ୍ସୁକ୍କା ହି ତେ ଉତ୍ତମପୁରିସା। ସମଯେନ ସମଯନ୍ତି ସମଯେ ସମଯେ। ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ହି ଏତଂ କରଣୱଚନଂ ଉପଯୋଗୱଚନଞ୍ଚ। ଅନିପ୍ଫନ୍ନତୋତି ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯତୋ। ଅସ୍ସାତି ''ତେସଞ୍ହୀ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଇମସ୍ସ ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନସ୍ସ। ତେନାତି ଯଥାଭତେନ ସୁତ୍ତେନ।

୫। ଯେନାଧିପ୍ପାଯେନ ''ଧମ୍ମେହୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ''ଇଧା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଇଧାତି ''ପରିହାନଧମ୍ମୋ ଅପରିହାନଧମ୍ମୋ''ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଦଦ୍ୱଯେ। ତତ୍ଥାତି ''କୁପ୍ପଧମ୍ମୋ ଅକୁପ୍ପଧମ୍ମୋ''ତି ପଦଦ୍ୱଯେ। ସତି ୱଚନନାନତ୍ତେ ଅତ୍ଥେୱ ୱଚନତ୍ଥନାନତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ୱଚନତ୍ଥନାନତ୍ତମତ୍ତେନ ୱା''ତି। ୱଚନତ୍ଥଗ୍ଗହଣମୁଖେନ ଗହେତବ୍ବସ୍ସ ପନ ୱିଭାୱନତ୍ଥସ୍ସ ନତ୍ଥେତ୍ଥ ନାନତ୍ତଂ, ଯତୋ ତେସଂ ପରିଯାଯନ୍ତରତାସିଦ୍ଧି।

୭-୮ ।ସମାପତ୍ତିଚେତନାତି ଯାଯ ଚେତନାଯ ସମାପତ୍ତିଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତି ସମାପଜ୍ଜତି ଚ। ତେନାହ ''ତଦାଯୂହନା''ତି। ଆରକ୍ଖପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା ସତୀତି କତ୍ୱା ଆହ ''ଅନୁରକ୍ଖଣା...ପେ... ସତୀ''ତି। ତେନାହ ''ଏକାରକ୍ଖୋ ସତାରକ୍ଖେନ ଚେତସା ୱିହରତୀ''ତି। ତଥା ହି ସା ''କୁସଲାକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଗତିଯୋ ସମନ୍ନେସତୀ''ତି ୱୁତ୍ତା।

୧୧। ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଟ୍ଠୋପି ଇତରମଗ୍ଗଟ୍ଠା ୱିଯ ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନଭଯତ୍ତା ଭଯୂପରତୱୋହାରଂ ଲଭତୀତି ଆହ ''ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ଚ...ପେ... ଭଯୂପରତୋ''ତି।

୧୨।କେଚୀତି ତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକେ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧିକେ ସନ୍ଧାଯାହ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଦୁପ୍ପଞ୍ଞାତି ଇମିନା ଗଯ୍ହନ୍ତୀ''ତି। ଦୁବ୍ବଲା ପଞ୍ଞା ଯେସଂ ତେ ଦୁପ୍ପଞ୍ଞାତି।

୧୪। ଅନିଯତଧମ୍ମସମନ୍ନାଗତସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯୱିସେସେନ ନିଯତଧମ୍ମପଟିଲାଭୋତି ଆହ ''ଯତ୍ଥ...ପେ... ହୋନ୍ତୀ''ତି। ତଦଭାୱାତି ନିଯତାନିଯତୱୋମିସ୍ସାଯ ପୱତ୍ତିଯା ଅଭାୱା।

୧୬।ପରିଯାଦିଯିତବ୍ବାନୀତି ପରିଯାଦକେନ ମଗ୍ଗେନ ଖେପେତବ୍ବାନି। ତଣ୍ହାଦୀନଂ ପଲିବୁଧନାଦିକିରିଯାଯ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତିଯା ସୀସଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପନ ୱିସଙ୍ଖାରଭାୱତୋ ସଙ୍ଖାରସୀସତା। ତେନାହ ''ସଙ୍ଖାରୱିୱେକଭୂତୋ ନିରୋଧୋ''ତି। କେଚି ପନ ''ସଙ୍ଖାରସୀସଂ

ନିରୋଧସମାପତ୍ତୀ''ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତସ୍ସ ସୀସଭାୱାନୁପପତ୍ତିତୋ ତଦୁଦ୍ଧଞ୍ଚ ସଙ୍ଖାରପ୍ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ। ସହ ୱିଯାତି ଏକକ୍ଖଣଂ ୱିଯ। ଏତେନ ସମ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥମାହ। ସହତ୍ଥୋ ହେସ ସମ-ସଦ୍ଦୋ। ସଂସିଦ୍ଧିଦସ୍ସନେନାତି ସଂସିଦ୍ଧିଯା ନିଟ୍ଠାନସ୍ସ ଉପରମସ୍ସ ଦସ୍ସନେନ।

ଇଧାତି ଇମିସ୍ସା ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିପାଳିଯା, ଇମିସ୍ସା ୱା ତଦଟ୍ଠକଥାଯ। କିଲେସପୱତ୍ତସୀସାନନ୍ତି କିଲେସସୀସପୱତ୍ତସୀସାନଂ। ତେସୁ ହି ଗହିତେସୁ ଇତରମ୍ପି ପରିଯାଦିଯିତବ୍ବଂ କିଲେସଭାୱେନ ପରିଯାଦିଯିତବ୍ବତାସାମଞ୍ଞେନ ଚ ଗହିତମେୱ ହୋତୀତି କିଲେସୱଟ୍ଟପରିଯାଦାନେନ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଇତରୱଟ୍ଟାନମ୍ପି ପରିଯାଦିଯନଂ। ୱଟ୍ଟୁପଚ୍ଛେଦକେନ ମଗ୍ଗେନେୱ ହି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯମ୍ପି ଅନୱସେସତୋ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପୱତ୍ତସୀସଂ ୱିସୁଂ ଗହିତନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ପୱତ୍ତସୀସମ୍ପୀ''ତିଆଦି। ଓଧିସୋ ଚ ଅନୋଧିସୋ ଚ କିଲେସପରିଯାଦାନେ ସତି ସିଜ୍ଝମାନା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱାରା ତେନ ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବାତି ୱୁତ୍ତା। ତେନେୱାହ ''କିଲେସପରିଯାଦାନସ୍ସେୱ ୱାରା''ତି। ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ଆଗମେନ ସାଧେନ୍ତୋ ''ୱିମୁତ୍ତସ୍ମି''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ହୋତୀତି ଇଦଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ କିଲେସପରିଯାଦାନସମାପନଭୂତସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱାରସ୍ସ ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ପରିଚ୍ଛେଦକେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୭।ତିଟ୍ଠେଯ୍ୟାତି ନ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ। ଠାନଞ୍ହି ଗତିନିୱତ୍ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ନପ୍ପୱତ୍ତେଯ୍ୟା''ତି।

୧୮। ପଯିରୁପାସନାଯ ବହୂପକାରତ୍ତା ପଯିରୁପାସିତବ୍ବତ୍ତା।

୨୦। ଅଗ୍ଗୱିଜ୍ଜା ଯସ୍ସ ଅନଧିଗତୱିଜ୍ଜାଦ୍ୱଯସ୍ସ ହୋତି, ସୋ ଚେ ପଚ୍ଛା ୱିଜ୍ଜାଦ୍ୱଯଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତି, ତସ୍ସ ପଠମଂ ଅଧିଗତୱିଜ୍ଜାଦ୍ୱଯସ୍ସ ୱିଯ ଅତେୱିଜ୍ଜତାଭାୱା ଯଦିପି ନିପ୍ପରିଯାଯତା ତେୱିଜ୍ଜତା, ପଠମଂ ଅଧିଗତୱିଜ୍ଜାଦ୍ୱଯସ୍ସ ପନ ସା ସୱିସେସାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯାଯ କତକିଚ୍ଚତା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅଗ୍ଗୱିଜ୍ଜାତି ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣଂ, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣମେୱ ୱା ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସା ଚ ତେୱିଜ୍ଜତାତି ଯୋଜନା।

୨୨।ତତ୍ଥେୱାତି ସଚ୍ଚାଭିସମ୍ବୋଧେ ଏୱ।

୨୪।ତନ୍ତି ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତତାୱଚନଂ। ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣୂପପତ୍ତିକୋତି ଦ୍ୱୀହି ଭାଗେହି ଦ୍ୱେ ୱାରେ ୱିମୁତ୍ତୋତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେନ ଉପପତ୍ତିତୋ ଯୁତ୍ତିତୋ ସମନ୍ନାଗତୋ। ଏସେୱ ନଯୋତି ଯଥା ଚତୁନ୍ନଂ ଅରୂପସମାପତ୍ତୀନଂ ଏକେକତୋ ନିରୋଧତୋ ଚ ୱୁଟ୍ଠାଯ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତା ୱୁତ୍ତା, ତଥା ସେକ୍ଖଭାୱଂ ପତ୍ତାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚ କାଯସକ୍ଖିନୋ ହୋନ୍ତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ଦସ୍ସନକାରଣାତି ଇମିନା ''ଦିସ୍ୱା''ତି ଏତ୍ଥ ତ୍ୱା-ସଦ୍ଦୋ ହେତୁଅତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେତି ଯଥା ''ସୀହଂ ଦିସ୍ୱା ଭଯଂ ହୋତୀ''ତିଆଦୀସୁ। ଦସ୍ସନେ ସତି ପରିକ୍ଖଯୋ, ନାସତୀତି ଆହ ''ଦସ୍ସନାଯତ୍ତପରିକ୍ଖଯତ୍ତା''ତି। ପୁରିମକିରିଯାତି ଆସୱାନଂ ଖଯକିରିଯାଯ ପୁରିମକିରିଯା। ସମାନକାଲତ୍ତେପି ହି କାରଣକିରିଯା ଫଲକିରିଯାଯ ପୁରିମସିଦ୍ଧା ୱିଯ ୱୋହରୀଯତି। ତତୋ ନାମକାଯତୋ ମୁଚ୍ଚନତୋ। ଯତୋ ହି ଯେନ ମୁଚ୍ଚିତବ୍ବଂ, ତଂ ନିସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ନାମନିସ୍ସିତକୋ''ତି। ତସ୍ସାତି କାଯଦ୍ୱଯୱିମୁତ୍ତିଯା ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତଭାୱସ୍ସ। ଅରୂପଲୋକେ ହି ଠିତାରହନ୍ତୱସେନାଯମତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତେନାହ ''ସୁତ୍ତେ ହୀ''ତିଆଦି।

ଦ୍ୱୀହି ଭାଗେହୀତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦଭାଗେହି। ଦ୍ୱେ ୱାରେତି କିଲେସାନଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନୱସେନ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ। କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତୋତି ଇଦଂ ପଠମତତିଯୱାଦାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଇତରଂ ଦୁତିଯୱାଦସ୍ସ। ଅରୂପଜ୍ଝାନଂ ଯଦିପି ରୂପସଞ୍ଞାଦୀହି ୱିମୁତ୍ତଂ ତଂସମତିକ୍କମାଦିନା ପତ୍ତବ୍ବତ୍ତା, ପୱତ୍ତିନିୱାରକେହି ପନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀହି ଯେୱସ୍ସ ୱିମୁତ୍ତି ସାତିସଯାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନୀୱରଣସଙ୍ଖାତନାମକାଯତୋ ୱିମୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଆହ। ଯଞ୍ଚାପି ଅରୂପଜ୍ଝାନଂ ରୂପଲୋକେ ୱିୱେକଟ୍ଠତାୱସେନପି ରୂପକାଯତୋ ୱିମୁତ୍ତଂ, ତଂ ପନ ରୂପପଟିବଦ୍ଧଛନ୍ଦରାଗୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନେୱ ହୋତୀତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭନମେୱ ପଧାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ରୂପତଣ୍ହାୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନରୂପକାଯତୋ ଚ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା''ତି। ଏକଦେସେନ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତଂ ନାମ ହୋତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତିଯା ଅଭାୱା।

୨୫। ''ସତ୍ତିସଯୋ''ତି ୱିଯ ସମୁଦାଯେ ପୱତ୍ତୋ ୱୋହାରୋ ଅୱଯୱେପି ଦିସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖେକଦେସେନ…ପେ… ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି।

୨୬।ଫୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଫସ୍ସିତାନଂ, ଅଧିଗତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନ୍ତୋତି ଅନ୍ତସଦିସୋ ଫସ୍ସନାଯ ପରକାଲୋ। ତଦନନ୍ତରୋ ହି ତପ୍ପରିଯୋସାନୋ ୱିଯ ହୋତୀତି। କାଲୱିସଯୋ ଚାଯଂ ଅନ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ, ନ ପନ କାଲତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି। ନାମକାଯେକଦେସତୋତି

ନୀୱରଣସଙ୍ଖାତନାମକାଯେକଦେସତୋ। ଆଲୋଚିତୋ ପକାସିତୋ ୱିଯ ହୋତି ୱିବନ୍ଧୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନ ଆଲୋଚନେ ପକାସନେ ସମତ୍ଥସ୍ସ ଞାଣଚକ୍ଖୁନୋ ଅଧିଟ୍ଠାନସମୁପ୍ପାଦନତୋ। ନ ତୁ ୱିମୁତ୍ତୋତି ୱିମୁତ୍ତୋତି ନ ୱୁଚ୍ଚତେୱ।

୨୮।ଇମଂ ପନ ନଯନ୍ତି "ଅପିଚ ତେସ"ନ୍ତିଆଦିନା ଆଗତୱିଧିଂ। ଯେନ ୱିସେସେନାତି ଯେନ କାରଣୱିସେସେନ। ସୋତି ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତାନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ପଞ୍ଞାଯ ୱିସେସୋ। ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋ କାରଣସ୍ସ ଅୱିଭାୱିତତ୍ତା। ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ ୱିଯ, ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୋ ୱିଯ ୱା ସବ୍ବଥା ଅୱିମୁତ୍ତସ୍ସ ସାୱସେସୱିମୁତ୍ତିଯମ୍ପି ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ପଞ୍ଞାଯ ସାତିସଯାଯ ଅଭାୱତୋ ସଦ୍ଧାମତ୍ତେନ ୱିମୁତ୍ତଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସଦ୍ଧାଯ ଅଧିମୁତ୍ତୋତି ଇଦଂ ଆଗମନୱସେନ ସଦ୍ଧାଯ ଅଧିକଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ମଗ୍ଗାଧିଗମତୋ ପନସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖମେୱ ଞାଣଦସ୍ସନଂ।

୩୧। "ସୋତୋତି ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ନାମ"ନ୍ତି ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ତଂସମଙ୍ଗୀ ସୋତାପନ୍ନୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଚୋଦକୋ "ଅପି-ସଦ୍ଦୋ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତୋ"ତି ଚୋଦନଂ ଉଟ୍ଠାପେତ୍ୱା "ନନୂ"ତିଆଦିନା ଅତ୍ତନୋ ଅଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରତି। ଇତରୋ "ନାପନ୍ନ"ନ୍ତିଆଦିନା ପରିହରତି। ସମନ୍ନାଗତୋ ଏୱ ନାମ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମାନଂ ଅକୁପ୍ପସଭାୱତ୍ତା। ଇତରେହୀତି ଦୁତିଯମଗ୍ଗଟ୍ଠାଦୀହି। ସୋ ଏୱାତି ପଠମଫଲଟ୍ଠୋ ଏୱ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମନିଦ୍ଦେସେ। ସୋତଂ ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ଆଦିତୋ ପନ୍ନୋ ଅଧିଗତୋତି ସୋତାପନ୍ନୋତି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଦୁତିଯମଗ୍ଗଟ୍ଠାଦୀନଂ ନତ୍ଥେୱ ସୋତାପନ୍ନଭାୱାପତ୍ତି। ସୁତ୍ତେ ପନ ସୋତଂ ଅରିଯମଗ୍ଗଂ ଆଦିତୋ ମରିଯାଦଂ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାୱ ପନ୍ନୋ ପଟିପଜ୍ଜତୀତି କତ୍ୱା ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗୀ "ସୋତାପନ୍ନୋ"ତି ୱୁତ୍ତୋ। ପରିଯାଯେନ ଇତରୋପି ତସ୍ସ ଅପରିହାନଧମ୍ମତ୍ତା ସୋତାପନ୍ନୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପହୀନାୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ୱିଯ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚମ୍ପି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତଂ ହୋତି ସଚ୍ଚଦ୍ୱଯପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା କିଲେସାନନ୍ତି ଆହ "ଚତୁସଚ୍ଚପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦୀନ"ନ୍ତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଫଲପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୌପରିମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମେ ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୩୨।ମହାକୁଲମେୱାତି ଉଚ୍ଚାରକୁଲମେୱ ୱୁଚ୍ଚତି "କୁଲୀନୋ କୁଲପୁତ୍ତୋ"ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ।

୩୩। ସଜ୍ଝାନକୋ ଅପରିହୀନଜ୍ଝାନୋ କାଲକତୋ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୂପଗୋ ହୁତ୍ୱା ୱଚ୍ଚଜ୍ଝାସଯୋ ଚେ, ଉପରୂପରି ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ନିବ୍ବାଯତୀତି ଆହ "ଅନାଗାମିସଭାଗୋ"ତି। ଯତୋ ସୋ ଝାନାନାଗାମୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନାହ "ଅନାୱତ୍ତିଧମ୍ମୋ"ତି।

୩୬। ପରଯୋଗେ ତ୍ୱା-ସଦ୍ଦୋ ତଦନ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା "ପରସଦ୍ଦଯୋଗେ"ତି ୱୁତ୍ତୋ, ଅପ୍ପତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି "ଅପ୍ପତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା"ତି ଇମିନା ୱୁଚ୍ଚତି।

୩୭।ତେନାତି "ଉପହଚ୍ଚା"ତି ପଦେନ। ନନୁ ଚ ୱେମଜ୍ଝାତିକ୍କମୋ "ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ୱେମଜ୍ଝ"ନ୍ତି ଇମିନା ପକାସିତୋ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୪୦।ତଣ୍ହାୱଟ୍ଟସୋତା ତଣ୍ହାୱଟ୍ଟବନ୍ଧା। ତସ୍ସାତି ସୋତସ୍ସ। ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚେତଂ ସାମିୱଚନଂ। ଉଦ୍ଧଂସୋତସ୍ସ ଉପରିଭୱୂପଗତା ଏକଂସିକାତି ଆହ "ଯତ୍ଥ ୱା ତତ୍ଥ ୱା ଗନ୍ତ୍ୱା"ତି। ତସ୍ସାତି ଉଦ୍ଧଂସୋତସ୍ସ। ତତ୍ଥାତି ଅୱିହେସୁ। ଲହୁସାଲହୁସଗତିକାତି ଲହୁକାଲହୁକାଯୁଗତିକା, ଲହୁକାଲହୁକଞାଣଗତିକା ୱା। ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ନିବ୍ବାଯନକାଦୀହୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ "ଆକାସଂ ଲଙ୍ଘିତ୍ୱା ନିବ୍ବାଯତୀ"ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତା ତିସ୍ସୋ ଉପମା ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅନ୍ତରାଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାଯୀହି ଅଧିମତ୍ତତା, ଉଦ୍ଧଂସୋତତୋ ଅନଧିମତ୍ତତା ଚ ଅସଙ୍ଖାରସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀନଂ ନ ୱେଦିତବ୍ବାତି ଯୋଜନା। ତେ ଏୱାତି ଅନ୍ତରାଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାଯିଉଦ୍ଧଂସୋତା ଏୱ। ଯଦି ଏୱଂ ଅସଙ୍ଖାରସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀନଂ ଉପମାୱଚନେନ ତତୋ ମହନ୍ତତରେହି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ "ତତୋ ମହନ୍ତ…ପେ… ଦସ୍ସନତ୍ଥ"ନ୍ତି।

ତେନାତି "ନୋ ଚସ୍ସ, ନୋ ଚ ମେ ସିଯା"ତି ୱଚନେନ। ତେନାତି ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନେନ। ଇମସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସାତି ଇମସ୍ସ ସମ୍ପତି ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣାଦିଦୁକ୍ଖସ୍ସ। ଉଦଯଦସ୍ସନଂ ଞାଣଂ। ଚତୂହିପୀତି "ନୋ ଚସ୍ସା"ତି ଚତୂହି ପଦେହି। ଯଂ ଅତ୍ଥୀତି ଯଂ ପରମତ୍ଥତୋ ୱିଜ୍ଜତି । ତେନାହ "ଭୂତନ୍ତି ସସଭାୱ"ନ୍ତି, ଭୂତନ୍ତି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାହ "ଭୂତମିଦନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମନୁପସ୍ସଥା"ତି। ୱିୱଟ୍ଟମାନସୋ ୱିୱିଟ୍ଟମାନହଦଯୋ ତଣ୍ହାଦିସୋତତୋ ନିୱତ୍ତଜ୍ଝାସଯୋ। ଉପେକ୍ଖକୋ ହୋତୀତି ଚତ୍ତଭରିଯୋ ୱିଯ ପୁରିସୋ ଭଯଂ ନନ୍ଦିଞ୍ଚ ପହାଯ ଉଦାସିନୋ ହୋତି।

ଅୱିସିଟ୍ଠେତି ହୀନେ। ୱିସିଟ୍ଠେତି ଉତ୍ତମେ। "ଭୱେ"ତି ୱତ୍ୱା "ସମ୍ଭୱେ"ତି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଅୱୁତ୍ତୱାଚକଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ"ତିଆଦିମାହ। ଭୂତମେୱ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଯଂ ଭୂତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଦେୱ ଭୱୋତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭୱତି ଅହୋସୀତି ୱା। ସମ୍ଭୱତି ଏତସ୍ମାତି ସମ୍ଭୱୋ। ତଦାହାରୋ ତସ୍ସ ଭୱସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ। ଅନୁକ୍କମେନ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯାତି ୱିପସ୍ସନାନୁକ୍କମେନ ଲଦ୍ଧାଯ ଅରିଯମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ। ତେନାତି ସେକ୍ଖେନ।

ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬୩।କସ୍ସଚୀତି କସ୍ସଚିପି। କଥଞ୍ଚୀତି କେନଚି ପକାରେନ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନମତ୍ତେନାପୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଜ୍ଝତ୍ତଗ୍ଗହଣସ୍ସାତି ଅତ୍ତାନଂ ଅଧିକିଚ୍ଚ ଉଦିସ୍ସ ପୱତ୍ତଗ୍ଗାହସ୍ସ।

୮୩।ପୁରିମଗ୍ଗହିତନ୍ତି ‘‘କରିସ୍ସତି ମେ’’ତିଆଦିନା ଚିତ୍ତେନ ପଠମଂ ଗହିତଂ। ତଂ କତନ୍ତି ତଂ ତାଦିସଂ ଉପକାରଂ। ପୁଞ୍ଜିତଫଲଂ ଉପଜୀୱନ୍ତୋ କତଞ୍ଜୁପକ୍ଖେ ତିଟ୍ଠତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁଞ୍ଜିତଫଲଂ ଅନୁପଜୀୱନ୍ତୋ’’ତି।

୯୦। ଗୁଣପାରିପୂରିୟା ପରିପୁଣ୍ଣୋ ଯାୱଦତ୍ଥୋ ଇଧ ତିତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘ନିଟ୍ଠିତକିଚ୍ଚତାଯ ନିରୁସ୍ସୁକ୍କୋ’’ତି।

ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୧।ସେସସଂୱରଭେଦେନାତି କାଯିକୱାଚସିକୱୀତିକ୍କମତୋ ସେସେନ ସଂୱରୱିନାସେନ। ସୋ ପନ ଦ୍ୱାରୱସେନ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ମନୋଦ୍ୱାରିକୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ମନୋସଂୱରଭେଦେନା’’ତି। ଇଦାନି ତଂ ପକାରଭେଦେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସତିସଂୱରାଦିଭେଦେନ ୱା’’ତି ଆହ, ମୁଟ୍ଠସଚ୍ଚାଦିପ୍ପୱତ୍ତିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ କିଞ୍ଚି ସଭାୱଭୂତଂ ଚରିତମ୍ପି ‘‘ସୀଲ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅକୁସଲସ୍ସପି ସୀଲପରିଯାଯୋ ୱୁତ୍ତୋ।

୯୪।ସମାନୱିସଯାନନ୍ତି ପଠମଫଲାଦିକୋ ସମାନୋ ଏୱରୂପୋ ୱିସଯୋ ଏତେସନ୍ତି ସମାନୱିସଯା, ତେସଂ।

୧୦୭।ତଦତ୍ଥୋ ତପ୍ପଯୋଜନୋ ଲୋକୁତ୍ତରସାଧକୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସ ପରମତ୍ଥସାସନସ୍ସ। ମୂଲେକଦେସତ୍ତାତି ମୂଲଭାୱେନ ଏକଦେସତ୍ତା।

୧୧୮।ଉନ୍ନଠଓ ଉଗ୍ଗତତୁଚ୍ଛମାନୋ।

୧୨୩। ସୀଲସ୍ସ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଅପରିସୁଦ୍ଧିଯଂ ସୋଧନଂ ଅପାରିପୂରିଯଂ ପୂରଣଞ୍ଚାତି ଆହ ‘‘ସୋଧେତଢ୍ଢେ ଚ ୱଡ୍ଢେତଢ୍ଢେ ଚା’’ତି। ଅଧିସୀଲଂ ନିସ୍ସାଯାତି ଅଧିସୀଲଂ ନିସ୍ସଯଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନପଞ୍ଞାଯ।

୧୨୪।ଗୂଥସଦିସତ୍ତମେୱ ଦସ୍ସେତି, ନ ଗୂଥକୂପସଦିସତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଗୂଥୱସେନେୱ ହି କୂପସ୍ସପି ଜିଗୁଚ୍ଛନୀଯତାତି। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ଗୂଥରାସିଯେୱ ଗୂଥକୂପୋତି ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ନୱତ୍ତବ୍ବୋ ସିଯା।

୧୩୦। ସରଭଙ୍ଗସତ୍ଥାରାଦଯୋ ରୂପଭୱାଦିକାମାଦିପରିଞ୍ଞଂ କତ୍ୱା ପଞ୍ଞପେନ୍ତୋ ଲୋକିଯଂ ପରିଞ୍ଞଂ ସମ୍ମଦେୱ ପଞ୍ଞପେନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନ ସକ୍କୋନ୍ତୀ’’ତି। ଅସମତ୍ଥଭାୱଂ ୱା ସନ୍ଧାଯ ନୋ ଚ ପଞ୍ଞାପେତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯୋଜନା।

ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୩୩।ପରେନାତି ଅଞ୍ଞେନ, ଆଣତ୍ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଣତ୍ତିଯା ଅତ୍ତନା ଚାତି ଆଣାପକସ୍ସ ଆଣତ୍ତିଯା, ଅତ୍ତନା ଚ ଆଣତ୍ତେନ କତଂ ତଞ୍ଚ ତସ୍ସ ଆଣାପକସ୍ସ ଯଂ ୱଚୀପଯୋଗେନ କତନ୍ତି ଯୋଜନା। ଆଣତ୍ତିଯା ପାପସ୍ସାତି ଆଣାପନୱସେନ ପସୁତପାପସ୍ସ।

୧୪୮।ଦେସନାଯ କରଣଭୂତାଯ। ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଦେସନାଯ ଯଥାବୋଧେତବ୍ବାନଂ ସୀଲାଦିଧମ୍ମାନଂ।

୧୫୨।ଅନନ୍ତରନ୍ତି ଞାଣସ୍ସ ଉପଟ୍ଠିତନ୍ତି ଅନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତଂ। କିଂ ପନ ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ୱଚନ’’ନ୍ତି। ଲୁଜ୍ଜତୀତି ଇଦଂ ଯେନ କାରଣେନ ଲୋକ-ସଦ୍ଦୋ ତଦତ୍ଥେ ପୱତ୍ତୋ, ତଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଆହ ‘‘କାରଣଯୁତ୍ତ’’ନ୍ତି।

୧୫୬।ସହିତାସହିତସ୍ସାତି କୁସଲସଦ୍ଦଯୋଗେନ ସାମିୱଚନଂ ଭୁମ୍ମତ୍ଥେତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସହିତାସହିତେତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ସହିତଭାସନେନ ଦେସକସମ୍ପତ୍ତି, ସହିତାସହିତକୋସଲ୍ଲେନ ସାୱକସମ୍ପତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ପରିସସମ୍ପତ୍ତିପି ଞାଣସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଧମ୍ମକଥିକସ୍ସ ପଟିଭାନସମ୍ପଦାଯ କାରଣଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସାୱକସମ୍ପତ୍ତିଯା ବୋଧେତୁଂ ସମତ୍ଥତାଯା’’ତି।

୧୫୭।କୁସଲଧମ୍ମେହୀତି ସମଥୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମେହି। ଚତୁତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଯୋ ନେୱ ସଙ୍ଘଂ ନିମନ୍ତେତି, ନ ଦାନଂ ଦେତି।

୧୬୬।ଯମିଦଂ ‘‘କାଲେନା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଯୋ ତତ୍ଥ ଅୱଣ୍ଣୋ, ତମ୍ପି ଭଣତି କାଲେନ। ଯୋପି ତତ୍ଥ ୱଣ୍ଣୋ, ତମ୍ପି ଭଣତି କାଲେନା’’ତି ଯଂ ଇଦଂ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ର ତସ୍ମିଂ ୱଚନେ ୱାକ୍ୟେ ଯୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ‘‘କାଲେନ ଭଣତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ କୀଦିସୋତି ୱିଚାରଣାଯ ତସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘କାଲଞ୍ଞୂ ହୋତୀ’’ତିଆଦି ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସଙ୍ଗହେ ଆହାତି ଯୋଜନା।

୧୬୮।ପୁଲ୍ଲୁପ୍ପନ୍ନପଚ୍ଚଯୱିପତ୍ତୀତି ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ପଠମୁପ୍ପନ୍ନପଚ୍ଚଯୱିପତ୍ତି। ତେସଂ ୱିପତ୍ତି ପଓୁଉପ୍ପଚ୍ଚଯୱିପତ୍ତୀତି ଯୋଜନା।

୧୭୩।ତେସନ୍ତି ପହୀନାୱସିଟ୍ଠକିଲେସାନଂ। ୱିମୁତ୍ତିଦସ୍ସନମେୱ ହୋତି ୱିମୁତ୍ତିଅତ୍ଥତ୍ତା ତଂଦସ୍ସନସ୍ସ।

୧୭୪।ତନ୍ତାୱୁତାନଂ ୱତ୍ଥାନନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ସାମିୱଚନଂ।

୧୭୮।ନାମକାଯୋତି ନାମସମୂହୋ। ଇଦମେୱ ଚ ଦ୍ୱଯନ୍ତି ସୀଲସଂୱରପୂରଣଂ, ସାଜୀୱାୱୀତିକ୍କମନଞ୍ଚାତି ଇଦମେୱ ଦ୍ୱଯଂ। ତତୋତି ସାଜୀୱାୱୀତିକ୍କମନତୋ। କଥାଯ ହଲିଦ୍ଦରାଗାଦିସଦିସତାତି ଯୋଜନା। ତେନାହ ‘‘ନ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସା’’ତି।

୧୭୯।ଇତି-ସଦ୍ଦେନାତି ‘‘ଦାରୁମାସକୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତେତି-ସଦ୍ଦେନ। ଏୱଂପକାରେତି ଇମିନାପି ସଲାକାଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୧୮୧।ଅୱିସଟସୁଖନ୍ତି ଅୱିକ୍ଖେପସୁଖଂ।

୧୮୭।ଖନ୍ଧଧମ୍ମେସୂତି ସଙ୍ଖତଧମ୍ମେସୁ। ତଦଲାଭେନାତି ମଗ୍ଗଫଲାଲାଭେନ। ଅତ୍ଥେନାତି ସୀଲାଦିଅତ୍ଥେନ।

ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୧।ଯଥା ତେସୁ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବନ୍ତି ତେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ପୁଗ୍ଗଲେସୁ ଯଥାରହଂ ଉପମେଯ୍ୟୋପମାଦସ୍ସନମୁଖେନ ହିତୂପଦେସପଟିପତ୍ତିଯା ଯଥା ଅଞ୍ଞେହି ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କିରିଯାୱାଚୀ ଆରମ୍ଭ-ସଦ୍ଦୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ‘‘ଆରମ୍ଭକତ୍ତୁସ୍ସ କସାୱପୁଚ୍ଛା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ଧମ୍ମୱାଚୀତି ଆହ ‘‘ଆରମ୍ଭକିରିଯାୱାଚକୋ ସଦ୍ଦୋ’’ତି। ‘‘ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚୱସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୧୯୨।ଗହଣଂ ‘‘ଏୱମେତ’’ନ୍ତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଂ।

୧୯୯।ନ ଏୱଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଅସମାନଜାତିକତ୍ତା।

ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୨।ଇଦଂ ସଚ୍ଚାଭିସମ୍ବୋଧାଦିକଂ ସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି ଫଲସ୍ସ ହେତୁନା ଅୱିନାଭାୱତୋ। ତେନାହ ‘‘ସାମ’’ନ୍ତିଆଦି। ଅନାଚରିଯକେନ ଅତ୍ତନା ଉପ୍ପାଦିତେନାତି ଇଦଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେ ୱିଜ୍ଜମାନଗୁଣକଥନଂ, ନ ତବ୍ବିଧୁରଧମ୍ମନ୍ତରନିୱତ୍ତନଂ ତଥାରୂପସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତେନସ୍ସ ସାଚରିଯକତା, ପରତୋ ଚ ଉପ୍ପତ୍ତି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାତି ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ତତ୍ଥା’’ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ସାଚରିଯକତ୍ତଂ ପରୂପଦେସହେତୁକତା, ପରତୋ ଉପ୍ପତ୍ତି ଉପଦେସେନ ୱିନାପି ସନ୍ନିସ୍ସାଯ ନିବ୍ବତ୍ତୀତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୩।କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୂତି ଆଧାରେ ଭୁମ୍ମଂ, ନ ୱିସଯେତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧା’’ତି ଆହ। ଇଦାନି ୱିସଯଲକ୍ଖଣଂ ଏତଂ ଭୁମ୍ମନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମେସୁ ୱା’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ତଦୁପକାରତାଯା’’ତି ଇଦଂ କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ସାଧେତବ୍ବେସୂତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନପଞ୍ଞାଯାତି ଉମ୍ମୁଜ୍ଜାପନପଞ୍ଞାଯ, ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନାକାରେନ ୱା ପୱତ୍ତପଞ୍ଞାଯ। ତେନେୱାତି ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନମତ୍ତା ଏୱ। ଯଥା ହି ଞାଣୁପ୍ପାଦୋ ସଂକିଲେସପକ୍ଖତୋ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନଂ, ଏୱଂ ସଦ୍ଧୁପ୍ପାଦୋପୀତି ଆହ ‘‘ସଦ୍ଧାସଙ୍ଖାତମେୱ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନ’’ନ୍ତି। ଚିତ୍ତୱାରୋତି ଚିତ୍ତପ୍ପବନ୍ଧୱାରୋ। ପଚ୍ଚେକଂ ଠାନୱିପସ୍ସନାପତରଣପତିଗାଧପ୍ପତ୍ତିନିଟ୍ଠିତ୍ତା ତେସଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ‘‘ଅନେକେ ପୁଗ୍ଗଲା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। କସ୍ମା? ତେନତ୍ତଭାୱେନ ଅରହତ୍ତସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣତୋ। ତତିଯପୁଗ୍ଗଲାଦିଭାୱନ୍ତି ଉମ୍ମୁଜ୍ଜିତ୍ୱା ଠିତପୁଗ୍ଗଲାଦିଭାୱଂ।

ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଦସକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୯।ସୋତାପନ୍ନାଦଯୋତି ୱୁତ୍ତୱିସେସଯୁତ୍ତା ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମିଝାନାନାଗାମିନୋ। ଅସା…ପେ… ପନାତି ଏତ୍ଥ ପନ-ସଦ୍ଦୋ ୱିସେସତ୍ଥଦୀପନୋ। ତେନ ‘‘ଅଟ୍ଠଉସଂଯୋଜନାନଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା’’ତି ଇଦଂ ୱିସେସଂ ଦୀପେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଦସକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିପକରଣ-ଅନୁଟୀକା ସମତ୍ତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

କଥାୱତ୍ଥୁପକରଣ-ଅନୁଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା

ସମୁଦାଯେ ଏକଦେସୋ ଅନ୍ତୋଗଧାତି ସମୁଦାଯୋ ତେସଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ ଯଥା ''ରୁକ୍ଖେ ସାଖା''ତି ଦସ୍ସେତି ''କଥାସମୁଦାଯସ୍ସା''ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ କଥାନନ୍ତି ତିସ୍ସୋ କଥା ୱାଦୋ ଜପ୍ପୋ ୱିତଣ୍ଡାତି। ତେସୁ ଯେନ ପମାଣତକ୍କେହି ପକ୍ଖପଟିପକ୍ଖାନଂ ପତିଟ୍ଠାପନପଟିକ୍ଖେପା ହୋନ୍ତି, ସୋ ୱାଦୋ। ଏକାଧିକରଣା ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୁଦ୍ଧା ଧମ୍ମା ପକ୍ଖପଟିପକ୍ଖା ଯଥା ''ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣା, ନ ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣା''ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୬୫)। ନାନାଧିକରଣା ପନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୁଦ୍ଧାପି ପକ୍ଖପଟିପକ୍ଖା ନାମ ନ ହୋନ୍ତି ଯଥା ''ଅନିଚ୍ଚଂ ରୂପଂ, ନିଚ୍ଚଂ ନିବ୍ବାନ''ନ୍ତି। ଯେନ ଛଲଜାତିନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନେହି ପକ୍ଖପଟିପକ୍ଖାନଂ ପତିଟ୍ଠାପନଂ ପଟିକ୍ଖେପାରମ୍ଭୋ, ସୋ ଜପ୍ପୋ। ଆରମ୍ଭମତ୍ତମେୱେତ୍ଥ, ନ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଆରମ୍ଭଗ୍ଗହଣଂ। ଯାଯ ପନ ଛଲଜାତିନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନେହି ପଟିପକ୍ଖପଟିକ୍ଖେପାଯ ୱାଯମନ୍ତି, ସା ୱିତଣ୍ଡା। ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପୁପପତ୍ତିଯା ୱଚନୱିଘାତୋ ଛଲଂ ଯଥା ''ନୱକମ୍ବଲୋଯଂ ପୁରିସୋ, ରାଜା ନୋ ସକ୍କୀ''ତି ଏୱମାଦି । ଦୂସନଭାସା ଜାତଯୋ, ଉତ୍ତରପତିରୂପକାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନାନି ପରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସନ୍ତି। ଏୱଂ ୱାଦଜପ୍ପୱିତଣ୍ଡପ୍ପଭେଦାସୁ ତୀସୁ କଥାସୁ ଇଧ ୱାଦକଥା ''କଥା''ତି ଅଧିପ୍ପେତା। ସା ଚ ଖୋ ଅୱିପରୀତଧମ୍ମତାଯ ପତିଟ୍ଠାପନୱସେନ, ନ ୱିଗ୍ଗାହିକକଥାଭାୱେନାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମାତିକାଠପନେନେୱାତି ଉଦ୍ଦେସଦେସନାଯ ଏୱ। ଠପିତସ୍ସାତି ଦେସିତସ୍ସ। ଦେସନା ହି ଦେସେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ୱିନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେସୁ ଠପନତୋ ନିକ୍ଖିପନତୋ ଠପନଂ, ନିକ୍ଖେପୋତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା

ପରିନିବ୍ବାନମେୱ...ପେ... ୱୁତ୍ତଂ। ଅଭିନ୍ନସଭାୱମ୍ପି ହି ଅତ୍ଥଂ ତଦଞ୍ଞଧମ୍ମତୋ ୱିସେସାୱବୋଧନତ୍ଥଂ ଅଞ୍ଞଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ୱୋହରନ୍ତି ଯଥା ''ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ ଧାରେନ୍ତୀତି ଧମ୍ମା''ତି (ଧା। ସ। ଅଟ୍ଠ। ୧)। ସାତି ଅସଙ୍ଗତା ଧାତୁ। କରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଉପସମସ୍ସ ସାଧକତମଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ। ଧମ୍ମୱାଦୀ...ପେ... ଦୁବ୍ବଲତା ୱୁତ୍ତା ତଥାରୂପାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଭାୱେ ତାଦିସାନଂ ପକ୍ଖଭାୱାଭାୱତୋ। ଲଦ୍ଧିଯାତି ''ଅତ୍ଥି ପୁଗ୍ଗଲୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନ, ପରିହାଯତି ଅରହା ଅରହତ୍ତା''ତିଆଦିଲଦ୍ଧିଯା। ସୁତ୍ତନ୍ତେହୀତି ଦେୱତାସଂଯୁତ୍ତାଦୀହି। ଲିଙ୍ଗାକପ୍ପଭେଦଂ ପରତୋ ସଯମେୱ ୱକ୍ଖତି।

ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ମୂଲସଙ୍ଗହନ୍ତି ମୂଲସଙ୍ଗୀତିଂ ୱିନାସେତ୍ୱା, ଭେଦଂ ୱା କତ୍ୱା ଯଥା ସା ଠିତା, ତତୋ ଅଞ୍ଞଥା କତ୍ୱା। ସଙ୍ଗହିତତୋ ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ରାତି ମୂଲସଙ୍ଗୀତିଯା ସଙ୍ଗହିତତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ର। ତେନାହ ''ଅସଙ୍ଗହିତଂ ସୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ନୀତତ୍ଥଂ ଯଥାରୁତୱସେନ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ଥତ୍ତା। ନେଯ୍ୟତ୍ଥଂ ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତାଦିୱସେନ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବତ୍ଥତ୍ତା। ତୀହି ଠାନେହୀତି ''ସୂରା ସତିମନ୍ତୋ ଇଧ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସୋ''ତି (ଅ। ନି। ୯।୨୧) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେହି ତୀହି କାରଣେହି। ଅଞ୍ଞଂ ସନ୍ଧାଯ ଭଣିତନ୍ତି ଏକଂ ପବ୍ବଜାସଙ୍ଖାତଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସଂ ସନ୍ଧାଯ ଭଣିତଂ। ଅଞ୍ଞଂ ଅତ୍ଥଂ ଠପଯିଂସୂତି ସବ୍ବସ୍ସପି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସସ୍ସ ୱସେନ ''ନତ୍ଥି ଦେୱେସୁ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସୋ''ତିଆଦିକଂ (କଥା। ୨୬୯) ଅଞ୍ଞଂ ଅତ୍ଥଂ ଠପଯିଂସୁ। ସୁତ୍ତଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞଂ ସନ୍ଧାଯ ଭଣିତଂ ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ସନ୍ଧାଯ ଭଣିତଂ କତ୍ୱା ଠପଯିଂସୁ, ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞଂ ଠପଯିଂସୂତି ଏୱମେତ୍ଥ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ସୁଞ୍ଞତାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅନିଚ୍ଚତାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ଗମ୍ଭୀରଂ ଏକଦେସଂ ମହାପଦେସପରିୱାରାଦିଂ। ଏକଚ୍ଚେ ସକଲଂ ଅଭିଧମ୍ମଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିଂସୁ ଛଡ୍ଡଯିଂସୁ ସେଯ୍ୟଥାପି ସୁତ୍ତନ୍ତିକା। ତେ ହି ତଂ ନ ଜିନୱଚନନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। କଥାୱତ୍ଥୁସ୍ସ ସୱିୱାଦତ୍ତେତିଆଦି ହେଟ୍ଠା ନିଦାନଟ୍ଠକଥାଯ ଆଗତନଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। କେଚି ପନ ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିଯାପି ସୱିୱାଦତ୍ତଂ ମଞ୍ଞନ୍ତି। ''ତତିଯସଙ୍ଗୀତିତୋ ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ୱସେନା''ତି ଇଦଂ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ତତିଯସଙ୍ଗୀତିତୋ ପୁବ୍ବେପି ତଂ ମାତିକାରୂପେନ ପୱତ୍ତତେୱ? ନିଦ୍ଦେସଂ ୱା ସନ୍ଧାଯ ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞାନୀତି ଅଞ୍ଞାକାରାନି ଅଭିଧମ୍ମପକରଣାଦୀନି ଅକରିଂସୁ, ପୱତ୍ତନ୍ତାନିପି ତାନି ଅଞ୍ଞଥା କତ୍ୱା ପଠିଂସୂତି ଅତ୍ଥୋ । ମଞ୍ଜୁସିରୀତି ଇଦଂ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ତଂ ନାମଂ ପିଟକତ୍ତଯଂ ଅନୁୱତ୍ତନ୍ତେହି ଭିକ୍ଖୂହି ଗଯ୍ହତି? ଇତରେହି ଗଯ୍ହମାନମ୍ପି ୱା ସାସନିକପରିଞ୍ଞେହି ନ ସାସନାୱଚରଂ ଗଯ୍ହତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ନିକାଯନାମନ୍ତି ମହାସଙ୍ଘିକାଦିନିକାଯନାମଂ, ଦୁତ୍ତଗୁତ୍ତାଦିୱଗ୍ଗନାମଞ୍ଚ।

ସଙ୍କନ୍ତିକାନଂ ଭେଦୋ ସୁତ୍ତୱାଦୀତି ସଙ୍କନ୍ତିକାନଂ ଅନନ୍ତରେ ଏକୋ ନିକାଯଭେଦୋ ସୁତ୍ତୱାଦୀ ନାମ ଭିଜ୍ଜିତ୍ଥ। ସହାତି ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା, ଗଣିଯମାନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଉପ୍ପନ୍ନେ ୱାଦେ ସନ୍ଧାଯାତି ତତିଯସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ୱାଦେ ସନ୍ଧାଯ। ଉପ୍ପଜ୍ଜନକେତି ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ସଦ୍ଧମ୍ମନ୍ତରଧାନା ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକେ। ସୁତ୍ତସହସ୍ସାହରଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ପରୱାଦଭଞ୍ଜନତ୍ଥଞ୍ଚ ସକୱାଦପତିଟ୍ଠାପନତ୍ଥଞ୍ଚ। ସୁତ୍ତେକଦେସୋପି ହି ''ସୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ସମୁଦାଯୱୋହାରସ୍ସ ଅୱଯୱେସୁପି ଦିସ୍ସନତୋ ଯଥା ''ପଟୋ ଦଡ୍ଢୋ, ସମୁଦ୍ଦୋ ଦିଟ୍ଠୋ''ତି ଚ। ତେ ପନେତ୍ଥ ସୁତ୍ତପଦେସା ''ଅତ୍ଥି ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ''ତିଆଦିନା ଆଗତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ନିଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାୱଗ୍ଗୋ

୧। ପୁଗ୍ଗଲକଥା

୧। ସୁଦ୍ଧସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୧। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକୱଣ୍ଣନା

୧। ସମ୍ବରାଦୀହି ପକପ୍ପିତୱିଜ୍ଜା, ତଥାଭିସଙ୍ଖତାନି ଓସଧାନି ଚ ''ମାଯା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଇଧ ପନ ମାଯାଯ ଆହିତୱିସେସା ଅଭୂତଞ୍ଞେଯ୍ୟାକାରା ଅଧିପ୍ପେତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ମାଯାଯ ଅମଣିଆଦଯୋ ମଣିଆଦିଆକାରେନ ଦିସ୍ସମାନା ମାଯାତି ୱୁତ୍ତା''ତି ଆହ। ସଚ୍ଚଞ୍ଞେୱ ସଚ୍ଚିକଂ, ସୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ଅୱିପରୀତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ୱିସଯଭାୱଟ୍ଠେନାତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ। ତେନାହ ''ଭୂତଟ୍ଠୋ''ତି। ଅୱିପରୀତଭାୱତୋ ଏୱ ପରମୋ ପଧାନୋ ଅତ୍ଥୋତି ପରମତ୍ଥୋ, ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖଭୂତୋ ଧମ୍ମାନଂ ଅନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବସଭାୱୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଉତ୍ତମତ୍ଥୋ''ତି।

ଅତ୍ଥୀତି ୱଚନସାମଞ୍ଞେନାତି ''ଅତ୍ଥି ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୯୬; କଥା। ୨୨) ''ଅତ୍ଥୀ''ତି ପୱତ୍ତୱଚନସାମଞ୍ଞେନ। ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପୁପପତ୍ତିଯା ୱଚନୱିଘାତୋ ଛଲନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ପଟିଟ୍ଠଂ ପଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତୋତି ହେତୁଂ ଦୂସେନ୍ତୋ, ଅହେତୁଂ କରୋନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ହେତୁ ହି ପଟିଞ୍ଞାଯ ପତିଟ୍ଠାପନତୋ ପତିଟ୍ଠା, ତଂ ପନ ହେତୁଂ ଅତ୍ଥମତ୍ତତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯଦି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେନା''ତିଆଦିମାହ। ପଯୋଗତୋ ପନ ଦୂସନେନ ସଦ୍ଧିଂ ପରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ଓକାସଂ ଅଦଦମାନୋତି ଯଥାନୁରୂପଂ ଯୁତ୍ତିଂ ୱତ୍ତୁଂ ଅୱସରଂ ଅଦେନ୍ତୋ। ଅଥ ୱା ପଟିଟ୍ଠଂ ପଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତୋ, ପଟିଞ୍ଞଂ ଏୱ ପରିୱତ୍ତେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପଲବ୍ଭତି ପୁଗ୍ଗଲୋତି ହି ସକୱାଦିଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ପରୱାଦିନୋ ପଟିଞ୍ଞାୱ ନ ଯୁତ୍ତା ଅପ୍ପସିଦ୍ଧତ୍ତା ୱିସେସିତବ୍ବସ୍ସ। ତେନେୱାହ ''ଅନୁପଲବ୍ଭନେଯ୍ୟତୋ ନ ତୱ ୱାଦୋ ତିଟ୍ଠତୀତି ନିୱତ୍ତେନ୍ତୋ''ତି। ରୂପଞ୍ଚ ଉପଲବ୍ଭତି…ପେ… ଦସ୍ସେତୀତି ଏତେନ ପରୱାଦିନା ଅଧିପ୍ପେତହେତୁନୋ ୱିପରୀତତ୍ଥସାଧକତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି।

ଉପଲବ୍ଭମାନଂ ନାମ ହୋତୀତି ଆକାରତୋ ତଂଆକାରୱନ୍ତାନଂ ଅନଞ୍ଞତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଞ୍ଞଥାତି ଆକାର, ଆକାରୱନ୍ତାନଂ ଭେଦେ। ଏତିସ୍ସାତି ''ତତୋ ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମଟ୍ଠେନା''ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତାଯ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯ। ଏସ ୱିସେସୋତି ଯୋ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁଚ୍ଛାନଂ ୱିସଯସ୍ସ ସଭାୱାକାରଭେଦୋ, ଏସ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁଚ୍ଛାନଂ ୱିସେସୋ। ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣେନ ଅଭିନ୍ନାନମ୍ପି ସଲକ୍ଖଣତୋ ଭେଦୋଯେୱାତି ଅଞ୍ଞଧମ୍ମସ୍ସ ଅଞ୍ଞେନାକାରେନ ନ କଦାଚିପି ଉପଲବ୍ଭୋ ଭୱେଯ୍ୟ। ଯଦି ସିଯା, ଅଞ୍ଞତ୍ତମେୱ ନ ସିଯାତି ରୁପ୍ପନାଦିସପଚ୍ଚଯାଦିଆକାରେନ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନୋପି ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅତ୍ତନୋ ଭୂତସଭାୱଟ୍ଠେନ ଉପଲବ୍ଭତେୱାତି ୱଦନ୍ତଂ ପରୱାଦିନଂ ପତି ''ଯୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ''ତିଆଦି ଚୋଦନା ଅନୋକାସାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଯଥା ପନ…ପେ… ନିଗ୍ଗହୋ ଚ ନ କାତବ୍ବୋ''ତି। ତତ୍ଥ ନିଗ୍ଗହୋତି ''ଆଜାନାହି ନିଗ୍ଗହ''ନ୍ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନିଗ୍ଗହୋ, ପରାଜଯାରୋପନେନ ପରୱାଦିନୋ ନିଗ୍ଗଣ୍ହନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସ୍ୱାଯଂ ପନ ଯସ୍ମା ତସ୍ସ ୱାଦାପରାଧହେତୁକୋ, ତସ୍ମା ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଦୋସାପରାଧପରିଯାଯେହି ୱିଭାୱିତୋ। ଅୱଜାନନଞ୍ଚେତ୍ଥ ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନଂ। ତଥା ହି ପଟିଞ୍ଞାହାନି, ପଟିଞ୍ଞାନ୍ତରଂ, ପଟିଞ୍ଞାୱିରୋଧୋ, ପଟିଞ୍ଞାସଞ୍ଞାସୋ, ହେତ୍ୱନ୍ତରଂ, ଅତ୍ଥନ୍ତରଂ, ନିରତ୍ଥକଂ, ଅୱିଞ୍ଞାତତ୍ଥଂ, ଅସମ୍ବଦ୍ଧତ୍ଥଂ, ଅପ୍ପତ୍ତକାଲଂ, ଊନଂ, ଅଧିକଂ, ପୁନରୁତ୍ତଂ, ଅନନୁଭାସନଂ, ଅୱିଞ୍ଞାତଂ, ଅପ୍ପଟିଭା, ୱିକ୍ଖେପୋ, ମତାନୁଞ୍ଞା, ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବସ୍ସ ଉପେକ୍ଖନଂ, ଅନନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବସ୍ସ ଅନୁଯୋଗୋ, ଅପସିଦ୍ଧନ୍ତରଂ, ହେତ୍ୱାଭାସା ଚାତି ଦ୍ୱାୱୀସତି ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନାନି ଞାଯୱାଦିନୋ ୱଦନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଵିସଦିସୂଦାହରଣଧମ୍ମାନୁଜାନନଂ ପଠମୁଦାହରଣେ ପଟିଞ୍ଞାହାନି। ପଟିଞ୍ଞାତତ୍ଥପଟିସେଧେ ତଦଞ୍ଞତ୍ଥନିଦ୍ଦେସୋ ପଟିଞ୍ଞାନ୍ତରଂ। ପଟିଞ୍ଞାଵିରୁଦ୍ଧହେତୁକିତ୍ତନଂ ପଟିଞ୍ଞାଵିରୋଧୋ। ପଟିଞ୍ଞାତତ୍ଥାପନଯନଂ ପଟିଞ୍ଞାସଞ୍ଞାସୋ। ଅଵିସେସଵୁତ୍ତେ ହେତୁମ୍ହି ପଟିସିଦ୍ଧେ ଵିସେସହେତୁକଥନଂ ହେତ୍ଵନ୍ତରଂ। ଅଧିକତତ୍ଥାନୁପଯୋଗିଅତ୍ଥକଥନଂ ଅତ୍ଥନ୍ତରଂ। ମାତିକାପାଠୋ ଵିଯ ଅତ୍ଥହୀନଂ ନିରତ୍ଥକଂ। ତିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଵୁତ୍ତମ୍ପି ସକ୍ଖିପଟିଵାଦୀହି ଅଵିଦିତଂ ଅଵିଞ୍ଞାତତ୍ଥଂ। ପୁବ୍ବାପରଵସେନ ସମ୍ବନ୍ଧରହିତଂ ଅସମ୍ବନ୍ଧତ୍ଥଂ। ଅଵଯଵଵିପଲ୍ଲାସଵଚନଂ ଅପ୍ପତ୍ତକାଲଂ। ଅଵଯଵଵିକଲଂ ଊନଂ। ଅଧିକହେତୂଦାହରଣଂ ଅଧିକଂ। ଠପେତ୍ଵା ଅନୁଵାଦଂ ସଦ୍ଦତ୍ଥାନଂ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଵଚନଂ ଅତ୍ଥାପନ୍ନଵଚନଞ୍ଚ ପୁନରୁତ୍ତଂ। ପରିସାଯ ଵିଦିତସ୍ସ ତୀହି ଵୁତ୍ତସ୍ସ ଅପଚ୍ଚୁଦାହାରୋ ଅନନୁଭାସନଂ। ଯଂ ଵାଦିନା ଵୁତ୍ତଂ ପରିସାଯ ଵିଞ୍ଞାତଂ ପଟିଵାଦିନା ଦୁଵିଞ୍ଞାତଂ, ତଂ ଅଵିଞ୍ଞାତଂ। ତଂଵାଦିନା ଵତ୍ତବ୍ବେ ଵୁତ୍ତେ ପରଵାଦିନୋ ପଟିଵଚନସ୍ସ ଅନୁପଟ୍ଠାନଂ ଅପ୍ପଟିଭା। କିଚ୍ଚନ୍ତରପ୍ପସଙ୍ଗେନ କଥାଵିଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ ଵିକ୍ଖେପୋ। ଅତ୍ତନୋ ଦୋସାନୁଜାନନେନ ପରପକ୍ଖସ୍ସ ଦୋସପ୍ପସଞ୍ଜନଂ ପରମତାନୁଜାନନଂ ମତାନୁଞ୍ଞା। ନିଗ୍ଗହପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ନିଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବସ୍ସ ଉପେକ୍ଖନଂ। ସମ୍ପତ୍ତନିଗ୍ଗହସ୍ସ ଅନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନେ ଚ ନିଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବସ୍ସ ଅନୁଯୋଗୋ। ଏକଂ ସିଦ୍ଧନ୍ତମନୁଜାନିତ୍ଵା ଅନିଯମତୋ ତଦଞ୍ଞସିଦ୍ଧନ୍ତକଥାପ୍ପସଞ୍ଜନଂ ଅପସିଦ୍ଧନ୍ତରଂ। ଅସିଦ୍ଧା ଅନେକନ୍ତିକା ଵିରୁଦ୍ଧା ଚ ହେତ୍ଵାଭାସା, ହେତୁପତିରୂପକାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସଞ୍ଚ କଥନଂ ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନନ୍ତି।

ଇମେସୁ ଦ୍ଵାଵୀସତିଯା ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନେସୁ ଇଦଂ ପଟିଞ୍ଞାଯ ଅପନଯନତୋ ସଯମେଵ ପଚ୍ଚକ୍ଖାନତୋ ପଟିଞ୍ଞାସଞ୍ଞାସୋ ନାମ ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନଂ। ତେନେଵାହ "ଅଵଜାନନେନେଵ ନିଗ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତୀ"ତି। ଅସିଦ୍ଧତ୍ତାତି ଏତେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଅନୁମାନତୋ ଚ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅନୁପଲଦ୍ଧିମାହ। ନ ହି ସୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଉପଲବ୍ଭତି। ଯଦି ଉପଲବ୍ଭେଯ୍ୟ, ଵିଵାଦୋ ଏଵ ନ ସିଯା, ଅନୁମାନମ୍ପି ତାଦିସଂ ନତ୍ଥି, ଯେନ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅନୁମିନେଯ୍ୟୁଂ। ତଥା ହି ତଂ ସାସନିକୋ ପୁଗ୍ଗଲଵାଦୀ ଵଦେଯ୍ୟ "ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତି, ଅତ୍ଥି ପୁଗ୍ଗଲୋ"ତି ଭଗଵତା ଵୁତ୍ତତ୍ତା ରୂପଵେଦନାଦି ଵିଯ। ଯଞ୍ହି ଭଗଵତା "ଅତ୍ଥୀ"ତି ଯଦି ଵୁତ୍ତଂ, ତଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥି ଯଥା ତଂ ରୂପଂ ଵେଦନା ସଞ୍ଞା ସଙ୍ଖାରା ଵିଞ୍ଞାଣଂ। ଯଂ ପନ ପରମତ୍ଥତୋ ନତ୍ଥି, ନ ତଂ ଭଗଵତା "ଅତ୍ଥୀ"ତି ଵୁତ୍ତଂ ଯଥା ତଂ ପକତିଵାଦିଆଦୀନଂ ପକତିଆଦୀତି, ତଂ ମିଚ୍ଛା। ଏତ୍ଥ ହି ଯଦି ଵୋହାରତୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାଵୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ସିଦ୍ଧଂ ସାଧନଂ, ଅଥ ପରମତ୍ଥତୋ, ଅସିଦ୍ଧୋ ହେତୁ ତଥା ଅଵୁତ୍ତତ୍ତା। ଵିରୁଦ୍ଧୋ ଚ ତସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚସଙ୍ଖତପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନାଦିଭାଵାସାଧନତୋ ରୂପଵେଦନାଦୀସୁ ତଥା ଦିଟ୍ଠତ୍ତାତିଆଦିନା ତସ୍ସ ଅହେତୁକଭାଵସ୍ସେଵ ପାକଟଭାଵତୋ।

ଯଂ ପନ ବାହିରକା ପୁଥୁ ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯା ଵଦନ୍ତି। ଅତ୍ଥେଵ ଚ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ତା ଞାଣାଭିଧାନସ୍ସ ପଵତ୍ତିଯା ନିମିତ୍ତଭାଵତୋ ରୂପାଦି ଵିଯ। ଅଥ ଵା ଅତ୍ତାତିରିତ୍ତପଦତ୍ଥନ୍ତରୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଖନ୍ଧସଭାଵତ୍ତା ଯଥା ତଂ ଇତରକ୍ଖନ୍ଧା। ଯଞ୍ଚେତ୍ଥ ପଦତ୍ଥନ୍ତରଂ, ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ପୁରିମସ୍ସ ହେତୁନୋ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଅନେକନ୍ତିକତା ଅସିଦ୍ଧତା ଚ। ନ ହି ଅସତୋ ସକଵାଦିନଂ ପତି ପରମତ୍ଥତୋ ଞାଣାଭିଧାନପ୍ପଵତ୍ତିଯା ନିମିତ୍ତଭାଵୋ ସିଜ୍ଝତି। ଵୋହାରତୋ ଚେ, ତଦସିଦ୍ଧସାଧନତା ରୂପାଦିସଭାଵଵିନିମୁତ୍ତରୂପୋପି ପୁଗ୍ଗଲୋ ନ ହୋତୀତି ଏଵମାଦିଵିରୁଦ୍ଧତ୍ଥତା। ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ପନ ହେତୁନୋ ସାଧେତବ୍ବତ୍ଥସାମଞ୍ଞପରିଗ୍ଗହେ ସିଦ୍ଧସାଧନତା, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧତୋ ପଦତ୍ଥନ୍ତରତୋ ପରମତ୍ଥନ୍ତରଭୂତଵେଦନାଦିସମ୍ଭଵସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା ଚ। ତବ୍ବିସେସପରିଗ୍ଗହେ ଚ ସକଵାଦିନଂ ପତି ଉଦାହରଣାଭାଵୋ ପରପରିକପ୍ପିତଜୀଵପଦତ୍ଥଵିରହତୋ। ଇତରକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଵେଦନାଦିଵିନିମୁତ୍ତୌଭଯସିଦ୍ଧଜୀଵପଦତ୍ଥସହିତୋପି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ନ ହୋତି ଇତରକ୍ଖନ୍ଧା ଵିଯାତି ଵିରୁଦ୍ଧତ୍ଥତା ଚ।

ଯଂ ପନ କାଣାଦା "ସୁଖାଦୀନଂ ନିସ୍ସଯଭାଵତୋ"ତି ଅନୁମାନଂ ଵଦନ୍ତି, ତେ ଇଦଂ ଵତ୍ତବ୍ବା – କିଂ ସୁଖାଦୀନଂ ଅତ୍ତନି ପଟିବଦ୍ଧଂ ଯତୋ ସୁଖାଦିନିସ୍ସଯତାଯ ଅତ୍ତା ଅନୁମୀଯତି। ଯଦି ଉପ୍ପାଦୋ, ଏଵଂ ସନ୍ତେ ସବ୍ବେପି ସୁଖାଦଯୋ ଏକତୋ ଏଵ ଭଵେଯ୍ୟୁଂ କାରଣସ୍ସ ସନ୍ନିହିତଭାଵତୋ ଅଞ୍ଞନିରପେକ୍ଖତୋ ଚ। ଅଥ ଅଞ୍ଞମ୍ପି କିଞ୍ଚି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦିକାରଣନ୍ତରମପେକ୍ଖିତବ୍ବଂ, ତଦେଵ ହୋତୁ କାରଣଂ, କିମଞ୍ଞେନ ଅଦିଟ୍ଠସାମତ୍ଥିଯେନ ପରିକପ୍ପିତେନ ପଯୋଜନଂ। ଅଥ ପନ ତେସଂ ଅତ୍ତାଧୀନା ଵୁତ୍ତୀତି ଵଦେଯ୍ୟୁଂ, ଏଵମ୍ପି ନ ସିଜ୍ଝତି ଉଦାହରଣାଭାଵତୋ। ନ ହି ରୂପାଦିଵିନିମୁତ୍ତୋ ତାଦିସୋ କୋଚି ସଭାଵଧମ୍ମୋ ସୁଖାଦିସନ୍ନିସ୍ସଯଭୂତୋ ଅତ୍ଥି, ଯତୋ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତତ୍ଥସିଦ୍ଧିଯା ଉଦାହରଣଂ ଅପଦିସେଯ୍ୟୁଂ। ଇମିନା ନଯେନ ଅସମାସପଦାଭିଧେଯ୍ୟତ୍ତାତିଆଦୀନମ୍ପି ଅଯୁତ୍ତତା ନିଵାରେତବ୍ବା। ତଥା "ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅସିଦ୍ଧତ୍ତା"ତି ଇମିନା ଚ ପକତିଅଣୁଆଦୀନମ୍ପି ବାହିରପରିକପ୍ପିତାନଂ ଅସିଦ୍ଧତା ଵୁତ୍ତାଵାତି ଵେଦିତବ୍ବା। କଥଂ ପନ ତେସଂ ଅସିଦ୍ଧୀତି? ପମାଣେନ ଅନୁପଲବ୍ଭନତୋ। ନ ହି ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ପକତି ସିଦ୍ଧା କପିଲସ୍ସପି ଇସିନୋ ତସ୍ସ ଅପଚ୍ଚକ୍ଖଭାଵସ୍ସ କାପିଲେହି ଅନୁଞ୍ଞାଯମାନତ୍ତା।

ଯଂ ପନ "ଅତ୍ଥି ପଧାନଂ ଭେଦାନଂ ଅନ୍ଵଯଦସ୍ସନତୋ ସକଲକଲାପମତ୍ତଂ ଵିଯା"ତି ତେ ଅନୁମାନଂ ଵଦନ୍ତି। ଇମିନା ହି ଭେଦାନଂ ସତ୍ଵାଦୀନଂ ଵିଜ୍ଜମାନପଧାନତା ପଟିଞ୍ଞାତା। ଏତ୍ଥ ଚ ଵୁଚ୍ଚତେ – ସକଲାଦୀନଂ ପଧାନଂ ତବ୍ବିଭାଗେହି କିଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ, ଉଦାହୁ ଅନଞ୍ଞନ୍ତି, କିଞ୍ଚେତ୍ଥ ଯଦି ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ, ସବ୍ବୋ ଲୋକୋ ପଧାନମଯୋତି ସମଯଵିରୋଧୋ ସିଯା, ସଣ୍ଠାନଭେଦେନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପଟିଜାନନତୋ ନ ଦୋସୋତି ଚେ? ତଂ ନ,

ୱଲଯକଟକାଦିସଣ୍ଠାନଭେଦେପି କନକାଭେଦଦସ୍ସନତୋ। ନ ହି ସଣ୍ଠାନଂ ୱତ୍ଥୁଭେଦନିମିତ୍ତଂ ତସ୍ସ ଅନୁପାଦାନତ୍ତା। ଯଂ ଯସ୍ସ ଭେଦନିମିତ୍ତଂ, ନ ତଂ ତସ୍ସ ଅନୁପାଦାନଂ ଯଥା ସୁୱଣ୍ଣମତ୍ତିକାଦିଘଟାଦୀନଂ ସୁୱଣ୍ଣଘଟୋ ମତ୍ତିକାଘଟୋ କୋସେଯ୍ୟପଟୋ କପ୍ପାସପଟୋତି ଚ ସାଧେତବ୍ବଧମ୍ମରହିତଞ୍ଚ ଉଦାହରଣଂ। ନ ହି ପଧାନେକକାରଣପୁବ୍ବକତ୍ତଂ ସକଲାଦୀନଂ ପକତିୱାଦିନୋ ସିଦ୍ଧଂ, ନାପି କାପିଲାନଂ କଥଞ୍ଚି ଅଞ୍ଞତ୍ତାନୁଜାନନତୋ। ଅନଞ୍ଞତ୍ତେ ପନ ଉଦାହରଣାଭାୱୋ। ନ ହି ତଦେୱ ସାଧେତବ୍ବଂ ତଦେୱ ଚ ଉଦାହରଣଂ ଯୁତ୍ତଂ, ଅନ୍ୱଯଦସ୍ସନମ୍ପି ଅସିଦ୍ଧଂ। ନ ହି ତଦେୱ ତେନ ଅନ୍ୱିତଂ ଯୁଜ୍ଜତି। ପଧାନେନ ଅନ୍ୱଯଦସ୍ସନମ୍ପି ଅସିଦ୍ଧଂ ପରୱାଦିନୋତି ଗୁଣସ୍ସ ପଧାନସ୍ସ ଅନନୁଜାନନତୋ। ଅଥ ଯଂ କିଞ୍ଚି କାରଣଂ ପଧାନଂ "ପଧୀୟତି ଏତ୍ଥ ଫଲ"ନ୍ତି, ଏୱମ୍ପି ଅସିଦ୍ଧମେୱ କାରଣେ ଫଲସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱାନନୁଜାନନତୋ, ହେତୁନୋ ଚ ଅସିଦ୍ଧନିସ୍ସୟତାପରାଭିମତଭେଦାନନୁଜାନନତୋ। ଅଥ ୱିସେସେନ କାରଣାୟତ୍ତୱୁତ୍ତିତା ଫଲସ୍ସ ସାଧୀୟତି, ନ କିଞ୍ଚି ୱିରୁଦ୍ଧଂ ଧମ୍ମାନଂ ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯେନ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଇଚ୍ଛିତତ୍ତାତି।

ଅପିଚ ପକତିୱାଦିନୋ "ସତ୍ତ୍ୱରଜତମସଙ୍ଖାତାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଗୁଣାନଂ ସମଭାୱୋ ପକତି, ସା ଚ ନିଚ୍ଚା ସତ୍ତ୍ୱାଦିୱିସମସଭାୱତୋ ଅନିଚ୍ଚତୋ ମହତାଦିୱିକାରତୋ ଅନଞ୍ଞା"ତି ପଟିଜାନନ୍ତି। ସା ତେସଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରା ପକତି ନ ସିଜ୍ଝତି ତତୋ ୱିରୁଦ୍ଧସଭାୱତୋ ୱିକାରତୋ ଅନଞ୍ଞତ୍ତା। ନ ହି ଅସ୍ସସ୍ସ ୱିସାଣଂ ଦୀଘଂ, ତଞ୍ଚ ରସ୍ସତୋ ଗୋୱିସାଣତୋ ଅନଞ୍ଞନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ସିଜ୍ଝତି। କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ? ତିଣ୍ଣଂ ଏକଭାୱାଭାୱତୋ। ସତ୍ତ୍ୱାଦିଗୁଣତ୍ତୟତୋ ହି ପକତିୟା ଅନଞ୍ଞତ୍ତଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତାନଂ ତେସଂ ସତ୍ତ୍ୱାଦୀନମ୍ପି ପକତିୟା ଅନଞ୍ଞତ୍ତଂ ଆପଜ୍ଜତି, ନ ଚ ଯୁତ୍ତଂ ତିଣ୍ଣଂ ଏକଭାୱୋତି। ଏୱମ୍ପି ପକତି ନ ସିଜ୍ଝତି। କଥଂ? ଅନେକଦୋସାପତ୍ତିତୋ। ଯଦି ହି ବ୍ୟତ୍ତସଭାୱତୋ ୱିକାରତୋ ଅବ୍ୟତ୍ତସଭାୱା ପକତି ଅନଞ୍ଞା, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ହେତୁମନ୍ତତା ଅନିଚ୍ଚତା ଅବ୍ୟାପିତା ସକିରିୟତା ଅନେକତା ନିସ୍ସିତତା ଲିଙ୍ଗତା ସାୱୟୱତା ପରତନ୍ତ୍ରତାତି ଏୱମାଦୟୋ ଅନେକେ ଦୋସା ପକତିୟା ଆପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଜାତିୱିକାରତୋ ଅନଞ୍ଞା ପଟିଜାନିତବ୍ବା। ତଥା ଚ ସତି ସମୟୱିରୋଧୋତି କପ୍ପନାମତ୍ତଂ ପକତୀତି ଅସିଦ୍ଧା ସାତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ।

ପକତିୟା ଚ ଅସିଦ୍ଧାୟ ତଂନିମିତ୍ତକଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚମାନା ମହତାଦୟୋପି ଅସିଦ୍ଧା ଏୱ। ଯଥା ଚ ପକତି ମହତାଦୟୋ ଚ, ଏୱଂ ଇସ୍ସରପଜାପତିପୁରିସକାଲସଭାୱନିୟତିଯଦିଚ୍ଛାଦୟୋପି। ଏତେସୁ ହି ଇସ୍ସରୋ ତାୱ ନ ସିଜ୍ଝତି ଉପକାରସ୍ସ ଅଦସ୍ସନତୋ। ସତ୍ତାନଞ୍ହି ଜାତିୟଂ ମାତାପିତୂନଂ ବୀଜଖେତ୍ତଭାୱେନ କମ୍ମସ୍ସ ହୀନତାଦିୱିଭାଗକରଣେନ, ତତୋ ପରଞ୍ଚ ଉତୁଆହାରାନଂ ବ୍ରୂହନୁପତ୍ଥମ୍ଭନେନ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ଦସ୍ସନାଦିକିଚ୍ଚସାଧନେନ ଉପକାରୋ ଦିସ୍ସତି, ନ, ଏୱମିସ୍ସରସ୍ସ। ହୀନତାଦିୱିଭାଗକରଣମିସ୍ସରସ୍ସାତି ଚେ? ତଂ ନ, ଅସିଦ୍ଧତ୍ତା। ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଉପକାରୱିସେସୋ ଇସ୍ସରନିମ୍ମିତୋ, ନ କମ୍ମୁନାତି ସାଧନୀୟମେତଂ। ଇତରତ୍ରାପି ସମାନମେତନ୍ତି ଚେ? ନ, କମ୍ମତୋ ଫଲନିୟମସିଦ୍ଧତ୍ତା । ସତି ହି କତୂପଚିତେ କମ୍ମସ୍ମିଂ ତତ୍ଥ ଯଂ ଅକୁସଲଂ, ତତୋ ହୀନତା, ଯଂ କୁସଲଂ, ତତୋ ପଣୀତତାତି ସିଦ୍ଧମେତଂ। ଇସ୍ସରୱାଦିନାପି ହି ନ ସକ୍କା କମ୍ମଂ ପଟିକ୍ଖିପିତୁଂ।

ଅପିଚେତସ୍ସ ଲୋକୱିଚିତ୍ତସ୍ସ ଇସ୍ସରନିମ୍ମାନଭାୱେ ବହୂ ଦୋସା ସମ୍ଭୱନ୍ତି। କଥଂ? ଯଦି ସବ୍ବମିଦଂ ଲୋକୱିଚିତ୍ତଂ ଇସ୍ସରନିମ୍ମିତଂ, ସହେୱ ୱଚନେନ ପୱତ୍ତିତବ୍ବଂ, ନ କମେନ। ନ ହି ସନ୍ନିହିତକାରଣାନଂ ଫଲାନଂ କମେନ ଉପ୍ପତ୍ତି ଯୁତ୍ତା, କାରଣନ୍ତରାପେକ୍ଖାୟ ଇସ୍ସରସ୍ସ ସାମତ୍ଥିୟହାନି। ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀସୁ କାରଣଭାୱୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ। କରୋତୀତି ହି କାରଣନ୍ତି। ଇସ୍ସରୋ ଏୱ ଚ କାରକୋତି ସବ୍ବକାରଣାନଂ କାରଣଭାୱହାନି। ଯେହି ପୁଥୁୱିସେସେହି ଇସ୍ସରୋ ପସୀଦେୟ୍ୟ, ତେସଞ୍ଚ ସୟଂକାରତା ଆପଜ୍ଜତି, ତଥା ସବ୍ବେସଂ ହେତୁକାନଂ କାରଣଭାୱୋ। ଯଞ୍ଚେତଂ ନିମ୍ମାନଂ, ତଞ୍ଚସ୍ସ ଅତ୍ତଦତ୍ଥଂ ୱା ସିୟା, ପରତ୍ଥଂ ୱା ସିୟା। ଅତ୍ତଦତ୍ଥତାୟଂ ଅତ୍ତନୋ ଇସ୍ସରଭାୱହାନି ଅକତକିଚ୍ଚତାୟ ଇସିତାୱସିତାଭାୱତୋ। ତେନ ୱା ନିମ୍ମିତେନ ଯଂ ଅତ୍ତନୋ କାତବ୍ବଂ, ତଂ କସ୍ମା ସୟମେୱ ନ କରୋତି। ପରତ୍ଥତାୟଂ ପନ ପରୋ ନାମେତ୍ଥ ଲୋକୋ ଏୱାତି କିମତ୍ଥିୟଂ ତସ୍ସ ନିରୟାଦିରୋଗାଦିୱିସାଦିନିମ୍ମାନଂ। ଯା ଚସ୍ସ ଇସ୍ସରତା, ସା ସୟଂକତା ୱା ସିୟା ପରଂକତା ୱା ଅହେତୁକା ୱା। ତତ୍ଥ ସୟଂକତା ଚେ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅନିସ୍ସରଭାୱାପତ୍ତି। ପରଂକତା ଚେ, ପଚ୍ଛାପି ଅନିସ୍ସରଭାୱାପତ୍ତି ସୌତ୍ତରତା ଚ ସିୟା। ଅହେତୁକା ଚେ, ନ କସ୍ସଚି ଅନିସ୍ସରତାତି ଏୱମିସ୍ସରସ୍ସପି ଅସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଯଥା ଚ ଇସ୍ସରୋ, ଏୱଂ ପଜାପତି ପୁରିସୋ ଚ। ନାମମତ୍ତମେୱ ହେତ୍ଥ ୱିସେସୋ। ତେହି ୱାଦୀହି ପକପ୍ପିତଂ ଯଦିଦଂ "ପଜାପତି ପୁରିସୋ"ତି। ତଂନିମିତ୍ତକଂ ପନ ଲୋକପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତାନଂ ପଜାପତିୱାଦେ ପୁରିସୱାଦେ ଚ ଇସ୍ସରୱାଦେ ୱିୟ ଦୋସା ଅସିଦ୍ଧି ଚ ୱିଧାତବ୍ବା। ଯଥା ଚେତେ ଇସ୍ସରାଦୟୋ, ଏୱଂ କାଲୋପି ଅସିଦ୍ଧୋ ଲକ୍ଖଣାଭାୱତୋ। ପରମତ୍ଥତୋ ହି ୱିଜ୍ଜମାନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଉପଲବ୍ଭତି। ଯଥା ପଥୱିୟା କଥିନତା, ନ ଏୱଂ କାଲସ୍ସ, ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ପରମତ୍ଥତୋ କାଲୋତି। କାଲୱାଦୀ ପନାହ "ୱତ୍ତନାଲକ୍ଖଣୋ କାଲୋ"ତି। ସୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ "କା ପନାୟଂ ୱତ୍ତନା"ତି। ସୋ ଆହ "ସମୟମୁହୁତ୍ତାଦୀନଂ ପୱତ୍ତୀ"ତି। ତମ୍ପି ନ, ରୂପାଦୀହି ଅତ୍ଥନ୍ତରଭାୱେନ ଅନିଦ୍ଧାରିତତ୍ତା। ପରମତ୍ଥତୋ ହି ଅନିଦ୍ଧାରିତସଭାୱସ୍ସ ୱତ୍ତନାଲକ୍ଖଣତାୟଂ ସସୱିସାଣାଦୀନମ୍ପି ତଂଲକ୍ଖଣତା ଆପଜ୍ଜେୟ୍ୟ।

ଯଂ ପନ ୱଦନ୍ତି କାଣାଦା ‘‘ଅପରସ୍ମିଂ ଅପରଂ ଯୁଗପଦି ଚିରଂ ଖିପ୍ପମିତି କାଲଲିଙ୍ଗାନୀତି ଲିଙ୍ଗସବ୍ଭାୱତୋ ଅତ୍ଥି କାଲୋ’’ତି, ତଂ ଅଯୁତ୍ତଂ ଲିଙ୍ଗିନୋ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନତ୍ତା। ସିଦ୍ଧସମ୍ବନ୍ଧେସୁ ହି ଲିଙ୍ଗେସୁ ଲିଙ୍ଗମତ୍ତଗ୍ଗହଣେନ ଲିଙ୍ଗିନି ଅୱବୋଧୋ ଭୱେଯ୍ୟ। ନ ଚ କେନଚି ଅୱିପରୀତଚେତସା ତେନ ଲିଙ୍ଗେନ ସହ କଦାଚି କାଲସଙ୍ଖାତୋ ଲିଙ୍ଗୀ ଗହିତପୁବ୍ବୋତି। ଅତୋ ନ ଯୁତ୍ତଂ ‘‘ଲିଙ୍ଗସବ୍ଭାୱତୋ ଅତ୍ଥି କାଲୋ’’ତି। ‘‘ଅପରସ୍ମିଂ ଅପର’’ନ୍ତିଆଦିକସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ନିମିତ୍ତଭାୱତୋ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଚେ? ନ, ପଠମଜାତତାଦିନିମିତ୍ତକତ୍ତା ତସ୍ସ। ନ ଚ ପଠମଜାତତାଦି ନାମ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ଥି ଅଞ୍ଞତ୍ର ସମଞ୍ଞାମତ୍ତତୋତି ନତ୍ଥେୱ ପରମତ୍ଥତୋ କାଲୋ। କିଞ୍ଚ ଭିୟ୍ୟୋ, ବହୂନଂ ଏକଭାୱାପତ୍ତିତୋ। ଅତୀତାଦିୱିଭାଗେନ ହି ଲୋକସମଞ୍ଞାୱସେନ ବହୂ କାଲଭେଦା। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚେତଂ ଏକଂ ୱଦସୀତି ବହୂନଂ ଏକଭାୱାଭାୱତୋ ନତ୍ଥେୱ ପରମତ୍ଥତୋ କାଲୋ। ତଥା ଏକସ୍ସ ଅନେକଭାୱାପତ୍ତିତୋ। ଯୋ ହି ଅଯଂ ଅଜ୍ଜ ୱତ୍ତମାନକାଲୋ, ସୋ ହିୟ୍ୟୋ ଅନାଗତୋ ଅହୋସି, ସ୍ୱେ ଅତୀତୋ ଭୱିସ୍ସତି। ହିୟ୍ୟୋ ଚ ୱତ୍ତମାନୋ ଅଜ୍ଜ ଅତୀତୋ ଅହୋସି, ତଥା ସ୍ୱେ ୱତ୍ତମାନୋପି ଅପରଜ୍ଜୁ। ନ ଚେକସଭାୱସ୍ସ ଅନେକସଭାୱତା ଯୁତ୍ତାତି ଅସିଦ୍ଧୋ ପରମତ୍ଥତୋ କାଲୋ। ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିଂ ପନ ଉପାଦାଯ କପ୍ପନାମତ୍ତସିଦ୍ଧାଯ ଲୋକସମଞ୍ଞାଯ ଅତୀତାଦିୱିଭାଗତୋ ୱୋହରୀଯତୀତି ୱୋହାରମତ୍ତକୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସଭାୱନିଯତିଯଦିଚ୍ଛାଦଯୋପି ଅସିଦ୍ଧା। କିଂ କାରଣା? ଲକ୍ଖଣାଭାୱା। ନ ହି ସଭାୱତୋ ନିଯତିଯଦିଚ୍ଛା ସମ୍ଭୱତି। ଅଞ୍ଞଥା ଏୱଂୱିଧୋ କୋଚି ଭାୱୋ ଅତ୍ଥି ଚେ, ତେସଂ ସଭାୱସଙ୍ଖାତେନ ଲକ୍ଖଣେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ପତିଟ୍ଠାପକହେତୁନା ଚ ନ ଚତ୍ଥି। କେୱଲଂ ପନେତେ ୱାଦା ୱିମଦ୍ଦିଯମାନା ଅହେତୁୱାଦେ ଏୱ ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ନ ଚାହେତୁକଂ ଲୋକୱିଚିତ୍ତଂ ୱିସେସାଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗତୋ। ଅହେତୁକଭାୱେ ହି ପୱତ୍ତିଯା ଯ୍ୱାଯଂ ନରସୁରନିରଯତିରଚ୍ଛାନାଦୀସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ୱିସେସୋ, ତସ୍ସ ଅଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି, ନ ଚାଯଂ ପଣ୍ଡିତେହି ଇଚ୍ଛିତୋ। କିଞ୍ଚ? ଦିଟ୍ଠଭାୱତୋ। ଦିଟ୍ଠା ହି ଚକ୍ଖାଦିତୋ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ବୀଜାଦିତୋ ଅଙ୍କୁରାଦୀନଂ ପୱତ୍ତି, ତସ୍ମାପି ହେତୁତୋୱାଯଂ ପୱତ୍ତି। ତଥା ପୁରେ ପଚ୍ଛା ଚ ଅଭାୱତୋ। ଯତୋ ଯତୋ ହି ପଚ୍ଚଯସାମଗ୍ଗିତୋ ଯଂ ଯଂ ଫଲଂ ନିବ୍ବତ୍ତତି, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ପଚ୍ଛା ଚ ନ ତସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତି ସମ୍ଭୱତି, କିଞ୍ଚ ବହୁନା। ଯଦି ଅହେତୁତୋ ପୱତ୍ତି ସିଯା, ଅହେତୁକା ପୱତ୍ତୀତି ଇମାପି ୱାଚା ଯଥାସକପଚ୍ଚଯସମୱାଯତୋ ପୁରେ ପଚ୍ଛା ଚ ଭୱେଯ୍ୟୁଂ, ନ ଚ ଭୱନ୍ତି ଅଲଦ୍ଧପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତା, ମଜ୍ଝେ ଏୱ ଚ ଭୱନ୍ତି ଲଦ୍ଧପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତା। ଏୱଂ ସବ୍ବେପି ସଙ୍ଖତା ଧମ୍ମାତି ନ ସିଜ୍ଝତି ଅହେତୁୱାଦୋ। ତସ୍ମିଞ୍ଚ ଅସିଦ୍ଧେ ପୱତ୍ତିଯା ଅହେତୁଭାୱୋ ୱିଯ ଅହେତୁପରିଯାଯୱିସେସଭୂତା ସଭାୱନିଯତିଯଦିଚ୍ଛାଦଯୋପି ଅସିଦ୍ଧା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଯଂ ପନ କାଣାଦା ‘‘ପରମାଣୱୋ ନିଚ୍ଚା, ତେହି ଦ୍ୱିଅଣୁକାଦିଫଲଂ ନିବ୍ବତ୍ତତି, ତଞ୍ଚ ଅନିଚ୍ଚଂ , ତସ୍ସ ୱସେନେତଂ ଲୋକୱିଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତମ୍ପି ମିଚ୍ଛାପରିକପ୍ପମତ୍ତଂ। ନ ହି ପରମାଣୱୋ ନାମ ସନ୍ତି ଅଞ୍ଞତ୍ର ଭୂତସଙ୍ଘାତା। ସୋ ପନ ଅନିଚ୍ଚୋୱ, ନ ଚ ନିଚ୍ଚତୋ ଅନିଚ୍ଚସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତି ଯୁତ୍ତା ତସ୍ସ କାରଣଭାୱାନୁପପତ୍ତିତୋ ତଥା ଅଦସ୍ସନତୋ ଚ। ଯଦି ଚ ସୋ କସ୍ସଚି କାରଣଭାୱଂ ଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ, ଅନିଚ୍ଚୋ ଏୱ ସିଯା ୱିକାରାପତ୍ତିତୋ। ନ ଚାଯଂ ସମ୍ଭୱୋ ଅତ୍ଥି, ଯଂ ୱିକାରଂ ଅନାପଜ୍ଜନ୍ତମେୱ କାରଣଂ ଫଲଂ ନିବ୍ବତ୍ତେଯ୍ୟାତି। ୱିକାରଞ୍ଚେ ଆପଜ୍ଜତି, କୁତସ୍ସ ନିଚ୍ଚତାୱକାସୋ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରା ପରମାଣୱୋ ସତ୍ତା ଅନିଚ୍ଚା, ଅଞ୍ଞେପି ନିଚ୍ଚାଦିଭାୱେନ ବାହିରକେହି ପରିକପ୍ପିତା ଅସିଦ୍ଧା ଏୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦତୋ ପନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅସିଦ୍ଧତ୍ତା’’ତି।

ଏତ୍ଥାହ ‘‘ଯଦି ପରମତ୍ଥତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନ ଉପଲବ୍ଭତି, ଏୱଂ ପନ ପୁଗ୍ଗଲେ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନେ ଅଥ କସ୍ମା ଭଗୱା ‘ଅତ୍ଥି ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ’ତି (ଅ। ନି। ୪।୯୫; କଥା। ୨୨), ‘ଚତ୍ତାରୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଗ୍ଗଲା ସନ୍ତୋ ସଂୱିଜ୍ଜମାନା ଲୋକସ୍ମି’ନ୍ତି (ଅ। ନି। ୪।୯୫; କଥା। ୨୨) ଚ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ପୱେଦେସୀ’’ତି। ୱିନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯୱସେନ। ତଥା ତଥା ୱିନେତବ୍ବାନଞ୍ହି ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯୱସେନ ୱିନେଯ୍ୟଦମନକୁସଲୋ ସତ୍ଥା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଲୋକସମଞ୍ଞାନୁରୂପଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲଗ୍ଗହଣଂ କରୋତି, ନ ପରମତ୍ଥତୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱତୋ।

ଅପିଚ ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗୱା ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି ହିରୋତ୍ତପ୍ପଦୀପନତ୍ଥଂ, କମ୍ମସ୍ସକତାଦୀପନତ୍ଥଂ, ପଚ୍ଚତ୍ତପୁରିସକାରଦୀପନତ୍ଥଂ, ଆନନ୍ତରିଯଦୀପନତ୍ଥଂ, ବ୍ରହ୍ମୱିହାରଦୀପନତ୍ଥଂ, ପୁବ୍ବେନିୱାସଦୀପନତ୍ଥଂ, ଦକ୍ଖିଣାୱିସୁଦ୍ଧିଦୀପନତ୍ଥଂ, ଲୋକସମ୍ମୁତିଯା ଅପ୍ପହାନତ୍ଥଞ୍ଚାତି। ‘‘ଖନ୍ଧା ଧାତୂ ଆଯତନାନି ହିରୀଯନ୍ତି ଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତୀ’’ତି ହି ୱୁତ୍ତେ ମହାଜନୋ ନ ଜାନାତି, ସମ୍ମୋହଂ ଆପଜ୍ଜତି, ପଟିସତ୍ତୁ ୱା ହୋତି ‘‘କିମିଦଂ ଖନ୍ଧା ଧାତୂ ଆଯତନାନି ହିରୀଯନ୍ତି ଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ନାମା’’ତି। ‘‘ଇତ୍ଥୀ ହିରୀଯତି ଓତ୍ତପ୍ପତି, ପୁରିସୋ, ଖତ୍ତିଯୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ’’ତି ପନ ୱୁତ୍ତେ ଜାନାତି, ନ ସମ୍ମୋହଂ ଆପଜ୍ଜତି, ନ ପଟିସତ୍ତୁ ହୋତି, ତସ୍ମା ଭଗୱା ହିରୋତ୍ତପ୍ପଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ‘‘ଖନ୍ଧା କମ୍ମସ୍ସକା, ଧାତୁଯୋ ଆଯତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତସ୍ମା କମ୍ମସ୍ସକତାଦୀପନତ୍ଥମ୍ପି ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ‘‘ୱେଳୁୱନାଦଯୋ ମହାୱିହାରା ଖନ୍ଧେହି କାରାପିତା, ଧାତୂହି, ଆଯତନେହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତଥା ‘‘ଖନ୍ଧା ମାତରଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେନ୍ତି, ପିତରଂ, ଅରହନ୍ତଂ, ରୁହିରୁପ୍ପାଦକମ୍ମଂ, ସଙ୍ଘଭେଦକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତି, ଧାତୁଯୋ, ଆଯତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି, ‘‘ଖନ୍ଧା ମେତ୍ତାଯନ୍ତି , ଧାତୁଯୋ, ଆଯତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି, ‘‘ଖନ୍ଧା ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି, ଧାତୁଯୋ,

ଆୟତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ତସ୍ମା ଭଗୱା ପଚ୍ଚତ୍ତପୁରିସକାରଦୀପନତ୍ଥଂ ଆନନ୍ତରିୟଦୀପନତ୍ଥଂ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଦୀପନତ୍ଥଞ୍ଚ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ‘‘ଖନ୍ଧା ଦାନଂ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି, ଧାତୁୟୋ, ଆୟତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ମହାଜନୋ ନ ଜାନାତି, ସମ୍ମୋହଂ ଆପଜ୍ଜତି, ପଟିସତ୍ତୁ ୱା ହୋତି ‘‘କିମିଦଂ ଖନ୍ଧା ଧାତୂ ଆୟତନାନି ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ନାମା’’ତି। ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତୀ’’ତି ପନ ୱୁତ୍ତେ ଜାନାତି, ନ ସମ୍ମୋହଂ ଆପଜ୍ଜତି, ନ ପଟିସତ୍ତୁ ହୋତି, ତସ୍ମା ଭଗୱା ଦକ୍ଖିଣାୱିସୁଦ୍ଧିଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ଲୋକସମ୍ମୁତିଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ନପ୍ପଜହନ୍ତି ଲୋକସମଞ୍ଞାୟ ଲୋକାଭିଲାପେ ଠିତାୟେୱ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି, ତସ୍ମା ଭଗୱା ଲୋକସମ୍ମୁତିୟା ଅପ୍ପହାନତ୍ଥମ୍ପି ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତୀତି ଇମେହି ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗୱା ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି, ନ ପରମତ୍ଥତୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦାକାରେନେୱାତି ୟଥାୱୁତ୍ତରୂପାଦିଧମ୍ମପ୍ପଭେଦତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅସିଦ୍ଧତ୍ତା ରୂପାଦିଧମ୍ମପ୍ପଭେଦାକାରେନେୱ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଉପଲଦ୍ଧିୟା ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତେନ ‘‘କିଂ ତୱ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭମାନୋ ରୁପ୍ପନାକାରେନ ଉପଲବ୍ଭତି, ଉଦାହୁ ଅନୁଭୱନସଞ୍ଜାନନାଭିସଙ୍ଖରଣୱିଜାନନେସୁ ଅଞ୍ଞତରାକାରେନା’’ତି ଦସ୍ସେତି ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ ଲୋକେ ଅଭାୱତୋ। ଅୱିସେସୱିସେସେହି ପୁଗ୍ଗଲୂପଲବ୍ଭସ୍ସ ପଟିଞ୍ଞାପଟିକ୍ଖେପପକ୍ଖା ଅନୁଜାନନାୱଜାନନପକ୍ଖା। ୟଦିପିମେ ଦ୍ୱେପି ପକ୍ଖା ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମନୟେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଆଦିତୋ ପନ ପଠମଂ ଠପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତୋ ପଠମନୟୋ, ଇତରୋ ଦୁତିୟନ୍ତି ଇମଂ ନେସଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅନୁଜାନନା…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି ଆହ। ୟଥାଧିକତାୟ ଲଦ୍ଧିୟା ଅନୁଲୋମନତୋ ଚେତ୍ଥ ପଠମୋ ନୟୋ ଅନୁଲୋମପକ୍ଖୋ, ତବ୍ବିଲୋମନତୋ ଇତରୋ ପଟିଲୋମପକ୍ଖୋତି ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ତେନ ୱତ ରେତି ଏତ୍ଥ ତେନାତି କାରଣୱଚନଂ। ୟେନ ପୁଗ୍ଗଲୂପଲବ୍ଭୋ ପତିଟ୍ଠପୀୟତି, ତେନ ହେତୁନା। ସ୍ୱାୟଂ ହେତୁ ସାସନିକସ୍ସ ବାହିରକସ୍ସ ଚ ୱସେନ ହେଟ୍ଠା ଦସ୍ସିତୋ ଏୱ। ହେତୁପତିରୂପକେ ଚାୟଂ ହେତୁସମଞ୍ଞା ପରମତ୍ଥସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ହେଟ୍ଠା ‘‘ଆଜାନାହି ନିଗ୍ଗହ’’ନ୍ତି ନିଗ୍ଗହସ୍ସ ସଞ୍ଞାପନମତ୍ତଂ କତଂ, ତଂ ଇଦାନି ‘‘ୟଂ ତତ୍ଥ ୱଦେସୀ’’ତିଆଦିନା ନିଗମନରୂପେନ ମିଚ୍ଛାଭାୱଦସ୍ସନେନ ଚ ୱିଭାୱିୟମାନଂ ପାକଟଭାୱକରଣତୋ ଆରୋପିତଂ ପତିଟ୍ଠାପିତଂ ହୋତୀତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ଆରୋପିତତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତୀ’’ତି ପଟିଞ୍ଞାୱୟୱୋ ସରୂପେନେୱ ଦସ୍ସିତୋ। ‘‘ତେନା’’ତି ଇମିନା ସାମଞ୍ଞତୋ ହେତାୱୟୱୋ ଦସ୍ସିତୋ। ସ୍ୱାୟଂ ୟସ୍ମା ପଟିଞ୍ଞାଧମ୍ମୋ ହୁତ୍ୱା ସଦିସପକ୍ଖେ ୱିଜ୍ଜମାନୋ, ୱିସଦିସପକ୍ଖେ ଅୱିଜ୍ଜମାନୋୟେୱ ହେତୁ ଲକ୍ଖଣୂପପନ୍ନୋ ନାମ ହୋତି, ନ ଇତରୋ, ତସ୍ମା ୟତ୍ଥ ସୋ ୱିଜ୍ଜତି ନ ୱିଜ୍ଜତି ଚ, ସୋ ସଦିସାସଦିସଭାୱଭିନ୍ନୋ ଦୁୱିଧୋ ଦିଟ୍ଠନ୍ତାୱୟୱୋ। ୟଥା ରୂପାଦି ଉପଲବ୍ଭତି, ତଥା ପୁଗ୍ଗଲୋ। ୟଥା ଚ ସସୱିସାଣଂ ନ ଉପଲବ୍ଭତି, ନ ତଥା ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଉପନୟୋ। ସ୍ୱାୟଂ ‘‘ୱତ୍ତବ୍ବେ ଖୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନା’’ତି ଇମାୟ ପାଠଇୟା ଦୀପିତୋ, ୟୋ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ସଦ୍ଧିଂ ହେତୁଦାହରଣେହି ‘‘ପାପନା’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ନିଗମନଂ ପାଠଇୟଂ ସରୂପେନେୱ ଆଗତଂ, ୟା ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ରୋପନା’’ତି ୱୁତ୍ତାତି। ଏୱଂ ପୋରାଣେନ ଞାୟକ୍କମେନ ସାଧନାୱୟୱା ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୟୋଜେତବ୍ବା।

ଇଦାନି ୱତ୍ତନେନ ପରପକ୍ଖୂପଲକ୍ଖିତେ ହେତୁଦାହରଣେ ଅନ୍ୱୟବ୍ୟତିରେକଦସ୍ସନୱସେନ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ସାଧନପୟୋଗୋ ୟୋଜେତବ୍ବୋ। କାରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି କିମେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ହେତୁଦାହରଣେହିୟେୱ ହି ସପରପକ୍ଖାନଂ ସାଧନଂ ଦୂସନଂ ୱା, ନ ପଟିଞ୍ଞାୟ, ତସ୍ସା ସାଧେତବ୍ବାଦିଭାୱତୋ। ତଂ ପନ ଦ୍ୱୟଂ ‘‘ତେନ ୱତ ରେ’’ତିଆଦିପାଠଇୟା ୱିଭାୱିତଂ। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପାପନାରୋପନାସୀସେନ ଦସ୍ସିତଂ। ପଟିଞ୍ଞାଠପନା ପନ ତେସଂ ୱିସୟଦସ୍ସନଂ କଥାୟଂ ତମ୍ମୂଲତାୟାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନାହ ‘‘ୟଂ ପନ ୱକ୍ଖତୀ’’ତିଆଦି। ତେନେୱ ଚ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ଇଦଂ ଅନୁଲୋମ…ପେ… ଏକଂ ଚତୁକ୍କଂ ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱକ୍ଖତି। ତଥା ଚାହ ‘‘ୟଥା ପନ ତତ୍ଥା’’ତିଆଦି। ନିଗ୍ଗହୋୱ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ପଟିକମ୍ମନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତୋତି ଚ ପାପନାରୋପନାହି ଅସମ୍ମିସ୍ସଂ କତ୍ୱା ୱିସୁଂ ଅଙ୍ଗଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ତଦଞ୍ଞତରୋ ୱିୟ ତଦନ୍ତୋଗଧଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ, ନାପି ଠପନା ୱିୟ ଅଗଣନୁପଗଭାୱେନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୟେ ପନାତି ପଦକାରେ ସନ୍ଧାୟାହ। ଦୁତିୟେ…ପେ… ଆପଜ୍ଜତି ତତ୍ଥ ନିଗ୍ଗହସ୍ସ ଅୟଥାଭୂତତ୍ତା ପଟିକମ୍ମସ୍ସ ଚ ୟଥାଭୂତଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୨। ପରମତ୍ଥତୋ ପୁଗ୍ଗଲଂ ନାନୁଜାନାତି, ୱୋହାରତୋ ପନ ଅନୁଜାନାତୀତି ସକୱାଦିମତଂ ଜାନନ୍ତେନପି ପରୱାଦିନା ଛଲୱସେନ ୱିଭାଗଂ ଅକତ୍ୱା ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ନୁପଲବ୍ଭତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନା’’ତି ପୁଚ୍ଛାୟ କତାୟ ସକୱାଦୀ ତତ୍ଥ ଅୟଂ ପୁଗ୍ଗଲୱାଦୀ, ଇମସ୍ସ ଲଦ୍ଧି ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବାତି ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି। ‘‘ନ ଉପଲବ୍ଭତୀ’’ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପୁନ ଇତରୋ ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ୟୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ’’ତିଆଦିମାହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ୟୋ ଲୋକୱୋହାରସିଦ୍ଧୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ, ତତୋ ଏୱ କେନଚି ଅପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବତୋ ପରମତ୍ଥତୋ ତତୋ ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନୁପଲବ୍ଭତୀତି। ପୁନ ସକୱାଦୀ ପୁବ୍ବେ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ଇଦାନି ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚୱସେନାୟଂ ପୁଚ୍ଛାତି ମନ୍ତ୍ୱା ତଂ ଅପ୍ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତୋ ‘‘ନ ହେୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେ’’ତି

ଆହ। ତେନାହ ‘‘ଅତ୍ତନା ଅଧିପ୍ପେତଂ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠମେଵାତି ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି । ଏଵମଵଟ୍ଠିତେ ‘‘ଯଦି ପରଵାଦିନା…ପେ… ନାରଭିତବ୍ବା’’ତି ଇଦଂ ନ ଵତ୍ତବ୍ବଂ ପଠମପୁଚ୍ଛାଯ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋତି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ‘‘ଅଥ ସକଵାଦିନା…ପେ… ଆପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଇଦମ୍ପି ନ ଵତ୍ତବ୍ବଂ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯ ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋତି ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା।

ଯଦି ଉଭଯଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଇଦଂ ଯଦି ପଠମପୁଚ୍ଛଂ ସନ୍ଧାଯ, ତଦଯୁତ୍ତଂ ତସ୍ସା ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚସ୍ସେଵ ଵସେନ ପଵତ୍ତତ୍ତା। ଅଥ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛଂ ସନ୍ଧାଯ, ତସ୍ସା ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଵସେନ ପଠମଂ ହୁତ୍ଵା ପୁନ ମିସ୍ସକଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚପରମତ୍ଥସଚ୍ଚାନି ଵା ଏକତୋ କତ୍ଵାପି ଏଵମାହା’’ତି ଵୁତ୍ତତ୍ତା ତମ୍ପି ନ ଵତ୍ତବ୍ବମେଵ। ଦ୍ଵେପି ସଚ୍ଚାନୀତି ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥସଚ୍ଚାନି। ତେସୁ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚସ୍ସେଵ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥଭାଵୋ, ଇତରସ୍ସ ଉପଚାରେନ। ତଥା ଚ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ମାଯା ମରୀଚି…ପେ… ଉତ୍ତମଟ୍ଠୋ’’ତି। ତସ୍ମା ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଵସେନ ଉପଲଦ୍ଧିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତେନପି ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚଵସେନ ଅନିଚ୍ଛନତୋ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନା’’ତିଆଦିନା ଅନୁଯୋଗୋ ଯୁତ୍ତୋ। ‘‘ପଧାନପ୍ପଧାନେସୁ ପଧାନେ କିଚ୍ଚସିଦ୍ଧୀ’’ତି ଏତେନେଵ ‘‘ନ ଚ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେକଦେସେନ ଅନୁଯୋଗୋ’’ତିଆଦି ନିଵତ୍ତିତଞ୍ଚ ହୋତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେକଦେସଭାଵସ୍ସେଵ ଅସିଦ୍ଧତ୍ତା। ନାସ୍ସ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚତା ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବାତି ଅସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚତା ପରଵାଦିନା ନ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବା ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ନୁପଲବ୍ଭତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନା’’ତି ସକଵାଦିନୋପି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥତୋ ତସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଵୋହରିତସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅତ୍ତନା ଅଧିପ୍ପେତସଚ୍ଚିକଟ୍ଠତାପି ଯୁତ୍ତା ତସ୍ସ ତେନ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ସ୍ଵାଯମତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ଦସ୍ସିତୋଯେଵ। ଵୁତ୍ତନଯୋଵ ଦୋସୋତି ‘‘ଦ୍ଵେପି ସଚ୍ଚାନୀ’’ତିଆଦିନା ଅନନ୍ତରମେଵ ଵୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତସ୍ସ ପନ ଅଦୋସଭାଵୋ ଦସ୍ସିତୋଯେଵ। ଅଥ ନ ଇତି ଅଥ ନ ଭୂତସଭାଵଟ୍ଠେନ ଉପଲବ୍ଭେଯ୍ୟାତି ଯୋଜନା। ଵତ୍ତବ୍ବୋତି ଯଦେତ୍ଥ ଵତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ‘‘ଯୋ ଲୋକଵୋହାରସିଦ୍ଧୋ’’ତିଆଦିନା ଵୁତ୍ତମେଵ, ତସ୍ମା ଏତ୍ଥ ‘‘ପରମତ୍ଥତୋ ପୁଗ୍ଗଲଂ ନାନୁଜାନାତୀ’’ତିଆଦିନା ଅଧିପ୍ପାଯମଗ୍ଗନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅନୁଞ୍ଞେଯ୍ୟମେତଂ ସିଯାତି ଏତଂ ଅନୁପଲବ୍ଭନଂ ପଠମପୁଚ୍ଛାଯଂ ଵିଯ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯମ୍ପି ଅନୁଜାନିତବ୍ବଂ ସିଯା। ନ ଵା କିଞ୍ଚି ଵତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଥ ଵା କିଞ୍ଚି ନ ଵତ୍ତବ୍ବଂ ଠପନୀଯତ୍ତା ପଞ୍ହସ୍ସ। ତଥା ହିସ୍ସ ଠପନୀଯାକାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଥା ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଏତ୍ଥ ଚ କାମଂ ସଚ୍ଚଦ୍ଵଯାକାରେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନୁପଲବ୍ଭତି, ସମ୍ମୁତିଯାକାରେନ ପନ ନୁପଲବ୍ଭତୀତି ଉପଲବ୍ଭନଭାଵସ୍ସ ଵସେନ ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଞ୍ଚାତି ପଠମପୁଚ୍ଛାଯଂ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ, ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ। ଏତଂ ଛଲଵାଦଂ ନିସ୍ସାଯାତି ଏତଂ ଏକଂଯେଵ ଵତ୍ଥୁଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଅନୁଜାନନପଟିକ୍ଖିପନାକାରଂ ଛଲଵଚନଂ ନିସ୍ସାଯ। ତ୍ଵଂ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋତି ଯୋଜନା। ସନ୍ତଵନ୍ତସ୍ସ ସାମଞ୍ଞେନାତି ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନଭାଵେନ ସନ୍ତଵନ୍ତସ୍ସ ଅନୁଲୋମନଯେନ ଅନୁଜାନନପଟିକ୍ଖେପସ୍ସ ସମାନଭାଵେନ। ଅସନ୍ତଵନ୍ତସ୍ସ କପ୍ପନନ୍ତି ପଚ୍ଚନୀକନଯେନ ତସ୍ସ ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନଭାଵେନ ଅସନ୍ତଵନ୍ତସ୍ସ ତଥା କପ୍ପନଂ ସଂଵିଧାନଂ ଛଲଵାଦୋ ଭଵିତୁଂ ଅରହତି। ‘‘ଅତ୍ଥଵିକପ୍ପୁପପତ୍ତିଯା ଵଚନଵିଘାତୋ ଛଲ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତୋଵାଯମତ୍ଥୋ। ତେନାତି ଯଥାଵୁତ୍ତକପ୍ପନଂ ଛଲଵାଦୋତି ଵୁତ୍ତତ୍ତା। ଵଚନସାମଞ୍ଞମତ୍ତଂ କପ୍ପିତଂ ଛଲଂ ଵଦତି ଏତେନାତି ଛଲଵାଦୋ। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଛଲଵାଦସ୍ସ କାରଣତ୍ତା ଛଲଵାଦୋ’’ତି। ଵଚନସାମଞ୍ଞମତ୍ତଂ ଅତ୍ଥଭୂତଂ ତଦତ୍ଥଂ ଛଲଵାଦଂ ନିସ୍ସାଯ। ‘‘ଵିଚାରେତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ, କିମେତ୍ଥ ଵିଚାରେତବ୍ବଂ। ଯଦିପି ପଞ୍ହସ୍ସ ଠପନାମୂଲକଂ ଅନୁଜାନନାଵଜାନନାନଂ ମିଚ୍ଛାଭାଵଦସ୍ସନଂ ତବ୍ବିସଯତ୍ତା, ପାପନାରୋପନାହି ଏଵ ପନ ସୋ ଵିଭାଵୀଯତି, ନ ଠପନାଯାତି ପାକଟୋଯମତ୍ଥୋ।

୪-୫।ତେନାତି ସକଵାଦିନା। ତେନ ନିଯାମେନାତି ଯେନ ନିଯାମେନ ସକଵାଦିନା ଚତୂହି ପାପନାରୋପନାହିସ୍ସ ନିଗ୍ଗହୋ କତୋ, ତେନ ନିଯାମେନ ନଯେନ। ସୋ ନିଗ୍ଗହୋ ଦୁକ୍କଟୋ ଅନିଗ୍ଗହୋଯେଵାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅନିଗ୍ଗହଭାଵସ୍ସ ଵା ଉପଗମିତତ୍ତା’’ତି, ପାପିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏଵମେଵାତି ଯଥା ‘‘ତଯା ମମ କତୋ ନିଗ୍ଗହୋ’’ତିଆଦିନା ଅନିଗ୍ଗହଭାଵୂପନଯୋ ଵୁତ୍ତୋ, ଏଵମେଵ। ଏତସ୍ସାତି ‘‘ତେନ ହୀ’’ତିଆଦିନା ଇମାଯ ପାଠଇଯା ଵୁତ୍ତସ୍ସ।

ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଚ୍ଚନୀକାନୁଲୋମଵଣ୍ଣନା

୭-୧୦।ଅଞ୍ଞେନାତି ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଭୂତେନ। ପରସ୍ସାତି ସକଵାଦିନୋ। ସୋ ହି ପରଵାଦିନା ପରୋ ନାମ ହୋତି। ପଟିଞ୍ଞାପଟିକ୍ଖେପାନଂ ଭିନ୍ନଵିସଯତ୍ତା ‘‘ଅଵିରୋଧିତତ୍ତା’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅଭିନ୍ନାଧିକରଣଂ ଵିଯ ହି ଅଭିନ୍ନଵିସଯମେଵ ଵିରୁଦ୍ଧଂ ନାମ ସିଯା, ନ ଇତରନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତମେଵତ୍ଥଂ ଵିଭାଵେତୁଂ ‘‘ନ ହି…ପେ… ଆପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଆହ। ଯଦି ଏଵଂ କଥମିଦଂ ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନଂ ଜାତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅତ୍ତନୋପନା’’ତିଆଦି। ତେନ ପଟିଞ୍ଞାନ୍ତରଂ ନାମ ଅଞ୍ଞମେଵେତଂ ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ପଚ୍ଚନୀକାନୁଲୋମଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁଦ୍ଧସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଓକାସସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୧। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକୱଣ୍ଣନା

୧୧। ସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତଂ ୱିସେସନିଟ୍ଠଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବସ୍ମିଂ ସରୀରେତି ଅଯମତ୍ଥୋ’’ତି। ସାମଞ୍ଞଜୋତନା ହି ୱିସେସେ ଅୱତିଟ୍ଠତୀତି ୱିସେସତ୍ଥିନା ୱିସେସୋ ଅନୁପଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବୋତି। ଏତେନାତି ଦେସୱସେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ପଟିକ୍ଖେପୱଚନେନ।

୩। କାଲସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୧। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକୱଣ୍ଣନା

୧୨।ମଜ୍ଝିମଜାତିକାଲେତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୱକାଲେ। ଅତ୍ତଭାୱୋ ହି ଇଧ ‘‘ଜାତୀ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ତତୋ ଅତୀତୋ ପୁରିମଜାତିକାଲୋ, ଅନାଗତୋ ପଚ୍ଛିମଜାତିକାଲୋ। ଇମେସୁ ତୀସୁପି ସବ୍ବତ୍ଥ, ସବ୍ବଦା, ସବ୍ବେସୁପି ଇମେସୁ ତୀସୁ ନଯେସୁ। ପାଠସ୍ସ ସଂଖିତ୍ତତା ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟାତି ତଂ ଠପେତ୍ୱା ଅତ୍ଥସ୍ସ ସଦିସତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ଇଧାପି ହି…ପେ… ଯୋଜେତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଆହ। ଏତ୍ଥାପି ‘‘ନ କେନଚି ସଭାୱେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତୀ’’ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ନ ହି କେନଚି ସଭାୱେନ ଉପଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ସକଲେକଦେସୱିନିମୁତ୍ତୋ ପୱତ୍ତିକାଲୋ ନାମ ଅତ୍ଥୀତି।

୪। ଅୱଯୱସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୧। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକୱଣ୍ଣନା

୧୩। ତତିଯନଯେ ନ ସବ୍ବେକଧମ୍ମୱିନିମୁତ୍ତଂ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ନାମ ଅତ୍ଥୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଓକାସାଦିସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୨। ପଚ୍ଚନୀକାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା

୧୪।ଅନୁଲୋମପଞ୍ଚକସ୍ସାତିଆଦିମ୍ହି ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନେ। ପୁନ ତତ୍ଥାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନେ, ତେସୁ ୱା ଅନୁଲୋମପଞ୍ଚକପଚ୍ଚନୀକେସୁ। ସବ୍ବତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନୁପଲବ୍ଭତୀତିଆଦିକସ୍ସ ପାଠପ୍ପଦେସସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ‘‘ସରୀରଂ ସନ୍ଧାଯା’’ତିଆଦିନା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ ଅତ୍ଥୋ। ପଟିକମ୍ମାଦିପାଠଇନ୍ତି ପଟିକମ୍ମନିଗ୍ଗହୋପନଯନନିଗମନପାଠଇଂ। ତୀସୁ ମୁଖେସୁପି ‘‘ସବ୍ବତ୍ଥା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେସୁ ତୀସୁ ୱାଦମୁଖେସୁ। ପଚ୍ଚନୀକସ୍ସ ପାଠଇ ୱୁତ୍ତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତନ୍ତି ପାଠଇଂ। ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଆଗତତ୍ତା ସରୂପେନ ଅୱୁତ୍ତୋ। ସୁଦ୍ଧିକ…ପେ… ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ତତ୍ଥ ‘‘ସବ୍ବତ୍ଥା’’ତିଆଦିନା ସରୀରାଦିନୋ ପରାମସନଂ ନତ୍ଥି, ଇଧ ଅତ୍ଥୀତି ଅଯମେୱ ୱିସେସୋ, ଅଞ୍ଞଂ ସମାନନ୍ତି।

ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସୁଦ୍ଧିକସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା

୧୭-୨୭। ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ, ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେ ୱା ସଂସନ୍ଦନଂ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନନ୍ତି ସମାସଦ୍ୱଯଂ ଭୱତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସାତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସଭାୱସ୍ସ ପରମତ୍ଥତୋ ୱିଜ୍ଜମାନସଭାୱସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ। ରୂପାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦନନ୍ତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠତାସାମଞ୍ଞେନ ରୂପାଦୀହି ସମୀକରଣଂ। ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠହେତୁ, ତତ୍ଥ ୱା ତଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା। ‘‘ତୁଲ୍ୟଯୋଗେ ସମୁଚ୍ଚଯୋ’’ତି ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥତ୍ତା ଏୱ ଚ-କାରସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେନ ଉପଲଦ୍ଧିସାମଞ୍ଞେନ ଇଧ ରୂପମାହଟନ୍ତି ତସ୍ସ ଉଦାହଟଭାୱୋ ଯୁତ୍ତୋତି ‘‘ଯଥାରୂପ’’ନ୍ତି ନିଦସ୍ସନୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଅଞ୍ଞଥା ଇଧ ରୂପସ୍ସ ଆହରଣମେୱ କିମତ୍ଥିଯଂ। ଏୱଂ ସେସଧମ୍ମେସୁପି। ଯା ପନେତ୍ଥ ଅଞ୍ଞତ୍ତପୁଚ୍ଛା, ସାପି ନିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଉପବ୍ରୂହେତି ଅଞ୍ଞତ୍ତନିବନ୍ଧନତ୍ତା ତସ୍ସ। ଓପମ୍ମସଂସନ୍ଦନେ ପନ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ ଗାହୀଯତୀତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁଦ୍ଧିକସଂସନ୍ଦନେ କେୱଲଂ ସମୁଚ୍ଚଯୱସେନେୱ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ରୂପାଦୀନି ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସୋ ତେହି ଅଞ୍ଞୋ, ଅନଞ୍ଞୋ ଚାତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ଅଯଂ ସାସନକ୍କମୋତି ଆହ "ରୂପାଦୀହି… ପେ… ସମଯୋ"ତି। ଅନୁଞ୍ଞାଯମାନେତି ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ସୁତ୍ତେ ଚ ଅପ୍ପଟିକ୍ଖିପିଯମାନେ। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ସାସନିକସ୍ସ ପରୱାଦିନୋ ୱସେନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

"ଆଜାନାହିନିଗ୍ଗହ"ନ୍ତି ପାଠୋ ଦିଟ୍ଠୋ ଭୱିସ୍ସତି, ଅଞ୍ଞଥା "ପଟିଲୋମପଞ୍ଚକାନି ଦସ୍ସିତାନି, ପଟିକମ୍ମଚତୁକ୍କାଦୀନି ସଂଖିତ୍ତାନୀ"ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଚୋଦନାଯ ୱିନା ପରୱାଦିନୋ ପଟିଜାନାପନଂ ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ "ପଟିଜାନାପନତ୍ଥନ୍ତି…ପେ… ଚୋଦନତ୍ଥ"ନ୍ତି। ଚୋଦନାପୁବ୍ବକଞ୍ହି ତସ୍ସ ପଟିଜାନାପନଂ। ତେନ ଫଲୱୋହାରେନ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଅବ୍ଯାକତତ୍ତାତି ଅବ୍ଯାକରଣୀଯତ୍ତା, ଭଗୱତା ୱା ନ ବ୍ଯାକତତ୍ତା। ଯଦି ଠପନୀଯତ୍ତା ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚନୀକନଯେ ଠପନୀଯତ୍ତା ପଞ୍ହସ୍ସ ସକୱାଦିନା ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବଂ। ପରେନପୀତି ପରୱାଦିନାପି ଠପନୀଯତ୍ତା ଲଦ୍ଧିମେୱ ନିସ୍ସାଯ ଅନୁଲୋମନଯେ ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ସୁଦ୍ଧିକସଂସନ୍ଦନାଯ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଯୁତ୍ତୋ ଅନୁଲୋମେପି ରୂପାଦୀହି ଅଞ୍ଞତ୍ତଚୋଦନାଯମେୱ ପରୱାଦିନା ପଟିକ୍ଖେପସ୍ସ କତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସୁଦ୍ଧିକସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଓପମ୍ମସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା

୨୮-୩୬।ଉପଲଦ୍ଧିସାମଞ୍ଞେନ ଅଞ୍ଞତ୍ତପୁଚ୍ଛା ଚାତି ଇମିନା ଦ୍ୱଯମ୍ପି ଉଦ୍ଧରତି ଉପଲଦ୍ଧିସାମଞ୍ଞେନ ଅଞ୍ଞତ୍ତପୁଚ୍ଛା, ଉପଲଦ୍ଧିସାମଞ୍ଞେନ ପୁଚ୍ଛା ଚାତି। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମଂ ସନ୍ଧାଯାହ "ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସମାନତା"ତିଆଦି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ରୂପୱେଦନାନଂ ୱିଯ ରୂପପୁଗ୍ଗଲାନଂ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେନ ସମାନତା ତେସଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତସ୍ସ କାରଣଂ ଯୁତ୍ତଂ ନ ହୋତି। ଅଥ ଖୋ…ପେ… ଉପଲବ୍ଭନୀଯତାତି ଇଦଞ୍ଚ ସଂସନ୍ଦନଂ ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ଅଯଂ ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ଯଦି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସାମଞ୍ଞେନ ରୂପପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଉପଲଦ୍ଧିସାମଞ୍ଞଂ ଇଚ୍ଛିତଂ, ତେନେୱ ନେସଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତମ୍ପି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। ଅଥ ପରମତ୍ଥୱୋହାରଭେଦତୋ ତେସଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ ନ ଇଚ୍ଛିତଂ, ତତୋ ଏୱ ଉପଲଦ୍ଧିସାମଞ୍ଞମ୍ପି ନ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବନ୍ତି।

୩୭-୪୫।ଉପଲଦ୍ଧୀତି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଉପଲଦ୍ଧି ୱିଜ୍ଜମାନତା। "ପଟିକମ୍ମପଞ୍ଚକ"ନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଯୋଜନା।

ଓପମ୍ମସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଚତୁକ୍କନଯସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା

୪୬-୫୨।ଏକଧମ୍ମତୋପୀତି ସତ୍ତପଞ୍ଞାସାଯ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେସୁ ଏକଧମ୍ମତୋପି। ଏତେନ ତତୋ ସବ୍ବତୋପି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଞ୍ଞତ୍ତାନନୁଜାନନଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ "ସକଲଂ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାଯା"ତି। ରୂପାଦିଏକେକଧମ୍ମୱସେନ ନାନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବୋ ଅୱଯୱବ୍ଯତିରେକେନ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଯସ୍ମା ପନ ସମୁଦାଯାୱଯୱା ଭିନ୍ନସଭାୱା, ତସ୍ମା "ସମୁଦାଯତୋ…ପେ… ନିଗ୍ଗହାରହୋ ସିଯା"ତି ପରୱାଦିନୋ ଆସଙ୍କମାହ। ଏତଂ ୱଚନୋକାସନ୍ତି ଯଦିପି ସତ୍ତପଞ୍ଞାସଧମ୍ମସମୁଦାଯତୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ ନ ଇଚ୍ଛତି ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାୱତୋ, ତଦେକଦେସତୋ ପନସ୍ସ ଅନଞ୍ଞତ୍ତମ୍ପି ନ ଇଚ୍ଛତେୱ। ନ ହି ସମୁଦାଯୋ ଅୱଯୱୋ ହୋତୀତି। ତସ୍ମା "ତଂ ପଟିକ୍ଖିପତୋ କିଂ ନିଗ୍ଗହଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ ମା ଲଭେଥା"ତି ଦସ୍ସେତୁଂ "ଅଯଞ୍ଚା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପାଦିଧମ୍ମପ୍ପଭେଦୱିଭାଗମୁଖେନେୱ ଅନୱସେସତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଗହଣାକାରଦସ୍ସନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ପଠମୱିକପ୍ପୋ, ଦୁତିଯୋ ପନ ଅୱିଭାଗତୋ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚଭାୱସାମଞ୍ଞେନାତି ଅଯଂ ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱିକପ୍ପାନଂ ୱିସେସୋ। ଇତୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରପରାମସନନ୍ତି ଆହ "ଏୱ"ନ୍ତି।

ସଭାୱୱିନିବ୍ଭୋଗତୋତି ସଭାୱେନ ୱିନିବ୍ଭୁଜିତବ୍ବତୋ। ସଭାୱଭିନ୍ନୋ ହି ଧମ୍ମୋ ତଦଞ୍ଞଧମ୍ମତୋ ୱିନିବ୍ଭୋଗଂ ଲଭତି। ତେନାହ "ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞସଭାୱତ୍ତା"ତି। ରୂପୱତ୍ଥେତି ରୂପଧମ୍ମୱତ୍ଥେ । ତୀସୁପୀତି "ରୂପସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ, ଅଞ୍ଞତ୍ର ରୂପା, ପୁଗ୍ଗଲସ୍ମିଂ ରୂପ"ନ୍ତି ଇମେସୁ ଏୱଂ ପୱତ୍ତେସୁ ତୀସୁପି ଅନୁଯୋଗେସୁ। ସାସନିକୋ ଏୱାଯଂ ପୁଗ୍ଗଲୱାଦୀତି କତ୍ୱା ଆହ "ନ ହି ସୋ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଂ ଇଚ୍ଛତୀ"ତି। "ରୂପୱା"ତି ଇମିନା ରୂପେନ ସକିଞ୍ଚନତାୱ ଞାପୀଯତି, ନ ରୂପାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାତି ଆହ "ଅଞ୍ଞତ୍ର ରୂପାତି ଏତ୍ଥ ଚ ରୂପୱା ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଅଯମତ୍ଥୋ ସଙ୍ଗହିତୋ"ତି।

ଚତୁକ୍କନଯସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚ ସଂସନ୍ଦନକଥାୱଣ୍ଣନା।

୮। ଲକ୍ଖଣଯୁତ୍ତିୱଣ୍ଣନା

୫୪। ଲକ୍ଖଣଯୁତ୍ତିକଥାଯଂ ''ଛଲୱସେନ ପନ ୱତ୍ତଙ୍ଗଂ ଆଜାନାହି ନିଗ୍ଗହ''ନ୍ତି ପାଠୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ଲକ୍ଖଣଯୁତ୍ତିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ୱଚନସୋଧନୱଣ୍ଣନା

୫୫-୫୯।ପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ଅତ୍ଥତୋ ଏକତ୍ତେତି ପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ଏକତ୍ତେ ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିକପ୍ପୱଚନଞ୍ଚେତଂ ଦୋସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଅଯଂ ଦୋସୋ''ତି। ତଯିଦଂ ଏକତ୍ତଂ ଉପଲବ୍ଭତି ଏୱାତି ପଚ୍ଛିମପଦାୱଧାରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''କେହିଚି ପୁଗ୍ଗଲୋ କେହିଚି ନ ପୁଗ୍ଗଲୋ''ତି ବ୍ଯଭିଚାରଦସ୍ସନତୋ ପରେନ ନ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତନ୍ତି କତ୍ୱା ତମେୱ ଅସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତତ୍ତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ''ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅୱିଭଜିତବ୍ବତନ୍ତି ''ଉପଲବ୍ଭତି ଚା''ତି ଏୱଂ ଅୱିଭଜିତବ୍ବତଂ। ୱିଭଜିତବ୍ବତନ୍ତି ''ପୁଗ୍ଗଲୋ ଚ ତଦଞ୍ଞଞ୍ଚ ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତି ଏୱଂ ୱିଭଜିତବ୍ବତଂ। ଏତେନ ''ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତି ଏୱା''ତି ପଚ୍ଛିମପଦାୱଧାରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ନ ''ପୁଗ୍ଗଲୋ ଏୱ ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ତଂ ୱିଭାଗନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ୱିଭଜିତବ୍ବାୱିଭଜିତବ୍ବଂ ୱିଭାଗଂ ୱଦତୋ ସକୱାଦିନୋ, ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱା କସ୍ସଚି। ଏତସ୍ସାତି ପରୱାଦିନୋ । ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଭାଗନ୍ତି ''ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତି…ପେ… କେହିଚି ନ ପୁଗ୍ଗଲୋ''ତି ଏୱଂ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ୱିଭାଗଂ। ଯଥାଆପାଦିତେନାତି ''ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ଅତ୍ଥତୋ ଏକତ୍ତେ''ତିଆଦିନା ଆପାଦିତପ୍ପକାରେନ। ନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଯଦିପି ତେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତି ଏୱ ୱୁଚ୍ଚତି, ଉପଲବ୍ଭତୀତି ପନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଏୱ ନ ୱୁଚ୍ଚତି, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞୋପି, ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପସଙ୍ଗେନ ନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ତେନାହ ''ମଗ୍ଗିତବ୍ବୋ ଏତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି।

୬୦।ଅତ୍ଥତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ଅତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଦସ୍ସନେନ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣସ୍ସ ୱିହିତତ୍ତା।

ୱଚନସୋଧନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ପଞ୍ଞତ୍ତାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା

୬୧-୬୬।ରୂପକାଯାୱିରହଂସନ୍ଧାଯ ଆହ, ନ ରୂପତଣ୍ହାସବ୍ଭାୱଂ। ତଥା ସତି ଅନେକନ୍ତିକତ୍ତା ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବମେୱ ସିଯା, ନ ଅନୁଜାନିତବ୍ବନ୍ତି। ''ଅତ୍ଥିତାଯା''ତି ଆହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କାମୀଭାୱସ୍ସ ଅନେକନ୍ତିକତ୍ତା କସ୍ସଚି କାମଧାତୂପପନ୍ନସ୍ସ କାମଧାତୁଯା ଆଯତ୍ତାଭାୱତୋ ଚ କଦାଚି ଭାୱସ୍ସେୱାତି ଯୋଜନା।

୬୭।କାଯାନୁପସ୍ସନାଯାତି କାଯାନୁପସ୍ସନାଦେସନାଯ। ସା ହି କାଯକାଯାନୁପସ୍ସୀନଂ ୱିଭାଗଗ୍ଗହଣସ୍ସ କାରଣଭୂତା, କାଯାନୁପସ୍ସନା ଏୱ ୱା। ଏୱଂଲଦ୍ଧିକତ୍ତାତି ଅଞ୍ଞୋ କାଯୋ ଅଞ୍ଞୋ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଏୱଂଲଦ୍ଧିକତ୍ତା। ଆହଚ୍ଚ ଭାସିତନ୍ତି ଠାନକରଣାନି ଆହନ୍ତ୍ୱା କଥିତଂ, ଭଗୱତା ସାମଂ ଦେସିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ଞତ୍ତାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଗତିଅନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା

୬୯-୭୨। ଯାନିସ୍ସ ସୁତ୍ତାନି ନିସ୍ସାଯ ଲଦ୍ଧି ଉପ୍ପନ୍ନା, ତେସଂ ଦସ୍ସନତୋ ପରତୋ ''ତେନ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ସନ୍ଧାୱତୀ''ତିଆଦିନା ପାଠଇ ଆଗତା, ପୁରତୋ ପନ ''ନ ୱତ୍ତଙ୍ଗଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସନ୍ଧାୱତୀ''ତିଆଦିନା, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ଦସ୍ସେନ୍ତୋ…ପେ… ଭୱିତବ୍ବ''ନ୍ତି। ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ''ଯାନିସ୍ସ…ପେ… ତାନି ଦସ୍ସେତ୍ୱା 'ତେନ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ସନ୍ଧାୱତୀ'ତିଆଦିମାହା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ୱା ଇଦଂ ଦସ୍ସନକିରିଯାଯ ନ ୱତ୍ତମାନତାମତ୍ତୱଚନଂ, ଅଥ ଖୋ ତସ୍ସା ଲକ୍ଖଣତ୍ଥୱଚନଂ, ହେତୁଭାୱୱଚନଂ ୱାତି ନ କୋଚି ଦୋସୋ।

୯୧।ସୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ସୋ ଜୀୱସରୀରାନଂ ଅନଞ୍ଞତାପଜ୍ଜନାକାରୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ''ରୂପୀ ଅତ୍ତା''ତି ଇମିସ୍ସା ଲଦ୍ଧିଯା ୱସେନ

''ଯେନ ରୂପସଙ୍ଖାତେନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଭୂତେନ ସରୀରେନ ସଦ୍ଧିଂ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି ଏୱଂ ପନ ଅତ୍ଥେ ସତି ସୋ ଆକାରୋ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱ ହୋତି, ତଥା ଚ ସତି ''ରୂପଂ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଅନନୁଞ୍ଞାତତ୍ତା''ତି ଏୱମ୍ପି ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କା। ଯସ୍ମା ପନ ''ଇଧ ସରୀରନିକ୍ଖେପା''ତି ଅନନ୍ତରଂ ୱକ୍ଖତି, ତସ୍ମା ''ସୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନିରଯୂପଗସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅନ୍ତରାଭୱଂ ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ଇଦଂ ପୁରାତନାନଂ ଅନ୍ତରାଭୱୱାଦୀନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଧୁନାତନା ପନ ''ଉଦ୍ଧଂପାଦୋ ତୁ ନାରକୋ''ତି ୱଦନ୍ତା ତସ୍ସପି ଅନ୍ତରାଭୱଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତେୱ, କେଚି ପନ ଅସଞ୍ଞୂପଗାନଂ। ଅରୂପୂପଗାନଂ ପନ ସବ୍ବେପି ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଯେ ''ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦା ଚ ପନ ତେ ଦେୱା ତମ୍ହା କାଯା ଚୱନ୍ତୀ''ତି ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ମିଚ୍ଛା ଗହେତ୍ୱା ଚୁତୂପପାତକାଲେସୁ ଅସଞ୍ଞୀନଂ ସଞ୍ଞା ଅତ୍ଥୀତି ଅନ୍ତରାଭୱତୋୱ ଅସଞ୍ଞୂପପତ୍ତିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତଦଞ୍ଞେସଂ ୱସେନ ''ସୱେଦନୋ...ପେ... ପଟିକ୍ଖିପତୀ''ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯେ ପନା''ତିଆଦିମାହ। କେ ପନେୱଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି? ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦୀସୁ ଏକଚ୍ଚେ।

୯ ୨ ।ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନେତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନେ ଭୱେ, ଅଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ୱା ସଞ୍ଞା ଅତ୍ଥୀତି ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯତୋ ସୋ ସଞ୍ଞାଭୱେନ ଅସଙ୍ଗହିତୋ, ଭୱନ୍ତରଭାୱେନ ଚ ସଙ୍ଗହିତୋ।

୯୩।ଇନ୍ଧନୁପାଦାନୋ ଅଗ୍ଗି ୱିଯ ଇନ୍ଧନେନ ରୂପାଦିଉପାଦାନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ରୂପାଦିନା ୱିନା ନତ୍ଥୀତି ଏତ୍ଥ ଅଯମଧିପ୍ପାଯୱିଭାୱନା – ଯଥା ନ ୱିନା ଇନ୍ଧନେନ ଅଗ୍ଗି ପଞ୍ଞାପୀଯତି, ନ ଚ ତଂ ଅଞ୍ଞଂ ଇନ୍ଧନତୋ ସକ୍କା ପଟିଜାନିତୁଂ, ନାପି ଅନଞ୍ଞଂ। ଯଦି ହି ଅଞ୍ଞଂ ସିଯା, ନ ଉଣ୍ହଂ ଇନ୍ଧନଂ ସିଯା, ଅଥ ଅନଞ୍ଞଂ, ନିଦହିତବ୍ବଂଯେୱ ଦାହକଂ ସିଯା, ଏୱଂ ନ ୱିନା ରୂପାଦୀହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ପଞ୍ଞାପୀଯତି, ନ ଚ ତେହି ଅଞ୍ଞୋ, ନାପି ଅନଞ୍ଞୋ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗତୋତି ପରୱାଦିନୋ ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତତ୍ଥ ଯଦି ଅଗ୍ଗିନ୍ଧନୋପମା ଲୋକୱୋହାରେନ ୱୁତ୍ତା, ଅପଠଇତ୍ତଂ କଟ୍ଠାଦିଇନ୍ଧନଂ ନିଦହିତବ୍ବଞ୍ଚ, ପଠଇତ୍ତଂ ଭାସୁରୁଣ୍ହଂ ଅଗ୍ଗିଦାହକଞ୍ଚ, ତଞ୍ଚ ଓଜଟ୍ଠମକରୂପଂ ପବନ୍ଧୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ସଙ୍ଖତଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଂ। ଯଦି ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ରୂପାଦୀହି ଅଞ୍ଞୋ ଅନିଚ୍ଚୋ ଚ ଆପନ୍ନୋ, ଅଥ ପରମତ୍ଥତୋ ଚ, ତସ୍ମିଂଯେୱ କଟ୍ଠାଦିସଞ୍ଞିତେ ରୂପସଙ୍ଖାତପଠଇତ୍ତେ ଯଂ ଉସୁମଂ ସୋ ଅଗ୍ଗି ତଂସହଜାତାନି ତୀଣିଭୂତାନି ଇନ୍ଧନଂ। ଏୱମ୍ପି ସିଦ୍ଧଂ ଲକ୍ଖଣଭେଦତୋ ଅଗ୍ଗିନ୍ଧନାନଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତନ୍ତି ଅଗ୍ଗି ୱିଯ ଇନ୍ଧନତୋ ରୂପାଦୀହି ଅଞ୍ଞୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅନିଚ୍ଚୋ ଚ ଆପଜ୍ଜତୀତି।

ଗତିଅନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା

୯୭। ନୀଲଗୁଣଯୋଗତୋ ନୀଲୋ, ନୀଲୋ ଏୱ ନୀଲକୋ, ତସ୍ସ, ଅଯଂ ପନସ୍ସ ନୀଲପଞ୍ଞତ୍ତି ନୀଲରୂପୁପାଦାନାତି ଆହ ''ନୀଲଂ...ପେ... ପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି। ଏୱଂ ପନ ପାଠେ ଠିତେ ନୀଲଂ ଉପାଦାଯ ନୀଲୋତି କଥମଯଂ ପଦୁଦ୍ଧାରୋତି ଆହ ''ନୀଲଂ ରୂପଂ...ପେ... ଏତ୍ଥ ଯୋ ପୁଟ୍ଠୋ ନୀଲଂ ଉପାଦାଯ ନୀଲୋ''ତି। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ୱଚନେ। ତଦାଦୀସୂତି ''ପୀତଂ ରୂପଂ ଉପାଦାଯା''ତିଆଦିକଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଗହିତମେୱ ତଦତ୍ଥଦସ୍ସନୱସେନ ଗଣ୍ହାତି।

୯୮ ।ୱୁତ୍ତନ୍ତି ''ମଗ୍ଗକୁସଲୋ''ତିଆଦୀସୁ ଛେକଟ୍ଠଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। କୁସଲପଞ୍ଞତ୍ତିଂ କୁସଲୱୋହାରଂ।

୧୧୨ ।ପୁବ୍ବପକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଉତ୍ତରମାହାତି ପରୱାଦୀ ପୁବ୍ବପକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସକୱାଦିସ୍ସ ଉତ୍ତରମାହ।

୧୧୫। ''ରୂପଂ ରୂପୱା''ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତଂ ପରୱାଦିୱାଦଂ ଭିନ୍ଦିତୁଂ ''ଯଥା ନ ନିଗଢଓ ନେଗଢଇକୋ''ତିଆଦିନା ସକୱାଦିୱାଦୋ ଆରଦ୍ଧୋତି ଆହ ''ଯସ୍ସ ରୂପଂ ସୋ ରୂପୱାତି ଉତ୍ତରପକ୍ଖେ ୱୁତ୍ତଂ ୱଚନଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା''ତି।

୧୧୮ ।ୱିଞ୍ଞାଣନିସ୍ସଯଭାୱୂପଗମନନ୍ତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିସ୍ସଯଭାୱୂପଗମନଂ। ତଯିଦଂ ୱିସେସନଂ ଚକ୍ଖୁସ୍ସାତି ଇମିନାୱ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ନ କତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ପୁରିସକାରାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା

୧୨୩।କମ୍ମାନନ୍ତି କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମାନଂ। ତଗ୍ଗହଣେନେୱ ହି ତଂତଂକିଚ୍ଚକରଣୀଯେ କିରିଯାନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନିପ୍ଫାଦକପ୍ପଯୋଜକଭାୱେନାତି

କାରକକାରାପକଭାୱେନ।

୧୨୫।କମ୍ମକାରକସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଯୋ ଅଞ୍ଞୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କାରକୋ। ତେନପୀତି କାରକକାରକେନପି। ତସ୍ମାତି କାରକକାରକସ୍ସ। ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଅଞ୍ଞଂ କମ୍ମଂ। ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ। ତେହି ତେହି କାରକେହି ପୁଗ୍ଗଲା ୱିଯ ଅଞ୍ଞାନି କମ୍ମାନି କରୀଯନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘କମ୍ମୱଟ୍ଟସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଛେଦଂ ୱଦନ୍ତୀ’’ତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ କାରକୋ, କମ୍ମସ୍ସ କାରକୋତି ଅଯଂ ୱିଭାଗୋ ଇଧ ଅନାମଟ୍ଠୋ ହୋତି, ତଥା ଚ ସତି କାରକପରମ୍ପରାଯ ୱଚନଂ ୱିରୁଜ୍ଝେଯ୍ୟାତି ଆହ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ…ପେ… ୱିଚାରେତବ୍ବମେତ’’ନ୍ତି। ତସ୍ସ କାରକନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ କାରକଂ। ଇଦଞ୍ଚାତି ନ କେୱଲଂ ପୁଗ୍ଗଲକାରକସ୍ସ କମ୍ମକାରକତାପତ୍ତିଯେୱ ଦୋସୋ, ଅଥ ଖୋ ଇଦଂ କମ୍ମକାରକତାଯ କାରକପରମ୍ପରାପଜ୍ଜନମ୍ପି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ, ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁଗ୍ଗଲାନଞ୍ହି ପଟିପାଟିଯା କାରକଭାୱୋ କାରକପରମ୍ପରା।

୧୭୦।ଏକୋ ଅନ୍ତୋତି ‘‘ଗାହୋ’’ତି ସସ୍ସତଗାହସଙ୍ଖାତୋ ଅନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୭୬। ସିଯା ଅଞ୍ଞୋ, ସିଯା ଅନଞ୍ଞୋ, ସିଯା ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ‘‘ଅଞ୍ଞୋତି ୱା ଅନଞ୍ଞୋତି ୱା’’ତି , ଏୱଂ ପୱତ୍ତନିଗଣ୍ଠୱାଦସଦିସତ୍ତା ସୋ ଏୱ ଏକୋ ନେୱ ସୋ ହୋତି, ନ ଅଞ୍ଞୋତି ଲଦ୍ଧିମତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ଇଦଂ ପନ ନତ୍ଥେୱା’’ତି। ପରସ୍ସ ଇଚ୍ଛାୱସେନେୱାତି ପରୱାଦିନୋ ଲଦ୍ଧିୱସେନେୱ। ଏକଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସାତି ଏକଂ ‘‘ସୋ କରୋତି, ସୋ ପଟିସଂୱେଦେତୀ’’ତି ଗହଣଂ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଭଯେନ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତସ୍ସ ଇତରଂ ଉଚ୍ଛେଦଗ୍ଗହଣଂ ଆପନ୍ନଂ। ତଞ୍ଚ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଂ ମିସ୍ସକଂ ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚଗ୍ଗହଣଂ, ୱିକ୍ଖେପଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ଆପନ୍ନଂ। କାରକୱେଦକିଚ୍ଛାଯ ଠତ୍ୱାତି ସ୍ୱେୱ କାରକୋ ୱେଦକୋ ଚାତି ଇମସ୍ମିଂ ଆଦାଯେ ଠତ୍ୱା। ତଂତଂଅନିଚ୍ଛାଯାତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱାଦସ୍ସ ଅସମ୍ପଟିଚ୍ଛନେନ। ଆପନ୍ନୱସେନପୀତି ଆପନ୍ନଗାହୱସେନପି ଅଯଂ ଅନୁଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଯୋଜନା। ସଙ୍ଖେପଂ ଆପନ୍ନତ୍ତାତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନ ସଙ୍ଖେପଂ ୱିକପ୍ପାନଂ ଅନୁକ୍କମେନ ଆପନ୍ନତ୍ତା ନାଯମନୁଯୋଗୋ କତୋତି ଯୋଜନା। ଏକେକସ୍ସେୱାତି ତେସୁ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଏକେକସ୍ସେୱ ଆପନ୍ନତ୍ତା। ତନ୍ତିୱସେନ ପନ ତେ ୱିକପ୍ପା ଏକଜ୍ଝଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏକତୋ ଯୋଜେତବ୍ବଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ପଞ୍ହାନଂ ଏକତୋ ପୁଟ୍ଠତ୍ତା।

ପୁରିସକାରାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କଲ୍ୟାଣୱଗ୍ଗୋ ନିଟ୍ଠିତୋ।

୧୪। ଅଭିଞ୍ଞାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା

୧୯୩।ୱିକୁବ୍ବତୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ପକାରତ୍ଥୋ ୱା। ତେନ ‘‘ଦିବ୍ବାଯ ସୋତଧାତୁଯା ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତୀ’’ତିଆଦିକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅଭିଞ୍ଞାନୁଯୋଗୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ଯୋଜନା। ତଦଭିଞ୍ଞାୱତୋତି ଆସୱକ୍ଖଯାଭିଞ୍ଞାୱତୋ। ଅରହତୋ ସାଧନନ୍ତି ଅରହତୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନ ପୁଗ୍ଗଲଭାୱସାଧନଂ। ତବ୍ଭାୱସ୍ସାତି ଅରହତ୍ତସ୍ସ। ଅରହତ୍ତଧାରାନଞ୍ହି ଖନ୍ଧା ନାମ ପୁଗ୍ଗଲତ୍ତଂ ତସ୍ସପି ହୋତୀତି।

ଅଭିଞ୍ଞାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫-୧୮। ଞାତକାନୁଯୋଗାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୦୯।ତତିଯକୋଟିଭୂତସ୍ସାତି ତତିଯକୋଟିସଭାୱସ୍ସ ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତୱିନିମୁତ୍ତସଭାୱସ୍ସ। ସଭାୱସ୍ସାତି ଚ ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ। ଲଦ୍ଧିଂ ନିଗୂହିତ୍ୱାତି ପୁଗ୍ଗଲୋ ନେୱ ସଙ୍ଖତୋ, ନାସଙ୍ଖତୋତି ଲଦ୍ଧିଂ ଅୱିଭାୱେତ୍ୱା।

ଞାତକାନୁଯୋଗାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୯। ପଟିୱେଧାନୁଯୋଗାଦିୱଣ୍ଣନା

୨୧୮।ପଜାନନଂ ନାମ ନ ହୋତି ନିବ୍ବିଦାଦୀନଂ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତା। ପରିଚ୍ଛେଦନସମତ୍ଥତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୨୨୮।ସହରୂପଭାୱୋ ରୂପେନ ସମଙ୍ଗିତା, ୱିନାରୂପଭାୱୋ ତତୋ ୱିନିସ୍ସଟତାତି ତଦୁଭଯଂ ରୂପସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରଗମନଂ ବହିନିକ୍ଖମନଞ୍ଚ ହୋତି। ତସ୍ମା

ତଂ ଦ୍ୱଯଂ ସହରୂପଭାୱୱିନାରୂପଭାୱାନଂ ଲକ୍ଖଣୱଚନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୨୩୭।ଓଠଆରିକୋତି ଥୂଲୋ। ଆହିତୋ ଅହଂ ମାନୋ ଏତ୍ଥାତି ଅତ୍ତା, ଅତ୍ତଭାୱୋ। ସୋ ଏୱ ଯଥାସକଂ କମ୍ମୁନା ପଟିଲଭିତବ୍ବତୋ ପଟିଲାଭୋ। ପଦଦ୍ୱଯେନପି କାମାୱଚରତ୍ତଭାୱୋ କଥିତୋ। ମନୋମଯୋ ଅତ୍ତପଟିଲାଭୋ ରୂପାୱଚରତ୍ତଭାୱୋ। ସୋ ହି ଝାନମନେନ ନିବ୍ବତ୍ତୋ ମନୋମଯୋ। ଅରୂପୋ ଅତ୍ତପଟିଲାଭୋତି ଅରୂପାୱଚରତ୍ତଭାୱୋ। ସୋ ହି ରୂପେନ ଅମିସ୍ସିତତ୍ତା ଅରୂପୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ''ଅତ୍ତା''ତି ପନ ଜୀୱେ ଲୋକୱୋହାରୋ ନିରୁଳ୍ହୋ, ଅସତିପି ଜୀୱେ ତଥାନିରୁଳ୍ହଂ ଲୋକୱୋହାରଂ ଗହେତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାପି ୱୋହରନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଇତି ଇମା ଲୋକସ୍ସ ସମଞ୍ଞା, ଯାହି ତଥାଗତୋ ୱୋହରତୀ''ତି ୱତ୍ୱା ଇଦାନି ଯଥା ୱୋହରନ୍ତି, ତଂ ପକାରଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ''ଅପରାମସ''ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ପଚ୍ଚତ୍ତସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୱସେନାତି କକ୍ଖଳ୍ହଅଫୁସନାଦିସଲକ୍ଖଣୱସେନ ଅନିଚ୍ଚତାଦିସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୱସେନ ଚ। ଇମିନାତି ''ପଚ୍ଚତ୍ତସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୱସେନା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେନ ପରମତ୍ଥତୋ ପୁଗ୍ଗଲାଭାୱୱଚନେନ । ଇତୋ ପୁରିମାତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସକୱାଦିପଟିକ୍ଖେପାଦିୱିଭାୱନୱସେନ ପୱତ୍ତା ଇତୋ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନତୋ ପୁରିମା। ଇମିନାତି ୱା ''ଯଥା ରୂପାଦଯୋ ଧମ୍ମା''ତିଆଦିନା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତୱଚନେନ। ଯଥା ଚାତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ। ତେନ ସମଞ୍ଞାନତିଧାୱନଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ପରାମାସୋ ଚ ନ ହୋତି ଜନପଦନିରୁତ୍ତିଯା ଅଭିନିୱିସିତବ୍ବତୋ, ଯଥା ଚ ସମଞ୍ଞାତିଧାୱନଂ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ଇତୋ ପୁରିମା ଚ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ଯୋଜେତବ୍ବା। ସମଞ୍ଞାତିଧାୱନେ ହି ସତି ସବ୍ବଲୋକୱୋହାରୂପଚ୍ଛେଦୋ ସିଯାତି।

ତସ୍ମା ସଚ୍ଚନ୍ତି ଯସ୍ମା ତତ୍ଥ ପରମତ୍ଥାକାରଂ ଅନାରୋପେତ୍ୱା ସମଞ୍ଞଂ ନାତିଧାୱନ୍ତୋ କେୱଲଂ ଲୋକସମ୍ମୁତିଯାୱ ୱୋହରତି, ତସ୍ମା ସଚ୍ଚଂ ପରେସଂ ଅୱିସଂୱାଦନତୋ। ତଥକାରଣନ୍ତି ତଥୋ ଅୱିତଥୋ ଧମ୍ମସଭାୱୋ କାରଣଂ ପୱତ୍ତିହେତୁ ଏତସ୍ସାତି ତଥକାରଣଂ, ପରମତ୍ଥୱଚନଂ, ଅୱିପରୀତଧମ୍ମସଭାୱୱିସଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ଧମ୍ମାନଂ ତଥତାଯ ପୱତ୍ତ''ନ୍ତି।

ପଟିୱେଧାନୁଯୋଗାଦିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଗ୍ଗଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପରିହାନିକଥା

୧। ୱାଦଯୁତ୍ତିପରିହାନିକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୩୯।ଇଦଂସୁତ୍ତନ୍ତି ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ''ପଞ୍ଚିମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମା ସମଯୱିମୁତ୍ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ପରିହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୫। ୧୪୯-୧୫୦) ଇଦମ୍ପି ହି ସୁତ୍ତଂ ଅନାଗାମିଆଦୀନଂଯେୱ ପରିହାନିନିସ୍ସଯୋ, ନ ଅରହତୋ। ସମଯୱିମୁତ୍ତୋତି ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭିନୋ ସେକ୍ଖସ୍ସେତଂ ନାମଂ। ଯଥାହ –

''କତମୋ ଚ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସମଯୱିମୁତ୍ତୋ? ଇଧେକଚ୍ଚୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କାଲେନ କାଲଂ ସମଯେନ ସମଯଂ ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖେ କାଯେନ ଫୁସିତ୍ୱା ୱିହରତି, ପଞ୍ଞାଯ ଚସ୍ସ ଦିସ୍ୱା ଏକଚ୍ଚେ ଆସୱା ପରିକ୍ଖୀଣା ହୋନ୍ତି। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ପୁଗ୍ଗଲୋ ସମଯୱିମୁତ୍ତୋ''ତି (ପୁ। ପ। ୧)।

''ପରିହାନିଧମ୍ମୋ''ତି ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଚ ଏକଚ୍ଚୋ ଚ ସେକ୍ଖୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ଅରହାତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଯଥାଦସ୍ସିତାନି ସୁତ୍ତାନି ଅନାଗାମିଆଦୀନଂ ପରିହାନିଲଦ୍ଧିଯା ନିସ୍ସଯୋ, ନ ଅରହତୋ, ତସ୍ମା। ତଂ ନିସ୍ସାଯ ତଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଯସ୍ମା ''ଅରହତୋପୀ''ତି ଏତ୍ଥ ଅରହତୋପି ପରିହାନି, କୋ ପନ ୱାଦୋ ଅନାଗାମିଆଦୀନନ୍ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ପି-ସଦ୍ଦସମ୍ପିଣ୍ଡିତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅରହତୋପି…ପେ… ଯୋଜେତବ୍ବ''ନ୍ତି ଆହ। ଯସ୍ମା ୱା କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ଦୁତିଯସୁତ୍ତଂ ସେକ୍ଖୱସେନ ଆଗତଂ, ପଠମତତିଯସୁତ୍ତାନି ପନ ଅସେକ୍ଖୱସେନପି ଆଗତାନୀତି ତେସଂ ଲଦ୍ଧି, ତସ୍ମା ''ଅରହତୋପୀ''ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ''ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଅରହତୋ''ତିଆଦି।

ତତିଯସ୍ମିନ୍ତି ''ସବ୍ବେସଞ୍ଚେୱ ଅରହନ୍ତାନଂ ପରିହାନୀ''ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଞ୍ହେ। ସୋ ହି ''ସବ୍ବେୱ ଅରହନ୍ତୋ''ତିଆଦିନା ଆଗତେସୁ ତତିଯୋ ପଞ୍ହୋ। ତେସନ୍ତି ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ। ତତିଯସ୍ମିମ୍ପୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତତ୍ଥସମୁଚ୍ଚଯୋ। ତେନ ପଠମପଞ୍ହଂ ସମୁଚ୍ଚିନୋତି ''ତତ୍ଥପି ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯା ଅଧିପ୍ପେତା''ତି।

ସୋଯେଵ ନ ପରିହାଯତୀତି ସୋତାପନ୍ନୋଯେଵ ସୋତାପନ୍ନଭାଵତୋ ନ ପରିହାଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଚେତ୍ଥ ସକଦାଗାମିଭାଵାପତ୍ତିଯା ସୋତାପନ୍ନଭାଵାପଗମୋ ପରିହାନି ହୋତି ଵିସେସାଧିଗମଭାଵତୋ। ପତ୍ତଵିସେସତୋ ହି ପରିହାନୀତି। ଇତରେତି ସକଦାଗାମିଆଦିକା। ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ଥାଯାତି ଉପରିମଗ୍ଗଉପ୍ପତ୍ତିଲାଭତ୍ଥାଯ ''ନିଯତୋ''ତି ଵୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ଵା।

ଵାଦଯୁତ୍ତିପରିହାନିକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସଂସନ୍ଦନପରିହାନିକଥାଵଣ୍ଣନା

୨୪୧। ତତୋତି ଅରହତ୍ତତୋ। ତତ୍ଥାତି ଦସ୍ସନମଗ୍ଗଫଲେ। ଵାଯାମେନାତି ଵିପସ୍ସନୁସ୍ସାହନେନ। ତଦନନ୍ତରନ୍ତି ସୋତାପତ୍ତିଫଲାନନ୍ତରଂ। ପଠମଂ ଦସ୍ସନମଗ୍ଗଫଲାନନ୍ତରଂ ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣାତି, ତତୋ ପରିହୀନୋ ପୁନ ଵାଯମନ୍ତୋ ତଦନନ୍ତରଂ ନ ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣାତୀତି କା ଏତ୍ଥ ଯୁତ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପରଵାଦୀ ନାମ ଯୁତ୍ତମ୍ପି ଵଦତି ଅଯୁତ୍ତମ୍ପୀତି କିଂ ତସ୍ସ ଵାଦେ ଯୁତ୍ତିଗଵେସନାଯାତି ପନ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅପରିହାନସଭାଵୋ ଭାଵନାମଗ୍ଗୋ ଅରିଯମଗ୍ଗତ୍ତା ଦସ୍ସନାଦସ୍ସନମଗ୍ଗୋ ଵିଯ। ନ ଚେତ୍ଥ ଅସିଦ୍ଧତାସଙ୍କା ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗସ୍ସ ପରସ୍ସପି ଅରିଯମଗ୍ଗଭାଵସ୍ସ ସିଦ୍ଧତ୍ତା, ନାପି ଲୋକିଯମଗ୍ଗେନ ଅନେକନ୍ତିକତା ଅରିଯସଦ୍ଦେନ ଵିସେସିତତ୍ତା। ତଥା ନ ଵିରୁଦ୍ଧତା ଦୁତିଯମଗ୍ଗାଦୀନଂ ଭାଵନାମଗ୍ଗଭାଵସ୍ସ ଓଳାରିକକିଲେସପ୍ପହାନାଦୀନଞ୍ଚ ପରସ୍ସପି ଆଗମତୋ ସିଦ୍ଧତ୍ତା।

ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସଂସନ୍ଦନପରିହାନିକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସୁତ୍ତସାଧନପରିହାନିକଥାଵଣ୍ଣନା

୨୬୫। ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ପତ୍ତି, ଫୁସନା''ତି ଚ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଅଧିଗମୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଵୁତ୍ତଂ ''ପତ୍ତବ୍ବଂ ଵଦତୀତି ଆହ ଫୁସନାରହ''ନ୍ତି।

୨୬୭। କତସନ୍ନିଟ୍ଠାନସ୍ସାତି ଇମସ୍ମିଂ ସତ୍ତାହେ ମାସେ ଉତୁମ୍ହି ଅନ୍ତୋଵସ୍ସେ ଵା ଅଞ୍ଞଂ ଆରାଧେସ୍ସାମୀତି କତନିଚ୍ଛଯସ୍ସ।

ସୁତ୍ତସାଧନପରିହାନିକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପରିହାନିକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥା

୧। ସୁଦ୍ଧବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାଵଣ୍ଣନା

୨୬୯। ହେଟ୍ଠାପୀତି ପରନିମ୍ମିତଵସଵତ୍ତିଦେଵେହି ହେଟ୍ଠାପି। ମଗ୍ଗଭାଵନମ୍ପି ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଵିଞ୍ଞାଯତି ''ଇଧ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଵାସୋ''ତି ଇମିନା ''ଦ୍ଵେପି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଵାସା ନତ୍ଥି ଦେଵେସୂତି ଉପଲଦ୍ଧିଵସେନା''ତି ଵୁତ୍ତତ୍ତା।

୨୭୦। ତସ୍ସେଵାତି ପରଵାଦିନୋ ଏଵ। ପୁଗ୍ଗଲଵସେନାତି ''ଗିହୀନଞ୍ଚେଵ ଏକଚ୍ଚାନଞ୍ଚ ଦେଵାନ''ନ୍ତି ଏଵଂ ପୁଗ୍ଗଲଵସେନ। ତସ୍ସାତି ପରଵାଦିନୋ। ପଟିକ୍ଖେପୋ ନ ଯୁତ୍ତୋତି ଏଵଂ ପୁଗ୍ଗଲଵସେନ ଅତ୍ଥଯୋଜନା ନ ଯୁତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ପନ କତାପି ଅତ୍ଥଵଣ୍ଣନା ଓକାସଵସେନ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀତି ନାଯଂ ଦୋସୋ। ତସ୍ସାଯଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଅଯଂ ''ଗିହୀନଞ୍ଚେଵା''ତିଆଦିନା ଵୁତ୍ତୋ ତସ୍ସ ପରଵାଦିନୋ ଯଦି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ଏଵଂ ସଞ୍ଞାଯ ପରଵାଦିନୋ ସକଵାଦିନା ସମାନାଦାଯୋତି ନ ନିଗ୍ଗହାରହୋ ସିଯା। ତେନାହ ''ସକ…ପେ… ତବ୍ବୋ''ତି। ପଠମଂ ପନ ଅନୁଜାନିତ୍ଵା ପଚ୍ଛା ପଟିକ୍ଖେପେନେଵ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବତା ଵେଦିତବ୍ବା। କେଚି ''ଯତ୍ଥ ନତ୍ଥି ପବ୍ବଜ୍ଜା, ନତ୍ଥି ତତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଵାସୋତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଏକଚ୍ଚାନଂ ମନୁସ୍ସାନଂ ମଗ୍ଗପ୍ପଟିଵେଧଂ ସନ୍ଧାଯ ପରଵାଦିନୋ ପଟିକ୍ଖେପୋ। ଯଦିପି ସୋ ଦେଵାନଂ ମଗ୍ଗପ୍ପଟିଲାଭଂ ନ ଇଚ୍ଛତି, ସମ୍ପଵନ୍ତଂ ପନ ସଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ 'ଗିହୀନ'ମିଚ୍ଚେଵ ଅଵତ୍ଵା 'ଏକଚ୍ଚାନଞ୍ଚ ଦେଵାନ'ନ୍ତି ଵୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଵଦନ୍ତି, ତଂ ନ ସୁନ୍ଦରଂ ''ସନ୍ଧାଯା''ତି ଵୁତ୍ତତ୍ତା, ପୁରିମୋଯେଵତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋ।

ସୁଦ୍ଧବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସଂସନ୍ଦନବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୭୩।ରୂପାୱଚରମଗ୍ଗେନାତି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନେନ। ତଞ୍ହି ରୂପଭୱୂପପତ୍ତିଯା ଉପାଯଭାୱତୋ ମଗ୍ଗୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ଯଥାହ ‘‘ରୂପୂପପତ୍ତିଯା ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତୀ’’ତି (ଧ। ସ। ୧୬୦)। ଇଦନ୍ତି ଇଦଂ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନଂ। ‘‘ଇଧୱିହାଯନିଟ୍ଠହେତୁଭୂତୋ ରୂପାୱଚରମଗ୍ଗୋ’’ତିଆଦିକଂ ଦୀପେନ୍ତଂ ୱଚନଂ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗସ୍ସ ତବ୍ଭାୱଦୀପକେନ ‘‘ଇଧ ଭାୱିତମଗ୍ଗୋ’’ତିଆଦିକେନ କଥଂ ସମେତୀତି ଚୋଦେତ୍ୱା ଯଥା ସମେତି , ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପୁବ୍ବେ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ପୁବ୍ବେ’’ତି ଇମିନା ‘‘ଇଧ ଭାୱିତମଗ୍ଗୋ’’ତିଆଦିକଂ ୱଦନ୍ତି, ଇଧାପି ପନ ‘‘ରୂପାୱଚରମଗ୍ଗେନା’’ତିଆଦିକଂ। ତତ୍ଥ ଅନାଗାମୀ ଏୱାତି ଅନାଗାମିଫଲଟ୍ଠୋ ଏୱ। ଝାନାନାଗାମୀତି ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନଙ୍ଗତ୍ତସଂଯୋଜନୋପି ରୂପଭୱେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅନାୱତ୍ତିଧମ୍ମମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ତତ୍ଥେୱ ପରିନିବ୍ବାଯନତୋ। ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନାନଂ ଅୱିରୋଧଦୀପକୋ ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଇଧାତି କାମଲୋକେ। ତତ୍ଥାତି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ। ଏତ୍ଥ ଚ ପରୱାଦୀ ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ‘‘ତୀହି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଠାନେହୀ’’ତି ସୁତ୍ତଂ କିଂ ଯଥାରୁତୱସେନ ଗହେତବ୍ବତ୍ଥଂ, ଉଦାହୁ ସନ୍ଧାଯଭାସିତନ୍ତି? ତତ୍ଥ ଜାନମାନୋ ସନ୍ଧାଯଭାସିତନ୍ତି ୱଦେଯ୍ଯ। ଅଞ୍ଞଥା ‘‘ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତିଦେୱେ ଉପାଦାଯା’’ତିଆଦି ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କା ‘‘ଦେୱେ ଚ ତାୱତିଂସେ’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଯଥା ହି ତସ୍ସ ‘‘ସେଯ୍ଯଥାପି ଦେୱେହି ତାୱତିଂସେହି ସଦ୍ଧିଂ ମନ୍ତେତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ସକ୍କଂ ଦେୱରାଜାନଂ ଉପାଦାଯ କାମାୱଚରଦେୱେସୁ ତାୱତିଂସଦେୱା ପାକଟା ପଞ୍ଞାତାତି ତେସଂ ଗହଣଂ, ନ ତେଯେୱ ଅଧିପ୍ପେତାତି ସୁତ୍ତପଦସ୍ସ ସନ୍ଧାଯଭାସିତତ୍ଥଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ, ଏୱଂ ‘‘ଇଧ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସୋ’’ତି ଏତ୍ଥାପି ଅନୱଜ୍ଜସୁଖଅବ୍ଯାସେକସୁଖନେକ୍ଖମ୍ମସୁଖାଦିସନ୍ନିସ୍ସଯଭାୱେନ ମହାନିସଂସତାଯ ସାସନେ ପବ୍ବଜ୍ଜା ‘‘ଇଧ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସୋ’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ଅଧିପ୍ପେତା। ସା ହି ଉତ୍ତରକୁରୁକାନଂ ଦେୱାନଞ୍ଚ ଅନୋକାସଭାୱତୋ ଦୁକ୍କରା ଦୁଲ୍ଲଭା ଚ। ତତ୍ଥ ସୂରିଯପରିୱତ୍ତାଦୀହିପି ଦେୱେସୁ ମଗ୍ଗପଟିଲାଭାଯ ଅହିତା ୱିଭାୱେତବ୍ବା, ଉତ୍ତରକୁରୁକାନଂ ପନ ୱିସେସାନଧିଗମଭାୱୋ ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ଇଚ୍ଛିତୋ ଏୱାତି।

ସଂସନ୍ଦନବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଓଧିସୋକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୭୪।ଓଧିସୋତି ଭାଗସୋ, ଭାଗେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଭାଗୋ ନାମ ଯସ୍ମା ଏକଦେସୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ଏକଦେସେନ ଏକଦେସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯଦି ଚତୁନ୍ନଂ ମଗ୍ଗାନଂ ୱସେନ ସମୁଦଯପକ୍ଖିକସ୍ସ କିଲେସଗଣସ୍ସ ଚତୁଭାଗେହି ପହାନଂ ‘‘ଓଧିସୋ ପହାନ’’ନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତଂ, ଇଚ୍ଛିତମେୱେତଂ ସକୱାଦିସ୍ସ ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ସଂଯୋଜନାନଂ ପରିକ୍ଖଯା ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ପହାନାଯା’’ତି ଚ ଆଦିୱଚନତୋ। ଯସ୍ମା ପନ ମଗ୍ଗୋ ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ନାନାଭିସମଯୱସେନ କିଚ୍ଚକରୋ, ନ ଏକାଭିସମଯୱସେନାତି ପରୱାଦିନୋ ଲଦ୍ଧି, ତସ୍ମା ଯଥା ‘‘ମଗ୍ଗୋ କାଲେନ ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଜାନାତି, କାଲେନ ସମୁଦଯଂ ପଜହତୀ’’ତିଆଦିନା ନାନକ୍ଖଣୱସେନ ସଚ୍ଚେସୁ ପୱତ୍ତତୀତି ଇଚ୍ଛିତୋ, ଏୱଂ ପଚ୍ଚେକମ୍ପି ନାନକ୍ଖଣୱସେନ ପୱତ୍ତେଯ୍ଯ। ତଥା ସତି ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ଏକଦେସଏକଦେସମେୱ ପରିଜାନାତି ପଜହତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଠଇଯଂ ‘‘ସୋତାପତ୍ତି…ପେ… ଏକଦେସେ ପଜହତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସତି ହି ନାନାଭିସମଯେ ପଠମମଗ୍ଗାଦୀହି ପହାତବ୍ବାନଂ ସଂଯୋଜନତ୍ତଯାଦୀନଂ ଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନାଦୀହି ଏକଦେସଏକଦେସପ୍ପହାନଂ ସିଯାତି ଏକଦେସସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଟ୍ଠାଦିତା, ତତୋ ଏୱ ଏକଦେସସୋତାପନ୍ନାଦିତା ଚ ଆପଜ୍ଜତି ଅନନ୍ତରଫଲତ୍ତା ଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲାନଂ, ନ ଚ ତଂ ଯୁତ୍ତଂ। ନ ହି କାଲଭେଦେନ ୱିନା ସୋ ଏୱ ସୋତାପନ୍ନୋ, ଅସୋତାପନ୍ନୋ ଚାତି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ତେନାହ ‘‘ଏକଦେସଂ ସୋତାପନ୍ନୋ, ଏକଦେସଂ ନ ସୋତାପନ୍ନୋ’’ତିଆଦି।

ଅପିଚାଯଂ ନାନାଭିସମଯୱାଦୀ ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ‘‘ମଗ୍ଗଞାଣଂ ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତଂ କିଂ ଆରମ୍ମଣତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ଉଦାହୁ କିଚ୍ଚତୋ’’ତି। ଯଦି ଆରମ୍ମଣତୋତି ୱଦେଯ୍ଯ, ତସ୍ସ ୱିପସ୍ସନାଞାଣସ୍ସ ୱିଯ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତପରିଚ୍ଛେଦସମୁଚ୍ଛେଦା ନ ଯୁତ୍ତା ତତୋ ଅନିସ୍ସଟତ୍ତା, ତଥା ମଗ୍ଗଦସ୍ସନଂ। ନ ହି ସଯମେୱ ଅତ୍ତାନଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତତୀତି ଯୁତ୍ତଂ, ମଗ୍ଗନ୍ତରପରିକପ୍ପନାଯଂ ଅନୱଟ୍ଠାନଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି, ତସ୍ମା ତୀଣି ସଚ୍ଚାନି କିଚ୍ଚତୋ, ନିରୋଧଂ କିଚ୍ଚତୋ ଆରମ୍ମଣତୋ ଚ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ଏୱମସମ୍ମୋହତୋ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତସ୍ସ ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ ନତ୍ଥେୱ ନାନାଭିସମଯୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ଯୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦୁକ୍ଖଂ ପସ୍ସତି, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମ୍ପି ସୋ ପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦି। ନ ଚେତଂ କାଲନ୍ତରଦସ୍ସନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଯୋ ନୁ ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ଦୁକ୍ଖଂ ପସ୍ସତି, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମ୍ପି ସୋ ପସ୍ସତି, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧମ୍ପି…ପେ… ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିପଟିପଦମ୍ପି ସୋ ପସ୍ସତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୧୦୦) ଏକସଚ୍ଚଦସ୍ସନସମଙ୍ଗିନୋ ଅଞ୍ଞସଚ୍ଚଦସ୍ସନସମଙ୍ଗିଭାୱୱିଚାରଣାଯଂ ତଦତ୍ଥସାଧନତ୍ଥଂ ଆଯସ୍ମତା ଗୱଂପତିତ୍ଥେରେନ ଆଭତତ୍ତା ପଚ୍ଚେକଞ୍ଚ

ସଚ୍ଚଉଯଦସ୍ସନସ୍ସ ଯୋଜିତତ୍ତା। ଅଞ୍ଞଥା ପୁରିମଦିଟ୍ଠସ୍ସ ପୁନ ଅଦସ୍ସନତୋ ସମୁଦଯାଦିଦସ୍ସନେ ଦୁକ୍ଖାଦିଦସ୍ସନମଯୋଜନୀଯଂ ସିଯା। ନ ହି ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗୋ ଲୋକିଯମଗ୍ଗୋ ୱିଯ କତକାରିଭାୱେନ ପୱତ୍ତତି ସମୁଚ୍ଛେଦକତ୍ତା। ତଥା ଯୋଜନେ ଚ ସଚ୍ଚଂ ଦସ୍ସନଂ ଦସ୍ସନନ୍ତରପରନ୍ତି ଦସ୍ସନାନୁପରମୋ ସିଯା। ଏୱଂ ଆଗମତୋ ଯୁତ୍ତିତୋ ଚ ନାନାଭିସମଯସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ ପଞ୍ଚେକଂ ମଗ୍ଗାନଂ ଓଧିସୋ ପହାନଂ ନତ୍ଥୀତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ।

ଓଧିସୋକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଜହତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୧। ନସୁତ୍ତାହରଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୮୦। ଯଦିପି ପାଠଇଯଂ ''ତଯୋ ମଗ୍ଗେ ଭାୱେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ମଗ୍ଗଭାୱନା ପନ ଯାୱଦେୱ କିଲେସସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତ୍ଥାତି ଞତ୍ୱା ''କିଚ୍ଚସବ୍ଭାୱେନ୍ତି ତୀହି ପହାତବ୍ବସ୍ସ ପହୀନତ''ନ୍ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ତୀହୀତି ହେଟ୍ଠିମେହି ତୀହି ଅରିଯମଗ୍ଗେହି ପହାତବ୍ବସ୍ସ ଅଞ୍ଚଉସଂଯୋଜନସ୍ସ ପହୀନତଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ପନ କିଚ୍ଚନ୍ତି ଅଧୋଭାଗିଯସଂଯୋଜନେସୁ ମଗ୍ଗସ୍ସ ପହାନାଭିସମଯକିଚ୍ଚଂ। ତେନେୱ ମଗ୍ଗେନାତି ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନେୱ। ଏତଂ ନ ସମେତୀତି ଏୱଂ ମଗ୍ଗୁପ୍ପାଦତୋ ପଗେୱ କାମରାଗବ୍ୟାପାଦା ପହୀଯନ୍ତୀତି ଲଦ୍ଧିକିତ୍ତନଂ ଇମିନା ମଗ୍ଗସ୍ସ କିଚ୍ଚସବ୍ଭାୱକଥନେନ ନ ସମେତି ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ତସ୍ମାତି ଇମିନା ଯଥାୱୁତ୍ତମେୱ ୱିରୋଧଂ ପଚ୍ଚାମସତି। ପହୀନାନନ୍ତି ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତାନଂ। ଯୋ ହି ଝାନଲାଭୀ ଝାନେନ ଯଥାୱିକ୍ଖମ୍ଭିତେ କିଲେସେ ମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି, ସୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ। ତେନାହ ''ଦସ୍ସନମଗ୍ଗେ…ପେ… ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି।

ଜହତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସବ୍ବମତ୍ଥୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୧। ୱାଦଯୁତ୍ତିୱଣ୍ଣନା

୨୮୨।ସବ୍ବଂଅତ୍ଥୀତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱିଯ ଅତୀତାନାଗତମ୍ପି ଧମ୍ମାନଂସଭାୱନ୍ତି ପରୱାଦିନୋ ଲଦ୍ଧି, ତସ୍ମା ସବ୍ବନ୍ତି କାଲୱିଭାଗତୋ ଅତୀତାଦିଭେଦଂ ସବ୍ବଂ। ସୋ ପନ ''ଯମ୍ପି ନତ୍ଥି, ତମ୍ପି ଅତ୍ଥୀ''ତି କାଲୱିମୁତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ଅନୁଯୋଗୋ, ତଂ ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗଦସ୍ସନୱସେନ ପରୱାଦିପଟିଞ୍ଞାଯ ଦୋସାରୋପନଂ। ନଯଦସ୍ସନଂ ୱା ଅତୀତାନାଗତାନଂ ନତ୍ଥିଭାୱସ୍ସ। ଅତ୍ଥୀତି ପନ ଅଯଂ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ଯସ୍ମା ଦେସକାଲାକାରଧମ୍ମେହି ୱିନା ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ତଂ ତାୱ ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଅନୁଯୋଗଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସବ୍ବତ୍ଥ ସବ୍ବମତ୍ଥୀ''ତିଆଦିନା ପାଠଇ ପୱତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ ଯଦିପି ସବ୍ବତ୍ଥାତି ଇଦଂ ସାମଞ୍ଞୱଚନଂ, ତଂ ପନ ଯସ୍ମା ୱିସେସନିୱିଟ୍ଠଂ ହୋତି, ପରତୋ ଚ ସବ୍ବେସୂତି ଧମ୍ମା ୱିଭାଗତୋ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତସ୍ମା ଓଠଆରିକସ୍ସ ପାକଟସ୍ସ ରୂପଧମ୍ମସମୁଦାଯସ୍ସ ୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବସ୍ମିଂ ସରୀରେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନିଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ୱା ଏତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଥା ଚ କାଣାଦକାପିଲେହି ପଟିଞ୍ଞାଯମାନା ଆକାସକାଲାଦିସତ୍ତପକତିପୁରିସା ୱିଯ ପରୱାଦିନା ପଟିଞ୍ଞାଯମାନଂ ସବ୍ବଂ ସବ୍ବବ୍ୟାପୀତି ଆପନ୍ନମେୱ ହୋତୀତି। ''ସବ୍ବତ୍ଥ ସରୀରେ''ତି ଚ ''ତିଲେ ତେଲ''ନ୍ତି ୱିଯ ବ୍ୟାପନେ ଭୁମ୍ମନ୍ତି ସରୀରପରିଯାପନ୍ନେନ ସବ୍ବେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ସିରସି ପାଦା…ପେ… ଅତ୍ଥୋ''ତି।

ସବ୍ବସ୍ମିଂ କାଲେ ସବ୍ବମତ୍ଥୀତି ଯୋଜନା। ଏତସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଯେୱସ୍ସ ଅଞ୍ଞୱାଦୋ ପରିଦୀପିତୋ ସିଯା ''ଯଂ ଅତ୍ଥି, ଅତ୍ଥେୱ ତଂ, ଯଂ ନତ୍ଥି, ନତ୍ଥେୱ ତଂ, ଅସତୋ ନତ୍ଥି ସମ୍ଭୱୋ, ସତୋ ନତ୍ଥି ୱିନାସୋ''ତି। ଏୱଂ ସବ୍ବେନାକାରେନ ସବ୍ବଂ ସବ୍ବେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ସବ୍ବଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇମେହି ପନ ପକ୍ଖେହି ''ସବ୍ବଂ ସବ୍ବସଭାୱଂ, ଅନେକସତ୍ତିନିଚିତାଭାୱା ଅସତୋ ନତ୍ଥି ସମ୍ଭୱୋ''ତି ୱାଦୋ ପରିଦୀପିତୋ ସିଯା। ଯୋଗରହିତନ୍ତି କେନଚି ଯୁତ୍ତାଯୁତ୍ତଲକ୍ଖଣସଂଯୋଗରହିତଂ। ତଂ ପନ ଏକସଭାୱନ୍ତି ସଂଯୋଗରହିତଂ ନାମ ଅତ୍ଥତୋ ଏକସଭାୱଂ, ଏକଧମ୍ମୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ଦେୱୱାଦୀନଂ ବ୍ରହ୍ମଦସ୍ସନଂ ଅଦ୍ୱେୱାଦୱାଦୋ ପରିଦୀପିତୋ ସିଯା। ଅତ୍ଥୀତି ପୁଚ୍ଛତୀତି ଯଦି ସବ୍ବମତ୍ଥୀତି ତୱ ୱାଦୋ, ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ମମ ଦିଟ୍ଠିଯା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଭାୱୋ ଅତ୍ଥୀତି ଏକନ୍ତେନ ତଯା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବୋ, ତସ୍ମା ''କିଂ ସୋ ଅତ୍ଥୀ''ତି ପୁଚ୍ଛତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱାଦଯୁତ୍ତିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। କାଲସଂସନ୍ଦନକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୮୫।ଅତୀତା…ପେ… କରିତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥାୟଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଅତୀତଂ ଅନାଗତନ୍ତି ରୂପସ୍ସ ଇମଂ ୱିସେସଂ, ଏୱଂ ୱିସେସଂ ୱା ରୂପଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତାୱିସେସୱିସିଟ୍ଠରୂପମେୱ ଅୱିଯଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନରୂପଭାୱାନଂ ସମାନାଧିକରଣତ୍ତା ଏତସ୍ମିଂଯେୱ ୱିସଯେ ଅପ୍ପେତଙ୍କଂ, ୱଚୀଗୋଚରଂ ପାପେତଙ୍କଂ ସତିପି ନେସଂ ୱିସେସନୱିସେସିତଙ୍କତାସଙ୍ଖାତେ ୱିଭାଗେ ତଥାପି ଅୱିଭଜିତଙ୍କଂ କତ୍ୱାତି। ଯସ୍ମା ପନ ପାଠଇଯଂ “ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ୱା ରୂପନ୍ତି ୱା”ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନରୂପସଦ୍ଦେହି ତଦତ୍ଥସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବାକାରୋ ଇତିସଦ୍ଦେହି ଦସ୍ସିତୋ, ତସ୍ମା “ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସଦ୍ଦେନ…ପେ… ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ”ତି ଆହ। ରୂପପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ରୂପାଯତନପଞ୍ଞତ୍ତି। ସା ହି ସଭାୱଧମ୍ମୁପାଦାନା ତଜ୍ଜାପଞ୍ଞତ୍ତି। ତେନେୱାହ “ସଭାୱପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ପୱତ୍ତା ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀ”ତି। ରୂପସମୂହଂ ଉପାଦାଯାତି ତଂତଂଅତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଉପାଦାନଭୂତାନଂ ଅଭାୱୱିଭାୱନାକାରେନ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ରୂପଧମ୍ମାନଂ ସମୂହଂ ଉପାଦାଯ। ଉପାଦାନୁପାଦାନମ୍ପି ହି ଉପାଦାନମେୱାତି। ତସ୍ମାତି ସମୂହୁପାଦାଯାଧୀନତାଯ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱତୋ। ୱିଗମାୱତ୍ତଙ୍କତାତି ୱିଗମସ୍ସ ୱତ୍ଥଭାୱାପଗମସ୍ସ ଅୱତ୍ତଙ୍କତା। ନ ହି ଓଦାତତାୱିଗମେନ ଅୱତ୍ଥଂ ହୋତି। ନ ପନ ଯୁତ୍ତା ରୂପଭାୱସ୍ସ ୱିଗମାୱତ୍ତଙ୍କତାତି ଯୋଜନା। ରୂପଭାୱୋତି ଚ ରୂପାଯତନସଭାୱୋ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଗୋଚରଭାୱୋ। ନ ହି ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱୱିଗମେ ୱିଗମାୱତ୍ତଙ୍କତା ଯୁତ୍ତା।

କାଲସଂସନ୍ଦନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱଚନସୋଧନୱଣ୍ଣନା

୨୮୮।ଅନାଗତଂ ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱାତି ଏତ୍ଥ ୱା-ସଦ୍ଦୋ ଅନିଯମତ୍ଥୋ ଯଥା “ଖଦିରେ ୱା ବନ୍ଧିତଙ୍କଂ ପଲାସେ ୱା”ତି। ତସ୍ମା “ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ”ତି ଏତ୍ଥ ହୋତି-ସଦ୍ଦୋ ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଯଂ କିଞ୍ଚି ପଧାନଂ କତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଲଭତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ଅନାଗତଂ…ପେ… ଦଟ୍ଠଙ୍କ”ନ୍ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ହୋନ୍ତନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଜାଯମାନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱଂ ଲଭନ୍ତଂ। ତେନାହ “ତଞ୍ଞେୱ ଅନାଗତଂ ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଲଦ୍ଧିୱସେନା”ତି। ତମ୍ପି ହୁତ୍ୱା ହୋତୀତି ଯଂ ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା “ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ”ତି ୱୁତ୍ତଂ, କିଂ ତଦପି ପୁନ ହୁତ୍ୱା ହୋତୀତି ପୁଚ୍ଛତି। ତବ୍ଭାୱୱିଗମତୋତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱତୋ ହୁତ୍ୱାହୋତିଭାୱାନୁପଗମତୋ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଭାୱତୋତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତାଯ ଅଭାୱତୋ।

ୱଚନଂଅରହତୀତି ଇମିନା ୱଚନମତ୍ତେ ନ କୋଚି ଦୋସୋତି ଦସ୍ସେତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଦିପି ତସ୍ସ ପୁନ ହୁତ୍ୱା ଭୂତସ୍ସ ପୁନ ହୁତ୍ୱାହୋତିଭାୱୋ ନତ୍ଥି, ପୁନପ୍ପୁନଂ ଞାପେତଙ୍କତାଯ ପନ ଦୁତିଯଂ ତତୋ ପରମ୍ପି ତଥା ୱତ୍ତଙ୍କଂ ଅରହତୀତି “ଆମନ୍ତା”ତି ପଟିଜାନାତୀତି। ଧମ୍ମୋତି ସଭାୱଧମ୍ମୋ। ତପ୍ପଟିକ୍ଖେପତୋ ଅଧମ୍ମୋ ଅଭାୱଧମ୍ମୋ। ତେନାହ “ସସୱିସାଣେ”ତି।

ପଟିକ୍ଖିତ୍ତନଯେନାତି “ହୁତ୍ୱା ହୋତି, ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ”ତି ଏତ୍ଥ ପୁବ୍ବେ ଯଦେତଂ ତଯା “ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତୀ”ତି ୱଦତା “ତଂଯେୱ ଅନାଗତଂ ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନ”ନ୍ତି ଲଦ୍ଧିୱସେନ “ଅନାଗତଂ ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱା ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ”ତି ୱୁତ୍ତଂ, “କିଂ ତେ ତମ୍ପି ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ”ତି ପୁଚ୍ଛିତେ ଯୋ ପରୱାଦିନା ହୁତ୍ୱା ଭୂତସ୍ସ ପୁନ ହୁତ୍ୱାଅଭାୱତୋ “ନ ହେୱା”ତି ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋ, ତେନ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତନଯେନ। ସ୍ୱାଯଂ ଯଦେୱ ରୂପାଦି ଅନାଗତଂ, ତଦେୱ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ସତିପି ଅତ୍ଥାଭେଦେ ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ପନ ଅତ୍ଥେୱ କାଲଭେଦୋତି ତଂକାଲଭେଦୱିରୋଧାଯ ପଟିକ୍ଖେପୋ ପୱତ୍ତୋତି ଆହ “ପଟିକ୍ଖିତ୍ତନଯେନାତି କାଲନାନତ୍ତେନା”ତି। ତେନ ହି ସୋ ଅଯଞ୍ଚ ପଟିକ୍ଖେପୋ ନୀତୋ ପୱତ୍ତିତୋତି। ପଟିଞ୍ଞାତନଯେନାତି ଇଦମ୍ପି ଯଥାୱୁତ୍ତପଟିକ୍ଖେପାନନ୍ତରଂ ଯଂ ପଟିଞ୍ଞାତଂ, ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ଯଥା ହି ସା ପଟିଞ୍ଞା ଅତ୍ଥାଭେଦେନ ନୀତା ପୱତ୍ତିତା, ତଥାଯମ୍ପି। ତେନେୱାହ “ଅତ୍ଥାନାନତ୍ତେନା”ତି, ଅନାଗତାଦିପ୍ପଭେଦାଯ କାଲପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଉପାଦାନଭୂତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଭେଦେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ଉପାଦାନଭୂତରୂପାଦିଅତ୍ଥାଭେଦେପି ତେସଂ ଖଣତ୍ତଯାନାୱତ୍ତି ତଂସମଙ୍ଗିତା ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱାୱତ୍ତିତା, ତଥା ତତ୍ଥ ୱୁଚ୍ଚମାନା ହୁତ୍ୱାହୋତିଭାୱା ଯଥାକ୍କମଂ ପୁରିମପଚ୍ଛିମେସୁ ପୱତ୍ତିତା ପୁରିମପଚ୍ଛିମକିରିଯାତି କତ୍ୱାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ଅତ୍ଥାନାନତ୍ତଂ…ପେ… ପଟିଜାନାତୀ”ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ “ଅତ୍ଥାନାନତ୍ତମେୱ ହୀ”ତିଆଦିନା ତମେୱ ଅତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି। ଯଥା ପନ “ତଂ ଜୀୱଂ ତଂ ସରୀର”ନ୍ତି ପଟିଜାନନ୍ତସ୍ସ ଜୀୱୋୱ ସରୀରଂ, ସରୀରମେୱ ଜୀୱୋତି ଜୀୱସରୀରାନଂ ଅନଞ୍ଞତ୍ତଂ ଆପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ “ତଞ୍ଞେୱ ଅନାଗତଂ ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନ”ନ୍ତି ଚ ପଟିଜାନନ୍ତସ୍ସ ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅନଞ୍ଞତ୍ତଂ ଆପନ୍ନନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତେସୁ ୱୁତ୍ତା ହୋତିଭାୱହୁତ୍ୱାଭାୱା ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁପି ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟୁନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ “ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଅନାଗତମ୍ପି ହୁତ୍ୱାହୋତି ନାମ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମ୍ପି ହୁତ୍ୱାହୋତିଯେୱ ନାମା”ତି।

ଅନୁଞ୍ଞାତପଞ୍ହସ୍ସାତି “ତଞ୍ଞେୱ ଅନାଗତଂ ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି? ଆମନ୍ତା”ତି ଏୱଂ ଅତ୍ଥାନାନତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ଅନୁଞ୍ଞାତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ। ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତୋ ହି ଅତ୍ଥୋ ପଞ୍ହୋ। ଦୋସୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୂତସ୍ସ ପୁନ ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱାପତ୍ତିସଙ୍ଖାତୋ ଦୋସୋ ୱୁତ୍ତୋ ପୁରିମନଯେ

। ପଚ୍ଛିମନଯେ ପନ ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଏକେକସ୍ସ ହୁତ୍ୱାହୋତିଭାୱାପତ୍ତିସଙ୍ଖାତୋ ଦୋସୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଅଧ୍ୟୋ। ପଟିକ୍ଖିତ୍ତପଞ୍ଚନ୍ତି ''ତଂଯେୱ ଅନାଗତଂ ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି? ନ ହେୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେ''ତି ଏୱଂ କାଲନାନତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତପଞ୍ଚଂ। ତେନାତି ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ହୋତିହୁତ୍ୱାଭାୱପଟିକ୍ଖେପେନ। ଚୋଦେତୀତି ଅନାଗତଂ ତେନ ହୋତି ନାମ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ତେନ ହୁତ୍ୱା ନାମ, ଉଭଯମ୍ପି ଅନଞ୍ଞତ୍ତା ଉଭଯସଭାୱନ୍ତି ଚୋଦେତି। ଏତ୍ଥାତି ''ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ''ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଞ୍ହେ କଥଂ ହୋତି ଦୋସୋତି ଚୋଦେତୀତି। ''ତସ୍ସେୱା''ତି ପରିହରତି। କଥଂ କତ୍ୱା ଚୋଦନା, କଥଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପରିହାରୋ? ଅନୁଜାନନପଟିକ୍ଖେପାନଂ ଭିନ୍ନୱିସଯତାଯ ଚୋଦନା, ଅତ୍ଥାଭେଦକାଲଭେଦୱିସଯତ୍ତା ଅଭିନ୍ନାଧାରତାଯ ତେସଂ ପରିହାରୋ। ତସ୍ସେୱାତି ହି ପରୱାଦିନୋ ଏୱାତି ଅଧ୍ୟୋ।

ତଦୁଭଯଂ ଗହେତ୍ୱାତି ''ତଂ ଅନାଗତଂ ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନ''ନ୍ତି ଉଭଯଂ ଏକଜ୍ଝଂ ଗହେତ୍ୱା। ଏକେକନ୍ତି ତେସୁ ଏକେକଂ। ଏକେକମେୱାତି ଉଭଯଂ ଏକଜ୍ଝଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଏକେକମେୱ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଇମସ୍ମିଂ ପଞ୍ହେ ତଥା ନ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି ଅଧ୍ୟୋ। ଏସ ନଯୋତି ଅତିଦେସଂ କତ୍ୱା ସଂଖିତ୍ତତ୍ତା ତଂ ଦୁଦ୍ଦିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ''ଅନାଗତସ୍ସ ହୀ''ତିଆଦିନା ୱିୱରତି। ପଟିଜାନିତବ୍ବଂ ସିଯା ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ହୋତିହୁତ୍ୱାଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ''ଯଦେତଂ ତଯା''ତିଆଦିନା ପୱତ୍ତୋ ସଂୱଣ୍ଣନାନଯୋ ପୁରିମନଯୋ, ତତ୍ଥ ହି ''ଯଦି ତେ ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା''ତିଆଦିନା ହୁତ୍ୱାହୋତିଭାୱୋ ଚୋଦିତୋ। ''ଅପରୋ ନଯୋ''ତିଆଦିକୋ ଦୁତିଯନଯୋ। ତତ୍ଥ ହି ''ଅନାଗତସ୍ସ...ପେ... ହୁତ୍ୱାହୋତିଯେୱ ନାମା''ତି ଅନାଗତାଦୀସୁ ଏକେକସ୍ସ ହୁତ୍ୱାହୋତିନାମତା ଚୋଦିତା।

ୱଚନସୋଧନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅତୀତଞ୍ଞାଣାଦିକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୦।କଥଂୱୁଚ୍ଚତୀତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାତି ହି ଇମିନା ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯ ''ଅତୀତଂ ଞାଣ''ନ୍ତି ଇଦଂ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠଂ, ତଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଞାଣଂ, ଅତୀତଧମ୍ମାରମ୍ମଣତାଯ ଅତୀତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ପୁନ ପୁଟ୍ଠୋ ଅତୀତାରମ୍ମଣଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦି।

ଅତୀତଞ୍ଞାଣାଦିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅରହନ୍ତାଦିକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୧। ''ଅରହଂ ଖୀଣାସୱୋ''ତିଆଦିନା ସୁତ୍ତୱିରୋଧୋ ପାକଟୋତି ଇଦମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯୁତ୍ତିୱିରୋଧୋ...ପେ... ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ''ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ଅନାନତ୍ତନ୍ତି ଅୱିସେସୋ। ଏୱମାଦିକୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ କତକିଚ୍ଚତାଭାୱୋ ଅନୋହିତଭାରତାତି ଏୱମାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅରହନ୍ତାଦିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଦସୋଧନକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୫। ଯୋ ଅତୀତସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟୋ ଅଧ୍ୟୋ, ସୋ ଅତ୍ଥିସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟୋତି ଦ୍ୱେପି ସମାନାଧିକରଣଭ୍ଜାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ''ଅତୀତଅତ୍ଥିସଦ୍ଦାନଂ ଏକତ୍ଥତ୍ତା''ତି, ନ, ଅତୀତସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥିସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟତ୍ତା। ତେନାହ ''ଅତ୍ଥିସଦ୍ଦତ୍ଥସ୍ସ ଚ ନ୍ୱାତୀତଭାୱତୋ''ତି। ତେନ କିଂ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ଆହ ''ଅତୀତଂ ନ୍ୱାତୀତଂ, ନ୍ୱାତୀତଞ୍ଚ ଅତୀତଂ ହୋତୀ''ତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଦି ତୱ ମତେନ ଅତୀତଂ ଅତ୍ଥି, ଅତ୍ଥି ଚ ନ୍ୱାତୀତନ୍ତି ଅତୀତଞ୍ଚ ନୋ ଅତୀତଂ ସିଯା, ତଥା ଅତ୍ଥି ନୋ ଅତୀତଂ ଅତୀତଞ୍ଚ ନୋ ଅତୀତଂ ଅତୀତଂ ସିଯାତି, ଯଥା ''ଅତୀତଂ ଅତ୍ଥୀ''ତି ଏତ୍ଥ ଅତୀତମେୱ ଅତ୍ଥୀତି ନାଯଂ ନିଯମୋ ଗହେତବ୍ବୋ ଅନତୀତସ୍ସପି ଅତ୍ଥିଭାୱସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତେନେୱାହ ''ଅତ୍ଥି ସିଯା ଅତୀତଂ, ସିଯା ନ୍ୱାତୀତ''ନ୍ତି। ଯେନ ହି ଆକାରେନ ଅତୀତସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ପରୱାଦିନା ଇଚ୍ଛିତୋ, ତେନାକାରେନ ଅନତୀତସ୍ସ ଅନାଗତସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଚ ସୋ ଇଚ୍ଛିତୋ। କେନ ପନ ଆକାରେନ ଇଚ୍ଛିତୋତି ? ସଙ୍ଖତାକାରେନ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ତେନାତୀତଂ ନ୍ୱାତୀତଂ, ନ୍ୱାତୀତଂ ଅତୀତ''ନ୍ତି। ତସ୍ମା ଅତୀତଂ ଅତ୍ଥିଯେୱାତି ଏୱମେତ୍ଥ ନିଯମୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ଅତ୍ଥିଭାୱେ ହି ଅତୀତଂ ନିଯମିତଂ, ନ ଅତୀତେ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ନିଯମିତୋ, ''ନ ପନ ନିବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥୀ''ତି ଏତ୍ଥ ପନ ନିବ୍ବାନମେୱ ଅତ୍ଥୀତି ଅଯମ୍ପି ନିଯମୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ସୋ ଏୱ ଗହେତବ୍ବୋ। ଯଦିପି ହି ନିବ୍ବାନଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ଉପାଦାଯ ଉତ୍ତରପଦାୱଧାରଣଂ ଲବ୍ଭତି ତଦଞ୍ଞସ୍ସପି ଅଭାୱତୋ, ତଥାପି ଅସଙ୍ଖତାକାରେନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅନୁପଲବ୍ଭନତୋ ତଥା ନିବ୍ବାନମେୱ ଅତ୍ଥୀତି ପୁରିମପଦାୱଧାରଣେ ଅଧ୍ୟେ ଗଯ୍ହମାନେ ''ଅତ୍ଥି ସିଯା ନିବ୍ବାନଂ, ସିଯା ନୋ ନିବ୍ବାନ''ନ୍ତି ଚୋଦନା ଅନୋକାସା। ଅତୀତାଦୀସୁ ପନ ପୁରିମପଦାୱଧାରଣଂ ପରୱାଦିନା ନ ଗହିତନ୍ତି ନତ୍ଥେତ୍ଥ

ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗୋ। ଅଗ୍ଗହଣଞ୍ଚସ୍ସ ପାଠଇତୋ ଏୱ ୱିଞ୍ଞାୟତି। ଏୱମେତ୍ଥ ଅତୀତାଦୀନଂ ଅତ୍ଥିତଂ ୱଦନ୍ତସ୍ସ ପରୱାଦିସ୍ସେୱାୟଂ ଇଟ୍ଠୱିଘାତଦୋସାପତ୍ତି, ନ ପନ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅତ୍ଥିତଂ ୱଦନ୍ତସ୍ସ ସକୱାଦିସ୍ସାତି। ପଟିପାଦନା ପତିଟ୍ଠାପନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଏତ୍ଥାହ ''ଅତୀତଂ ଅତ୍ଥୀ''ତିଆଦିନା କିଂ ପନାୟଂ ଅତୀତାନାଗତାନଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ଉଦାହୁ ନ ପରମତ୍ଥତୋ। କିଞ୍ଚେତ୍ଥ – ଯଦି ତାୱ ପରମତ୍ଥତୋ, ସବ୍ବକାଲଂ ଅତ୍ଥିଭାୱତୋ ସଙ୍ଖାରାନଂ ସସ୍ସତଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି, ନ ଚ ତଂ ଯୁତ୍ତଂ ଆଗମୱିରୋଧତୋ ଯୁତ୍ତିୱିରୋଧତୋ ଚ। ଅଥ ନ ପରମତ୍ଥତୋ, ''ସବ୍ବମତ୍ଥୀ''ତିଆଦିକା ଚୋଦନା ନିରତ୍ଥିକା ସିୟା, ନ ନିରତ୍ଥିକା। ସୋ ହି ପରୱାଦୀ ''ୟଂ କିଞ୍ଚି ରୂପଂ ଅତୀତାନାଗତ''ନ୍ତିଆଦିନା ଅତୀତାନାଗତାନମ୍ପି ଖନ୍ଧଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅସତି ଚ ଅତୀତେ କୁସଲାକୁସଲସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଆୟତିଂ ଫଲଂ କଥଂ ଭୱେୟ୍ୟ, ତତ୍ଥ ଚ ପୁବ୍ବେନିୱାସଞାଣାଦି ଅନାଗତେ ଚ ଅନାଗତଂସଞାଣାଦି କଥଂ ପୱତ୍ତେୟ୍ୟ, ତସ୍ମା ଅତ୍ଥେୱ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତୀତାନାଗତନ୍ତି ଯଂ ପଟିଜାନାତି, ତଂ ସନ୍ଧାୟ ଅୟଂ କତାତି। ଏକଚ୍ଚେନ ଚେତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। ଯେପି ''ସବ୍ବଂ ଅତ୍ଥୀ''ତି ୱଦନ୍ତି ଅତୀତଂ ଅନାଗତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଞ୍ଚ, ତେ ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦାତି।

ଚତୁବ୍ବିଧା ଚେତେ ତେ ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦା। ତତ୍ଥ କେଚି ଭାୱଞ୍ଞତ୍ତିକା। ତେ ହି ''ଯଥା ସୁୱଣ୍ଣଭାଜନସ୍ସ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଥା କରିୟମାନସ୍ସ ସଣ୍ଠାନସ୍ସେୱ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତଂ, ନ ୱଣ୍ଣାଦୀନଂ, ଯଥା ଚ ଖୀରଂ ଦଧିଭାୱେନ ପରିଣମନ୍ତଂ ରସୱୀରିୟୱିପାକେ ପରିଚ୍ଚଜତି, ନ ୱଣ୍ଣଂ, ଏୱଂ ଧମ୍ମାପି ଅନାଗତଦ୍ଧୁନୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଦ୍ଧଂ ସଙ୍କମନ୍ତା ଅନାଗତଭାୱମେୱ ଜହନ୍ତି, ନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱଂ। ତଥା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଦ୍ଧୁନୋ ଅତୀତଦ୍ଧଂ ସଙ୍କମେ''ତି ୱଦନ୍ତି। କେଚି ଲକ୍ଖଣଞ୍ଞତ୍ତିକା, ତେ ପନ ''ତୀସୁ ଅଦ୍ଧାସୁ ପୱତ୍ତମାନୋ ଧମ୍ମୋ ଅତୀତୋ ଅତୀତଲକ୍ଖଣୟୁତ୍ତୋ, ଇତରଲକ୍ଖଣେହି ଅୟୁତ୍ତୋ। ତଥା ଅନାଗତୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଚ। ଯଥା ପୁରିସୋ ଏକିସ୍ସା ଇତ୍ଥିୟା ରତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞାସୁ ଅରତ୍ତୋ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଅଞ୍ଞେ ଅୱତ୍ଥଞ୍ଞତ୍ତିକା, ତେ ''ତୀସୁ ଅଦ୍ଧାସୁ ପୱତ୍ତମାନୋ ଧମ୍ମୋ ତଂ ତଂ ଅୱତ୍ଥଂ ପତ୍ୱା ଅଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞୋ ନିଦ୍ଦିସୀୟତି ଅୱତ୍ଥନ୍ତରତୋ, ନ ସଭାୱତୋ। ଯଥା ଏକଂ ଅକ୍ଖଂ ଏକଙ୍କେ ନିକ୍ଖିତ୍ତଂ ଏକନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସତଙ୍କେ ସତନ୍ତି, ସହସ୍ସଙ୍କେ ସହସ୍ସନ୍ତି, ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦ''ନ୍ତି। ଅପରେ ଅଞ୍ଞଥାଞ୍ଞତ୍ତିକା, ତେ ପନ ''ତୀସୁ ଅଦ୍ଧାସୁ ପୱତ୍ତମାନୋ ଧମ୍ମୋ ତଂ ତଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞସଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥା ତଂ ଏକା ଇତ୍ଥୀ ମାତାତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି ଧୀତା''ତି ଚ। ଏୱମେତେ ଚତ୍ତାରୋ ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦା।

ତେସୁ ପଠମୋ ପରିଣାମୱାଦିତାୟ କାପିଲପକ୍ଖିକେସୁ ପକ୍ଖିପିତବ୍ବୋତି। ଦୁତିୟସ୍ସପି କାଲସଙ୍କରୋ ଆପଜ୍ଜତି ସବ୍ବସ୍ସ ସବ୍ବଲକ୍ଖଣୟୋଗତୋ। ଚତୁତ୍ଥସ୍ସପି ସଙ୍କରୋୱ। ଏକସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସ ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେ ତୟୋପି କାଲା ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ପୁରିମପଚ୍ଛିମକ୍ଖଣା ହି ଅତୀତାନାଗତା, ମଜ୍ଝିମୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋତି। ତତିୟସ୍ସ ପନ ଅୱତ୍ଥଞ୍ଞତ୍ତିକସ୍ସ ନତ୍ଥି ସଙ୍କରୋ ଧମ୍ମକିଚ୍ଚେନ କାଲୱୱତ୍ଥାନତୋ। ଧମ୍ମୋ ହି ସକିଚ୍ଚକ୍ଖଣେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅନାଗତୋ, ପଚ୍ଛା ଅତୀତୋତି।

ତତ୍ଥ ଯଦି ଅତୀତମ୍ପି ଧରମାନସଭାୱତାୟ ଅତ୍ଥି ଅନାଗତମ୍ପି, କସ୍ମା ତଂ ଅତୀତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି ଅନାଗତନ୍ତି ୱା, ନନୁ ୱୁତ୍ତଂ ''ଧମ୍ମକିଚ୍ଚେନ କାଲୱୱତ୍ଥାନତୋ''ତି। ଯଦି ଏୱଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସ୍ସ କିଂ କିଚ୍ଚଂ, ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚୟସମୱାୟେ ଫଲୁପ୍ପାଦନଂ। ଏୱଂ ସତି ଅନାଗତସ୍ସପି ଚସ୍ସ ତେନ ଭୱିତବ୍ବଂ ଅତ୍ଥିଭାୱତୋତି ଲକ୍ଖଣସଙ୍କରୋ ସିୟା। ଇଦଞ୍ଚେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତେନେୱ ସଭାୱେନ ସତୋ ଧମ୍ମସ୍ସ କିଚ୍ଚଂ, କିଚ୍ଚକରଣେ କୋ ୱିବନ୍ଧୋ, ଯେନ କଦାଚି କରୋତି କଦାଚି ନ କରୋତି ପଚ୍ଚୟସମୱାୟଭାୱତୋ, କିଚ୍ଚସ୍ସ ସମୱାୟାଭାୱତୋତି ଚେ? ତଂ ନ, ନିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥିଭାୱସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତତୋ ଏୱ ଚ ଅଦ୍ଧୁନଂ ଅୱୱତ୍ଥାନଂ। ଧମ୍ମୋ ହି ତେନେୱ ସଭାୱେନ ୱିଜ୍ଜମାନୋ କସ୍ମା କଦାଚି ଅତୀତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି କଦାଚି ଅନାଗତୋତି କାଲସ୍ସ ୱୱତ୍ଥାନଂ ନ ସିୟା। ଯୋ ହି ଧମ୍ମୋ ଅଜାତୋ, ସୋ ଅନାଗତୋ। ଯୋ ଜାତୋ ନ ଚ ନିରୁଦ୍ଧୋ, ସୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ। ଯୋ ନିରୁଦ୍ଧୋ, ସୋ ଅତୀତୋ। ଇଦମେୱେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଯଦି ଯଥା ୱତ୍ତମାନଂ ଅତ୍ଥି , ତଥା ଅତୀତଂ ଅନାଗତଞ୍ଚ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ସ ତଥା ସତୋ ଅଜାତତା ନିରୁଦ୍ଧତା ଚ କେନ ହୋତୀତି। ତେନେୱ ହି ସଭାୱେନ ସତୋ ଧମ୍ମସ୍ସ କଥମିଦଂ ସିଜ୍ଝତି ଅଜାତୋତି ୱା ନିରୁଦ୍ଧୋତି ୱା। କିଂ ତସ୍ସ ପୁବ୍ବେ ନାହୋସି, ଯସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଅଜାତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, କିଞ୍ଚ ପଚ୍ଛା ନତ୍ଥି, ଯସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ନିରୁଦ୍ଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମା ସବ୍ବଥାପି ଅଦ୍ଧତ୍ତୟଂ ନ ସିଜ୍ଝତି, ଯଦି ଅହୁତ୍ୱା ସଙ୍ଗତି ହୁତ୍ୱା ଚ ୱିନସ୍ସତୀତି ନ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ତି। ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣୟୋଗତୋ ନ ସସ୍ସତଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗୋ''ତି, ତୟିଦଂ କେୱଲଂ ୱାଚାୱତ୍ଥୁମତ୍ତଂ ଉଦୟୱୟାସମ୍ଭୱତୋ, ଅତ୍ଥି ଚ ନାମ ସବ୍ବଦା ସୋ ଧମ୍ମୋ, ନ ଚ ନିଚ୍ଚୋତି କୁତୋୟଂ ୱାଚାଯୁତ୍ତି।

ସଭାୱୋ ସବ୍ବଦା ଅତ୍ଥି, ନିଚ୍ଚୋ ଧମ୍ମୋ ନ ୱୁଚ୍ଚତି;

ଧମ୍ମୋ ସଭାୱତୋ ନାଞ୍ଞୋ, ଅହୋ ଧମ୍ମେସୁ କୋସଲଂ।

ଯଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ ''ଯଂ କିଞ୍ଚି ରୂପଂ ଅତୀତାନାଗତ''ନ୍ତିଆଦିନା ଅତୀତାନାଗତାନଂ ଖନ୍ଧଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅତ୍ଥେୱାତି, ୱଦାମ। ଅତୀତଂ ଭୂତପୁବ୍ବଂ, ଅନାଗତଂ ଯଂ ସତି ପଚ୍ଚୟେ ଭୱିସ୍ସତି, ତଦୁଭୟସ୍ସପି ରୁପ୍ପନାଦିସଭାୱାନାତିୱତ୍ତନତୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଯଥାଧମ୍ମସଭାୱାନାତିୱତ୍ତନତୋ ଅତୀତା

ଧମ୍ମା ଅନାଗତା ଧମ୍ମାତି, ନ ଧରମାନସଭାୱତାଯ। କୋ ଚ ଏୱମାହ ‘‘ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱିଯ ତଂ ଅତ୍ଥୀ’’ତି। କଥଂ ପନେତଂ ଅତ୍ଥୀତି? ଅତୀତାନାଗତସଭାୱେନ। ଇଦଂ ପନ ତୱେୱ ଉପଟ୍ଠିତଂ, କଥଂ ତଂ ଅତୀତଂ ଅନାଗତଞ୍ଚ ୱୁଚ୍ଚତି, ଯଦି ନିଚ୍ଚକାଲଂ ଅତ୍ଥୀତି।

ଯଂ ପନ ‘‘ନ ତାୱ କାଲଂ କରୋତି, ଯାୱ ନ ତଂ ପାପଂ ବ୍ଯନ୍ତୀ ହୋତୀ’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୩।୨୫୦) ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଯସ୍ମିଞ୍ଚ ସନ୍ତାନେ କମ୍ମଂ କତୂପଚିତଂ, ତତ୍ଥ ତେନାହିତଂ ତଂଫଲୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଅତୀତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଧରମାନସଭାୱତ୍ତା। ତଥା ସତି ସକେନ ଭାୱେନ ୱିଜ୍ଜମାନଂ କଥଂ ତଂ ଅତୀତଂ ନାମ ସିଯା। ଇଚ୍ଛିତଞ୍ଚେତଂ ଏୱଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତଙ୍କ, ଯଂ ସଙ୍ଖାରା ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ହୁତ୍ୱା ପଟିୱେନ୍ତି ତେସଂ ଉଦଯତୋ ପୁବ୍ବେ ୱଯତୋ ଚ ପଚ୍ଛା ନ କାଚି ଠିତି ନାମ ଅତ୍ଥି, ଯତୋ ଅତୀତାନାଗତଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ଯ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅନିଧାନଗତା ଭଗ୍ଗା, ପୁଞ୍ଜୋ ନତ୍ଥି ଅନାଗତେ;

ଉପ୍ପନ୍ନା ଯେପି ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ଆରଗ୍ଗେ ସାସପୂପମା’’ତି। (ମହାନି॰ ୧୦, ୩୯);

ଯଦି ଚାନାଗତଂ ପରମତ୍ଥତୋ ସିଯା, ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କା। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲେ ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ଚେ? ନ, ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିମତ୍ତତ୍ତା କାଲସ୍ସ। ଅଥ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱେନ ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି, ସିଦ୍ଧମେତଂ ଅନାଗତଂ ପରମତ୍ଥତୋ ନତ୍ଥୀତି। ଯଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅସତି ଅତୀତେ କୁସଲାକୁସଲସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଆଯତିଂ ଫଲଂ କଥଂ ଭୱେଯ୍ଯା’’ତି, ନ ଖୋ ପନେତ୍ଥ ଅତୀତକମ୍ମତୋ ଫଲୁପ୍ପତ୍ତି ଇଚ୍ଛିତା, ଅଥ ଖୋ ତସ୍ସ କତତ୍ତା ତଦାହିତୱିସେସତୋ ସନ୍ତାନତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା ‘‘କାମାୱଚରସ୍ସ କୁସଲସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ କତତ୍ତା ଉପଚିତତ୍ତା ୱିପାକଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତୀ’’ତି (ଧ॰ ସ॰ ୪୩୧)। ଯସ୍ସ ପନ ଅତୀତାନାଗତଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ସ ଫଲଂ ନିଚ୍ଚମେୱ ଅତ୍ଥୀତି କିଂ ତତ୍ଥ କମ୍ମସ୍ସ ସାମତ୍ଥିଯଂ। ଉପ୍ପାଦନେ ଚେ, ସିଦ୍ଧମିଦଂ ଅହୁତ୍ୱା ଭୱତୀତି। ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅସତି ଅତୀତାନାଗତେ କଥଂ ତତ୍ଥ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତେଯ୍ଯା’’ତି, ଯଥା ତଂ ଆଲମ୍ବଣଂ, ତଂ ତଥା ଅତ୍ଥି, କଥଞ୍ଚ ତଂ ଆଲମ୍ବଣଂ, ଅହୋସି ଭୱିସ୍ସତି ଚାତି। ନ ହି କୋଚି ଅତୀତଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ଅତ୍ଥୀତି ଅନୁସ୍ସରତି, ଅଥ ଖୋ ଅହୋସୀତି। ଯଥା ପନ ୱତ୍ତମାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁଭୂତଂ, ତଥା ତଂ ଅତୀତଂ ଅନୁସ୍ସରତି। ଯଥା ଚ ୱତ୍ତମାନଂ ଭୱିସ୍ସତି, ତଥା ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ଗଯ୍ହତି। ଯଦି ଚ ତଂ ତଥେୱ ଅତ୍ଥି, ୱତ୍ତମାନମେୱ ତଂ ସିଯା। ଅଥ ନତ୍ଥି, ସିଦ୍ଧଂ ‘‘ଅସନ୍ତଂ ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତୀ’’ତି। ୱିଜ୍ଜମାନଂ ୱା ହି ଚିତ୍ତସଞ୍ଞିତଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନଂ ୱା ଆରମ୍ମଣଂ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ଆରମ୍ମଣା, ଚିତ୍ତଚେତସିକା, ନ ୱିଜ୍ଜମାନଂଯେୱ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତନତୋ, ତସ୍ମା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମେୱ ଧରମାନସଭାୱଂ ନ ଅତୀତାନାଗତନ୍ତି ନ ତିଟ୍ଠତି ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦୋ। କେଚି ପନ ‘‘ନ ଅତୀତାଦୀନଂ ଅତ୍ଥିତାପଟିଞ୍ଞାଯ ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦା, ଅଥ ଖୋ ଆଯତନସବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥିତାପଟିଞ୍ଞାଯା’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ମତେନ ସବ୍ବେୱ ସାସନିକା ସବ୍ବତ୍ଥିୱାଦା ସିଯୁନ୍ତି।

ପଦସୋଧନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସବ୍ବମତ୍ଥୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅତୀତକ୍ଖନ୍ଧାଦିକଥା

୧। ନସୁତ୍ତସାଧନକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୭। ‘‘ଅତୀତଂ ଅନାଗତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନ’’ନ୍ତି ଅଯଂ କାଲୱିଭାଗପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ୱୋହାରୋ ଧମ୍ମାନଂ ତଂ ତଂ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସଂ ଉପାଦାଯ ପଞ୍ଞତ୍ତୋ। ଧମ୍ମୋ ହି ସକିଚ୍ଚକ୍ଖଣେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅନାଗତୋ, ପଚ୍ଛା ଅତୀତୋତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ଯଦିପି ଧମ୍ମା ଅନିଚ୍ଚତାଯ ଅନୱଟ୍ଠିତା, ଅୱତ୍ଥା ପନ ତେସଂ ଯଥାୱୁତ୍ତା ୱୱତ୍ଥିତାତି ତଦୁପାଦାନା କାଲପଞ୍ଞତ୍ତିପି ୱୱତ୍ଥିତା ଏୱ। ନ ହି ଅତୀତାଦି ଅନାଗତାଦିଭାୱେନ ୱୋହରୀଯତି, ଖନ୍ଧାଦିପଞ୍ଞତ୍ତି ପନ ଅନପେକ୍ଖିତକାଲୱିସେସା। ତୀସୁପି ହି କାଲେସୁ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋୱ, ତଥା ସେସା ଖନ୍ଧା ଆଯତନଧାତୁଯୋ ଚ। ଏୱମୱଟ୍ଠିତେ ଯସ୍ମା ପରୱାଦୀ ‘‘ଅତ୍ଥୀ’’ତି ଇମଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନିଯତଂ ୱୋହାରଂ ଅତୀତାନାଗତେସୁପି ଆରୋପେତି, ତସ୍ମା ସୋ ଅଦ୍ଧସଙ୍କରଂ କରୋତି। ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନେ ୱିଜ୍ଜମାନେ କତ୍ୱା ୱୋହରତୀତି ତତୋ ୱିୱେଚେତୁଂ ‘‘ଅତୀତଂ ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦିକା ଅଯଂ କଥା ଆରଦ୍ଧା।

ଯସ୍ମା ପନ ରୁପ୍ପନାଦିସଭାୱେ ଅତୀତାଦିଭେଦଭିନ୍ନେ ଧମ୍ମେ ଏକଜ୍ଝଂ ଗହେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ରାସଟ୍ଠଂ ଉପାଦାଯ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତି, ଚକ୍ଖୁରୂପାଦୀସୁ କାରଣାଦିଅତ୍ଥଂ ସୁଞ୍ଞତଟ୍ଠଞ୍ଚ ଉପାଦାଯ ଆଯତନପଞ୍ଞତ୍ତି ଧାତୁପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ, ତସ୍ମା ସା ଅଦ୍ଧତ୍ତଯସାଧାରଣା, ନ ଅତୀତାଦିପଞ୍ଞତ୍ତି ୱିଯ ଅଦ୍ଧୱିସେସାଧିଟ୍ଠାନାତି ଆହ ‘‘ଖନ୍ଧାଦିଭାୱାୱିଜହନତୋ ଅତୀତାନାଗତାନ’’ନ୍ତି। ତେ ପନେତେ ଅତୀତାଦିକେ ଖନ୍ଧାଦିକେ ୱିଯ ସଭାୱଧମ୍ମତୋ ସଞ୍ଜାନନ୍ତୋ ପରୱାଦୀ

‘‘ଅତ୍ଥୀ’’ତି ପଟିଜାନାତୀତି ଆହ ‘‘ଅତୀତାନାଗତାନଂ ଅତ୍ଥିତଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସା’’ତି। ସେସମେତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

‘‘ତଯୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନିରୁତ୍ତିପଥା’’ତି ସୁତ୍ତଂ ନିରୁତ୍ତିପଥସୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ଅତୀତାନାଗତାନଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତ୍ଥିତାଯ ୱାରିତତ୍ତା’’ତି। ଯଦି ଏୱଂ ‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତି ଇଦଂ କଥନ୍ତି? ତଂ ସବ୍ବଦା ଉପଲଦ୍ଧିତୋ ୱୁତ୍ତଂ ନିଚ୍ଚସଭାୱଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ ଅସଙ୍ଖତଧମ୍ମସ୍ସ, ଇଧ ପନ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ଖଣତ୍ତଯସମଙ୍ଗିତାଯ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ନ ତତୋ ପୁବ୍ବେ ପଚ୍ଛା ଚାତି ପଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ ‘‘ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ରୂପଂ… ପେ… ନ ତସ୍ସ ସଙ୍ଖା ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେନ ‘‘ଅତ୍ଥୀ’’ତି ସମଞ୍ଞାଯ ଅନୁପାଦାନତୋ ଅତୀତଂ ଅନାଗତଂ ପରମତ୍ଥତୋ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଇମିନାୱୂପାଯେନାତି ‘‘ଖନ୍ଧାଦିଭାୱାୱିଜହନତୋ’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେନ ହେତୁନା। ଉପପତ୍ତିସାଧନଯୁତ୍ତି ହି ଇଧ ‘‘ଉପାଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତା।

ନସୁତ୍ତସାଧନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସୁତ୍ତସାଧନକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୮।ଏତେ ଧମ୍ମାତି ଏତେ ଖନ୍ଧଆଯତନଧାତୁଧମ୍ମା। ସୁତ୍ତାହରଣନ୍ତି ନିରୁତ୍ତିପଥସୁତ୍ତାହରଣଂ। ନେସନ୍ତି ଅତୀତାନାଗତାନଂ।

ସୁତ୍ତସାଧନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅତୀତକ୍ଖନ୍ଧାଦିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଏକଚ୍ଚଂଅତ୍ଥୀତିକଥା

୧। ଅତୀତାଦିଏକଚ୍ଚକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୯। ଯେ କତୂପଚିତା କୁସଲାକୁସଲା ଧମ୍ମା ୱିପାକଦାନାଯ ଅକତୋକାସା, କତୋକାସା ଚ ଯେ ‘‘ଓକାସକତୁପ୍ପନ୍ନା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯେ ଚ ୱିପ୍ପକତୱିପାକା, ତେ ସବ୍ବେପି ‘‘ଅୱିପକ୍କୱିପାକା’’ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତେସଂ ୱିପାକଦାନସାମତ୍ଥିଯଂ ଅନପଗତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ପରୱାଦୀ ଅତ୍ଥିତଂ ଇଚ୍ଛତି। ଯେ ପନ ପରୱାଦୀ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ୱିପକ୍କୱିପାକା କୁସଲାକୁସଲା ଧମ୍ମା, ତେସଂ ଅପଗତନ୍ତି ନତ୍ଥିତଂ ଇଚ୍ଛତି। ତେନାହ ‘‘ଅତ୍ଥୀତି ଏକଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି ଏକଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥୀ’’ତିଆଦି। ଏୱଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ପନ ପରୱାଦିନୋ ଯଥା ଅୱିପାକେସୁପି ଏକଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥୀତି ଆପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ୱିପକ୍କୱିପାକେସୁ ଅୱିପକ୍କୱିପାକେସୁ ଚ ଆପଜ୍ଜତେୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅୱିପକ୍କୱିପାକା ଧମ୍ମା ଏକଚ୍ଚେ’’ତିଆଦିନା ପାଠଇ ପୱତ୍ତା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ରାସୀନଂ ୱସେନା’’ତିଆଦି। ୱୋହାରୱସେନାତି ଫଲସ୍ସ ଅନୁପରମୱୋହାରୱସେନ, ହେତୁକିଚ୍ଚଂ ପନ ଅନୁପରତଂ ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନଂ ଅତ୍ଥୀତି ଲଦ୍ଧିଯଂ ଠିତତ୍ତା ଚୋଦେତବ୍ବୋୱ। ଅୱିଚ୍ଛେଦୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଞ୍ହି ଫଲସ୍ସ ପବନ୍ଧୱୋହାରଂ ପରୱାଦୀ ୱୋହାରତୋ ଅତ୍ଥୀତି ଇଚ୍ଛତି, ହେତୁ ପନସ୍ସ କମ୍ମଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଚ କମ୍ମୂପଚଯୱାଦିଭାୱତୋ ପତ୍ତିଅପ୍ପତ୍ତିସଭାୱତାଦଯୋ ୱିଯ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ କମ୍ମୂପଚଯୋ ନାମ ଏକୋ ସଙ୍ଖାରଧମ୍ମୋ ଅୱିପନ୍ନୋ, ସୋପି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନନ୍ତି ପରୱାଦୀ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯାହ –

‘‘ନପ୍ପଚଯନ୍ତି କମ୍ମାନି, ଅପି କପ୍ପସହସ୍ସତୋ;

ପତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯସାମଗ୍ଗିଂ, କାଲେ ପଚ୍ଚନ୍ତି ପାଣିନ’’ନ୍ତି।

ଯଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯ ପରତୋ ପରିଭୋଗମଯପୁଞ୍ଞକଥାଯ ‘‘ପରିଭୋଗମଯଂ ପନ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଲଦ୍ଧିଯା ପଟିଜାନାତୀ’’ତି ୱକ୍ଖତି।

ଏକଚ୍ଚଂଅତ୍ଥୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ସତିପଟ୍ଠାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୦୧।ପରମତ୍ଥସତିପଟ୍ଠାନତ୍ତାତି ଏତେନ ଲୋକୁତ୍ତରାଯ ଏୱ ସମ୍ମାସତିଯା ତତ୍ଥାପି ମଗ୍ଗଭୂତାଯ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ସତିପଟ୍ଠାନଭାୱୋ ନିଯ୍ୟାନିକତ୍ତା ଇତରାଯ ପରିଯାଯେନାତି ଦସ୍ସେତି। ମଗ୍ଗଫଲସମ୍ମାସତିଯା ଧମ୍ମାନୁସ୍ସତିଭାୱପରିଯାଯୋ ଅତ୍ଥୀତି

‘‘ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରସତିପଟ୍ଠାନସମୁଦାଯଭୂତସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସତିସମୁଦାଯଭୂତସ୍ସ ନ ସତିଗୋଚରଭୂତସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସତିଗୋଚରସ୍ସ ହି ସତିପଟ୍ଠାନତଂ ଚୋଦେତୁଂ ପାଠଇଯଂ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନଂ ସତିପଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ଆରଦ୍ଧଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ପଭେଦପୁଚ୍ଛାୱସେନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ସୁତ୍ତସାଧନାଯଂ ପନ ପଠମଂ ଲୋକିଯସତିପଟ୍ଠାନୱସେନ, ଦୁତିଯଂ ମିସ୍ସକୱସେନ, ତତିଯଂ ଲୋକୁତ୍ତରୱସେନ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସତିପଟ୍ଠାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ହେୱତ୍ଥିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୦୪। ହେୱତ୍ଥିକଥାଯଂ ‘‘ସବ୍ବୋ ଧମ୍ମୋ ସକଭାୱେନ ଅତ୍ଥି ପରଭାୱେନ ନତ୍ଥୀ’’ତି ପୱତ୍ତୋ ପରୱାଦୀୱାଦୋ ଯଥା ୱିଭଜ୍ଜ ପଟିପୁଚ୍ଛା ୱା ନ ବ୍ୟାକାତବ୍ବୋ, ଏୱଂ ଏକଂସତୋ ନ ବ୍ୟାକାତବ୍ବୋ ୱିସେସାଭାୱତୋ, କେୱଲଂ ଠପନୀଯପକ୍ଖେ ତିଟ୍ଠତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ଅୱତ୍ତବ୍ବୁତ୍ତରେନା’’ତି। ଯଥା ହି ସବ୍ବେ ୱାଦା ସପ୍ପଟିୱାଦାୱାତି ପଟିଞ୍ଞା ଭୂତକଥନତ୍ତା ଅୱତ୍ତବ୍ବୁତ୍ତରା ଉପେକ୍ଖିତବ୍ବା, ଏୱମଯମ୍ପୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନାହ ‘‘ଉପେକ୍ଖିତବ୍ବେନା’’ତି। ଅଥ ୱା ଅୱତ୍ତବ୍ବଂ ଉତ୍ତରଂ ଅୱତ୍ତବ୍ବୁତ୍ତରଂ। ଯଥା ଅନିଚ୍ଚୱାଦିନଂ ପତି ଅନିଚ୍ଚୋ ସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚଯାଧୀନୱୁତ୍ତିତୋତି, ଉତ୍ତରଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଦ୍ଧସାଧନଭାୱତୋ, ଏୱଂ ଇଧାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସିଦ୍ଧସାଧନଞ୍ହି ଦଡ୍ଢସ୍ସ ଡହନସଦିସତ୍ତା ନିରତ୍ଥକମେୱ ସିଯା, ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଯସ୍ମା ପରୱାଦିନା ଯେନ ସଭାୱେନ ଯୋ ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ଥି, ତେନେୱ ସଭାୱେନ ସୋ ୱିନା କାଲଭେଦାଦିପରାମସନେନ ନତ୍ଥୀତି ପତିଟ୍ଠାପୀଯତି, ତସ୍ମା ‘‘ଅଯୋନିସୋ ପତିଟ୍ଠାପିତତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ହେୱତ୍ଥି, ହେୱଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି ପଟିଜାନନ୍ତେନ ପରୱାଦିନା ଯଥା ସପରଭାୱେହି ରୂପାଦୀନଂ ଅତ୍ଥିତା ପଟିଞ୍ଞାତା, ଏୱଂ କାଲଦେସାଦିଭେଦେହିପି ସା ପଟିଞ୍ଞାତା ଏୱ। ତେନେୱାହ ‘‘ଅତୀତଂ ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱସେନ, ଅନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନି ୱା ଅତୀତାଦିୱସେନ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ଏୱଂ ସତି ନିଗଣ୍ଠାଚେଲକୱାଦୋ ପରିଦୀପିତୋ ସିଯା। ତେ ହି ‘‘ସିଯା ଅତ୍ଥି, ସିଯା ନତ୍ଥି, ସିଯା ଅତ୍ଥି ଚ ନତ୍ଥି ଚା’’ତିଆଦିନା ସବ୍ବପଦତ୍ଥେସୁ ପତ୍ତଭାଗେ ପଟିଜାନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଯଦି ୱତ୍ଥୁନୋ ସଭାୱେନେୱ, ଦେସକାଲସନ୍ତାନୱସେନ ୱା ନତ୍ଥିତା ଅଧିପ୍ପେତା, ତଂ ସିଦ୍ଧସାଧନଂ ସକୱାଦିନୋପି ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ଯସ୍ସ ହି ଧମ୍ମସ୍ସ ଯୋ ସଭାୱୋ, ନ ସୋ ତତୋ ଅଞ୍ଞଥା ଉପଲବ୍ଭତି। ଯଦି ଉପଲବ୍ଭେଯ୍ୟ, ଅଞ୍ଞୋ ଏୱ ସୋ ସିଯା। ନ ଚେତ୍ଥ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଂ ନିଦସ୍ସେତବ୍ବଂ ସଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ତସ୍ସ ନତ୍ଥିଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଯଥା ଚ ପରଭାୱେନ ନତ୍ଥିତାଯ ନ ୱିୱାଦୋ, ଏୱଂ ଦେସକାଲନ୍ତରେସୁପି ଇତ୍ତରକାଲତ୍ତା ସଙ୍ଖାରାନଂ। ନ ହି ସଙ୍ଖାରା ଦେସନ୍ତରଂ, କାଲନ୍ତରଂ ୱା ସଙ୍କମନ୍ତି ଖଣିକଭାୱତୋ। ଏତେନେୱ ପରିଯାଯନ୍ତରେନ ନତ୍ଥିତାପି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଥା ଚ ଅତ୍ଥିତା, ନତ୍ଥିତା ୱିନା କାଲଭେଦେନ ଏକସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ପତିଟ୍ଠଂ ନ ଲଭନ୍ତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିରୁଦ୍ଧତ୍ତା, ଏୱଂ ସବ୍ବଦାପି ନିଚ୍ଚତ୍ତା।

ଯଂ ପନ ତେ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଯଥା ସୁୱଣ୍ଣଂ କଟକାଦିରୂପେନ ଠିତଂ ରୁଚକାଦିଭାୱଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚଂ। ତଞ୍ହି ସୁୱଣ୍ଣଭାୱାୱିଜହନତୋ ନିଚ୍ଚଂ କଟକାଦିଭାୱହାନିତୋ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଏୱଂ ସବ୍ବଧମ୍ମା’’ତି। ତେ ଇଦଂ ୱତ୍ତବ୍ବା ‘‘କିଂ କଟକଭାୱୋ କଟକସ୍ସ, ଉଦାହୁ ସୁୱଣ୍ଣସ୍ସା’’ତି। ଯଦି କଟକସ୍ସ, ସୁୱଣ୍ଣନିରପେକ୍ଖୋ ସିଯା ତଦଞ୍ଞଭାୱୋ ୱିଯ। ଅଥ ସୁୱଣ୍ଣସ୍ସ, ନିଚ୍ଚକାଲଂ ତତ୍ଥ ଉପଲବ୍ଭେଯ୍ୟ ସୁୱଣ୍ଣଭାୱୋ ୱିଯ। ନ ଚ ସକ୍କା ଉଭିନ୍ନଂ ଏକଭାୱୋତି ୱତ୍ତୁଂ କଟକୱିନାସେପି ସୁୱଣ୍ଣାୱିନାସତୋ। ଅଥ ମତଂ, ସୁୱଣ୍ଣକଟକାଦୀନଂ ପରିଯାଯୀପରିଯାଯଭାୱତୋ ନାଯଂ ଦୋସୋତି। ଯଥା ହି କଟକପରିଯାଯନିରୋଧେନ ରୁଚକପରିଯାଯୁପ୍ପାଦେପି ପରିଯାଯୀ ତଥେୱ ତିଟ୍ଠତି, ଏୱଂ ମନୁସ୍ସପରିଯାଯନିରୋଧେ ଦେୱପରିଯାଯୁପ୍ପାଦେପି ପରିଯାଯୀ ଜୀୱଦ୍ରବ୍ଯଂ ତିଟ୍ଠତୀତି ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚଂ, ତଥା ସବ୍ବଦ୍ରବ୍ଯାନୀତି। ତଯିଦଂ ଅମ୍ବଂ ପୁଟ୍ଠସ୍ସ ଲବୁଜବ୍ୟାକରଣଂ। ଯଂ ସ୍ୱେୱ ନିଚ୍ଚୋ ଅନିଚ୍ଚୋତି ୱା ୱଦନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ନିଚ୍ଚତଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚତଂ ପଟିଜାନାତି, ଅଥ ପରିଯାଯପରିଯାଯୀନଂ ଅନଞ୍ଞତା ଇଚ୍ଛିତା, ଏୱଂ ସତି ପରିଯାଯୋପି ନିଚ୍ଚୋ ସିଯା ପରିଯାଯିନୋ ଅନଞ୍ଞତ୍ତା ପରିଯାଯସରୂପଂ ୱିଯ, ପରିଯାଯୀ ୱା ଅନିଚ୍ଚୋ ପରିଯାଯତୋ ଅନଞ୍ଞତ୍ତା ପରିଯାଯସରୂପଂ ୱିଯାତି। ଅଥ ନେସଂ ଅଞ୍ଞା ଅନଞ୍ଞତା, ଏୱଞ୍ଚ ସତି ୱୁତ୍ତଦୋସଦ୍ୱଯାନତିୱତ୍ତି। ଅପିଚ କୋଯଂ ପରିଯାଯୋ ନାମ, ଯଦି ସଣ୍ଠାନଂ, ସୁୱଣ୍ଣୋ ତାୱ ହୋତୁ, କଥଂ ଜୀୱଦ୍ରବ୍ଯେ ଅରୂପିଭାୱତୋ। ଯଦି ତସ୍ସପି ସଣ୍ଠାନୱନ୍ତଂ ଇଚ୍ଛିତଂ, ତଥା ସତିସ୍ସ ଏକସ୍ମିମ୍ପି ସତ୍ତସନ୍ତାନେ ବହୁତା ଆପଜ୍ଜତି ସରୂପତା ଚ ସଣ୍ଠାନୱନ୍ତେସୁପି ପୀଠଅକାଦୀସୁ ତଥାଦସ୍ସନତୋ। ଅଥ ପୱତ୍ତିୱିସେସୋ, ଏୱମ୍ପି ବହୁତା ଖଣିକତା ଚ ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ପରିଯାଯସରୂପମେୱ ତାୱ ପତିଟ୍ଠପେତବ୍ବଂ।

ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୁୱଣ୍ଣଂ କଟକାଦିରୂପେନ ଠିତ’’ନ୍ତି, ତତ୍ଥ ସମ୍ମୁତିଯୋଗତୋ ୱିଞ୍ଞାଯମାନେସୁ ୱିସିଟ୍ଠେସୁ ରୂପଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବେସୁ କିଂ ଏକଂ, ଉଦାହୁ ତେସଂ ସମୁଦାଯୋ, ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତଂ ୱା ଧମ୍ମନ୍ତରଂ ସୁୱଣ୍ଣନ୍ତି? ତତ୍ଥ ନ ତାୱ ରୂପାଦୀସୁ ଏକେକଂ ସୁୱଣ୍ଣଂ ତେନ ସୁୱଣ୍ଣକିଚ୍ଚାସିଦ୍ଧିତୋ, ନାପି ତବ୍ବିନିମୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମନ୍ତରଂ ତାଦିସସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଅଥ ସମୁଦାଯୋ, ତଂ ପନ ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତନ୍ତି ନ ତସ୍ସ ନିଚ୍ଚତା, ନାପି ଅନିଚ୍ଚତା ସମ୍ଭୱତି। ଯଥା ଚ ସୁୱଣ୍ଣସ୍ସ, ଏୱଂ କଟକସ୍ସପି ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତଭାୱତୋ। ତଯିଦଂ ନିଦସ୍ସନଂ ପରୱାଦିନୋ ଜୀୱଦ୍ରବ୍ଯସ୍ସପି ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତଂ ତସ୍ସେୱ ସାଧେତୀତି କୁତୋ ତସ୍ସ

ନିଚ୍ଚାନିଚ୍ଚତାତି ଅଲମତିପ୍ପପଞ୍ଚେନ।

ହେୱତ୍ଥିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୋ

୧। ପରୂପହାରୱଣ୍ଣନା

୩୦୭।ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତରାଗାୱ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତରାଗାନଂ ଅଧିମାନିକତାଯ ଅସମ୍ଭୱତୋତି ଯାୱ ଅଧିମାନିକଂ, ତାୱ ସମ୍ପଜାନା ନିଦ୍ଦଂ ଓକ୍କମନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ଅଧିମାନିକାନ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଭୂତପୁବ୍ବଗତିଯା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅଧିମାନିକପୁବ୍ବା ଅଧିପ୍ପେତା ସିଯୁ’’ନ୍ତି।

୩୦୮। ଯଂ ୱିମତିଗାହକାରଣଂ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ, ତଂ ‘‘ହନ୍ଦ ହୀ’’ତି ପରଂ ଜୋତେତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘କାରଣତ୍ଥେତି ଯୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ୱିମତିଗାହସ୍ସ ପନ ନିଚ୍ଛିତତଂ ‘‘ହନ୍ଦ ହୀ’’ତି ପରଂ ଜୋତେତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱଚସାଯତ୍ଥେ’’ତି।

ପରୂପହାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ୱଚୀଭେଦକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୨୬।ସୋତି ପଠମମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ‘‘ୱିରଜଂ ୱୀତମଲଂ ଧମ୍ମଚକ୍ଖୁଂ ଉଦପାଦି ‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ସମୁଦଯଧମ୍ମଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ନିରୋଧଧମ୍ମ’’’ନ୍ତି ସୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଅଞ୍ଞଥା ଗହେତ୍ୱା ଉଦଯବ୍ବଯାନୁପସ୍ସନାନିସ୍ସନ୍ଦେନ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱିପସ୍ସନା ଉପଟ୍ଠାତି, ତସ୍ମା ‘‘ସୋ ଦୁକ୍ଖମିଚ୍ଚେୱ ୱାଚଂ ଭାସତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି।

୩୨୮।ଇଚ୍ଛିତେତି ପରୱାଦିନା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତେ। ଆରୋପିତେତି ଯୁତ୍ତିନିଦ୍ଧାରଣେନ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ପତିଟ୍ଠାପିତେ ଯୁଜ୍ଜତି, ୱଚୀସମୁଟ୍ଠାପନକ୍ଖଣତୋ ପନ ପଚ୍ଛା ତଂ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତୀତି ଇଚ୍ଛିତେ ନ ଯୁଜ୍ଜତି ସୋତୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯସ୍ମା ପନ ଅତ୍ତନା ନିଚ୍ଛାରିତଂ ସଦ୍ଦଂ ଅତ୍ତନାପି ସୁଣାତି, ତସ୍ମା ସୋତୱିଞ୍ଞାଣଂ ‘‘ଯେନ ତଂ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତୀ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୩୩୨।ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେତି ପଠମଜ୍ଝାନିକସ୍ସ ପଠମମଗ୍ଗସ୍ସ ଖଣେ। ଅଭିଭୂସୁତ୍ତାହରଣେ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ୱୁତ୍ତୋୱାତି ଏତେନ ତଦାହରଣସ୍ସ ଅସମ୍ବନ୍ଧତଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ତସ୍ମା ଅସାଧକ’’ନ୍ତି।

ୱଚୀଭେଦକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୩୫।ଏୱନ୍ତି ‘‘ଏକଚିତ୍ତଂ ଯାୱତାଯୁକଂ ତିଟ୍ଠତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତାକାରେନ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ଅରୂପଭୱତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ। ଏତେନାତି ‘‘ଏକମେୱ ଚିତ୍ତଂ ଆରୁପ୍ପେ ତିଟ୍ଠତି , ଯାୱତାଯୁକଂ ତିଟ୍ଠତୀ’’ତି ଏୱଂୱାଦିନା ଦୁତିଯାପି ଅଟ୍ଠକଥା ପସ୍ସିତବ୍ବା ପଠମକଥାଯ ଚିରକାଲାୱଟ୍ଠାନୱଚନସ୍ସ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଭାୱୱିଭାୱନତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁରିମାଯାତି ‘‘ଯାୱତାଯୁକଂ ତିଟ୍ଠତୀ’’ତି ପଞ୍ହତୋ ପୁରିମାଯ। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ୱସ୍ସସତଂ ତିଟ୍ଠତୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ଅନୁଞ୍ଞା କତା, ପଚ୍ଛିମାଯଂ ପନ ‘‘ମନୁସ୍ସାନଂ ଏକଂ ଚିତ୍ତଂ ଯାୱତାଯୁକଂ ତିଟ୍ଠତୀ’’ତି ‘‘ନ ହେୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେ’’ତି ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋ। ଅୱିରୋଧୋ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ, ଯତୋ ତତ୍ଥେୱ ଅନୁଞ୍ଞା କତା, ନ ପଚ୍ଛାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ । ୱସ୍ସସତାଦୀତି ଚ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ନ କେୱଲଂ ‘‘ଦ୍ୱେ ୱସ୍ସସତାନୀ’’ତି ଏୱମାଦିଯେୱ ସଙ୍ଗହିତଂ, ଅଥ ଖୋ ‘‘ଏକଂ ଚିତ୍ତଂ ଦିୱସଂ ତିଟ୍ଠତୀ’’ତି ଏୱମାଦିପୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ମୁହୁତ୍ତଂ ମୁହୁତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ପଞ୍ହୋ ସକୱାଦିନା ପୁଚ୍ଛିତୋ ୱିଯ ୱୁତ୍ତୋ’’ତି ଇଦଂ ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ‘‘ମୁହୁତ୍ତଂ ମୁହୁତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ପଞ୍ହୋ ପରୱାଦିସ୍ସ। ‘‘ଉପ୍ପାଦୱଯଧମ୍ମିନୋ’’ତିଆଦିସୁତ୍ତୱସେନ ପଟିଞ୍ଞା ସକୱାଦିସ୍ସାତି ହି ୱୁତ୍ତଂ।

ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଅନୁପୁବ୍ବାଭିସମଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୩୯। ‘‘ତାନି ୱା ଚତ୍ତାରିପି ଞାଣାନି ଏକୋ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋଯେୱାତି ପଟିଜାନାତୀ’’ତି ଇମଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦି। ଚତୁନ୍ନଂ ଞାଣାନନ୍ତି ଦୁକ୍ଖେଞାଣାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ। ଏକମଗ୍ଗଭାୱତୋତି ସୋତାପତ୍ତିଆଦିଏକମଗ୍ଗଭାୱତୋ। କମେନ ପୱତ୍ତମାନାନିପି ହି ତାନି ଞାଣାନି ତଂତଂମଗ୍ଗକିଚ୍ଚସ୍ସ ସାଧନତୋ ଏକୋଯେୱ ମଗ୍ଗୋ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ‘‘ଏକମଗ୍ଗସ୍ସ…ପେ… ପଟିଜାନାତୀ’’ତି।

୩୪୪।ଦସ୍ସନେତି ମଗ୍ଗଦସ୍ସନେ।

୩୪୫। ଧମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ହେତୁଫଲଭାୱତୋ ଧମ୍ମତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ସିଯା ସୋତାପତ୍ତିଫଲହେତୁତା, ତଦଭାୱତୋ ନ ଇତରପଟିସମ୍ଭିଦାନନ୍ତି ଆହ ‘‘ନିରୁତ୍ତି…ପେ… ୱିଚାରେତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ସବ୍ବାସମ୍ପି ପନ ପଟିସମ୍ଭିଦାନଂ ପଠମଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯାହେତୁତା ୱିଚାରେତବ୍ବା ମଗ୍ଗାଧିଗମେନେୱ ଲଦ୍ଧବ୍ବତ୍ତା ଫଲାନଂ ୱିଯ, ତସ୍ମା ‘‘ଅଟ୍ଠହି ଞାଣେହୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ନିକ୍ଖେପକଣ୍ଡେ ଆଗତନଯେନ ଦୁକ୍ଖାଦିଞାଣାନଂ ପୁବ୍ବନ୍ତାଦିଞାଣାନଞ୍ଚ ୱସେନ ‘‘ଅଟ୍ଠହି ଞାଣେହୀ’’ତି ଯୁତ୍ତଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି।

ଅନୁପୁବ୍ବାଭିସମଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ୱୋହାରକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୪୭।ୱିସଯୱିସଯୀସୁତି ରୂପଚକ୍ଖାଦିକେ ସନ୍ଧାଯାହ। ତେ ହି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା ଏକନ୍ତେନ ଲୋକିଯା। ୱିସଯସ୍ସେୱାତି ସଦ୍ଦସ୍ସେୱ। ସୋ ହି ୱୋହରିତବ୍ବତୋ ୱୋହାରକରଣତାଯ ଚ ‘‘ୱୋହାରୋ’’ତି ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତୋ। ନହେତ୍ଥ କାରଣଂ ୱିସଯୀନଂ ୱିସଯସ୍ସପି ଆସୱାଦିଅନାରମ୍ମଣତାଭାୱତୋ। ଅସିଦ୍ଧଲୋକୁତ୍ତରଭାୱସ୍ସ ଏକନ୍ତସାସୱତ୍ତା ତସ୍ସ ସଦାଯତନସ୍ସ ଯଥା ଲୋକୁତ୍ତରତା ତୱ ମତେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପଟିହଞ୍ଞେଯ୍ଯାତି ଇଦଂ ପରିକପ୍ପୱଚନଂ। ପରିକପ୍ପୱଚନଞ୍ଚ ଅଯାଥାୱନ୍ତି ଆହ ‘‘ନ ହି…ପେ… ଅତ୍ଥୀ’’ତି। ନ ହି ଜଲଂ ଅନଲନ୍ତି ପରିକପ୍ପିତଂ ଦହତି ପଚତି ୱା। କିଂ ଲୋକିଯେନ ଞାଣେନ ଜାନିତବ୍ବତୋ ଲୋକିଯୋ ରୂପାଯତନାଦି ୱିଯ, ଉଦାହୁ ଲୋକୁତ୍ତରୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିଯମାନମଗ୍ଗାଦି ୱିଯାତି ଏୱମେତ୍ଥ ହେତୁସ୍ସ ଅନେକନ୍ତଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନାହ ‘‘ଲୋକିଯେ ଲୋକୁତ୍ତରେ ଚ ସମ୍ଭୱତୋ’’ତି।

ୱୋହାରକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ନିରୋଧକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୫୩।ଯେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନନ୍ତି ଯେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାନଂ। ଦ୍ୱୀହି ନିରୋଧେହୀତି ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାପଟିସଙ୍ଖାସଙ୍ଖାତେହି ଦ୍ୱୀହି ନିରୋଧେହି। ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ପଟିସଙ୍ଖାତି ପଟିସଙ୍ଖା, ପଞ୍ଞାୱିସେସୋ। ତେନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ନିରୋଧୋ ପଟିସଙ୍ଖାନିରୋଧୋ। ଯୋ ସାସୱେହି ଧମ୍ମେହି ୱିସଂଯୋଗୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଯୋ ପଚ୍ଚଯୱେକଲ୍ଲେନ ଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିବନ୍ଧଭୂତୋ ନିରୋଧୋ, ସୋ ପଟିସଙ୍ଖାଯ ନୱତ୍ତବ୍ବତୋ ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାନିରୋଧୋ ନାମାତି ପରୱାଦିନୋ ଲଦ୍ଧି। ପଟିସଙ୍ଖାଯ ୱିନା ନିରୁଦ୍ଧାତି ପଚ୍ଚଯୱେକଲ୍ଲେନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଭଙ୍ଗା’’ତି। ଅନୁପ୍ପାଦୋପି ହି ନିରୋଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତି ଯତୋ ‘‘ଇମସ୍ସୁପ୍ପାଦା ଇଦଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଲକ୍ଖଣୁଦ୍ଦେସସ୍ସ ପଟିଲୋମେ ‘‘ଇମସ୍ସ ନିରୋଧା ଇଦଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି ଦସ୍ସିତୋ। ତେନାତି ପଟିସଙ୍ଖାଯ ନିରୋଧସ୍ସ ଖଣିକନିରୋଧସ୍ସ ଚ ଇଧ ନାଧିପ୍ପେତତ୍ତା।

ନିରୋଧକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତତିଯୱଗ୍ଗୋ

୧। ବଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୫୪।ନିଦ୍ଦେସତୋତି ‘‘ଅଟ୍ଠାନମେତଂ ଅନୱକାସୋ’’ତିଆଦିନା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠପ୍ପକାରତୋ। ସୋ ପନ ଯସ୍ମା ୱିତ୍ଥାରୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିତ୍ଥାରତୋ’’ତି। ସବ୍ବଂ କିଲେସାୱରଣାଦିଂ, ତମେୱ ପଚ୍ଚେକଂ ପୱତ୍ତିଆକାରଭେଦତୋ ସବ୍ବାକାରଂ। ‘‘ସବ୍ବ’’ନ୍ତି ହି ଇଦଂ ସରୂପତୋ ଗହଣଂ, ‘‘ସବ୍ବାକାରତୋ’’ତି ପୱତ୍ତିଆକାରଭେଦତୋ। ଭଗୱା ହି ଧମ୍ମେ ଜାନନ୍ତୋ ତେସଂ ଆକାରଭେଦେ ଅନୱସେସେତ୍ୱାୱ ଜାନାତି। ଯଥାହ ‘‘ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ସବ୍ବାକାରତୋ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଞାଣମୁଖେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୀ’’ତି (ମହାନି। ୧୫୬; ଚୂଳନି। ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫; ପଟି। ମ। ୩।୫)। ଉଦ୍ଦେସତୋତି ଏକଦେସତୋ। ଏକଦେସୋ ଚ ୱିତ୍ଥାରୋ ନ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସଙ୍ଖେପତୋ’’ତି। ଯଥା ଜାନନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଉଦ୍ଦେସମତ୍ତେନପୀତି ଦିଟ୍ଠିଗତଯଥାଭୂତଞାଣାଦିପ୍ପଭେଦାନଂ ଆସଯାଦୀନଂ ଉଦ୍ଦେସମତ୍ତେନପି। ତେନାହ ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ତିକ୍ଖମୁଦୁଭାୱଜାନନମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯା’’ତି। ଥେରେନାତି ଅନୁରୁଦ୍ଧତ୍ଥେରେନ। ଏୱମେୱାତି ଉଦ୍ଦେସତୋ ଠାନାଦିମତ୍ତଜାନନାକାରେନେୱ। ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ ସକୱାଦିନାପି ଇଚ୍ଛିତୋଯେୱାତି ଆହ ‘‘କଥମଯଂ ଚୋଦେତବ୍ବୋ ସିଯା’’ତି।

୩୫୬।ସେସେସୂତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞାଣତୋ ସେସେସୁ। ପଟିକ୍ଖେପୋତି ଅସାଧାରଣତାପଟିକ୍ଖେପୋ। ନନୁ ଚ ସେସାନଂ ଅସାଧାରଣତାପି ଅତ୍ଥୀତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଠାନା…ପେ… ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି।

ବଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅରିଯନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୫୭।ସଙ୍ଖାରେସନ୍ଧାଯ ପଟିଜାନନ୍ତସ୍ସାତି ଦିଟ୍ଠିଯା ପରିକପ୍ପିତେନ ସତ୍ତେନ ସୁଞ୍ଞେ ସଙ୍ଖାରେ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ସୁଞ୍ଞତଞ୍ଚ ମନସି କରୋତୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ପଟିଜାନନ୍ତସ୍ସ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଫସ୍ସାନଂ ସମୋଧାନଂ କଥଂ ଆପଜ୍ଜତି ଠାନାଠାନଭୂତେ ସଙ୍ଖାରେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସୁଞ୍ଞତଂ ମନସି କରୋନ୍ତସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନାତି ‘‘ଦିଟ୍ଠିଯା ପରିକପ୍ପିତେନ ସତ୍ତେନ ସୁଞ୍ଞା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି ପକାରେନ ନଯେନ। ଅଥ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନାତି ‘‘ଠାନାଠାନମନସିକାରୋ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣୋ, ସୁଞ୍ଞତାମନସିକାରୋ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣୋ’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ। ‘‘ସଙ୍ଖାରେ ସନ୍ଧାଯ ପଟିଜାନନ୍ତସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତୱା ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଫସ୍ସାନଂ ସମୋଧାନଂ କଥଂ ଆପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଆହ। ସତ୍ତସୁଞ୍ଞତାଯ ସୁଞ୍ଞତ୍ତେପି ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅଞ୍ଞୋୱ ଠାନାଠାନମନସିକାରୋ, ଅଞ୍ଞୋ ସୁଞ୍ଞତାମନସିକାରୋତି ଯୁଜ୍ଜତେୱ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଫସ୍ସାନଂ ସମୋଧାନାପତ୍ତିଚୋଦନା, ସଙ୍ଖାରେ ସନ୍ଧାଯ ପଟିଜାନନ୍ତସ୍ସ ପନ କଥଂ ଅରିଯଭାୱସିଦ୍ଧି ଠାନାଠାନଞାଣାଦୀନନ୍ତି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। କିଂ ୱା ଏତାଯ ଯୁତ୍ତିଚିନ୍ତାଯ। ଉମ୍ମତ୍ତକପଚ୍ଛିସଦିସୋ ହି ପରୱାଦିୱାଦୋ। ଅଞ୍ଞେସୁପି ଠାନେସୁ ଈଦିସେସୁ ଏସେୱ ନଯୋ। ଆରୋପେତ୍ୱାତି ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦିଆକାରଂ, ସତ୍ତାକାରମେୱ ୱା ଅସନ୍ତଂ ରୂପାଦିଉପାଦାନେ ଆରୋପେତ୍ୱା। ଅଭୂତାରୋପନଞ୍ଚେତ୍ଥ ପଣିଦହନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତଂ। ତେନାହ ‘‘ପରିକପ୍ପନୱସେନା’’ତି। ସୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ପଣିଧି। ଏକସ୍ମିମ୍ପି ଖନ୍ଧେ।

ଅରିଯନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ୱିମୁଚ୍ଚମାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୬୬। ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚିତ୍ତଂ ଏକଦେସେନ ୱିମୁତ୍ତଂ ଏକଦେସେନ ଅୱିମୁତ୍ତନ୍ତି ଅଯଂ ‘‘ୱିମୁତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚମାନ’’ନ୍ତି ଲଦ୍ଧିଯା ଦୋସୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏକଦେସଂ ୱିମୁତ୍ତଂ, ଏକଦେସଂ ଅୱିମୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ‘‘ତଞ୍ହି ତଦା ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତିଯା ୱିମୁତ୍ତେକଦେସେନ ୱିମୁଚ୍ଚମାନନ୍ତିସ୍ସ ଲଦ୍ଧୀ’’ତି ଦସ୍ସିତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ୱିପ୍ପକତନିଦ୍ଦେସେତି ୱିମୁଚ୍ଚନକିରିଯାଯ ଅପରିଯୋସିତତାନିଦ୍ଦେସେ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ୱିମୁତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚମାନନ୍ତି ୱିପ୍ପକତଭାୱେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା’’ତି। ତେନାତି ପରୱାଦିନା। ୱିମୁଚ୍ଚ…ପେ… ୱୁତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚମାନସ୍ସ ୱିମୁତ୍ତଭାୱାଭାୱତୋ, ୱିମୁତ୍ତଭେଦେନ ପନ ତଥା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସତି ଚ ଦୋସେ ୱିପ୍ପକତନିଦ୍ଦେସେତି ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଏକଦେସୋ ୱିସେସନଂ ହୋତି ନିପ୍ପଦେସୱିମୁତ୍ତିଯା ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନତୋ। ଫଲଚିତ୍ତେନାତି ପଠମଫଲଚିତ୍ତେନ ଉପ୍ପନ୍ନେନ।

ୱିମୁଚ୍ଚମାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଅଟ୍ଠମକକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୬୮ ।ପହୀନାନାମ ଭୱେୟ୍ୟୁଂ, ନ ପହିୟ୍ୟମାନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଅଟ୍ଠମକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅଟ୍ଠମକସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୬୧। ଲୋକୁତ୍ତରାନଂୟେୱ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱୋ, ନ ଲୋକିୟାନନ୍ତି ପରୱାଦିନୋ ଅଧିପ୍ପାୟୱସେନାହ ‘‘ଅତ୍ଥିଟିଲଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟତ୍ତା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ନିୟ୍ୟାନିକାନି ଭାୱେନ୍ତୋତି ଯଥା ନିୟ୍ୟାନିକା ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୋ ବ୍ରୂହେନ୍ତୋ ୱା। ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱଂ ପନ ପଟେଇସୁ ତେସୁ ପୁନ ଭାୱନାକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥୀତି ତସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାୟୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ନ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ଭାୱେନ୍ତୋ’’ତି।

ଅଟ୍ଠମକସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୭୩। ୱିସିନୋତି ୱିସେସେନ ବନ୍ଧତି ୱିସୟୀନଂ ଅତ୍ତପଟିବନ୍ଧଂ କରୋତୀତି ୱିସୟୋ, ଆରମ୍ମଣଂ , ଅନୁଭୱତି ଏତେନାତି ଆନୁଭାୱୋ, ସାମତ୍ଥିୟଂ, ବଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ଗୋଚରକରଣଂ ଗୋଚରୋ, ୱିସୟେ ଆନୁଭାୱଗୋଚରା ୱିସୟ…ପେ… ଚରାତି। ତେହି ଯଥା ୱିସିଟ୍ଠଂ ୱିସେସଂ ହୋତି, ତଥା ପଚ୍ଚୟଭୂତେନ ଝାନଧମ୍ମେନ ଆହିତବଲଂ କତବଲାଧାନଂ। ୱିସୟଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ଆନୁଭାୱଗୋଚରକରଣାନଂ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଦସ୍ସନଂ ଯତ୍ଥସ୍ସ ତେହି ଉପତ୍ଥଦ୍ଧତ୍ତା ବଲାଧାନଂ ପାକଟଂ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ଯାଦିସେ ୱିସୟେ’’ତିଆଦି। ବଲାଧାନଞ୍ଚ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମତୋ ମହଗ୍ଗତଧମ୍ମୱିସେସତୋ ଉପ୍ପନ୍ନେହି ପଣୀତେହି ଚିତ୍ତଜରୂପେହି ୱିସେସାପତ୍ତି। ଯଂ ନିସ୍ସାୟ ପରାୱୁତ୍ତୀତି ଏକେ ୱଦନ୍ତି। ପୁରିମଂ ମଂସଚକ୍ଖୁମତ୍ତମେୱାତି ଯଥାୱୁତ୍ତବଲାଧାନତୋ ପୁରିମଂ ମଂସଚକ୍ଖୁମତ୍ତମେୱ। ୱଦନ୍ତୋ ସଙ୍ଗହକାରୋ। ୱିସୟଗ୍ଗହଣଂ ପାଠଇୟଂ କତଂ। ନ ୱିସୟୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ନ ୱିସୟସ୍ସ ୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯତୋ ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ରୂପାୟତନମେୱ ୱିସୟୋତି ୱିସୟସ୍ସ ସଦିସତଂ ଅୱିସେସଂ ଆହ, ସଦିସସ୍ସ ୱା ୱିସେସଂ ଦୀପେତୀତି ଯୋଜନା।

ଧମ୍ମୁପତ୍ଥଦ୍ଧ…ପେ… ଅଧିପ୍ପାୟୋ, ଅଞ୍ଞଥା ଲଦ୍ଧିୟେୱ ନ ସିୟାତି ଭାୱୋ। ମଗ୍ଗୋତି ଉପାୟୋ, କାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପକତିଚକ୍ଖୁମତୋ ଏୱ ହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। କସ୍ମା? କସିଣାଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନଂ, ସୋ ଚ କସିଣମଣ୍ଡଲେ ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତେନ ୱିନା ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମଂସଚକ୍ଖୁପଚ୍ଚୟତାଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ତେନାତି ‘‘ମଗ୍ଗୋ’’ତି ୱଚନେନ। ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନପଚ୍ଚୟେନାତି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନେନ ପଚ୍ଚୟଭୂତେନ ଉପ୍ପନ୍ନାନି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠିତାନି। ଝାନକମ୍ମସମୁଟ୍ଠିତେସୁ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ତସ୍ସ ହେସା ଲଦ୍ଧି।

୩୭୪ ।ଯେନ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନୋ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁଭାୱସ୍ସ ଇଚ୍ଛନେନ ପଟିଜାନନେନ। ତୀଣି ଚକ୍ଖୂନି ମଂସଦିବ୍ବପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୂନି ଚକ୍ଖୁନ୍ତରଭାୱଂ ୱଦତୋ ଭୱେୟ୍ୟୁଂ, ତସ୍ମା ତଂ ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୭୭। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପାଦକତ୍ତା ‘‘ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞାଣସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟେ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁମ୍ହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଜାନନକିଚ୍ଚକେ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁମ୍ହି ତସ୍ସ ତଂକିଚ୍ଚକତାଭାୱତୋ। ଯତୋ ଯଂ ଅନଞ୍ଞଂ, ତମ୍ପି ତତୋ ଅନଞ୍ଞମେୱାତି ଆହ ‘‘ଇମିନା…ପେ… ଭୱିତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥନ୍ତରଭାୱଂ ନିୱାରେତୀତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣସ୍ସ ପକ୍ଖିକତ୍ତା ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞାଣସ୍ସ ତତୋ ଅତ୍ଥନ୍ତରଭାୱଂ ନିୱାରେତି। ତସ୍ସ ହି ତଂ ପରିଭଣ୍ଡଞାଣଂ। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞାଣତୋ ଅତ୍ଥନ୍ତରଭାୱଂ ନ ନିୱାରେତି ଅତପ୍ପକ୍ଖିକତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞାଣକିଚ୍ଚତା ପରୱାଦିନା ଇଚ୍ଛିତା, ନ ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞାଣସ୍ସ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚତାତି ତମତ୍ଥଂ ‘‘ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞାଣମେୱ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ଚା’’ତିଆଦିମାହ।

ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ସଂୱରକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୭୯।ଆଟାନାଟିଯସୁତ୍ତେ ‘‘ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯକ୍ଖା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ପାଣାତିପାତା ଅପ୍ପଟିୱିରତା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୨୭୬, ୨୮୬) ଆଗତତ୍ତା ଚାତୁମହାରାଜିକାନଂ ସଂୱରାସଂୱରସବ୍ଭାୱୋ ଅୱିୱାଦସିଦ୍ଧୋ। ଯତ୍ଥ ପନ ୱିୱାଦୋ, ତମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ତାୱତିଂସାଦଯୋ ଗହିତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଚାତୁମହାରାଜିକାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସତୀତି ଯଦି ତାୱତିଂସେସୁ ସଂୱରାସଂୱରୋ ନତ୍ଥି, ଏୱଂ ସନ୍ତେ। ସୁରାପାନନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ‘‘ସୁଯ୍ୟତୀ’’ତି ପଦଂ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। କଥଂ ସୁଯ୍ୟତୀତି? ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ କୁମ୍ଭଜାତକେ –

‘‘ଯଂ ୱେ ପିୱିତ୍ୱା ପୁବ୍ବଦେୱା ପମତ୍ତା,

ତିଦିୱା ଚୁତା ସସ୍ସତିଯା ସମାଯା;

ତଂ ତାଦିସଂ ମଜ୍ଜମିମଂ ନିରତ୍ଥଂ,

ଜାନଂ ମହାରାଜ କଥଂ ପିୱେଯ୍ୟା’’ତି। (ଜା। ୧।୧୬।୫୮);

ତତ୍ଥ ପୁବ୍ବଦେୱା ନାମ ଅସୁରା। ତେ ହି ତାୱତିଂସାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପୁବ୍ବଦେୱାତି ପଞ୍ଞାଯିଂସୁ। ପମତ୍ତାତି ସୁରାପାନେନ ପମାଦଂ ଆପନ୍ନା। ତିଦିୱାତି ମନୁସ୍ସଚାତୁମହାରାଜିକଲୋକେ ଉପାଦାଯ ତତିଯଲୋକଭୂତା ଦେୱଟ୍ଠାନା, ନାମମେୱ ୱା ଏତଂ ତସ୍ସ ଦେୱଟ୍ଠାନସ୍ସ। ସସ୍ସତିଯାତି କେୱଲଂ ଦୀଘାଯୁକତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ସମାଯା ସହ ଅତ୍ତନୋ ଅସୁରମାଯାଯ, ଅସୁରମନ୍ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଚୁତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଆଗନ୍ତୁକଦେୱପୁତ୍ତା ଆଗତାତି ନେୱାସିକା ଗନ୍ଧପାନଂ ସଜ୍ଜଯିଂସୁ। ସକ୍କୋ ସକପରିସାଯ ସଞ୍ଞମଦାସୀ’’ତି। ତେନାହ ‘‘ତେସଂ ସୁରାପାନଂ ଅସଂୱରୋ ନ ହୋତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତୀ’’ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ତାୱତିଂସାନଂ ପାତୁଭାୱତୋ ପଟ୍ଠାଯ ସୁରାପାନମ୍ପି ତତ୍ଥ ନାହୋସି, ପଗେୱ ପାଣାତିପାତାଦଯୋତି ୱିରମିତବ୍ବାଭାୱତୋ ଏୱ ତାୱତିଂସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଉପରି ଦେୱଲୋକେସୁ ସମାଦାନସମ୍ପତ୍ତୱିରତିୱସେନ ପୁରେତବ୍ବା ସଂୱରା ନ ସନ୍ତି, ଲୋକୁତ୍ତରା ପନ ସନ୍ତିଯେୱ। ତଥା ତେହି ପହାତବ୍ବା ଅସଂୱରା। ନ ହି ଅପ୍ପହୀନାନୁସଯାନଂ ମଗ୍ଗୱଜ୍ଝା କିଲେସା ନ ସନ୍ତୀତି।

ସଂୱରକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତତିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁତ୍ଥୱଗ୍ଗୋ

୧। ଗିହିସ୍ସ ଅରହାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୮୭।ଗିହିଛନ୍ଦରାଗସମ୍ପଯୁତ୍ତତାଯାତି ଗିହିଭାୱେ କାମଭୋଗିଭାୱେ ଛନ୍ଦରାଗସହିତତାଯ।

ଗିହିସ୍ସ ଅରହାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୯୩।ପତ୍ତିନ୍ତି ଅଧିଗମୋ। ଅଧିଗମୋ ନାମ ସମନ୍ନାଗମୋ ହୋତୀତି ପାଠଇଯଂ ଚତୂହି ଫସ୍ସାଦୀହି ସମନ୍ନାଗମୋ ଚୋଦିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଉପେକ୍ଖାସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୯୭।ସବ୍ବଂଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯଦି ତେ ଅରହା ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ୱିଯ ଛହି ଉପେକ୍ଖାହି ସମନ୍ନାଗତୋ, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଛ ଉପେକ୍ଖା ପଚ୍ଚେକଂ ଫସ୍ସାଦିସହିତାତି ‘‘ଛହି ଫସ୍ସାଦୀହି ସମନ୍ନାଗତୋ’’ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଉପେକ୍ଖାସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ବୋଧିଯାବୁଦ୍ଧୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୯୮।ପଚ୍ଚିଧମ୍ମୱସେନାତି ‘‘ପଚ୍ଚିଧମ୍ମୋ ନାମା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରସ୍ସ ୱସେନ। ‘‘ବୋଧିଯା ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି ପୁଚ୍ଛା। ‘‘ବୋଧିଯା ନିରୁଦ୍ଧାଯ ୱିଗତାଯ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧାଯ ଅବୁଦ୍ଧୋ ହୋତୀ’’ତି ଅନୁଯୋଗୋ। ଏୱମଞ୍ଞତ୍ଥାପି ପୁଚ୍ଛାନୁଯୋଗା ୱେଦିତବ୍ବା।

ବୋଧିଯାବୁଦ୍ଧୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଲକ୍ଖଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୦୨।ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଅବୋଧିସତ୍ତସ୍ସପି ଚକ୍କୱତ୍ତିନୋ ଲକ୍ଖଣେହି ସମନ୍ନାଗମୋ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସପି ଚରିମଭୱତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅସମନ୍ନାଗମୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ଲକ୍ଖଣସମନ୍ନାଗତୋ ବୋଧିସତ୍ତୋୱାତି ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ଅସାଧକଂ। ତେନାହ ‘‘ଆଭତମ୍ପି ଅନାଭତସଦିସମେୱା’’ତି।

ଲକ୍ଖଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ନିଯାମୋକ୍କନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୦୩।ପାରମୀପୂରଣନ୍ତି ଇଦଂ ବୋଧିଚରିଯାଯ ଉପଲକ୍ଖଣଂ, ନ ପାରମୀନଂ ପୁଣ୍ଣଭାୱଦସ୍ସନଂ। ତେନ ତେସଂ ଆରମ୍ଭସମାଦାନାଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ କତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ମହାଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାଯ ହି ମହାସତ୍ତା ନିଯତାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯଥାହ – ‘‘ଏୱଂ ସବ୍ବଙ୍ଗସମ୍ପନ୍ନା, ବୋଧିଯା ନିଯତା ନରା’’ତି, ‘‘ଧୁୱଂ ବୁଦ୍ଧୋ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ଚ, ନ ନିଯାମସ୍ସ ନାମ କସ୍ସଚି ଧମ୍ମସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ବ୍ଯାକରୋନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ଏକଂସେନାଯଂ ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ବୁଦ୍ଧୋ ଭୱିସ୍ସତୀତି କତ୍ୱା ବ୍ଯାକରୋନ୍ତୀତି ପରୱାଦୀପରିକପ୍ପିତଂ ଧମ୍ମନ୍ତରଂ ପଟିସେଧେତି, ନ ବୋଧିଯା ନିଯତତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘କେୱଲଞ୍ହି ନ’’ନ୍ତିଆଦି।

ନିଯାମୋକ୍କନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ସବ୍ବସଂଯୋଜନପ୍ପହାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୧୩। ସତିପି କେସଞ୍ଚି ସଂଯୋଜନାନଂ ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗେହି ପହୀନତ୍ତେ ‘‘ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଓରମ୍ଭାଗିଯାନଂ ସଂଯୋଜନାନଂ ପରିକ୍ଖଯା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ୱଣ୍ଣଭଣନମୁଖେନ ଅନୱସେସତଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯ ସବ୍ବସଂଯୋଜନପ୍ପହାନକିତ୍ତନଂ ପରିଯାଯୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଇମଂ ପରିଯାଯଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା’’ତି। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ପଜହନତୋ ଏୱାତି ଗଣ୍ହାତୀତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗୋ ଏୱ ସବ୍ବସଂଯୋଜନାନି ପଜହତୀତି ଲଦ୍ଧିଂ ଗଣ୍ହାତୀତି ୱଦନ୍ତି ପଦକାରା। ଏୱଂ ସତୀତି ଯଦି ଅନୱସେସତାମତ୍ତେନ ତଥା ପଟିଜାନାତି।

ସବ୍ବସଂଯୋଜନପ୍ପହାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚତୁତ୍ଥୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚମୱଗ୍ଗୋ

୧। ୱିମୁତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୧୮। ଫଲଞ୍ଚାଣଂ ନ ହୋତି, ସେସାନି ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଚାଣାନି ୱିମୁତ୍ତାନୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବାନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ଚତୂସୁ ଞାଣେସୁ। ୱିପସ୍ସନାଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତଂ ମଗ୍ଗାଦିକିଚ୍ଚୱିଦୂରକିଚ୍ଚତ୍ତା ୱିପସ୍ସନାପରିଯୋସାନତ୍ତା ଚ।

ୱିମୁତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅସେଖଞ୍ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୨୧। ଅସେକ୍ଖେ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତତ୍ତା ଅସେଖଞ୍ଞାଣନ୍ତି ପରସ୍ସ ଲଦ୍ଧି, ନ ଅସେକ୍ଖେ ଅସେଖଧମ୍ମେ ପରିଯାପନ୍ନନ୍ତି ଇମମତ୍ଥମାହ ''ଏତେନ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ''ତି।

ଅସେଖଞ୍ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ୱିପରୀତକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୨୪। ଅସିଦ୍ଧେ ସିୱାତି ୱୋହାରଂ ୱିଯ ଅଞ୍ଞାଣେ…ପେ… ୱଦତି।

ୱିପରୀତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୨୮-୪୩୧।ଯନ୍ତି ଯଂ ଞାଣଂ। ସଚ୍ଚାନୁଲୋମନ୍ତି ସଚ୍ଚପ୍ପଟିୱେଧାନୁକୂଲଂ। ୱିପରୀତାନୁଯୋଗତୋ ପଭୁତି ଗଣେତ୍ୱା ''ଚତୁତ୍ଥ''ନ୍ତି ଆହ ନ ଅନିଯତସ୍ସ ନିଯାମଗମନାଯାତି ଅୱିପରୀତାନୁଯୋଗତୋ ପଭୁତି ଗଣେତ୍ୱା, ତଥା ସତି ପଞ୍ଚମଭାୱତୋ ୱିସେସଭାୱତୋ ଚ।

ନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଟିସମ୍ଭିଦାକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୩୨-୪୩୩।ସଙ୍କଂଞାଣନ୍ତି ଇଦଂ ''ଅରିଯାନ''ନ୍ତି ଇମିନା ନ ୱିସେସିତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଅନରିଯାନମ୍ପି ହି ଞାଣଂ ଞାଣମେୱା''ତି। ଅଥ ୱା ପାଳିଯଂ ଅୱିସେସେନ ସଙ୍କଂ ଞାଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଏୱମାହ। ଅରିଯସ୍ସ ଚେ ଞାଣନ୍ତି, ସୋ ପନ ପଟିକ୍ଖେପେଯ୍ୟାତି ଆହ ''ଅନରିଯସ୍ସ ଏତଂ ଞାଣଂ ସନ୍ଧାଯା''ତି।

ପଟିସମ୍ଭିଦାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଚିତ୍ତାରମ୍ମଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୩୬-୪୩୮।ୱତ୍ତଙ୍କପଟିଞ୍ଞାତି ଫସ୍ସାରମ୍ମଣେ ଞାଣଂ ୱତ୍ତଙ୍କଂ ଚେତୋପରିଯଞାଣନ୍ତି ଏୱଂ ପୱତ୍ତା ପଟିଞ୍ଞା।

ଚିତ୍ତାରମ୍ମଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅନାଗତଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୩୯-୪୪୦।ଅନନ୍ତରାନାଗତେପିଚିତ୍ତେ ଞାଣଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତତ୍ଥ ପନ ଖଣପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ୱିଯ ତାଦିସେନ ପରିକମ୍ମେନ କଦାଚି ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ତେନାହ ''ଅନନ୍ତରେ ଏକନ୍ତେନେୱ ଞାଣଂ ନତ୍ଥୀ''ତି।

ଅନାଗତଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୪୧-୪୪୨। ''ସଙ୍କସଙ୍ଖାରେସୁ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦିଟ୍ଠେସୂ''ତି ୱୁତ୍ତେ ଯଂ ଦସ୍ସନଭୂତଂ ଞାଣଂ, ତମ୍ପି ସଙ୍ଖାରସଭାୱତ୍ତା ତଥାଦିଟ୍ଠଂ ସିଯାତି ଅତ୍ଥତୋ ଆପଜ୍ଜତି, ଏୱଂଭୂତଂ ୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନଂ ୱଚନ''ନ୍ତି। ତଂ ପନ ଯସ୍ମା ''ତମ୍ପି ଞାଣଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦିଟ୍ଠଂ ହୋତୀ''ତି ପଟିଜାନନୱସେନ ପୱତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ''ଅନୁଜାନନୱଚନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାନଂ ପବନ୍ଧୱସେନ ପୱତ୍ତମାନାନଂ।

ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଞ୍ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଫଲଞ୍ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୪୩-୪୪୪।ଫଲପରୋପରିଯତ୍ତଂ ଫଲସ୍ସ ଉଚ୍ଚାୱଚତା। ବଲେନାତି ଞ୍ଞାଣବଲେନ।

ଫଲଞ୍ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୬। ଛଟ୍ଠୱଗ୍ଗୋ

୧। ନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୪୫-୪୪୭।ଏତସ୍ସ ଅରିଯସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ।

ନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୫୧।କାରଣଟ୍ଠେନ ଠିତତାତି କାରଣଭାୱେନ ବ୍ଯଭିଚରଣାଭାୱମାହ। ଯୋ ହି ଧମ୍ମୋ ଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଯଦା କାରଣଂ ହୋତି, ନ ତସ୍ସ ତଦା ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ଅତ୍ଥି, ସା ଚ ଅତ୍ଥତୋ କାରଣଭାୱୋଯେୱାତି ''କାରଣଭାୱୋଯେୱା''ତି ଆହ।

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ନିରୋଧସମାପତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୫୭-୪୫୯।ସଭାୱଧମ୍ମତଂ ପଟିସେଧେତି ତଦୁଭଯଲକ୍ଖଣରହିତସ୍ସ ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭାୱା। ''ୱୋଦାନମ୍ପି ୱୁଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱଚନତୋ ''ୱୋଦାନଞ୍ଚ ୱୁଟ୍ଠାନପରିଯାଯୋୱା''ତି ଆହ। ସଭାୱଧମ୍ମତ୍ତେ ସିଦ୍ଧେ ସଙ୍ଖତୱିଦୂରତାଯ ଅସଙ୍ଖତଂ ସିଯାତି ଆହ ''ସଭାୱଧମ୍ମତ୍ତାସାଧକତ୍ତା''ତି।

ନିରୋଧସମାପତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଛଟ୍ଠୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସତ୍ତମୱଗ୍ଗୋ

୧। ସଙ୍ଗହିତକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୭୧-୪୭୨।ସଙ୍ଗହିତାତି ସଙ୍ଗହଣାଦିୱସେନ ସଦ୍ଧିଂ ଗହିତା। ତେ ପନ ଯସ୍ମା ଏକୱିଧତାଦିସାମଞ୍ଞେନ ବଦ୍ଧା ୱିଯ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ଆହ ''ସମ୍ବନ୍ଧା''ତି।

ସଙ୍ଗହିତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସମ୍ପଯୁତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୭୩-୪୭୪। ଅନୁପ୍ପୱିସିତଙ୍କାନୁପ୍ପୱିସନଭାୱୋ ତେସଂ ଭେଦେ ସତି ଯୁଜ୍ଜେୟ୍ୟ, ନାଞ୍ଞଥାତି ଉପମାଭିନ୍ଦନେନ ଉପମେୟ୍ୟସ୍ସ ଭିନ୍ନତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନାନଉଓଓନ୍ତା…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି ଆହ।

ସମ୍ପଯୁତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଚେତସିକକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୭୫-୪୭୭।ଫସ୍ସିକାଦଯୋତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦୋ ୱୱତ୍ଥାୱାଚୀ। ତେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଦେସନାୟଂ ଦସ୍ସିତପ୍ପଭେଦା ୱେଦନାଦଯୋ ଗୟ୍ହନ୍ତି, ନ ତଂସମୁଟ୍ଠାନା ରୂପଧମ୍ମାତି ଆହ ‘‘ଏକୁପ୍ପାଦତାଦିୱିରହିତା ସହଜାତତା ନତ୍ଥୀ’’ତି।

ଚେତସିକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୭୯।ଫଲଦାନଭାୱଦୀପନତ୍ଥନ୍ତି ଫଲଦାନସଙ୍ଖାୱଦୀପନତ୍ଥଂ। ଫଲଦାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଚିତ୍ତେନ ଫଲଦାନଂ ପଧାନଭାୱେ ୱୁତ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞଥା ଦାନଭାୱୋତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଦାନଭାୱୋପି ହି ‘‘ଦାନଂ ଅନିଟ୍ଠଫଲ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତୋୟେୱାତି। ତନ୍ନିୱାରଣତ୍ଥନ୍ତି ଫଲଦାନନିୱାରଣତ୍ଥଂ। ଏତନ୍ତି ‘‘ଦାନଂ ଅନିଟ୍ଠଫଲ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନଂ। ଭେସଜ୍ଜାଦିୱସେନ ଆବାଧାନିଟ୍ଠତା ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ଅନିଟ୍ଠଫଲତାପରିୟାଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

କଥଂ ତଥେୱ ସୁତ୍ତଂ ସକୱାଦିପରୱାଦିୱାଦେସୁ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦନାୟ ‘‘ନ ପନ ଏକେନତ୍ଥେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମୋୱ ଦାନ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ନିୱତ୍ତନପକ୍ଖେୟେୱ ଏୱ-କାରୋ ଯୁତ୍ତୋ, ନ ସାଧନପକ୍ଖେ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଦାନଭାୱସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ଚେତସିକୋୱାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମୋୱା’’ତି ଚ। ତେନେୱାହ ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ହି ଦାନାନନ୍ତିଆଦି। ସଙ୍କରଭାୱମୋଚନତ୍ଥନ୍ତି ସତିପି ଦାନଭାୱେ ସଭାୱସଙ୍କରମୋଚନତ୍ଥଂ। ତେନାହ ‘‘ଚେତସିକସ୍ସା’’ତିଆଦି।

ଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପରିଭୋଗମଯପୁଞ୍ଞକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୮୫।ତସ୍ସା ଲଦ୍ଧିଯାତି ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ସମୋଧାନଂ ହୋତୀତି ଲଦ୍ଧିଯା। ଏତେସନ୍ତି ୱତ୍ତମାନଚିତ୍ତପରିଭୋଗମଯପୁଞ୍ଞାନଂ।

୪୮୬।ଅଯଂ ୱାଦୋ ହୀଯତି ପରିଭୋଗସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ। ଚାଗଚେତନାୟ ଏୱ ପୁଞ୍ଞଭାୱୋ, ନ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ। ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ପକାରେନ, ଅପରିଭୁତ୍ତେ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେ ପୁଞ୍ଞଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପରିଭୁତ୍ତେ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେ ପୁଞ୍ଞଭାୱତୋ ଏୱ ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନକାଲେ ଦିନ୍ନଂ ଅରହା ହୁତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତେ ତମ୍ପି ପୁଥୁଜ୍ଜନେ ଦାନମେୱାତି ନିଚ୍ଛିତଂ। ପରୱାଦୀପଟିକ୍ଖେପମୁଖେନ ସକୱାଦଂ ପତିଟ୍ଠାପେତି ପଠମୋ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପୋ, ଦୁତିଯୋ ପନ ଉଜୁକମେୱ ସକୱାଦଂ ପତିଟ୍ଠାପେତୀତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

ପରିଭୋଗମଯପୁଞ୍ଞକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଇତୋଦିନ୍ନକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୮୮-୪୯୧।ତେନେୱଚୀୱରାଦିଦାନେନାତି ଅନୁମୋଦନଂ ୱିନା ଦାଯକେନ ପୱତ୍ତିତଚୀୱରାଦିଦାନେନ। ତେନାହ ‘‘ସଯଂକତେନ କମ୍ମୁନା ୱିନାପୀ’’ତି। ଇମିନା କାରଣେନାତି ଅନୁମୋଦିତତ୍ତାୱ ତେସଂ ତତ୍ଥ ଭୋଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଏତେନ କାରଣେନ। ଯଦି ଯନ୍ତିଆଦି ପରୱାଦିନୋ ଲଦ୍ଧିପତିଟ୍ଠାପନାକାରଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ଯଦି ନ ଯାପେୟ୍ୟୁଂ, କଥଂ ଅନୁମୋଦେୟ୍ୟୁଂ, ଚିତ୍ତଂ ପସାଦେୟ୍ୟୁଂ, ପୀତିଂ ଉପ୍ପାଦେୟ୍ୟୁଂ, ସୋମନସ୍ସଂ ପଟିଲଭେୟ୍ୟୁନ୍ତି ଏକଚ୍ଚେ ଅଞ୍ଞେ ପେତେ ଅନୁମୋଦନାଦୀନି କତ୍ୱା ଯାପେନ୍ତେ ଦିସ୍ୱା ଅନୁମୋଦନାଦୀନି କରୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେ ଇତୋ ଦିନ୍ନେନ ଯାପେନ୍ତୀତି

ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଇତୋଦିନ୍ନକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ପଥଓ୍ୱୀକମ୍ମଓ୍ୱିପାକୋତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୪୯୨।ଅଉଓ୍ୱଜ୍ଝେହୀତି ଫସ୍ସଓ୍ୱଜ୍ଝେହି। ନ ହି ସୋ ଏଓ୍ୱ ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ହୋତି। ସୋତି ଫସ୍ସମେଓ୍ୱ ପଚ୍ଚାମସତି। ସାଓ୍ୱଜ୍ଜନେତି ଆଓ୍ୱଜ୍ଜନସହିତେ, ଆଓ୍ୱଜ୍ଜନଂ ପୁରେଚାରିକଂ କତ୍ୱା ଏଓ୍ୱ ପଓ୍ୱତ୍ତନକେତି ଅତ୍ଥୋ। କମ୍ମୂପନିସ୍ସଯଭୂତମେଓ୍ୱାତି ଯେନ କମ୍ମୁନା ଯଥାଓ୍ୱୁତ୍ତା ଫସ୍ସାଦଯୋ ନିବ୍ବତ୍ତିତା, ତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯଭୂତମେଓ୍ୱ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସାତି ଆଯତିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଦୁକ୍ଖସ୍ସ। ''ମୂଲତଣ୍ହା''ତି ଦସ୍ସେତୀତି ଯୋଜନା, ତଥା ''ଉପନିସ୍ସଯଭୂତ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି। କମ୍ମାଯୂହନସ୍ସ କାରଣଭୂତା ପୁରିମସିଦ୍ଧା ତଣ୍ହା କମ୍ମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ, କତୂପଚିତେ କମ୍ମେ ଭଓ୍ୱାଦୀସୁ ନମନଓ୍ୱସେନ ପଓ୍ୱତ୍ତା ହି ଓ୍ୱିପାକସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ।

୪୯୩। ଓ୍ୱକାସକତୁପ୍ପନ୍ନଂ ଅଖେପେତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାନଭାଓ୍ୱୋ ସକସମଯଓ୍ୱସେନ ଚୋଦନାଯ ଯୁଜ୍ଜମାନତା।

୪୯୪।କମ୍ମେ ସତୀତି ଇମିନା କମ୍ମସ୍ସ ପଥଓ୍ୱୀଆଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯତାମତ୍ତମାହ, ନ ଜନକତ୍ତଂ। ତେନାହ ''ତଂସଂଓ୍ୱତ୍ତନିକଂ ନାମ ହୋତୀ''ତି।

ପଥଓ୍ୱୀକମ୍ମଓ୍ୱିପାକୋତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଜରାମରଣଂଓ୍ୱିପାକୋତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୪୯୫।ଏକାରମ୍ମଣାତି ଇଦଂ ଅନାରମ୍ମଣତାସାଧନଓ୍ୱସେନ ସମ୍ପଯୋଗଲକ୍ଖଣାଭାଓ୍ୱସ୍ସ ଉଦ୍ଧଟତ୍ତା ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତସ୍ସେଓ୍ୱ ସମ୍ପଯୋଗଲକ୍ଖଣତ୍ତା।

୪୯୬।ଅବ୍ଯାକତାନନ୍ତି ଓ୍ୱିପାକାବ୍ଯାକତାନଂ। ଇତରଦ୍ୱଯ ଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବମେଓ୍ୱ ନତ୍ଥି।

୪୯୭।ତନ୍ତି ''ଅପରିସୁଦ୍ଧଓ୍ୱଣ୍ଣତା ଜରାଯେଓ୍ୱା''ତି ଓ୍ୱଚନଂ।

ଜରାମରଣଂଓ୍ୱିପାକୋତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଓ୍ୱିପାକୋଓ୍ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୫୦୧। ଓ୍ୱିପାକୋ ଓ୍ୱିପାକସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଯସ୍ସ ଓ୍ୱିପାକସ୍ସ ଓ୍ୱିପାକୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ''ତି। ''ତପ୍ପଚ୍ଚଯାପି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଓ୍ୱିପାକସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯା''ତିଆଦିଓ୍ୱଚନତୋ ପନ ଜାତିଜରାମରଣାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋତି ସକ୍କା ଓ୍ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ପୁରିମପଟିଞ୍ଞାଯାତି ''ଓ୍ୱିପାକୋ ଓ୍ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋ''ତି ପଟିଞ୍ଞାଯ। ଇମସ୍ସ ଚୋଦନସ୍ସାତି ''ଓ୍ୱିପାକୋ ଚ ଓ୍ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋ ଚା''ତିଆଦିନା ପଓ୍ୱତ୍ତସ୍ସ ଚୋଦନସ୍ସ।

ଓ୍ୱିପାକୋଓ୍ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସତ୍ତମଓ୍ୱଗ୍ଗଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅଟ୍ଠମଓ୍ୱଗ୍ଗୋ

୧। ଛଗତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୫୦୩-୫୦୪। ଓ୍ୱଣ୍ଣୋ ଏଓ୍ୱ ନୀଲାଦିଓ୍ୱସେନ ନିଭାତୀତି ଓ୍ୱଣ୍ଣନିଭା, ଓ୍ୱଣ୍ଣାଯତନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଣ୍ଠାନଂ ଦୀଘାଦି।

ଛଗତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅନ୍ତରାଭଵକଥାଵଣ୍ଣନା

୫୦୫।ଅନ୍ତରଟ୍ଠାନାନୀତି ଅନ୍ତରିକଟ୍ଠାନାନି। ନିଵାରକଟ୍ଠାନାନି ଭିନ୍ଦିତ୍ଵା ଚ ଆକାସେନ ଚ ଗମନତୋ। ଯଦି ସୋ ଭଵାନଂ ଅନ୍ତରା ନ ସିଯାତି ସୋ ଅନ୍ତରାଭଵୋ କାମଭଵାଦୀନଂ ଭଵାନଂ ଅନ୍ତରେ ଯଦି ନ ଭଵେଯ୍ୟ। ନ ନାମ ଅନ୍ତରାଭଵୋତି "ସଙ୍ଖେନ ସଙ୍ଖଂ ନତ୍ଥି ନାମ ଅନ୍ତରାଭଵୋ"ତି ଏଵଂ ପଵତ୍ତସ୍ସ ସକଵାଦିଵଚନସ୍ସ ପଟିକ୍ଖେପେ କାରଣଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ସ ପଟିକ୍ଖେପେ କାରଣଂ ହଦଯେ ଠପେତ୍ଵା ନ ପଟିକ୍ଖିପତି, ଅଥ ଖୋ ତଥା ଅନିଚ୍ଛନ୍ତୋ କେଵଲଂ ଲଦ୍ଧିଯା ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୫୦୬। ଜାତୀତି ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୫୦୭।ଏଵଂତଂ ତତ୍ଥ ନ ଇଚ୍ଛତୀତି କାମଭଵାଦୀସୁ ଵିଯ ତଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପରମ୍ପରଂ ତତ୍ଥ ଅନ୍ତରାଭଵାଵତ୍ଥାଯ ନ ଇଚ୍ଛତି। ସୋ ହି ତସ୍ସ ଭାଵିଭଵନିବ୍ବତ୍ତକକମ୍ମତୋ ଏଵ ପଵତ୍ତିଂ ଇଚ୍ଛତି, ତସ୍ମା ଜାତିଜରାମରଣାନି ଅନିଚ୍ଛତୋ କୁତୋ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପରମ୍ପରା। ଅଯଞ୍ଚ ଵାଦୋ ଅନ୍ତରାଭଵଵାଦୀନଂ ଏକଚ୍ଚାନଂ ଵୁତ୍ତୋ। ଯେ "ଅପ୍ପକେନ କାଲେନ ସତ୍ତାହେନେଵ ଵା ପଟିସନ୍ଧିଂ ପାପୁଣାତୀ"ତି ଵଦନ୍ତି, ଯେ ପନ "ତତ୍ଥେଵ ଚଵିତ୍ଵା ଆଯାତୀତି ସତ୍ତସତ୍ତାହାନୀ"ତି ଵଦନ୍ତି, ତେହି ଅନୁଞ୍ଞାତାଵ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପରମ୍ପରାତି ତେ ଅଧୁନାତନା ଦଟ୍ଠବ୍ବା ପାଠଇଯଂ "ଅନ୍ତରାଭଵେ ସତ୍ତା ଜାଯନ୍ତି ଜୀଯନ୍ତି ମୀଯନ୍ତି ଚଵନ୍ତି ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୀତି? ନ ହେଵଂ ଵତ୍ତବ୍ବେ"ତି ଆଗତତ୍ତା। ଯଥା ଚେତଂ, ଏଵଂ ନିରଯୂପଗାଦିଭାଵମ୍ପିସ୍ସ ଅଧୁନାତନା ପଟିଜାନନ୍ତି। ତଥା ହି ତେ ଵଦନ୍ତି "ଉଦ୍ଧଂପାଦୋ ତୁ ନାରକୋ"ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଯଂ ନିସ୍ସାଯ ପରଵାଦୀ ଅନ୍ତରାଭଵଂ ନାମ ପରିକପ୍ପେତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ "ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀତି ସୁତ୍ତପଦଂ ଅଯୋନିସୋ ଗହେତ୍ଵା"ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଇମସ୍ସ ହି "ଅଵିହାଦୀସୁ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଆଯୁଵେମଜ୍ଝଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ଵା ଅନ୍ତରା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ଅନଵସେସକିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ"ତି ସୁତ୍ତପଦସ୍ସ ଅଯମତ୍ଥୋ, ନ ଅନ୍ତରାଭଵଭୂତୋତି। ତସ୍ମା ଵୁତ୍ତଂ "ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀତି ସୁତ୍ତପଦଂ ଅଯୋନିସୋ ଗହେତ୍ଵା"ତି।

ଯେ ପନ "ସମ୍ଭଵେସୀତି ଵଚନତୋ ଅତ୍ଥେଵ ଅନ୍ତରାଭଵୋ। ସୋ ହି ସମ୍ଭଵଂ ଉପପତ୍ତିଂ ଏସତୀତି ସମ୍ଭଵେସୀ"ତି ଵଦନ୍ତି, ତେପି ଯେ ଭୂତାଵ ନ ପୁନ ଭଵିସ୍ସନ୍ତି, ତେ ଖୀଣାସଵା "ଭୂତାନଂ ଵା ସତ୍ତାନଂ ଠିତିଯା"ତି ଏତ୍ଥ "ଭୂତା"ତି ଵୁତ୍ତା। ତବ୍ବିଧୁରତାଯ ସମ୍ଭଵମେସନ୍ତୀତି ସମ୍ଭଵେସିନୋ, ଅପ୍ପହୀନଭଵସଂଯୋଜନତ୍ତା ସେକ୍ଖା ପୁଥୁଜ୍ଜନା। ଚତୂସୁ ଵା ଯୋନୀସୁ ଅଣ୍ଡଜଜଲାବୁଜା ସତ୍ତା ଯାଵ ଅଣ୍ଡକୋସଂ ଵତ୍ଥିକୋସଞ୍ଚ ନ ଭିନ୍ଦନ୍ତି, ତାଵ ସମ୍ଭଵେସୀ ନାମ, ଅଣ୍ଡକୋସତୋ ଵତ୍ଥିକୋସତୋ ଚ ନିକ୍ଖନ୍ତା ଭୂତା ନାମ। ସଂସେଦଜଓପପାତିକା ଚ ପଠମଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ସମ୍ଭଵେସୀ ନାମ, ଦୁତିଯଚିତ୍ତକ୍ଖଣତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଭୂତା ନାମ। ଯେନ ଵା ଇରିଯାପଥେନ ଜାଯନ୍ତି, ଯାଵ ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ନ ପାପୁଣନ୍ତି, ତାଵ ସମ୍ଭଵେସୀ ନାମ, ତତୋ ପରଂ ଭୂତା ନାମାତି ଏଵଂ ଉଜୁକେ ପାଠଇଅନୁଗତେ ଅତ୍ଥେ ସତି କିଂ ଅନିଦ୍ଧାରିତସ୍ସ ପତ୍ଥିଯେନ ଅନ୍ତରାଭଵେନ ଅତ୍ତଭାଵେନ ପରିକପ୍ପିତେନ ପଯୋଜନନ୍ତି ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବା।

ଯଂ ପନେକେ "ସନ୍ତାନଵସେନ ପଵତ୍ତମାନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଵିଚ୍ଛେଦେନ ଦେସନ୍ତରେସୁ ପାତୁଭାଵୋ ଦିଟ୍ଠୋ। ଯଥା ତଂ ଵୀହିଆଦିଅଵିଞ୍ଞାଣକସନ୍ତାନେ, ଏଵଂ ସଵିଞ୍ଞାଣକସନ୍ତାନେପି ଅଵିଚ୍ଛେଦେନ ଦେସନ୍ତରେ ପାତୁଭାଵେନ ଭଵିତବ୍ବଂ। ଅଯଞ୍ଚ ନଯୋ ସତି ଅନ୍ତରାଭଵେ ଯୁଜ୍ଜତି, ନାଞ୍ଞଥା"ତି ଯୁତ୍ତିଂ ଵଦନ୍ତି, ତେହି ଇଦ୍ଧିମତୋ ଚେତୋଵସିପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ଚିତ୍ତାନୁଗତିକଂ କାଯଂ ଅଧିଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ଖଣେନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକତୋ ଇଧୂପସଙ୍କମନେ ଇତୋ ଵା ବ୍ରହ୍ମଲୋକୂପଗମନେ ଯୁତ୍ତି ଵତ୍ତବ୍ବା। ଯଦି ସବ୍ବତ୍ଥେଵ ଵିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସେ ଧମ୍ମାନଂ ପଵତ୍ତି ନ ଇଚ୍ଛିତା, ଯଦିପି ସିଯା "ଇଦ୍ଧିମନ୍ତାନଂ ଇଦ୍ଧିଵିସଯୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ"ତି, ତଂ ଇଧାପି ସମାନଂ "କମ୍ମଵିପାକୋ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ"ତି ଵଚନତୋ, ତସ୍ମା ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତମେଵ। ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟସଭାଵା ହି ସଭାଵଧମ୍ମା, ତେ କତ୍ଥଚି ପଚ୍ଚଯଵସେନ ଵିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସେ ପାତୁଭଵନ୍ତି, କତ୍ଥଚି ଅଵିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସେ ଚ। ତଥା ହି ମୁଖଘୋସାଦୀହି ପଚ୍ଚଯେହି ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ଦେସେ ଆଦାସପବ୍ବତପଦେସାଦିକେ ପଟିବିମ୍ବପଟିଘୋସାଦିକଂ ନିବ୍ବତ୍ତମାନଂ ଦିଟ୍ଠନ୍ତି।

ଏତ୍ଥାହ – ପଟିବିମ୍ବଂ ତାଵ ଅସିଦ୍ଧତ୍ତା ଅସଦିସତ୍ତା ଚ ନ ନିଦସ୍ସନଂ। ପଟିବିମ୍ବଞ୍ହି ନାମ ଅଞ୍ଞଦେଵ ରୂପନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅସିଦ୍ଧମେତଂ। ସିଦ୍ଧିଯମ୍ପି ଅସଦିସତ୍ତା ନ ନିଦସ୍ସନଂ ସିଯା ଏକସ୍ମିଂ ଠାନେ ଦ୍ଵିନ୍ନଂ ସହଠାନାଭାଵତୋ। ଯତ୍ଥେଵ ହି ଆଦାସରୂପଂ ପଟିବିମ୍ବରୂପଞ୍ଚ ଦିସ୍ସତି, ନ ଚ ଏକସ୍ମିଂ ଦେସେ ରୂପଦ୍ଵଯସ୍ସ ସହଭାଵୋ ଯୁତ୍ତୋ ନିସ୍ସଯଭୂତଦେସତୋ, ଅସଦିସଞ୍ଚେତଂ ସନ୍ଧାନତୋ। ନ ହି ମୁଖସ୍ସ ପଟିବିମ୍ବସନ୍ଧାନଭୂତଂ ଆଦାସସନ୍ଧାନସମ୍ବନ୍ଧତ୍ତା ସନ୍ଧାନଂ ଉଦିସ୍ସ ଅଵିଚ୍ଛେଦେନ ଦେସନ୍ତରେ ପାତୁଭାଵୋ ଵୁଚ୍ଚତି, ନ ଅସନ୍ତାନନ୍ତି ଅସମାନମେଵ ତନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଯଂ ଵୁତ୍ତଂ "ପଟିବିମ୍ବଂ ନାମ ଅଞ୍ଞଦେଵ ରୂପନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅସିଦ୍ଧଂ ଏକସ୍ମିଂ ଠାନେ ଦ୍ଵିନ୍ନଂ ସହଠାନଭାଵତୋ"ତି, ତଯିଦଂ ଅସନ୍ତାନମେଵ ସହଠାନଂ ଚୋଦିତଂ ଭିନ୍ନନିସ୍ସଯତ୍ତା। ନ ହି ଭିନ୍ନନିସ୍ସଯାନଂ ସହଠାନଂ ଅତ୍ଥି। ଯଥା ଅନେକେସଂ ମଣିଦୀପାଦୀନଂ ପଭାରୂପଂ ଏକସ୍ମିଂ ପଦେସେ

ପୱତ୍ତମାନଂ ଅଚ୍ଛିଡମାନତାଯ ନିରନ୍ତରତାଯ ଚ ଅଭିନ୍ନଟ୍ଠାନଂ ୱିଯ ପଞ୍ଞାଯତି, ଭିନ୍ନନିସ୍ସଯତ୍ତା ପନ ଭିନ୍ନଟ୍ଠାନମେୱ ତଂ, ଗହଣୱିସେସେନ ତଥାଅଭିନ୍ନଟ୍ଠାନମତ୍ତଂ, ଏୱଂ ଆଦାସରୂପପଟିବିମ୍ବରୂପେସୁପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତାଦିସପଚ୍ଚଯସମୱାଯେନ ହି ତତ୍ଥ ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେୱ ୱିଗଚ୍ଛତି ଚ, ଏୱଞ୍ଚେତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଗୋଚରଭାୱୂପଗମନତୋ। ଅଞ୍ଞଥା ଆଲୋକେନ ୱିନାପି ପଞ୍ଞାଯେଯ୍ଯ, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱା ନ ଗୋଚରରୋ ୱିଯ ସିଯା। ତସ୍ସ ପନ ସାମଗ୍ଗିଯା ସୋ ଆନୁଭାୱୋ, ଯଂ ତଥା ଦସ୍ସନଂ ହୋତୀତି। ଅଚିନ୍ତେଯ୍ଯୋ ହି ଧମ୍ମାନଂ ସାମତ୍ଥିଯଭେଦୋତି ୱଦନ୍ତେନପି ଅଯମେୱତ୍ଥୋ ସାଧିତୋ ଭିନ୍ନନିସ୍ସଯସ୍ସପି ଅଭିନ୍ନଟ୍ଠାନସ୍ସ ୱିଯ ଉପଟ୍ଠାନତୋ। ଏତେନେୱ ଉଦକାଦୀସୁ ପଟିବିମ୍ବରୂପାଭାୱଚୋଦନା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ସିଦ୍ଧେ ଚ ପଟିବିମ୍ବରୂପେ ତସ୍ସ ନିଦସ୍ସନଭାୱୋ ସିଦ୍ଧୋଯେୱ ହୋତି ହେତୁଫଲାନଂ ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସତାୱିଭାୱନତୋ। ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅସଦିସତ୍ତା ନ ନିଦସ୍ସନ''ନ୍ତି, ତଦଯୁତ୍ତଂ। କସ୍ମା? ନ ହି ନିଦସ୍ସନଂ ନାମ ନିଦସ୍ସିତବ୍ବେନ ସବ୍ବଦା ସଦିସମେୱ ହୋତି। ଚୁତିକ୍ଖନ୍ଧାଧାନତୋ ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସେ ଉପପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧା ପାତୁଭୱନ୍ତୀତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସାଧନତ୍ଥଂ ମୁଖରୂପତୋ ୱିଚ୍ଛିନ୍ନେ ଠାନେ ତସ୍ସ ଫଲଭୂତଂ ପଟିବିମ୍ବରୂପଂ ନିବ୍ବତ୍ତତୀତି ଏତ୍ଥ ତସ୍ସ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଏତେନ ଅସନ୍ତାନଚୋଦନା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଯସ୍ମା ୱା ମୁଖପଟିବିମ୍ବରୂପାନଂ ହେତୁଫଲଭାୱୋ ସିଦ୍ଧୋ, ତସ୍ମାପି ସା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାୱ ହୋତି। ହେତୁଫଲଭାୱସମ୍ବନ୍ଧେସୁ ହି ସନ୍ତାନୱୋହାରୋ। ଯଥାୱୁତ୍ତୱୀହିକାରଣେହି ପଟିବିମ୍ବଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ବିମ୍ବତୋ ଆଦାସତୋ ଚ, ନ ଚେୱଂ ଉପପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସୁପ୍ପତ୍ତି। ଯଥା ଚେତ୍ଥ ପଟିବିମ୍ବରୂପଂ ନିଦସ୍ସିତଂ, ଏୱଂ ପଟିଘୋସଦୀପମୁଦ୍ଦାଦଯୋପି ନିଦସ୍ସିତବ୍ବା। ଯଥା ହି ପଟିଘୋସଦୀପମୁଦ୍ଦାଦଯୋ ସଦ୍ଦାଦିହେତୁକା ହୋନ୍ତି, ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅଗନ୍ତ୍ୱା ହୋନ୍ତି, ଏୱମେୱ ଇଦଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି।

ଅପିଚାଯଂ ଅନ୍ତରାଭୱୱାଦୀ ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ – ଯଦି ''ଧମ୍ମାନଂ ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସୁପ୍ପତ୍ତି ନ ଯୁତ୍ତା''ତି ଅନ୍ତରାଭୱୋ ପରିକପ୍ପିତୋ, ରାହୁଆଦୀନଂ ସରୀରେ କଥମନେକଯୋଜନସହସ୍ସନ୍ତରିକେସୁ ପାଦଟ୍ଠାନହଦଯଟ୍ଠାନେସୁ କାଯୱିଞ୍ଞାଣମନୋୱିଞ୍ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତି ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସେ ଯୁତ୍ତା। ଯଦି ଏକସନ୍ତାନଭାୱତୋ, ଇଧାପି ତଂସମାନଂ। ନ ଚେତ୍ଥ ଅରୂପଧମ୍ମଭାୱତୋ ଅଲଂ ପରିହାରାଯ ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସମ୍ବନ୍ଧତ୍ତା। ୱତ୍ତମାନେହି ତାୱ ପଚ୍ଚଯେହି ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସେ ଫଲସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ସିଦ୍ଧା, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ଅତୀତେହି ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେହି। ଯତ୍ଥ ୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ, ତତ୍ଥସ୍ସ ନିସ୍ସଯଭୂତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ସହଭାୱୀନଞ୍ଚ ଖନ୍ଧାନଂ ସମ୍ଭୱୋତି ଲଦ୍ଧୋକାସେନ କମ୍ମୁନା ନିବ୍ବତ୍ତିଯମାନସ୍ସ ଅୱସେସପଚ୍ଚଯନ୍ତରସହିତସ୍ସ ୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଯଂ ନାଲଂ ୱିଚ୍ଛିନ୍ନଦେସତା ୱିବନ୍ଧାଯ। ଯଥା ଚ ଅନେକକପ୍ପସହସ୍ସନ୍ତରିକାପି ଚୁତିକ୍ଖନ୍ଧା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯୋତି ନ କାଲଦୂରତା, ଏୱଂ ଅନେକଯୋଜନସହସ୍ସନ୍ତରିକାପି ତେ ତେସଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ନ ଦେସଦୂରତା। ଏୱଂ ଚୁତିକ୍ଖନ୍ଧନିରୋଧାନନ୍ତରଂ ଉପପତ୍ତିଟ୍ଠାନେ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମୱାଯେନ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖନ୍ଧା ପାତୁଭୱନ୍ତୀତି ନତ୍ଥେୱ ଅନ୍ତରାଭୱୋ। ଅସତି ଚ ତସ୍ମିଂ ଯଂ ତସ୍ସ କେଚି ''ଭାୱିଭୱନିବ୍ବତ୍ତକକମ୍ମୁନୋ ତତୋ ଏୱ ଭାୱିପୁରିମକାଲଭୱାକାରୋ ସଜାତିସୁଦ୍ଧଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଗୋଚରରୋ ଅହୀନିନ୍ଦ୍ରିଯୋ କେନଚି ଅପ୍ପଟିହତଗମନୋ ଗନ୍ଧାହାରୋ''ତି ଏୱମାଦିକାରଣାକାରାଦିଂ ୱଣ୍ଣେନ୍ତି, ତଂ ୱଞ୍ଝାତନଯସ୍ସ ରସ୍ସଦୀଘସାମତାଦିୱିୱାଦସଦିସନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅନ୍ତରାଭୱକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। କାମଗୁଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୧୦।ସବ୍ବେପୀତି କୁସଲାକୁସଲକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋପି। ତେସମ୍ପି ହି ଆଲମ୍ବନକରଣୱସେନ ସିଯା କମନଟ୍ଠତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଧାତୁକଥାଯଂ ''କାମଭୱୋ ପଞ୍ଚହି ଖନ୍ଧେହି ଏକାଦସହି ଆଯତନେହି ସତ୍ତରସହି ଧାତୂହି ସଙ୍ଗହିତୋ। କତିହି ଅସଙ୍ଗହିତୋ? ନ କେହିଚି ଖନ୍ଧେହି ଏକେନାଯତନେନ ଏକାଯ ଧାତୁଯା ଅସଙ୍ଗହିତୋ''ତି ଆଗତତ୍ତା ଆହ ''ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧାନମେୱ କାମଭୱଭାୱୋ ଧାତୁକଥାଯଂ ଦସ୍ସିତୋ''ତି। ପଞ୍ଚାତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତଦଞ୍ଞଗଣନନିୱତ୍ତନତ୍ଥୋତି ''ପଞ୍ଚ କାମଗୁଣା''ତି ୱଚନଂ ତତୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ତବ୍ଭାୱଂ ନିୱତ୍ତେତୀତି ଆହ ''ପଞ୍ଚେୱ କାମକୋଟ୍ଠାସା କାମୋତି ୱୁତ୍ତା''ତି। ତତୋ ଏୱ କାମଧାତୂତି ୱଚନଂ ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ନାମଂ, ତେସଂଯେୱ ନାମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଯିଦଂ ପରୱାଦିନୋ ମତିମତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ''ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନା''ତି। ଏୱଂ ୱଚନମତ୍ତନ୍ତି ଏୱଂ ''ପଞ୍ଚିମେ କାମଗୁଣା''ତି ୱଚନମତ୍ତଂ ନିସ୍ସାଯ, ନ ପନତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିପରୀତଂ ଅତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

କାମଗୁଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ରୂପଧାତୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୧୫-୫୧୬।ରୂପଧାତୂତି ୱଚନତୋତି ''କାମଧାତୁରୂପଧାତୁଅରୂପଧାତୂ''ତି ଏୱ ରୂପଧାତୂତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ରୂପୀଧମ୍ମେହେୱାତି ରୁପ୍ପନସଭାୱେହିଯେୱ ଧମ୍ମେହି। ''ତଯୋମେ ଭୱା''ତିଆଦିନା ପରିଚ୍ଛିନ୍ନାତି ତଯୋମେ ଭୱା , ତିସ୍ସୋ ଧାତୁଯୋତି ଚ ଏୱଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା। ''ଧାତୁଯା ଆଗତଟ୍ଠାନେ ଭୱେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବଂ, ଭୱସ୍ସ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ଧାତୁଯା ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା କାମରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମାୱ ତଂତଂଭୁମ୍ମଭାୱେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା।

ରୂପଧାତୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅରୂପଧାତୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୧୭-୫୧୮।ପୁରିମକଥାଯନ୍ତି ରୂପଧାତୁକଥାଯଂ। ଅୱିସେସେନାତି ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନୱସେନ ୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱା।

ଅରୂପଧାତୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ରୂପଧାତୁଯାଆଯତନକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୧୯।ଓକାସଭାୱେନାତି ୱତ୍ଥୁଭାୱେନ। ତଥାୱିଧନ୍ତି ଘାନାଦିଆକାରଂ।

ରୂପଧାତୁଯାଆଯତନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅରୂପେରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୨୪-୫୨୬।ନିସ୍ସରଣଂ ନାମ ନିସ୍ସରିତବ୍ବେ ସତି ହୋତି, ନ ଅସତି, ତସ୍ମା ''ଅରୂପଭୱେ ସୁଖୁମରୂପଂ ଅତ୍ଥି, ଯତୋ ନିସ୍ସରଣଂ ତଂ ଆରୁପ୍ପ''ନ୍ତି ଆହ।

ଅରୂପେରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ରୂପଂକମ୍ମନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୨୭-୫୩୭।ପକପ୍ପଯମାନାତି ପକାରେହି କପ୍ପଯମାନା ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଞ୍ଚ କିଚ୍ଚଂ ସମତ୍ଥଯମାନା। ତେନାହ ''ସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ଅଧିକଂ ବ୍ଯାପାରଂ କୁରୁମାନା''ତି।

ରୂପଂକମ୍ମନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୪୦।ଅନ୍ତଂଗହେତ୍ୱା ୱଦତୀତି ''ଅତ୍ଥି ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ଆଯୁ ଠିତି ଯପନା ଯାପନା ଇରିଯନା ୱତ୍ତନା ପାଲନା, ଅତ୍ଥି ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ପଞ୍ହେ ''ଅତ୍ଥି ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତି ଇମଂ ଅନ୍ତଂ ପରିଯୋସାନଂ ଗହେତ୍ୱା ୱଦତି। ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତୋ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ତଦୱଯୱସ୍ସ ଇଚ୍ଛତୀତି। ନ ହି ଅୱଯୱେହି ୱିନା ସମୁଦାଯୋ ନାମ ଅତ୍ଥି।

୫୪୧।ତମେୱାତି ଅରୂପଂ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତମେୱ।

୫୪୨।ତଦାପୀତି ସମାପଜ୍ଜନୱୁଟ୍ଠାନକାଲେପି।

୫୪୪-୫୪୫।ସୋ ଯୁତ୍ତୋ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ରୂପାରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ସକସମଯେ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା।

ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। କମ୍ମହେତୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୪୬। ''ପାଣାତିପାତକମ୍ମସ୍ସ ହେତୂ''ତିଆଦିକସ୍ସ ପରିହାନିକଥାଯଂ ଅନାଗତତ୍ତା ଯୋ ତତ୍ଥ ଆଗତନଯୋ, ତମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସେସନ୍ତି…ପେ… ୱଦତୀ''ତି ଆହ। ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନୱଚନନ୍ତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛାପନୱଚନଂ। ତଂ ପରୱାଦିଂ। ତଂତଂଲଦ୍ଧିସମ୍ପଟିଚ୍ଛାପନଂ ୱା ଗାହାପନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପକ୍ଖ''ନ୍ତିଆଦିମାହ।

କମ୍ମହେତୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅଟ୍ଠମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ନୱମୱଗ୍ଗୋ

୧। ଆନିସଂସଦସ୍ସାୱୀକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୪୭। ଦଟ୍ଠବ୍ବସ୍ସ ଆଦୀନୱତୋ ଆନିସଂସତୋ ଚ ଯଦିପି ପରୱାଦିନା ପଚ୍ଛା ନାନାଚିତ୍ତୱସେନ ପଟିଞ୍ଞାତଂ, ପୁବ୍ବେ ପନ ଏକତୋ କତ୍ୱା ପଟିଜାନି, ନ ଚ ତଂ ଲଦ୍ଧିଂ ପରିଚ୍ଚଜି। ତେନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାଯମଦ୍ଦନଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେୱାହ ''ଅନିଚ୍ଚ…ପେ… ପଟିଞ୍ଞାତତ୍ତା''ତି। ଆରମ୍ମଣୱସେନାତି ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ, ନ କିଚ୍ଚନିପ୍ଫତ୍ତିୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇଦଂ ଆନିସଂସକଥାନୁଯୁଞ୍ଜନଂ ଆନିସଂସଦସ୍ସନଞ୍ଚ। ଞାଣଂ ୱିପସ୍ସନା ପଟିୱେଧଞାଣସ୍ସ ୱିଯ ଅନୁବୋଧଞାଣସ୍ସପି ଯଥାରହଂ ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତୀସୁ କିଚ୍ଚକରଣଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଆନିସଂସଦସ୍ସାୱୀକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅମତାରମ୍ମଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୪୯।ଏୱମାଦିନା ସୁତ୍ତଭଯେନାତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ''ଅନାସୱଞ୍ଚ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମଂ ଦେସେସ୍ସାମି ଅନାସୱଗାମିନିଞ୍ଚ ପଟିପଦ''ନ୍ତିଆଦୀନି ସୁତ୍ତପଦାନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

ଅମତାରମ୍ମଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ରୂପଂସାରମ୍ମଣନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୫୨-୫୫୩। ''ତଦପ୍ପତିଟ୍ଠଂ ଅନାରମ୍ମଣ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ ପଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ ଆରମ୍ମଣ-ସଦ୍ଦୋ। ''ରୂପାଯତନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦୀସୁ ଓଲୁବ୍ଭଟ୍ଠୋତି ଆହ ''ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠୋ ଓଲୁବ୍ଭଟ୍ଠୋ''ତି। ଏୱଂ ୱିଭାଗେ ୱିଜ୍ଜମାନେତି ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତା ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠୋ, ଦଣ୍ଡରଜ୍ଜୁଆଦି ୱିଯ ଦୁବ୍ବଲସ୍ସ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ଆଲମ୍ବିତବ୍ବତାଯ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଟ୍ଠୋ ଓଲୁବ୍ଭଟ୍ଠୋ। ୱିସେସାଭାୱଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱସାମଞ୍ଞେନ କପ୍ପେତ୍ୱା ୱା।

ରୂପଂସାରମ୍ମଣନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅନୁସଯାଅନାରମ୍ମଣାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୫୪-୫୫୬। ''ଇମସ୍ମିଂ ସତୀ''ତି ଇମିନା ମଗ୍ଗେନ ଅନିରୁଦ୍ଧତାପି ସଙ୍ଗହିତାତି ଆହ ''ଅପ୍ପହୀନଭାୱ ଅତ୍ଥୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି। ନ ପନ ୱିଜ୍ଜମାନଭାତି ଅୱଧାରଣେନ ନିୱତ୍ତିତଂ ଦସ୍ସେତି, ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ଧରମାନତ୍ତା ଖଣତ୍ତଯସମଙ୍ଗିଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନୁସଯାଅନାରମ୍ମଣାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଞାଣଂଅନାରମ୍ମଣନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୫୭-୫୫୮। ଯସ୍ସ ଅଧିଗତତ୍ତା ଅରହତୋ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦୀସୁ ଅନୱସେସତୋ ସମ୍ମୋହୋ ୱିଗତୋ, ତଂ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଞାଣଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଯସ୍ମା ତସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସ ସତୋକାରିତା ୱିଯ ସମ୍ପଜାନକାରିତା, ତସ୍ମା ତେନ ଞାଣେନ ସୋ ଞାଣୀ। ସତିପଞ୍ଞାୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋ ହି ସୋ ଉତ୍ତମପୁରିସୋ।

ଞାଣଂଅନାରମ୍ମଣନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ୱିତକ୍କାନୁପତିତକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୬୨।ଦ୍ୱୀହିପୀତି ଦ୍ୱୀହି ୱିସେସେହି, ୱିସେସେନ ୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱିତକ୍କାନୁପତିତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରସଦ୍ଦକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୬୩।ସଦ୍ଦସୋତି ସଦ୍ଦପ୍ପକାରତୋ, ସୋ ପନ ପକାରୋ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନକାଲୱସେନ ଗହେତବ୍ବୋତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବତ୍ଥ ସବ୍ବଦା ୱା’’ତି। ତେ ଚ ଠାନକାଲା ‘‘ୱିତକ୍କଯତୋ’’ତିଆଦିୱଚନତୋ ଚିତ୍ତୱିସେସୱସେନ ଗହେତବ୍ବାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସୱିତକ୍କଚିତ୍ତେସୂ’’ତି। ‘‘ୱିତକ୍କେତ୍ୱା ୱାଚଂ ଭିନ୍ଦତୀ’’ତି ସୁତ୍ତପଦଂ ଅଯୋନିସୋ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରମତ୍ତଂ ସଦ୍ଦୋ’’ତି ଆହ।

ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରସଦ୍ଦକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ନଯଥାଚିତ୍ତସ୍ସୱାଚାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୬୫। ମୁସାୱାଦୋ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ଅନାପତ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ନଯଥାଚିତ୍ତସ୍ସୱାଚାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଅତୀତାନାଗତସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୬୮-୫୭୦।ସମନ୍ନାଗତପଞ୍ଞତ୍ତିଯାତି ସମଙ୍ଗିଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତିଯା। ତେନେୱାହ ‘‘ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମସମଙ୍ଗୀ ସମନ୍ନାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। ପଟିଲାଭପଞ୍ଞତ୍ତିଯାତି ଅଧିଗମନପଞ୍ଞତ୍ତିଯା। ଅଯନ୍ତି ‘‘ସମନ୍ନାଗତୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚମାନପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଯୋ ତଥା ୱତ୍ତବ୍ବାକାରୋ, ଅଯଂ ସମନ୍ନାଗତପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି।

ଅତୀତାନାଗତସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନୱମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଦସମୱଗ୍ଗୋ

୧। ନିରୋଧକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୭୧-୫୭୨। ସକସମଯେ ‘‘ପୁରିମଚିତ୍ତସ୍ସ ନିରୋଧାନନ୍ତରଂ ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଇଚ୍ଛିତଂ, ପରୱାଦୀ ପନ ‘‘ଯସ୍ମିଂ ଖଣେ ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତଂ, ତସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ କିରିଯମଯଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱଦତି। ଏୱଂ ସତି ପୁରିମପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତାନଂ ସହଭାୱୋପି ଅନୁଞ୍ଞାତୋ ହୋତି। ତେନାହ

‘‘ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେନ ସହେୱା’’ତି। ତଥା ଚ ସତି ୱିପାକକିରିୟକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ୱିୟ କିରିୟୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ୱିପାକୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧାନଂ କିରିୟକିରିୟକ୍ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତନୟେନ ସହଭାୱୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଉପପତ୍ତିଭୱଭାୱେନ ଏସିୟା ଇଚ୍ଛିତବ୍ବାତି ଉପପତ୍ତେସିୟା ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧା, ତେ ଚ ୟେଭୁୟ୍ୟେନ ଭୱଙ୍ଗପରିୟାୟକାତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉପପତ୍ତେସିୟନ୍ତି ସଙ୍ଖଂ ଗତସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତସ୍ସା’’ତି। ଆଦିପରିୟୋସାନମତ୍ତଞ୍ହି ତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଚୁତିଚିତ୍ତଂ, ତଦାରମ୍ମଣଂ ଭୱଙ୍ଗନ୍ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ କିରିୟାୱେମଜ୍ଝେ ପତିତତ୍ତା କିରିୟାଚତୁକ୍ଖନ୍ଧଗ୍ଗହଣେନ ଗହଣଂ ୟୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନନ୍ତି ହି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ନ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂୟେୱ ଗହଣଂ, ଅଥ ଖୋ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣାନମ୍ପୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ନିରୋଧକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିସ୍ସମଗ୍ଗକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୭୬।ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ଉପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତାଦିଅୱିତଥେକପ୍ପକାରତାଲକ୍ଖଣଂ। କାମଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅୱତ୍ଥୁକମ୍ପି ହୋତି, ସୱତ୍ଥୁକଭ୍ଭେ ପନ ତମ୍ପି ଉପ୍ପନ୍ନୱତ୍ଥୁକମେୱ। ତଥା ହି ପାଠଇଯଂ ଠପନାୟଂ ‘‘ହଞ୍ଚି ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣା ଉପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣା’’ତ୍ୱେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସପି ଉପ୍ପନ୍ନୱତ୍ଥୁକତାପରିୟାୟୋ ଅତ୍ଥୀତି ‘‘ପଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାଣା’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଛ ୱିଞ୍ଞାଣା ଉପ୍ପନ୍ନୱତ୍ଥୁକା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ନୋ ଚ ୱତ ରେ ୱତ୍ତବ୍ବେ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିସ୍ସ ଅତ୍ଥି ମଗ୍ଗଭାୱନା’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଛ ୱିଞ୍ଞାଣା…ପେ… ଅଧିପ୍ପେତ’’ନ୍ତି।

୫୭୭। ‘‘ଅନିମିତ୍ତଂ ସୁଞ୍ଞତଂ ଅପ୍ପଣିହିତ’’ନ୍ତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ତେ ପରିୟାୟା। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅନିମିତ୍ତଗାହିଭାୱେ ସୁଞ୍ଞତାରମ୍ମଣତାପି ସିୟାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତଦେୱ ସୁଞ୍ଞତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ’’ତି।

ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିସ୍ସମଗ୍ଗକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାସାଭୋଗାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୮୪-୫୮୬।ସା ପନ ନମିତ୍ୱା ପୱତ୍ତି। ଆରମ୍ମଣପ୍ପକାରଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠପ୍ପକାରସ୍ସ ଗହଣଂ। ୟେନ ଆରମ୍ମଣପ୍ପକାରଗ୍ଗହଣେନ କୁସଲଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଲୋଭାଦୀହି ସମ୍ପୟୋଗୋ ଅକୁସଲଚିତ୍ତସ୍ସ ଲୋଭାଦୀହି ସମ୍ପୟୋଗୋ ହୋତି, ସୋ ଆଭୋଗୋତି ଦସ୍ସେତି।

ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାସାଭୋଗାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଦ୍ୱୀହିସୀଲେହୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୮୭-୫୮୯।ଅପ୍ପୱତ୍ତିନିରୋଧନ୍ତି ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧଂ। ସୀଲସ୍ସ ୱୀତିକ୍କମୋୟେୱ ନିରୋଧୋ ସୀଲୱୀତିକ୍କମନିରୋଧୋ। ନିନ୍ନାନଂ ଖଣିକନିରୋଧଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋ।

ଦ୍ୱୀହିସୀଲେହୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସୀଲଂଅଚେତସିକନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୯୦-୫୯୪।ଠିତେନ ଅୱିନଟ୍ଠେନ। ଉପଚୟେନାତି ସୀଲଭୂତେନ କମ୍ମୂପଚୟେନ। ‘‘ଦାନଂ ଅଚେତସିକ’’ନ୍ତି କଥାୟଂ ୱୁତ୍ତନୟେନାତି ୟଥା ‘‘ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଚେତସିକୋ ଧମ୍ମୋ ଦାନନ୍ତି? ଆମନ୍ତା। ଦାନଂ ଅନିଟ୍ଠଫଲନ୍ତି…ପେ… ତେନ ହି ଚେତସିକୋ ଧମ୍ମୋ ଦାନ’’ନ୍ତି ପାଠଇ ପୱତ୍ତା, ଏୱଂ ତଦନୁସାରେନ ‘‘ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଚେତସିକଂ ସୀଲନ୍ତି? ଆମନ୍ତା। ସୀଲଂ ଅନିଟ୍ଠଫଲ’’ନ୍ତିଆଦିନା ସୀଲସ୍ସ ଚେତସିକଭାୱସାଧକାନି ସୁତ୍ତପଦାନି ଚ ଆନେତ୍ୱା ତଦତ୍ଥଦସ୍ସନୱସେନ ଅଚେତସିକୋ ରୂପାଦିଧମ୍ମୋ ଆୟତିଂ ୱିପାକଂ ଦେତି। ୟଦି ସୋ ସୀଲଂ ଭୱେୟ୍ୟ, ୱିନା ସଂୱରସମାଦାନେନ ୱିନା ୱିରତିୟା ସୀଲୱା ନାମ ସିୟା। ୟସ୍ମା ପନ ସମାଦାନଚେତନା ୱିରତି ସଂୱରୋ ସୀଲଂ, ତସ୍ମା ‘‘ସୀଲଂ ଇଟ୍ଠଫଲଂ କନ୍ତଫଲ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୟୋଜନା କାତବ୍ବାତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱୁତ୍ତନୟେନା’’ତି, ୱୁତ୍ତନୟାନୁସାରେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ୟସ୍ମା ପନ ପାଠଇୟଂ ୟଥା ‘‘ସୀଲଂ ଅଚେତସିକ’’ନ୍ତି କଥା ଆଗତା, ତଥା ‘‘ଦାନଂ ଅଚେତସିକ’’ନ୍ତି ୱିସୁଂ ଆଗତା କଥା ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ‘‘ସା ପନ କଥା ମଗ୍ଗିତବ୍ବା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସୀଲଂଅଚେତସିକନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ସମାଦାନହେତୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୯୮-୬୦୦। ସମାଦାନହେତୁକଥାଯଂ ''ଫସ୍ସୋ ଦେତୀ''ତି ଆରଭିତ୍ୱା ଯାୱ କଣ୍ହସୁକ୍କସପ୍ପଟିଭାଗା ଧମ୍ମା ସମ୍ମୁଖୀଭାୱଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଆରାମରୋପାଦିସୁତ୍ତାହରଣଞ୍ଚାତି ଏତ୍ତକମେୱ ପରିଭୋଗକଥାଯ ସଦିସନ୍ତି ଆହ ''ସମାଦାନ…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବା''ତି।

ସମାଦାନହେତୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଅୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୦୩-୬୦୪। ମହାଭୂତାନି ଉପାଦାଯ ପୱତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞଚିତ୍ତକ୍ଖଣେପି ଲବ୍ଭମାନୋ କୁସଲାକୁସଲାନୁବନ୍ଧୋ ଅୱିଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଅଯଂ ୱାଦୋ ''ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ଅପ୍ପଟିଘୋ''ତି ଇମିନା ସଙ୍ଗହିତୋତି ତତୋ ଅଞ୍ଞାନୁବନ୍ଧାଯଂ ''ଆଣତ୍ତିଯା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଆଣତ୍ତିଯା… ପେ… ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଆଣତ୍ତୋ ଯଦା ଆଣତ୍ତଭାୱେନ ୱିହିଂସାଦିକିରିଯଂ ସାଧେତି, ତଦା ଆଣତ୍ତିଯା ପାଣାତିପାତାଦୀସୁ ଅଙ୍ଗଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସା ପନାଣତ୍ତି ପାରିୱାସିକଭାୱେନ ୱିଞ୍ଞତ୍ତିରହିତା ନାମ ହୋତୀତି ପରୱାଦିନୋ ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଏକସ୍ମିଂ ଦିୱସେ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯୋ ପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୧୧। ଏକାଦସମୱଗ୍ଗୋ

୪। ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୧୪-୬୧୫। ''ଅନ୍ଧକା''ତି ୱୁତ୍ତା ପୁବ୍ବସେଲିଯଅପରସେଲିଯରାଜଗିରିକସିଦ୍ଧତ୍ଥିକାପି ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ମହାସଙ୍ଘିକା ଏୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପୁବ୍ବେ…ପେ… ଭୱେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞେତି ୱଚନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କଥାନଂ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଭାୱତୋ। ପୁରିମକାନଞ୍ହି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦିସମଙ୍ଗୀ ''ଞାଣୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଇମେସଂ ସୋ ଏୱ ''ଞାଣୀ''ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ରାଗୱିଗମୋ ରାଗସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ, ତଥା ଅଞ୍ଞାଣୱିଗମୋ। ଯଥା ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନାୱିଜ୍ଜୋ ''ଞାଣୀ''ତି, ପଟିପକ୍ଖତୋ ''ଅଞ୍ଞାଣୀ''ତି, ଏୱଂ ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନାୱିଜ୍ଜୋ ''ଅଞ୍ଞାଣୀ''ତି, ପଟିପକ୍ଖତୋ ''ଞାଣୀ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିଗତତ୍ତା ସୋ ''ଞାଣୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଆପଜ୍ଜତି, ନ ପନ ସତତଂ ସମିତଂ ଞାଣସ୍ସ ପୱତ୍ତନତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଇଦ୍ଧିବଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୨୧-୬୨୪। ଯସ୍ମିଂ ଆଯୁକପ୍ପେ କମ୍ମକ୍ଖଯେନ ମରଣଂ ହୋତି, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''କମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକୱସେନା''ତି, ଯସ୍ମିଂ ପନ ଆଯୁକ୍ଖଯେନ ମରଣଂ ହୋତି, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ''ୱସ୍ସଗଣନାଯା''ତି। ତତ୍ଥ ''ନ ଚ ତାୱ କାଲଂ କରୋତି, ଯାୱ ନ ତଂ ପାପକମ୍ମଂ ବ୍ୟନ୍ତୀ ହୋତୀ''ତି (ମ। ନି। ୩।୨୫୦; ଅ। ନି। ୩।୩୬) ୱଚନତୋ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନିରଯେ କମ୍ମକ୍ଖଯେନ ମରଣଂ ହୋତୀତି ଆହ ''କମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକୱସେନ ୱାତି ନିରଯଂୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ''ୱସ୍ସସତଂ ୱସ୍ସସହସ୍ସଂ ୱସ୍ସସତସହସ୍ସାନୀ''ତିଆଦିନା ମନୁସ୍ସାନଂ ଦେୱାନଞ୍ଚ ଆଯୁପରିଚ୍ଛେଦୱଚନତୋ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ତେସଂ ଆଯୁକ୍ଖଯେନ ମରଣଂ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ୱସ୍ସଗଣନାଯ ୱାତି ମନୁସ୍ସେ ଚାତୁମହାରାଜିକାଦିଦେୱେ ଚ ସନ୍ଧାଯା''ତି। ''ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଇଦ୍ଧିବଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮. ସମାଧିକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୨୫-୬୨୬.ସମଂ ଠପନଟ୍ଠେନାତି ସମଂ ୱିସମଂ ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚାଦିଂ ପଟିବାହିତ୍ୱା, ୱିକ୍ଖେପମେୱ ୱା ୱିଦ୍ଧଂସେତ୍ୱା ଠପନଟ୍ଠେନ. ‘‘ଚିତ୍ତସନ୍ତତି ସମାଧୀ’’ତି ୱଦନ୍ତେନ ତସ୍ସ ଚେତସିକଭାୱୋ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଚେତସିକନ୍ତରଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା’’ତି. ଭାୱନାଯ ଆହିତୱିସେସାଯ ଏକଗ୍ଗତାଯ ୱିଜ୍ଜମାନୱିସେସପଟିକ୍ଖେପୋ ଛଲଂ, ସୋ ପନସ୍ସ ଅନାହିତୱିସେସାଯ ଏକଗ୍ଗତାଯ ସାମଞ୍ଞେନାତି ଆହ ‘‘ସାମଞ୍ଞମତ୍ତେନା’’ତି.

ସମାଧିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା.

୯. ଧମ୍ମଟ୍ଠିତତାକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୨୭.ଅୱିଜ୍ଜାଯଯା ଠିତତାତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱେ ଯା ନିଯତତା ଧମ୍ମନିଯାମତାସଙ୍ଖାତା, ଯା ଠିତସଭାୱତା ନିପ୍ଫନ୍ନା , ନ ଧମ୍ମମତ୍ତତାଟ୍ଠିତତାଯ ନିପ୍ଫନ୍ନାଯ ୱସେନ, ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱସଙ୍ଖାତା ଠିତତା ପଚ୍ଚଯତା ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ. ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଭାୱରହିତସ୍ସାତି ଇଦଂ ସହଜାତନିସ୍ସଯାଦିପଚ୍ଚଯାନଂ ପଟିକ୍ଖେପପଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯତାମତ୍ତସ୍ସ. ସବ୍ବୋ ତାଦିସୋତି ଇମିନା ସମନନ୍ତରଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯନତ୍ଥିୱିଗତାସେୱନାଦିକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି. ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯତଞ୍ଚାତି ଏତ୍ଥାପି ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ. ଏତ୍ଥ ପନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସପି ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ସଙ୍ଖାରାନମ୍ପି ୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ. ତେନାହ ‘‘ତସ୍ସା ଚ ଇତରା’’ତି.

ଧମ୍ମଟ୍ଠିତତାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା.

୧୦. ଅନିଚ୍ଚତାକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୨୮. ରୂପାଦୀନଂ ଅନିଚ୍ଚତା ରୂପାଦିକେ ସତି ହୋତି, ଅସତି ନ ହୋତୀତି ଇମିନା ପରିଯାଯେନ ତସ୍ସା ତେହି ସହ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଉପ୍ପାଦାଦୀସୁ ତୀସୁ ଲକ୍ଖଣେସୁ ଅନିଚ୍ଚତାୱୋହାରୋ ହୋତୀତି ଯଥା ତଯୋ ଦଣ୍ଡେ ଉପାଦାଯ ପୱତ୍ତୋ ତିଦଣ୍ଡୱୋହାରୋ ତେସୁ ସବ୍ବେସୁ ହୋତି, ଏୱଂ ଜାତିଜରାମରଣଧମ୍ମୋ ନ ନିଚ୍ଚୋ ଅନିଚ୍ଚୋ, ତସ୍ସ ଜାତିଆଦିପକତିତା ଅନିଚ୍ଚତାସଦ୍ଦେନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଉପ୍ପାଦାଦୀସୁ ଲକ୍ଖଣେସୁ ଅନିଚ୍ଚତାୱୋହାରୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତୀସୁ…ପେ… ହୋତୀ’’ତି. ୱିଭାଗାନୁଯୁଞ୍ଜନୱସେନାତି ପଭେଦାନୁଯୁଞ୍ଜନୱସେନ. ତତ୍ଥ ଯଥା ଜରାଭଙ୍ଗୱସେନ ଅନିଚ୍ଚତା ପାକଟା ହୋତି, ନ ତଥା ଜାତିୱସେନାତି ପାଠଇଯଂ ଜରାମରଣୱସେନେୱ ଅନିଚ୍ଚତାୱିଭାଗୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ.

ଅନିଚ୍ଚତାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା.

ଏକାଦସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା.

୧୨. ଦ୍ୱାଦସମୱଗ୍ଗୋ

୧. ସଂୱରୋକମ୍ମନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୩୦-୬୩୨. ସବ୍ବସ୍ସପି ମନସୋ ମନୋଦ୍ୱାରଭାୱତୋ ‘‘ୱିପାକଦ୍ୱାରନ୍ତି ଭୱଙ୍ଗମନଂ ୱଦତୀ’’ତି ଆହ.

ସଂୱରୋକମ୍ମନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା.

୨. କମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୩୩-୬୩୫.ସୱିପାକାପିଦସ୍ସିତାଯେୱ ନାମ ହୋତି ୱୁତ୍ତାୱସିଟ୍ଠା ସୱିପାକାତି ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧତ୍ତା.

କମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା.

୪। ସଢଆୟତନକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୩୮-୬୪୦। ମନାୟତନେକଦେସସ୍ସ ୱିପାକସ୍ସ ଅତ୍ଥିତାୟ ‘‘ଅୱିସେସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସଢଆୟତନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୪୧-୬୪୫।ଅସ୍ସାତି ଇମସ୍ସ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମସ୍ସ। ତେନାହ ‘‘ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମଭାୱେ ଚ ନିୟାମଂ ଇଚ୍ଛସୀ’’ତି। ଯେନ ଆନନ୍ତରିୟକମ୍ମେନ। ଅନ୍ତରାତି ସତ୍ତ ଭୱେ ଅନିଦ୍ଧରିତ୍ୱା ତେସଂ ଅନ୍ତରେଯେୱ। କେଚୀତି ଅଭୟଗିରିୱାସିନୋ। ଅପରେତି ପଦକାରା। ତସ୍ସାତି ଯୋ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋତି ୱା, କୋଲଂକୋଲୋତି ୱା, ଏକବୀଜୀତି ୱା ଭଗୱତା ଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ବ୍ୟାକତୋ, ତସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦା ଅନ୍ତରା ଉପରିମଗ୍ଗାଧିଗମୋ ନତ୍ଥି ଅୱିତଥଦେସନତ୍ତା। ଯଥାପରିଚ୍ଛେଦମେୱ ତସ୍ସ ଅଭିସମୟୋ, ସ୍ୱାୟଂ ୱିଭାଗୋ ତେସଂଯେୱ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରୋପରିୟତ୍ତେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ ଭୱନିୟାମେନ ତାଦିସସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ। ଯସ୍ମା କସ୍ସଚି ମୁଦୁକାନିପି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ପଚ୍ଚୟୱିସେସେନ ତିକ୍ଖଭାୱଂ ଆପଜ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ, ତସ୍ମା ତାଦିସଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଭବ୍ବୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ସୋ ଅଭବ୍ବୋ ନାମା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ଭଗୱା ନ ତାଦିସଂ ‘‘ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ’’ତିଆଦିନା ନିୟମେତ୍ୱା ବ୍ୟାକରୋତି, ତସ୍ମା ଆହ ‘‘ନ ପନ ଅନ୍ତରା ଅଭିସମେତୁଂ ଭବ୍ବତା ୱୁତ୍ତା’’ତି। ଅୟଞ୍ଚ ନୟୋ ଏକନ୍ତେନ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବୋ। ଅଞ୍ଞଥା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସଙ୍କରୋ ସିୟାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଦି ଚା’’ତିଆଦିମାହ।

ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦ୍ୱାଦସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ତେରସମୱଗ୍ଗୋ

୧। କପ୍ପଟ୍ଠକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୫୪-୬୫୭। ‘‘ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତାଧିପ୍ପାୟମେୱା’’ତି ଇଦଂ ଇଦ୍ଧିବଲକଥାୟଂ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତୀତଂ ଅନାଗତନ୍ତି ଇଦଂ ଅୱିସେସେନ କପ୍ପଂ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟାତି ପଟିଞ୍ଞାତତ୍ତା ଚୋଦେତୀ’’ତିଆଦି, ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ହେଟ୍ଠାତି ଇଦ୍ଧିବଲକଥାୟ’’ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ‘‘ଦ୍ୱେ କପ୍ପେ’’ତିଆଦିଆୟୁପରିଚ୍ଛେଦାତିକ୍କମସମତ୍ଥତାଚୋଦନାୱସେନ ଆଗତା, ଇଧ ପନ ସଙ୍ଘଭେଦକୋ ଆୟୁକପ୍ପମେୱ ଅଟ୍ଠତ୍ୱା ଯଦି ଏକଂ ମହାକପ୍ପଂ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟ, ଯଥା ଏକଂ, ଏୱଂ ଅନେକେପି କପ୍ପେ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟାତି ଚୋଦନା କାତବ୍ବା।

କପ୍ପଟ୍ଠକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ନିୟତସ୍ସନିୟାମକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୬୩-୬୬୪।ଅପ୍ପତ୍ତନିୟାମାନନ୍ତି ଯେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନମିଚ୍ଛତ୍ତସମ୍ମତ୍ତନିୟତଧମ୍ମା ପୁଗ୍ଗଲା, ତେସଂ ଧମ୍ମୋ। କେ ପନ ତେ? ଯଥାୱୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲସନ୍ତାନପରିୟାପନ୍ନା ଧମ୍ମା। ତେ ହି ଭୂମିତ୍ତୟପରିୟାପନ୍ନତାୟ ‘‘ତେଭୂମକା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଯେ ପନ ପତ୍ତନିୟାମାନଂ ସନ୍ତାନେ ପୱତ୍ତା ଅନିୟତଧମ୍ମା, ନ ତେସମେତ୍ଥ ସଙ୍ଗହୋ କତୋ। ନ ହି ତେହି ସମନ୍ନାଗମେନ ଅନିୟତତା ଅତ୍ଥି। ତେନେୱାହ ‘‘ତେହି ସମନ୍ନାଗତୋପି ଅନିୟତୋୟେୱା’’ତି। ଇମଂ ୱୋହାରମତ୍ତନ୍ତି ଇମିନା ନିୟାମୋ ନାମ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି, ଉପଚିତସମ୍ଭାରତାୟ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝିତୁଂ ଭବ୍ବତାୱ ତଥା ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଦସ୍ସେତି। ନିୟତୋତି ୱଚନସ୍ସ କାରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋତି ଯୋଜନା। ଉଭୟସ୍ସପୀତି ନିୟତୋ ନିୟାମଂ ଓକ୍କମତୀତି ୱଚନଦ୍ୱୟସ୍ସ।

ନିୟତସ୍ସନିୟାମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅସାତରାଗକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୭୪।ଏୱଂ ପୱତ୍ତମାନୋତି "ଅହୋ ୱତ ମେ ଭୱେୟ୍ୟା"ତି ଏୱଂ ପତ୍ଥନାକାରେନ ପୱତ୍ତମାନୋ। ଅଞ୍ଞଥାତି ନନ୍ଦନାଦିଆକାରେନ।

ଅସାତରାଗକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଧମ୍ମତଣ୍ହାଅବ୍ୟାକତାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୭୬-୬୮୦।ଗହେତ୍ୱାତି ଏତେନ ଗହଣମତ୍ତମେୱ ତଂ, ନ ପନ ସା ତାଦିସୀ ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି। ନ ହି ଲୋକୁତ୍ତରାରମ୍ମଣା ଅବ୍ୟାକତା ୱା ତଣ୍ହା ଅତ୍ଥୀତି। ତୀହି କୋଟ୍ଠାସେହୀତି କାମଭୱୱିଭୱତଣ୍ହାକୋଟ୍ଠାସେହି। ରୂପତଣ୍ହାଦିଭେଦା ଛପି ତଣ୍ହା।

ଧମ୍ମତଣ୍ହାଅବ୍ୟାକତାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତେରସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। ଚୁଦ୍ଦସମୱଗ୍ଗୋ

୧। କୁସଲାକୁସଲପଟିସନ୍ଦହନକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୮୬-୬୯୦। ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟଭାୱୋଯେୱେତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧାନଂ ଘଟନଞ୍ଚାତି ଆହ "ଅନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପାଦେତୀ"ତି।

କୁସଲାକୁସଲପଟିସନ୍ଦହନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସଳାଯତନୁପ୍ପତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୯୧-୬୯୨।କେଚି ୱାଦିନୋତି କାପିଲେ ସନ୍ଧାଯାହ। ତେ ହି ଅଭିବ୍ୟତ୍ତୱାଦିନୋ ୱିଜ୍ଜମାନମେୱ କାରଣେ ଫଲଂ ଅନଭିବ୍ୟତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ଠିତଂ ପଚ୍ଛା ଅଭିବ୍ୟତ୍ତିଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ୱଦନ୍ତା ବୀଜାୱତ୍ଥାଯ ୱିଜ୍ଜମାନାପି ରୁକ୍ଖାଦୀନଂ ନ ଅଙ୍କୁରାଦଯୋ ଆୱିଭୱନ୍ତି, ବୀଜମତ୍ତଂ ଆୱିଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀତି କଥେନ୍ତି।

ସଳାଯତନୁପ୍ପତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୯୩-୬୯୭।ଅନନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାନନ୍ତରଂ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣୁପ୍ପତ୍ତିଂ ମଞ୍ଞମାନୋ। ସୋତୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ୱଚନେନେୱ ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସନ୍ନିସ୍ସଯତା ରୂପାରମ୍ମଣତା ଚ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା, ପଟିଞ୍ଞାତା ଚ ସୋତସନ୍ନିସ୍ସଯତା ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣତା ଚାତି ଆହ "ନ ସୋ ଚକ୍ଖୁମ୍ହି ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣ"ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣନ୍ତି "ସୋତୱିଞ୍ଞାଣଂ ଇଚ୍ଛତୀ"ତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ତଯିଦଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଲଦ୍ଧିଯା ଏୱଂ ଞାଯତୀତି ଆହ "ଅନନ୍ତରୂପଲଦ୍ଧିୱସେନ ଆପନ୍ନତ୍ତା"ତି।

ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅରିଯରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୯୮-୬୯୯।ସମ୍ମାୱାଚାଦୀତି ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତା। ତତ୍ଥ ସମ୍ମାୱାଚା ସଦ୍ଦସଭାୱା, ଇତରୋ ଚ କାଯୱିଞ୍ଞତ୍ତିସଭାୱୋ, ଉଭଯମ୍ପି ୱା ୱିଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ରୂପନ୍ତିସ୍ସ ଲଦ୍ଧି।

ଅରିଯରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଅଞ୍ଞୋଅନୁସଯୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୦୦-୭୦୧।ତସ୍ମିଂ ସମଯେତି କୁସଲାବ୍ଯାକତଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ। ସୋ ହୀତି ପଚ୍ଛିମପାଠୋ।

ଅଞ୍ଞୋଅନୁସଯୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ପରିଯୁଟ୍ଠାନଂଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୦୨।ତେତି ରାଗାଦଯୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସପି ରାଗାଦଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ମା।

ପରିଯୁଟ୍ଠାନଂଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ପରିଯାପନ୍ନକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୦୩-୭୦୫।କିଲେସୱତ୍ଥୁଓକାସୱସେନାତି କିଲେସକାମୱତ୍ଥୁକାମଭୂମିୱସେନ। ରୂପଧାତୁସହଗତୱସେନ ଅନୁସେତୀତି କାମରାଗୋ ଯଥା କାମୱିତକ୍କସଙ୍ଖାତାଯ କାମଧାତୁଯା ସହ ପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହୋ, ତମେୱ ରୂପଧାତୁଯାପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ରାଗାଦିକାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହତା ହି ଅନୁସଯନଂ।

ପରିଯାପନ୍ନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅବ୍ଯାକତକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୦୬-୬୦୮।ସବ୍ବଥାପୀତି ଅୱିପାକଭାୱେନପି ସସ୍ସତାଦିଭାୱେନପି।

ଅବ୍ଯାକତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଅପରିଯାପନ୍ନକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୦୯-୭୧୦।ତସ୍ମା ଦିଟ୍ଠି ଲୋକିଯପରିଯାପନ୍ନା ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି, ଏୱଂ ସତି ଅତିପ୍ପସଙ୍ଗୋ ହୋତି ୱୀତଦୋସାଦିୱୋହାରଭାୱତୋତି। ତତୋ ଅଞ୍ଞଥା ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତୋ ''ରୂପଦିଟ୍ଠିଯା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅରୂପଦିଟ୍ଠିଆଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପରୱାଦିଅଧିପ୍ପାଯୱସେନ ଅଯମତ୍ଥୱିଭାୱନାତି ଆହ ''ଯଦି ଚ ପରିଯାପନ୍ନା ସିଯା''ତି। ତଥା ଚ ସତୀତି ଦିଟ୍ଠିଯା କାମଧାତୁପରିଯାପନ୍ନତ୍ତେ ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମାତି ''ୱୀତଦିଟ୍ଠିକୋ''ତି ଏୱଂ ୱୋହାରାଭାୱତୋ। ନ ହି ସା ତସ୍ସ ଅୱିଗତା ଦିଟ୍ଠି, ଯତୋ ସୋ ୱୀତଦିଟ୍ଠିକୋତି ନ ୱୁଚ୍ଚତି। ଯେନାତି କାମଦିଟ୍ଠିଭାୱେନ।

ଅପରିଯାପନ୍ନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚୁଦ୍ଦସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫। ପନ୍ନରସମୱଗ୍ଗୋ

୧। ପଚ୍ଚଯତାକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୧୧-୭୧୭।ୱୱତ୍ଥିତୋତି ଅସଂକିଣ୍ଣୋ। ଯୋ ହି ଧମ୍ମୋ ଯେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତସ୍ସ ତତୋ ଅଞ୍ଞେନପି ପଚ୍ଚଯଭାୱେ ସତି ପଚ୍ଚଯତା ସଂକିଣ୍ଣା ନାମ ଭୱେଯ୍ଯ। ୱିରୁଦ୍ଧାସମ୍ଭୱୀନଂ ୱିଯ ତଦ୍ଧୁରାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱାନଂ ସହଭାୱଂ ପଟିକ୍ଖିପତି।

ପଚ୍ଚଯତାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୧୮-୭୧୯।ସହଜାତାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନ ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯା ଚ ଅୱିଜ୍ଜାତି ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅନନ୍ତରାଦିନାପି ହି ସଙ୍ଖାରା ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତିଯେୱ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାନନ୍ତରଂ ଅୱତ୍ୱା ଅୱିଗତାନନ୍ତରଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ୱଚନଂ କମଭେଦୋ, ଅତ୍ଥିଗ୍ଗହଣେନେୱ ଗହିତୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯଭୂତୋଯେୱ ଧମ୍ମୋ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି। ଅସାଧାରଣତାଯାତି ପଦନ୍ତରାସାଧାରଣତାଯ। ତେନାହ ''ୱତ୍ଥୁତି ହୀ''ତିଆଦି।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ତତିଯସଞ୍ଞାୱେଦଯିତକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୩୨। ଯଦିପି ସେସଂ ନାମ ଗହିତତୋ ଅଞ୍ଞଂ, ତଥାପି ପକରଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନମେୱେତ୍ଥ ତଂ ଗଯ୍ହତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯେସଂ…ପେ… ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ ଅନୱସେସମେୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ''ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନମ୍ପିତା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଜସତ୍ତେ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଯୋଜନା। ପାଣିସମ୍ଫସ୍ସାପି କମନ୍ତୀତିଆଦିକଂ ସରୀରପକତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

୭୩୩-୭୩୪। ପଞ୍ଚହି ୱିଞ୍ଞାଣେହି ନ ଚୱତି, ନ ଉପପଜ୍ଜତୀତି ୱାଦଂ ପରୱାଦୀ ନାନୁଜାନାତୀତି ଆହ ''ସୁତ୍ତ…ପେ… ୱତ୍ତଙ୍''ନ୍ତି।

ତତିଯସଞ୍ଞାୱେଦଯିତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତୁପିକାକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୩୫। ଯଥା ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୁଖୱିରାଗୱସେନ ପୱତ୍ତା ସମାପତ୍ତି ୱିତକ୍କାଦିରହିତା ହୋତି, ଏୱଂ ସଞ୍ଞାୱିରାଗୱସେନ ପୱତ୍ତାପି ସଞ୍ଞାରହିତାୱ ସିଯାତି ତସ୍ସ ଲଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସାପି ଅସଞ୍ଞିତା…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ''ତି।

୭୩୬। ଯଦି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତି କଥଂ ଅସଞ୍ଞସମାପତ୍ତୀତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ସଞ୍ଞାୱିରାଗୱସେନ ସମାପନ୍ନତ୍ତା ଅସଞ୍ଞିତା, ନ ସଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱତୋ''ତି।

ଅସଞ୍ଞସତ୍ତୁପିକାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। କମ୍ମୂପଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୩୮-୭୩୯। ''କମ୍ମୂପଚଯୋ କମ୍ମେନ ସହଜାତୋ''ତି ପୁଟ୍ଠୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସହଜାତତଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିକ୍ଖିପତି, ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସହଜାତତଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିଜାନାତୀତି। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସପି ହି ଅତ୍ଥି ସହଜାତତା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସ ୱିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୭୪୧।ତିଣ୍ଣନ୍ତି କମ୍ମକମ୍ମୂପଚଯକମ୍ମୱିପାକାନଂ।

କମ୍ମୂପଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପନ୍ନରସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତତିଯୋ ପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୧୬। ସୋଳସମୱଗ୍ଗୋ

୩। ସୁଖାନୁପ୍ପଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୪୭-୭୪୮।ନ ତସ୍ସାତି ଯସ୍ସ ତଂ ଅନୁପ୍ପଦିସ୍ସତି, ନ ତସ୍ସ। ଯୋ ହି ଅନୁପ୍ପଦେତି, ଯସ୍ସ ଚ ଅନୁପ୍ପଦେତି, ତଦୁଭଯୱିନିମୁତ୍ତା ଇଧ ପରେତି ଅଧିପ୍ପେତା।

ସୁଖାନୁପ୍ପଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅଧିଗୟ୍ହମନସିକାରକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୪୯-୭୫୩।ତଂଚିତ୍ତତାଯାତି ଏତ୍ଥ ମନସିକରୋନ୍ତୋ ଯଦି ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେ ଏକତୋ ମନସି କରୋତି, ଯେନ ଚିତ୍ତେନ ମନସି କରୋତି, ସବ୍ବସଙ୍ଖାରନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ତସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ ତଂ ଚିତ୍ତଂ ମନସି କାତବ୍ବଂ ଏତସ୍ସାତି ତଂଚିତ୍ତତା ନାମ ଦୋସୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ତଦେୱ ଆରମ୍ମଣଭୂତ''ନ୍ତିଆଦି। ଏତେନ ତସ୍ସେୱ ତେନ ମନସିକରଣାସମ୍ଭୱମାହ, ତଂ ୱାତିଆଦିନା ପନ ସସଂୱେଦନାୱାଦାପତ୍ତିନ୍ତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

ଅଧିଗୟ୍ହମନସିକାରକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୋଳସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୭। ସତ୍ତରସମୱଗ୍ଗୋ

୧। ଅତ୍ଥିଅରହତୋପୁଞ୍ଞୂପଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୭୬-୭୭୯।କିରିଯଚିତ୍ତଂଅବ୍ଯାକତଂ ଅନାଦିଯିତ୍ୱାତି ''କିରିଯଚିତ୍ତଂ ଅବ୍ଯାକତ''ନ୍ତି ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା, ଦାନାଦିପୱତ୍ତନେନ ଦାନମଯାଦିପୁଞ୍ଞତ୍ତେନ ଚ ଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅତ୍ଥିଅରହତୋପୁଞ୍ଞୂପଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ନତ୍ଥିଅରହତୋଅକାଲମଚ୍ଚୁତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୮୦।ଅଲଦ୍ଧୱିପାକୱାରାନନ୍ତି ୱିପାକଦାନଂ ପତି ଅଲଦ୍ଧୋକାସାନଂ। ବ୍ଯନ୍ତୀଭାୱନ୍ତି ୱିଗତନ୍ତତଂ, ୱିଗମଂ ଅୱିପାକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୭୮୧।ତତୋ ପରନ୍ତି ବ୍ଯତିରେକେନ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧି, ନ କେୱଲେନ ଅନ୍ୱଯେନାତି ଆହ ''ତାୱ ନ କମତି, ତତୋ ପରଂ କମତୀତି ଲଦ୍ଧିଯା ପଟିକ୍ଖିପତୀ''ତି। ତତ୍ଥ ତତୋ ପରନ୍ତି ପୁବ୍ବେ କତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ପରିକ୍ଖଯଗମନତୋ ପରଂ। ନତ୍ଥି ପାଣାତିପାତୋ ପାଣାତିପାତଲକ୍ଖଣାଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତମେୱ ଲକ୍ଖଣାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ପାଣୋପାଣସଞ୍ଞିତା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ନ ତେନାତି ଯୋ ପରେନ ଉପକ୍କମୋ କତୋ , ତେନ ଉପକ୍କମେନ ନ ମତୋ, ଧମ୍ମତାମରଣେନେୱ ମତୋତି ଦୁକ୍ଖିଞ୍ଞେଯ୍ଯଂ ଅୱିସେସୱିଦୂହି, ଦୁକ୍ଖିଞ୍ଞେଯ୍ଯଂ ୱା ହୋତୁ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯଂ ୱା, ଅଙ୍ଗପାରିପୂରିଯାୱ ପାଣାତିପାତୋ।

ନତ୍ଥିଅରହତୋଅକାଲମଚ୍ଚୁତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସବ୍ବମିଦଂକମ୍ମତୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୮୪।ଅବୀଜତୋତି ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅବୀଜତୋ ଅଞ୍ଞବୀଜତୋ ଚ। ତନ୍ତି ଦେଯ୍ଯଧମ୍ମଂ, ଗିଲାନପଚ୍ଚଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସବ୍ବମିଦଂକମ୍ମତୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୮୮।ୱିନାପି ଅନିଚ୍ଚଟ୍ଠେନାତି ଅନିଚ୍ଚଟ୍ଠଂ ଠପେତ୍ୱାପି ଅଟ୍ଠପେତ୍ୱାପୀତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ଅନିଚ୍ଚଟ୍ଠୱିରହେନାତି। ନ ହି ଅନିଚ୍ଚଟ୍ଠୱିରହିତଂ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧଂ ଅତ୍ଥି।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ନୱତ୍ତବ୍ବଂସଙ୍ଘୋଦକ୍ଖିଣଂୱିସୋଧେତୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୯୩-୭୯୪।ଅପ୍ପଟିଗ୍ଗହଣତୋତି ପଟିଗ୍ଗାହକଭାଭାୱତୋ।

ନୱଉଙ୍ଗସଘୋଦକ୍ଖିଣଂୱିସୋଧେତୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଦକ୍ଖିଣାୱିସୁଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୦୦-୮୦୧।ପଟିଗ୍ଗାହକନିରପେକ୍ଖାତି ପଟିଗ୍ଗାହକସ୍ସ ଗୁଣୱିସେସନିରପେକ୍ଖା, ତସ୍ସ ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟଭାୱେନ ୱିନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ପଟିଗ୍ଗାହକେନପଚ୍ଚୟଭୂତେନ ୱିନା’’ତି। ସଚ୍ଚମେତନ୍ତି ଲଦ୍ଧିକିତ୍ତନେନ ୱୁତ୍ତଭାୱମେୱ ପଟିଜାନାତି। ପଟିଗ୍ଗାହକସ୍ସ ୱିପାକନିବ୍ବତ୍ତନଂ ଦାନଚେତନାୟ ମହାଫଲତା। ପଚ୍ଚୟଭାୱୋୟେୱ ହି ତସ୍ସ, ନ ତସ୍ସା କାରଣତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ଦାନଚେତନାନିବ୍ବତ୍ତନେନ ଯଦି ଭୱେୟ୍ୟା’’ତିଆଦି।

ଦକ୍ଖିଣାୱିସୁଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସତ୍ତରସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୮। ଅଟ୍ଠାରସମୱଗ୍ଗୋ

୧। ମନୁସ୍ସଲୋକକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୦୨-୮୦୩।ଗହଣନ୍ତି ମିଚ୍ଛାଗହଣଂ।

ମନୁସ୍ସଲୋକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଧମ୍ମଦେସନାକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୦୪-୮୦୬।ତସ୍ସ ଚ ନିମ୍ମିତବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଦେସନଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ୱା ଆୟସ୍ମତା ଆନନ୍ଦେନ ସୟମେୱ ଚ ଦେସିତୋ।

ଧମ୍ମଦେସନାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଝାନସଙ୍କନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୧୩-୮୧୬। ୱିତକ୍କୱିଚାରେସୁ ୱିରତ୍ତଚିତ୍ତତା ତତ୍ଥ ଆଦୀନୱମନସିକାରୋ, ତଦାକାରୋ ଚ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନୂପଚାରୋତି ଆହ ‘‘ୱିତକ୍କୱିଚାରା ଆଦୀନୱତୋ ମନସି କାତବ୍ବା, ତତୋ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନେନ ଭୱିତବ୍ବ’’ନ୍ତି।

ଝାନସଙ୍କନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଝାନନ୍ତରିକକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୧୭-୮୧୯। ନ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ୱିତକ୍କାଭାୱତୋ, ନାପି ଦୁତିୟଜ୍ଝାନଂ ୱିଚାରସବ୍ଭାୱତୋତି ଝାନମେତଂ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଭାୱାଭାୱତୋ ନ ଝାନ’’ନ୍ତି।

ଝାନନ୍ତରିକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଚକ୍ଖୁନାରୂପଂପସ୍ସତୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୨୬-୮୨୭। ‘‘ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା’’ତି ଇମିନା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣେନ ପଟିଜାନନସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣେ ଅରୁଚିଂ ସୂଚେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ମନୋୱିଞ୍ଞାଣପଟିଜାନନଂ

କିର ସନ୍ଧାୟା’’ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ମନୋୱିଞ୍ଞାଣପଟିଜାନନଂ ପନା’’ତିଆଦି। ତସ୍ମାତି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣପଟିଜାନନସ୍ସେୱ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତାତି ଅଧ୍ପୋ। ଏୱଂ ସନ୍ତେତି ଯଦି ରୂପେନ ରୂପଂ ପଟିୱିଜାନାତି, ରୂପଂ ପଟିୱିଜାନନ୍ତମ୍ପି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ ରୂପୱିଜାନନଂ ହୋତି, ନ ରୂପଦସ୍ସନନ୍ତି ଆହ ‘‘ମନୋୱିଞ୍ଞାଣପଟିଜାନନଂ ପନ ରୂପଦସ୍ସନଂ କଥଂ ହୋତୀ’’ତି।

ଚକ୍ଖୁନାରୂପଂପସ୍ସତୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅଟ୍ଠାରସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୯। ଏକୂନୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୧। କିଲେସପଜହନକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୨୮-୮୩୧।ତେ ପନାତି ଯେ ଅରିୟମଗ୍ଗେନ ପହୀନା କିଲେସା, ତେ ପନ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ମଗ୍ଗେନ ପହାତବ୍ବକିଲେସା ମଗ୍ଗଭାୱନାୟ ଅସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହା ଖଣତ୍ତୟଂ ନ ଆଗତାତି ଚ ଅନାଗତା ନାମ ସିୟୁଂ, ଯସ୍ମା ପନ ତେ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତି, ତସ୍ମା ତଥା ନ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ନାପି ଭୱିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି।

କିଲେସପଜହନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସୁଞ୍ଞତକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୩୨। ଯେନ ଅୱସୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ପରପରିକପ୍ପିତୋ ନତ୍ଥି ଏତେସଂ ଅତ୍ତନୋ ୱସୱତ୍ତି ଅନତ୍ତାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ସଭାୱଧମ୍ମା, ସ୍ୱାୟଂ ଅନତ୍ତତାତି ଆହ ‘‘ଅୱସୱତ୍ତନାକାରୋ ଅନତ୍ତତା’’ତି। ସା ପନାୟଂ ଯସ୍ମା ଅତ୍ତତୋ ଅସାରକତାୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ତଦେକଦେସେନ ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅତ୍ତତୋ ଜରାମରଣମେୱା’’ତି ଆହ। ଏୱଂ ସତି ଲକ୍ଖଣସଙ୍କରୋ ସିୟା, ତେସଂ ପନିଦଂ ଅଧିପ୍ପାୟକିତ୍ତନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ଅୱସୱତ୍ତନାକାରତାୟ ଏୱ ହି ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣସ୍ସ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିୟାପନ୍ନତା।

ସୁଞ୍ଞତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସାମଞ୍ଞଫଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୩୫-୮୩୬।ପତ୍ତିଧମ୍ମନ୍ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତଂ ସମନ୍ନାଗମମାହ।

ସାମଞ୍ଞଫଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ତଥତାକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୪୧-୮୪୩।ରୂପାଦୀନଂ ସଭାୱତାତି ଏତେନ ରୂପାଦୟୋ ଏୱ ସଭାୱତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ପଟିକ୍ଖିପତି । ଯତୋ ତଂ ପରୱାଦୀ ରୂପାଦୀସୁ ଅପରିୟାପନ୍ନଂ ଇଚ୍ଛତି। ତେନାହ ‘‘ଭାୱଂ ହେସ ତଥତାତି ୱଦତି, ନ ଭାୱଯୋଗ’’ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଭାୱନ୍ତି ଧମ୍ମମତ୍ତଂ, ପକତୀତି ଅଧ୍ପୋ ‘‘ଜାତିଧମ୍ମ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ। ରୂପାଦୀନଞ୍ହି ରୁପ୍ପନାଦିପକତି ତଥା ଅସଙ୍ଖତାତି ଚ ପରୱାଦିନୋ ଲଦ୍ଧି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ଭାୱଯୋଗ’’ନ୍ତି। ଯେନ ହି ଭାୱୋ ସଭାୱଧମ୍ମୋ ଯୁଜ୍ଜତି, ଏକୀଭାୱମେୱ ଗଚ୍ଛତି, ତଂ ରୁପ୍ପନାଦିଲକ୍ଖଣଂ ଭାୱଯୋଗୋ। ତଂ ପନ ରୂପାଦିତୋ ଅନଞ୍ଞଂ, ତତୋ ଏୱ ସଙ୍ଖତଂ, ଅୱିପରୀତଟ୍ଠେନ ପନ ‘‘ତଥ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ତଥତାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। କୁସଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୪୪-୮୪୬। ଅନଓଜ୍ଜଭାୱମତ୍ତେନେୱ କୁସଲନ୍ତି ଯୋଜନା। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଅୱଜ୍ଜରହିତଂ ଅନଓଜ୍ଜଂ, ଅନଓଜ୍ଜଭାୱମତ୍ତେନେୱ ଚ କୁସଲଂ, ତସ୍ମା ନିବ୍ବାନଂ କୁସଲନ୍ତି।

କୁସଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅଚ୍ଚନ୍ତନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୪୭। ଯଂ ''ଏକୱାରଂ ନିମୁଗ୍ଗୋ ତଥା ନିମୁଗ୍ଗୋୱ ହୋତି, ଏତସ୍ସ ପୁନ ଭୱତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଆଗତଂ, ସୋ ପନ ଆଚରିଯୱାଦୋ, ନ ଅଟ୍ଠକଥାନଯୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତାଯ ଜାତିଯା…ପେ… ମଞ୍ଞମାନୋ''ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ତାଯ ଜାତିଯାତି ଯସ୍ସଂ ଜାତିଯଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ କମ୍ମାୱରଣାଦିଆୱରଣେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତି, ତାଯ ଜାତିଯା। ସଂସାରଖାଣୁକଭାୱୋ ୱସ୍ସଭଞ୍ଞାଦୀନଂ ୱିଯ ମକ୍ଖଲିଆଦୀନଂ ୱିଯ ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସୋ ଚ ଅହେତୁକାଦିମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନସ୍ସ ଫଲଭାୱେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ନ ଅଚ୍ଚନ୍ତନିଯାମସ୍ସ ନାମ କସ୍ସଚି ଅତ୍ଥିଭାୱତୋ। ଯଥା ହି ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତସ୍ସ କୋଚି ନିଯାମୋ ନାମ ନତ୍ଥି ଠପେତ୍ୱା ମଗ୍ଗେନ ଭୱପରିଚ୍ଛେଦଂ, ଏୱଂ ଅୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତସ୍ସପି କୋଚି ସଂସାରନିଯାମୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ତାଦିସସ୍ସ ପନ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନସ୍ସ ବଲୱଭାୱେ ଅପରିମିତକପ୍ପପରିଚ୍ଛେଦେ ଚିରତରଂ ସଂସାରପ୍ପବନ୍ଧୋ ହୋତି, ଅପାଯୂପପତ୍ତି ଚ ଯତ୍ଥ ସଂସାରଖାଣୁସମଞ୍ଞା।

ଯଂ ପନେକେ ୱଦନ୍ତି ''ଅଦ୍ଧେୱ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ସଂସରିତା ଅନନ୍ତତ୍ତା ସତ୍ତନିକାଯସ୍ସା''ତି, ତମ୍ପି ଅପୁଞ୍ଞବହୁଲଂ ସତ୍ତସନ୍ତାନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା। ନ ହି ମାତୁଘାତକାଦୀନଂ ତେନତ୍ତଭାୱେନ ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମୋକ୍କମନନ୍ତରାଯଭୂତୋ ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯାମୋ ୱିଯ ସତ୍ତାନଂ ୱିମୁତ୍ତନ୍ତରାଯକରୋ ସଂସାରନିଯାମୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ଯାୱ ପନ ନ ମଗ୍ଗଫଲସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ ଉପଲବ୍ଭତି, ତାୱ ସଂସାରୋ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ। ଯଦା ଚ ସୋ ଉପଲଦ୍ଧୋ, ତଦା ସୋ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ଏୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଯଥା ନିଯତସମ୍ମାଦସ୍ସନଂ, ଏୱଂ ନିଯତମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନେନପି ସୱିସଯେ ଏକଂସଗାହୱସେନ ଉକ୍କଂସଗତେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ତେନ ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସତି ଅଚ୍ଚନ୍ତନିଯାମେ କଥଂ ତସ୍ମିଂ ଅଭିନିୱେସୱିସଯେ ଅନେକଂସଗାହୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯ, ଅଭିନିୱେସନ୍ତରଂ ୱା ୱିରୁଦ୍ଧଂ ଯଦି ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯ, ଅଚ୍ଚନ୍ତନିଯାମୋ ଏୱ ନ ସିଯାତି ପାଠଇଯଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛୁପ୍ପତ୍ତିନିଯାମନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିଚୋଦନା କତା। ନ ହି ୱିଚିକିଚ୍ଛା ୱିଯ ସମ୍ମତ୍ତନିଯତପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଯଥାକ୍କମଂ ମିଚ୍ଛତ୍ତସମ୍ମତ୍ତନିଯତପୁଗ୍ଗଲାନଂ ସମ୍ମତ୍ତମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତା ଧମ୍ମା କଦାଚିପି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଅୱିରୁଦ୍ଧଂ ପନ ନିଯାମନ୍ତରମେୱ ହୋତୀତି ଆନନ୍ତରିକନ୍ତରଂ ୱିଯ ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନନ୍ତରଂ ସମାନଜାତିକଂ ନ ନିୱତ୍ତେତୀତି ୱିରୁଦ୍ଧଂଯେୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ପାଠଇଯଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ୱିଯ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏୱ ଉଦ୍ଧଟା। ଏୱମେତ୍ଥ ୱିଚିକିଚ୍ଛୁପ୍ପତ୍ତିନିଯାମନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତୀନଂ ନିଯାମନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିନିୱତ୍ତକଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଅଚ୍ଚନ୍ତନିଯାମୋ ଚ ନିୱତ୍ତିସ୍ସତୀତି ଚ ୱିରୁଦ୍ଧମେତନ୍ତି ପନ ''ୱିଚାରେତ୍ୱାୱ ଗହେତବ୍ବା''ତି ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା।

ଅଚ୍ଚନ୍ତନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଇନ୍ଦ୍ରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୫୩-୮୫୬। ଯଥା ଲୋକୁତ୍ତରା ସଦ୍ଧାଦଯୋ ଏୱ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି, ଏୱଂ ଲୋକିଯାପି। କସ୍ମା ? ତତ୍ଥାପି ଅଧିମୋକ୍ଖଲକ୍ଖଣାଦିନା ଇନ୍ଦଟ୍ଠସବ୍ଭାୱତୋ। ସଦ୍ଧେଯ୍ଯାଦିୱତ୍ଥୂସୁ ସଦ୍ଦହନାଦିମତ୍ତମେୱ ହି ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଲୋକୁତ୍ତରାନଂ…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ''ତି।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଏକୂନୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୦। ୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୨। ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୬୩-୮୬୫। କାମଂ ପୁବ୍ବଭାଗେପି ଅତ୍ଥେୱ ଦୁକ୍ଖପରିଞ୍ଞା, ଅନ୍ତସାଧିକା ପନ ସା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣିକା ଏୱାତି ଉକ୍କଂସଗତଂ ଦୁକ୍ଖପରିଞ୍ଞଂ ସନ୍ଧାଯ ଅୱଧାରେନ୍ତୋ ଆହ ''ଦୁକ୍ଖଂ…ପେ… ମଗ୍ଗଞାଣମେୱ ଦୀପେତୀ''ତି। ତଂ ପନ ଅୱଧାରଣଂ ନ ଞାଣନ୍ତରନିୱତ୍ତନଂ, ଅଥ ଖୋ ଞାଣନ୍ତରସ୍ସ

ଯଥାଧିଗତକିଚ୍ଚନିୱତ୍ତନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନାହ ‘‘ନ ତସ୍ସେୱ ଞାଣଭାୱ’’ନ୍ତିଆଦି।

ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ନିରଯପାଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୬୬-୮୬୮। ନେରଯିକେ ନିରଯେ ପାଲେନ୍ତି, ତତୋ ନିଗ୍ଗନ୍ତୁଂ ଅପ୍ପଦାନୱସେନ ରକ୍ଖନ୍ତୀତି ନିରଯପାଲା। ନିରଯପାଲତାଯ ୱା ନେରଯିକାନଂ ନରକଦୁକ୍ଖେନ ପରିଯୋନନ୍ଧାଯ ଅଲଂ ସମତ୍ଥାତି ନିରଯପାଲା। କିଂ ପନେତେ ନିରଯପାଲା ନେରଯିକା, ଉଦାହୁ ଅନେରଯିକାତି। କିଞ୍ଚେତ୍ଥ – ଯଦି ତାୱ ନେରଯିକା, ନିରଯସଂୱତ୍ତନିଯେନ କମ୍ମେନ ନିବ୍ବତ୍ତାତି ସଯମ୍ପି ନିରଯଦୁକ୍ଖଂ ପଚ୍ଚନୁଭୱେଯ୍ୟୁଂ, ତଥା ସତି ଅଞ୍ଞେସଂ ନେରଯିକାନଂ ଯାତନାଯ ଅସମତ୍ଥା ସିଯୁଂ, ‘‘ଇମେ ନେରଯିକା, ଇମେ ନିରଯପାଲା’’ତି ୱୱତ୍ଥାନଞ୍ଚ ନ ସିଯା। ଯେ ଚ ଯେ ଯାତେନ୍ତି, ତେହି ସମାନରୂପବଲପ୍ପମାଣେହି ଇତରେସଂ ଭଯସନ୍ତାସା ନ ସିଯୁଂ। ଅଥ ଅନେରଯିକା, ତେସଂ ତତ୍ଥ କଥଂ ସମ୍ଭୱୋତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଅନେରଯିକା ନିରଯପାଲା ଅନିରଯଗତିସଂୱତ୍ତନିଯକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତା। ନିରଯୂପପତ୍ତିସଂୱତ୍ତନିଯକମ୍ମତୋ ହି ଅଞ୍ଞେନେୱ କମ୍ମୁନା ତେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ରକ୍ଖସଜାତିକତ୍ତା। ତଥା ହି ୱଦନ୍ତି –

‘‘କୋଧନା କୁରୂରକମ୍ମନ୍ତା, ପାପାଭିରୁଚିନୋ ତଥା;

ଦୁକ୍ଖିତେସୁ ଚ ନନ୍ଦନ୍ତି, ଜାଯନ୍ତି ଯମରକ୍ଖସା’’ତି।

ତତ୍ଥ ଯଦେକେ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଯାତନାଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅପ୍ପଟିସଂୱେଦନତୋ, ଅଞ୍ଞଥା ପୁନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଯାତେଯ୍ୟୁ’’ନ୍ତି ଚ ଏୱମାଦି, ତଯିଦଂ ଆକାସରୋମନ୍ଥନଂ ନିରଯପାଲାନଂ ନେରଯିକଭାୱସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ। ଯେ ପନ ୱଦେଯ୍ୟୁଂ – ଯଦିପି ଅନେରଯିକା ନିରଯପାଲା, ଅଯୋମଯାଯ ପନ ଆଦିତ୍ତାଯ ସମ୍ପଜ୍ଜଲିତାଯ ସଜୋତିଭୂତାଯ ନିରଯଭୂମିଯା ପରିୱତ୍ତମାନା କଥଂ ନାମ ଦୁକ୍ଖଂ ନାନୁଭୱନ୍ତୀତି? କମ୍ମାନୁଭାୱତୋ। ଯଥା ହି ଇଦ୍ଧିମନ୍ତୋ ଚେତୋୱସିପ୍ପତ୍ତା ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନାଦଯୋ ନେରଯିକେ ଅନୁକମ୍ପନ୍ତା ଇଦ୍ଧିବଲେନ ନିରଯଭୂମିଂ ଉପଗତା ତତ୍ଥ ଦାହଦୁକ୍ଖେନ ନ ବାଧୀଯନ୍ତି, ଏୱଂ ସମ୍ପଦମିଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତଂ ଇଦ୍ଧିୱିସଯସ୍ସ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟଭାୱତୋତି ଚେ? ଇଦମ୍ପି ତଂସମାନଂ କମ୍ମୱିପାକସ୍ସ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟଭାୱତୋ। ତଥାରୂପେନ ହି କମ୍ମୁନା ତେ ନିବ୍ବତ୍ତା ଯଥା ନିରଯଦୁକ୍ଖେନ ଅବାଧିତା ଏୱ ହୁତ୍ୱା ନେରଯିକେ ଯାତେନ୍ତି, ନ ଚେତ୍ତକେନ ବାହିରୱିସଯାଭାୱୋ ୱିଞ୍ଞତି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠତାଯ ପଚ୍ଚେକଂ ଦ୍ୱାରପୁରିସେସୁ ୱିଭତ୍ତସଭାୱତ୍ତା। ତଥା ହି ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଦ୍ୱାରସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ଇଟ୍ଠଂ ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଅନିଟ୍ଠଂ, ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଚ ଅନିଟ୍ଠଂ ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଇଟ୍ଠଂ ହୋତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଯଦେକେ ୱଦନ୍ତି ‘‘ନତ୍ଥି କମ୍ମୱସେନ ତେଜସା ପରୂପତାପନ’’ନ୍ତିଆଦି, ତଦପାହତଂ ହୋତି। ଯଂ ପନ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଅନେରଯିକାନଂ ତେସଂ କଥଂ ତତ୍ଥ ସମ୍ଭୱୋ’’ତି ନେରଯିକାନଂ ଯାତକଭାୱତୋ। ନେରଯିକସତ୍ତଯାତନାଯୋଗ୍ଗଞ୍ହି ଅତ୍ତଭାୱଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତଂ କମ୍ମଂ ତାଦିସନିକନ୍ତିୱିନାମିତଂ ନିରଯଟ୍ଠାନେଯେୱ ନିବ୍ବତ୍ତେତି। ତେ ଚ ନେରଯିକେହି ଅଧିକତରବଲାରୋହପରିଣାହା ଅତିୱିଯ ଭଯାନକସନ୍ତାସକୁରୂରତରପଯୋଗା ଚ ହୋନ୍ତି। ଏତେନେୱ ତତ୍ଥ କାକସୁନଖାଦୀନମ୍ପି ନିବ୍ବତ୍ତି ସଂୱଣ୍ଣିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

କଥମଞ୍ଞଗତିକେହି ଅଞ୍ଞଗତିକବାଧନନ୍ତି ଚ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଅଞ୍ଞତ୍ରାପି ତଥା ଦସ୍ସନତୋ। ଯଂ ପନେକେ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଅସତ୍ତସଭାୱା ନିରଯପାଲା ନିରଯସୁନଖାଦଯୋ ଚା’’ତି, ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ତଥା ଅଦସ୍ସନତୋ। ନ ହି କାଚି ଅତ୍ଥି ତାଦିସୀ ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତି, ଯା ଅସତ୍ତସଭାୱା, ସମ୍ପତିସତ୍ତେହି ଅପ୍ପଯୋଜିତା ଚ ଅତ୍ଥକିଚ୍ଚଂ ସାଧେନ୍ତୀ ଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବା। ପେତାନଂ ପାନୀଯନିୱାରକାନଂ ଦଣ୍ଡାଦିହତ୍ଥପୁରିସାନମ୍ପି ଅସତ୍ତଭାୱେ ୱିସେସକାରଣଂ ନତ୍ଥି। ସୁପିନୂପଘାତୋପି ଅତ୍ଥକିଚ୍ଚସମତ୍ଥତାଯ ଅପ୍ପମାଣଂ ଦସ୍ସନାଦିମତ୍ତେନପି ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିତୋ। ତଥା ହି ସୁପିନେ ଆହାରୂପଭୋଗାଦିନା ନ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧି ଅତ୍ଥି, ନିମ୍ମାନରୂପଂ ପନେତ୍ଥ ଲଦ୍ଧପରିହାରଂ ଇଦ୍ଧିୱିସଯସ୍ସ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟଭାୱତୋ। ଇଧାପି କମ୍ମୱିପାକସ୍ସ ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟଭାୱତୋତି ଚେ? ତଂ ନ, ଅସିଦ୍ଧତ୍ତା। ନେରଯିକାନଂ କମ୍ମୱିପାକୋ ନିରଯପାଲାତି ଅସିଦ୍ଧମେତଂ, ୱୁତ୍ତନଯେନ ପନ ନେସଂ ସତ୍ତଭାୱୋ ଏୱ ସିଦ୍ଧୋ। ସକ୍କା ହି ୱତ୍ତୁଂ ସତ୍ତସଙ୍ଖାତା ନିରଯପାଲସଞ୍ଞିତା ଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତି ସାଭିସନ୍ଧିକା ପରୂପଘାତି ଅତ୍ଥକିଚ୍ଚସବ୍ଭାୱତୋ ଓଜାହାରାଦିରକ୍ଖସସନ୍ତତି ୱିଯାତି। ଅଭିସନ୍ଧିପୁବ୍ବକତା ଚେତ୍ଥ ନ ସକ୍କା ପଟିକ୍ଖିପିତୁଂ ତଥା ତଥା ଅଭିସନ୍ଧିଯା ଯାତନତୋ, ତତୋ ଏୱ ନ ସଙ୍ଘାଟପଜ୍ଜତାଦୀହି ଅନେକନ୍ତିକତା। ଯେ ପନ ୱଦନ୍ତି ‘‘ଭୂତୱିସେସା ଏୱ ତେ ୱଣ୍ଣସଣ୍ଠାନାଦିୱିସେସୱନ୍ତୋ ଭେରୱାକାରା ନରକପାଲାତି ସମଞ୍ଞଂ ଲଭନ୍ତୀ’’ତି, ତଦସିଦ୍ଧଂ। ଉଜୁକମେୱ ପାଠଇଯଂ ‘‘ଅତ୍ଥି ନିରଯେ ନିରଯପାଲା’’ତି ୱାଦସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାପିତତ୍ତା।

ଅପିଚ ଯଥା ଅରିଯୱିନଯେ ନରକପାଲାନଂ ଭୂତମତ୍ତତା ଅସିଦ୍ଧା, ତଥା ପଞ୍ଞତ୍ତିମତ୍ତୱାଦିନୋପି ତେସଂ ଭୂତମତ୍ତତା ଅସିଦ୍ଧାୱ। ନ ହି ତସ୍ସ ଭୂତାନି

ନାମ ସନ୍ତି। ଯଦି ପରମଙ୍ଗଂ ଗହେତ୍ୱା ୱୋହରତି, ଅଥ କସ୍ମା ୱେଦନାଦିକେ ଏୱ ପଟିକ୍ଖିପତୀତି? ତିଟ୍ଠତେସା ଅନୱଟ୍ଠିତତକ୍କାନଂ ଅପ୍ପହୀନସମ୍ମୋହୱିପଲ୍ଲାସାନଂ ୱାଦୱୀମଂସା, ଏୱଂ ଅତ୍ଥେୱ ନିରଯପାଲାତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ। ସତି ଚ ନେସଂ ସବ୍ଭାୱେ, ଅସତିପି ବାହିରେ ୱିସଯେ ନରକେ ୱିଯ ଦେସାଦିନିଯମୋ ହୋତୀତି ୱାଦୋ ନ ସିଜ୍ଝତି ଏୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ନିରଯପାଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ତିରଚ୍ଛାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୬୯-୮୭୧।ତସ୍ସାତି ଏରାୱଣନାମକସ୍ସ ଦେୱପୁତ୍ତସ୍ସ। ତହିଂ କୀଳଅନକାଲେ ହତ୍ଥିୱଣ୍ଣେନ ୱିକୁବ୍ବନଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ହତ୍ଥିନାଗସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଦିବ୍ବଯାନସ୍ସାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ନ ହି ଏକନ୍ତସୁଖପ୍ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠାନେ ସଗ୍ଗେ ଦୁକ୍ଖାଧିଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅକୁସଲକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ ଯୁତ୍ତୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ତିରଚ୍ଛାନଗତସ୍ସା’’ତି।

ତିରଚ୍ଛାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୭୬-୮୭୭। ‘‘ଦ୍ୱାଦସୱତ୍ଥୁକଂ ଞାଣଂ ଲୋକୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦ୍ୱାଦସୱତ୍ଥୁକସ୍ସ ଞାଣସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରତା ପତିଟ୍ଠାପୀଯତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପଠମୱିକପ୍ପଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ଲୋକୁତ୍ତରଞାଣସ୍ସ ଦ୍ୱାଦସୱତ୍ଥୁକତା ପତିଟ୍ଠାପୀଯତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଂ ୱା…ପେ… ଅତ୍ଥୋ’’ତି ଆହ। ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ, ପକାରତ୍ଥୋ ୱା। ତେନ ‘‘ପହାତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଏୱମାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପରିଞ୍ଞାତନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ‘‘ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ ପରିଞ୍ଞାତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପରିଜାନନାଦିକିରିଯାଯ ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବତା ନିବ୍ବତ୍ତିତତା ଚ ଦସ୍ସିତା, ନ ନିବ୍ବତ୍ତିଯମାନତାତି। ଯେନ ପନ ସା ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସଚ୍ଚଞାଣଂ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସଚ୍ଚଞାଣନ୍ତି ଦୁକ୍ଖାଦିସଚ୍ଚସଭାୱାୱବୋଧକଂ ଞାଣଂ, ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପୀତି ଅପି-ସଦ୍ଦେନ ତତୋ ପୁବ୍ବାପରଭାଗେପୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପରିଜାନନାଦିକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ହୋତି ଅସମ୍ମୋହତୋ ୱିସଯତୋ ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚତୁତ୍ଥୋ ପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୨୧। ଏକୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୧। ସାସନକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୭୮।ସମୁଦାଯାତି ‘‘ସାସନଂ ନୱଂ କତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପୁଚ୍ଛାୱସେନ ପୱତ୍ତା ୱଚନସମୁଦାଯା। ଏକଦେସାନନ୍ତି ତଦୱଯୱାନଂ। ‘‘ତୀସୁପି ପୁଚ୍ଛାସୂ’’ତି ଏୱଂ ଅଧିକରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା।

ସାସନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଇଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୮୩-୮୮୪।ଅଧିପ୍ପାଯୱସେନାତି ତଥା ତଥା ଅଧିମୁଚ୍ଚନାଧିପ୍ପାଯୱସେନ।

ଇଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଧମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୮୭-୮୮୮। ରୂପସଭାୱୋ ରୂପଟ୍ଠୋତି ଆହ ‘‘ରୂପଟ୍ଠୋ ନାମ କୋଚି ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞୋ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ଯଂ ପନ ଯତୋ ଅଞ୍ଞଂ, ନ ତଂ ତଂସଭାୱନ୍ତି ଆହ ‘‘ରୂପଟ୍ଠତୋ ଅଞ୍ଞଂ ରୂପଞ୍ଚ ନ ହୋତୀ’’ତି, ରୂପମେୱ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ବ୍ୟତିରେକତୋ ତମତ୍ଥଂ ସାଧେତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞୋ ରୂପଟ୍ଠୋ ନତ୍ଥି, ରୂପଟ୍ଠତୋ ଚ ଅଞ୍ଞଂ ରୂପଂ, ତସ୍ମା ରୂପଂ ରୂପମେୱ ରୂପସଭାୱମେୱାତି ଏୱ-କାରେନ ନିୱତ୍ତିତଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ନ ୱେଦନାଦିସଭାୱ’’ନ୍ତି। ଅଧିପ୍ପାୟେନାତି ରୂପରୂପଟ୍ଠାନଂ ଅନଞ୍ଞତ୍ତାଧିପ୍ପାୟେନ। ଅଞ୍ଞଥାତି ତେସଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତେ ରୂପଟ୍ଠେନ ନିୟମେନ ରୂପଂ ନିୟତନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା। ଦସ୍ସିତୋୟେୱ ହୋତି ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନତ୍ତା। ନ ହି ଅଭିନ୍ନେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ପରିୟାୟନ୍ତରଭେଦଂ କରୋତି। ଅଞ୍ଞତ୍ତନ୍ତି ରୂପସଭାୱାନଂ ରୂପରୂପଟ୍ଠାନଞ୍ଚ। ସସାମିନିଦ୍ଦେସସିଦ୍ଧାଭେଦା ‘‘ସିଲାପୁତ୍ତକସ୍ସ ସରୀର’’ନ୍ତି ୱିୟ, କପ୍ପନାମତ୍ତତୋ ଚାୟଂ ଭେଦୋ, ନ ପରମତ୍ଥତୋତି ଆହ ‘‘ଗହେତ୍ୱା ୱିୟ ପୱତ୍ତୋ’’ତି। ୱେଦନାଦୀହି ନାନତ୍ତମେୱାତି ୱେଦନାଦୀହି ଅଞ୍ଞତ୍ତମେୱ। ସୋ ସଭାୱୋତି ସୋ ରୂପସଭାୱୋ। ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାପନତ୍ଥନ୍ତି ରୂପସ୍ସ ସଭାୱୋ, ନ ୱେଦନାଦୀନନ୍ତି ଏୱଂ ଭେଦସ୍ସ ଞାପନତ୍ଥଂ। ତଞ୍ଚ ୱଚନନ୍ତି ‘‘ରୂପଂ ରୂପଟ୍ଠେନ ନ ନିୟତ’’ନ୍ତି ୱଚନଂ। ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନାତି ‘‘ରୂପଟ୍ଠତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ତସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଅଭାୱା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତାକାରେନ। ଯଦି ସଦୋସଂ, ଅଥ କସ୍ମା ପଟିଜାନାତୀତି ଯୋଜନା।

ୱୁତ୍ତମେୱ କାରଣନ୍ତି ‘‘ରୂପଂ ରୂପମେୱ, ନ ୱେଦନାଦିସଭାୱ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ଯୁତ୍ତିଂ। ପରେନ ଚୋଦିତନ୍ତି ‘‘ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ରୂପଂ ରୂପଟ୍ଠେନ ନିୟତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ପରୱାଦିନୋ ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାୟାହ। ତମେୱ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ତମେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଯୁତ୍ତିଂ ‘‘ଏତ୍ଥ ହୀ’’ତିଆଦିନା ଦସ୍ସେତ୍ୱା। ଚୋଦନଂ ନିୱତ୍ତେତୀତି ‘‘ଅଥ କସ୍ମା ପଟିଜାନାତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ଚୋଦନଂ ନିୱତ୍ତେତି। ଯମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଇତୋ ଅଞ୍ଞଥା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ରୂପାଦୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଧମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଏକୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୨। ବାୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୨। କୁସଲଚିତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୯୪-୮୯୫।ପୁରିମଜୱନକ୍ଖଣେତି ପରିନିବ୍ବାନଚିତ୍ତତୋ ଅନନ୍ତରାତୀତପୁରିମଜୱନୱାରକ୍ଖଣେ।

କୁସଲଚିତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଆନେଞ୍ଜକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୯୬। ହେତୁସରୂପାରମ୍ମଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାରମ୍ମଣାଦିତୋ ଭୱଙ୍ଗସଦିସତ୍ତା ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ‘‘ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଆହ।

ଆନେଞ୍ଜକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫-୭। ତିସ୍ସୋପିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୯୮-୯୦୦। ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିପି ଗବ୍ଭେୟେୱ ଅତ୍ଥୀତି ମଞ୍ଞତି। ସତ୍ତୱସ୍ସିକା ହି ସୋପାକସାମଣେରାଦୟୋ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତା। ସତ୍ତୱସ୍ସିକୋପି ଗବ୍ଭୋ ଅତ୍ଥୀତି ପରୱାଦିନୋ ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଆକାସେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ୱିୟ ସୁପିନଂ ଆକାସସୁପିନଂ। ତଂ ଅଭିଞ୍ଞାନିବ୍ବତ୍ତଂ ମଞ୍ଞତୀତି ନିଦସ୍ସନଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଆକାସଗମନାଦିଅଭିଞ୍ଞା ୱିୟା’’ତି। ହେଟ୍ଠିମାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ୱା ମଗ୍ଗାନଂ ଅଧିଗମେନ ଧମ୍ମାଭିସମୟୋ ଅଗ୍ଗଫଲାଧିଗମେନ ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତି ଚ ସୁପିନେ ଅତ୍ଥୀତି ମଞ୍ଞତୀତି ଯୋଜନା।

ତିସ୍ସୋପିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଆସେୱନପଚ୍ଚୟକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୦୩-୯୦୫। ବୀଜଂ ଚତୁମଧୁରଭାୱଂ ନ ଗଣ୍ହାତୀତି ଇଦଂ ସକସମଯୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ପରସମଯେ ପନ ରୂପଧମ୍ମାପି ଅରୂପଧମ୍ମେହି ସମାନକ୍ଖଣା ଏୱ ଇଚ୍ଛିତା। ତେନେୱାହ ''ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଖଣିକା''ତି। ଖଣିକତ୍ତେପି ୱା ଅଚେତନେସୁପି ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧରୂପେସୁ ଭାୱନାୱିସେସୋ ଲବ୍ଭତି, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ସଚେତନେସୂତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥା ବୀଜଂ ଚତୁମଧୁରଭାୱଂ ନ ଗଣ୍ହାତୀ''ତି ନିଦସ୍ସନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆସେୱନ୍ତୋ ନାମ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି ଇତ୍ତରତାଯ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇତ୍ତରଖଣତାଯ ଏୱ ପନ ଆସେୱନଂ ଲବ୍ଭତି। କୁସଲାଦିଭାୱେନ ହି ଅତ୍ତସଦିସସ୍ସ ପଯୋଗେନ କରଣୀଯସ୍ସ ପୁନପ୍ପୁନଂ କରଣପ୍ପୱତ୍ତନଂ ଅତ୍ତସଦିସତାପାଦନଂ ୱାସନଂ ୱା ଆସେୱନଂ ପୁରେ ପରିଚିତଗନ୍ଥୋ ୱିଯ ପଚ୍ଛିମସ୍ସାତି।

ଆସେୱନପଚ୍ଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଖଣିକକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୦୬-୯୦୭। ପଥୱିଯାଦିରୂପେସୂତି ଅନେକକଲାପସମୁଦାଯଭୂତେସୁ ସସମ୍ଭାରପଥୱୀଆଦିରୂପେସୁ। ତତ୍ଥ ହି କେସୁଚି ପୁରିମୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଠିତେସୁ କେସଞ୍ଚି ତଦଞ୍ଞେସଂ ଉପ୍ପାଦୋ, ତତୋ ପୁରିମନ୍ତରୁପ୍ପନ୍ନାନଂ କେସଞ୍ଚି ନିରୋଧୋ ହୋତି ଏକେକକଲାପରୂପେସୁ ସମାନୁପ୍ପାଦନିରୋଧତ୍ତା ତେସଂ। ଏୱଂ ପତିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ଅସମାନୁପ୍ପାଦନିରୋଧେନ ପବନ୍ଧେନ ପତିଟ୍ଠାନପୱତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସା ପନାଯଂ ଯଥାୱୁତ୍ତା ପୱତ୍ତି କସ୍ମା ରୂପସନ୍ତତିଯା ଏୱାତି ଆହ ''ନ ହି ରୂପାନ''ନ୍ତିଆଦି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଦି ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମା ସମାନକ୍ଖଣା, ତଥା ସତି ଅରୂପସନ୍ତତିଯା ୱିଯ ରୂପସନ୍ତତିଯାପି ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯେନ ୱିଧିନା ପୱତ୍ତି ସିଯା, ନ ଚେତଂ ଅତ୍ଥି। ଯଦି ସିଯା, ଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ପଥୱୀଆଦୀନଂ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧେହି ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି।

ଖଣିକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ବାୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୩। ତେୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୧। ଏକାଧିପ୍ପାଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୦୮। ଏକ-ସନ୍ଧୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥୋପି ହୋତି ''ଇଦ୍ଧେକେ ଅଭିୱଦନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ, ଅଞ୍ଞତ୍ତଉଞ୍ଛେତ୍ଥ ରାଗାଧିପ୍ପାଯତୋ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ପନ ସଚ୍ଛନ୍ଦରାଗପରିଭୋଗଭାୱତୋ ଆହ ''ରାଗାଧିପ୍ପାଯତୋ ଅଞ୍ଞାଧିପ୍ପାଯୋୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି। କୋ ପନ ସୋ ଅଞ୍ଞାଧିପ୍ପାଯୋତି? କରୁଣାଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''କରୁଣାଧିପ୍ପାଯେନ ଏକାଧିପ୍ପାଯୋ''ତି। ଅଯଞ୍ଚ ନଯୋ ଇତ୍ଥିଯା ଜୀୱିତରକ୍ଖଣତ୍ଥଂ କାରୁଞ୍ଞେନ ମନୋରଥଂ ପୂରେନ୍ତସ୍ସ ବୋଧିସତ୍ତସ୍ସ ସଂୱରୱିନାସୋ ନ ହୋତୀତି ଏୱଂୱାଦିନଂ ପରୱାଦିଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତୋ, ପଣିଧାନାଧିପ୍ପାଯୱାଦିନଂ ପନ ସନ୍ଧାଯ ''ଏକୋ ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଏତ୍ଥା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁତ୍ତମୁଖଦସ୍ସନାଧିପ୍ପାଯୋପି ଏତ୍ଥେୱ ସଙ୍ଗହଂ ଗତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏକତୋଭାୱେତି ସହଭାୱେ।

ଏକାଧିପ୍ପାଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩-୭। ଇସ୍ସରିଯକାମକାରିକାକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୧୦-୯୧୪। ଇସ୍ସରିଯେନାତି ଚିତ୍ତିସ୍ସରିଯେନ, ନ ଚେତୋୱସିଭାୱେନାତି ଅତ୍ଥୋ। କାମକାରିକଂ ଯଥିଚ୍ଛିତନିପ୍ଫାଦନଂ। ଇସ୍ସରିଯକାମକାରିକାହେତୂତି ଇସ୍ସରିଯକାମକାରିଭାୱନିମିତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ନିଦ୍ଦତ୍ତନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା କରୀଯତୀତି ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସେନେୱ ଯା କାଚି ଦୁକ୍କରକାରିକା କରୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇସ୍ସରିଯକାମକାରିକାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ପତିରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୧୫-୯୧୬। ମେତ୍ତାଦଯୋ ୱିଯାତି ଯଥା ମେତ୍ତା କରୁଣା ମୁଦିତା ଚ ସିନେହସଭାୱାପି ଅରଞ୍ଜନସଭାୱତ୍ତା ଅସଂକିଲିଟ୍ଠତ୍ତା ଚ ନ ରାଗୋ, ଏୱଂ

ରାଗପତିରୂପକୋ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି ଠପେତ୍ୱା ମେତ୍ତାଦୟୋ, ଅଜ୍ଝତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ସିନିୟ୍ହନାକାରୋ ରାଗସ୍ସେୱ ପୱତ୍ତିଆକାରୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତେନେୱାହ "ରାଗମେୱ ଗଣ୍ହାତୀ"ତି। ଏୱଂ ଦୋସେପୀତି ଏତ୍ଥ ଇସ୍ସାଦୟୋ ୱିୟ ନ ଦୋସୋ ଦୋସପତିରୂପକୋ କୋଚି ଅତ୍ଥୀତି ଦୋସମେୱ ଗଣ୍ହାତୀତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଠପେତ୍ୱା ହି ଇସ୍ସାଦୟୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଦୁସ୍ସନାକାରୋ ଦୋସସ୍ସେୱ ପୱତ୍ତିଆକାରୋତି।

ପତିରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୧୭-୯୧୮।ଅନିଚ୍ଚାଦିକୋଭାୱୋତି ଅନିଚ୍ଚସଙ୍ଖାରପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନତାଦିକୋ ଭାୱୋ ଧମ୍ମୋ ପକତି ଏତସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଦୁକ୍ଖଞ୍ଞେୱ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନନ୍ତି "ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାୟ ପୁଚ୍ଛା କତା, ନ ଦୁକ୍ଖତାମତ୍ତ"ନ୍ତି ଅୟମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାୟତି "ନ କେୱଲଞ୍ହି ପଠମସଚ୍ଚମେୱ ଦୁକ୍ଖ"ନ୍ତି ୱଚନେନ। ତଥା ସତି ପରୱାଦିନା ଚକ୍ଖାୟତନାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ତଂସରିକ୍ଖକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନତା ନାନୁଜାନିତବ୍ବା ସିୟା। କସ୍ମା? ତେସମ୍ପି ହି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହୋ, ନ ଇତରସଚ୍ଚେହି। ୟଞ୍ହି ସମୁଦୟସଚ୍ଚତୋ ନିବ୍ବତ୍ତଂ, ତଂ ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ , ଇତରଂ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାୟ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ନ କେୱଲଞ୍ହୀ"ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ନ ହି ଅନୁପାଦିନ୍ନାନୀତି ଇମିନା ଚକ୍ଖାୟତନାଦୀନଂ ସମୁଦୟସଚ୍ଚେନ ସଙ୍ଗହାଭାୱମାହ। ଲୋକୁତ୍ତରାନୀତି ଇମିନା ନିରୋଧମଗ୍ଗସଚ୍ଚେହି। ୟଦି ଏୱମେତ୍ଥ ୟୁତ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବା, କିମେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ? ସଭାୱୋ ହେସ ପରୱାଦିୱାଦସ୍ସ, ୟଦିଦଂ ପୁବ୍ବେନାପରମସଂସନ୍ଦନଂ। ତଥା ହି ସୋ ୱିଞ୍ଞୂହି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ। ତଥା ଚେୱ ତଂ ଅମ୍ହେହି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱିଭାୱିତଂ। ଏତନ୍ତି "ରୂପଂ ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନଂ, ଦୁକ୍ଖଞ୍ଞେୱ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନ"ନ୍ତି ୟଦେତଂ ତୟା ୱୁତ୍ତଂ, ଏତଂ ନୋ ୱତ ରେ ୱତ୍ତବ୍ବେ। କସ୍ମା? ରୂପସ୍ସ ଚ ଦୁକ୍ଖତ୍ତା। ରୂପଞ୍ହି ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖାଧିଟ୍ଠାନଞ୍ଚ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ "ୟଦନିଚ୍ଚଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ। ସଂଖିତ୍ତେନ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖା"ତି ଚ।

ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତେୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କଥାୱତ୍ଥୁପକରଣ-ଅନୁଟୀକା ସମତ୍ତା।

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ଯମକପକରଣ-ଅନୁଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା

ସଙ୍ଖେପେନେୱାତି ଉଦ୍ଦେସେନେୱ। ଯଂ ‘‘ମାତିକାଠପନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମେସୂତି ଖନ୍ଧାଦିଧମ୍ମେସୁ କୁସଲାଦିଧମ୍ମେସୁ ଚ। ଅୱିପରୀତତୋ ଗହିତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ମୂଲଯମକାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତିଯମାନା ଦେସନା ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ନାନପ୍ପକାରକୋସଲ୍ଲାୱହା ପରିଞ୍ଞାକିଚ୍ଚସାଧନୀ ଚ ହୋତି, ନ ୱିପରୀତତୋତି ଆହ ‘‘ୱିପରୀତଗ୍ଗହଣଂ…ପେ… ଆରଦ୍ଧ’’ନ୍ତି। ଏତେନ କଥାୱତ୍ଥୁପକରଣଦେସନାନନ୍ତରଂ ଯମକପକରଣଦେସନାଯ କାରଣମାହ। ତତ୍ଥ ୱିପରୀତଗ୍ଗହଣନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲପରିଗ୍ଗହଣାଦିମିଚ୍ଛାଗାହଂ। ଧମ୍ମପୁଗ୍ଗଲୋକାସାଦିନିସ୍ସଯାନନ୍ତି ‘‘ଯେ କେଚି କୁସଲା ଧମ୍ମା, ସବ୍ବେ ତେ କୁସଲମୂଲା’’ତିଆଦିନା (ଯମ। ୧।ମୂଲଯମକ।୧) ଧମ୍ମେ, ‘‘ଯସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦିନା (ଯମ। ୧।ଖନ୍ଧଯମକ।୫୦) ପୁଗ୍ଗଲଂ ‘‘ଯତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତତ୍ଥ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦିନା (ଯମ। ୧।ଖନ୍ଧଯମକ।୫୧) ଓକାସଂ ନିସ୍ସାଯ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତାନଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୌପ୍ପାଦନିରୋଧତଦୁଭଯପରିଞ୍ଞାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯାନନ୍ତି ପାଳିଗତିପଟିୱଚନସରୂପଦସ୍ସନପଟିକ୍ଖିପନପଟିସେଧନନଯେହି ଯଥାପୁଚ୍ଛିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିଚ୍ଛଯକରଣଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ, ତଦଭାୱତୋ ସଂସଯନଂ ସଂସଯୋ। ତେସଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯାନଂ।

କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ସଂସଯପୁବ୍ବକଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନନ୍ତି ପଠମଂ ସଂସଯୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଦେସେନ୍ତସ୍ସ ପନ ଭଗୱତୋ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପୁବ୍ବକୋ ସଂସଯୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅଯଂ ପଦାନୁକ୍କମୋ କତୋ। ସବ୍ବଞ୍ଞୁ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ ହତ୍ଥାମଲକଂ ୱିଯ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା ଠିତସ୍ସ ଧମ୍ମସାମିନୋ ନ କତ୍ଥଚି ସଂସଯୋ, ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତୁକାମତାଯ ପନ ୱିନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯଗତଂ ସଂସଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସଂସଯିତୱସେନ ପୁଚ୍ଛଂ କରୋତୀତି ଏୱଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନପୁଚ୍ଛନୱସେନ ନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯା ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ, ନିଚ୍ଛିତସଂସଯଧମ୍ମୱସେନେୱ ପନେତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯା ୱେଦିତବ୍ବା। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘କୁସଲେସୁ କୁସଲା ନୁ ଖୋ, ନ ନୁ ଖୋ କୁସଲାତି ସନ୍ଦେହାଭାୱତୋ’’ତିଆଦି। ତେନେୱ ଚ ‘‘ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯାନ’’ନ୍ତି, ‘‘ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯୱସେନା’’ତି ଚ ପଠମଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣଂ କତଂ।

ତନ୍ତି ଯମକପକରଣଂ। ତସ୍ସ ଯେ ସମଯାଦଯୋ ୱତ୍ତବ୍ବା, ତେ କଥାୱତ୍ଥୁପକରଣଦେସନାନନ୍ତରୋ ଦେସନାସମଯୋ, ତାୱତିଂସଭୱନମେୱ ଦେସନାଦେସୋ, କୁସଲାକୁସଲମୂଲାଦିଯମକାକାରେନ ଦେସନାତି ୱିଭାଗତୋ ‘‘ସଙ୍ଖେପେନେୱା’’ତିଆଦିଗାଥାହି ୱିଭାୱିତା ନିମିତ୍ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ସଂୱଣ୍ଣନପଟିଞ୍ଞା ଚାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସମଯଦେସଦେସନାୱସେନା’’ତିଆଦିମାହ। ନିମିତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଇଧ ସଂୱଣ୍ଣନାଯ, ଯଦିଦଂ କମାନୁପ୍ପତ୍ତି ଆଗତଭାରୱାହିତା ଚ ପଣ୍ଡିତାନଂ ପଣ୍ଡିତକିଚ୍ଚଭାୱତୋ। ତତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ସମଯାଦିଦସ୍ସନେ। ଯମନଂ ଉପରମନନ୍ତି ଯମୋ ମରଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଜାତିଯା ସତି ମରଣଂ ହୋତୀତି…ପେ… ୱିସଯୋ’’ତି। ତତ୍ଥ ଯଥା ‘‘ଜାତିଯା ସତି ମରଣଂ ହୋତୀ’’ତି ଜାତି ଯମସ୍ସ ୱିସଯୋ, ଏୱଂ ‘‘ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ସନ୍ତେସୁ ମରଣଂ ହୋତୀ’’ତି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଯମସ୍ସ ୱିସଯୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତେ ହି ମରଣଧମ୍ମିନୋତି। ଅନୁପ୍ପତ୍ତମରଣଂଯେୱ କିବ୍ବିସକାରିନଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଯମପୁରିସା ୱିୱିଧା କମ୍ମକାରଣା କରୋନ୍ତି, ନ ଅପ୍ପତ୍ତମରଣନ୍ତି ମରଣଂ ଯମସ୍ସ ୱିସଯୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଆଣାପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଇଦଂ ୱିସଯ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନଂ। ଦେସଂ ୱାତି କାମାଦିଧାତୁତ୍ତଯଦେସଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ଧାତୁତ୍ତଯିସ୍ସରୋ ହି ମଚ୍ଚୁରାଜା। ପଞ୍ଚାନନ୍ତରିଯାନି ଅଞ୍ଞସତ୍ଥାରୁଦ୍ଦେସୋ ଚ, ତେନ ୱା ସଦ୍ଧିଂ ପଞ୍ଚ ୱେରାନି ଛ ଅଭବ୍ବଟ୍ଠାନାନି। ଆୱତ୍ତାତି ପଦକ୍ଖିଣାୱତ୍ତା। ତନୁରୁହାତି ଲୋମା।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। ମୂଲଯମକଂ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧।ଯମକସମୂହସ୍ସାତି ମୂଲଯମକାଦିକସ୍ସ ଯମକସମୂହସ୍ସ। ମୂଲଯମକାଦଯୋ ହି ପକରଣାପେକ୍ଖାଯ ଅୱଯୱଭୂତାପି ନିଜାୱଯୱାପେକ୍ଖାଯ ଯମକସମୂହୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ତେନାହ ‘‘ତଂସମୂହସ୍ସ ଚ ସକଲସ୍ସ ପକରଣସ୍ସା’’ତି।

କୁସଲାକୁସଲମୂଲୱିସେସାନନ୍ତି ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯ ୱୁତ୍ତାନଂ ସଂସଯପଦସଙ୍ଗହିତାନଂ କୁସଲସଙ୍ଖାତାନଂ, ତଥା ପଠମପୁଚ୍ଛାଯ ୱୁତ୍ତାନଂ କୁସଲମୂଲସଙ୍ଖାତାନଂ ୱିସେସାନଂ ଅତ୍ଥଯମକଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତାତି ଯୋଜନା। ଯଥା ହି ପଠମପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସେସୱନ୍ତଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାଯେୱ କୁସଲଧମ୍ମା ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯଂ ୱିସେସଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ଏୱଂ ପଠମପୁଚ୍ଛାଯଂ ୱିସେସଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାଯେୱ କୁସଲମୂଲଧମ୍ମା ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯଂ ୱିସେସୱନ୍ତଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା। ୱତ୍ତୁୱଚନିଚ୍ଛାୱସେନ ହି ଧମ୍ମାନଂ ୱିସେସୱିସେସୱନ୍ତତାୱିଭାଗୋ ହୋନ୍ତୀତି। କୁସଲମୂଲକୁସଲୱିସେସେହି ସଂସଯିତପଦସଙ୍ଗହିତେହି କୁସଲକୁସଲମୂଲାନଂ ୱିସେସୱନ୍ତାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ୱିସେସୱନ୍ତାପେକ୍ଖୱିସେସୱସେନ ପଠମୋ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଦୁତିଯୋ ପନ ୱିସେସାପେକ୍ଖୱିସେସୱନ୍ତୱସେନାତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ତେନାହ ''ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତାନଂ ହୀ''ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତାନନ୍ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସଯଭୂତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିସେସାନନ୍ତି କୁସଲକୁସଲମୂଲୱିସେସାନଂ। ୱିସେସୱନ୍ତାପେକ୍ଖାନନ୍ତି କୁସଲମୂଲକୁସଲସଙ୍ଖାତେହି ୱିସେସୱନ୍ତେହି ସାପେକ୍ଖାନଂ। ୱିସେସୱନ୍ତନ୍ତି କୁସଲମୂଲକୁସଲାନଂ। ୱିସେସାପେକ୍ଖାନନ୍ତି କୁସଲକୁସଲମୂଲୱିସେସେହି ସାପେକ୍ଖାନଂ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ମୂଲଯମକେ। ପଧାନଭାୱୋତି ପଠମୱିକପ୍ପେ ତାୱ ସଂସଯିତପ୍ପଧାନତ୍ତା ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସେସାନଂ ପଧାନଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେ ହି ସଂସଯିତାନଂ ୱିସେସୱନ୍ତୋତି। ଦୁତିଯୱିକପ୍ପେ ପନ ୱିସେସା ନାମ ୱିସେସୱନ୍ତାଧୀନାତି ୱିସେସୱନ୍ତାନଂ ତତ୍ଥ ପଧାନଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପନ ଏକଜ୍ଝଂ ପଧାନଭାୱୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ସତି ହି ଅପ୍ପଧାନେ ପଧାନଂ ନାମ ସିଯା। ତେନାହ ''ଏକେକାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ଏକେକୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ସଙ୍ଗହିତୋ ହୋତୀ''ତି। ଏୱଞ୍ଚେତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ, ଅଞ୍ଞଥା ୱିନିଚ୍ଛିତୱିସେସିତବ୍ବଭାୱେହି ଇଧ ପଧାନଭାୱୋ ନ ଯୁଜ୍ଜତେୱାତି। ନ ଧମ୍ମୱାଚକୋତି ନ ସଭାୱଧମ୍ମୱାଚକୋ। ସଭାୱଧମ୍ମୋପି ହି ଅତ୍ଥୋତି ୱୁଚ୍ଚତି ''ଗମ୍ଭୀରପଞ୍ଞଂ ନିପୁଣତ୍ଥଦସ୍ସି''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସୁ॰ ନି॰ ୧୭୮)। ''ହେତୁଫଲେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା''ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ॰ ୭୨୦) ଅତ୍ଥ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ହେତୁଫଲୱାଚକତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନସ୍ସ ''ଅତ୍ଥାଭିସମଯା''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ॰ ନି॰ ୧।୧୨୯) ଆଗତା ହିତାଦିୱାଚକତା ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ତେନେୱାତି ପାଠଇଅତ୍ଥୱାଚକତ୍ତା ଏୱ।

ତୀଣିପି ପଦାନୀତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ, ସମୁଚ୍ଚଯୋ ଚ ତୁଲ୍ୟଯୋଗେ ସିଯା। କିଂ ନାମ-ପଦେନ ଅନୱସେସତୋ କୁସଲାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋତି ଆସଙ୍କାଯ ତଦାସଙ୍କାନିୱତ୍ତନତ୍ଥମାହ ''ତୀଣିପି…ପେ… ସଙ୍ଗାହକତ୍ତ''ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତମତ୍ତନ୍ତି ମତ୍ତ-ସଦ୍ଦୋ ୱିସେସନିୱତ୍ତିଅତ୍ଥୋତି। ତେନ ନିୱତ୍ତିତଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ନ ନିରୱସେସସଙ୍ଗାହକତ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ରୂପଂ ନାମ-ପଦେନ ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। କୁସଲାଦିଯେୱ ନାମନ୍ତି ନିଯମୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ନ ନାମଂଯେୱ କୁସଲାଦୀତି ଇମମେୱ ଚ ନିଯମଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''କୁସଲାଦୀନଂ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତମତ୍ତମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ଯଦିପି ନାମ-ପଦଂ ନ ନିରୱସେସକୁସଲାଦିସଙ୍ଗାହକଂ, କୁସଲାଦିସଙ୍ଗାହକଂ ପନ ହୋତି, ତଦତ୍ଥମେୱ ଚ ତଂ ଗହିତନ୍ତି ନାମସ୍ସ କୁସଲତ୍ତିକପରିଯାପନ୍ନତା ୱୁତ୍ତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''କୁସଲାଦି…ପେ… ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୫୨।ଦୁତିଯଯମକେତି ଏକମୂଲଯମକେ। ଏୱମିଧାପୀତି ଯଥା ଏକମୂଲଯମକେ ''ଯେ କେଚି କୁସଲା''ଇଚ୍ଚେୱ ପୁଚ୍ଛା ଆରଦ୍ଧା, ଏୱଂ ଇଧାପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲଯମକେପି ''ଯେ କେଚି କୁସଲା''ଇଚ୍ଚେୱ ପୁଚ୍ଛା ଆରଭିତବ୍ବା ସିଯା। କସ୍ମା? ପୁରିମଯମକ…ପେ… ଅପ୍ପୱତ୍ତତ୍ତାତି। ଇଦଞ୍ଚ ଦୁତିଯଯମକସ୍ସ ତଥା ଅପ୍ପୱତ୍ତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ତତିଯଯମକଂ ପନ ତଥେୱ ପୱତ୍ତଂ। କେଚୀତି ପଦକାରା। ତେ ହି ଯଥା ପଠମଦୁତିଯଯମକେସୁ ପୁରିମପୁଚ୍ଛା ଏୱ ପରିୱତ୍ତନୱସେନ ପଚ୍ଛିମପୁଚ୍ଛା କତାତି ପଚ୍ଛିମପୁଚ୍ଛାଯ ପୁରିମପୁଚ୍ଛା ସମାନା ଠପେତ୍ୱା ପଟିଲୋମଭାୱଂ, ନ ତଥା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଯମକେ। ତତ୍ଥ ହି ଦ୍ୱେପି ପୁଚ୍ଛା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସଦିସା। ଯଦି ତତ୍ଥାପି ଦ୍ୱୀହିପି ପୁଚ୍ଛାହି ସଦିସାହି ଭୱିତବ୍ବଂ , ''ଯେ କେଚି କୁସଲା''ତି ପଠମପୁଚ୍ଛା ଆରଭିତବ୍ବା, ପଚ୍ଛିମପୁଚ୍ଛା ୱା ''ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବା ସିଯା। ଏୱଂ ପନ ଅୱତ୍ୱା ପଠମଦୁତିଯଯମକେସୁ ୱିଯ ପୁରିମପଚ୍ଛିମପୁଚ୍ଛା ସଦିସା ଅକତ୍ୱା ତତିଯଯମକେ ତାସଂ ୱିସଦିସତା ''ଯେ କେଚି କୁସଲା''ତି ଅନାରଦ୍ଧତ୍ତା, ତସ୍ମା ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛାନୁରୂପାଯ ଅନୁଲୋମପୁଚ୍ଛାଯ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଯେ କେଚି କୁସଲାତି ଅପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ଅତ୍ଥୱସେନାତି ସମ୍ଭୱନ୍ତାନଂ ନିଚ୍ଛିତସଂସଯିତାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ୱସେନ। ତଦନୁରୂପାଯାତି ତସ୍ସା ପୁରିମପୁଚ୍ଛାଯ ଅତ୍ଥତୋ ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ଚ ଅନୁଚ୍ଛୱିକାଯ। ପୁରିମଞ୍ହି ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପଚ୍ଛିମାଯ ଭୱିତବ୍ବଂ। ତେନାତି ତସ୍ମା। ଯସ୍ମା ଅନୁଲୋମେ ସଂସଯଚ୍ଛେଦେ ଜାତେପି ପଟିଲୋମେ ସଂସଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଯଦି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛାଯ ପଯୋଜନମେୱ ନ ସିଯା, ତସ୍ମା ନ ପଚ୍ଛିମପୁଚ୍ଛାନୁରୂପା ପୁରିମପୁଚ୍ଛା, ଅଥ ଖୋ ୱୁତ୍ତନଯେନ ପୁରିମପୁଚ୍ଛାନୁରୂପା ପଚ୍ଛିମପୁଚ୍ଛା, ତାଯ ଚ ଅନୁରୂପତାଯ ଅତ୍ଥାଦିୱସେନ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନଂ ସମ୍ବନ୍ଧତ୍ତା ଅତ୍ଥାଦିଯମକତା ୱୁତ୍ତା। ଦେସନାକ୍କମତୋ ଚେତ୍ଥ

ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତା ୱେଦିତବ୍ବା ''କୁସଲା କୁସଲମୂଲା''ତି ୱତ୍ୱା ''କୁସଲମୂଲା କୁସଲା''ତି ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ସେସଯମକେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ୱିସେସୱନ୍ତୱିସେସ, ୱିସେସୱିସେସୱନ୍ତଗ୍ଗହଣତୋ ୱା ଇଧ ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତା ୱେଦିତବ୍ବା। ପଠମପୁଚ୍ଛାଯଞ୍ହି ଯେ ଧମ୍ମା ୱିସେସୱନ୍ତୋ, ତେ ନିଚ୍ଛଯାଧିଟ୍ଠାନେ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯେ କେଚି କୁସଲା ଧମ୍ମା''ତି ୱତ୍ୱା ତେସୁ ଯସ୍ମିଂ ୱିସେସୋ ସଂସଯାଧିଟ୍ଠାନୋ, ତଂଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ସବ୍ବେ ତେ କୁସଲମୂଲା''ତି ପୁଚ୍ଛା କତା। ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯଂ ପନ ତପ୍ପଟିଲୋମତୋ ଯେନ ୱିସେସେନ ତେ ୱିସେସୱନ୍ତୋ, ତଂ ୱିସେସଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯେ ୱା ପନ କୁସଲମୂଲା''ତି ୱତ୍ୱା ତେ ୱିସେସୱନ୍ତେ ସଂସଯାଧିଟ୍ଠାନଭୂତେ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲା''ତି ପୁଚ୍ଛା କତା। ଅନିଯତୱତ୍ଥୁକା ହି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯା ଅନେକଙ୍ଖାସଯତ୍ତା ସତ୍ତାନଂ।

ଇମିନାପି ବ୍ଯଞ୍ଜନେନାତି ''ଯେ କେଚି କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା''ତି ଇମିନାପି ୱାକ୍ୟେନ। ଏୱଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଯେନାଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତମେୱାଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରତି ''ନ ହୀ''ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ତେନେୱାତି କୁସଲବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥସ୍ସ କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥସ୍ସ ଭିନ୍ନତ୍ତା ଏୱ। ୱିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ୱିଭଜନଂ । ଇତରଥାତି କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲବ୍ଯଞ୍ଜନେନ ପୁଚ୍ଛାଯ କତାଯ। ତାନି ୱଚନାନୀତି କୁସଲୱଚନଂ କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲୱଚନଞ୍ଚ। କୁସଲଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପୱସେନ ଚସ୍ସ ଅବ୍ଯାକତଦୀପନତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଏତ୍ଥାତି ''ଇମିନାପି ବ୍ଯଞ୍ଜନେନ ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋ''ତି ଏତସ୍ମିଂ ୱଚନେ। ଯେ କେଚି କୁସଲା…ପେ… ସମ୍ଭୱତୋତି ଏତେନ କୁସଲାନଂ କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲତାଯ ବ୍ଯଭିଚାରାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନେୱାହ ''ନ ହି…ପେ… ସନ୍ତୀ''ତି। ୱୁତ୍ତବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥସ୍ସେୱସମ୍ଭୱତୋତି ହି ଇମିନା ଅୱୁତ୍ତବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ଭୱାଭାୱୱଚନେନ ସ୍ୱାଯମଧିପ୍ପାଯମତ୍ତୋ ୱିଭାୱିତୋ। ଯଥା ହି କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥୋ କୁସଲବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥଂ ବ୍ଯଭିଚରତି, ନ ଏୱଂ ତଂ କୁସଲବ୍ଯଞ୍ଜନତ୍ଥୋ। କଥଂ କତ୍ୱା ଚୋଦନା, କଥଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପରିହାରୋ? କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା କୁସଲା ଏୱାତି ଚୋଦନା କତା, କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା ଏୱ କୁସଲାତି ପନ ପରିହାରୋ ପୱତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦୁତିଯଯମକେ ୱିଯ ଅପୁଚ୍ଛିତ୍ୱାତି ''ଯେ କେଚି କୁସଲା''ତି ଅପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା। କୁସଲମୂଲେହୀତି କୁସଲେହି ମୂଲେହି। ତେତି କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା।

ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଇତି-ସଦ୍ଦୋ ଆଦିଅତ୍ଥୋ ପକାରତ୍ଥୋ ୱା। ତେନ ''କୁସଲମୂଲାନି ଏକମୂଲାନି ଚେୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲାନି ଚା''ତିଆଦିପାଠଇସେସଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ''ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କାତବ୍ବଂ ଭୱେଯ୍ୟା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହେଟ୍ଠାତି ଅନୁଲୋମପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ''ମୂଲାନି ଯାନି ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତନଯେନ। ତମ୍ପୀତି ''କୁସଲମୂଲେନା''ତିଆଦି ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନମ୍ପି। ତଥାତି ତେନ ପକାରେନ, ଅନୁଲୋମପୁଚ୍ଛାଯଂ ୱିଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କାତବ୍ବଂ ଭୱେଯ୍ୟାତି ଇମିନା ପକାରେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେନ କାରଣେନ ''ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯେ ୱା ପନା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ''ଆମନ୍ତା''ଇଚ୍ଚେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ''ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲା''ତି ପୁଚ୍ଛାଯଂ ୱିଯ ''ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା''ତି ପୁଚ୍ଛିତେପି ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନମେୱ ଲବ୍ଭତି, ନ ଅନୁଲୋମପୁଚ୍ଛାଯଂ ୱିଯ ସରୂପଦସ୍ସନୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଯେ ହି ଧମ୍ମା କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା, ନ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲମୂଲେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲାୱ। ଯେ ପନ କୁସଲମୂଲେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲା, ତେ କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲାୱ। ତେନାହ ''ନ ହି…ପେ… ୱିଭାଗୋ କାତବ୍ବୋ ଭୱେଯ୍ୟା''ତି।

ତତ୍ଥ ଯେନାତି ଯେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲେସୁ ଏକମୂଲସ୍ସ ଅଭାୱେନ। ଯତ୍ଥାତି ଯସ୍ମିଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲକତ୍ତା ଏକମୂଲକତ୍ତା ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ହି ଏକେକେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲକତ୍ତେ ୱୁତ୍ତେ ତେସଂ ଏକେକେନ ଏକମୂଲକତ୍ତମ୍ପି ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି ସମାନତ୍ଥୋ ଏକସଦ୍ଦୋତି କତ୍ୱା। ତେନେୱାହ ''ଯତ୍ଥ ପନ…ପେ… ନ ଏକମୂଲାନୀ''ତି। ତଯିଦଂ ମିଚ୍ଛା, ଦ୍ୱୀସୁପି ଏକେକେନ ଇତରସ୍ସ ଏକମୂଲକତ୍ତଂ ସମ୍ଭୱତି ଏୱାତି। ତେନାହ ''ଏତସ୍ସ ଗହଣସ୍ସ ନିୱାରଣତ୍ଥ''ନ୍ତିଆଦି। ''ଯେ ଧମ୍ମା କୁସଲମୂଲେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲା, ତେ କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା''ତି ଇମମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେନ୍ତେନ ଇଧ ''ଆମନ୍ତା''ତି ପଦେନ ଯତ୍ଥ ଦ୍ୱେ ମୂଲାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଏକେକେନ ଇତରସ୍ସ ଏକମୂଲକତ୍ତଂ ପକାସିତମେୱାତି ଆହ ''ଆମନ୍ତାତି ଇମିନାୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ତଂଗହଣନିୱାରଣତୋ''ତି । ନିଚ୍ଛିତତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ତିଣ୍ଣନଂ ତାୱ ମୂଲାନଂ ନିଚ୍ଛିତଂ ହୋତୁ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେକମୂଲକତ୍ତଂ, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପନ କଥନ୍ତି ଆହ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲାନଂ ହୀ''ତିଆଦି। ସମାନମୂଲତା ଏୱାତି ଅୱଧାରଣେନ ନିୱତ୍ତିତତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମାନମୂଲତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲାନଂ ସମାନମୂଲତାମତ୍ତୱଚନିଚ୍ଛାଯ ଏକମୂଲଗ୍ଗହଣଂ, ନ ତେସଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯତାୱିସିଟ୍ଠସମାନମୂଲତାଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ମୂଲାନନ୍ତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଏକମୂଲାନଂ ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ। ଯଥା ତେସଂ ସମାନମୂଲତା, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତେସୁ ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂମୂଲେହି ଅଞ୍ଞେହୀତି ଇତରମୂଲେହି ମୂଲଦ୍ୱଯତୋ ଅଞ୍ଞେହି ସହଜାତଧମ୍ମେହି।

ଇଦାନି ଯେନ ଅଧିପ୍ପାଯେନ ପଟିଲୋମେ ''କୁସଲା''ଇଚ୍ଚେୱ ପୁଚ୍ଛା କତା, ନ ''କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା''ତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲତ୍ତେ ପନ…ପେ… କତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବ''ନ୍ତି ଆହ। ନ ହି କୁସଲମୂଲେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲେସୁ କିଞ୍ଚି ଏକମୂଲଂ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ।

ମୂଲଯୁତ୍ତତମେୱ ୱଦତି, ନ ମୂଲେହି ଅଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଞ୍ଞଥା ପୁଚ୍ଛେନାପରଂ ୱିରୁଜ୍ଝେୟ୍ୟ। ତେନେୱାତି ମୂଲଯୁତ୍ତତାଯ ଏୱ ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା। ଉଭଯତ୍ଥାପୀତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲା ଏକମୂଲାତି ଦ୍ୱୀସୁପି ପଦେସୁ। ''କୁସଲମୂଲେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, କୁସଲମୂଲେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନାତି ହି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦି ଉଭଯମ୍ପି ୱଚନଂ ମୂଲଯୁତ୍ତତମେୱ ୱଦତି, ଅଥ କସ୍ମା ଅନୁଲୋମପୁଚ୍ଛାଯମେୱ ଏକମୂଲଗ୍ଗହଣଂ କତଂ, ନ ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛାଯନ୍ତି ଉଭଯତ୍ଥାପି ତଂ ଗହେତବ୍ବଂ ନ ୱା ଗହେତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ଚି ମୂଲେକମୂଲଯମକଦେସନାହି ଅଯଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଯମକଦେସନା ସମାନରସା ସିଯାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଯମକେ। ଯଦିପି ଏକମୂଲା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲାତି ଇଦଂ ପଦଦ୍ୱଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ମୂଲଯୁତ୍ତତମେୱ ୱଦତି, ତଥାପି ସାମଞ୍ଞୱିସେସଲକ୍ଖଣେ ଅତ୍ଥେୱ ଭେଦୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ମୂଲଯୋଗସାମଞ୍ଞେ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସମୂଲକାନଂ ସମାନମୂଲତା ଏକମୂଲତ୍ତନ୍ତି ଏକମୂଲୱଚନଂ ତେସୁ ଅୱିସେସତୋ ମୂଲସବ୍ଭାୱମତ୍ତଂ ୱଦତି, ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ମୂଲେସୁ ଲବ୍ଭମାନଂ ୱିସେସଂ, ନ ଚ ସାମଞ୍ଞେ ନିଚ୍ଛଯୋ ୱିସେସେ ସଂସଯଂ ୱିଧମତୀତି ଇମମତ୍ଥମାହ ''ମୂଲଯୋଗସାମଞ୍ଞେ...ପେ... ପୱତ୍ତା''ତି ଇମିନା। ୱିସେସେ ପନ ନିଚ୍ଛଯୋ ସାମଞ୍ଞେ ସଂସଯଂ ୱିଧମନ୍ତୋ ଏୱ ପୱତ୍ତତୀତି ଆହ ''ମୂଲଯୋଗୱିସେସେ ପନ...ପେ... ନିଚ୍ଛିତମେୱ ହୋତୀ''ତି। ତସ୍ମାତି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ତସ୍ସ ହେତୁଭାୱେନ ପରାମସନଂ, ୱିସେସନିଚ୍ଛଯେନେୱ ଅୱିନାଭାୱତୋ, ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ନିଚ୍ଛିତତ୍ତା ତତ୍ଥ ୱା ସଂସଯାଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ଏକମୂଲାତି ପୁଚ୍ଛଂ ଅକତ୍ୱା''ତି। କୁସଲଭାୱଦୀପକଂ ନ ହୋତୀତି କୁସଲଭାୱସ୍ସେୱ ଦୀପକଂ ନ ହୋତି ତଦଞ୍ଞଜାତିକସ୍ସପି ଦୀପନତୋ। ତେନାହ ''କୁସଲଭାୱେ ସଂସଯସବ୍ଭାୱା''ତି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲୱଚନନ୍ତି କେୱଲଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲୱଚନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କୁସଲାଧିକାରସ୍ସ ଅନୁୱତ୍ତମାନତ୍ତାତି ଇମିନା ''ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲା''ତି କୁସଲଗ୍ଗହଣେ କାରଣମାହ। ଏକମୂଲଗ୍ଗହଣେ ହି ପଯୋଜନାଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ, କୁସଲସ୍ସ ୱସେନ ଚାଯଂ ଦେସନାତି।

୫୩-୭୧।ମୂଲନଯେ ୱୁତ୍ତେ ଏୱ ଅତ୍ଥେତି ମୂଲନଯେ ୱୁତ୍ତେ ଏୱ କୁସଲାଦିଧମ୍ମେ। କୁସଲାଦଯୋ ହି ସଭାୱଧମ୍ମା ଇଧ ପାଠଇଅତ୍ଥତାଯ ଅତ୍ଥୋତି ୱୁତ୍ତୋ। କୁସଲମୂଲଭାୱେନ, ମୂଲସ୍ସ ୱିସେସନେନ, ମୂଲଯୋଗଦୀପନେନ ଚ ପକାସେତୁଂ। କୁସଲମୂଲଭୂତା ମୂଲା କୁସଲମୂଲମୂଲାତି ସମାସଯୋଜନା। ମୂଲୱଚନଞ୍ଚି ନିୱତ୍ତେତବ୍ବଗହେତବ୍ବସାଧାରଣଂ। ଅକୁସଲାବ୍ଯାକତାପି ମୂଲଧମ୍ମା ଅତ୍ଥୀତି କୁସଲମୂଲଭାୱେନ ମୂଲଧମ୍ମା ୱିସେସିତା। ମୂଲଗ୍ଗହଣେନ ଚ ମୂଲୱନ୍ତାନଂ ମୂଲଯୋଗୋ ଦୀପିତୋ ହୋତି। ସମାନେନ ମୂଲେନ, ମୂଲସ୍ସ ୱିସେସନେନ, ମୂଲଯୋଗଦୀପନେନ ଚ ପକାସେତୁଂ ''ଏକମୂଲମୂଲା''ତି, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ମୂଲେନ ମୂଲଭାୱେନ, ମୂଲସ୍ସ ୱିସେସନେନ, ମୂଲଯୋଗଦୀପନେନ ଚ ପକାସେତୁଂ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲମୂଲା''ତି ମୂଲମୂଲନଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଯୋଜନା। ତୀସୁପି ଯମକେସୁ ଯଥାୱୁତ୍ତୱିସେସନମେୱେତ୍ଥ ପରିଯାଯନ୍ତରଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ମୂଲଯୋଗଂଦୀପେତୁନ୍ତି ମୂଲଯୋଗମେୱ ପଧାନଂ ସାତିସଯଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଦୀପେତୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଥା ହି କୁସଲାନି ମୂଲାନି ଏତେସନ୍ତି କୁସଲମୂଲକାନୀତି ବାହିରତ୍ଥସମାସେ ମୂଲଯୋଗୋ ପଧାନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି, ନ ଏୱଂ ''କୁସଲସଙ୍ଖାତା ମୂଲା କୁସଲମୂଲା''ତି କେୱଲଂ, ''କୁସଲମୂଲମୂଲା''ତି ସୱିସେସନଂ ୱା ୱୁତ୍ତେ ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନସମାସେ। ତେନାହ ''ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥ...ପେ... ଦୀପେତୁ''ନ୍ତି। ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରୋୱାତି ''କୁସଲମୂଲଭାୱେନ ମୂଲସ୍ସ ୱିସେସନେନା''ତିଆଦିନା ମୂଲମୂଲନଯେ ଚ, ''ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସନ୍ତେନ କ-କାରେନା''ତିଆଦିନା ମୂଲକନଯେ ଚ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରୋ ଏୱ। ୱଚନପରିଯାଯୋ ମୂଲମୂଲକନଯେ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

୭୪-୮୫।ନ ଏକମୂଲଭାୱଂ ଲଭମାନେହୀତି ଅବ୍ଯାକତମୂଲେନ ନ ଏକମୂଲକଂ ତଥାୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଲଭମାନେହି ଅଟ୍ଠାରସଅହେତୁକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାହେତୁକସମୁଟ୍ଠାନରୂପନିବ୍ବାନେହି ଏକତୋ ଅଲବ୍ଭମାନତ୍ତା। ଯଥା ହି ଯଥାୱୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାଦଯୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯୱିରହିତା ଅହେତୁକୱୋହାରଂ ଲଭନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ସହେତୁକସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ। ତେନାହ ''ଅହେତୁକୱୋହାରରହିତଂ କତ୍ୱା''ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ସବ୍ବଂ ରୂପଂ ନ ହେତୁକମେୱ, ଅହେତୁକମେୱା''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା କିଞ୍ଚାପି ସହେତୁକସମୁଟ୍ଠାନମ୍ପି ରୂପଂ ଅହେତୁକଂ, ''ଅବ୍ଯାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ଯାକତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ୱିପାକାବ୍ଯାକତା କିରିଯାବ୍ଯାକତା ହେତୂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୦୩) ପନ ୱଚନତୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯଯୋଗେନ ସହେତୁକସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଅହେତୁକୱୋହାରାଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। କେଚି ପନ ''ଅବ୍ବୋହାରିକଂ କତ୍ୱାତି ସହେତୁକୱୋହାରେନ ଅବ୍ବୋହାରିକଂ କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥଂ ୱତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଥା 'ଅହେତୁକଂ ଅବ୍ଯାକତଂ ଅବ୍ଯାକତମୂଲେନ ଏକମୂଲ'ନ୍ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ୱୁତ୍ତମେୱ ଅହେତୁକୱୋହାରାଭାୱେନ ସହେତୁକତାପରିଯାଯସ୍ସ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧତ୍ତା। ଅପିଚ ହେତୁପଚ୍ଚଯସବ୍ଭାୱତୋ ତସ୍ସ ସହେତୁକତାପରିଯାଯୋ ଲବ୍ଭତେୱ। ତେନାହ ''ନ ୱା ସହେତୁକଦୁକେ ୱିଯ...ପେ... ଅବ୍ବୋହାରିକଂ କତ''ନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ଏକମୂଲକଦୁକେ। ହେତୁପଚ୍ଚଯଯୋଗାଯୋଗୱସେନାତି ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ଯୋଗାଯୋଗୱସେନ, ହେତୁପଚ୍ଚଯସ୍ସ ସବ୍ଭାୱାସବ୍ଭାୱୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସହେତୁକୱୋହାରମେୱ ଲଭତି ପଚ୍ଚଯଭୂତହେତୁସବ୍ଭାୱତୋ।

ଅପରେ ପନ ଭଣନ୍ତି ''ସହେତୁକଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ ଅହେତୁକଂ ଅବ୍ୟାକତନ୍ତି ଇମିନା ୱଚନେନ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତମ୍ପି ସମୂଲକତ୍ତା 'ଅବ୍ୟାକତମୂଲେନ ନ ଏକମୂଲ'ନ୍ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ସତିପି ସମୂଲକତ୍ତେ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ସହେତୁକଂ ନ ହୋତୀତି 'ଅବ୍ୟାକତମୂଲେନ ଏକମୂଲ'ନ୍ତି ଚ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତସ୍ମା 'ଅହେତୁକଂ ଅବ୍ୟାକତଂ ଅବ୍ୟାକତମୂଲେନ ନ ଏକମୂଲଂ, ସହେତୁକଂ ଅବ୍ୟାକତଂ ଅବ୍ୟାକତମୂଲେନ ଏକମୂଲ'ନ୍ତି ଦ୍ୱୀସୁପି ପଦେସୁ ଅନୱରୋଧତୋ ଅବୋହାରିକଂ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି, ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତଂ ''ସହେତୁକଅବ୍ୟାକତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ ଅବ୍ୟାକତମୂଲେନ ଏକମୂଲଂ ହୋତୀ''ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ତସ୍ସ ଏକମୂଲଭାୱସ୍ସ ନିଚ୍ଛିତତ୍ତା, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୮୬-୯୭। କୁସଲାକୁସଲାବ୍ୟାକତରାସିତୋ ନମନନାମନସଙ୍ଖାତେନ ୱିସେସେନ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ଗହଣଂ ନିଦ୍ଧାରଣଂ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ''ନାମାନଂ ନିଦ୍ଧାରିତତ୍ତା''ତି। ତେନ ତେସଂ ଅଧିକଭାୱମାହ ୱିଞ୍ଞାଯମାନମେୱ ପକରଣେନ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। ଯଦି ଏୱଂ ''ଅହେତୁକଂ ନାମଂ ସହେତୁକଂ ନାମ''ନ୍ତି ପାଠନ୍ତରେ କସ୍ମା ନାମଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି ଆହ ''ସୁପାକଟଭାୱତ୍ଥ''ନ୍ତି, ପରିବ୍ୟତ୍ତଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତେ କିଂ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମୂଲଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଖନ୍ଧଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୋ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୨-୩।ଖନ୍ଧଯମକେ...ପେ... ପରିଞ୍ଞା ଚ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଇଦଂ ପଧାନଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବଦସ୍ସନଂ। ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟକଥା ହି ଅଭିଧମ୍ମୋ, ସା ଚ ଯାୱଦେୱ ପରିଞ୍ଞତ୍ଥାତି ପରିଞ୍ଞାସୁ ଚ ନ ୱିନା ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ ପହାନପରିଞ୍ଞା, ତୀରଣଞ୍ଚ ସମ୍ପୁଣ୍ଣପରାନୁଗ୍ଗହସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା କାଲପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱିଭାଗମୁଖେନ ଖନ୍ଧାନଂ ୱିସୁଂ ସହ ଚ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧଲକ୍ଖଣପରିଗ୍ଗହୱସେନ ସାତିସଯଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ନାଞ୍ଞଥାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଛସୁ କାଲଭେଦେସୁ...ପେ... ପରିଞ୍ଞା ଚ ୱତ୍ତବ୍ବା''ତି ପଧାନଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଉଦ୍ଧରତି। ତତ୍ଥ ପନ ଯଥା ନ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ ୱିନା ପହାନପରିଞ୍ଞା, ଏୱଂ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ୱିନା ଞାତପରିଞ୍ଞାଯ। ସା ଚ ସୁତମଯଞାଣମୂଲିକାତି ଦେସନାକୁସଲୋ ସତ୍ଥା ଅନ୍ୱଯତୋ ବ୍ୟତିରେକତୋ ଚ ସମୁଦାଯାୱଯୱପଦତ୍ଥାଦିୱିଭାଗଦସ୍ସନମୁଖେନ ଖନ୍ଧେସୁ ପରିଞ୍ଞାପ୍ପଭେଦଂ ପକାସେତୁକାମୋ ''ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା''ତିଆଦିନା ଦେସନଂ ଆରଭୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତେ ପନ ଖନ୍ଧା''ତିଆଦିମାହ। ପଞ୍ଚହି ପଦେହୀତି ପଞ୍ଚହି ସମୁଦାଯପଦେହି।

ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ସମୁଦାଯାୱଯୱପଦେସୁ। ଧମ୍ମୋତି ରୁପ୍ପନାଦିକୋ ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମୋ। ସମୁଦାଯପଦସ୍ସାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିସମୁଦାଯପଦସ୍ସ। ଯଦିପି ଅୱଯୱୱିନିମୁତ୍ତୋ ପରମତ୍ଥତୋ ସମୁଦାଯୋ ନାମ ନତ୍ଥି, ଯଥା ପନ ଅୱଯୱୋ ସମୁଦାଯୋ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ନ ସମୁଦାଯୋପି ଅୱଯୱୋତି ସତିପି ସମୁଦାଯାୱଯୱାନଂ ଭେଦେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନଂ ସମାନାଧିକରଣଭାୱତୋ ଅତ୍ଥେୱାଭେଦୋତି ପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ସମାନତ୍ଥତାଯ ସିଯା ଆସଙ୍କାତି ଆହ ''ଏତସ୍ମିଂ ସଂସଯଟ୍ଠାନେ''ତି। ''ଚକ୍ଖାଯତନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଗଣନଂ ଗଚ୍ଛତି, ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ ତଜ୍ଜା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂ''ତିଆଦୀସୁ ଏକଦେସୋ ସମୁଦାଯପଦତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ''ଯଂ କିଞ୍ଚି ରୂପଂ...ପେ... ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦୀସୁ (ୱିଭ। ୨) ପନ ସକଲୋତି ଆହ ''ରୂପାଦି...ପେ... ଅତ୍ଥୋ''ତି। ଅୱଯୱପଦାନଞ୍ହେତ୍ଥ ୱିସେସନୱିସେସିତବ୍ବୱିସଯାନଂ ସମାନାଧିକରଣତାଯ ସମୁଦାଯପଦତ୍ଥତା ୱୁତ୍ତା, ତତୋ ଏୱ ସମୁଦାଯପଦାନମ୍ପି ଅୱଯୱପଦତ୍ଥତା। ନ ହି ୱିସେସନୱିସେସିତବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଭେଦୋ ଅଭେଦୋ ୱା ଇଚ୍ଛିତୋ, ଅଥ ଖୋ ଭେଦାଭେଦୋ, ତସ୍ମା ଅଭେଦଦସ୍ସନୱସେନ ପଠମନଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଭେଦଦସ୍ସନୱସେନ ଦୁତିଯନଯୋ। ଯୋ ହି ରୁପ୍ପନାଦିସଙ୍ଖାତୋ ରାସଟ୍ଠୋ ଅୱଯୱପଦେହି ରୂପାଦିସଦ୍ଦେହି ଚ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦେନ ଚ ୱିସେସନୱିସେସିତବ୍ବଭାୱେନ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ, ସ୍ୱାଯଂ ଅତ୍ଥତୋ ରାସିଭାୱେନ ଅପେକ୍ଖିତୋ ରୁପ୍ପନାଦିଅତ୍ଥୋ ଏୱାତି।

ଯଥା ଅୱଯୱପଦେହି ୱୁଚ୍ଚମାନୋପି ସମୁଦାଯପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ହୋତି, ଏୱଂ ସମୁଦାଯପଦେହି ୱୁଚ୍ଚମାନୋପି ଅୱଯୱପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପଞ୍ଚେୱ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପନ୍ତି? ଆମନ୍ତା''ତିଆଦିନା ପଦସୋଧନା କତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ରୂପାଦିଅୱଯୱପଦେହି...ପେ... ପଦସୋଧନୱାରୋ ୱୁତ୍ତୋ''ତି। ତତ୍ଥ ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଅୱଯୱପଦସ୍ସ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ୱୁତ୍ତିଯା ଅୱଯୱପଦତ୍ଥସ୍ସ ସମୁଦାଯପଦତ୍ଥତାଯ ସିଯା ଅନେକନ୍ତିକତା, ସମୁଦାଯପଦସ୍ସ ପନ ତଂ ନତ୍ଥୀତି ସମୁଦାଯପଦତ୍ଥସ୍ସ ଅୱଯୱପଦତ୍ଥତାଯ ବ୍ୟଭିଚାରାଭାୱୋ ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପନ୍ତି? ଆମନ୍ତା''ତି ପାଠଇଯା

ପକାସିତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ''ରୂପାଦି...ପେ... ଦସ୍ସେତୁ''ନ୍ତି।

''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦୀସୁ ଖନ୍ଧତ୍ଥସ୍ସ ୱିସେସିତବ୍ବତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ପଧାନଭୂତସ୍ସ ଖନ୍ଧପଦସ୍ସା''ତି। ୱେଦନାଦିଉପପଦତ୍ଥସ୍ସ ଚ ସନ୍ଧୟତୋ ''ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦୀସୁ। ରୂପାୱୟୱପଦେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସାତି ରୂପସଙ୍ଖାତେନ ଅୱୟୱପଦେନ ୱିସେସନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଖନ୍ଧତ୍ଥସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଭାୱୋ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପନ୍ତି? ଆମନ୍ତା''ତି। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧପଦେ। ପଧାନଭୂତେନ ୱିସେସିତବ୍ବତ୍ତା ଖନ୍ଧାୱୟୱପଦେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ରୁପ୍ପନଟ୍ଠସ୍ସ କିଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱୋ ହୋତୀତି ଯୋଜନା। ସମାନେ ଅୱୟୱପଦାଭିଧେୟ୍ୟଭାୱେ ଅପ୍ପଧାନେନ ପଦେନ ଯୋ ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାୟତି, ସୋ କସ୍ମା ପଧାନେନ ନ ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଖନ୍ଧାୱୟୱପଦେନ ୱୁତ୍ତୋ ଧମ୍ମୋତି ରାସଟ୍ଠମାହ। ତତ୍ଥ କୋଚୀତି ରୁପ୍ପନଟ୍ଠୋ। କେନଚି ସମୁଦାୟପଦେନାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧପଦେନ, ନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିପଦେନ। ତେନାହ ''ନ ସବ୍ବୋ ସବ୍ବେନା''ତି। ଏସ ନୟୋ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ। ରୂପରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିଅୱୟୱସମୁଦାୟପଦସୋଧନମୁଖେନ ତତ୍ଥ ଚ ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧୱସେନ ପୱତ୍ତା ପାଳିଗତି ପଦସୋଧନମୂଲଚକ୍କୱାରୋ। ଏୱଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତେନାତି ଇମିନା ଯ୍ୱାୟଂ ରୂପାଦିଅୱୟୱପଦେହି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିସମୁଦାୟପଦେହି ଚ ଦସ୍ସିତାକାରୋ ଅତ୍ଥୱିସେସୋ, ତଂ ପଚ୍ଚାମସତି। ୱିସେସନଭାୱୋ ଭେଦକତାୟ ସାମଞ୍ଞତୋ ଅୱଚ୍ଛେଦକତ୍ତା, ୱିସେସିତବ୍ବଭାୱୋ ଅଭେଦଯୋଗେନ ଭେଦନ୍ତରତୋ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବତ୍ତା, ସମାନାଧିକରଣଭାୱୋ ତେସଂ ଭେଦାଭେଦାନଂ ଏକୱତ୍ଥୁସନ୍ନିସ୍ସୟତ୍ତା।

ତେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ୱିସେସନୱିସେସିତବ୍ବଭାୱେନ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ସମାନାଧିକରଣେ। ତେନାତି ୱା ସମାନାଧିକରଣଭାୱେନ। ଏତ୍ଥାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧପଦେ। ଯଥା ନୀଲୁପ୍ପଲପଦେ ଉପ୍ପଲୱିସେସନଭୂତଂ ନୀଲଂ ୱିସିଟ୍ଠମେୱ ହୋତି, ନ ଯଂ କିଞ୍ଚି, ଏୱମିଧାପି ଖନ୍ଧୱିସେସନଭୂତଂ ରୂପମ୍ପି ୱିସିଟ୍ଠମେୱ ସିୟାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''କିଂ ଖନ୍ଧତୋ...ପେ... ହୋତୀ''ତି ଆହ। ତଥା ''ରୂପଞ୍ଚ ତଂ ଖନ୍ଧୋ ଚା''ତି ସମାନାଧିକରଣଭାୱେନେୱ ଯଂ ରୂପଂ, ସୋ ଖନ୍ଧୋ। ଯୋ ଖନ୍ଧୋ, ତଂ ରୂପନ୍ତି ଅୟମ୍ପି ଆପନ୍ନୋ ଏୱାତି ଆହ ''ସବ୍ବେୱ...ପେ... ୱିସେସିତବ୍ବା''ତି। ୱିସେସନେନ ଚ ନାମ ନିଦ୍ଧାରିତରୂପେନ ଭୱିତବ୍ବଂ ଅୱଚ୍ଛେଦକତ୍ତା, ନ ଅନିଦ୍ଧାରିତରୂପେନାତି ଆହ ''କିଂ ପନ ତ''ନ୍ତିଆଦି, ତସ୍ସେୱ ଗହିତତ୍ତା ନ ପିୟରୂପସାତରୂପସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ନ ହି ତଂ ଖନ୍ଧୱିସେସନଭାୱେନ ଗହିତଂ, ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ ତସ୍ସେୱାତି ଯୋଜନା। ନ ଖନ୍ଧତୋ ଅଞ୍ଞଂ ରୂପଂ ଅତ୍ଥୀତି ଇଦଂ ରୁପ୍ପନଟ୍ଠୋ ରୂପନ୍ତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ନ ହି ସୋ ଖନ୍ଧୱିନିମୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥି। ତେନେୱାତି ଯଥାୱୁତ୍ତରୂପସ୍ସ ଖନ୍ଧୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱେନେୱ। ''ପିୟରୂପଂ ସାତରୂପଂ, ଦସ୍ସେନ୍ତେନପ୍ପକ''ନ୍ତି ଚ ଆଦୀସୁ ଅତଦତ୍ଥସ୍ସ ରୂପସଦ୍ଦସ୍ସ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା ''ତେନ ରୂପସଦ୍ଦେନା''ତି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଭୂତୁପାଦାୟମ୍ପି ଭେଦଂ ଧମ୍ମଜାତଂ। ସୁଦ୍ଧେନାତି କେୱଲେନ, ରୂପସଦ୍ଦେନ ୱିନାପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତୟିଦଂ ପକରଣାଦିଅୱଚ୍ଛିନ୍ନତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ, ସମାନାଧିକରଣତଂ ୱା। ଯୋ ହି ରୂପସଦ୍ଦେନ ସମାନାଧିକରଣୋ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ, ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତରୂପସଦ୍ଦେନ ୱିୟ ତଦତ୍ଥୋ ୱୁଚ୍ଚତେୱ। ତେନାହ ''ଖନ୍ଧା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି। ଯଦିପି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ରୂପଂ ଖନ୍ଧୋ ଏୱ ଚ, ଖନ୍ଧୋ ପନ ନ ରୂପମେୱାତି ଆହ ''ନ ଚ ସବ୍ବେ...ପେ... ୱିସେସିତବ୍ବା''ତି। ତେନେୱାତି ଅରୂପସଭାୱସ୍ସ ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱେନେୱ। ତେତି ଖନ୍ଧା। ୱିଭଜିତବ୍ବାତି ''ଖନ୍ଧା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଖନ୍ଧୋ ଚେୱ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ, ଅୱସେସା ଖନ୍ଧା ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା ୱିଭାଗେନ ଦସ୍ସେତବ୍ବା।

ଖନ୍ଧାନଂ ରୂପୱିସେସନ...ପେ... ସଂସୟୋ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ କିଂ ଖନ୍ଧତୋ ଅଞ୍ଞାପି ୱେଦନା ଅତ୍ଥି, ଯତୋ ୱିନିୱତ୍ତା ୱେଦନା ଖନ୍ଧୱିସେସନଂ ହୋତି, ସବ୍ବେ ଚ ଖନ୍ଧା କିଂ ଖନ୍ଧୱିସେସନଭୂତାୟ ୱେଦନାୟ ୱିସେସିତବ୍ବାତି ଏୱଂ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। କେଚୀତି ଅନୁଭୱନାଦିପ୍ପକାରା। କେନଚି ୱିସେସନେନାତି ୱେଦନାଦିନା ୱିସେସନେନ।

ଏତ୍ଥ ଚ ରୂପାଦିପଣ୍ଣତ୍ତି ଖନ୍ଧପଣ୍ଣତ୍ତି ଚ ''ରୂପଂ ଖନ୍ଧୋ, ଖନ୍ଧା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା ୱିସୁଂ ସହ ଚ ରୁପ୍ପନାଦିକେ ଅତ୍ଥେ ପୱତ୍ତମାନା କଦାଚି ଅୱୟୱଭୂତେ ପୱତ୍ତତି, କଦାଚି ସମୁଦାୟଭୂତେ, ତସ୍ମା ପନ ତଥା ପୱତ୍ତନାକାରେ ନିଦ୍ଧାରିତେ ଯସ୍ମା ରୂପାଦିକ୍ଖନ୍ଧା ପଦତୋ ଅତ୍ଥତୋ ଚ ୱିସୋଧିତା ନାମ ହୋନ୍ତି ତବ୍ବିସୟକଙ୍ଖାପନୋଦନତୋ, ତସ୍ମା ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପଞ୍ଚେୱ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପନ୍ତି? ଆମନ୍ତା''ତିଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତେନ ପଠମୱାରେନ ରୂପାଦିଅୱୟୱପଦେହି ଅୱୟୱତ୍ଥୋ ୱିୟ ସମୁଦାୟତ୍ଥୋପି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଥା ସମୁଦାୟପଦେହିପୀତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ। ''ରୂପଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ, ଖନ୍ଧା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତେନ ପନ ଦୁତିୟୱାରେନ ୱିସେସୱାଚୀ ୱିୟ ରୂପାଦିଅୱୟୱପଦେହି ସାମଞ୍ଞଭୂତେନପି ତଂତଂୱିସିଟ୍ଠେନ ଖନ୍ଧାୱୟୱପଦେନ ସୋ ସୋ ଏୱ ସମୁଦାୟତ୍ଥୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ସବ୍ବୋତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଖନ୍ଧୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ଅଭାୱା ଯଦିପି ଖନ୍ଧୋୟେୱ ରୂପଂ, ସୋ ପନ ନ ସବ୍ବୋ ରୂପଂ, ଅଥ ଖୋ ତଦେକଦେସୋ, ତଥା ୱେଦନାଦୟୋପୀତି ଅୟମତ୍ଥୋ ''ରୂପଂ ଖନ୍ଧୋ, ଖନ୍ଧା ରୂପ''ନ୍ତିଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତେନ ତତିୟୱାରେନ ଦସ୍ସିତୋ। ''ରୂପଂ ଖନ୍ଧୋ, ଖନ୍ଧା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତେନ ପନ ଚତୁତ୍ଥୱାରେନ ''ରୂପଂ ଖନ୍ଧୋ''ତି ରୂପସ୍ସ ଖନ୍ଧଭାୱେ ନିଚ୍ଛିତେ ଖନ୍ଧୋ ନାମାୟଂ ନ କେୱଲଂ ରୂପମେୱ, ଅଥ ଖୋ ୱେଦନାଦି ଚାତି ୱେଦନାଦୀନମ୍ପି ଖନ୍ଧଭାୱପ୍ପକାସନେ ନ ସବ୍ବେ ଖନ୍ଧା ୱେଦନାଦିୱିସେସୱନ୍ତୋ, କେଚିଦେୱ ପନ ତେନ ତେନ ୱିସେସେନ ତଥା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଏୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୀ ଚେସା

ପାଠଇ ଖନ୍ଧାନଂ ଯଥାଵୁତ୍ତପଣ୍ଣତ୍ତିସୋଧନମୁଖେନ ସରୂପାଵଧାରଣାଯ ସଂଵତ୍ତତି, ତଞ୍ଚ ତେସଂ ଯାଵଦେଵ ଉପ୍ପାଦାଦିନିଚ୍ଛଯତ୍ଥନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏଵଂ ଯେସଂ...ପେ... ଵେଦିତବ୍ବୋ''ତି ଆହ।

ଏକଦେସେପି ସମୁଦାଯଵୋହାରୋ ଦିସ୍ସତି ଯଥା ପଟୋ ଦଡ୍ଢୋ, ସମୁଦ୍ଦୋ ଦିଟ୍ଠୋତି ଆହ ''ଚକ୍କାଵଯଵଭାଵତୋ ଚକ୍କାନୀତି ଯମକାନି ଵୁତ୍ତାନୀ''ତି। ବନ୍ଧିତ୍ଵାତି ଯମକଭାଵେନ ବନ୍ଧିତ୍ଵା, ଯମକମୂଲଭାଵେନେଵ ଵା। ମୂଲଭାଵେନ ଗହଣଂ ସମ୍ବନ୍ଧଭାଵୋ, ତଂସମ୍ବନ୍ଧତା ଚ ମୂଲପଦାଦୀନଂ ନାଭିଆଦିସଦିସତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଅପୁବ୍ବସ୍ସ ଵତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାଵତୋ ନଯିଧ ଦେସନା ମଣ୍ଡଲଭାଵେନେଵ ସମ୍ବଜ୍ଝତୀତି ଆହ ''ନ ମଣ୍ଡଲଭାଵେନ ସମ୍ବଜ୍ଝନତୋ''ତି। ଯଦିପି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧମୂଲକେ ଅପୁବ୍ବଂ ନତ୍ଥି, ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିମୂଲକେସୁ ପନ ସଞ୍ଞାଦିମୁଖେନ ଦେସନପ୍ପଵତ୍ତିଯଂ ଅପୁବ୍ବଵସେନେଵ ଗତୋ ସିଯା ମଣ୍ଡଲଭାଵେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ନ ତଥା ପାଠୋ ପଵତ୍ତୋତି ଆହ ''ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧ...ପେ... ସମ୍ବନ୍ଧେନା''ତି। ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ପୁରିମେନ ଅସମ୍ବଜ୍ଝନମେଵ ହି ହେଟ୍ଠିମସୋଧନଂ। ସୁଦ୍ଧକ୍ଖନ୍ଧଲାଭମତ୍ତମେଵ ଗହେତ୍ଵାତି ''ଖନ୍ଧା ରୂପ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଖନ୍ଧାତି ଖନ୍ଧସଦ୍ଦେନ ଲବ୍ଭମାନଂ ରୂପାଦୀହି ଅସମ୍ମିସ୍ସଂ ଖନ୍ଧଟ୍ଠମତ୍ତମେଵ ଉଦ୍ଦେସଵସେନ ଗହେତ୍ଵା। ଯଦିପି ଉଦ୍ଦେସେ ଖନ୍ଧଵିସେସନଂ ରୂପାଦି ''ଖନ୍ଧା ରୂପ''ନ୍ତି ସୁଦ୍ଧରୂପାଦିମତ୍ତମେଵ ଗହିତଂ, ତଥାପି ଵିସେସରହିତସ୍ସ ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ଅଭାଵତୋ ତତ୍ଥ ସୁଦ୍ଧରୂପାଦିମତ୍ତତାଯ ଅଟ୍ଠତ୍ଵା। ଖନ୍ଧଵିସେସନଭାଵସଙ୍ଖାତନ୍ତି ଯଥାଧିଗତଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଵିସେସନଭାଵେନ କଥିତଂ ରୁପ୍ପନାଦିକଂ ଵିସେସନତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ। କେଵଲମେଵ ତଂ ଅଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦେନ ସହ ଯୋଜେତ୍ଵା...ପେ... ଵିଭତ୍ତୋ ସୁଦ୍ଧକ୍ଖନ୍ଧଵାରୋତି ଵୁତ୍ତୋତି ଯୋଜନା।

ଉଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିଵାରୋ

ନିଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା

୨୬।ଏଵଂଵୁତ୍ତନ୍ତି ଏଵଂ ଦ୍ଵାରାଲମ୍ବନେହି ସଦ୍ଧିଂ ଦ୍ଵାରପ୍ପଵତ୍ତଧମ୍ମଵିଭାଗଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ। ପିଯସଭାଵଂ ପିଯଜାତିକଂ ''କଥଂ ରୂପେନ ଖୋ, ଆଵୁସୋ''ତିଆଦୀସୁ ଵିଯ ପିଯସଭାଵଟ୍ଠେନ ରୂପଂ, ନ ରୁପ୍ପନଟ୍ଠେନାତି ଵୁତ୍ତଂ ''ପିଯରୂପଂ...ପେ... ରୂପଂ ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି। ରୁପ୍ପନଟ୍ଠେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନମ୍ପି ଚକ୍ଖାଦି ପିଯସଭାଵମତ୍ତଵଚନିଚ୍ଛାଵସେନ ପିଯରୂପମେଵ ଅନୁପ୍ପଵିସତି, ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧନ୍ତି ଆହ ''ପିଯସଭାଵ...ପେ... ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଵୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ''ଯୋ ପନ ଯତ୍ଥ ଵିସେସୋ''ତି ଵୁତ୍ତୋ ଵିସେସସଦ୍ଦୋ ନାନୁଵତ୍ତତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଵଚନସେସୋ''ତି। ନ ହି ଅଧିକାରତୋ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ଅଜ୍ଝାହରଣକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି। ଦିଟ୍ଠିସଞ୍ଞାତି ଵା ପଦୁଦ୍ଧାରୋଯଂ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଵିସେସତା ପନସ୍ସା ''ଵିସେସଂ ଵଣ୍ଣଯିସ୍ସାମା''ତି ପଟିଞ୍ଞାଯ ଏଵ ପାକଟା। ''ଅଵସେସା ସଙ୍ଖାରା''ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେଵ ନଯୋ। ସଂଯୋଜନଵସେନ ଜାନାତି ଅଭିନିଵିସତୀତି ସଞ୍ଞା ଦିଟ୍ଠୀତି ଆହ ''ଦିଟ୍ଠି ଏଵ ସଞ୍ଞା''ତି। ଦିଟ୍ଠି ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଅଵସିଟ୍ଠଂ ପପଞ୍ଚଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତଥା ହି ''ପପଞ୍ଚସଞ୍ଞାସଙ୍ଖା''ତି ଏତ୍ଥ ପପଞ୍ଚସୂଦନିଯଂ (ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୨୦୧) ଵୁତ୍ତଂ ''ସଞ୍ଞାନାମେନ ଵା ପପଞ୍ଚା ଏଵ ଵୁତ୍ତା''ତି।

୨୮। ''ଖନ୍ଧା ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅନୁଲୋମେ ଯଥା ସରୂପଦସ୍ସନେନ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଲବ୍ଭତି, ନ ଏଵଂ ''ନ ଖନ୍ଧା ନ ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି ପଟିଲୋମେ, ଇଧ ପନ ପଟିଵଚନେନ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ତଦତ୍ଥଂ ଵିଵରନ୍ତୋ ''ଖନ୍ଧସଦ୍ଦପ୍ପଵତ୍ତିଯା ଚ ଅଭାଵେ ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସଦ୍ଦପ୍ପଵତ୍ତିଯା ଚ ଅଭାଵୋ''ତି ଆହ। ତେନ ସତ୍ତାପଟିସେଧେ ଅଯଂ ନ-କାରୋତି ଦସ୍ସେତି। ସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ସଦ୍ଦନିବନ୍ଧନତ୍ତା ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ସଦ୍ଦସଭାଗତଂ ଵା ସନ୍ଧାଯ କତଂ। ପଣ୍ଣତ୍ତିସୋଧନଞ୍ହେତଂ। ତେନାହ ''ପଣ୍ଣତ୍ତିସୋଧନମତ୍ତମେଵ କରୋତୀ''ତି। ତେନ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବସ୍ସ ଧମ୍ମନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାଵଂ ଦସ୍ସେତି। ଯତୋ ଵୁତ୍ତଂ ''ନ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମସବ୍ଭାଵୋ ଏଵେତ୍ଥ ପମାଣ''ନ୍ତି। ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ଵାତିଆଦିନା ଯଥାଵୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାଠନ୍ତରେନ ସମତ୍ଥେତି। କାମଂ କତ୍ଥଚି ସତିପି ଖନ୍ଧେ ନତ୍ଥି ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ, ଅଖନ୍ଧତ୍ତସଭାଵା ପନ ନତ୍ଥି ଵେଦନାତି ''ନ ଖନ୍ଧା ନ ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋତି? ଆମନ୍ତା''ତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଏଵଂ ଵା ଏତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ପଞ୍ଞତ୍ତିନିବ୍ବାନସଙ୍ଖାତା''ତିଆଦି।

୩୯। ''ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞେ''ତି ଏତ୍ଥ ଭୂତୁପାଦାଯ ଧମ୍ମୋ ଵିଯ ପିଯସଭାଵୋପି ରୂପସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟତାସାମଞ୍ଞେନ ଗହିତୋତି ଆହ ''ଲୋକୁତ୍ତରା ଵେଦନାଦଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା''ତି। ଅପ୍ପଵତ୍ତିମତ୍ତମେଵାତି ଖନ୍ଧସଦ୍ଦପ୍ପଵତ୍ତିଯା ଅଭାଵେ ରୂପସଦ୍ଦପ୍ପଵତ୍ତିଯା ଚ ଅଭାଵୋତି ପଣ୍ଣତ୍ତିସୋଧନମତ୍ତଂଯେଵ ସନ୍ଧାଯ ଵଦତି, ତଥା ଚାହ ''ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ଵା''ତିଆଦି। ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି – ଯଥା ଚକ୍ଖୁତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସପି ସଭାଵଧମ୍ମସ୍ସ ଆଯତନଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତତ୍ତା ତଦୁଭଯଵିନିମୁତ୍ତଂ କିଞ୍ଚି ନତ୍ଥୀତି କେଵଲଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିସୋଧନତ୍ଥଂ ତମେଵ ଅଭାଵଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ଆଯତନେ ଚ ଠପେତ୍ଵା ଅଵସେସା ନ ଚେଵ ଚକ୍ଖୁ ନ ଚ ଆଯତନ''ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ, ଏଵମିଧାପି ତଦତ୍ଥମେଵ ଉଭଯଵିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାଵଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ରୂପଞ୍ଚ ଖନ୍ଧେ ଚ ଠପେତ୍ଵା ଅଵସେସା ନ ଚେଵ ରୂପଂ ନ

ଚ ଖନ୍ଧା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ୱିସମୋପଞ୍ଞାସୋ। ‘‘ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ଆୟତନେ ଚ ଠପେତ୍ୱା’’ତି ଏତ୍ଥ ହି ଅୱସେସଗ୍ଗହଣେନ ଗୟ୍ହମାନଂ କିଞ୍ଚି ନତ୍ଥୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ଆୟତନୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭାୱା। ତେନାହ ‘‘ଯଦି ସିୟା’’ତି। ‘‘ରୂପଞ୍ଚ ଖନ୍ଧେ ଚ ଠପେତ୍ୱା’’ତି ଏତ୍ଥ ପନ ନ ତଥା ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ଖନ୍ଧୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ସଭାୱଧମ୍ମସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱତୋ। ଯଦି ପନ ତାଦିସଂ ଖନ୍ଧଗତଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ନତ୍ଥୀତି ଏୱମିଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ସିୟା, ଏୱଂ ସତି ଯୁତ୍ତମେତଂ ସିୟା। ତଥା ହି ‘‘ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନା’’ତିଆଦିନା ପଞ୍ଞତ୍ତିୱିଗ୍ଗହଣମେୱ ଉଦ୍ଧରୀୟତି। ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁ ଚ ନ ସିୟା ଅୱସେସଗ୍ଗହଣେନ ଗୟ୍ହମାନନ୍ତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଖନ୍ଧୋ ଚ ସିୟାତି ଯୋଜନା।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୫୦-୨୦୫। ମିସ୍ସକକାଲଭେଦେସୁ ଯମକେସୁ ପଦାନଂ ଭିନ୍ନକାଲତ୍ତା ସିୟା ଅତ୍ଥୱିସେସୋତି ଆହ ‘‘ଅମିସ୍ସକକାଲଭେଦେସୁ ୱାରେସୁ ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱତୋ’’ତି। ଇଦାନି ତମେୱତ୍ଥଂ ‘‘ପୁରିମସ୍ସ ହୀ’’ତିଆଦିନା ୱିୱରତି। ତେନାତି ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱେନ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ପୱତ୍ତିୱାରପାଠେ, ଏତିସ୍ସଂ ୱା ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନାୟଂ। ଛ ଏୱ ୱୁତ୍ତା, ନ ନୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତେନାହ ‘‘ଅତୀତେନା’’ତିଆଦି। ଏତେ ପନ ତୟୋତି ଅୱ୍ତନା ୱିସୁଂ ଅନନ୍ତରଂ ଦସ୍ସିତେ ସନ୍ଧାୟାହ। ଯଥାଦସ୍ସିତାତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତଦ୍ୱାକାରା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେନାତୀତାଦୟୋ ଯେ ପାଠଇଯଂ ଉଜୁକମେୱ ଆଗତା। ‘‘ନ ୱିସୁଂ ୱିଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ‘‘ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ହୀ’’ତିଆଦିନା ପାକଟତରଂ କରୋତି। ତତ୍ଥ ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛାହୀତି ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ତସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏୱମାଦିକାହି ପଠମପଦେ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଟିଲୋମୱସେନ ପୱତ୍ତାହି। ତେନେୱାତି ନୟତୋ ଯୋଜେତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତ୍ତା ଏୱ। ମିସ୍ସକକାଲଭେଦେସୁ ଚାତି ନ କେୱଲଂ ଅମିସ୍ସକକାଲଭେଦେସ୍ୱେୱ, ଅଥ ଖୋ ମିସ୍ସକକାଲଭେଦେସୁ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ଯୋଜନାସୁକରତାୟ ଏୱ ପୁରିମେ ଅୟୋଜନା, ଅଥ ଖୋ ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥମ୍ପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅମିସ୍ସକ…ପେ… ୱୁତ୍ତାନୀ’’ତି।

ଯେନ କାରଣେନାତି ଯେନ ଏକପଦଦ୍ୱୟସଙ୍ଗହିତାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ଲାଭସଙ୍ଖାତେନ କାରଣେନ। ଯଥାକ୍କମଂ ପୁରେପଞ୍ହୋ ପଚ୍ଛାପଞ୍ହୋତି ଚ ନାମଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଚ-ସଦ୍ଦେନ ପୁରେପଚ୍ଛାପଞ୍ହୋତି ଚ ନାମଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ପନ ‘‘ଏକପଦଦ୍ୱୟସଙ୍ଗହିତାନ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବଂ। ତମେୱତ୍ଥମ୍ପି ୱିୱରତି ‘‘ଯସ୍ସ ହୀ’’ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ଯସ୍ସାତି ଯସ୍ସ ପଞ୍ହସ୍ସ। ‘‘ପଞ୍ହୋ’’ତି ଚେତ୍ଥ ପୁଚ୍ଛନୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ୱଚନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ପରିପୂରେତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବତ୍ଥସଙ୍ଗଣ୍ହନତୋ’’ତି। ତଂ ସରୂପଦସ୍ସନେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ତଂୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ, ତଂ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଏତସ୍ସାତି ତଂୱିସ୍ସଜ୍ଜନୋ, ତସ୍ସ ତଂୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ। ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସେନାତି ପୁରିମେନ ଉଦ୍ଦେସପଦେନ। ତେନ ହି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନପଦସ୍ସ ସମାନତ୍ଥତା ଇଧ ସଦିସତ୍ଥତା। ଏକେନ ପଦେନାତି ଏକେନ ପଧାନାପ୍ପଧାନେନ ଯମକପଦେନ, ନ ପଠମପଦେନେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପ୍ପାଦନିରୋଧଲାଭସାମଞ୍ଞମତ୍ତେନାତି ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ୱା ନିରୋଧସ୍ସ ୱା ଲବ୍ଭମାନତାୟ ସମାନତାମତ୍ତେନ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦ…ପେ… ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଇଦଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ଯତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦିନା ପୁରେପଞ୍ହସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଯଦିପି ତତ୍ଥ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତତ୍ତା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ଲବ୍ଭତୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ଯୋ ପନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦସଙ୍ଗହିତୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦୋ ପାଠଇଯଂ ଅନୁଞ୍ଞାତରୂପେନ ଠିତୋ, ତସ୍ସ ୱସେନ ପୁରେପଞ୍ହୋ ଯୁତ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏୱଞ୍ହି ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସେନ ସଦିସତ୍ଥତା ହୋତି।

‘‘ଯସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ତସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା’’ତି ଏତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅନୁପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବତାପଟିକ୍ଖେପମୁଖେନ ଇତରସ୍ସ ପଟିକ୍ଖିପୀୟତୀତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତପଟିକ୍ଖେପୋ ପଧାନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ। ଏସେୱ ନୟୋ ଅଞ୍ଞେସୁପି ଏଦିସେସୁ ଠାନେସୂତି ଆହ ‘‘ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥସ୍ସେୱ ପଟିକ୍ଖିପନଂ ପଟିକ୍ଖେପୋ’’ତି । ‘‘ଯସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ନିରୁଜ୍ଝତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ପନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଉପ୍ପାଦଲକ୍ଖଣଂ କତ୍ୱା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ନିରୋଧୋ ପୁଚ୍ଛୀୟତୀତି ସୋ ଏୱ ‘‘ନୋ’’ତି ପଟିସେଧୀୟତି। ଏସ ନୟୋ ଅଞ୍ଞେସୁପି ଏଦିସେସୁ ଠାନେସୂତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଂସୟତ୍ଥନିୱାରଣଂ ପଟିସେଧୋ’’ତି। ‘‘ନ-କାରୱିରହିତ’’ନ୍ତି ଏତେନ ପଟିସେଧସ୍ସ ପଟିସେଧିତମାହ। ଯଦି ଏୱଂ ପାଠଇଗତିପଟିସେଧୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନଂ କୋ ୱିସେସୋତି ଆହ ‘‘ତତ୍ଥ ଉପ୍ପତ୍ତୀ’’ତିଆଦି।

ତଦେକଦେସପକ୍ଖେପୱସେନାତି ତେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପଞ୍ହାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଞ୍ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନଂ ଏକଦେସସ୍ସ ପକ୍ଖିପନୱସେନ। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ପଠମେ ଠାନେ ପରିପୁଣ୍ଣପଞ୍ହସ୍ସ ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସେ ସରୂପଦସ୍ସନେନା’’ତିଆଦି। ଯୋ ପନେତ୍ଥ ପଞ୍ହେସୁ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ଚ ସତ୍ତୱୀସତିୟା ଠାନେସୁ ପକ୍ଖେପଂ ଲଭତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପରିପୁଣ୍ଣପଞ୍ହୋ ଏୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପାଠଇୱୱତ୍ଥାନଦସ୍ସନାଦିତୋତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପୁଚ୍ଛାୱିଭଙ୍ଗୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାଠାନାନି ଏକସ୍ମିଂ ପଞ୍ହେ ଯୋଜନାନୟୋତି ଇମେସଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସୁଦ୍ଧାୱାସାନନ୍ତିଆଦି ପାଠଇୟା ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଅତ୍ଥଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଆରଦ୍ଧଂ। ‘‘ୟସ୍ସ ୟତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା’’ତି ଇମସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ହୋତି ‘‘ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥା’’ତି। ତତ୍ଥ ଏକଭୂମିୟଂ ଦୁତିୟା ଉପପତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ଏକିସ୍ସା ଭୂମିୟା ଏକସ୍ସ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଦୁତିୟୱାରଂ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣଂ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତତିୟୱାରାଦୀସୁ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ସ୍ୱାୟମତ୍ଥୋ ୟଥା ଞାପିତୋ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପଭୁତି ହି…ପେ… ପୱତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ଅଦ୍ଧାପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱସେନାୟଂ ଦେସନା ପୱତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି। ଆଦାନନିକ୍ଖେପପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ କମ୍ମଜସନ୍ତାନଂ ଏକତ୍ତେନ ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ସ ୱସେନ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧେସୁ ୱୁଚ୍ଚମାନେସୁ ଅକମ୍ମଜେସୁ କୁସଲାଦୀସୁ କଥନ୍ତି ଚୋଦନାୟଂ ତେପି ଇଧ ତଂନିସ୍ସିତା ଏୱ କତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତସ୍ମିଞ୍ଚ…ପେ… ଦସ୍ସିତା’’ତି। ତେନେୱାତି କମ୍ମଜସନ୍ତାନେନେୱ। ତସ୍ମାତି ଏକକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତସ୍ସ ୱିପାକସନ୍ତାନସ୍ସ ଏକତ୍ତେନ ଗହିତତ୍ତା। ତସ୍ସାତି କମ୍ମଜସନ୍ତାନସ୍ସ। ପଞ୍ଚସୁ ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ୟଥା ପଚ୍ଚେକଂ ‘‘ଏକିସ୍ସା ଭୂମିୟା ଦୁତିୟା ଉପପତ୍ତି ନତ୍ଥୀ’’ତି ୟଥାୱୁତ୍ତପାଠଇୟା ୱିଞ୍ଞାୟତି, ଏୱଂ ‘‘ସୁଦ୍ଧାୱାସାନ’’ନ୍ତି ଅୱିସେସୱଚନତୋ ସକଲେପି ସୁଦ୍ଧାୱାସେ ସା ନତ୍ଥୀତି ତାୟ କସ୍ମା ନ ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି ଚୋଦନଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ସୟମେୱ ପରିହରିତୁଂ ‘‘କସ୍ମା ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୁଦ୍ଧାୱାସେସୁ ହେଟ୍ଠାଭୂମିକସ୍ସ ଅସତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରିପାକେ ଉପରିଭୂମିସମୁପ୍ପତ୍ତି ନ ସକ୍କା ପଟିସେଧେତୁଂ ଉଦ୍ଧଂସୋତୱଚନତୋ। ଉଦ୍ଧମସ୍ସ ତଣ୍ହାସୋତଂ ୱଟ୍ଟସୋତଞ୍ଚାତି ହି ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ। ତେନାହ ‘‘ଉଦ୍ଧଂସୋତପାଠଇସବ୍ଭାୱା’’ତି। ସଂସନ୍ଦେତବ୍ବାତି ୟଥା ନ ୱିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ଏୱଂ ନେତବ୍ବା। ତଥା ଚେୱ ସଂୱଣ୍ଣିତଂ।

ଏତେନ ସନିଟ୍ଠାନେନାତି ଅଙ୍କିତୋକାସଭାୱିରୂପୁପ୍ପାଦସନିସ୍ସୟେନ ନିଚ୍ଛୟେନ। ୱିସେସିତା ତଥାଭାୱିରୂପଭାୱିନୋ। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାପୀତି ନ କେୱଲଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରା ଏୱ, ଅଥ ଖୋ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାପି। ତେ ଏୱ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତେ ଏୱ ଗହେତ୍ୱା ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସେତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତେନ ଯେ ସନିଟ୍ଠାନେନ ୱଜ୍ଜିତାତି ତେନ ୟଥାୱୁତ୍ତସନିଟ୍ଠାନେନ ଯେ ୱିରହିତା, ତେ ତଥା ନ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ‘‘ତେ ତତୋ’’ତିଆଦିନା ଦସ୍ସେତି। ତତୋତି ଅସଞ୍ଞାଭୱତୋ। ପଚ୍ଛିମଭୱିକାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମଭୱଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କିଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରାଦୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପଚ୍ଛିମଭୱିକାନମ୍ପି ଅରୂପାନଂ ଅରୂପଭୱେ ୟଥା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପାଦି, ଏୱଂ ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମଭୱିକାନଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋପୀତି ଆହ ‘‘ଏତେନ ସନିଟ୍ଠାନେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା’’ତି। ତେନାହ ‘‘ତେସଂ…ପେ… ଆହା’’ତି। ତତ୍ଥ ତେସନ୍ତି ପଚ୍ଛିମଭୱିକାନଂ। ତତ୍ଥାତି ଅରୂପଭୱେ। ଇତରାନୁପ୍ପତ୍ତିଭାୱଞ୍ଚାତି ଇତରସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନସବ୍ଭାୱମ୍ପି। ସପ୍ପଟିସନ୍ଧିକାନମ୍ପି ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଖନ୍ଧଭେଦସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନପରିୟାୟୋ ଓଳାରିକଦୋସପ୍ପହାନତୋ କିଲେସୂପସମସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସବ୍ବେସଞ୍ଚ ତେସନ୍ତି ତଂତଂଭୂମିୟଂ ଠିତାନଂ ସବ୍ବେସଂ ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ। ୟଥା ପନାତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କରୋତି। ଅନନ୍ତା ଲୋକଧାତୁୟୋତି ଇଦଂ ଓକାସସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦାଭାୱଂୟେୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ସମାନାଧାରତାୟ ସମାନକାଲତ୍ତେନ ଅସମ୍ଭୱନ୍ତୋ ଓକାସୱସେନ ପନ ସମ୍ଭୱନ୍ତୋ ସଂକିଣ୍ଣା ୱିୟ ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ସଂକିଣ୍ଣତା ହୋତୀ’’ତି।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୦୬-୨୦୮।ତସ୍ସାପୀତି ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରସ୍ସପି। ଓକାସେ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱାତି ୟଥାଗହିତେ ଓକାସେ ଯୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ, ତସ୍ସେୱ ଓକାସୱିସିଟ୍ଠପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ୟଥା ପନ ପୁଗ୍ଗଲୱାରେ ଲବ୍ଭମାନେ ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରୋପି ଲବ୍ଭତି, ଏୱଂ ଓକାସୱାରୋପି ଲବ୍ଭେୟ୍ୟାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ଓକାସୱାରୋପି ଚା’’ତି। ତସ୍ମାତି ୟସ୍ମା ୱୁଚ୍ଚମାନୋପି ଓକାସୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱିସେସଭାୱେନେୱ ୱୁଚ୍ଚେୟ୍ୟ, ନ ୱିସୁଂ, ତସ୍ମା।

ଅଞ୍ଞଥାତି ପୱତ୍ତିୱାରେ ୱିୟ ଆଦାନନିକ୍ଖେପପରିଚ୍ଛିନ୍ନଂ କମ୍ମଜସନ୍ତାନଂ ଏକତ୍ତେନ ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧୱସେନ ପରିଞ୍ଞାୱଚନେ। ‘‘ଯୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ ପରିଜାନାତୀ’’ତି ସନିଟ୍ଠାନପଦସଙ୍ଗହିତତ୍ଥାଭାୱଦସ୍ସନମୁଖେନ ଇତରସ୍ସପି ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧପରିଜାନନସ୍ସ ଅଭାୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ଚ କତଂ, ତସ୍ମା ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣୱସେନେୱେତ୍ଥ ତୟୋ ଅଦ୍ଧା ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିଞ୍ଚ ଅରହନ୍ତଞ୍ଚା’’ତି ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଦାନଂ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଞ୍ଚ ନ ପରିଜାନନ୍ତି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧଞ୍ଚ ନ ପରିଜାନିତ୍ଥା’’ତି ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ୟଥାକ୍କମଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସା ପୁଗ୍ଗଲା’’ତି ପନ ପଚ୍ଚେକଂ ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗ…ପେ… ନତ୍ଥୀତି ଇମିନା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସେୱ ପରିଞ୍ଞାମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତିୟା ପରିଞ୍ଞାକିଚ୍ଚଂ ସାତିସୟଂ, ତଦଭାୱା ନ ଇତରେସନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ୟତୋ ତସ୍ସେୱ ୱଜିରୂପମତା ୱୁତ୍ତା, ସେସାନଞ୍ଚ ୱିଜ୍ଜୂପମତା। ତେନାତି ତେନ ୟଥାୱୁତ୍ତେନ ୱଚନେନ। ତଦୱସେସସବ୍ବପୁଗ୍ଗଲେତି ତତୋ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିତୋ ଅୱସେସସବ୍ବପୁଗ୍ଗଲେ। ଇମଂ ପନ ୟଥାୱୁତ୍ତଦୋସଂ ପରିହରନ୍ତା ‘‘ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦୟୋ ସନ୍ଧାୟା’’ତି ୱଦନ୍ତି।

ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଖନ୍ଧଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଆଯତନଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୋ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧-୯।ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ''ଅୱଯୱପଦେହି ୱୁତ୍ତୋ ଏକଦେସୋ ସକଲୋ ୱା ସମୁଦାଯପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋ, ସମୁଦାଯପଦେହି ପନ ୱୁତ୍ତୋ ଏକନ୍ତେନ ଅୱଯୱପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେନ ନଯେନ। ଏତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାନଯଦସ୍ସନତାଯ ସବ୍ବପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରାଦୀସୁ ଯଥାରହଂ ଅତ୍ଥୋ ନେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତି।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୦-୧୭।ୱାଯନଂ ସୱିସଯଂ ବ୍ୟାପେତ୍ୱା ପୱତ୍ତନଂ, ତଯିଦଂ ଯଥା ଗନ୍ଧାଯତନେ ଲବ୍ଭତି, ଏୱଂ ସୀଲାଦୀସୁପୀତି ପାଠଇଯଂ ''ସୀଲଗନ୍ଧୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ ''ସୀଲାଦିଯେୱ ଗନ୍ଧୋ''ତି କତ୍ୱା। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ସୀଲଗନ୍ଧୋ…ପେ… ନାମାନୀ''ତି। ଯସ୍ମା ପନ ସୱିସଯବ୍ୟାପନଂ ତତ୍ଥ ପସଟଭାୱୋ ପାକଟଭାୱୋ ୱା ହୋତି, ତସ୍ମା ''ପସାରଣଟ୍ଠେନ ପାକଟଭାୱଟ୍ଠେନ ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥୱା ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ସୂଚନଂ ୱା ୱାଯନଂ। ''ଦେୱକାଯା ସମାଗତା (ଦୀ। ନି। ୨।୩୩୨; ସଂ। ନି। ୧।୩୭), ପଣ୍ଣତ୍ତିଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୧୦୮) ସମୂହପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁପି କାଯଧମ୍ମସଦ୍ଦା ଆଗତାତି ''ସସଭାୱ''ନ୍ତି ୱିସେସେତି। କାଯୱଚନେନ…ପେ… ନତ୍ଥୀତି ଇଦଂ ''ନ ଧମ୍ମୋ ନାଯତନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିନିୱତ୍ତୱିସେସସବ୍ବସଭାୱଧମ୍ମୱାଚକତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଧମ୍ମାଯତନସଙ୍ଖାତଧମ୍ମୱିସେସୱାଚକତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୮-୨୧।ଏତସ୍ମିନ୍ତି ପୱତ୍ତିୱାରେ। ପୁଚ୍ଛାମଣ୍ଡଲାଭେନାତି ମୋଘପୁଚ୍ଛାଭାୱମାହ। ଏକେକନ୍ତି ''ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ସଦ୍ଦାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦିକଂ ଏକେକଂ। ପଞ୍ଚାତି ''ଯସ୍ସ ସଦ୍ଦାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଗନ୍ଧାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦୀନି ପଞ୍ଚ। ପୁଚ୍ଛାମଣ୍ଡଲାଭେନ ସଙ୍ଗହଂ ଅନୁଜାନନ୍ତୋ ''ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱସେନ ହାପେତବ୍ବାନୀ''ତି ଆହ। ''ୱକ୍ଖତି ହୀ''ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯ ସମତ୍ଥେତି।

ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ସାମଞ୍ଞୱଚନଂ ୱିସେସନିୱିଟ୍ଠମେୱ ହୋତୀତି ତଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପୁଗ୍ଗଲୱାରମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱତ୍ୱା ତସ୍ସା ପନ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତାଯ ଅଭ୍ୟାପିତତ୍ତା ଯତ୍ଥ ସଦିସଂ, ତତ୍ଥାପି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଓକାସୱାରେ ପନ…ପେ… ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତ''ନ୍ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ତନ୍ତି ଦୁତିଯଂ। ପୁଗ୍ଗଲୱାରେପୀତି ଯତ୍ଥ ସଦିସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ, ତତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲୱାରେପି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତଂ, ପଗେୱ ଓକାସୱାରେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱିରତ୍ତକାମକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତସ୍ସାତି ଭାୱନାବଲେନ ୱିରତ୍ତୋ କାମୋ ଏତେନାତି ୱିରତ୍ତକାମଂ, ରୂପାୱଚରକମ୍ମଂ, ତତୋ ନିବ୍ବତ୍ତସ୍ସ। ପଟିସନ୍ଧି ଏୱ ବୀଜଂ ପଟିସନ୍ଧିବୀଜଂ, ତସ୍ସ। ''ଏୱଂସଭାୱତ୍ତା''ତି ଏତେନ ଏକନ୍ତତୋ କାମତଣ୍ହାନିଦାନକମ୍ମହେତୁକାନି ଘାନାଦୀନୀତି ଦସ୍ସେତି। ଗନ୍ଧାଦଯୋ ଚ ନ ସନ୍ତୀତି ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ତେସମ୍ପି ଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ।

''ସବ୍ବ''ନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱସେନ ଗହେତବ୍ବଂ ଚୋଦକେନ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ୱା ପୁନ ଯେନାଧିପ୍ପାଯେନ ତାନି ଯମକାନି ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥା ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ରାଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ତତ୍ଥ ଚକ୍ଖାଯତନମୂଲକେସୁ ଘାନାଯତନଯମକେନ ''ସଚକ୍ଖୁକାନଂ ଅଘାନକାନଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ଜିୱ୍ହାକାଯାଯତନଯମକାନି ଯଥା ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି, ତଥା ଇଧ ଘାନାଯତନମୂଲକେସୁ ଘାନାଯତନଯମକେନ ତାନି ଜିୱ୍ହାକାଯାଯତନଯମକାନି ''ଯସ୍ସ ଘାନାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଜିୱ୍ହାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତିଆଦିନା ନଯେନ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନୀତି।

ଏୱମେତ୍ଥ ଉଭଯେସଂ ୱିସୁଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତାଯ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଏକଜ୍ଝଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତାଯ। ତେନାହ ‘‘ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତା ପାଠଇଅନାରୁଳ୍ହତାଯ କାରଣ’’ନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ଚକ୍ଖାଯତନମୂଲଗ୍ଗହଣଂ କିମତ୍ଥିଯନ୍ତି ଆହ ‘‘ନିଦସ୍ସନଭାୱେନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନଭାୱେନାତି ନିଦସ୍ସନଭୂତାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତାସଙ୍ଖାତେନ ନିଦସ୍ସନଭାୱେନେୱ, ନ ପନ ତେସଂ ନିଦସ୍ସିତବ୍ବେହି ସବ୍ବଥା ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ଯେଭୁଯ୍ଯତାଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ଯେଭୁଯ୍ଯତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତେସୁ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଏୱନ୍ତି ଇମିନା ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଯଥାୱୁତ୍ତୱଚନସ୍ସେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଭାୱାନୁଜାନନଂ କତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଆକଡ୍ଢତି। ସାତି ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛା। ଘାନାଯତନଯମକେନାତି ଚକ୍ଖାଯତନମୂଲକେସୁ ଘାନାଯତନଯମକେନେୱ। ତଂସେସାନୀତି ତେନ ଘାନାଯତନମୂଲକକାଯାଯତନଯମକେନ ସଦ୍ଧିଂ ସେସାନି। ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତା ଅନାରୁଳ୍ହାନୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅନାରୁଳ୍ହାନୀ’’ତି ଏତ୍ତକମେୱ ତଥା-ସଦ୍ଦେନ ଅନୁକଡ୍ଢୀଯତି, ନ ‘‘ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତା’’ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତଥାତି…ପେ… ସମଞ୍ଞେନା’’ତି ୱତ୍ୱା ଇଦାନି ‘‘କାରଣସାମଞ୍ଞେନା’’ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯାଯତନାନଂ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକେସୁ ପୱତ୍ତମାନାନନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ‘‘ସହଚାରିତାଯା’’ତି ପଦଂ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ, ତଥା ‘‘ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକେସୁ ଚ ପୱତ୍ତମାନାନ’’ନ୍ତି। ଇତରାନି ଘାନାଯତନମୂଲକାନି ଜିୱ୍ହାକାଯାଯତନଯମକାନି ଦ୍ୱେ ନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜୀଯନ୍ତି, ଘାନାଯତନମୂଲକେସୁ ଚ ଯମକେସୁ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତେସୁ ଇତରଦ୍ୱଯମୂଲକାନି ଜିୱ୍ହାକାଯାଯତନମୂଲକାନି ନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜୀଯନ୍ତି ଅୱିସେସତ୍ତା ଅପ୍ପୱିସେସତ୍ତା ଚାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ କାଯାଯତନଯମକେ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାୱସେନ ଅପ୍ପୱିସେସୋ, ଇତରୱସେନ ଅୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ରୂପାଯତନମନାଯତନେହି ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଇଦଂ ରୂପାଯତନମୂଲକମନାଯତନୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ରୂପାଯତନ…ପେ… ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ରୂପାଯତନମୂଲକେସୁ ହୀ’’ତିଆଦି। ଯମକାନନ୍ତି ରୂପାଯତନମୂଲକଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଯମକାନଂ। ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାନନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଯମକାନଂଯେୱ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାନଂ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ‘‘ସରୂପକାନଂ ଅଚିତ୍ତକାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେନ ନଯେନ। ଆଦିପୁଚ୍ଛାନନ୍ତି ତେସଂଯେୱ ଯମକାନଂ ପଠମପୁଚ୍ଛାନଂ।

ହେଟ୍ଠିମେହୀତି ଇଦଂ ଅୱିସେସୱଚନମ୍ପି ଯେସୁ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତା ସମ୍ଭୱତି, ତଦପେକ୍ଖନ୍ତି ଆହ ‘‘ଗନ୍ଧରସ…ପେ… ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମେସୁ ଉଦ୍ଦେସାନୁରୂପଂ ଲବ୍ଭମାନୱିସେସକଥନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ, ଯୋ ତତ୍ଥ ନ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଉଦ୍ଦେସାନୁରୂପଗୁଣେନ ଉପଲବ୍ଭତି, ତସ୍ସ ଅକଥନମ୍ପି ଅତ୍ଥତୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନମେୱ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନେୱ ଅଲବ୍ଭମାନତାଦସ୍ସନେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତାନି ନାମ ହୋନ୍ତୀ’’ତି।

ଚକ୍ଖୁୱିକଲସୋତୱିକଲା ୱିଯ ଚକ୍ଖୁସୋତୱିକଲୋପି ଲବ୍ଭତୀତି ସୋ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପି-ସଦ୍ଦେନ ସଙ୍ଗହିତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଜଚ୍ଚନ୍ଧମ୍ପି…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି ଆହ। ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନମେୱ ଓପପାତିକଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅଟ୍ଠାନପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ଏୱ-ସଦ୍ଦୋତି ତସ୍ସ ଠାନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୱୁତ୍ତମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ତେନ ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅନିଯତତ୍ତା ଅପରିପୁଣ୍ଣାଯତନସ୍ସପି ସଙ୍ଗହୋ ସିଦ୍ଧୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତେନ ଜଚ୍ଚନ୍ଧବଧିରମ୍ପି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତତା ନ ନିୱାରିତା ହୋତୀ’’ତି ଆହ।

୨୨-୨୫୪।ତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅନାମଟ୍ଠତ୍ତାତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ଯାୱତା ‘‘ରୂପୀବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ପୁଚ୍ଛତୀ’’ତି ଇମିନାପି ଓକାସୋଯେୱ ଆମଟ୍ଠୋତି। ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ପଟିଞ୍ଞାଯ କାରଣୱିଭାୱନାଧିପ୍ପାଯେନେୱ ‘‘କସ୍ମା ପଟିଞ୍ଞାତ’’ନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ତଂ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ‘‘ନନୂ’’ତିଆଦିମାହ । ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକଭାୱଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସତୀତି ପଚ୍ଛିମଭୱିକଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତଦୱତ୍ଥସ୍ସାତି ପଚ୍ଛିମଭୱାୱତ୍ଥସ୍ସ। ଭୱିସ୍ସନ୍ତସ୍ସାତି ଭାୱିନୋ। ପଟିଞ୍ଞାତବ୍ବତ୍ତାତି ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି ପଟିଞ୍ଞାତବ୍ବତ୍ତା।

ଅଥ କସ୍ମାତି ଏତ୍ଥାଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯଦି ‘‘ଯସ୍ସ ରୂପାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛାଯଂ ୱୁତ୍ତେନ ୱିଧିନା ପଟିଞ୍ଞାତବ୍ବଂ, ଅଥ କସ୍ମା ଅଥ କେନ କାରଣେନ ପଟିଲୋମେ ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ରୂପାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ପଟିଞ୍ଞାତଂ, ନନୁ ଇଦଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିରୁଦ୍ଧନ୍ତି? ନନୂତିଆଦିନାପି ଚୋଦକୋ ତମେୱ ୱିରୋଧଂ ୱିଭାୱେତି। ନୋ ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ତସ୍ମିଂ ଭୱେ’’ତିଆଦି ତସ୍ସ ପରିହାରୋ। ତତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ଭୱେତି ଯସ୍ମିଂ ଭୱେ ‘‘ରୂପାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ପୱତ୍ତମାନତ୍ତା, ତସ୍ମିଂ ଭୱେ। ଅନାଗତଭାୱେନ ଅୱଚନତୋତି ଭାୱୀଭାୱେନ ଅୱତ୍ତବ୍ବତୋ ଆରଦ୍ଧୁପ୍ପାଦଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ଭୱନ୍ତରେ ହୀ’’ତିଆଦି। ନ ପନ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତିଆଦିନା ପାଠନ୍ତରେନ ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି।

ଯସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ଯେହି ଆଯତନେହି ଭୱିତବ୍ବଂ, ତଂତଂଆଯତନନିବ୍ବତ୍ତକକମ୍ମେନ ଅୱସ୍ସଂଭାୱୀଆଯତନସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ, ସନ୍ତାନସ୍ସ ୱା, ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ରୂପାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା, ଯସ୍ସ ୱା ପନ ରୂପାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତି ଚ ଏୱଂ ପୱତ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛାଦ୍ୱଯୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଆଯତନପଟିଲାଭସ୍ସ ଜାତିଭାୱତୋ ସୁଟ୍ଠୁ ଉପପନ୍ନଂ ଭୱତି। ପଚ୍ଛିମଭୱିକାଦଯୋତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅରୂପେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯନକା ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ଇଦମ୍ପି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ। ଅଭିନନ୍ଦିତବ୍ବତ୍ତାତି ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ତା।

ଯଂ ପନ ଅଘାନକାନଂ କାମାୱଚରଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯସ୍ସ ୱିପାକୋ ଘାନାଯତନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପୁରେତରମେୱ ଉପଚ୍ଛିଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତଂ ଘାନାଯତନାନିବ୍ବତ୍ତକକମ୍ମନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। କଥଂ ପନୀଦିସଂ କମ୍ମଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଆହ ''ଯସ୍ସ ଯତ୍ଥା''ତିଆଦି। ଏୱମ୍ପି ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକୋ ଏୱ ଇଧ ଅଘାନକୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋତି କଥମିଦଂ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଚୋଦନାଯ ''ନ ହୀ''ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ସାଧେତୁଂ ''ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗେ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱଚନତ୍ତମ୍ପି ହି ଯଥାଧମ୍ମସାସନେ ଅଭିଧମ୍ମେ ପଟିକ୍ଖେପୋଯେୱାତି । ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଆଯତନଯମକେ। ଯଥାଦସ୍ସିତାସୂତି ''ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋତାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ଯସ୍ସ ଯତ୍ଥ ଘାନାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ରୂପାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ''ତି ଚ ଦସ୍ସିତପ୍ପକାରାସୁ ପୁଚ୍ଛାସୁ। ଆମନ୍ତାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଥ କସ୍ମା ନ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଯୋଜନା। ଏତାସୁ ପୁଚ୍ଛାସୁ କସ୍ମା ପଟିୱଚନେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନ କତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତତ୍ଥସ୍ସାତି ''ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋତାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ଯସ୍ସ ଯତ୍ଥ ଘାନାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ''ତି ଚ ଏୱମାଦିକେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦେନ ଗହିତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ। ଏକଦେସେ ସଂସଯତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ଭୱେନାତି ଏକଦେସେ ସଂସଯିତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ଭୱେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥପଟିଯୋଗଭୂତସଂସଯତ୍ଥସ୍ସ ପଟିୱଚନସ୍ସ ଅକରଣତୋ ''ଆମନ୍ତା''ତି ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ ଅକତ୍ତବ୍ବତୋ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ଅୱତ୍ତବ୍ବତୋ। ତେନାହ ''ଭିନ୍ଦିତବ୍ବେହି ନ ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ହୋତୀ''ତି।

ଯଦି ସିଯାତି ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବେପି ଅତ୍ଥେ ଯଦି ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସିଯା, ପରିପୁଣ୍ଣୱିସ୍ସଜ୍ଜନମେୱ ନ ସିଯା ଅନୋକାସଭାୱତୋ ଭିନ୍ଦିତବ୍ବତୋ ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଥା ହି ''ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ପରିନିବ୍ବନ୍ତାନଂ, ଅରୂପେ ପଚ୍ଛିମଭୱିକାନଂ, ଯେ ଚ ଅରୂପଂ ଉପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସନ୍ତି, ତେସଂ ଚୱନ୍ତାନଂ ତେସଂ ସୋତାଯତନଞ୍ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ଚକ୍ଖାଯତନଞ୍ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଚ, ତଥା ''ରୂପାୱଚରେ ପରିନିବ୍ବନ୍ତାନଂ, ଅରୂପାନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ଘାନାଯତନଞ୍ଚ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ରୂପାଯତନଞ୍ଚ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ''ତି ଚ ତତ୍ଥ ୱିଭାଗୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ପାଠସେସୋ। ଅଥ କସ୍ମାତି ଯଦି ଅଭିନ୍ଦିତବ୍ବେ ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ, ନ ଭିନ୍ଦିତବ୍ବେ, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ''ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି ଇମିନା ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାନଂ ସୋମନସ୍ସପଟିସନ୍ଧି ନତ୍ଥୀତି କସ୍ମା ନ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଭିନ୍ଦିତବ୍ବେ ନ ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ହୋତୀତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବନ୍ତି? ତଂ ନ, ଅଞ୍ଞାଯ ପାଳିଯା ତଦତ୍ଥସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''କାମଧାତୁଯା''ତିଆଦିମାହ।

''ଯଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତଂ ଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି ତସ୍ସେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିରୋଧୋ ଅନାଗତଭାୱେନ ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଯଥା ୱୁତ୍ତୋ, ଏୱଂ ତସ୍ସେୱ କମ୍ମଜସନ୍ତାନସ୍ସ ନିରୋଧୋ ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦେ ଅନାଗତଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି ''ଏକଚିତ୍ତସ୍ସ ନାମ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ନିରୋଧୋ ଅନାଗତଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚତି, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ଏକସନ୍ତାନସ୍ସା''ତି । ସବ୍ବତ୍ଥ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ଅନାଗତୱାରେ। ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ଏୱ ୱସେନ ସୋ ନିରୋଧୋ ତଥା ଅନାଗତଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ, କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ନିରୋଧୋ ଉପପନ୍ନାନଂ ୱସେନ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ''ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ପନା''ତିଆଦି। ତସ୍ସେୱ ଯଥାପୱତ୍ତସ୍ସ କମ୍ମଜସନ୍ତାନସ୍ସ ଏୱ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣତୋ ଉଦ୍ଧଂ ନିରୋଧୋ ଆରଦ୍ଧୋ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା। ଭେଦେ ସତିପି କାଲଭେଦାମସନସ୍ସ କାରଣେ ସତିପି। ଅନାଗତକାଲାମସନୱସେନେୱ ନିରୋଧସ୍ସେୱ ୱସେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଦ୍ୱଯଂ ଉପପନ୍ନମେୱ ଯୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି। ଅଞ୍ଞେସଂ ୱସେନ ନିରୋଧସ୍ସେୱ ୱତ୍ତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ''ଅରହତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଯଦି ଉପପତ୍ତିଅନନ୍ତରଂ ନିରୋଧୋ ଆରଦ୍ଧୋ ନାମ ହୋତି, ଅଥ କସ୍ମା ଚୁତିଯା ନିରୋଧୱଚନନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ତନ୍ନିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ପନ ଚୁତିଯା ନିରୋଧୱଚନ''ନ୍ତି। ତନ୍ନିଟ୍ଠାନଭାୱତୋତି ତସ୍ସ ସନ୍ତାନସ୍ସ ନିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ। ପୱତ୍ତେତିଆଦି ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ପାକଟକରଣଂ। ତତ୍ଥ ତସ୍ସାତି ସନ୍ତାନସ୍ସ। ୱକ୍ଖତୀତିଆଦିପି ପୱତ୍ତେ ନିରୋଧଂ ଅନାଦିଯିତ୍ୱା ଚୁତିନିରୋଧସ୍ସେୱ ଗହିତତାଯ କାରଣୱଚନଂ। ତେନାତି ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ପାଠନ୍ତରୱଚନେନ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ''ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ''ତିଆଦିକେ ଆଯତନଯମକେ। ଯଦି ପୱତ୍ତେ ନିରୁଦ୍ଧସ୍ସପି ଚୁତିଯା ଏୱ ନିରୋଧୋ ଇଚ୍ଛିତୋ, ''ସଚକ୍ଖୁକାନ''ନ୍ତିଆଦି କଥନ୍ତି ଆହ ''ସଚକ୍ଖୁକାନନ୍ତିଆଦୀସୁ ଚ ପଟିଲଦ୍ଧଚକ୍ଖୁକାନନ୍ତିଆଦିନା ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀ''ତି। ତେତି ଅରୂପେ ପଚ୍ଛିମଭୱିକା। ଅଚକ୍ଖୁକୱଚନଞ୍ଚ ସାୱସେସନ୍ତି ଯୋଜନା।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଆଯତନଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଧାତୁଯମକଂ

୧-୧୯।ସଦ୍ଦଧାତୁସମ୍ବନ୍ଧାନନ୍ତି ଇଦଂ ଯାନି ଚକ୍ଖୁଧାତାଦିମୂଲକେସୁ ସଦ୍ଦଯମକାନି, ସବ୍ବାନି ଚ ସଦ୍ଦଧାତୁମୂଲକାନି, ତାନି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ତାନି

ଚକ୍ଖୁଭିଞ୍ଞାଣଧାତାଦିସମ୍ବନ୍ଧାନି ୱିଯ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଏତେନେୱ ଆଯତନଯମକେପି ପୱତ୍ତିୱାରେ ସଦ୍ଦଧାତୁସମ୍ବନ୍ଧାନଂ ଯମକାନଂ ଅଲବ୍ଭମାନତା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା।

ଧାତୁଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସଚ୍ଚଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୦-୨୬।ସୋତି ଦୁକ୍ଖସଦ୍ଦୋ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖାଧିଟ୍ଠାନେସୁ। ଅଞ୍ଞନିରପେକ୍ଖୋତି ସଙ୍ଖାରାଦିପଦନ୍ତରାନପେକ୍ଖୋ। ତେନାତି ଅଞ୍ଞନିରପେକ୍ଖଦୁକ୍ଖପଦଗ୍ଗହଣତୋ। ତସ୍ମିଂ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖେ ୱିସଯଭୂତେ। ଏସ ଦୁକ୍ଖସଦ୍ଦୋ ‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପଠମୋ ଦୁକ୍ଖସଦ୍ଦୋ। ତଞ୍ହି ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଂ। ‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖମେୱ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନ୍ତି ନଯିଦଂ ଅୱଧାରଣଂ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବଂ, ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚମେୱାତି ପନ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବନ୍ତି ଆହ ‘‘ଏକନ୍ତେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚମେୱା’’ତି। ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗେ ୱୁତ୍ତେସୁ ସମୁଦଯେସୁ କୋଚି ଫଲଧମ୍ମେସୁ ନତ୍ଥୀତି ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗେ ପଞ୍ଚଧା ୱୁତ୍ତେସୁ ସମୁଦଯେସୁ ଏକୋପି ଫଲସଭାୱେସୁ ନତ୍ଥି, ଫଲସଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଫଲଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥୀ’’ତି ଚ ପାଠୋ। ମଗ୍ଗସଦ୍ଦୋ ଚ ଫଲଙ୍ଗେସୂତି ସାମଞ୍ଞଫଲଙ୍ଗେସୁ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀସୁ ‘‘ମଗ୍ଗଙ୍ଗଂ ମଗ୍ଗପରିଯାପନ୍ନ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୯୨, ୪୯୫) ଆଗତୋ ମଗ୍ଗସଦ୍ଦୋ ମଗ୍ଗଫଲତ୍ତା ପୱତ୍ତତି କାରଣୂପଚାରେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚସବ୍ଭାୱା’’ତିଆଦି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ସଚ୍ଚଦେସନାଯ ପଭୱାଦିସଭାୱା ଏୱ ଧମ୍ମା ସମୁଦଯାଦିପରିଯାଯେନ ୱୁତ୍ତା, ନ ଅପ୍ପଭୱାଦିସଭାୱା, ତସ୍ମା । ଏତ୍ଥ ଚ ତେଭୂମକଧମ୍ମାନଂ ଯଥାରହଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯସଚ୍ଚନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଅସଚ୍ଚସଭାୱେ ସଭାୱଧମ୍ମେ ଚ ଉଦ୍ଧରନ୍ତୋ ଫଲଧମ୍ମେ ଏୱ ଉଦ୍ଧରି। ନନୁ ଚ ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତାପି ଧମ୍ମା ଅସଚ୍ଚସଭାୱାତି ତେପି ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବାତି? ନ, ତେସଂ ମଗ୍ଗଗତିକତ୍ତା। ‘‘ଫଲଧମ୍ମେସୂ’’ତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମଗ୍ଗହଣେନ ୱା ଫଲସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ୱିଯ ତେସମ୍ପି ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପଦସୋଧନେନ…ପେ… ଇଧ ଗହିତାତି ଏତେନ ଅସଚ୍ଚସଭାୱାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପକରଣେନ ନିୱତ୍ତିତତଂ ଆହ। ତେସନ୍ତି ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ। ତବ୍ବିସେସନଯୋଗୱିସେସନ୍ତି ତେନ ଦୁକ୍ଖାଦିୱିସେସନଯୋଗେନ ୱିସିଟ୍ଠତଂ। ସଚ୍ଚୱିସେସନଭାୱେନେୱ ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତାଦିଭାୱୋ ସିଦ୍ଧୋତି ଆହ ‘‘ଏକନ୍ତସଚ୍ଚତ୍ତା’’ତି। ଯଥା ଚେତ୍ଥାତି ଯଥା ଏତସ୍ମିଂ ସଚ୍ଚଯମକେ ସୁଦ୍ଧସଚ୍ଚୱାରେ ସଚ୍ଚୱିସେସନଭୂତା ଏୱ ଦୁକ୍ଖାଦଯୋ ଗହିତା। ଏୱଂ ଖନ୍ଧଯମକାଦୀସୁପୀତି ନ ସୁଦ୍ଧସଚ୍ଚୱାରେ ଏୱ ଅଯଂ ନଯୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଦସୋଧନୱାରେ ତଂମୂଲଚକ୍କୱାରେ ଚ ‘‘ରୂପଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତିଆଦିନା ସମୁଦାଯପଦାନଂଯେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀତି ‘‘ସୁଦ୍ଧକ୍ଖନ୍ଧାଦିୱାରେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତଥା ଚେତ୍ଥାପି ସୁଦ୍ଧୱାରେ ଏୱ ଅଯଂ ନଯୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଯଦି ସୁଦ୍ଧକ୍ଖନ୍ଧାଦିୱାରେସୁ ଖନ୍ଧାଦିୱିସେସନଭୂତାନମେୱ ରୂପାଦୀନଂ ଗହଣେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଅଥ କସ୍ମା ଖନ୍ଧାଦିୱିସେସନତୋ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ରୂପାଦୀନଂ ୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନା’’ତିଆଦି। ପୁରିମୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ଯୁତ୍ତୋ, ଯୁତ୍ତିତୋ ପାଠୋୱ ବଲୱାତି।

ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୭-୧୬୪। ଦୁକ୍ଖପରିଞ୍ଞା ଯାୱ ଦୁକ୍ଖସମତିକ୍କମନତ୍ଥାତି ସପ୍ପଦେସଂ ପୱତ୍ତାପି ସା ତଦତ୍ଥାୱହା ଭୱେଯ୍ୟାତି କସ୍ସଚି ଆସଙ୍କା ସିଯାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅରିଯତ୍ତା…ପେ… କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। କେଚି ପନେତ୍ଥ ‘‘ଅନ୍ତିମଭୱେ ଠିତତ୍ତା’’ତି କାରଣଂ ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି ଉପପତ୍ତିଯା ଦୁକ୍ଖୱିଚାରତ୍ତା, ନ ଚ ସବ୍ବେ ସୁଦ୍ଧାୱାସା ଅନ୍ତିମଭୱିକା ଉଦ୍ଧଂସୋତୱଚନତୋ। ‘‘ଯସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଉପ୍ପାଦାୱତ୍ଥା। ଅୱିସେସେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚପରିଯାପନ୍ନା ଧମ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀଭାୱେନେୱ ତଂସମଙ୍ଗୀ ଚ ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସବ୍ବେ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତା’’ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ ଯସ୍ମା ନିଚ୍ଛଯରୂପେନ ଗହିତୋ, ନିଚ୍ଛିତସ୍ସେୱ ଚ ଅତ୍ଥସ୍ସ ୱିଭାଗଦସ୍ସନେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ‘‘ତେସ୍ୱେୱ…ପେ… ଉପପନ୍ନମେୱା’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ତେସ୍ୱେୱ କେଚି ଦସ୍ସୀଯନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏକକୋଟ୍ଠାସୁପ୍ପତ୍ତିସମଙ୍ଗିନୋତି ଦୁକ୍ଖକୋଟ୍ଠାସୁପ୍ପତ୍ତିସମଙ୍ଗିନୋ। ତେସୂତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତେସୁ। ମଗ୍ଗଫଲୁପ୍ପାଦସମଙ୍ଗୀସୂତି ମଗ୍ଗଫଲୁପ୍ପାଦସମଙ୍ଗୀନଂ, ଅଯମେୱ ୱା ପାଠୋ।

ଏତ୍ଥ ଚାତିଆଦିନା ‘‘ସବ୍ବେସ’’ନ୍ତିଆଦିପାଠଇଯା ପିଣ୍ଡତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ସମୁଦଯସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦୱୋମିସ୍ସସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦସ୍ସାତି ଇଦଂ ଅନାଦରେ ସାମିୱଚନଂ। କତ୍ଥଚି ସମୁଦଯସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦୱୋମିସ୍ସେପି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚେ ତଂରହିତସ୍ସ ସମୁଦଯସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦରହିତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି

ଯୋଜନା। କେଚି ପନ ‘‘ସମୁଦଯସଚ୍ଚାୱୋମିସ୍ସସ୍ସା’’ତି ପଠନ୍ତି, ତେସଂ ‘‘ତଂରହିତସ୍ସା’’ତି ଇଦଂ ପୁରିମପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱିୱରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଂସହିତସ୍ସାତି ସମୁଦଯସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦସହିତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯୋଜନା। ତେସନ୍ତି ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ, ପୱତ୍ତିଯଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ‘‘ପୱତ୍ତେ’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁପି କୋଟ୍ଠାସେସୁ ନ ଗହିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ପନ ତେସଂ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ପଠମକୋଟ୍ଠାସେନ ଗହିତତା ଦସ୍ସିତା ଏୱ। ତଥା ନିରୋଧୋ ଚାତି ଯଥା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ପଠମକୋଟ୍ଠାସେନ ଗହିତୋ, ପୱତ୍ତିଯଂ ପନ ସୋ ଦ୍ୱୀହି କୋଟ୍ଠାସେହି ନ ଗହିତୋ, ତଥା ତେସଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ନିରୋଧୋପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ହି ‘‘ସବ୍ବେସଂ ଚୱନ୍ତାନଂ ପୱତ୍ତେ ତଣ୍ହାୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ’’ତିଆଦିନା (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୮୮) ନିରୋଧୱାରେ ପାଠଇ ପୱତ୍ତା। ଏସେୱ ନଯୋତି ଯ୍ୱାଯଂ ‘‘ଏତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦିନା ସମୁଦଯସଚ୍ଚଯମକେ ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥନଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଯମକେପି ଏସେୱ ନଯୋ, ଏୱମେୱ ତତ୍ଥାପି ଅତ୍ଥୋ ନେତବ୍ବୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥା ହି ‘‘ସବ୍ବେସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ତତ୍ଥ ପାଠଇ ପୱତ୍ତା।

ଏୱଞ୍ଚ ସତୀତି ଏୱଂ ଖଣୱସେନ ଓକାସଗ୍ଗହଣେ ସତୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ଅନନୁଜାନନୱସେନ ପଚ୍ଚାମସତି। ଏତସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେତି ଏତସ୍ସ ଯମକପଦସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ। ‘‘ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ, ଅରହନ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ, ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନ୍ତରା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଂ ପଟିଲଭିସ୍ସନ୍ତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ, ଅସଞ୍ଞସତ୍ତଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନୋ ଚ ତେସଂ ତତ୍ଥ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି (ଯମ। ୧। ସଚ୍ଚଯମକ।୭୧) ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସସ୍ସ ଆଗତତ୍ତା ୱିରୋଧୋ ନତ୍ଥୀତି ‘‘ପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସେ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ । ତତ୍ଥ ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ନ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣୋ ଭାୱିନୋ ସମୁଦଯପଚ୍ଚୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଆଧାରୋ, ଅଥ ଖୋ କାମାୱଚରାଦିଓକାସୋ, ତସ୍ମା। ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରୋ ହେସାତି ଯସ୍ମା ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରୋ ଏସ, ତସ୍ମା ‘‘ତେସଂ ତତ୍ଥା’’ତି ଏତ୍ଥ ଓକାସୱସେନ ତତ୍ଥ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଦି ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରେ କାମାୱଚରାଦିଓକାସୱସେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ, ନ ଖଣୱସେନ, ଅଥ କସ୍ମା ‘‘ସବ୍ବେସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଓକାସଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ପୱତ୍ତନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ତତ୍ଥ…ପେ… ସୋ ଏୱା’’ତି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ଓକାସୱାରେ। ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲସଙ୍ଖାତୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯତ୍ଥ ତେତି ଯସ୍ମିଂ କାମାୱଚରାଦିଓକାସେ ତେ ପୁଗ୍ଗଲା।

କେଚୀତି ଧମ୍ମସିରିତ୍ଥେରଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ସୋ ହି ‘‘ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଚିତ୍ତଜରୂପମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତ୍ତାତି କାରଣଂ ୱଦତି। ଅପରେ ‘‘ଅରୂପେତି ଇମଂ ପୁରିମାପେକ୍ଖମ୍ପି ହୋତୀତି ତେନ ପୱତ୍ତଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ଅରୂପଭୱୱସେନ ଅଯମତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ , ତସ୍ମା ‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ନୋ’ତିଆଦୀସୁପି ଏୱମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ପୁଗ୍ଗଲୋ ନ ଚିତ୍ତଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱାୱ ଗହିତୋତି ଇଦଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନଧିକତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଯତ୍ଥ ପନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନିଚ୍ଛଯୋ, ତତ୍ଥେୱ ତସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦନିଚ୍ଛଯେନପି ଭୱିତବ୍ବଂ ଚିତ୍ତେନ ଚ ୱିନା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ଅନୁପଲବ୍ଭନତୋତି ‘‘ଯସ୍ସ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଧାରଂ ଚିତ୍ତଂ ଅତ୍ଥତୋ ଗହିତମେୱାତି ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ। ଅପିଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧେପି ନ ସବ୍ବୋ ରୂପୁପ୍ପାଦୋ ଏକନ୍ତେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାଧୀନୋତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିନାପି ତତ୍ଥ ରୂପୁପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ, ତସ୍ମା ଚିତ୍ତଜରୂପମେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ଇତରଂ, ଇତରଂ ପନ ତସ୍ସ ତୀସୁପି ଖଣେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ନିଟ୍ଠମେତ୍ଥ ଗନ୍ତବ୍ବଂ। ୱିଭଜିତବ୍ବା ଅୱିଭତ୍ତା ନାମ ନତ୍ଥୀତି ସିଯାଯଂ ପସଙ୍ଗୋ ପଠମୱାରେ, ଦୁତିଯୱାରେ ପନ ୱିଭଜନା ଏୱ ସାତି ନାଯଂ ପସଙ୍ଗୋ ଲବ୍ଭତି, ପଠମୱାରେପି ୱା ନାଯଂ ପସଙ୍ଗୋ। କସ୍ମା? ଏସା ହି ଯମକସ୍ସ ପକତି, ଯଦିଦଂ ଯଥାଲାଭୱସେନ ଯୋଜନା।

ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନେତି ଏତ୍ଥ ‘‘ପଠମଂ ଭୱଙ୍ଗଂ, ଦୁତିଯଂ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଭୱନିକନ୍ତିଯା ଆୱଜ୍ଜନମ୍ପି ୱିପାକପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ୱିସଦିସତ୍ତା ‘‘ଦୁତିଯ’’ନ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କା, ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପୁବ୍ବେ ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥାତି ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଅପରେ। ଭୱନିକନ୍ତିଯା ପନ ସହଜାତଂ ପଠମଂ ଚିତ୍ତଂ ଇଧ ଦୁତିଯଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତଂ। ତତୋ ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତଂ ସବ୍ବଂ ଅବ୍ୱାକତଭାୱେନ ସମାନଜାତିକତ୍ତା ଏକନ୍ତି କତ୍ୱା ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ହେଟ୍ଠା ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥେୱାତି । ତେନାହ ‘‘ସବ୍ବନ୍ତିମେନ ପରିଚ୍ଛେଦେନା’’ତିଆଦି। ତସ୍ମିନ୍ତି ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ। ତେନ ସମାନଗତିକତ୍ତାତି ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୁତିଯଚିତ୍ତେନ ଚ ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ୱା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ନୋ ଚ ସମୁଦଯସଚ୍ଚନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବଭାୱେନ ସମାନଗତିକତ୍ତା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ତେନ ସମାନଗତିକତାଯ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ଏୱ। ଯଥାୱୁତ୍ତାତି ଦୁତିଯାକୁସଲଚିତ୍ତତୋ ପୁରିମସବ୍ବଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିନୋ ଅଗ୍ଗହିତା ହୋନ୍ତି ଇତରଭାୱାଭାୱତୋ। ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପାଠନ୍ତରେନ ସମତ୍ଥେତୁଂ ‘‘ଯଥା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେତି ଚତୁୱୋକାରା। ୱଜ୍ଜେତବ୍ବାତି ‘‘ଇତରେସ’’ନ୍ତି ୱିସେସନେନ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବା। ପଞ୍ଚୱୋକାରା ୱିଯ ଯଥାୱୁତ୍ତା ସୁଦ୍ଧାୱାସାତି ଦୁତିଯଚିତ୍ତକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିଭାୱେନ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରା ଯଥା ସୁଦ୍ଧାୱାସସଙ୍ଖାତା ପଞ୍ଚୱୋକାରା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତା ସନ୍ତି, ଏୱଂ ଚତୁୱୋକାରା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତା ନ ହି ସନ୍ତୀତି ଯୋଜନା।

‘‘ଯସ୍ସ ଯତ୍ଥା’’ତି ପୁଗ୍ଗଲୋକାସା ଆଧେଯ୍ୟାଧାରଭାୱେନ ଅପେକ୍ଖିତାତି ଆହ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋକାସା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଚ୍ଛିନ୍ନା ଗହିତା’’ତି। କାମାୱଚରେ… ପେ… ଉପପନ୍ନାତି ଏତ୍ଥ କାମାୱଚରେ ଅଭିସମେତାୱିନୋ ରୂପାୱଚରଂ ଉପପନ୍ନା, ରୂପାୱଚରେ ଅଭିସମେତାୱିନୋ ଅରୂପାୱଚରଂ ଉପପନ୍ନା, ୱା-

ସଦ୍ଧେନ କାମାୱଚରେ ଅଭିସମେତାୱିନୋ ଅରୂପାୱଚରଂ ଉପପନ୍ନାତି ଚ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥାତି ଉପପନ୍ନୋକାସେ। ଅଭିସମଯୋତି ଉପରିମଗ୍ଗାଭିସମଯୋ ଯାୱ ଉପପନ୍ନୋ ନ ଭୱିସ୍ସତି, ତାୱ ତେ ତତ୍ଥ ଉପପନ୍ନପୁଗ୍ଗଲା ଏୱ ଏତସ୍ମିଂ ‘‘ଅଭିସମେତାୱୀନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେ ଦୁତିଯକୋଟ୍ଠାସେ ନ ଗଯ୍ହନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲୋକାସାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା। ଯଦି ଏୱଂ କିଂ ତେ ଇମସ୍ମିଂ ଯମକେ ଅସଙ୍ଗହିତାତି ଆହ ‘‘ତେ ପନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସମାନଗତିକାତି ୱିସୁଂ ନ ଦସ୍ସିତା’’ତି, ତଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ‘‘ଅନଭିସମେତାୱୀନ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ‘‘ଅନଭିସମେତାୱୀନ’’ନ୍ତି ଇମିନା ପଠମପଦେନ ଗହିତା ସବ୍ବତ୍ଥ ମଗ୍ଗୁପ୍ପତ୍ତିରହେ ସମ୍ପତ୍ତିଭୱେ ତତ୍ଥ ସୁଦ୍ଧାୱାସେ ଯେ ଅନଭିସମେତାୱିନୋ, ତେସୁ ଦ୍ୱିପ୍ପକାରେସୁ ସୁଦ୍ଧାୱାସା ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ତତ୍ଥ ଅନଭିସମେତାୱିନୋତି ଗହେତବ୍ବା, ତତ୍ଥ ନେସଂ ତଥା ଗହେତବ୍ବକାଲସ୍ସ ୱିସେସନତ୍ଥଂ ‘‘ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନେ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ଏତେନାତି ଏତେନ ୱଚନେନ। ୱୋଦାନଚିତ୍ତଂ ନାମ ମଗ୍ଗଚିତ୍ତାନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଚିତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଚିତ୍ତସ୍ସ। ତତୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱୋଦାନଚିତ୍ତତୋ ପୁରିମତରଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିନୋ, ଅନୁଲୋମଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିନୋ, ଅୱସିଟ୍ଠୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତାଦିସମଙ୍ଗିନୋପି। ତେନାହ ‘‘ଯାୱ ସବ୍ବନ୍ତିମତଣ୍ହାସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସମଙ୍ଗୀ, ତାୱ ଦସ୍ସିତା’’ତି।

ପଟିସନ୍ଧିଚୁତିଚିତ୍ତାନଂ ଭଙ୍ଗୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣା ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣେହି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦୀନଂ ନୁପ୍ପାଦାଦୀସୁ ସମାନଗତିକାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସପି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସ୍ସ ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା। ଦ୍ୱୀସୁପି କୋଟ୍ଠାସେସୂତି ସମୁଦଯସଚ୍ଚସ୍ସ ଭାୱିନୋ ନିରୋଧସ୍ସ ଅପ୍ପଟିକ୍ଖେପପଟିକ୍ଖେପୱସେନ ପୱତ୍ତେସୁ ପୁରିମପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସେସୁ। ନ ୱିସେସିତନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଅପ୍ପଟିକ୍ଖେପେ ଚ ସତିପି ୱିସେସେତ୍ୱା ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକସ୍ସପି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ତାଦିସସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ଫଲସ୍ସ ଚ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିନୋ ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସସ୍ସେୱ ଅଭଜନତୋ କୋଟ୍ଠାସଦ୍ୱଯସମ୍ଭୱାଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ଯସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। କେସଞ୍ଚି ପୁଗ୍ଗଲାନଂ। ନିଦ୍ଧାରଣେ ଚେତଂ ସାମିୱଚନଂ। ‘‘ମଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ଫଲସ୍ସ ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତମଗ୍ଗଫଲାନି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ଫଲାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ଚ ମଗ୍ଗାନ’’ନ୍ତି ଆହ। ତାନି ପନ ହେଟ୍ଠିମାନି ତୀଣି ଫଲାନି ମଜ୍ଝେ ଚ ଦ୍ୱେ ମଗ୍ଗା ୱେଦିତବ୍ବା। ନିରନ୍ତରଂ ଅନୁପ୍ପାଦେତ୍ୱାତି ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମେହି ଅୱୋକିଣ୍ଣଂ କତ୍ୱା ସହ ୱିପସ୍ସନାଯ ମଗ୍ଗଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତେନ ଯା ସାତଚ୍ଚକିରିଯା କାତବ୍ବା, ତଂ ଅକତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ଅନ୍ତରନ୍ତରା…ପେ… ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା’’ତି। ‘‘ଅରୂପେ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ଫଲସ୍ସ ଚ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ’’ତି ଅୱିସେସତୋ ୱୁତ୍ତେ କଥମଯଂ ୱିସେସୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ ‘‘ସାମଞ୍ଞୱଚନେନପୀ’’ତିଆଦି। ତେନ ଅପୱାଦୱିସଯପରିଯାଯେନ ଉପସଗ୍ଗା ଅଭିନିୱିସନ୍ତୀତି ଲୋକସିଦ୍ଧୋଯଂ ଞାଯୋତି ଦସ୍ସେତି।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୬୯-୧୭୦।ଏତ୍ଥେୱାତି ଇମସ୍ମିଂ ସଚ୍ଚଯମକେ ଏୱ। ଅପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତାଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅ-କାରୋ ନ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଭାୱୱଚନୋ, ନାପି ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟପଟିପକ୍ଖୱଚନୋ, ଅଥ ଖୋ ତଦଞ୍ଞୱଚନୋତି ଯଥାରହଂ ସଚ୍ଚେସୁ ଲବ୍ଭମାନାନଂ ପହାତବ୍ବତାଦୀନମ୍ପି ଦସ୍ସନେ ଆପନ୍ନେଯେୱ ସମଯୱାରୋ ଦସ୍ସନପରୋ, ଯେସଞ୍ଚ ନ ଦସ୍ସନପରୋ, ତେସୁ କେସୁଚି ସଚ୍ଚେସୁ ଲବ୍ଭମାନାନମ୍ପି କେସଞ୍ଚି ୱିସେସାନଂ ଅଯଂ ୱାରୋ ନ ଦସ୍ସନପରୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସଚ୍ଛିକରଣ…ପେ… ଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚା’’ତି ଆହ। ସମୁଦଯେ ପହାନପରିଞ୍ଞାୱ ୱୁତ୍ତା, ନ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାତି ଯୁତ୍ତଂ ତାୱେତଂ ସମୁଦଯସ୍ସପି ତୀରେତବ୍ବସଭାୱତ୍ତା, ‘‘ଦୁକ୍ଖେ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାୱ ୱୁତ୍ତା, ନ ପହାନପରିଞ୍ଞା’’ତି ଇଦଂ ପନ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଦୁକ୍ଖଂ ଅପ୍ପହାତବ୍ବମେୱାତି? ସମୁଦଯସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗେ ୱୁତ୍ତାନଂ କେସଞ୍ଚି ସମୁଦଯକୋଟ୍ଠାସାନଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚେ ସଙ୍ଗହଣତୋ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯେ ୱା ଅସଙ୍କରତୋୱ ଗହେତ୍ୱା ଭୂତକଥନମେତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଉଭଯତ୍ଥାତି ଦୁକ୍ଖେ ସମୁଦଯେ ଚ ୱୁତ୍ତା। କସ୍ମା? ତେସଂ ସାଧାରଣାତି। ଏୱଂ ସାଧାରଣାସାଧାରଣଭେଦଭିନ୍ନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ପରିଞ୍ଞାକିଚ୍ଚଂ ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନକ୍ଖଣେ ଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ମଗ୍ଗକାଲେ ଏକକ୍ଖଣେ ଏୱ ଲବ୍ଭତି ଏକଞାଣକିଚ୍ଚତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ମଗ୍ଗଞାଣଞ୍ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଚ୍ଚଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସଙ୍ଖାରଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧। ସତିପି କୁସଲମୂଲାଦୀନମ୍ପି ୱିଭତ୍ତଭାୱେ ଖନ୍ଧାଦିୱିଭାଗୋ ତତୋ ସାତିସଯୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଖନ୍ଧାଦଯୋ ୱିଯ ପୁବ୍ବେ ଅୱିଭତ୍ତା’’ତି ଆହ। ପକାରତ୍ଥୋ ୱା ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଭୂୱାଦଯୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯାତି କୁସଲମୂଲାଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅୱିଞ୍ଞାତତ୍ତା ନିସାମେନ୍ତେହି। ହେତୁଅତ୍ଥୋ ୱା ଏତ୍ଥ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ଅୱିଞ୍ଞାପିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦିପି କାଯସଙ୍ଖାରାନଂ ୱିକପ୍ପଦ୍ୱଯେପି ହେତୁଫଲଭାୱୋଯେୱ ଇଚ୍ଛିତୋ, ସାମିୱଚନରୂପାୱିଭୂତୋ ପନ ଅତ୍ଥେୱ ଅତ୍ଥଭେଦୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କାଯସ୍ସ…ପେ… କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ’’ତି ଆହ। ସୋ ପନାତି କତ୍ତୁଅତ୍ଥୋ।

୨-୭।ସୁଦ୍ଧିକଏକେକପଦୱସେନାତି ‘‘କାଯୋ ସଙ୍ଖାରୋ’’ତିଆଦୀସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ପଦେସୁ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସମ୍ମିସ୍ସଏକେକପଦୱସେନ। ଅତ୍ଥାଭାୱତୋତି ଯଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥାଭାୱତୋ। ଅଞ୍ଞଥା କରଜକାଯାଦିକୋ ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥେୱ। ତେନେୱାହ ‘‘ପଦସୋଧନ…ପେ… ଅୱଚନୀଯତ୍ତା’’ତି। ଇଦାନି ତମେୱ ଅତ୍ଥାଭାୱଂ ବ୍ୟତିରେକୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଥା’’ତିଆଦିମାହ। କସ୍ମା ପନ ଉଭଯତ୍ଥ ସମାନେ ସମାସପଦଭାୱେ ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି, ଇଧ ନ ଲବ୍ଭତୀତି? ଭିନ୍ନଲକ୍ଖଣତ୍ତା। ତତ୍ଥ ହି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିପଦାନି ସମାନାଧିକରଣାନୀତି ପଦଦ୍ୱଯାଧିଟ୍ଠାନୋ ଏକୋ ଅତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି, ଇଧ ପନ କାଯସଙ୍ଖାରାଦିପଦାନି ଭିନ୍ନାଧିକରଣାନୀତି ତଥାରୂପୋ ଅତ୍ଥୋ ନ ଲବ୍ଭତୀତି। ତେନାହ ‘‘ଯଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥାଭାୱତୋ’’ତି।

ୱିସୁଂ ଅଦୀପେତ୍ୱାତି ‘‘କାଯସଙ୍ଖାରୋ’’ତିଆଦିନା ସହ ୱୁଚ୍ଚମାନୋପି କାଯସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦୋ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥଂ ଅଜୋତେତ୍ୱା ଏକଂ ଅତ୍ଥଂ ଯଦି ଦୀପେତୀତି ପରିକପ୍ପୱସେନ ୱଦତି। ତେନ କାଯସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦାନଂ ସମାନାଧିକରଣତଂ ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେତି। ‘‘କାଯସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦୋ କାଯସଙ୍ଖାରତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନୋ’’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦୋ ସଙ୍ଖାରତ୍ଥେୱ ୱତ୍ତମାନୋ’’ତି ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ଏୱଞ୍ହି ସତି ଖନ୍ଧତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନୋ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ରୂପସଦ୍ଦେନ କାଯସଦ୍ଦେନ ୱିସେସିତବ୍ବୋତି ଇଦଂ ୱଚନଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯ, କାଯସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦାନଂ ପନ ସମାନାଧିକରଣତ୍ତେ ନ କେୱଲଂ ସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦୋଯେୱ ସଙ୍ଖାରତ୍ଥେ ୱତ୍ତତି, ଅଥ ଖୋ କାଯସଦ୍ଦୋପୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କାଯସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦୋ କାଯସଙ୍ଖାରତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା, କାଯସଦ୍ଦେନ ସମାନାଧିକରଣେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ବ୍ୟଧିକରଣେନ ପନ ସଙ୍ଖାରସ୍ସ ୱିସେସିତବ୍ବତା ଅତ୍ଥେୱାତି।

ଇମସ୍ସ ୱାରସ୍ସାତି ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରୱାରସ୍ସ। ପଦସୋଧନେନ ଦସ୍ସିତାନନ୍ତି ଏତ୍ତକେୱ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ତତ୍ଥ ଦସ୍ସିତଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ସୁଦ୍ଧକାଯାଦୀନମ୍ପି ଗହଣଂ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି ତଂନିୱାରଣତ୍ଥଂ ‘‘ଯଥାଧିପ୍ପେତାନମେୱା’’ତି ଆହ। କାଯାଦିପଦେହି ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତାତି ସୁଦ୍ଧକାଯାଦିପଦେହି ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା। ଇଧ ପନାତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ। ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରୱାରଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରୱାରମେୱେତ୍ଥ ଅନନୁଜାନନ୍ତୋ ସକଲସଙ୍ଖାରଯମକୱିସଯନ୍ତି ଆହ ‘‘ଇଧ ପନ ସଙ୍ଖାରଯମକେ’’ତି। ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥପରିଚ୍ଚାଗୋତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାଦିକସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣଂ ଚେତନାକାଯଅଭିସଙ୍ଖରଣସଙ୍ଖାରାଦି ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ଥପରିଗ୍ଗହୋ। ଯଦି ‘‘କାଯୋ ସଙ୍ଖାରୋ’’ତିଆଦିନା ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରତଂମୂଲଚକ୍କୱାରା ଅତ୍ଥାଭାୱତୋ ଇଧ ନ ଗହେତବ୍ବା, ଅଥ କସ୍ମା ପୱତ୍ତିୱାରମେୱ ଅନାରଭିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଥା ଦେସନା ଆରଦ୍ଧାତି ଆହ ‘‘ପଦସୋଧନୱାରତଂମୂଲଚକ୍କୱାରେହୀ’’ତିଆଦି। ସଂସଯୋ ହୋତି ସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦୱଚନୀଯତାସାମଞ୍ଞତୋ କାଯସଙ୍ଖାରାଦିପଦାନଂ ବ୍ୟଧିକରଣଭାୱତୋ ଚ। ତେନେୱାହ ‘‘ଅସମାନାଧିକରଣେହି…ପେ… ଦସ୍ସିତାଯା’’ତି।

ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୯।ସଙ୍ଖାରାନଂପୁଗ୍ଗଲାନଞ୍ଚ ଓକାସତ୍ତାତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯତାଯ, ସଙ୍ଖାରାନଂ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବତାଯ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଝାନସ୍ସ ଓକାସତା ୱେଦିତବ୍ବା, ଭୂମି ପନ ଯଦଗ୍ଗେନ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଓକାସୋ, ତଦଗ୍ଗେନ ସଙ୍ଖାରାନମ୍ପି ଓକାସୋ। ‘‘ଦୁତିଯେ ଝାନେ ତତିଯେ ଝାନେ’’ତିଆଦିନା ଝାନଂ, ‘‘କାମାୱଚରେ ରୂପାୱଚରେ’’ତିଆଦିନା ଭୂମି ଚ ୱିସୁଂ ଓକାସଭାୱେନ ଗହିତା। ଇତୀତି ହେତୁଅତ୍ଥୋ, ଯସ୍ମା ଝାନମ୍ପି ଓକାସଭାୱେନ ଗହିତଂ, ତସ୍ମାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁଗ୍ଗଲୱାରେ ଚ ଓକାସୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲଗ୍ଗହଣେତି ପୁଗ୍ଗଲୱାରେ ଚ ଯଦା ପୁଗ୍ଗଲୋକାସସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଓକାସଭାୱେନ ଗଯ୍ହତି, ତଦା ତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଓକାସାନଂ ୱସେନ ଗଯ୍ହନଂ ହୋତୀତି ଯତ୍ଥ ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ, ଯଞ୍ଚ ତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଝାନଂ ଉପଲବ୍ଭତି, ତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଭୂମିଝାନସଙ୍ଖାତାନଂ ଓକାସାନଂ ୱସେନ ଯଥାରହଂ କାଯସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ଗହଣଂ କଥନଂ ହୋତୀତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଏତଦେୱ, ତସ୍ମା। ଦୁତିଯତତିଯଜ୍ଝାନୋକାସୱସେନାତି ଦୁତିଯତତିଯଜ୍ଝାନସଙ୍ଖାତଓକାସୱସେନ ଗହିତା। କଥଂ? ‘‘ୱିନା ୱିତକ୍କୱିଚାରେହି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ’’ତି ଏୱଂ ଗହିତା ପୁଗ୍ଗଲା ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତା। କେନ? ତେନେୱ ୱିତକ୍କୱିଚାରରହିତଅସ୍ସାସପସ୍ସାସୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣେନାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ପଠମକୋଟ୍ଠାସେ ଝାନୋକାସଓସେନ ପୁଗ୍ଗଲଦସ୍ସନଂ କତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁନ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ଭୂମିଓକାସଓସେନ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଦସ୍ସେତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଦ୍ୱିପ୍ପକାରାନନ୍ତି ଝାନଭୂମିଓକାସଭେଦେନ ଦୁୱିଧାନଂ। ତେସନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲାନଂ। ‘‘ପଠମଂ ଝାନଂ ସମାପନ୍ନାନଂ କାମାୱଚରାନ’’ନ୍ତି ଚ ଇଦଂ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବଗହେତବ୍ବସାଧାରଣୱଚନଂ, ତସ୍ସ ଚ ଅୱଚ୍ଛେଦକଂ ‘‘ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ’’ତି ଇଦନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱିସେସ…ପେ… ଖଣେ’’ତି। ତେନ ୱିସେସନେନ। କାମାୱଚରାନମ୍ପୀତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ। ତେନ ନ କେୱଲଂ ରୂପାରୂପାୱଚରେସୁ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ସମାପନ୍ନାନଂ, ଅଥ ଖୋ କାମାୱଚରାନମ୍ପୀତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। କୀଦିସାନଂ କାମାୱଚରାନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଗବ୍ଭଗତାଦୀନ’’ନ୍ତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଉଦକନିମୁଗ୍ଗୱିସଞ୍ଞିଭୂତା ସଙ୍ଗହିତା, ନ ମତଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପନ୍ନନିରୋଧସମାପନ୍ନା। ତେ ହି ଅକାମାୱଚରତାୟ ୱିୟ ରୂପାରୂପଭୱସମଙ୍ଗିନୋ ୱିତକ୍କୱିଚାରୁପ୍ପତ୍ତିୟାୱ ନିୱତ୍ତିତା। ଏକନ୍ତିକତ୍ତାତି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାଭାୱସ୍ସ ଏକନ୍ତିକତ୍ତା। ନିଦସ୍ସିତାତି ରୂପାରୂପାୱଚରା ନିଦସ୍ସନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ନ ତବ୍ବିରହିତାନଂ ଅଞ୍ଞେସଂ ଅଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ପଠମଜ୍ଝାନୋକାସା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସୱିରହୱିସିଟ୍ଠାତି ୟୋଜନା। ପଠମଞ୍ଚେତ୍ଥ ପଠମଜ୍ଝାନସମଙ୍ଗୀନଂ ରୂପାରୂପାୱଚରାନଂ ଗହଣଂ, ଦୁତିୟଂ ୟଥାୱୁତ୍ତଗବ୍ଭଗତାଦୀନଂ। ଇମିନା ନୟେନାତି ଯ୍ୱାୟଂ ‘‘ସଙ୍ଖାରାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଞ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ଝାନୋକାସଭୂମିଓକାସୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗନୟୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଇମିନା ନୟେନ ଉପାୟେନ। ସବ୍ବତ୍ଥ ସବ୍ବପୁଚ୍ଛାସୁ।

୨୧।ଏତସ୍ମିଂ ପନ ଅଦ୍ଧେ ସତୀତି ଯ୍ୱାୟଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଭୂମିୟା ଝାନଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ଅଦ୍ଧୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଏତସ୍ମିଂ ଅଦ୍ଧେ ଗୟ୍ହମାନେ ଅଞ୍ଞତ୍ଥପି ଉପ୍ପତ୍ତିଭୂମିୟା ଝାନଂ ୱିସେସିତବ୍ବଂ ଭୱେୟ୍ୟ, ତଥା ଚ ଅନିଟ୍ଠଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ’’ତିଆଦିମାହ। କିଂ ପନ ତଂ ଅନିଟ୍ଠନ୍ତି ଆହ ‘‘ଭୂମୀନଂଓକାସଭାୱସ୍ସେୱ ଅଗ୍ଗହିତତାପତ୍ତିତୋ’’ତି। ୟତ୍ଥ ୟତ୍ଥ ହି ଝାନଂ ଗୟ୍ହତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ତଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଭୂମିୟା ୱିସେସିତବ୍ବଂ ହୋତି। ତଥା ସତି ଝାନୋକାସୋୱ ଗହିତୋ ସିୟା, ନ ଭୂମିଓକାସୋ ଗୁଣଭୂତତ୍ତା। କିଞ୍ଚ ‘‘ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ ରୂପାୱଚରେ ଅରୂପାୱଚରେ’’ତି ଏତ୍ଥ ରୂପାରୂପଭୂମିୟା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ ୱିସେସିୟମାନେ ତଦେକଦେସୋୱ ଓକାସୱସେନ ଗହିତୋ ସିୟା, ନ ସବ୍ବଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ। ତେନାହ ‘‘ସବ୍ବଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ସ ଓକାସୱସେନ ଅଗ୍ଗହିତତାପତ୍ତିତୋ ଚା’’ତି। ଝାନଭୂମୋକାସାନନ୍ତି ଝାନୋକାସଭୂମିଓକାସାନଂ।

ନନୁ ଚ ଝାନଭୂମିଓକାସେ ଅସଙ୍କରତୋ ୟୋଜିୟମାନେ ନ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ପଠମଜ୍ଝାନୋକାସେ କାୟସଙ୍ଖାରୋ ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋ ଚ ଅତ୍ଥି, ତଥା ସବ୍ବସ୍ମିଂ କାମାୱଚରୋକାସେତି ଚୋଦନୁପ୍ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାୟ ତସ୍ସ ପରିହାରଂ ୱତ୍ତୁଂ ‘‘ୟଦିପୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥାତି ପଠମଜ୍ଝାନୋକାସେ କାମାୱଚରୋକାସେ ଚ। ତଂଦ୍ୱୟୁପ୍ପତ୍ତୀତି ତସ୍ସ କାୟୱଚୀସଙ୍ଖାରଦ୍ୱୟସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି। ଓକାସଦ୍ୱୟସ୍ସ ଅସଙ୍କରତୋ ଗହଣେ ଅୟଞ୍ଚ ଗୁଣୋ ଲଦ୍ଧୋ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ୱିସୁଂ…ପେ… ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତୀ’’ତି। ତତ୍ଥ ଅଙ୍ଗମତ୍ତୱସେନାତି ୱିତକ୍କାଦିଝାନଙ୍ଗମତ୍ତୱସେନ। ତତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। ୱିତକ୍କରହିତୋପି ୱିଚାରୋ ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋୟେୱାତି ଆହ ‘‘ଅୱିତକ୍କ…ପେ… ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି। ମୁଦ୍ଧଭୂତଂ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନନ୍ତି ଚତୁକ୍କନୟେ ଦୁତିୟଜ୍ଝାନମାହ। ତଞ୍ହି ସକଲକ୍ଖୋଭକରଧମ୍ମୱିଗମେନ ୱିତକ୍କେକଙ୍ଗପ୍ପହାୟିକତୋ ସାତିସୟତ୍ତା ‘‘ମୁଦ୍ଧଭୂତ’’ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଲଭତି। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା ୱିୟାତି ଇଦଂ ୱିସଦିସୁଦାହରଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୩୭। ଆୱଜ୍ଜନତୋ ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତଂ ସବ୍ବଂ ଚିତ୍ତଂ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତେନ ସମାନଗତିକତ୍ତା ଏକଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଠମତୋ’’ତି। ତେନାହ ‘‘ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରତୋ’’ତିଆଦି। ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଆଦିଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ସୁଦ୍ଧାୱାସେ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଆଦିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ତଥା ‘‘ୱଚୀସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଆଦିଦସ୍ସନତ୍ଥ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଙ୍ଖାରୟମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅନୁସୟୟମକଂ

ପରିଚ୍ଛେଦପରିଚ୍ଛିନ୍ନୁଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧। ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାସମୁଦୟା ରୂପସମୁଦୟୋ, ତଣ୍ହାସମୁଦୟା ରୂପସମୁଦୟୋ, କମ୍ମସମୁଦୟା ରୂପସମୁଦୟୋ। ଲୋଭୋ ନିଦାନଂ କମ୍ମାନଂ ସମୁଦୟାୟା’’ତି ଚ ଏୱମାଦିନା କୁସଲମୂଲକୁସଲାଦୀନଂ ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘ପଚ୍ଚୟଦୀପକେନ ମୂଲୟମକେନା’’ତି। ‘‘ସୋ ‘ଅନିଚ୍ଚଂ ରୂପଂ, ଅନିଚ୍ଚଂ ରୂପ’ନ୍ତି ୟଥାଭୂତଂ ପଜାନାତି। ଚକ୍ଖୁ ଅନିଚ୍ଚଂ, ରୂପା ଅନିଚ୍ଚା’’ତି ଚ ଆଦିନା ବହୁଲଖନ୍ଧାଦିମୁଖେନ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦୟୋ ୱିହିତାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ତୀରଣବାହୁଲ୍ଲତୋ’’ତି। କିଲେସାନଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋ ପରଂ ପହାନକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ଅନୁସୟପହାନନ୍ତା ପହାନପରିଞ୍ଞା’’ତି। ୟଦିପି

ଅନୁସଯେହି ସମ୍ପଯୋଗତୋ ଆରମ୍ମଣତୋ ଵା ପହାନପରିଞ୍ଞା ନପ୍ପଵତ୍ତତି, ଅନୁସଯାଭାଵେ ପନ ତଦାରମ୍ମୋ ଏଵ ନତ୍ଥୀତି କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ “ଅନୁସଯେହି ପହାନପରିଞ୍ଞଂ ଵିଭାଵେତୁ”ନ୍ତି। ଅନୁସଯଭାଵେନ ଲବ୍ଭମାନାନନ୍ତି ଅନୁସଯଭାଵେନ ଵିଜ୍ଜମାନାନଂ, ଅନୁସଯସଭାଵାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତୀହାକାରେହୀତି ପରିଚ୍ଛେଦାଦୀହି ତୀହି ପକାରେହି। ଅନୁସଯେସୁ ଗଣନସରୂପପ୍ପଵତ୍ତିଟ୍ଠାନତୋ ଅବୋଧିତେସୁ ପୁଗ୍ଗଲୋକାସାଦିଵସେନ ପଵତ୍ତିଯମାନା ତବ୍ବିସଯା ଦେସନା ନ ସୁଵିଞ୍ଞେଯ୍ୟା ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ “ତେସୁ ତଥା…ପେ… ଦୁରଵବୋଧତ୍ତା”ତି।

ଏତ୍ଥ ପୁରିମେସୂତି ପଦୁଦ୍ଧାରୋ ଅନନ୍ତରସ୍ସ ଵିଧି ପଟିସେଧୋ ଵାତି କତ୍ଵା ସାନୁସଯଵାରାଦିଅପେକ୍ଖୋ, ନ ଅନୁସଯଵାରାଦିଅପେକ୍ଖୋ ଅନୁସଯଵାରେ ପାଠଇଵଵତ୍ଥାନସ୍ସ ପଗେଵ କତତ୍ତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ଏତେସୁ ସାନୁସଯଵାରାଦୀସୁ ପୁରିମେସୂତି ଅତ୍ଥୋ”ତି ଆହ। ସାନୁସଯଵାରାଦୀସୁ ହି ତୀସୁ ପୁରିମେସୁ ଓକାସଵାରେ ଯତୋ ତତୋତି ଦେସନା ପଵତ୍ତା, ନ ଅନୁସଯଵାରାଦୀସୁ। ଅତ୍ଥଵିସେସାଭାଵତୋତି “କାମଧାତୁଯା ଚୁତସ୍ସା”ତିଆଦିନା (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୩୦୨) ପାଠଇଆଗତପଦସ୍ସ, “କାମଧାତୁଂ ଵା ପନ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସା”ତିଆଦିନା ଯମକଭାଵେନ ଅଟ୍ଠକଥାଆଦିଗତପଦସ୍ସ ଚ ଅତ୍ଥଵିସେସାଭାଵତୋ। କଥମଯଂ ଯମକଦେସନା ସିଯା ଦୁତିଯସ୍ସ ପଦସ୍ସ ଅଭାଵତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦି ନାଯଂ ଯମକଦେସନା, ଅଥ କସ୍ମା ଇଧାଗତାତି ଆହ “ପୁରିମଵାରେ ହୀ”ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନପରିଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନନ୍ତି ଅନୁସଯଟ୍ଠାନତାଯ ପରିଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନଂ। ଏଵମ୍ପି କଥମିଦଂ ଅନୁସଯଯମକଂ ଯମକଦେସନାସବ୍ଭାଵତୋତି ଆହ “ଯମକଦେସନା…ପେ… ନାମଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବ”ନ୍ତି । ଅତ୍ଥଵସେନାତି ପଟିଲୋମତ୍ଥଵସେନ। ପଠମପଦେନ ହି ଵୁତ୍ତସ୍ସ ଵିପରିଵତ୍ତନଵସେନପି ଯମକଦେସନା ହୋତି “ରୂପଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପ”ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଯମ। ୧।ଖନ୍ଧଯମକ। ୨), ତତ୍ଥ ପନ ଅତ୍ଥଵିସେସୋ ଅତ୍ଥି, ଇଧ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ନ ତଥା ଦେସନା କତାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ “ଅତ୍ଥଵିସେସାଭାଵତୋ ପନ ନ ଵୁତ୍ତା”ତି। ଲବ୍ଭମାନତାଵସେନାତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଲବ୍ଭମାନତାଵସେନ।

ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହତଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଇମିନା ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଅନୁସଯା ଅନାଗତାତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି ଯତୋ ତେ ମଗ୍ଗଵଜ୍ଝା, ନ ଚ ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ଉପ୍ପତ୍ତିରହାତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା। ଯଂସଭାଵା ପନ ଧମ୍ମା ଅନାଗତା ଅନୁସଯାତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତଂସଭାଵା ଏଵ ତେ ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ଵୁତ୍ତା। ନ ହି ଧମ୍ମାନଂ ଅଦ୍ଧାଭେଦେନ ସଭାଵଭେଦୋ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଅନୁସଯାନଂ ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାଵା ପରିଯାଯତୋ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଯମ। ଅଟ୍ଠ। ଅନୁସଯଯମକ ୧) “ଅତୀତୋପି ହୋତୀ”ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଏଵଂପକାରାତି ଅନୁସଯପ୍ପକାରା, କାରଣଲାଭେ ସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହାଇଚ୍ଚେଵ ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ଏଵଂପକାରୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଵାରେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି-ସଦ୍ଦେନ ଗହିତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହତାଯ ଅଵିଚ୍ଛିନ୍ନଭାଵଦୀପନତ୍ଥନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ “ନ ଖନ୍ଧଯମକାଦୀସୁ ଵିଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନତା”ତି, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେଵାତିଆଦିନା ଯଥାଵୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କରୋତି। ତତ୍ଥ ନିନ୍ନାନାକରଣୋତି ନିବ୍ବିସେସୋ। ଉପ୍ପଜ୍ଜନାନୁସଯାନଂ ନିନ୍ନାନାକରଣତ୍ତା ଏଵ ହି “ଏତ୍ଥେସା ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏତ୍ଥ ନିଵିସମାନା ନିଵିସତୀ”ତି ଵିଭଙ୍ଗେ (ଵିଭ। ୨୦୩) ଆଗତଂ। ଅନୁସଯନଞ୍ହି ଏତ୍ଥ ନିଵିସନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତଂ।

ଇଦାନି ଯେନ ପରିଯାଯେନ ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଅନୁସଯଵୋହାରୋ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁକାମୋ ଅନାଗତମ୍ପି ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ଵା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ପନ…ପେ… ଵୁଚ୍ଚନ୍ତୀ”ତି ଆହ। ଏତେନ ଭୂତପୁବ୍ବଗତିଯା ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଉପ୍ପତ୍ତିରହତା ଵେଦିତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେତି। ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହତା ନାମ କିଲେସାନଂ ମଗ୍ଗେନ ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତାଯ ଵେଦିତବ୍ବା। ସା ଚ ଅତୀତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁପି ଅତ୍ଥେଵାତି ପକାରନ୍ତରେନପି ତେସଂ ପରିଯାଯତୋଵ ଅନୁସଯଭାଵଂ ପକାସେତି। ତେନେଵାହ “ମଗ୍ଗସ୍ସ ପନା”ତିଆଦି। ତାଦିସାନନ୍ତି ଯେ ମଗ୍ଗଭାଵନାଯ ଅସତି ଉପ୍ପତ୍ତିରହା, ତାଦିସାନଂ। ଧମ୍ମୋ ଏଵ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ଧମ୍ମାକାରୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନ ହି ଧମ୍ମାକାରା ଅନିଚ୍ଚତାଦଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯଦି ପନ ତେ ଉପ୍ପାଦାଦିସମଙ୍ଗିନୋ ସିଯୁଂ, ଧମ୍ମା ଏଵ ସିଯୁଂ। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ “ଅପ୍ପହୀନାକାରୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଵତ୍ତୁଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀ”ତି।

ଵୁତ୍ତମ୍ପି ଥାମଗମନଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ଵା ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠମତ୍ତମେଵ ଗହେତ୍ଵା ଚୋଦକୋ ଚୋଦେତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ “ସତ୍ତାନୁସଯ…ପେ… ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚେ”ତି। ନ ହି ଥାମଗମନେ ଗହିତେ ଚୋଦନାଯ ଓକାସୋ ଅତ୍ଥି। ତେନାହ “ନାପଜ୍ଜତୀ”ତିଆଦି। ଵୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ, ନ କେଵଲମଟ୍ଠକଥାଯମେଵ ପାଠଗତୋଵାଯମତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା ଏଵମେଵ ଗହେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ଥାମଗତୋ…ପେ… ଯୁତ୍ତ”ନ୍ତି ଵତ୍ଵା କିଂ ପନ ତଂ ଥାମଗମନନ୍ତି ପରାସଙ୍କଂ ନିଵତ୍ତେନ୍ତୋ “ଥାମଗତନ୍ତି ଚ…ପେ… ଵୁତ୍ତା”ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣୋତି କିଲେସଵତ୍ଥୁଆଦୀନଂ କିଲେସତାଦିସଭାଵୋ ଵିଯ କାମରାଗାଦିତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅଲବ୍ଭମାନୋ ତେସଂଯେଵ ଆଵେଣିକୋ ସଭାଵୋ, ଯତୋ ତେ ଭଵବୀଜଂ ଭଵମୂଲନ୍ତି ଚ ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯସ୍ମା ଚ ଥାମଗମନଂ ତେସଂ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣୋ ସଭାଵୋ, ତସ୍ମା ଅନୁସଯନନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ “ଥାମଗତୋତି ଅନୁସଯସମଙ୍ଗୀତି ଅତ୍ଥୋ”ତି ଆହ।

“ଯସ୍ସ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତି, ତସ୍ସ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀତି? ଆମନ୍ତା”ତିଆଦିନା (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୩) ଅନୁସଯଵାରେ ଵୁତ୍ତୋ ଏଵ ଅତ୍ଥୋ “ଯସ୍ସ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଆମନ୍ତା”ତିଆଦିନା (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।

୩୦୦) ଵୁତ୍ତୋତି ଅନୁସଯନାକାରୋ ଏଵ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଵାରେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି-ସଦ୍ଦେନ ଗହିତୋତି ''ଉପ୍ପଜ୍ଜନଵାରୋ ଅନୁସଯଵାରେନ ନିନ୍ନାନାକରଣୋ ଵିଭତ୍ତୋ''ତି ଯଂ ଵୁତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ଵିଚାରଂ ଆରଭତି ''ଅନୁସଯୌପ୍ପଜ୍ଜନଵାରାନଂ ସମାନଗତିକତ୍ତା''ତିଆଦିନା। ''ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଵଚନଂ ସିଯାତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନଵାରେ ''ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଵଚନଂ ଅପ୍ପହୀନାକାରଦୀପକଂ ସିଯା। ତଥା ଚ ସତି ଯଥା ''ଇମସ୍ସ ଉପ୍ପାଦା''ତି ଏତ୍ଥ ଇମସ୍ସ ଅନିରୋଧାତି ଅଯମତ୍ଥୋପି ଞାଯତି, ଏଵଂ ''ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଵୁତ୍ତେ ଅତ୍ଥତୋ ''ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଵୁତ୍ତୋ ହୋତି ଅପ୍ପହୀନାକାରସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିରହଭାଵସ୍ସ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନସଭାଵତ୍ତାତି ଚୋଦନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଵଚନସ୍ସ ଅଵୁତ୍ତତା ନ ସକ୍କା ଵତ୍ତୁନ୍ତି ଚେ''ତି ଆହ। ଵଚନଵିସେସେନ ତଂଦ୍ଵଯସ୍ସ ଵୁତ୍ତତ୍ତାତି ଏତେନ ଧମ୍ମନାନତ୍ତାଭାଵେପି ପଦତ୍ଥନାନତ୍ତେନ ଵାରନ୍ତରଦେସନା ହୋତି ଯଥା ସହଜାତସଂସଟ୍ଠଵାରେସୂତି ଦସ୍ସେତି। ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ଵାତିଆଦି ତମେଵ ଵଚନଵିସେସଂ ଵିଭାଵେତୁଂ ଆରଦ୍ଧଂ। ଉପ୍ପତ୍ତିଯୋଗ୍ଗନ୍ତି ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଯୋଗ୍ଗଂ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନସଭାଗତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯତୋ ଅନୁସଯା ଉପ୍ପତ୍ତିରହାତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏକନ୍ତେନ ଚେତଦେଵ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ''ଯସ୍ସ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତିଆଦିଵଚନତୋ (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୩୦୦)। ''ଅନୁସେନ୍ତୀତି ଅନୁସଯା''ତି ଏତ୍ତକେ ଵୁତ୍ତେ ସଦା ଵିଜ୍ଜମାନା ନୁ ଖୋ ତେ ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନାନୁସଯନଟ୍ଠେନ ''ଅନୁସଯା''ତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ତଂନିସେଧନତ୍ଥଂ ''ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ଵା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହଭାଵେନ ଥାମଗତତା ଅନୁସଯଟ୍ଠୋତି ଯଂ ତେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯୋଗଵଚନଂ ଵୁତ୍ତଂ, ତଂ ସନ୍ଧାଯେଵ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥମାହ ''ଅନୁସଯସଦ୍ଦସ୍ସା''ତିଆଦିନା। ତେନ ଵାରଦ୍ଵଯଦେସନୁପ୍ପାଦିକା ଅନୁସଯସଦ୍ଦତ୍ଥନିଦ୍ଧାରଣାତି ଦସ୍ସେତି। ତମ୍ପି ସୁଵୁତ୍ତମେଵ ଇମିନା ତନ୍ତିପ୍ପମାଣେନାତି ଇଦମ୍ପି ''ଅଭିଧମ୍ମେ ତାଵା''ତିଆଦିନା ଆଗତଂ ତିଵିଧମେଵ ତନ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯାହାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ତନ୍ତିନଯେନପି ହି ଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତତା ଦୀପିତା ହୋତୀ''ତି।

ପରିଚ୍ଛେଦପରିଚ୍ଛିନ୍ନୁଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଵାରଵଣ୍ଣନା

୨।ଏଵଂ ସତୀତି ଵେଦନାନଂ ଵିସେସିତବ୍ବଭାଵେ କାମଧାତୁଯା ଚ ଵିସେସନଭାଵେ ସତି। କାମାଧାତୁଯା ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନତା ନ ଵୁତ୍ତା ହୋତି ଅପ୍ପଧାନଭାଵତୋ, ପଧାନାପ୍ପଧାନେସୁ ପଧାନେ କିଚ୍ଚଦସ୍ସନତୋ, ଵିସେସନଭାଵେନ ଚରିତତ୍ଥତାଯ ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ହୋତୁ କୋ ଦୋସୋତି କଦାଚି ଵଦେଯ୍ଯାତି ଆସଙ୍କମାନୋ ଆହ ''ଦ୍ଵୀସୁ ପନା''ତିଆଦି। ଦ୍ଵୀସୂତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ, ତଥା ''ତୀସୁ ଧାତୂସୂ''ତି ଏତ୍ଥାପି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଧାତୁଆଦିଭେଦେନ ତିଵିଧଂ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନଂ, ତତ୍ଥ ଚ ରୂପାରୂପଧାତୂନଂ ଭଵରାଗସ୍ସ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନତା ଵୁତ୍ତାତି କାମଧାତୁଯା କାମରାଗସ୍ସ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନତା ଏକନ୍ତେନ ଵତ୍ତବ୍ବା, ତସ୍ମା। ତୀସୁ ଧାତୂସୁ ତୀସୁ ଵେଦନାସୂତି ଚ ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ, କାମଧାତୁଯା ଦ୍ଵୀସୁ ଵେଦନାସୂତି ଚ ଆଧାରେ।

ଦ୍ଵୀସ୍ଵେଵାତି ଦ୍ଵୀସୁ ସୁଖୋପେକ୍ଖାସୁ ଏଵ। ସବ୍ବାସୁ ଦ୍ଵୀସୂତି ଯାସୁ କାସୁଚି ଦ୍ଵୀସୁ। ତେନାତି ''କାମରାଗୋ ଦ୍ଵୀସୁ ଵେଦନାସୁ ଅନୁସେତୀ''ତି ଵଚନସାମତ୍ଥିଯଲଦ୍ଧେନ ଵିସେସନିଚ୍ଛଯେନେଵ। ଭଵରାଗାନୁସଯଟ୍ଠାନଂ ରୂପାରୂପଧାତୁଯୋ ତଦନୁରୂପା ଚ ଵେଦନା। ନ ହି ଦ୍ଵୀସୁ ଵେଦନାସୁ କାମରାଗାନୁସଯୋଵ ଅନୁସେତୀତି ଅଵଧାରଣଂ ଇଚ୍ଛିତଂ, ଦ୍ଵୀସୁ ଏଵ ପନ ଵେଦନାସୂତି ଇଚ୍ଛିତଂ। ତେନେଵାହ ''ଦ୍ଵୀସ୍ଵେଵ ଅନୁସେତି, ନ ତୀସୂ''ତି। ଅଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅନୁସଯାନଂ, କିଂ ତଂ ଅପରିଯାପନ୍ନଂ ସକ୍କାଯେ? ସବ୍ବୋ ଲୋକୁତ୍ତରୋ ଧମ୍ମୋ। ଚ-ସଦ୍ଦେନ ପଟିଘାନୁସଯଟ୍ଠାନଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ''ଯଥା ଚା''ତିଆଦି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି କାମରାଗାନୁସଯଟ୍ଠାନଭୂତା ଦ୍ଵେ ଵେଦନା।

ଅଞ୍ଞତ୍ଥେସୁ ଦ୍ଵୀହି ଵେଦନାହି ଵିପ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ। ପିଯରୂପସାତରୂପେସୂତି ପିଯାଯିତବ୍ବମଧୁରସଭାଵେସୁ। ଵିସେସନଞ୍ଚେତଂ ରୂପାଦୀନଂ ସବ୍ବଦ୍ଵାରସବ୍ବପୁରିସେସୁ ଇଟ୍ଠଭାଵସ୍ସ ଅନିଯତତାଯ କତଂ। ସାତସନ୍ତସୁଖଗିଦ୍ଧିଯାତି ସାତସୁଖେ ସନ୍ତସୁଖେ ଚ ଗିଜ୍ଝନାକାରେନ ଅଭିକଙ୍ଖନାକାରେନ। ତତ୍ଥ ସାତସୁଖଂ କାଯିକଂ, ସନ୍ତସୁଖଂ ଚେତସିକଂ। ସାତସୁଖଂ ଵା କାଯିକସୁଖଂ, ସନ୍ତସୁଖଂ ଉପେକ୍ଖାସୁଖଂ। ତଥା ଚାହୁ ''ଉପେକ୍ଖା ପନ ସନ୍ତତ୍ତା, ସୁଖମିଚ୍ଚେଵ ଭାସିତା''ତି (ଵିସୁଦ୍ଧି। ୨।୬୪୪; ମହାନି। ଅଟ୍ଠ। ୨୭)। ପରିତ୍ତଂ ଵା ଓଳାରିକଂ ସୁଖଂ ସାତସୁଖଂ, ଅନୋଳାରିକଂ ସନ୍ତସୁଖଂ। ପରିତ୍ତଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସଯସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଅଞ୍ଞତ୍ଥତ୍ତାତି ଵେଦନାହି ଅଞ୍ଞତ୍ଥତ୍ତା। ସୋତି କାମରାଗାନୁସଯୋ। ଵେଦନାସୁ ଅନୁଗତୋ ହୁତ୍ଵା ସେତୀତି ଵେଦନାପେକ୍ଖୋ ଏଵ ହୁତ୍ଵା ପଵତ୍ତତି ଯଥା ପୁତ୍ତାପେକ୍ଖାଯ ଧାତିଯା ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନପ୍ପଵତ୍ତି, ସଯନସଙ୍ଖାତା ପଵତ୍ତି ଚ କାମରାଗସ୍ସ ନିକାମନମେଵ। ତେନାହ ''ସୁଖମିଚ୍ଚେଵ ଅଭିଲପତୀ''ତି। ଯଥା ତସ୍ସ, ଏଵଂ ପଟିଘାନୁସଯାଦୀନମ୍ପି ଵୁତ୍ତନିଯାମେନ ଯଥାସକଂ କିଚ୍ଚକରଣମେଵ ଦୁକ୍ଖଵେଦନାଦୀସୁ ଅନୁସଯନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ''ଏଵଂ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଚା''ତିଆଦି। ତୀସୁ ଵେଦନାସୁ ଅନୁସଯନଵଚନେନାତି ତୀସୁ ଵେଦନାସୁ ଯଥାରହଂ ଅନୁସଯନଵଚନେନ। ଇଟ୍ଠାଦିଭାଵେନ ଗହିତେସୂତି ଇଟ୍ଠାଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣପକତିଯା ଵସେନ ଇଟ୍ଠାଦିଭାଵେନ ଗହିତେସୁ ଵିପରୀତସଞ୍ଞାଯ ଵସେନ ଅନିଟ୍ଠାଦୀସୁ ଇଟ୍ଠାଦିଭାଵେନ ଗହିତେସୂତି ଯୋଜନା। ନ ହି ଇଟ୍ଠାଦିଭାଵେନ ଗହଣଂ ଵିପରୀତସଞ୍ଞା।

ତତ୍ଥାତି ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣାଦୀସୁ। ଏତ୍ଥାତି ଅନୁସଯନେ। କାମସ୍ସାଦାଦିୱତ୍ଥୁଭୂତାନଂ କାମଭୱାଦୀନନ୍ତି କାମସ୍ସାଦଭୱସ୍ସାଦୱତ୍ଥୁଭୂତାନଂ କାମରୂପାରୂପଭୱାନଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା। ତତ୍ଥାତି ୱେଦନାତ୍ତଯଧାତୁତ୍ତଯେସୁ। ନିଦ୍ଧାରଣେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମଂ। ଦୁକ୍ଖପଟିଘାତୋ ଦୁକ୍ଖେ ଅନଭିରତି। ଯତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ଅନିଟ୍ଠରୂପାଦୀସୁ ୱାତି ଯତ୍ଥ ତତ୍ଥ। ମହଗ୍ଗତା ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧା ରୂପାରୂପଭୱା, ଅନୁପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧା ରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମା। ତତ୍ଥାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ମହଗ୍ଗତଧମ୍ମେସୁ ଭୱରାଗୋଇଚ୍ଚେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ରୂପଧାତୁଯା ଅରୂପଧାତୁଯା ଏତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସଯୋ ନାନୁସେତୀ''ତି। ଦିଟ୍ଠାନୁସଯାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯଅୱିଜ୍ଜାନୁସଯାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଧାତୁତ୍ତଯୱେଦନାତ୍ତଯୱିନିମୁତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯାଦୀନଂ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସୁତ୍ୱୁତ୍ତମେତଂ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯାଦୀନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନପୁଚ୍ଛାଯଂ ''ସକ୍କସକ୍କାଯପରିଯାପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୁ''ଇଚ୍ଚେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତତ୍ତା। କାମରାଗୋ ପନ ଯତ୍ଥ ନାନୁସେତି, ତଂ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାରୂପାରୂପଧାତୁୱିନିମୁତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯାଦୀନଂ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ନନୁ ଚା''ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ତତ୍ଥ ତଦନୁସଯନଟ୍ଠାନତୋତି ତସ୍ସ କାମରାଗାନୁସଯସ୍ସ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନତୋ। ଅଞ୍ଞା ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତସୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖାସଙ୍ଖାତା। ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତଦୋମନସ୍ସେ ୱିଯ ପଟିଘାନୁସଯୋ ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତସୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖାସୁ କାମରାଗାନୁସଯୋ ନାନୁସେତୀତି ''ଯତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସଯୋ ନାନୁସେତି, ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯୋ ନାନୁସେତୀ''ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ତସ୍ମା ତଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ହୋନ୍ତୁତି ତାସଂ ୱେଦନାନଂ ଅତ୍ଥିତଂ ପଟିଜାନିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଅୱଚନସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ନ ପନ…ପେ… ତଂ ନ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ତଦନୁସଯନଟ୍ଠାନନ୍ତି ତେସଂ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯାଦୀନଂ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ସତିପି କାମରାଗାନୁସଯନଟ୍ଠାନତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯାଦୀନଂ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନେ ତଂ ପନ ଧାତୁତ୍ତଯୱେଦନାତ୍ତଯୱିନିମୁତ୍ତଂ ନତ୍ଥି ୱେଦନାଦ୍ୱଯଭାୱତୋ, ତସ୍ମା। ତଂ ୱେଦନାଦ୍ୱଯଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ ୱିସୁଂ ନ ଉଦ୍ଧଟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ''ଯତ୍ଥ କାମରାଗାଦଯୋ ନାନୁସେନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛା ନାନୁସେନ୍ତୀ''ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ''ଆମନ୍ତା''ତି ଇମିନା ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଅୱିଭାଗତୋ ୱୁତ୍ତୋତି ''ଯତ୍ଥ କାମରାଗାଦଯୋ ଅନୁସେନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛା ଅନୁସେନ୍ତୀ''ତି ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ଅୱିଭାଗତୋୱ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା। ଅୱିଭାଗତୋ ଚ ଦୁକ୍ଖଂ ପଟିଘସ୍ସ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନନ୍ତି ଦୀପିତଂ ହୋତି। ତେନାହ ''ଅୱିସେସେନ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଅୱିସେସେନାତି ଗେହସ୍ସିତଂ ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତନ୍ତି ୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱା। ସମୁଦାଯୱସେନଗହେତ୍ୱାତି ଯଥାୱୁତ୍ତଅୱଯୱାନଂ ସମୂହୱସେନ ଦୁକ୍ଖନ୍ତେୱ ଗହେତ୍ୱା। ''ଅୱିସେସେନ ସମୁଦାଯୱସେନ ଗହେତ୍ୱା''ତି ଇମମତ୍ଥଂ ତଥା-ସଦ୍ଦେନ ଅନୁକଡ୍ଢତି ''ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୂ''ତି ଏତ୍ଥାପି ଗେହସ୍ସିତାଦିୱିଭାଗସ୍ସ ଅନିଚ୍ଛିତତ୍ତା।

ଯଦି ଏୱଂ ''ପଟିଘଂ ତେନ ପଜହତି, ନ ତତ୍ଥ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀ''ତି ଇଦଂ ସୁତ୍ତପଦଂ କଥନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଅପିଚା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ଦୋମନସ୍ସେ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ୱା ପଟିଘେ। ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତଂ ଦୋମନସ୍ସନ୍ତିଆଦିନା ନେଯ୍ୟତ୍ଥମିଦଂ ସୁତ୍ତଂ, ନ ନୀତତ୍ଥନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଯଥା ପନ ସୁତ୍ତଂ ଉଦାହଟଂ, ତଥା ଇଧ କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ପଟିଘୁପ୍ପତ୍ତିରହଟ୍ଠାନତାଯା''ତିଆଦି। ଏୱମ୍ପି ସୁତ୍ତାଭିଧମ୍ମପାଠାନଂ କଥମୱିରୋଧୋତି ଆହ ନିପ୍ପରିଯାଯଦେସନା ହେସା, ସା ପନ ପରିଯାଯଦେସନାତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ପରିଯାଯଦେସନତ୍ତା ଏୱ। ରାଗାନୁସଯୋତି କାମରାଗାନୁସଯୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଯତୋ ''ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ସମୁଗ୍ଘାତନଂ ସନ୍ଧାଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ନ ମହଗ୍ଗତଧମ୍ମା ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନନ୍ତି ତଂ ପଠମଜ୍ଝାନଞ୍ଚ ଅନାମସିତ୍ୱା ''ନ ହି ଲୋକିଯା…ପେ… ନାନୁସେତୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱତ୍ଥୁଭାୱତୋତି ସଭାୱେନେୱ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନତ୍ତା। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଅନୁସଯଯମକେ। ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ''ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେନ ନଯେନ । ତଂପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋତି ତେସଂ ପଟିଘାଦୀନଂ ପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ସବ୍ଭାୱତୋ। ନ କେୱଲଂ ମଗ୍ଗସବ୍ଭାୱତୋ, ଅଥ ଖୋ ବଲୱୱିପସ୍ସନାସବ୍ଭାୱତୋପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ତଂସମୁଗ୍ଘା…ପେ… ଭାୱତୋ ଚା''ତି।

ଇଦାନି ଯଦେତଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ''ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଗହେତବ୍ବଧମ୍ମୱସେନ ୱା ସିଯା ଗହଣୱିସେସେନ ୱାତି ଦ୍ୱେ ୱିକପ୍ପା, ତେସୁ ପଠମଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଆରମ୍ମଣେ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନେ ସତୀ''ତି। ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣେ ଅନୁସଯାନଂ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନନ୍ତି ଗଯ୍ହମାନେ ଯମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ''ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଦୁକ୍ଖାଯ ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ଯଦି ସିଯାତି ଯଦି କାମରାଗାନୁସଯୋ ସିଯା। ଏତସ୍ସପୀତି ଦିଟ୍ଠାନୁସଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଲୋଭସ୍ସପି ''ସକ୍କସକ୍କାଯପରିଯାପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୂ''ତି କାମରାଗସ୍ସ ଠାନଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ପନାତିଆଦି ଦୁତିଯୱିକପ୍ପଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଜ୍ଝାସଯୱସେନ ତଂନିନ୍ନତାଯାତି ଅସତିପି ଆରମ୍ମଣକରଣେ ଯତ୍ଥ କାମରାଗାଦଯୋ ଅଜ୍ଝାସଯତୋ ନିନ୍ନା, ତଂ ତେସଂ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅନୁଗତୋ ହୁତ୍ୱା ସେତୀ''ତି। ଅଥ ପନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯଥାତିଆଦି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଉଦାହରଣୱସେନ ନିରୂପନଂ। ଦୁକ୍ଖେ ପଟିହଞ୍ଞନୱସେନେୱ ପୱତ୍ତତି, ନାରମ୍ମଣକରଣୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଦୁକ୍ଖମେୱ ତସ୍ସ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଜ୍ଝାସଯସ୍ସ ତତ୍ଥ ନିନ୍ନତ୍ତା ଦୁକ୍ଖମେୱ ତସ୍ସ ପଟିଘସ୍ସ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନାଲମ୍ବିତଂ ରୂପାଦି ସୁଖୱେଦନା ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏୱନ୍ତି ଯଥା ଅଞ୍ଞାରମ୍ମଣସ୍ସପି ପଟିଘସ୍ସ ଅଜ୍ଝାସଯତୋ ଦୁକ୍ଖନିନ୍ନତାଯ ଦୁକ୍ଖମେୱ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ। ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ…ପେ… ୱୁତ୍ତନ୍ତି ''ଦୁକ୍ଖେନ ସୁଖଂ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବଂ। ନତ୍ଥି ଦିନ୍ନ''ନ୍ତି ଚ ଆଦିନା କାଯକିଲମନଦୁକ୍ଖେ ଦାନାନୁଭାୱାଦିକେ ଚ ମିଚ୍ଛାଭିନିୱେସନୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞାରମ୍ମଣୋପି

ଲୋଭୋ ‘‘ଏୱଂ ସୁଖଂ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ଅଜ୍ଝାସଯତୋ ସୁଖାଭିସଙ୍ଗୱସେନେୱ ପୱତ୍ତତୀତି ସୁଖୁପେକ୍ଖାଭେଦଂ ସାତସନ୍ତସୁଖଦ୍ୱଯମେୱ ଅସ୍ସ ଲୋଭସ୍ସ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ପାଠଇଯଂ, ନ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖାଦି, ତସ୍ମା ଭୱରାଗ…ପେ… ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି। ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଚାତିଆଦି ଦୁତିଯୱିକପ୍ପଂଯେୱ ଉପବ୍ରୂହନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ରାଗସ୍ସ ସୁଖଜ୍ଝାସଯତା ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା, ତନ୍ନିନ୍ନଭାୱେନ ୱା ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ୱିସମଜ୍ଝାସଯତା ୱିଯ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। ତେସଂ ରାଗପଟିଘାନଂ ନାନାନୁସଯଟ୍ଠାନତା ହୋତି ଏକସ୍ମିମ୍ପି ଆରମ୍ମଣେତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ଅସତିପି ଗହେତବ୍ବଭେଦେ ଗହଣୱିସେସେନ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନସ୍ସ ଭିନ୍ନତ୍ତା ଏୱ। ‘‘ଯତ୍ଥ…ପେ… ନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞଥା ୱିରୁଜ୍ଝେଯ୍ଯ। ଗହେତବ୍ବଭେଦେନ ହି ରାଗପଟିଘାନଂ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଭେଦେ ଗୟ୍ହମାନେ ୱିପାକମତ୍ତେ ଠାତବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ଚ ତଂ ଯୁତ୍ତଂ, ନପି ସବ୍ବେସଂ ପୁରିସଦ୍ୱାରାନଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଂ ନିଯତନ୍ତି। ଯଦିପି ଯଥାୱୁତ୍ତଲୋଭସ୍ସ ୱୁତ୍ତନଯେନ କାମରାଗାନୁସଯତା ସମ୍ଭୱତି, ଯଥା ପନ ସୁଖୁପେକ୍ଖାସୁ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତେନ ଦୋମନସ୍ସେନ ସହ ପୱତ୍ତୋ ଦୋସୋ ଦୁବ୍ବଲଭାୱେନ ପଟିଘାନୁସଯୋ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଲୋଭୋପି କାମରାଗାନୁସଯୋ ନ ହୋତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ପଟିଘାନୁସଯୋତି ଏତ୍ଥ ନ-କାରୋ ପଟିସେଧନତ୍ଥୋ, ନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥୋ, ଇତରତ୍ଥ ପନ ସମ୍ଭୱୋ ଏୱ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଂ ପନେତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ‘‘ନ ହି ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଟିଘାନୁସଯଭାୱାସଙ୍କା ଅତ୍ଥୀ’’ତି ଇମିନା ନ-କାରସ୍ସ ଅଞ୍ଞତ୍ଥତାଭାୱଦସ୍ସନମୁଖେନ ଅଭାୱତ୍ଥତଂ ସମତ୍ଥେତି।

ଦେସନାସଂକିଣ୍ଣା ୱିଯ ଭୱେଯ୍ଯାତି ଏତ୍ଥ ଦେସନାସଙ୍କରଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଭୱରାଗସ୍ସପି…ପେ… ଭୱେଯ୍ଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଥା କାମରାଗସ୍ସ କାମଧାତୁଯା ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା ‘‘କାମରାଗୋ କାମଧାତୁଯା ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଅନୁସେତୀ’’ତି, ଏୱଂ ଯଦି ‘‘ଭୱରାଗୋ କାମଧାତୁଯା ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଅନୁସେତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ଯ, ଭୱରାଗସ୍ସପି…ପେ… ଭୱେଯ୍ଯ। ତତୋ ଚ କାମରାଗେନ ସଦ୍ଧିଂ ଭୱରାଗସ୍ସ ଦେସନା ସଂକିଣ୍ଣା ଭୱେଯ୍ଯ, କାମରାଗତୋ ଚ ଭୱରାଗସ୍ସ ୱିସେସୋ ଦସ୍ସେତବ୍ବୋ। ସୋ ଚ ସହଜାତାନୁସଯୱସେନ ନ ସକ୍କା ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଦସ୍ସେତବ୍ବୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତସ୍ମା ଆରମ୍ମଣ…ପେ… ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି। ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣୱିସେସେନାତି ରୂପାରୂପଧାତୁସଙ୍ଖାତଆରମ୍ମଣୱିସେସେନ। ୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି କାମରାଗତୋ ଭୱରାଗସ୍ସ ୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଏୱଂ ଦେସନା କତାତି ‘‘ରୂପଧାତୁଯା ଅରୂପଧାତୁଯା ଏତ୍ଥ ଭୱରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀ’’ତି ଏୱଂ ୱିସଯେ ଭୁମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଦେସନା କତା। ତେନାହ ‘‘ସହଜାତୱେଦନାୱିସେସାଭାୱତୋ’’ତି।

ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାୱାରୋ

୧। ଅନୁସଯୱାରୱଣ୍ଣନା

୩।ପୱତ୍ତାୱିରାମୱସେନାତି ଅନୁସଯପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଅୱିରାମୱସେନ, ଅୱିଚ୍ଛେଦୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। କଥଂ ପନ କୁସଲାବ୍ୟାକତଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ଅନୁସଯାନଂ ପୱତ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ମଗ୍ଗେନେୱ…ପେ… ପୁଚ୍ଛେ’’ତି।

୨୦। ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଞ୍ଚ ଠାନଂ ନାମ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋତି ଆହ ‘‘ଏକସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ’’ତି। ତେସଂ ତେସଂ ପୁଗ୍ଗଲାନନ୍ତି ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦୀନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ। ପକତିଯା ସଭାୱେନ। ସଭାୱସିଦ୍ଧା ହି ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ କାମରାଗସ୍ସ ଅନନୁସଯନଟ୍ଠାନତା। ଏୱଂ ସେସେସୁପି ଯଥାରହଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ୱକ୍ଖତି ହି ‘‘ପକତିଯା ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ କାମରାଗାଦୀନଂ ଅନନୁସଯନଟ୍ଠାନତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ପହାନେନାତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅନୁସଯସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନେନ। ତିଣ୍ଣଂ ପୁଗ୍ଗଲାନନ୍ତି ପୁଥୁଜ୍ଜନସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମୀନଂ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନନ୍ତି ଅନାଗାମିଅରହନ୍ତାନଂ। ଏତ୍ତାତି ଏତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରେ। ପୁରିମନଯେତି ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ପୁଗ୍ଗଲାନ’’ନ୍ତିଆଦିକେ ପୁରିମସ୍ମିଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନନଯେ। ଓକାସନ୍ତି ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ, ଇଧ ପନ ଦୁକ୍ଖୱେଦନା ୱେଦିତବ୍ବା। ପଚ୍ଛିମନଯେତି ‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନ’’ନ୍ତିଆଦିକେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନନଯେ। ଅନୋକାସତା ଅନନୁସଯନଟ୍ଠାନତା।

ଅନୁସଯୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସାନୁସଯୱାରୱଣ୍ଣନା

୬୬-୧୩୧।‘‘ସାନୁସଯୋ, ପଜହତି, ପରିଜାନାତୀ’’ତି ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱୁତ୍ତୋତି ‘‘କାମରାଗେନ ସାନୁସଯୋ, କାମରାଗଂ ପଜହତି, କାମରାଗଂ

ପରିଜାନାତୀ''ତିଆଦୀସୁ ଅନୁସଯସମଙ୍ଗିଭାୱେନ ପହାନପରିଞ୍ଞାକିରିଯାଯ କତ୍ତୁଭାୱେନ ଚ ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ଧମ୍ମୋ। ଭୱୱିସେସେନ ୱାତି କେୱଲେନ ଭୱୱିସେସେନ ୱା। ଇତରେସୁପି ପଟିଘାନୁସଯାଦୀସୁ। ଭୱାନୁସଯୱିସେସେନ ୱାତି କାମଭୱାଦିଭୱୱିସିଟ୍ଠାନୁସଯୱିସେସେନ ୱା। ସାନୁସଯତାନିରନୁସଯତାଦିକାତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପହାନାପହାନପରିଞ୍ଞାପରିଞ୍ଞା ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ନନୁ ଚ ଭୱୱିସେସେ କେସଞ୍ଚି ଅନୁସଯାନଂ ଅପ୍ପହାନନ୍ତି? ନ ତଂ ଅନୁସଯକତଂ, ଅଥ ଖୋ ପଚ୍ଚଯୱେକଲ୍ଲତୋ ଅନୋକାସତାଯ ଚାତି ନାଯଂ ୱିରୋଧୋ। ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁପି ସୁଖୌପେକ୍ଖାସୁ ୱେଦନାସୁ ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ କାମରାଗାନୁସଯେନ ନିରନୁସଯୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଇଦମ୍ପି ନତ୍ଥି ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା। ତେନାହ ''ନ ହି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ…ପେ… ଅନୁସଯାନ''ନ୍ତି। ଯଦିପି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅନୁସଯନୋକାସୋ ଅନୋକାସୋ, ତସ୍ସ ପନ ସାନୁସଯତାଦିହେତୁ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅନୁସଯସ୍ସ ପନା''ତିଆଦିମାହ। ନିରନୁସଯତାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଅପ୍ପହାନାପରିଞ୍ଞା ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପରିଜାନନଂ ସମତିକ୍କମନନ୍ତି ପରିଞ୍ଞାୱାରେପି ''ଅପାଦାନେ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନତୋତି ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନହେତୁ। ''ଅନନୁସଯନଟ୍ଠାନତୋ''ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ନିମିତ୍ତାପାଦାନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ସାନୁସଯୱାରେ ନିମିତ୍ତଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ପଜହନପରିଞ୍ଞାୱାରେସୁ ଅପାଦାନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ପଜହତୀତି ଏତ୍ଥ ''ରୂପଧାତୁଯା ଅରୂପଧାତୁଯା ତତୋ ମାନାନୁସଯଂ ପଜହତୀ''ତି ପାଠଇପଦଂ ଆହରିତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ନ ପଜହତୀତି ଏତ୍ଥ ପନ ''ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ତତୋ କାମରାଗାନୁସଯଂ ନପ୍ପଜହତୀ''ତି। ଏୱମାଦୀସୁପି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପରିଞ୍ଞାୱାରମ୍ପି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସେନେୱ ହେତୁଅତ୍ଥେନେୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନାତି ''ଯତୋ ୱା ପନ ମାନାନୁସଯେନ ସାନୁସଯୋ, ତତୋ କାମରାଗାନୁସଯେନ ସାନୁସଯୋ''ତି ଏତସ୍ସ ପଞ୍ହସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ। ତତ୍ଥ ହି ''ରୂପଧାତୁଯା ଅରୂପଧାତୁଯା''ତିଆଦିନା ସରୂପତୋ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନାନି ଦସ୍ସିତାନି। ତଦତ୍ଥେତି ତଂ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଦସ୍ସନଂ ଅତ୍ଥୋ ଏତସ୍ସାତି ତଦତ୍ଥୋ, ତସ୍ମିଂ ତଦତ୍ଥେ। ''ଅନୁସଯସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅଯଂ ୱାରୋ ଆରଦ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା ''ଯତୋ''ତି ଏତେନ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତ୍ୱା। ପମାଦଲିଖିତଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି ଉପ୍ପନ୍ନ-ସଦ୍ଦେନ ୱତ୍ତମାନୁପ୍ପନ୍ନେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ। ଯଥା ପନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱାରେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି-ସଦ୍ଦେନ ଉପ୍ପତ୍ତିଯୋଗଦୀପକତ୍ତା ଉପ୍ପତ୍ତିରହା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏୱମିଧାପି ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ନ କୋଚି ୱିରୋଧୋ। ଯଂ ପନ ୱକ୍ଖତି ''ନ ହି ଅପରିଯାପନ୍ନାନଂ ଅନୁସଯୁପ୍ପତ୍ତିରହଟ୍ଠାନତା''ତି, ସୋପି ନ ଦୋସୋ। ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ହି ଅନୁସଯା ଉପ୍ପତ୍ତିରହା, ତଦେୱ ଏକଜ୍ଝଂ ଗହେତ୍ୱା ''ସବ୍ବତ୍ଥା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ତଥେୱ ଦିସ୍ସତୀତି ତଂ ପମାଦଲିଖିତଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଯତୋ ଉପ୍ପନ୍ନେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଯତୋ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନତୋ କାମରାଗାନୁସଯେନ ଉପ୍ପନ୍ନେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତେନ କାମରାଗାନୁସଯେନ ଉପ୍ପତ୍ତିରହଟ୍ଠାନେ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ କତଂ ''ଯତୋ''ତି। ତଥାତି ଏତ୍ଥ ତଥା-ସଦ୍ଦୋ ଯଥା ''ଯତୋ ଉପ୍ପନ୍ନେନା''ତି ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପତ୍ତିରହଟ୍ଠାନତୋ ଅନୁସଯସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିରହତା ୱୁତ୍ତା, ତଥା ''ଉପ୍ପଜ୍ଜନକେନା''ତି ଏତ୍ଥାପି ସା ଏୱ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଦୀପେତୀତି ଆହ ''ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ…ପେ… ଆପନ୍ନେନା''ତି। ତତ୍ଥ ''ଉପ୍ପଜ୍ଜନକୋ''ତି ୱୁତ୍ତେ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନକୋ ନ ହୋତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ତଥା ଚ ସତି ତେନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତି ନିଚ୍ଛିତାତି ଉପ୍ପନ୍ନସଭାୱତା ଚ ପକାସିତା ହୋତୀତି। ତେନାହ ''ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ…ପେ… ଅପନେତୀ''ତି। ''ଯୋ ଯତୋ କାମରାଗାନୁସଯେନ ନିରନୁସଯୋ, ସୋ ତତୋ ମାନାନୁସଯେନ ନିରନୁସଯୋ''ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ''ଯତୋ ତତୋ''ତି ଆଗତତ୍ତା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ''ସବ୍ବତ୍ଥା''ତି ପଦସ୍ସ ନିସ୍ସକ୍କୱସେନେୱ ସକ୍କା ଯୋଜେତୁନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସବ୍ବତ୍ଥାତି…ପେ… ନ ନ ସମ୍ଭୱତୀ''ତି ଆହ। ଭୁମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ସଦ୍ଦୱିଦୂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ଯତୋ ସବ୍ବେସଂ ପାଦକଂ ''ସବ୍ବତ୍ଥପାଦକ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଇଧ ପନ ନିସ୍ସକ୍କୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସାନୁସଯୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଜହନୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୩୨-୧୯୭।ଅପ୍ପଜହନସବ୍ଭାୱାତି ଅପ୍ପହାନସ୍ସ, ଅପ୍ପହୀଯମାନସ୍ସ ୱା ସବ୍ଭାୱା। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଯୋ କାମରାଗାନୁସଯଂ ପଜହତି, ନ ସୋ ମାନାନୁସଯଂ ନିରୱସେସତୋ ପଜହତି, ଯୋ ଚ ମାନାନୁସଯଂ ନିରୱସେସତୋ ପଜହତି, ନ ସୋ କାମରାଗାନୁସଯଂ ପଜହତି ପଗେୱ ପହୀନତ୍ତା, ତସ୍ମା ''ଯୋ ୱା ପନ ମାନାନୁସଯଂ ପଜହତି, ସୋ କାମରାଗାନୁସଯଂ ପଜହତୀତି? ନୋ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଦି ଏୱଂ ପଠମପୁଚ୍ଛାଯଂ କଥନ୍ତି ଆହ ''ଯସ୍ମା ପନ…ପେ… ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ତତ୍ଥ ପହାନକରଣମତ୍ତମେୱାତି ପହାନକିରିଯାସମ୍ବନ୍ଧମତ୍ତମେୱ, ନ ନିରୱସେସପ୍ପହାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଠପେତ୍ୱାତି ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯାଦୀନଂ ନିରୱସେସପଜହନକେ ଅଟ୍ଠମକାଦିକେ ଠପେତ୍ୱା। ଅୱସେସାତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅନୁସଯସ୍ସ ନିରୱସେସପ୍ପଜହନକେହି ଅୱସିଟ୍ଠା। ତେସୁ ଯେସଂ ଏକଚ୍ଚେ ଅନୁସଯା ପହୀନା, ତେପି ଅପ୍ପଜହନସବ୍ଭାୱେନେୱ ନପ୍ପଜହନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତା। ନ ଚ ଯଥାୱିଜ୍ଜମାନେନାତି ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚଭାୱେନ ୱିଜ୍ଜମାନପ୍ପକାରେନ ପହାନେନ ୱଜ୍ଜିତା ରହିତା ଏୱ ୱୁତ୍ତାତି ଯୋଜନା।

କେସଞ୍ଚୀତି ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମିମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିସକଦାଗାମୀନଂ। ପୁନ କେସଞ୍ଚୀତି ଅନାଗାମିଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିଅରହନ୍ତାନଂ। ଉଭଯନ୍ତି କାମରାଗୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯଦ୍ୱଯଂ। ସେସାନନ୍ତି ''ସେସା''ତି ୱୁତ୍ତାନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲାନଂ। ତେସନ୍ତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅନୁସଯାନଂ। ଉଭଯାପ୍ପଜହନସ୍ସାତି କାମରାଗୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯାପ୍ପଜହନସ୍ସ। କାରଣଂ ନ ହୋତୀତି ଯେସଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯୋ ପହୀନୋ, ତେସଂ ତସ୍ସ ପହୀନତା, ଯେସଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଉଭଯପ୍ପହୀନଂ, ତେସଂ ତଦପ୍ପଜହନସ୍ସ କାରଣଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ''ତେସଂ ପହୀନତ୍ତା 'ନପ୍ପଜହନ୍ତୀ'ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ''ନ୍ତି। ଅଥ ପନ ନ ତତ୍ଥ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଯେନ କାରଣୱଚନେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସାପତ୍ତି ସିଯା, କେୱଲଂ ପନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ତେସଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଗହିତତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ ''କାମରାଗାନୁସଯଞ୍ଚ ନପ୍ପଜହନ୍ତୀ''ତି, ଏୱମ୍ପି ପୁଚ୍ଛିତସ୍ସ ସଂସଯତ୍ଥସ୍ସ କାରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ତଥା ଚ ସତି ''ସେସପୁଗ୍ଗଲା ତସ୍ସ ଅନୁସଯସ୍ସ ପହୀନତ୍ତା ନପ୍ପଜହନ୍ତୀ''ତି କାରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ନ ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତନଯେନ କାରଣଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ କାରଣଭାୱସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ। ''ଉଭଯାପ୍ପଜହନସ୍ସ କାରଣଂ ନ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଯଥା ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯୋ କାମରାଗାନୁସଯଂ…ପେ… ୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତା''ତି ଆହ। ତେନ ପହୀନାପ୍ପହୀନୱସେନ କାରଣଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ପହୀନାନଂଯେୱ ପନ ୱସେନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ସଂସଯତ୍ଥସଙ୍ଗହିତେତି ସଂସଯତ୍ଥେନ ପଦେନ ସଙ୍ଗହିତେ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦସଙ୍ଗହିତଂ ପନ ପହୀଯମାନତ୍ତା ''ନପ୍ପଜହତୀ''ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି।

ପଜହନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପହୀନୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୬୪-୨୭୪।ଫଲଚ୍ଚୱସେନେୱ ଦେସନା ଆରଦ୍ଧା, ନ ମଗ୍ଗଚ୍ଚୱସେନ, କୁତୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୱସେନ। କସ୍ମା? ଫଲକ୍ଖଣେ ହି ଅନୁସଯା ପହୀନାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ପନ ପହୀଯନ୍ତୀତି। ତେନେୱାହ ''ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗୀନଂ ଅଗ୍ଗହିତତଂ ଦୀପେତୀ''ତି। ପଟିଲୋମେ ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୱସେନପି ଦେସନା ଗହିତା ''ଯସ୍ସ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯୋ ଅପ୍ପହୀନୋ, ତସ୍ସ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯୋ ଅପ୍ପହୀନୋତି? ଆମନ୍ତା''ତିଆଦିନା। ଅନୁସଯଚ୍ଚନ୍ତପଟିପକ୍ଖେକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକାନନ୍ତି ଅନୁସଯାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକାନଂ। ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗୀନନ୍ତି ମଗ୍ଗଟ୍ଠାନଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅନୁସଯାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତପଟିପକ୍ଖତାଗ୍ଗହଣେନ ଉପ୍ପତ୍ତିରହତଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ନ ହି ତେ ଅଚ୍ଚନ୍ତପଟିପକ୍ଖସମୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପରତୋ ଉପ୍ପତ୍ତିରହା ହୋନ୍ତି। ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିତାଗ୍ଗହଣେନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିରହତାପାଦିତତଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ନ ହି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ତେ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିରହତଂ ଆପାଦିତା ନାମ ହୋନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ଆପାଦୀଯନ୍ତୀତି। ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକତାଗ୍ଗହଣେନ ସନ୍ତାନବ୍ୟାପାରଂ। ତେନାହ ''ନ କୋଚୀ''ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତେତି ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିନୋ। ନ କେୱଲଂ ପହୀନୱାରେଯେୱ, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞେସୁପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅନୁସଯ…ପେ… ଗହିତା''ତି ଆହ।

୨୭୫-୨୯୬। ଯତ୍ଥ ଅନୁସଯୋ ଉପ୍ପତ୍ତିରହୋ, ତତ୍ଥେୱସ୍ସ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିରହତାପାଦନନ୍ତି ''ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଓକାସେ ଏୱ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତଂ ଆପାଦିତୋ''ତି ଆହ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ଚକ୍ଖୁଂ ଲୋକେ ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପଂ, ଏତ୍ଥେସା ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଏତ୍ଥ ନିୱିସମାନା ନିୱିସତୀ''ତି (ୱିଭ। ୨୦୩) ୱତ୍ୱା ପୁନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଚକ୍ଖୁଂ ଲୋକେ ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପଂ, ଏତ୍ଥେସା ତଣ୍ହା ପହୀଯମାନା ପହୀଯତି, ଏତ୍ଥ ନିରୁଜ୍ଝମାନା ନିରୁଜ୍ଝତୀ''ତି (ୱିଭ। ୨୦୪)। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ତଦୋକାସତ୍ତମେୱ କାମଧାତୁଆଦିଓକାସତ୍ତମେୱ ଅନୁସଯାନଂ ଦୀପେନ୍ତି ପହୀନାପ୍ପହୀନୱଚନାନି, ତସ୍ମା। ଅନୋକାସେ ତଦୁଭଯାୱତ୍ତବ୍ବତା ୱୁତ୍ତାତି ଯସ୍ମା କାମରାଗପଟିଘାନୁସଯାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ, ସୋ ଏୱ ପହାନୋକାସୋତି ସ୍ୱାଯଂ ତେସଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅନୋକାସୋ, ତସ୍ମିଂ ଅନୋକାସେ ତଦୁଭଯସ୍ସ ପହାନାପ୍ପହାନସ୍ସ ନୱତ୍ତବ୍ବତା ୱୁତ୍ତା। କାମରାଗାନୁସଯୋକାସେ ହି ପଟିଘାନୁସଯସ୍ସ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ସୋ ''ତତ୍ଥ ପହୀନୋ''ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଅଟ୍ଠିତତ୍ତା ପନ ''ତତ୍ଥ ଅପ୍ପହୀନୋ''ତି ଚ, ତସ୍ମା ଅନୋକାସେ ତଦୁଭଯାୱତ୍ତବ୍ବତା ୱୁତ୍ତାତି। ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ସମାନୋକାସେତି ତେନ କାମରାଗେନ ସଦ୍ଧିଂ ସମାନୋକାସେ। ''ସାଧାରଣଟ୍ଠାନେ''ତି ୱୁତ୍ତେ କାମଧାତୁଯଂ ସୁଖୁପେକ୍ଖାସୁ ପହୀନୋ ନାମ ହୋତି, ନ ସମାନକାଲେ ପହୀନୋ ତତିଯଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗୱଜ୍ଝତ୍ତା କାମରାଗମାନାନୁସଯାନଂ।

ପହୀନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଧାତୁୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୩୨-୩୪୦। ଅପ୍ପହୀନୁପ୍ପତ୍ତିରହଭାୱା ଇଧ ଅନୁଗମନସଯନାନୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯସ୍ମିଂ…ପେ… ଅତ୍ଥୋ''ତି ଆହ। ଇଧାପି ଯୁତ୍ତାତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପରାମସତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''କାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହତଂ ଦସ୍ସେତୀ''ତି (ଯମ। ମୂଲଟୀ। ଅନୁସଯଯମକ ୧)। ଛ ପଟିସେଧୱଚନାନୀତି ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଧାତୂନଂ ଚୁତୁପପାତୱିସିଟ୍ଠାନଂ ପଟିସେଧନୱସେନ ୱୁତ୍ତୱଚନାନି, ତତୋ ଏୱ ଧାତୁୱିସେସନିଦ୍ଧାରଣାନି ନ ହୋନ୍ତି।

ପଟିସେଧୋତି ହି ଇଧ ସଭାପଟିସେଧୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱଦତି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥେ ପନ ନ-କାରେ ନାଯଂ ଦୋସୋ। ଇମଂ ନାମ ଧାତୁଂ। ତଂମୂଲିକାସୂତି ପଟିସେଧମୂଲିକାସୁ। ଏୱଞ୍ହିତି "ନ କାମଧାତୁଯା ଚୁତସ୍ସ କାମଧାତୁଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସା"ତିଆଦିନା ପଠମଯୋଜନାଯ ସତି। ନକାମଧାତୁଆଦୀସୁ ଉପପତ୍ତିକିଚ୍ଚେନେୱ ନକାମଧାତୁଆଦିଗ୍ଗହଣେନପି ଧାତୁୱିସେସସ୍ସେୱ ଗହିତତାଯ ଅତ୍ଥତୋ ୱିଞ୍ଞାଯମାନତ୍ତା। ତେନାହ "ନ କାମଧାତୁ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାଯତୀ"ତି। ଭଞ୍ଜିତବ୍ବାତି ୱିଭଜିତବ୍ବା। ୱିଭାଗୋ ପନେତ୍ଥ ଦୁୱିଧୋ ଇଚ୍ଛିତୋତି ଆହ "ଦ୍ୱିଧା କାତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ"ତି। ପୁଚ୍ଛା ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ଚ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି। ଯଥା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଭଙ୍ଗାଭାୱସ୍ସ ଅୱିଞ୍ଞାତତ୍ତା "ଅନୁସଯା ଭଙ୍ଗା ନତ୍ଥୀ"ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଥା ତଯିଦଂ "କତି ଅନୁସଯା ଭଙ୍ଗା"ତି ଏତଦପେକ୍ଖନ୍ତି ତଦପି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ପୁଚ୍ଛାପେକ୍ଖଞ୍ହି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି।

ଧାତୁୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅନୁସଯଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଚିତ୍ତଯମକଂ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧-୬୨।ସରାଗାଦୀତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ "ଯସ୍ସ ସରାଗଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ନିରୁଜ୍ଝତୀ"ତି ଆରଭିତ୍ୱା ଯାୱ "ଯସ୍ସ ଅୱିମୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତ"ନ୍ତି ୱାରୋ, ତାୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। କୁସଲାଦୀତି ପନ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ "ଯସ୍ସ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ନିରୁଜ୍ଝତୀ"ତି ଆରଭିତ୍ୱା ଯାୱ "ଯସ୍ସ ସରଣଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ନିରୁଜ୍ଝତୀ"ତି ୱାରୋ, ତାୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ତସ୍ମା ସରାଗାଦିକୁସଲାଦୀହୀତି ସରାଗାଦୀହି ଅୱିମୁତ୍ତନ୍ତେହି, କୁସଲାଦୀହି ଅରଣନ୍ତେହି ପଦେହି ମିସ୍ସକା ୱାରା। ସୁଦ୍ଧିକାତି କେୱଲା ଯଥାୱୁତ୍ତସରାଗାଦୀହି କୁସଲାଦୀହି ଚ ଅମିସ୍ସକା। ତଯୋ ତଯୋତି ପୁଗ୍ଗଲଧମ୍ମୱସେନ ତଯୋ ତଯୋ ମହାୱାରା। ଯଦି ଏୱଂ କଥଂ ସୋଳସ ପୁଗ୍ଗଲୱାରାତି ଆହ "ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପନ ୱୁତ୍ତେ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା"ତି। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସୋଳସସୁୱିଧେ ସରାଗାଦିମିସ୍ସକଚିତ୍ତେ ୱୁତ୍ତେ ପୁଗ୍ଗଲେ ଏୱ ଏକଜ୍ଝଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା "ସୋଳସ ପୁଗ୍ଗଲୱାରା"ତି ୱୁତ୍ତଂ। "ଧମ୍ମପୁଗ୍ଗଲଧମ୍ମୱାରା"ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ନ ନିରନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତେତି ଧମ୍ମେ ପୁଗ୍ଗଲଧମ୍ମେ ଚ ଅନାମସିତ୍ୱା ସୋଳସସୁପି ଠାନେସୁ ନିରନ୍ତରଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଏୱ ୱୁତ୍ତେ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ସୋଳସ ପୁଗ୍ଗଲୱାରା ନ ୱୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଂସଗ୍ଗୱସେନାତି ସଂସଜ୍ଜନୱସେନ ଦେସନାଯ ୱିମିସ୍ସନୱସେନ। ଅଞ୍ଞଥା ହି ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତକାଲା ଚ କଥଂ ସଂସଜ୍ଜୀଯନ୍ତି। ସେସାନମ୍ପି ୱାରାନନ୍ତି ଉପ୍ପାଦୁପ୍ପନ୍ନୱାରାଦୀନଂ। ତଂତଂନାମତାତି ଯଥା "ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନ"ନ୍ତିଆଦିନା ଉପ୍ପାଦୌପ୍ପନ୍ନଭାୱାମସନତୋ ଉପ୍ପାଦୌପ୍ପନ୍ନୱାରୋତି ନାମଂ ପାଳିଇତୋ ଏୱ ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଏୱଂ ସେସୱାରାନମ୍ପୀତି ଆହ "ତଂତଂନାମତା ପାଳିଅନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବା"ତି।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୬୩।ତଥାରୂପସ୍ସେୱାତି ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିନୋ ଏୱ। ତଞ୍ହି ଚିତ୍ତନ୍ତି ତଞ୍ହି ଯଥାୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତଂ। "ଏୱଂପକାର"ନ୍ତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିମେୱା"ତି ୱୁତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝମାନାକାରସ୍ସ "ଏୱଂପକାର"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

୬୫-୮୨।ଦ୍ୱଯମେତନ୍ତି ଯଂ "ଖଣପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମେୱ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣାପଗମେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ ନାମ, ତଦେୱ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପାଦଂ ପତ୍ତତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ଅନତୀତତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମା"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏତଂ ଉଭଯମ୍ପି। ଏୱଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଇମିନା ୱୁତ୍ତପକାରେନ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ପକାରନ୍ତରେନ ପନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତତ୍ଥ "ନ ହୀ"ତିଆଦିନା ପଠମପକ୍ଖଂ ୱିଭାୱେତି। ୱିଭଜିତବ୍ବଂ ସିଯାତି "ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ନୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ ଚେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚା"ତି ୱିଭଜିତବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ଚ ୱିଭତ୍ତଂ । "ଆମନ୍ତା"ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା ଖଣପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଚିତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଉଭଯସ୍ସପି ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା, ନ ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦାନି ଯେନ ପକାରେନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ "ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ"ତିଆଦିମାହ। ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱୁତ୍ତୋ, ପୁଗ୍ଗଲୱାରୋ ହେସୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତସ୍ସାତି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ। ନ ଚ କିଞ୍ଚି ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିଭାୱତୋ। ତଂ ପନ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଯଂ ଚିତ୍ତସମଙ୍ଗୀ ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯଦି ଅନେକଚିତ୍ତୱସେନାଯଂ ଯମକଦେସନା ପୱତ୍ତାତି ଚୋଦନଂ

ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଚିତ୍ତନ୍ତି ହି…ପେ… ତିଟ୍ଠତୀ’’ତି। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଵସେନ ନିଯମୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ, ଅଞ୍ଞଥା ‘‘ନୋ ଚ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦିନା ପଟିସେଧୋ ନ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତାଦିସନ୍ତି ତଥାରୂପଂ, ଯଦଵତ୍ଥୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋପ୍ପଜ୍ଜମାନତାଦିପରିଯାଯେହି ଵତ୍ତବ୍ବୋ ହୋତି, ତଦଵତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୮୩-୧୧୩।ଇମସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲଵାରତ୍ତାତି ‘‘ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନ’’ନ୍ତିଆଦିନଯପ୍ପଵତ୍ତସ୍ସ ଇମସ୍ସ ଅତିକ୍କନ୍ତକାଲଵାରସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲଵାରତ୍ତା। ପୁଗ୍ଗଲୋ ପୁଚ୍ଛିତୋତି ‘‘ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ…ପେ… ତସ୍ସ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିପୁଗ୍ଗଲୋ ପୁଚ୍ଛିତୋତି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେଵ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଭଵିତବ୍ବଂ, ଇତରଥା ଅଞ୍ଞଂ ପୁଚ୍ଛିତଂ ଅଞ୍ଞଂ ଵିସ୍ସଜ୍ଜିତଂ ସିଯା। ନ କୋଚି ପୁଗ୍ଗଲୋ ନ ଗହିତୋ ସଙ୍ଗସତ୍ତାନଂ ଅନିଙ୍ଗଚିତ୍ତତାଭାଵତୋ। ତେ ଚ ପନ ସବ୍ବେ ପୁଗ୍ଗଲା। ନିରୁଜ୍ଝମାନକ୍ଖଣାତୀତଚିତ୍ତାତି ନିରୁଜ୍ଝମାନକ୍ଖଣା ହୁତ୍ଵା ଅତୀତଚିତ୍ତା। ତଥା ଦୁତିଯତତିଯାତି ଯଥା ପଠମପଞ୍ହୋ ଅନଵସେସପୁଗ୍ଗଲଵିସଯତ୍ତା ପଟିଵଚନେନ ଵିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବୋ ସିଯା, ତଥା ତତୋ ଏଵ ଦୁତିଯତତିଯପଞ୍ହା ‘‘ଆମନ୍ତା’’ଇଚ୍ଚେଵ ଵିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବା ସିଯୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତୁତ୍ଥୋ ପନ ପଞ୍ହୋ ଏଵଂ ଵିଭଜିତ୍ଵା ପୁଗ୍ଗଲଵସେନେଵ ଵିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦିଂ ଵତ୍ଵା ତଥା ଅଵଚନେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଚିତ୍ତଵସେନ ପୁଗ୍ଗଲଵଵତ୍ଥାନତୋ’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ଵୀତିକ୍କନ୍ତ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଵତ୍ତମାନସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵସେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣାତୀତଚିତ୍ତୋ, ‘‘ଅତୀତଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଵୀତିକ୍କନ୍ତନ୍ତି ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଵୀତିକ୍କନ୍ତ’’ନ୍ତି ଇମିନା ପନ ଅତୀତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵସେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣାତୀତଚିତ୍ତୋ ଵୁତ୍ତୋ।

ତତ୍ଥାତି ତେସୁ ଦ୍ଵୀସୁ ପୁଗ୍ଗଲେସୁ। ପୁରିମସ୍ସାତି ପଠମଂ ଵୁତ୍ତସ୍ସ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣଂ ଵୀତିକ୍କନ୍ତଂ। ‘‘ନୋ ଚ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣଂ ଵୀତିକ୍କନ୍ତ’’ନ୍ତି ହି ଵୁତ୍ତଂ। ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ଵୀତିକ୍କନ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଵୀତିକ୍କନ୍ତ’’ନ୍ତି ହି ଵୁତ୍ତଂ। ଏଵମାଦିକୋ ପୁଗ୍ଗଲଵିଭାଗୋତି ଦୁତିଯପଞ୍ହାଦୀସୁ ଵୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ତଂତଂଖଣଵୀତିକ୍କମାଵୀତିକ୍କମଦସ୍ସନଵସେନାତି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସ୍ସ ଚ ଯଥାରହଂ ଵୀତିକ୍କମସ୍ସ ଅଵୀତିକ୍କମସ୍ସ ଚ ଦସ୍ସନଵସେନ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି ପୁଗ୍ଗଲଵିଭାଗୋତି ଯୋଜନା। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତିକ୍କନ୍ତକାଲଵାରେ। ପୁଗ୍ଗଲଵିସିଟ୍ଠଂ ଚିତ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛିତଂ ‘‘ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ତସ୍ସ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତତ୍ତା। ଯଦିପି ପୁଗ୍ଗଲପ୍ପଧାନା ପୁଚ୍ଛା ପୁଗ୍ଗଲଵାରତ୍ତା। ଅଥାପି ଚିତ୍ତପ୍ପଧାନା ପୁଗ୍ଗଲଂ ଵିସେସନଭାଵେନ ଗହେତ୍ଵା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଵିସେସିତତ୍ତା। ଉଭଯଥାପି ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ଵତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା ଅନଵସେସପୁଗ୍ଗଲଵିସଯତ୍ତା। ତଥା ପନ ଅଵତ୍ଵା ‘‘ଅତୀତଂ ଚିତ୍ତ’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ, କସ୍ମା ନିରୋଧକ୍ଖଣ…ପେ… ଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା। ଏସ ନଯୋ ‘‘ନ ନିରୁଜ୍ଝମାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପୀତି ନିରୁଜ୍ଝମାନଂ ଖଣଂ ନିରୋଧକ୍ଖଣଂ ଖଣଂ ଵୀତିକ୍କନ୍ତକାଲଂ କିଂ ତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୧୪-୧୧୬।ସରାଗପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସ୍ସାତି ସରାଗଚିତ୍ତେସୁ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ, ଏକସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ରାଗସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେସୁ ଯଂ ସବ୍ବପଚ୍ଛିମଂ ଚିତ୍ତଂ, ତସ୍ସ। ସୋ ପନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅନାଗାମୀ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ନ ନିରୁଜ୍ଝତି ନିରୋଧାସମଙ୍ଗିତାଯ। ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ଇଦାନି ନିରୋଧଂ ପାପୁଣିସ୍ସତି। ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକତ୍ତା ପନ ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି। ଇତରେସନ୍ତି ଯଥାଵୁତ୍ତସରାଗପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିଂ ଵୀତରାଗଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିଞ୍ଚ ଠପେତ୍ଵା ଅଵସେସାନଂ ଇତରସେକ୍ଖାନଞ୍ଚେଵ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଞ୍ଚ।

ନିଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚିତ୍ତଯମକଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଧମ୍ମଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିଵାରୋ

ଉଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା

୧-୧୬।ଯଥାମୂଲଯମକେ କୁସଲାଦିଧମ୍ମା ଦେସିତାତି କୁସଲାକୁସଲାବ୍ୟାକତା ଧମ୍ମା କୁସଲକୁସଲମୂଲାଦିଵିଭାଗତୋ ମୂଲଯମକେ ଯମକଵସେନ ଯଥା ଦେସିତା। ଅଞ୍ଞଥାତି କୁସଲକୁସଲମୂଲାଦିଵିଭାଗତୋ ଅଞ୍ଞଥା, ଖନ୍ଧାଦିଵସେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଉଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଵତ୍ତିଵାରଵଣ୍ଣନା

୩୩-୩୪। ତଂ ପନ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାଦିରୂପଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା। କେଚୀତି ଧମ୍ମସିରିତ୍ଥେରଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ସୋ ହି ''ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପୱସେନ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥଂ ଆହରିତ୍ୱା ''ଇମସ୍ମିଂ ପଞ୍ହେ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାଦିରୂପଞ୍ଚ ଲବ୍ଭତୀ''ତି ଅୱୋଚ। ତଥା ଚ ୱତ୍ୱା ପଟିଲୋମପାଠଇଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ''ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପମେୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାଦିରୂପେ ନ ୱିଧାନଂ, ନାପି ପଟିସେଧୋ''ତି ଆହ। ତଥାତି ଯଥା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେ ପାଠେ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତଥା ଏତ୍ଥାପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନୋତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତଂ ପନେତନ୍ତି ଯଥା ଉଦ୍ଧଟସ୍ସ ପାଠସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନଂ, ଏୱଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। କସ୍ମାତି ଆହ ''ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ...ପେ... ପଟିସେଧସିଦ୍ଧିତୋ''ତି। ସ୍ୱାଯଂ ପଟିସେଧୋ ହେଟ୍ଠା ଦସ୍ସିତୋଯେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଯେ ଚ ୱଦନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଯେ ଚାତି ୱଜିରବୁଦ୍ଧିତ୍ଥେରଂ ସନ୍ଧାଯାହ। ସୋ ହି ''ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ''ତିଆଦିନା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗପାଠଇଂ ଆହରିତ୍ୱା ''ଯଥା ତତ୍ଥ ସତିପି କମ୍ମଜାଦିରୂପେ ଠପେତ୍ୱା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପନ୍ତି ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା ଚିତ୍ତଜରୂପମେୱ ଠପେତବ୍ବଭାୱେନ ଉଦ୍ଧଟଂ, ଏୱମିଧାପି ଚିତ୍ତଜରୂପମେୱ କଥିତ''ନ୍ତି ୱଦତି। ତଞ୍ଚ ନେସଂ ୱଚନଂ ତଥା ନ ହୋତି, ଯଥା ତେହି ଉଦାହଟଂ, ୱିସମୋଯଂ ଉପଞ୍ଞାସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ଚ ତଂ ତଥା ନ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯେସଞ୍ହୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେସନ୍ତି କମ୍ମଜାଦୀନଂ। ତସ୍ସାତି ମଗ୍ଗସ୍ସ। ତେତି ଅବ୍ୟାକତା, ଯେ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧୱନ୍ତୋ। ଅୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଚ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧେସୁ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ୱିଯ।

ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନଗହିତେସୁ ପୁଗ୍ଗଲେସୁ। ତେସୁ ହି କେଚି ଅକୁସଲାବ୍ୟାକତଚିତ୍ତାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିନୋ, କେଚି ଅବ୍ୟାକତଚିତ୍ତସ୍ସ, କେଚି କୁସଲାବ୍ୟାକତଚିତ୍ତସ୍ସ, ତେସୁ ପୁରିମା ଦ୍ୱେ ପଠମକୋଟ୍ଠାସେନ ସଙ୍ଗହିତା ତସ୍ସ କୁସଲୁପ୍ପତ୍ତିପଟିସେଧପରତ୍ତା, ତେ ପନ ଭୱୱସେନ ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପଞ୍ଚୱୋକାରେ''ତିଆଦିମାହ। ଏୱନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ। ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବପଞ୍ହେସୁ।

୭୯।ତତୋତି ଏକାୱଜ୍ଜନୱୀଥିତୋ। ପୁରିମତରଜୱନୱୀଥି ଯାଯ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନୀ ସଙ୍ଗହିତା, ତତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସପି ଚିତ୍ତସ୍ସ। କୁସଲାନାଗତଭାୱପରିଯୋସାନେନାତି କୁସଲଧମ୍ମାନଂ ଅନାଗତଭାୱସ୍ସ ପରିଯୋସାନଭୂତେନ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗାନନ୍ତରପଚ୍ଚଯତ୍ତେନ ଦୀପିତଂ ହୋତି ସମାନଲକ୍ଖଣଂ ସବ୍ବଂ। କେନ? ତାଯ ଏୱ ସମାନଲକ୍ଖଣତାଯ। ଏସ ନଯୋତି ଯଥା କୁସଲାନୁପ୍ପାଦୋ କୁସଲାନାଗତଭାୱସ୍ସ ପରିଯୋସାନଭୂତତୋ ୱୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦତୋ ଓରମ୍ପି ଲବ୍ଭତୀତି ସୋ ଯଥାୱୁତ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୋ ଲକ୍ଖଣମତ୍ତନ୍ତି ସ୍ୱାଯଂ ନଯୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଏସ ନଯୋ ଅକୁସଲାତୀତଭାୱସ୍ସ ଆଦିମ୍ହି ''ଦୁତିଯେ ଅକୁସଲେ''ତି ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ, ଅବ୍ୟାକତାତୀତଭାୱସ୍ସ ଆଦିମ୍ହି ''ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ''ତି ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେପୀତି ଯୋଜନା। ଇଦାନି ''ଏସ ନଯୋ''ତି ଯଥାୱୁତ୍ତମତିଦେସଂ ''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦିନା ପାକଟତରଂ କରୋତି। ଭାୱନାପହାନାନି ଦସ୍ସିତାନି ହୋନ୍ତି ''ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସମଙ୍ଗୀ କୁସଲଞ୍ଚ ଧମ୍ମଂ ଭାୱେତି, ଅକୁସଲଞ୍ଚ ପଜହତୀ''ତି। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ପୱତ୍ତିୱାରେ। ତଂ ତନ୍ତି ଅକୁସଲାତୀତତାଦି କୁସଲାନାଗତତାଦି ଚ। ତେନ ତେନାତି ''ଦୁତିଯେ ଅକୁସଲେ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସମଙ୍ଗୀ''ତି ଏୱମାଦିନା ଅନ୍ତେନ ଚ।

୧୦୦।ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତତୋତି ଇଦଂ ମରିଯାଦଗ୍ଗହଣଂ, ନ ଅଭିୱିଧିଗ୍ଗହଣଂ, ଯତୋ ''ସୋଳସମ''ନ୍ତି ଆହ। ଅଭିୱିଧିଗ୍ଗହଣମେୱ ୱା ସୋଳସଚିତ୍ତକ୍ଖଣାଯୁକମେୱ ରୂପନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ଅଧିପ୍ପେତେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋୱାଯଂ ୱାଦୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତତୋ ପରମ୍ପି ୱା''ତି ଆହ। ଅଯଞ୍ଚ ୱିଚାରୋ ହେଟ୍ଠା ଦସ୍ସିତୋ ଏୱ। ନ ତତୋ ଓରନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି ତତୋ ଓରଂ ଅକୁସଲନିରୋଧସମକାଲଂ ଅବ୍ୟାକତନିରୋଧସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧମ୍ମଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୋ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକେୱିଭଙ୍ଗେ ୱିଯାତି ଯଥା ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭଙ୍ଗେ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ନ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ, ଏୱଂ ଇମସ୍ମିଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକେ। ତଞ୍ଚ ସୁତ୍ତଦେସନାନୁରୋଧେନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତୀଣିମାନି...ପେ... ସୁତ୍ତେ ଦେସିତକ୍କମେନା''ତି ଆହ। ସୋଯଂ ଯଦତ୍ଥଂ ତସ୍ସ ସୁତ୍ତେ

ଦେସିତକ୍କମେନ ଉଦ୍ଦେସୋ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପୱତ୍ତିୱାରେହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯଥା ‘‘ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଚ ସାମଞ୍ଞତୋ ଗହଣଂ, ଏୱଂ ଉପାଦିନ୍ନସ୍ସ ଅନୁପାଦିନ୍ନସ୍ସ ଚାତି ଆହ ‘‘କମ୍ମଜାନଂ ଅକମ୍ମଜାନଞ୍ଚ ଅନୁପାଲକ’’ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ସହଜଧମ୍ମାନୁପାଲକମ୍ପି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ କେୱଲଂ ଖଣଟ୍ଠିତିଯା ଏୱ କାରଣଂ, ଅଥ ଖୋ ପବନ୍ଧାନୁପଚ୍ଛେଦସ୍ସପି କାରଣମେୱ। ଅଞ୍ଞଥା ଆଯୁକ୍ଖଯମରଣଂ ନ ସମ୍ଭୱେଯ୍ଯ, ତସ୍ମା ‘‘କମ୍ମଜାନଞ୍ଚ ଅନୁପାଲକ’’ନ୍ତି ଅୱିସେସତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ଚୁତିପଟିସନ୍ଧୀସୁ ଚ ପୱତ୍ତମାନାନଂ କମ୍ମଜାନଂ ଅନୁପାଲକଂ। ଇତୀତି ତସ୍ମା। ତଂମୂଲକାନୀତି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯମୂଲକାନି। ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତିୱସେନାତି ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ପୱତ୍ତିୱସେନ ଚ। ତତ୍ଥ ଯଂ ଉପାଦିନ୍ନଂ, ତଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନେୱ, ଇତରଂ ଇତରୱସେନପି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଯସ୍ମା ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀସୁ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାୱସାନେସୁ ଏକନ୍ତୋପାଦିନ୍ନେସୁ ଅତଂସଭାୱତ୍ତା ଯଂ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ମୂଲମେୱ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ତଂ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସମୂଲକାନି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦିମୂଲକାନି। ଆଯତନଯମକେ ୱିଯାତି ଯଥା ଆଯତନଯମକେ ପଟିସନ୍ଧିୱସେନାଯତନାନଂ ଉପ୍ପାଦୋ, ମରଣୱସେନ ଚ ନିରୋଧୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଏୱମିଧାପି ଚୁତିଉପପତ୍ତିୱସେନେୱ ୱତ୍ତବ୍ବାନି, ତସ୍ମା ଅତଂସଭାୱତ୍ତା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ତେସଂ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ମଜ୍ଝେ ଅନୁଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଅନ୍ତେ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ। ଯଂ ପନ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦିମୂଲକେସୁ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସଙ୍ଖପଚ୍ଛା ଏୱ ଗହିତଂ, ତତ୍ଥ କାରଣଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତମେୱ।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୯୪।କୋଚିସଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି କୋଚି ସଭାୱଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି। ଯଦି ଏୱଂ ‘‘ନତ୍ଥୀ’’ତି ପଟିକ୍ଖେପୋ ଏୱ ଯୁତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘ନ ଚ ରୂପାଦୀ’’ତିଆଦି। ‘‘ସୁଖା ଦୁକ୍ଖା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା’’ତିଆଦୀସୁ ସୁଖଦୁକ୍ଖସଦ୍ଦାନଂ ସାମଞ୍ଞୱଚନଭାୱେପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯଦେସନାଯଂ ତେ ୱିସିଟ୍ଠୱିସଯା ଏୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୁଖସ୍ସ…ପେ… ଗହିତୋଯେୱା’’ତି ଆହ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଭେଦଂ କତ୍ୱା।

୧୪୦।ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ହୋନ୍ତୀତି ଆମନ୍ତାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ପଜାନନଟ୍ଠେନ ଅଧିପତେଯ୍ଯଟ୍ଠେନ ଚ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ହୋନ୍ତି, ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ପନ ଚକ୍ଖୂନି ଚାତି ଚକ୍ଖୁ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ତଣ୍ହାସୋତମେୱାହା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ଯସ୍ସ ଛତ୍ତିଂସତି ସୋତା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୩୩୯) ପନ ଦିଟ୍ଠିଆଦୀନମ୍ପି ସୋତଭାୱୋ ଆଗତୋ।

ପଣ୍ଣତ୍ତିନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୮୬।ଅଞ୍ଞଧମ୍ମନିସ୍ସଯେନାତି ‘‘ଯୋ ତେସଂ ରୂପୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଆଯୁ ଠିତୀ’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୬୩୪) ଅଞ୍ଞଧମ୍ମନିସ୍ସଯେନ ଗହେତବ୍ବଂ। ପୱତ୍ତିଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ଗତେସୁ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ, ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଯୋ ଗହେତ୍ୱା ଗତେସୁ ଯୋଜନା ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଲବ୍ଭମାନା ଚ ସୁଖଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯେହେୱ ନ ଲବ୍ଭତି। ତଂମୂଲକା ଚ ନଯାତି ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିମୂଲକା ଚ ନଯା। ତେହୀତି ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀହି। ଯୋଜନାତି ‘‘ପୱତ୍ତେ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ’’ତିଆଦିନା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେହି ଯୋଜନା। ତଂମୂଲକା ଚ ତଥାଯୋଜନାମୂଲଭୂତା ଚ ନଯା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିମୂଲକା ଚ ନଯା। ପାକଟାଯେୱାତି ପାଠଗତିଯା ଏୱ ୱିଞ୍ଞାଯମାନଯୋଜନତ୍ତା ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯା ଏୱ।

ତଂ ୱଚନଂ। ସୋମନସ୍ସୱିରହିତସଚକ୍ଖୁକପଟିସନ୍ଧିନିଦସ୍ସନୱସେନାତି ସୋମନସ୍ସୱିରହିତସଚକ୍ଖୁକପଟିସନ୍ଧିଯେୱ ନିଦସ୍ସନନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। କଥଂ ପନେତଂ ଜାନିତବ୍ବଂ ‘‘ନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ, ନ ପନ ଗଣନପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନ’’ନ୍ତି ଆହ ‘‘ନ ହି ଚତୁନ୍ନଂଯେୱାତି ନିଯମୋ କତୋ’’ତି। ତଂସମାନଲକ୍ଖଣାତି ତାଯ ସଚକ୍ଖୁକପଟିସନ୍ଧିତାଯ ସମାନଲକ୍ଖଣାତି ପରିତ୍ତୱିପାକଗ୍ଗହଣଂ। ତତ୍ଥ ସସୋମନସ୍ସପଟିସନ୍ଧିଯୋ ସନ୍ଧାଯ ଉପେକ୍ଖାପଟିସନ୍ଧିଯୋ ନିଦସ୍ସନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାତି କେଚି। ପରିତ୍ତୱିପାକପଟିସନ୍ଧି ଚ କୁସଲୱିପାକାହେତୁକପଟିସନ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା। ସାପି ହି ସଚକ୍ଖୁକା ସିଯା। ତଂସମାନଲକ୍ଖଣାତି ୱା ତାଯ ଉପେକ୍ଖାସହଗତାଯ ସମାନଲକ୍ଖଣା ଯଥାୱୁତ୍ତଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧି ଚ ପଞ୍ଚମଜ୍ଝାନପଟିସନ୍ଧି ଚ। ଯଦି ଏୱଂ ‘‘ଚତୁନ୍ନ’’ନ୍ତି କସ୍ମା ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋତି ଆହ ‘‘କାମାୱଚରେ…ପେ… ନିଦସ୍ସନଂ କତ’’ନ୍ତି। ତେନାତି ଉପେକ୍ଖାସହଗତମହାୱିପାକନିଦସ୍ସନେନ, ଯେହି ସମାନତାଯ ଇମେ ନିଦସ୍ସନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ତେ ଏକଂସେନ ତଂସଭାୱା ଏୱାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ‘‘ଯଥା ସସୋମନସ୍ସ…ପେ… ତୋ ହୋତୀ’’ତି।

ନନୁ ଚ ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକେସୁ ଅଯମତ୍ଥୋ ଏକଂସତୋ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଆସଙ୍କଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକାନଞ୍ଚ…ପେ… ଦସ୍ସିତା ହୋତୀ’’ତି। ତେନାହ ‘‘ସଚକ୍ଖୁକାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଯଦି ସହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକାନଂ କାମାୱଚରାନଂ ନିଯମତୋ ସଚକ୍ଖୁକାଦିଭାୱଦସ୍ସନଂ ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକୱସେନ ଲବ୍ଭେଯ୍ଯ,

ଯୁତ୍ତମେତଂ ସିଯାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକେପି ହୀ’’ତିଆଦି। ତଥା ଆଯତନଯମକେ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଇଦଂ ଆଯତନଯମକୱଣ୍ଣନାଯଂ ଅତ୍ତନା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକେ’’ତିଆଦିୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହି ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯୁପ୍ପାଦକକମ୍ମସ୍ସ ଏକନ୍ତେନ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯୁପ୍ପାଦନତୋ ଗବ୍ଭେପି ଯାୱ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯୁପ୍ପତ୍ତି, ତାୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନତାଯ ‘‘ଅଭିନନ୍ଦିତବ୍ବତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ସଙ୍ଗହିତାନନ୍ତି ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏତେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ସଙ୍ଗହିତାନଂ। ଇତ୍ଥୀନଂ ଅଘାନକାନଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୀନନ୍ତି ଆଦୀସୂତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ଇତ୍ଥୀନଂ ଅଚକ୍ଖୁକାନଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୀନ’’ନ୍ତିଆଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତେ ଏୱାତି ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକା ଏୱ।

ତଂସମାନଲକ୍ଖଣନ୍ତି ସୋପେକ୍ଖଅଚକ୍ଖୁକପଟିସନ୍ଧିଭାୱେନ ସମାନଲକ୍ଖଣଂ। ତତ୍ଥାତି ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତେ। ସମାଧିଲେସୋ ଦୁବ୍ବଲସମାଧି ଯୋ ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିମତ୍ତୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତି ୱିଯ ଦୁବ୍ବଲଂ ୱୀରିଯଂ ନତ୍ଥି, ଯୋ ‘‘ୱୀରିଯଲେସୋ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ତସ୍ମା, ଲେସମତ୍ତସ୍ସପି ୱୀରିଯସ୍ସ ଅଭାୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞେସୂତି ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞେସୁ। କେସୁଚୀତି ଏକଚ୍ଚେସୁ। ଉଭଯେନପି ମନୋଦ୍ୱାରାୱଜ୍ଜନହସିତୁପ୍ପାଦଚିତ୍ତଂ ୱଦତି। ଇଧାତି ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତେ। ସମାଧିୱୀରିଯାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପତ୍ତାନି ଚ ନ ହୋନ୍ତୀତି ସମାଧିକିଚ୍ଚଂ ପଟିକ୍ଖିପତି, ନ ସମାଧିମତ୍ତଂ, ନ ୱୀରିଯଲେସସ୍ସ ସବ୍ଭାୱତୋତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ୱିସେସନଞ୍ହି ୱିସେସିତବ୍ବେ ପୱତ୍ତତୀ’’ତି। ଯସ୍ମିଂ ୱୀରିଯେ ସତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯୁପ୍ପତ୍ତି ସିଯା, ତଦେୱ ତତ୍ଥ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅପାଯେଓପପାତିକୱସେନାତି ଇଦଂ ସୁଗତିଯଂ ଓପପାତିକୋ ୱିକଲିନ୍ଦ୍ରିଯୋ ନ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ଲବ୍ଭନ୍ତେୱ ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନ’’ନ୍ତି ପନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକାନଂ ୱସେନା’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତେସନ୍ତି ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯସନ୍ତାନାନଂ। ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପନ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ଅଭିଣ୍ହସୋୱ ହୋନ୍ତୀତି। ପଠମକପ୍ପିକାଦୀନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଗହିତାନଂ ପରିୱତ୍ତମାନଲିଙ୍ଗାନଂ ୱସେନ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧଗ୍ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ପଠମକପ୍ପିକାନଂ ପନ ୱସେନ ଉପ୍ପାଦୋ ଏୱ ଲବ୍ଭତି। ‘‘ଚୁତିଉପପତ୍ତିୱସେନେୱ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାସୁପି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେହି ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଉପାଦିନ୍ନେନ୍ଦ୍ରିଯେହି ନିଯମିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ।

୧୯୦।ସନ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିନିରୋଧଦସ୍ସନତୋତି ସନ୍ତାନୱସେନ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧାନଂ ଦିସ୍ସମାନତ୍ତା। ଏତେନ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦିସମାନଗତିକତଂ ଯୁତ୍ତିତୋ ସାଧେତି। ଆଗମତୋ ପନ ‘‘ୱିନା ସୋମନସ୍ସେନା’’ତିଆଦିନା ପରତୋ ସାଧେସ୍ସତି। ଛେଦୋତି ନାମଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ସରୂପଦସ୍ସନେନେୱ ସଂସଯଛେଦନତୋ।

ତସ୍ସାତି ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ। ତେ ଚ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା। ନନୁ ଚ ଉପ୍ପାଦୋୱ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଚୁତିଉପପତ୍ତିୱସେନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ନ ଅନୁପ୍ପାଦୋତି ଆହ ‘‘ଅନୁପ୍ପାଦୋ…ପେ… ନ ପୱତ୍ତେ’’ତି। ଅଯଞ୍ଚ ନଯୋ ନ କେୱଲଂ ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସେ ଏୱ, ଅଥ ଖୋ ଇତରକୋଟ୍ଠାସେପି ଗହିତୋ ଏୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସେପୀ’’ତିଆଦିମାହ।

‘‘ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ’’ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯେନାଧିପ୍ପାଯେନ ଚୋଦନା କତା, ତମଧିପ୍ପାଯଂ ୱିୱରିତୁଂ ‘‘ନନୁ ସୁଦ୍ଧାୱାସ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ’’ନ୍ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ‘‘ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ’’ଇଚ୍ଚେୱ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ଯଥା ‘‘ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ’’ନ୍ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯଥା ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସୋମନସ୍ସମନିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତି ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯମନିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ, ଅଯମେୱ ୱା ପାଠୋ। ତଦାତି ପଠମସ୍ସ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଧରମାନକାଲେ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ରୂପାରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅତ୍ଥେୱ କାଲଭେଦୋ, ଉଭଯଞ୍ଚେତ୍ଥ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ଗଯ୍ହତି, ତସ୍ମା। ଉଭଯନ୍ତି ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଇଦଂ ଉଭଯଂ। ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେନ ନିଦସ୍ସିତନ୍ତି ଏତେନ ‘‘ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ’’ତି ଇଦଂ ନିଦସ୍ସନମତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଇଦାନି ତମେୱତ୍ଥଂ ଉଦାହରଣେନ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ‘‘ଯଥା ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯଥା ତାଦିସାନଂ ଅନେକେସଂ ଚିତ୍ତାନଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଲବ୍ଭମାନଂ ତଦେକଦେସେନ ସବ୍ବପଠମସ୍ସ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେନ ନିଦସ୍ସିତଂ, ଏୱମିଧାପି ଖଣଦ୍ୱଯେ ଲବ୍ଭମାନଂ ତଦେକଦେସେନ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେନ ନିଦସ୍ସିତନ୍ତି ଏୱଂ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତେସନ୍ତି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ପୱତ୍ତେ। ଇଧାତି ଅନାଗତକାଲଭେଦେ। ନ ନ ସମ୍ଭୱତି ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣସ୍ସ ୱିଯ ତତୋ ପରଂ ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣସ୍ସପି ଅନାଗତକାଲଭାୱତୋ। ତସ୍ମାତି ଉପପତ୍ତିତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ଯଥାଧିପ୍ପେତୌପ୍ପାଦସମ୍ଭୱତୋ। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ୱାରନ୍ତରେପି ଦିସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା’’ତିଆଦି। ନ ହୀତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି। ତତ୍ଥ ଅପି ପଚ୍ଛିମ…ପେ… ସନ୍ଧିକସ୍ସାତି ଅପି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘କୋ ପନ ୱାଦୋ ଅପଚ୍ଛିମଭୱିକସ୍ସ ସୋମନସ୍ସସହଗତପଟିସନ୍ଧିକସ୍ସା’’ତି ଦସ୍ସେତି। ଅପଚ୍ଛିମଭୱିକସ୍ସ ଚୁତିତୋ ପଚ୍ଛା ‘‘ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ଚୁତିତୋ ପୁବ୍ବେୱା’’ତି। ଏତ୍ଥ ହି ପଠମପୁଚ୍ଛାସୁ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥୋତିଆଦୀସୁ ଅଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଏତ୍ଥ ‘‘ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି ଏୱମାଦୀସୁ ଯମକେସୁ ଯା ପଠମପୁଚ୍ଛା, ତାସୁ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦସଙ୍ଗହିତୋ ଅତ୍ଥୋ। ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ଥନିସ୍ସଯୋତି ‘‘ତସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ

ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିକସ୍ସ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିସ୍ସଯଭୂତୋ ମାଦିସୋଓ ମଯା ସଦିସୋ ଏଓ ଅତ୍ଥୋ ଉପପତ୍ତିଉପ୍ପାଦିନ୍ଦ୍ରିଯଓ୍ବା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପାଦାଓତ୍ଥେନ୍ଦ୍ରିଯସହିତୋ, ଉଭଯୁପ୍ପାଦିନ୍ଦ୍ରିଯଓ୍ବା ପଟିସନ୍ଧିପଓତ୍ତୀସୁ ଉପ୍ପାଦାଓତ୍ଥେନ୍ଦ୍ରିଯସହିତୋ ଓ୍ବା। ପଟିନିଓତ୍ତିତ୍ୱାପି ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ଥସ୍ସ ନିସ୍ସଯୋତି ‘‘ଯସ୍ସ ଓ୍ବା ପନା’’ତିଆଦିନା ପଟିନିଓତ୍ତିତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବସ୍ସପି ସଂସଯତ୍ଥସ୍ସ ନିସ୍ସଯୋତି ଏଓଂ ଇମିନା ଓ୍ବିଯ ଅଜ୍ଝାସଯେନ ‘‘ଯସ୍ସ ଓ୍ବା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାସୁ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥମେଓ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦସଙ୍ଗହିତମେଓ ଅତ୍ଥଂ ନିଯମେତି। ତତ୍ଥେଓ ତାସୁ ଏଓ ପୁବ୍ବେ ଓ୍ବୁତ୍ତପଠମପୁଚ୍ଛାସୁ ଏଓ। ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ‘‘ତସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଅନାଗତଭାଓମତ୍ତେନ ସରୂପତୋ ଗହିତଂ ଉପ୍ପାଦଂ ଉପ୍ପାଦସଙ୍ଖାତଂ, ‘‘ତସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଅନାଗତଭାଓମତ୍ତେନ ସରୂପତୋ ଗହିତଂ ନିରୋଧଂ ଓ୍ବା ନିରୋଧସଙ୍ଖାତଂ ଓ୍ବା ସଂସଯତ୍ଥଂ ନ ନିଯମେତୀତି। ଏଓନ୍ତି ଓ୍ବୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥସ୍ସ ନିଯମୋ ହୋତି, ନ ସଂସଯତ୍ଥସ୍ସ, ତସ୍ମା ‘‘ଯସ୍ସ ଓ୍ବା ପନ…ପେ… ଆମନ୍ତା’’ତି ଓ୍ବୁତ୍ତଂ। ଏସ ନଯୋତି ଯ୍ୱାଯଂ ଉପ୍ପାଦଓ୍ବାରେ ଓ୍ବିଚାରୋ ଓ୍ବୁତ୍ତୋ, ନିରୋଧଓ୍ବାରେପି ଏସେଓ ନଯୋ। ତଥା ହି ‘‘ଯସ୍ସ ଓ୍ବା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତି ଓ୍ବୁତ୍ତଂ।

ଏଓଂ ଅଓ୍ବୁତ୍ତତ୍ତାତି ଉପ୍ପାଦନିରୋଧାନଂ ଅନାଗତାନଂ ସରୂପେନ ଅଓ୍ବୁତ୍ତତ୍ତା। ନ ହି ତତ୍ଥ ତେ ସରୂପେନ ଓ୍ବୁତ୍ତା, ଅଥ ଖୋ ‘‘ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି ପଟିକ୍ଖେପମୁଖେନ ଓ୍ବୁତ୍ତା। ତତ୍ତାତି ଅନୁଲୋମୋ। ନ ଏଓଂ ଯୋଜେତବ୍ବୋ ପଟିଲୋମୋ। ତମେଓ ଅଯୋଜେତବ୍ବତଂ ‘‘ଯଥା ହୀ’’ତିଆଦିନା ଓ୍ବିଓରତି। ଉପ୍ପାଦନିରୋଧେ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ସନ୍ତଓନ୍ତି ଯୋଜେତୁଂ, ତଥା ଉପ୍ପାଦନିରୋଧେ ଅପତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ସନ୍ତଓନ୍ତି ଯୋଜେତୁନ୍ତି ଯୋଜନା। ଇଦଞ୍ଚ ଦ୍ୱଯଂ ଯଥାନୁଲୋମେ ସନ୍ତଓତି, ନ ଏଓଂ ପଟିଲୋମୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ଏଓଂ…ପେ… ସନ୍ତଓନ୍ତୀ’’ତି। ତତ୍ଥ କାରଣମାହ ‘‘ଅଭୂତାଭାଓସ୍ସ…ପେ… ସନ୍ତଓ୍ବାନୁପପତ୍ତିତୋ’’ତି। ଅଭୂତାଭାଓସ୍ସାତି ଅଭୂତସ୍ସ ଅଭାଓସ୍ସ, ଅଭୂତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ଚ ଅଭାଓସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ‘‘ଅଭୂତୁପ୍ପାଦନିରୋଧାଭାଓ୍ବୋ ଚ ପଟିଲୋମେ ପୁଚ୍ଛିତୋ’’ତି, ତସ୍ମା ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ଚ ଓ୍ବୁତ୍ତଂ, ନ ଓ୍ବୁତ୍ତଂ ଓ୍ବିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅସ୍ସ ଓ୍ବିସେସରହିତସ୍ସ ଅଭୂତାଭାଓସ୍ସାତି ଇମସ୍ସ ଯଥାଓ୍ବୁତ୍ତସ୍ସ ଯଥା ରୂପାଭାଓ୍ବୋ ଓ୍ବେଦନାଭାଓ୍ବୋତି କୋଚି ଅଭାଓ୍ବୋପି ଓ୍ବିସେସସହିତୋ, ନ ଏଓମଯନ୍ତି ଓ୍ବିସେସରହିତସ୍ସ ଅଭୂତାଭାଓସ୍ସ।

କାଲନ୍ତରଯୋଗାଭାଓତୋତି କାଲଓ୍ବିସେସଯୋଗାଭାଓତୋ। ଯାଦିସାନନ୍ତି ଯାନି ଭୂତାନି ନ ଓତ୍ତମାନାନି ସତି ପଚ୍ଚଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହାନି, ତେସଂ ଅନାଗତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପ୍ପାଦନିରୋଧାଭାଓେନ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବସ୍ସାତି ‘‘ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ’’ତି ଏଓଂ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ନିରୋଧସ୍ସ ଚ ଅଭାଓେନ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ। ସନ୍ନିସ୍ସଯୋ ନିସ୍ସଯଭୂତୋ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ସନ୍ନିଚ୍ଛିତୋ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦସଙ୍ଗହିତୋ। ସୋ ଯଥାଓ୍ବୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ ନିସ୍ସଯୋ ଏତେସନ୍ତି ତନ୍ନିସ୍ସଯା। ତାଦିସାନଂଯେଓ ଅନାଗତାନଂଯେଓ ଉପପତ୍ତିଚୁତିଉପ୍ପାଦନିରୋଧାନଂ ଉପପତ୍ତିଚୁତିସଙ୍ଖାତୌପ୍ପାଦନିରୋଧାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦାନିରୋଧାନଂ ପଟିକ୍ଖେପଓସେନ। ଜୀଓିତାଦୀନମ୍ପି ଜୀଓିତମନିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନମ୍ପି। ଅନୁପ୍ପାଦାନିରୋଧା ସଂସଯପଦେନ ପୁଚ୍ଛିତା ହୋନ୍ତି ‘‘ଯସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ’’ତି। ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ଓ୍ବୁତ୍ତଂ ଓ୍ବିଭଜିତ୍ୱା ଓତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାଓତୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ଓ୍ବୁତ୍ତଂ…ପେ… ଓ୍ବିସ୍ସଜ୍ଜନ’’ନ୍ତି।

ଯେ ସୋପେକ୍ଖପଟିସନ୍ଧିକା ଭଓିସ୍ସନ୍ତି ରୂପଲୋକେ, ତେ ସଙ୍ଗହିତାତି ଯୋଜନା। ତଂସମାନଲକ୍ଖଣତାଯାତି ତେନ ସୋପେକ୍ଖପଟିସନ୍ଧିକଭାଓେନ ସମାନଲକ୍ଖଣତାଯ। ତଂ ପମାଦଲିଖିତଂ ଧମ୍ମଯମକେ ତାଦିସସ୍ସେଓ ଓଚନସ୍ସ ଅଭାଓତୋ। ତତ୍ଥପି ଯଂ ଓତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଚିତ୍ତଯମକେ ଓ୍ବୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ହି ଖଣପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱାତି ଅତୀତଓ୍ବୋହାରୋ ଅତ୍ଥୀ’’ତିଆଦିନା।

ପଓତ୍ତିଓ୍ବାରଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପରିଞ୍ଞାଓ୍ବାରଓଣ୍ଣନା

୪୩୫-୪୮୨।ଲୋକିଯଅବ୍ଯାକତେହୀତି ଫଲଧମ୍ମନିବ୍ବାନଓିନିମୁତ୍ତେହି ଅବ୍ଯାକତେହି। ତାନି ଉପାଦାଯାତି ତାନି ଲୋକିଯଅବ୍ଯାକତାନି ଉପାଦାଯ। ତଂସମାନଗତିକାନଂ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ‘‘ସୋ ଓ୍ବେଦନାକ୍ଖନ୍ଧଂ ପରିଜାନାତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତିଆଦିନା (ଯମ। ୧।ଖନ୍ଧଯମକ।୨୦୬) ଓ୍ବେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଓ୍ବିଯ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତା ଓ୍ବୁତ୍ତା। ଯଞ୍ହି ପରିଜାନିତବ୍ବଂ, ତଦେଓ ପରିଜାନାତୀତିଆଦିନା ଓ୍ବୁତ୍ତଂ। ଏଓମଓିପରୀତେ ଅତ୍ଥେ ସିଦ୍ଧେପି ଚୋଦକୋ ‘‘ମିସ୍ସକତ୍ତା’’ତି ଏତ୍ଥ ଲଦ୍ଧୁମାନଂ ଲେସଂ ଗହେତ୍ୱା ଚୋଦେତି ‘‘ଯଦି ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟମିସ୍ସକତ୍ତା’’ତିଆଦିନା। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଥା ଇଧ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟମିସ୍ସକାନଂ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତା ଓ୍ବୁତ୍ତା, ଏଓମଞ୍ଞତ୍ଥାପି ସା ତେସଂ ଓତ୍ତବ୍ବା, ତଥା ଭାଓେତବ୍ବମିସ୍ସକାନଂ ଭାଓେତବ୍ବତାତି। ତେନାହ ‘‘କସ୍ମା ଧମ୍ମଯମକେ’’ତିଆଦି। କୁସଲାକୁସଲେସୁ ଭାଓନାପହାନାଭିନିଓେସୋ ହୋତି, ଯେନ ଓ୍ବୁତ୍ତଂ ‘‘ସୋ ତଂ ଅକୁସଲଂ ପଜହତି, କୁସଲଂ ଭାଓେତୀ’’ତିଆଦି। ନ ଅବ୍ଯାକତଭାଓନ୍ତି ଏକେନ ଯଥା ଫସ୍ସଦ୍ୱାରତୋ ଓ୍ବିଯ ଓ୍ବିଞ୍ଞାଣଦ୍ୱାରତୋ କୁସଲାଦୀନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିପରିଯାଯୋ, ଏଓଂ ଓ୍ବେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଓ୍ବିଯ ନ ଅବ୍ଯାକତାଦୀନଂ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତାପରିଯାଯୋତି ଦସ୍ସେତି।

କୁସଲାକୁସଲଭାୱେନ ଅଗ୍ଗହିତାତି ସମୁଦଯସଭାୱେନ ଅଗ୍ଗହିତାତି ଅତ୍ଥୋ। କୁସଲାକୁସଲାପୀତି କୁସଲାକୁସଲଭାୱାପି ସମାନା। ଭାୱେତବ୍ବପହାତବ୍ବଭାୱେହିୱିନାପି ହୋତି, ଯୋ ନ ମଗ୍ଗସମୁଦଯସଚ୍ଚପକ୍ଖିଯୋ। ଯଥା ‘‘ଅନିଚ୍ଚଂ ରୂପ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅନିଚ୍ଚମେୱ ରୂପଂ, ନ ନିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ପଟିଯୋଗିୱିନିୱତ୍ତନମେୱ ଏୱ-କାରେନ କରୀଯତି, ନ ତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖାନତ୍ତତାଦଯୋ ନିୱାରିତା ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ‘‘ପହାତବ୍ବମେୱା’’ତି ଏତ୍ଥ ଏୱ-ସଦ୍ଦେନ ପଟିଯୋଗିଭୂତଂ ଅପ୍ପହାତବ୍ବମେୱ ନିୱତ୍ତୀଯତି, ନ ତତୋ ଅଞ୍ଞଞ୍ଞୱିସେସୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏତେନ ପହାତବ୍ବମେୱା’’ତିଆଦି। ଭାୱେତବ୍ବଭାୱୋ ଏୱ ତସ୍ସ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଗହିତୋ ଉକ୍କଂସଗତିୱିଜାନନତୋ। ‘‘ପରତୋ ଲିଖିତବ୍ବଂ ଉପ୍ପଟିପାଟିଯା ଲିଖିତ’’ନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ। ଦ୍ୱେ ପୁଗ୍ଗଲାତି ହି ଆଦି ଅନୁଲୋମେ ଆଗତଂ ଉଦ୍ଧଟଂ, ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ପରିଜାନାତୀତିଆଦି ପନ ପଟିଲୋମେ। ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ପଜହନ୍ତି ନାମାତି ଇଦଂ ‘‘ନୋ ଚ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଜହନ୍ତୀ’’ତି ପାଠଇପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନଂ। ଯଂ ପନ ‘‘ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯମୂଲକଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯମୂଲକେ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ପଟିଲୋମେ ଆଗତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ, ନ ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଚରିଯା ପଠମଂ ଆଗତଂ ପଦଂ ଲଙ୍ଘିତ୍ୱା ତାଦିସସ୍ସେୱ ପଚ୍ଛା ଆଗତପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନଂ କରୋନ୍ତି। ପଦାନୁକ୍କମତୋ ଏୱ ହି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ଆରଦ୍ଧା, ପରିଯୋସାପିତା ଚ, ତସ୍ମା ଅନୁପଟିପାଟିଯାୱ ଲିଖିତଂ, ନ ଉପ୍ପଟିପାଟିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ‘‘ଦ୍ୱେ ପୁଗ୍ଗଲା’’ତିଆଦିକସ୍ସ ଅନୁଲୋମେ ଆଗତସ୍ସ ଉଦ୍ଧଟତ୍ତା।

ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ପରିଞ୍ଞାୱାରେ। ଛ ପୁଗ୍ଗଲାତି ପୁଥୁଜ୍ଜନେନ ସଦ୍ଧିଂ ଯାୱ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗଟ୍ଠା ଛ ପୁଗ୍ଗଲା। ଅଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗହିତୋ ତତ୍ଥ ଭବ୍ବାଭବ୍ବାନଂ କିଚ୍ଚୱିସେସସ୍ସ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା। ଯତ୍ଥ ପନ ସତି ପୁଥୁଜ୍ଜନଗ୍ଗହଣସାମଞ୍ଞେ ଭବ୍ବାନଂ କିଚ୍ଚଂ ଗହିତଂ, ଯତ୍ଥ ଚ ଅଭବ୍ବାନଂ, ତତ୍ଥ ତେ ଏୱ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯେ ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ମଗ୍ଗଂ ପଟିଲଭିସ୍ସନ୍ତି, ଯେ ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ମଗ୍ଗଂ ନ ପଟିଲଭିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି ଚ ଆଦିମାହ। ଅରହାତି ଅରିଯୋ, ଅଯମେୱ ୱା ପାଠୋ। ପଠମମଗ୍ଗଫଲସମଙ୍ଗୀତି ପୁରିମମଗ୍ଗଫଲସମଙ୍ଗୀ। ଇତରୋତି ଅରହା। ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲଭେଦଂ ଞତ୍ୱାତି ଇଧ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ସୋ ଚ ଅଭବ୍ବୋତି ଗହିତୋ, ଇଧ ଭବ୍ବୋ ଇଧ ଅରିଯା, ଯେ ଚ ପଠମମଗ୍ଗଫଲସମଙ୍ଗିନୋ ଯାୱ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଫଲସମଙ୍ଗିନୋତି ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗଂ ଞତ୍ୱା। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତେସଂ ଦ୍ୱେ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ଅଟ୍ଠ ଅରିଯାତି ଇମେସଂ ଯଥାୱୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଭେଦତୋ ଅଭେଦତୋ ଚ ଗହଣୱସେନ ଆଗତେ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପାଠପଦେସେ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନାତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦୱସେନ, ନିଚ୍ଛଯୱସେନେୱ ୱା। ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱାତି ନୀହରିତ୍ୱା। ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନୱସେନ ପୱତ୍ତପାଠଇଯା ଯଥାୱୁତ୍ତଅତ୍ଥଦସ୍ସନେନ ସମ୍ବନ୍ଧତୋ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋତି।

ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଯମକପକରଣ-ଅନୁଟୀକା ସମତ୍ତା।

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ପଟ୍ଠାନପକରଣ-ଅନୁଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା

କାମଗୁଣାଦୀହୀତି କାମଗୁଣଝାନାଭିଞ୍ଞାଚିତ୍ତିସ୍ସରିଯାଦୀହି। ଲଠଅନ୍ତୀତି ଲଠଇତାନୁଭୱନୱସେନ ରମନ୍ତି। ତେସୂତି କାମଗୁଣାଦୀସୁ। ୱିହରନ୍ତୀତି ଇରିଯାପଥପରିୱତ୍ତନାଦିନା ୱତ୍ତନ୍ତି। ପଚ୍ଚତ୍ଥିକେତି ବାହିରବ୍ଭନ୍ତରଭେଦେ ଅମିତ୍ତେ। ଇସ୍ସରିଯଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଆଧିପତେଯ୍ୟଂ। ଠାନଂ ସେଟ୍ଠିସେନାପତିଯୁୱରାଜାଦିଟ୍ଠାନନ୍ତରଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପରିୱାରପରିଚ୍ଛେଦାଦି ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ପୁଞ୍ଞଯୋଗାନୁଭାୱପ୍ପତ୍ତାଯାତି ଦାନମଯାଦିପୁଞ୍ଞାନୁଭାୱାଧିଗତାଯ ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନାସଙ୍ଖାତଯୋଗାନୁଭାୱାଧିଗତାଯ ଚ। ଜୁତିଯାତି ସରୀରପ୍ପଭାଯ ଚେୱ ଞାଣପ୍ପଭାଯ ଚ। ଏତ୍ଥ ଚ ଦେୱ-ସଦ୍ଦୋ ଯଥା କୀଠଆୱିଜିଗିସାୱୋହାରଜୁତିଗତିଅତ୍ଥୋ, ଏୱଂ ସତ୍ତିଅଭିତ୍ଥୱକମନତ୍ଥୋପି ହୋତି ଧାତୁସଦ୍ଦାନଂ ଅନେକତ୍ଥଭାୱତୋତି ''ଯଦିଚ୍ଛିତନିପ୍ଫାଦନେ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ୱା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ଇଦ୍ଧିୱିଧାଦିତାମତ୍ତେନ ଭଗୱତୋ ଅଭିଞ୍ଞାଦୀନଂ ସାୱକେହି ସାଧାରଣତାୱଚନଂ, ସଭାୱତୋ ପନ ସବ୍ବେପି ବୁଦ୍ଧଗୁଣା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣାୟେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନିରତିସଯାଯ ଅଭିଞ୍ଞାକୀଠଆଯ, ଉତ୍ତମେହି ଦିବ୍ବବ୍ରହ୍ମଅରିଯୱିହାରେହୀ''ତି ଆହ। ଚିତ୍ତିସ୍ସରିଯସତ୍ତଧନାଦୀନଂ ଦାନସଙ୍ଖାତେନ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦସକ୍କାରାନଂ ଗହଣସଙ୍ଖାତେନାତି ଯୋଜନା। ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ତେସୁ ଉପଲବ୍ଭମାନସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦାନଂ ତେହି ଉପନୀଯମାନସକ୍କାରସ୍ସ ଚ ଅଭିନନ୍ଦନଂ ଅନୁମୋଦନଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନଞ୍ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଧମ୍ମସଭାୱାନୁରୂପାନୁସାସନୀୱଚନେନେୱ ଚ ପନ ସିକ୍ଖାପଦପଞ୍ଞତ୍ତିପି ସଙ୍ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା ୱୀତିକ୍କମଧମ୍ମାନୁରୂପା ଅନୁସାସନୀତି କତ୍ୱା। ଞାଣଗତି ଞାଣେନ ଗନ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଅୱବୋଧୋ। ସମନ୍ନାଗତତ୍ତାତି ଇଦଂ ''ଅଭିଞ୍ଞାକୀଠଆଯା''ତିଆଦୀସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ତଥା ସଦେୱକେନ ଲୋକେନାତି ଇଦଂ ''ଗମନୀଯତୋ''ତିଆଦୀସୁ। ତେ ଦେୱେତି ସମ୍ମୁତିଦେୱାଦିକେ ଦେୱେ। ତେହି ଗୁଣେହୀତି ଅଭିଞ୍ଞାଦିଗୁଣେହି। ପୂଜନୀଯତରୋ ଦେୱୋତି ଇଦଂ ପୂଜନୀଯପରିଯାଯୋ ଅଯଂ ଅତି-ସଦ୍ଦୋତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅତିରେକତରୋତି ଅଧିକତରୋ। ଉପପତ୍ତିଦେୱାନନ୍ତି ଇଦଂ ତବ୍ବହୁଲତାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱାପି ହି ତତ୍ଥ ୱିଜ୍ଜନ୍ତେୱ, ତେସୁପି ୱା ଲବ୍ଭମାନଂ ଉପପତ୍ତିଦେୱଭାୱମତ୍ତମେୱ ଗହେତ୍ୱା ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିପକ୍ଖାନଂ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟମୁଟ୍ଠସ୍ସଚ୍ଚୱିକ୍ଖେପାନଂ, ସୀଲୱିପତ୍ତିଅଭିଜ୍ଝାଦୋମନସ୍ସଅୱସିଟ୍ଠନୀୱରଣାନଂ ୱା।

ଇସୀନଂ ସତ୍ତମୋ, ଇସୀସୁ ସତ୍ତମୋତି ଦୁୱିଧମ୍ପି ଅତ୍ଥଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଚତୁସଚ୍ଚାୱବୋଧଗତିଯା…ପେ… ୱୁତ୍ତୋ''ତି ଆହ। ସପରସନ୍ତାନେସୁ ସୀଲାଦିଗୁଣାନଂ ଏସନଟ୍ଠେନ ୱା ଇସଯୋ, ବୁଦ୍ଧାଦଯୋ ଅରିଯା। ଇସି ଚ ସୋ ସତ୍ତମୋ ଚାତି ଇସିସତ୍ତମୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ''ନାମରୂପନିରୋଧ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯଂ ନାମରୂପଂ ନିରୋଧେତବ୍ବଂ, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପଚ୍ଚୁଦାୱତ୍ତତୀ''ତି ଆହ। ୱଚ୍ଚପରିଯାପନ୍ନଞ୍ହି ନାମରୂପଂ ନିରୋଧେତବ୍ବଂ। ତସ୍ମିଞ୍ହି ନିରୋଧିତେ ସବ୍ବସୋ ନାମରୂପଂ ନିରୋଧିତମେୱ ହୋତି। ଯଥାହ ''ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଞାଣେନ ଅଭିସଙ୍ଖାରୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିରୋଧେନ ସତ୍ତ ଭୱେ ଠପେତ୍ୱା ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟୁଂ ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ, ଏତ୍ଥେତେ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି…ପେ… ଅରହତୋ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ପରିନିବ୍ବାଯନ୍ତସ୍ସ ଚରିମୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିରୋଧେନ ପଞ୍ଞା ଚ ସତି ଚ ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ, ଏତ୍ଥେତେ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି ୱୂପସମନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ପଟିପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନ୍ତୀ''ତି (ଚୂଠଅନି। ଅଜିତମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୬)। ଅତିଗମ୍ଭୀରନଯମଣ୍ଡିତଦେସନଂ ସାତିସଯଂ ପଚ୍ଚଯାକାରସ୍ସ ୱିଭାୱନତୋ। ସଭାୱତୋ ଚ ପଚ୍ଚଯାକାରୋ ଗମ୍ଭୀରୋ। ଯଥାହ ''ଅଧିଗତୋ ଖୋ ମ୍ୟାଯଂ ଧମ୍ମୋ ଗମ୍ଭୀରୋ''ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୬୭; ମ। ନି। ୧।୨୮୧; ୨।୩୩୭; ସଂ। ନି। ୧।୧୭୨; ମହାୱ। ୭, ୮), ''ଗମ୍ଭୀରୋ ଚାଯଂ, ଆନନ୍ଦ , ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୋ ଗମ୍ଭୀରାୱଭାସୋ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨। ୯୫; ସଂ। ନି। ୨।୬୦) ଚ ଆଦି। ତସ୍ସ ଚାଯଂ ଅନନ୍ତନଯପଟ୍ଠାନଦେସନା ଅତିଗମ୍ଭୀରାୱ।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

ସମାନନେତି ସମାନନଯନେ, ସମାହରଣେ, ସମାନକରଣେ ୱା ଅଟ୍ଠକଥାଧିପ୍ପାଯଂ। ତତ୍ଥ ''ଦ୍ୱେ ଅନୁଲୋମାନି ଧମ୍ମାନୁଲୋମଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମଞ୍ଚା''ତିଆଦିନା ପରତୋ ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସନ୍ତି।

ପଟ୍ଠାନନାମତ୍ଥୋତି ''ପଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ଇମସ୍ସ ନାମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ, ତଂ ପନ ଯସ୍ମା ଅୱଯୱଦ୍ୱାରେନ ସମୁଦାଯେ ନିରୁଠହଂ, ତସ୍ମା ଯଥା ଅୱଯୱେସୁ ପତିଟ୍ଠିତଂ,

ତମେୱ ତାୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତିକପଟ୍ଠାନାଦୀନଂ ତିକପଟ୍ଠାନାଦିନାମତ୍ଥୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ଅୱୟୱାନମେୱ ପଟ୍ଠାନନାମତ୍ଥୋ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବୋ ତଂସମୁଦାୟମତ୍ତତ୍ତା ପକରଣସ୍ସ। ନ ହି ସମୁଦାୟୋ ନାମ କୋଚି ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଟ୍ଠାନଂ…ପେ… ନାମତ୍ଥୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ…ପେ… ସମୋଧାନତା ଚେତ୍ଥ ୱେଦିତବ୍ବା’’ତି। ୱଚନସମୁଦାୟତ୍ଥୱିଜାନନେନ ୱିଦିତପଟ୍ଠାନସାମଞ୍ଞତ୍ଥସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରତୋ ପଟ୍ଠାନକଥା ୱୁଚ୍ଚମାନା ସୁଖଗ୍ଗହଣା ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଏୱଞ୍ହି…ପେ… ହୋତୀ’’ତି। ତତ୍ଥାତି ତାସୁ ନାମତ୍ଥୟଥାୱୁତ୍ତସମୋଧାନତାସୁ। ସବ୍ବସାଧାରଣସ୍ସାତି ସବ୍ବେସଂ ଅୱୟୱଭୂତାନଂ ତିକପଟ୍ଠାନାଦୀନଂ ସମୁଦାୟସ୍ସ ଚ ସାଧାରଣସ୍ସ। ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନଂ ନାନାୱିଧଭାୱନ୍ତି ପକାରଗ୍ଗହଣେନେୱ ପକାରାନଂ ଅନେକୱିଧତା ଚ ଗହିତାୱ ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ପକାରେହି ଠାନନ୍ତି ହି ପଟ୍ଠାନଂ, ନାନାୱିଧୋ ପଚ୍ଚୟୋ, ତଂ ଏତ୍ଥ ୱିଭଜନୱସେନ ଅତ୍ଥୀତି ପଟ୍ଠାନଂ, ପକରଣଂ, ତଦୱୟୱୋ ଚ। ଏତସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥନୟେ ସଦ୍ଦତୋପି ନାନାୱିଧଭାୱସିଦ୍ଧି ଦସ୍ସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ନାନପ୍ପକାରା ପଚ୍ଚୟତା, ନାନପ୍ପକାରାନଂ ପଚ୍ଚୟତା ଚ ନାନପ୍ପକାରପଚ୍ଚୟତାତି ଉଭୟମ୍ପି ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସେନ ଏକସେସନୟେନ ୱା ଏକଜ୍ଝଂ ଗହିତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏକସ୍ସପି…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବା’’ତି ଆହ। ଅନେକଧମ୍ମଭାୱତୋତି ଅନେକେ ଧମ୍ମା ଏତସ୍ସାତି ଅନେକଧମ୍ମୋ, ତବ୍ଭାୱତୋତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ନାନପ୍ପକାରପଚ୍ଚୟତାତି ନାନପ୍ପକାରପଚ୍ଚୟଭାୱୋ, ୟୋ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ନାନପ୍ପକାରପଚ୍ଚୟଟ୍ଠୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ।

କାମଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହାଦୀସୁପି ଅତ୍ଥେୱ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମୱିଭାଗୋ, ସୋ ପନ ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ନ ତଥା ତପ୍ପରଭାୱେନ ୱିଭତ୍ତୋ ୟଥା ପଟ୍ଠାନେତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏତେନ…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି ଆହ। ସାତିସୟୱିଭାଗତଂ ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ତଥା ତଦୱୟୱାନଂ।

ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୟଥାୱୁତ୍ତଗମନଂ ୟଦଧିକରଣଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏତ୍ଥାତି ୱଚନସେସୋ’’ତି। ଗମନଦେସଭାୱତୋତି ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ। ଅଞ୍ଞେହି ଗତିମନ୍ତେହୀତି ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞ୍ଞାଣାଦୀହି। ତସ୍ସ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ।

ତିୱିଧେନ ପରିଚ୍ଛେଦେନ ଦେସିତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ତିକୱୋହାରୋତି ଆହ ‘‘ତିକାନନ୍ତି ତିକୱସେନ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି। ତୀଣି ପରିମାଣାନି ଏତେସନ୍ତି ହି ତିକା। ସମନ୍ତାତି ସମନ୍ତତୋ ସବ୍ବଭାଗତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଅନୁଲୋମାଦୀହି ସବ୍ବପ୍ପକାରେହିପୀ’’ତି। ଗତାନୀତି ପୱତ୍ତାନି। ସମନ୍ତଚତୁୱୀସତିପଟ୍ଠାନାନୀତି ସମନ୍ତତୋ ଅନୁଲୋମାଦିସବ୍ବଭାଗତୋ ସମୋଧାନୱସେନ ଚତୁୱୀସତି ପଟ୍ଠାନାନି। ଅନୁଲୋମାଦିସବ୍ବକୋଟ୍ଠାସତୋତି ଅନୁଲୋମାଦିଚତୁକୋଟ୍ଠାସତୋ। ତିକାଦିଛଛଭାୱନ୍ତି ତିକାଦିଦୁକଦୁକପରିୟୋସାନେହି ଛଛଭାୱଂ। ତେନାତି ୟଥାୱୁତ୍ତଦସ୍ସନେନ। ଧମ୍ମାନୁଲୋମାଦିସବ୍ବକୋଟ୍ଠାସତୋତି ପଚ୍ଚନୀକାଦିଦୁକାଦିସହଜାତୱାରାଦିପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚନୀୟାଦିଆରମ୍ମଣମୂଲାଦୀନଂ ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୟଥାୱୁତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ପକାରସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ ‘‘ଅନୂନେହି ନୟେହି ପୱତ୍ତାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି ଆହ। ତାନି ପନ ୟଥାୱୁତ୍ତାନି ସମନ୍ତପଟ୍ଠାନାନି। ଅୟଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନେନ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ସଂସନ୍ଦତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତେନେୱାହ…ପେ… ୱସେନା’’ତି।

ହେତୁନୋତି ହେତୁସଭାୱସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ। ସତିପି ହେତୁସଭାୱସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟାଦିଭାୱେ ସୱିସେସେ ତାୱ ପଚ୍ଚୟେ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ‘‘ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟାଦିଭୂତସ୍ସ ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ‘‘ହେତୁ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁସଭାୱତା ନିଦ୍ଧାରିତା, ନ ପଚ୍ଚୟୱିସେସୋତି ତସ୍ସ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟାଦିଭାୱୋ ନ ନିୱାରିତୋତି ଆହ ‘‘ଏତେନପି ସୋ ଏୱ ଦୋସୋ ଆପଜ୍ଜତୀ’’ତି। ତେନାତି ହେତୁଭାୱଗ୍ଗହଣେନ। ଇଧାତି ‘‘ହେତୁପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ଏତ୍ଥ। ଧମ୍ମଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଅଲୋଭାଦିଧମ୍ମଗ୍ଗହଣଂ। ସତ୍ତିୱିସେସୋ ଅତ୍ତନୋ ବଲଂ ସତ୍ତିକାରଣଭାୱୋ, ୟୋ ରସୋତିପି ୱୁଚ୍ଚତି, ସ୍ୱାୟଂ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତାୟ ଧମ୍ମତୋ ଅନଞ୍ଞୋପି ପଚ୍ଚୟନ୍ତରସମୱାୟେୟେୱ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା ଅଞ୍ଞୋ ୱିୟ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ। ତସ୍ସାତି ହେତୁଭାୱସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସାମତ୍ଥିୟସ୍ସ। ହେତୁ ହୁତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥାପି ହେତୁଭାୱୱାଚକୋ ହେତୁସଦ୍ଦୋ, ନ ହେତୁସଭାୱଧମ୍ମୱାଚକୋତି ଆହ ‘‘ହେତୁ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟୋତି ଚ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି।

ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତିଆଦିନା ୟଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାଠଇୟା ସମତ୍ଥେତି। ୟଦି ଏୱଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ଧମ୍ମସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚୟତାୱଚନଂ କଥନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନା’’ତିଆଦି । ତେନେୱ ଚେତ୍ଥ ଅମ୍ହେହିପି ‘‘ଧମ୍ମତୋ ଅନଞ୍ଞୋପି ଅଞ୍ଞୋ ୱିୟ କତ୍ୱା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ୟଦି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ୟୋ ହି ଧମ୍ମୋ, ମୂଲଟ୍ଠେନ ଉପକାରକୋ ଧମ୍ମୋ’’ତି ଚ ଆଦୀସୁ ଧମ୍ମେନ ଧମ୍ମସତ୍ତିୱିଭାୱନଂ କତଂ, ଅଥ କସ୍ମା ଇଧ ହେତୁଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟୋତି ଧମ୍ମସତ୍ତିୟେୱ ୱିଭାୱିତାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇଧାପି ୱା…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ଧମ୍ମସତ୍ତିୱିଭାୱନଂ ପନେତ୍ଥ ନ ସକ୍କା ପଟିକ୍ଖିପିତୁନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଅତ୍ଥୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଅତ୍ଥାଭିଧାୟିୱଚନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏତୀତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତତୀ’’ତି, ତସ୍ମା ଅତ୍ଥୋତି ଅତ୍ଥୱଚନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେନାହ ‘‘ତଞ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠିତୀନଂ ସାଧାରଣୱଚନ’’ନ୍ତି। ତଞ୍ଚାତି ହି ‘‘ୱତ୍ତତୀ’’ତି ୱଚନଂ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠଂ। ଅଥ ୱା ଏତୀତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି ‘‘ଏତୀ’’ତି ଏତସ୍ସ ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ‘‘ୱତ୍ତତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱତ୍ତନକିରିୟା। ତଞ୍ଚାତି ତଞ୍ଚ ୱତ୍ତନଂ। ଏତସ୍ମିଂ ପନତ୍ଥେ ସାଧାରଣୱଚନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱଚନ-ସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ଥପରିୟାୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ ‘‘ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି କତ୍ୱା। ୟଦଗ୍ଗେନ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ପଚ୍ଚୟୋ, ତଦଗ୍ଗେନ ଠିତିୟାପି ପଚ୍ଚୟୋତି କୋଚି ଆସଙ୍କେୟ୍ୟାତି

ତଦାସଙ୍କାନିୱତ୍ତନଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କୋଚି ହି…ପେ… ହେତୁଆଦୟୋ’’ତି। ଏଝ୍ଚ ଚ ଯଥା ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯେ ସତିଯେୱ ଉପ୍ପାଦୋ, ନାସତି, ଏୱଂ ତିଟ୍ଠନ୍ତାନମ୍ପି ଠିତିପଚ୍ଚଯୱସେନେୱ ଠାନଂ ଯଥା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ ସହଜାତଧମ୍ମାନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯେ ପନ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ଠିତିଂ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତି, ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ।

ଯଥା ଅଧିକରଣସାଧନୋ ପତିଟ୍ଠତ୍ଥୋ ହେତୁ-ସଦ୍ଦୋ, ଏୱଂ କରଣସାଧନୋ ପୱତ୍ତିଅତ୍ଥୋପି ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ହିନୋତୀ’’ତିଆଦିମାହ। ‘‘ଲୋଭୋ ନିଦାନଂ କମ୍ମାନଂ ସମୁଦଯାଯା’’ତିଆଦିୱଚନତୋ ହେତୂନଂ କମ୍ମନିଦାନଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏତେନାତି ହେତୁପଚ୍ଚଯତୋ ଅଞ୍ଞେନେୱ କୁସଲଭାୱସିଦ୍ଧିୱଚନେନ। ଏକେ ଆଚରିଯା। ସଭାୱତୋୱାତି ଏତେନ ଯଥା ଅଞ୍ଞେସଂ ରୂପଗତଂ ଓଭାସେନ୍ତସ୍ସ ପଦୀପସ୍ସ ରୂପଗତୋଭାସକେନ ଅଞ୍ଞେନ ପଯୋଜନଂ ନତ୍ଥି ସଯଂ ଓଭାସନସଭାୱତ୍ତା, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞେସଂ କୁସଲାଦିଭାୱସାଧକାନଂ ହେତୂନଂ ଅଞ୍ଞେନ କୁସଲାଦିଭାୱସାଧକେନ ପଯୋଜନଂ ନତ୍ଥି ସଯମେୱ କୁସଲାଦିସଭାୱତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତି। ନ ସଭାୱସିଦ୍ଧୋ ଅଲୋଭାଦୀନଂ କୁସଲାଦିଭାୱୋ ଉଭଯସଭାୱତ୍ତା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଫସ୍ସାଦୀନଂ ୱିଯାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଯସ୍ମା ପନା’’ତିଆଦିନା। ସା ପନ ଅଞ୍ଞପଟିବଦ୍ଧା କୁସଲାଦିତା।

ନ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ନ ହୋତୀତି ରୂପାଦିଭେଦେନ ଛବ୍ବିଧେସୁ ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତପଞ୍ଞତ୍ତିଧମ୍ମେସୁ କୋଚିପି ଧମ୍ମୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ନ ନ ହୋତି, ସ୍ୱାଯଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ହେଟ୍ଠା ଧାତୁୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ।

ପୁରିମାଭିସଙ୍ଖାରୂପନିସ୍ସଯନ୍ତି ‘‘ଛନ୍ଦୱତୋ’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତାକାରେନ ପୁରିମସିଦ୍ଧଂ ଚିତ୍ତାଭିସଙ୍ଖାରକସଙ୍ଖାତଂ ଉପନିସ୍ସଯଂ। ଚିତ୍ତେତି ଚିତ୍ତସୀସେନାଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନ ହି ଚିତ୍ତମେୱ ତଥାଭିସଙ୍ଖରୀଯତି, ଅଥ ଖୋ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାପି। ସାଧଯମାନାତି ୱସେ ୱତ୍ତଯମାନା। ୱସୱତ୍ତନଞ୍ଚେତ୍ଥ ତଦାକାରାନୁୱିଧାନଂ। ଛନ୍ଦାଦୀସୁ ହି ହୀନେସୁ ମଜ୍ଝିମେସୁ ପଣୀତେସୁ ତଂତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାପି ତଥା ତଥା ପୱତ୍ତନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ହୀନାଦିଭାୱେନ ତଦନୁୱତ୍ତନତୋ’’ତି। ତେନାତି ଅତ୍ତନୋ ୱସେ ୱତ୍ତାପନେନ, ତେସଂ ୱା ୱସେ ୱତ୍ତନେନ। ତେହି ଛନ୍ଦାଦଯୋ। ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି ଅତ୍ତାଧୀନାନଂ ପତିଭାୱେନ ପୱତ୍ତନତୋ। ଗରୁକାତବ୍ବଂ ଆରମ୍ମଣଂ ମହଗ୍ଗତଧମ୍ମଲୋଭନୀଯଧମ୍ମାଦି।

ତଦନନ୍ତରୁପ୍ପାଦନିଯମୋତି ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନତଂ। ତଂତଂସହକାରୀପଚ୍ଚଯୱିସିଟ୍ଠସ୍ସାତି ତେନ ତେନ ଆରମ୍ମଣାଦିନା ସହକାରୀକାରଣେନ ତଦୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତାସଙ୍ଖାତଂ ୱିସେସଂ ପତ୍ତସ୍ସ। ତାଯଯେୱାତି ଯା ୱେଖାଦାନେ ପୁପ୍ଫନସମତ୍ଥତା ୱେଖାପଗମେ ଲଦ୍ଧୋକାସା, ତାଯମେୱ।

ଉପସଗ୍ଗୱସେନପି ଅତ୍ଥୱିସେସୋ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଦ୍ଦତ୍ଥମତ୍ତତୋ ନାନାକରଣ’’ନ୍ତି। ୱଚନୀଯତ୍ଥତୋତି ଭାୱତ୍ଥତୋ। ଭାୱତ୍ଥୋପି ହି ୱଚନଗ୍ଗହଣାନୁସାରେନ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ତା ‘‘ୱଚନୀଯୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ନିରୋଧୁପ୍ପାଦନ୍ତରାଭାୱତୋତି ପୁରିମନିରୋଧସ୍ସ ପଚ୍ଛିମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଚ ବ୍ୟୱଧାଯକାଭାୱତୋ। ନିରନ୍ତରୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତାତି ଏତେନ ନିରୋଧାନଂ ନିରୋଧସମକାଲୁପ୍ପାଦୱାଦଂ ନିୱାରେତି। ସତି ହି ସମକାଲତ୍ତେ ବ୍ୟୱଧାନାସଙ୍କା ଏୱ ନ ସିଯା ସଣ୍ଠାନାଭାୱତୋ। ଇଦମିତୋ ହେଟ୍ଠା ଉଦ୍ଧଂ ତିରିଯନ୍ତି ୱିଭାଗାଭାୱା ଅତ୍ତନା ଏକତ୍ତମିୱ ଉପନେନ୍ତୀତି ଯୋଜନା। ସଣ୍ଠାନାଭାୱେନ ହି ଅପ୍ପଟିଘଭାୱୂପଲକ୍ଖଣେନ ୱିଭାଗାଭାୱଂ, ତେନ ଏକତ୍ତମିୱୂପନଯନଂ ସୁଟ୍ଠୁ ଅନନ୍ତରଭାୱଂ ସାଧେତି, ସହାୱଟ୍ଠାନାଭାୱେନ ପନ ଅନନ୍ତରମେୱ ଉପ୍ପାଦନଂ।

ୱିଭାଗତୋ ଞାଣେନ ଆକରୀଯତୀତି ଆକାରୋ, ଧମ୍ମାନଂ ପୱତ୍ତିଭେଦୋ। ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଫଲସମାପତ୍ତୀନଂ ନିରୋଧୁପ୍ପାଦାନନ୍ତରତାଯାତି ଯୋଜନା। ପୁରିମଚୁତୀତି ଅସଞ୍ଞସତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପୁରିମଚୁତି। ଯଦି କାଲନ୍ତରତା ନତ୍ଥି, କଥମିଦଂ ‘‘ସତ୍ତାହଂ ନିରୋଧଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପଞ୍ଚ କପ୍ପସତାନି ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା’’ତି ୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ନ ହି ତେସଂ…ପେ… ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟା’’ତି। ନନୁ ତେସଂ ଅନ୍ତରା ରୂପସନ୍ତାନୋ ପୱତ୍ତତେୱାତି ଅନୁଯୋଗଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ନ ଚ…ପେ… ଅଞ୍ଞସନ୍ତାନତ୍ତା’’ତି। ଯଦି ଏୱଂ ତେସଂ ଅଞ୍ଞଭିନ୍ନସନ୍ତାନଂ ୱିଯ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୂପକାରେନପି ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଚୋଦନାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ରୂପାରୂପ…ପେ… ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି – ଯଦିପି ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ଏକସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ୱତ୍ତମାନା ୱିସେସତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୂପକାରକଭାୱେନ ୱତ୍ତନ୍ତି, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପନ ୱିସଦିସସଭାୱତାଯ ୱିସୁଂଯେୱ ସନ୍ତାନଭାୱେନ ପୱତ୍ତନତୋ ବ୍ୟୱଧାଯକା ନ ହୋନ୍ତି ସନ୍ତତିୱସେନ ମିଥୁ ଅପରିଯାପନ୍ନତ୍ତା, ଯତୋ ‘‘ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ୱିସଂସଟ୍ଠା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଉପକାରକୋ ଚ ନାମ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଭିନ୍ନସନ୍ତାନାନମ୍ପି ହୋତିଯେୱାତି ନ ତାୱତା ସନ୍ତାନାଭେଦୋତି ଭିନ୍ନୋପି ନେସଂ ବ୍ୟୱଧାଯକତାଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଥା ସମାନଜାତିକାନଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ନିରନ୍ତରତା ସୁଟ୍ଠୁ ଅନନ୍ତରଭାୱେନ ପାକଟା, ନ ତଥା ଅସମାନଜାତିକାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ଜୱନାନନ୍ତରସ୍ସ

ଜୱନସ୍ସ ୱିଯ ଭୱଙ୍ଗାନନ୍ତରସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗସ୍ସ ୱିଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଚେତ୍ଥାତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ବ୍ୟତିରେକୋ। ସୋ ଯେନ ୱିସେସେନେତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ, ତଂ ୱିସେସଂ ଜୋତେତି। ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ପୁରେପଚ୍ଛାଭାୱା, ତଦୁପାଦିକା ୱା ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତେନ ରହିତାନଂ ଖଣତ୍ତଯପରିଯାପନ୍ନାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱଚନଂ ଅଲଭନ୍ତାନ’’ନ୍ତି। ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗୀ ହି ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ, ନୋ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ନୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନ’’ନ୍ତି (ଯମ। ୨।ଚିତ୍ତଯମକ।୮୧)। ସୋତି ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱୋ। ଅପରିଚ୍ଛେଦନ୍ତି କାଲୱସେନ ପରିଚ୍ଛେଦରହିତଂ। ଯତୋତି ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତୱସେନ ପରିଚ୍ଛେଦାଭାୱତୋ। ତେନେୱାତି କାଲୱସେନ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଏୱ ଧମ୍ମାନଂ ଗହଣତୋ।

ଉପତ୍ଥିଯାପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ପାକଟେନାତି ଇଦଂ ତସ୍ସ ନିଦସ୍ସନଭାୱନିଦସ୍ସନଂ। ସିଦ୍ଧଞ୍ହି ନିଦସ୍ସନଂ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ପଚ୍ଚଯନିବ୍ବତ୍ତାନଂ, ଅତ୍ତନୋ ଫଲଭୂତାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସହଜାତଭାୱେନାତି ସହ ଉପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ। ଅତ୍ତନା ସହୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନଞ୍ହି ସହୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଉପକାରକତା ସହଜାତପଚ୍ଚଯତା। ତେନ ଠିତିକ୍ଖଣେପି ନେସଂ ଉପକାରକତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ହି ‘‘ପକାସସ୍ସ ପଦୀପୋ ୱିଯା’’ତି ନିଦସ୍ସନମ୍ପି ସୁଟ୍ଠୁ ଯୁଜ୍ଜତି। ପଦୀପୋ ହି ପକାସସ୍ସ ଠିତିଯାପି ପଚ୍ଚଯୋତି।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞତାୱସେନେୱାତି ଇମିନା ସହଜାତାଦିଭାୱେନ ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରକସ୍ସ ଉପକାରକତାମତ୍ତଂ ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯତା, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଭାୱୱସେନାତି ଲକ୍ଖଣସଙ୍କରାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି, ନ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯେହି ୱିନା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯସ୍ସ ପୱତ୍ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ନ ସହଜାତତାଦିୱସେନା’’ତି। ଯଦିପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯେହି ୱିନା ନ ହୋତି, ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯା ପନ ତେନ ୱିନାପି ହୋନ୍ତୀତି ସହଜାତତାଦିୱିଧୁରେନେୱ ପକାରେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯସ୍ସ ପୱତ୍ତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସହଜାତାଦି…ପେ… ନ ହୋତୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ‘‘ନ ଚ ପୁରେଜାତ…ପେ… ହୋନ୍ତୀ’’ତି ଆହ। ସହଜାତତାଦୀତି ଚ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ନିସ୍ସଯଅତ୍ଥିଅୱିଗତାଦୀନଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ପଥୱୀଧାତୁଯଂ ପତିଟ୍ଠାଯ ଏୱ ସେସଧାତୁଯୋ ଉପାଦାରୂପାନି ୱିଯ ଯଥାସକକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଧିଟ୍ଠାନାକାରେନ ପଥୱୀଧାତୁ ସେସଧାତୂନ’’ନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଅଧିଟ୍ଠାନାକାରେନାତି ଆଧାରାକାରେନ। ଆଧାରାକାରୋ ଚେତ୍ଥ ନେସଂ ସାତିସଯଂ ତଦଧୀନୱୁତ୍ତିତାଯ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଯତୋ ଭୂତାନି ଅନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବଟ୍ଠାନାନି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଚକ୍ଖାଦୀନମ୍ପି ଅଧିଟ୍ଠାନାକାରେନ ଉପକାରକତା ସୁଟ୍ଠୁ ଯୁଜ୍ଜତି। ନ ହି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ତଦଧୀନୱୁତ୍ତିଯା ୱିସେସଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞୋ ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଦେସକାନଂ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନାକାରୋ ସମ୍ଭୱତି। ଯଦିପି ଯଂ ଯଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ଯେ ଯେ ଧମ୍ମା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତେସଂ ସବ୍ବେସଂ ତଦଧୀନୱୁତ୍ତିଭାୱୋ, ଯେନ ପନ ପଚ୍ଚଯଭାୱୱିସେସେନ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ପଟୁମନ୍ଦଭାୱେସୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦଯୋ ତଦନୁୱିଧାନାକାରେନେୱ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ସ୍ୱାଯମିଦଂ ତେସଂ ତଦଧୀନୱୁତ୍ତିଯା ସିଦ୍ଧୋ ୱିସେସୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଞ୍ହି ପଚ୍ଚଯଭାୱସାମଞ୍ଞେ ସତିପି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯତୋ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱିସେସୋ ସିଦ୍ଧୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସ୍ୱାଯଂ ଧାତୁୱିଭଙ୍ଗେ ୱିଭାୱିତୋଯେୱ। ଖନ୍ଧାଦଯୋ ତଂତଂନିସ୍ସଯାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀନନ୍ତି ‘‘ଉପକାରକା’’ତି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ।

ଯଂକିଞ୍ଚି କାରଣଂ ନିସ୍ସଯୋତି ୱଦତି, ନ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣୂପପନ୍ନମେୱ। ଏତେନ ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠୋ ଇଧ ନିସ୍ସଯଟ୍ଠୋତି ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥାତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନିଦ୍ଧାରେତୀ’’ତି।

ସୁଟ୍ଠୁକତତଂ ଦୀପେତି, କସ୍ସ? ‘‘ଅତ୍ତନୋ’’ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ପକତସଦ୍ଦେନ ୱିସେସିଯମାନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ। କେନ କତନ୍ତି? ଅତ୍ତନୋ କାରଣେହୀତି ସିଦ୍ଧୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ତଥାତି ଫଲସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନସମତ୍ଥଭାୱେନ। ଅଥ ୱା ତଥାତି ନିପ୍ଫାଦନୱସେନ ଉପସେୱନୱସେନ ଚ। ତତ୍ଥ ନିପ୍ଫାଦନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯସମୋଧାନେନ ଫଲସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତନଂ, ତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ଅନାମସିତ୍ୱା ଉପସେୱନମେୱ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ଉପସେୱିତୋ ୱା’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ଅଲ୍ଲୀଯାପନଂ ପରିଭୋଗୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନାହ ‘‘ଉପଭୋଗୂପସେୱନ’’ନ୍ତି। ୱିଜାନନାଦିୱସେନାତି ୱିଜାନନସଞ୍ଜାନନାନୁଭୱନାଦିୱସେନ। ତେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତୌପସେୱିତସ୍ସ ପକତଭାୱେନ। ଅନାଗତାନମ୍ପି…ପେ… ୱୁତ୍ତା ହୋତି, ପଗେୱ ଅତୀତାନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଞ୍ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସପି ହି ‘‘ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଉତୁ ଭୋଜନଂ ସେନାସନଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ଝାନଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୀ’’ତିଆଦିୱଚନତୋ (ପଟ୍ଠା। ୨।୧୮।୮) ପକତୂପନିସ୍ସଯଭାୱେ ଲବ୍ଭତୀତି।

ଯଥା ଯେ ଧମ୍ମା ଯେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେ ତେସଂ ଏକଂସେନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯାପି ହୋନ୍ତି, ତଥା ଯେ ଧମ୍ମା ଯେସଂ

ଧମ୍ମାନଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେ ତେସଂ ନିସ୍ସଯାରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯାପି ହୋନ୍ତୀତି ଉଭଯେସୁ ଉଭଯେସଂ ପଚ୍ଚଯାକାରାନଂ ଲକ୍ଖଣତୋ ସଙ୍କରାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାକାରାଦୀହି ୱିସିଟ୍ଠା, ନିସ୍ସଯାରମ୍ମଣାକାରାଦୀହି ୱିସିଟ୍ଠା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ହି ପଚ୍ଛାଜାତପୁରେଜାତାକାରା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସିଟ୍ଠା, ଏୱଂ ପଚ୍ଛାଜାତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାକାରାଦଯୋ ପୁରେଜାତନିସ୍ସଯାକାରାଦଯୋ ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିଭତ୍ତସଭାୱା ଏୱାତି।

ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରୱସେନ ପୱତ୍ତମାନେହୀତି ଇମିନା ଚେତନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନମ୍ପି ତଦନୁଗୁଣଂ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ପୱତ୍ତିମାହ। ତେନେୱାତି ଚେତନାହାରୱସେନ ଉପକାରକତ୍ତା ଏୱ।

ପଯୋଗେନ କରଣୀଯସ୍ସାତି ଏତେନ ଭିନ୍ନଜାତି ଯଂ ତାଦିସଂ ପଯୋଗେନ କାତୁଂ ନ ସକ୍କା, ତଂ ନିୱତ୍ତେତି। ଅନେକୱାରଂ ପୱତ୍ତିଯା ଆସେୱନଟ୍ଠସ୍ସ ପାକଟଭାୱୋତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁନପ୍ପୁନଂ କରଣ’’ନ୍ତି। ଏକସ୍ସ ପନ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ଏକୱାରମେୱ ପୱତ୍ତି। ଅତ୍ତସଦିସସ୍ସାତି ଅରୂପଧମ୍ମସାରମ୍ମଣତାସୁକ୍କକଣ୍ହାଦିଭାୱେହି ଅତ୍ତନା ସଦିସସ୍ସ। ଇଦଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱିସେସନଂ, ‘‘ଅତ୍ତସଦିସସଭାୱତାପାଦନ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ପନ ପଚ୍ଚଯଭାୱୱିସେସନଂ, ତଞ୍ଚ ଭିନ୍ନଜାତିଯତାଦିମେୱ ୱିସଦିସସଭାୱତଂ ନିୱତ୍ତେତି, ନ ଭୂମନ୍ତରତାଦିଂ। ନ ହି ପରିତ୍ତା ଧମ୍ମା ମହଗ୍ଗତଅପ୍ପମାଣାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଆସେୱନପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି। ୱାସନଂ ୱାସଂ ଗାହାପନଂ, ଇଧ ପନ ୱାସନଂ ୱିଯ ୱାସନଂ, ଭାୱନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଗନ୍ଥାଦୀସୂତି ଗନ୍ଥସିପ୍ପାଦୀସୁ। ୱିସଯେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମଂ, ନ ନିଦ୍ଧାରଣେ। ତେନ ଗନ୍ଥସିପ୍ପାଦିୱିସଯା ପୁରିମସିଦ୍ଧା ଅଜ୍ଝଯନାଦିକିରିଯା ‘‘ଗନ୍ଥାଦୀସୁ ପୁରିମା ପୁରିମା’’ତି ୱୁତ୍ତା, ସା ପନ ଆସେୱନାକାରା ଇଧ ଉଦାହରଣଭାୱେନ ଅଧିପ୍ପେତାତି ଆହ ‘‘ପୁରିମା ପୁରିମା ଆସେୱନା ୱିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି। ନିଦ୍ଧାରଣେ ଏୱ ୱା ଏତଂ ଭୁମ୍ମଂ। ଗନ୍ଥାଦିୱିସଯା ହି ଆସେୱନା ଗନ୍ଥାଦୀତି ୱୁତ୍ତା ଯଥା ରୂପୱିସଯଜ୍ଝାନଂ ରୂପନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୨।୨୪୮; ୩।୩୧୨; ପଟି। ମ। ୧।୨୦୯; ଧ। ସ। ୨୪୮)।

ଅତ୍ତନୋ ୱିଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନମ୍ପି କିଚ୍ଚସାଧିକା ଚେତନା ଚିତ୍ତସ୍ସ ବ୍ୟାପାରଭାୱେନ ଲକ୍ଖୀଯତୀତି ଆହ ‘‘ଚିତ୍ତପଯୋଗୋ ଚେତନା’’ତି। ତାଯାତି ତାଯ ଚେତନାଯ। ଉପ୍ପନ୍ନକିରିଯତାୱିସିଟ୍ଠେତି ଚିତ୍ତପଯୋଗସଙ୍ଖାତାଯ ଚେତନାକିରିଯାଯ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ୱିସିଟ୍ଠେ ୱିସେସଂ ଆପନ୍ନେ। ଯସ୍ମିଞ୍ହି ସନ୍ତାନେ କୁସଲାକୁସଲଚେତନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତତ୍ଥ ଯଥାବଲଂ ତାଦିସଂ ୱିସେସାଧାନଂ କତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି, ଯତୋ ତତ୍ଥେୱ ଅୱସେସପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ ତସ୍ସା ଫଲଭୂତାନି ୱିପାକକଟତ୍ତାରୂପାନି ନିବ୍ବତ୍ତିସ୍ସନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ସେସପଚ୍ଚଯ…ପେ… ନ ଅଞ୍ଞଥା’’ତି। ତେସନ୍ତି ୱିପାକକଟତ୍ତାରୂପାନଂ। ତେନାତି ଚିତ୍ତକିରିଯଭାୱେନ। କିଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅସହଜାତାନମ୍ପି ଭାୱୀନଂ ଉପକାରିକା ଚେତନା ସହଜାତାନଂ ଉପକାରିକାତି ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାୱେନାତି ଉସ୍ସାହନଂ ଉସ୍ସାହୋ, ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଉସ୍ସାହୋତି ନିରୁସ୍ସାହୋ, ସୋ ଏୱ ସନ୍ତଭାୱୋତି ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାୱୋ, ତେନ। ଉସ୍ସାହୋତି ଚ କିରିଯମଯଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିଆକାରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଯୋ ବ୍ୟାପାରୋତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ୱୀରିଯୁସ୍ସାହୋ। ସ୍ୱାଯଂ ଯଥା ଅସମୁଗ୍ଘାତିତାନୁସଯାନଂ କିରିଯମଯଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ସାତିସଯୋ ଲବ୍ଭତି, ନ ତଥା ନିରନୁସଯାନଂ। ତତୋ ଏୱ ତେ ସନ୍ତସଭାୱା ୱିପାକୁପ୍ପାଦନବ୍ୟାପାରରହିତାୱ ହୋନ୍ତି, କିରିଯମଯଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦତାଯ ପନ ସୌସ୍ସାହା ଏୱାତି ତତୋପି ୱିସେସନତ୍ଥଂ ‘‘ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାୱେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତେନାତି ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାୱଗ୍ଗହଣେନ। ସାରମ୍ମଣାଦିଭାୱେନାତି ସାରମ୍ମଣଅରୂପଧମ୍ମଚିତ୍ତଚେତସିକଫସ୍ସାଦିଭାୱେନ। ୱିସଦିସୱିପାକଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି ଯଥାୱୁତ୍ତୌସ୍ସାହମତ୍ତରହିତସନ୍ତଭାୱସ୍ସ ୱିପକ୍କଭାୱମାପନ୍ନେସୁ ଅରୂପଧମ୍ମେସୁ ଏୱ ଲବ୍ଭନତୋ। ସୋତି ୱିପାକଭାୱୋ। ୱିପାକାନଂ ପଯୋଗେନ ଅସାଧେତବ୍ବତାଯାତି ‘‘ଛନ୍ଦୱତୋ କିଂ ନାମ ନ ସିଜ୍ଝତୀ’’ତିଆଦିନା ଚିତ୍ତାଭିସଙ୍ଖାରପଯୋଗେନ ଯଥା କୁସଲାକୁସଲା ନିପ୍ଫାଦୀଯନ୍ତି, ଏୱଂ ୱିପାକାନଂ ପଯୋଗେନ ଅନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବତ୍ତା। ପଯୋଗେନାତି କମ୍ମଫଲୁପ୍ପତ୍ତିମୂଲହେତୁଭୂତେନ ପୁରିମପଯୋଗେନ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଂ ଆଗମ୍ମ ୱିପଚ୍ଚନ୍ତୀ’’ତିଆଦି। ଅଞ୍ଞଥାତି ପଯୋଗେନ ୱିନା। ସେସପଚ୍ଚଯେସୂତି କମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକୁପ୍ପାଦନେ ସହକାରୀକାରଣେସୁ। କମ୍ମସ୍ସ କଟତ୍ତାଯେୱ ପଯୋଗେ ସତି ଅସତିପୀତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଅୱଧାରଣେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ୱିପାକାନଂ ନିରୁସ୍ସାହତଂ ପାକଟଂ କରୋତି। ନ କିଲେସୱୂପସମସନ୍ତଭାୱୋ ଯଥା ତଂ ସନ୍ତାନେସୁ ଝାନସମାପତ୍ତୀସୂତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଯଞ୍ଚ ୱିପାକାନଂ ସନ୍ତଭାୱୋ ନାନୁମାନିକୋ, ଅଥ ଖୋ ପଚ୍ଚକ୍ଖସିଦ୍ଧୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସନ୍ତଭାୱତୋଯେୱା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅଭିନିପାତଗ୍ଗହଣେନ କିଚ୍ଚତୋ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନି ଦସ୍ସେତି। ତେନେୱାହ ‘‘ପଞ୍ଚହି ୱିଞ୍ଞାଣେହି ନ କିଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ପଟିଜାନାତି ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅଭିନିପାତମତ୍ତା’’ତି। ତପ୍ପଚ୍ଚଯୱତନ୍ତି ୱିପାକପଚ୍ଚଯୱନ୍ତାନଂ, ୱିପାକପଚ୍ଚଯେନ ଉପକତ୍ତବ୍ବାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱିପାକାନଂ ରୂପଧମ୍ମାନଂ। ୱିପାକାନୁକୂଲଂ ପୱତ୍ତିନ୍ତି ସନ୍ତସଭାୱଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱମାହ।

ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯେହି ନିବ୍ବତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅନୁବଲପ୍ପଦାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଂ, ତଯିଦଂ ଆହାରେସୁ ନ ନିଯତଂ ତତୋ ଅଞ୍ଞଥାପି ପୱତ୍ତନତୋ। ତଥା ସତି ତଦେୱ ତତ୍ଥ କସ୍ମା ଗହିତନ୍ତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ସତିପି…ପେ… ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେନା’’ତି। ତେନ ପଧାନାପ୍ପଧାନେସୁ ପଧାନେନ ନିଦ୍ଦେସୋ ଞାଯଗତୋତି ଦସ୍ସେତି। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ‘‘ରୂପାରୂପାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେନା’’ତି ଅୱିସେସତୋ ୱୁତ୍ତଂ, ସାମଞ୍ଞଜୋତନା ପନ

ୱିସେସେ ଅୱତିଟ୍ଠତୀତି ଯଥାରହଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବୋ। ସ୍ୱାଯଂ ତେସଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଭୱସ୍ସ ପଧାନଭାୱୱିଭାୱନେନେୱ ଆୱି ଭୱତୀତି ତମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଞ୍ଚୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଫସ୍ସମନୋସଞ୍ଚେତନାୱିଞ୍ଞାଣାନି ଅତ୍ତନା ସହଜାତଧମ୍ମାନଂ ସହୁପ୍ପାଦନଭାୱେନ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ସତିପି ଜନକତ୍ତେ ଅରୂପୀନଂ ଆହାରାନ’’ନ୍ତି। ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଂ ହୋତି ଉପ୍ପାଦତୋ ପରମ୍ପି ନେସଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ। ଅସତିପି ଜନକତ୍ତେ ଉପତ୍ଥମ୍ଭିଯମାନସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଅଞ୍ଞେହି ଯଥାସକଂ ପଚ୍ଚଯେହି ଜନିତତ୍ତା। ତେନାହ ‘‘ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନିକରୂପୁପତ୍ଥମ୍ଭକରୂପାହାରସ୍ସା’’ତି। ଯଦଗ୍ଗେନ ରୂପାରୂପାହାରା ଅତ୍ତନୋ ଫଲସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତଦଗ୍ଗେନ ଠିତିଯାପି ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତିଯେୱାତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଂ ଜନକତ୍ତଂ ନ ବ୍ଯଭିଚରତି, ତସ୍ମା ଅନୁପତ୍ଥମ୍ଭକସ୍ସ ଆହାରସ୍ସ କୁତୋ ଜନକତା। ତେନାହ ‘‘ଅସତି ପନ…ପେ… ନତ୍ଥୀତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଂ ପଧାନ’’ନ୍ତି। ଯସ୍ମା ଜନକୋ ଅଜନକୋପି ହୁତ୍ୱା ଆହାରୋ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକୋ ହୋତି, ଅନୁପତ୍ଥମ୍ଭକୋ ପନ ହୁତ୍ୱା ଜନକୋ ନ ହୋତିଯେୱ, ତସ୍ମାସ୍ସ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଂ ପଧାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇଦାନି ଜନକତ୍ତମ୍ପି ଆହାରାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନୱସେନେୱ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଜନଯମାନୋପି ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଅୱିଚ୍ଛେଦୱସେନାତି ସନ୍ତତିଯା ଘଟ୍ଟନୱସେନ।

ଯଦି ଅଧିପତିଯଟ୍ଠୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯତା, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯସ୍ସ କିଂ ନାନାକରଣନ୍ତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ତଂ ତେସଂ ନାନାକରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ ୱିଯା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତିନିୱାରକେତି ଅତ୍ତନୋ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯପୱତ୍ତିଯା ନିୱାରକେ ଅଞ୍ଞେ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଧମ୍ମେ। ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ପୱତ୍ତନେନାତି ପୁରିମାଭିସଙ୍ଖାରସିଦ୍ଧେନ ଧୋରେଯ୍ଯଭାୱେନ ଅଭିଭୁଯ୍ଯ ପୱତ୍ତିଯା। ଗରୁଭାୱୋତି ଜେଟ୍ଠକଭାୱୋ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯେନ ଜେଟ୍ଠକଭାୱେନ ଛନ୍ଦାଦଯୋ ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିୱିବନ୍ଧକେ ତୁଲ୍ଯଯୋଗୀଧମ୍ମେ ତଦଞ୍ଞଧମ୍ମେ ୱିଯ ଅଭିଭୁଯ୍ଯ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ନ ସୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯତାଯ ଅଧିପତିଯଟ୍ଠୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋତି। ଅଥ କୋ ଚରହୀତି ଆହ ‘‘ଅଥ ଖୋ’’ତିଆଦି। ଦସ୍ସନାଦିକିଚ୍ଚେସୁ ନିମିତ୍ତଭୂତେସୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀହି ଚକ୍ଖାଦୀହି ପଚ୍ଚଯେହି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅନୁୱତ୍ତନୀଯତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଜୀୱନେ ଅନୁପାଲନେ ଜୀୱନ୍ତେହି ସହଜାତଧମ୍ମେହି ଜୀୱିତସ୍ସ, ସୁଖିତାଦୀହି ସୁଖିତଦୁକ୍ଖିତସୋମନସ୍ସିତଦୋମନସ୍ସିତୁପେକ୍ଖିତେହି ସହଜାତଧମ୍ମେହି ସୁଖାଦୀନଂ ଅନୁୱତ୍ତନୀଯତାତି ଯୋଜନା। ତଂତଂକିଚ୍ଚେସୂତି ୱୁତ୍ତମେୱ ଦସ୍ସନାଦିକିଚ୍ଚଂ ପଚ୍ଚାମସତି। ଚକ୍ଖାଦଯୋ ପଚ୍ଚଯା ଏତେସନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦିପଚ୍ଚଯା, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦଯୋ। ତେହି ଚକ୍ଖାଦିପଚ୍ଚଯେହି। ଚକ୍ଖାଦୀନନ୍ତି ଚକ୍ଖାଦିଜୀୱିତସୁଖାଦିସଦ୍ଧାଦୀନଂ।

ତେସୁ କିଚ୍ଚେସୂତି ଦସ୍ସନାଦିକିଚ୍ଚେସୁ। ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଇସ୍ସରିଯଂ ଅଧିପତିଯଟ୍ଠୋ, ସା ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତପ୍ପଚ୍ଚଯାନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ତଦନୁୱତ୍ତନେନ ତେସଂ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅନୁୱତ୍ତନେନ। ତତ୍ଥ ଦସ୍ସନାଦିକିଚ୍ଚେ। ପୱତ୍ତୀତି ଚ ଇଦଂ ତସ୍ସ ଅଧିପତିଯଟ୍ଠସ୍ସ ପାକଟକରଣଂ। ଅନୁୱତ୍ତକେନ ହି ଅନୁୱତ୍ତନୀଯୋ ଅଧିପତିଯଟ୍ଠୋ ପାକଟୋ ହୋତି। ଯଥା ଚକ୍ଖାଦୀନଂ କିଚ୍ଚୱସେନ ଅଧିପତିଯଟ୍ଠୋ, ନ ଏୱଂ ଭାୱଦ୍ୱଯସ୍ସ। ତସ୍ସ ପନ ତାଦିସେନ କାରଣତାମତ୍ତେନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ପଚ୍ଚଯେହୀତି କମ୍ମାଦିପଚ୍ଚଯେହି। ତତୋତି ଇତ୍ଥାଦିଗ୍ଗହଣପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ। ତଂସହିତସନ୍ତାନେତି ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିସହିତସନ୍ତାନେ। ‘‘ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାନିପି ଚକ୍ଖାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାନୀ’’ତି ଇଦଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ପଚ୍ଛାଜାତାଦୀହି ପନ ତାନି ରୂପଧମ୍ମାନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତିଯେୱ।

ଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନଭୂତାନନ୍ତି ଅନିଚ୍ଚତାଦିଲକ୍ଖଣସ୍ସ ପଥୱୀକସିଣାଦିଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଚ ଉପନିଜ୍ଝାନୱସେନ ପୱତ୍ତାନଂ। ୱିତକ୍କାଦୀନନ୍ତି ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିୱେଦନାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାନଂ। ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ନିଜ୍ଝାନନ୍ତି ଉପନିକଟ୍ଠ ନିଜ୍ଝାନଞ୍ଝାନାରମ୍ମଣସ୍ସ ଝାନଚକ୍ଖୁନା ବ୍ଯତ୍ତତରଂ ଓଲୋକନଂ ଅତ୍ଥତୋ ଚିନ୍ତନମେୱ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପେକ୍ଖନଂ ଚିନ୍ତନଞ୍ଚା’’ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ୱିତକ୍କନାଦିୱସେନା’’ତି। ୱିତକ୍କାଦୀନଂଯେୱ ସାଧାରଣୋ, ଯେନ ତେଯେୱ ‘‘ଝାନଙ୍ଗାନୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ସୁଖଦୁକ୍ଖୱେଦନାଦ୍ୱଯନ୍ତି ସାମଞ୍ଞୱଚନମ୍ପି ଉପନିଜ୍ଝାଯନଟ୍ଠସ୍ସ ଅଧିକତତ୍ତା ଅନୁପନିଜ୍ଝାନସଭାୱମେୱ ତଂ ବୋଧେତୀତି ଆହ ‘‘ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦ୍ୱଯ’’ନ୍ତି। ତଞ୍ହି ଇଧାଧିପ୍ପେତବ୍ବଂ, ନ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି। ଅଝାନଙ୍ଗା ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସହଗତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା ୱିତକ୍କପଚ୍ଛିମକତ୍ତା ଝାନଙ୍ଗାନଂ। ଯଦି ଏୱନ୍ତି ଝାନଙ୍ଗୱଚନେନେୱ ଅଝାନଙ୍ଗାନଂ ନିୱତ୍ତନଂ କତଂ, ଏୱଂ ସନ୍ତେ। ଏକନ୍ତେନ ନ ଉପେକ୍ଖାଯ ୱିଯ ଅନେକନ୍ତେନ। ଅନେକନ୍ତିକଞ୍ହି ଉପେକ୍ଖାଯ ଅଝାନଙ୍ଗତ୍ତଂ। ଯଦି ଏକନ୍ତେନ ଅଝାନଙ୍ଗଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଅଥ କଥଂ ପସଙ୍ଗୋତି ଆହ ‘‘ଝାନଙ୍ଗଟ୍ଠାନେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା’’ତି। ଅଥ ୱା ଯଦି ଏକନ୍ତେନ ଅଝାନଙ୍ଗଂତଂ ୱେଦନାଦ୍ୱଯଂ, କଥଂ ଝାନଙ୍ଗୱୋହାରୋତି ଆହ ‘‘ଝାନଙ୍ଗଟ୍ଠାନେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା’’ତି। ସତିପି…ପେ… ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଠପେତ୍ୱା ସୁଖଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦ୍ୱଯ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯୋଜନା । ଯଦି ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତୱେଦନାଦ୍ୱଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ତାଦିସା ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା କସ୍ମା ନ ଠପିତାତି ଆହ ‘‘ଉପେକ୍ଖା…ପେ… ଅତ୍ଥୀ’’ତି, ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସହଗତାନଂ ଝାନପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ପନ ନତ୍ଥି, ନ ଇତରେସନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଗହଣଂ କତଂ ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାନନ୍ତି ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜନା।

ଯତୋ ତତୋ ୱାତି ଦୁଗ୍ଗତିତୋ ୱା ସୁଗତିତୋ ୱା ସଂକିଲେସତୋ ୱା ୱୋଦାନତୋ ୱା ନିଯ୍ଯାନଟ୍ଠୋ, ସ୍ୱାଯଂ ଯଥାକ୍କମଂ ସମ୍ମା ମିଚ୍ଛା ୱା ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ସମ୍ମା ୱା ମିଚ୍ଛା ୱାତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଏୱ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଏୱମୱଧାରଣଂ ଗହେତବ୍ବଂ, ନ

ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି ଏୱାତି। ତସ୍ମା ପୁରିମସ୍ମିଞ୍ହି ଅୱଧାରଣେ ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଅଲାଭୋ ନିଯତୋତି ସୋ ପଟିଯୋଗୀସୁ ନିୱତ୍ତିତୋ ହୋତି। ତେନାହ "ସହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଅଲାଭାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତ"ନ୍ତି। ଦୁତିଯେ ପନ ଅହେତୁକଚିତ୍ତାନି ଅଲାଭେ ନିଯତାନୀତି ତେସୁ ଅନୱସେସତୋ ଅଲାଭେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ତଥା ସତି ଯୋ କେସୁଚି ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଝାନପଚ୍ଚଯୋ ଲବ୍ଭତି, ସୋପି ନିୱାରିତୋ ସିଯା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ "ନ ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୂ"ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଲାଭାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଲାଭାଭାୱସ୍ସେୱ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଏକଚ୍ଚାଲାଭୋ ଅପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ ହୋତି। ତେନେୱାହ "କତ୍ଥଚି କସ୍ସଚି ଲାଭୋ ନ ନିୱାରିତୋ"ତି। ଏୱଂ ଅତ୍ଥେ ଗଯ୍ହମାନେତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ପଠମପଦାୱଧାରଣୱସେନ ଅତ୍ଥେ ୱିଞ୍ଞାଯମାନେ। ଏତ୍ତକମେୱ ୱିଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟାତି ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ କେସୁଚି ଚିତ୍ତେସୁ ଝାନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେସୁ କସ୍ସଚି ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଲାଭୋ ନ ନିୱାରିତୋତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱିଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟ ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। କିଂ ପନେତ୍ଥ ଉପରି କାତବ୍ବନ୍ତି ଆହ "ନ ସୱିତକ୍କ...ପେ... କତ"ନ୍ତି। ଯଦିପି ନ କତଂ, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ତଂ କତମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ୱା ଲାଭାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥେତିଆଦି ପଚ୍ଛିମପଦାୱଧାରଣୱସେନ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନଂ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି ଏୱାତି ଏୱଂ ନିଯମେ କରିଯମାନେ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି, ତସ୍ମା। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ପାଠନ୍ତରେନପି ସଂସନ୍ଦତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ "ଯେନ ଅଲାଭେନା"ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ଅଲାଭନ୍ତି ତଂ ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଯଂ ପକାସିତଂ ଅଲାଭଂ। ଏସାତି ଏସ ଇଧ ପଟ୍ଠାନୱଣ୍ଣନାଯଂ "ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ"ତି ଅଲାଭୋ ୱୁତ୍ତୋ। କୀଦିସୋ ପନ ଅଲାଭୋତି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ଯଥା ହୀ"ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସହେତୁକେସୂତି ସହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ। ସଙ୍କଡ୍ଢିତ୍ୱାତି ଅୱିସଟେ କତ୍ୱା। ଏକତ୍ତଗତଭାୱକରଣନ୍ତି ଏକଭାୱାପାଦନଂ। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ପକରଣେ ଝାନପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋୱ ଯଥାଲାଭପଚ୍ଚଯାକାରୱିଭାୱନେ ଦେସନାଯ ତପ୍ପରଭାୱତୋ।

ସମନ୍ତି ଅୱିସମଂ, ସମ୍ମା, ସହ ୱା। ପକାରେହୀତି ଏକୱତ୍ଥୁକତାଦିପ୍ପକାରେହି। ଯୁତ୍ତତାଯାତି ସଂସଟ୍ଠତାଯ। ସା ପନ ସଂସଟ୍ଠତା ଯସ୍ମା ସଭାୱତୋ ଅନେକେସମ୍ପି ସତଂ ଏକତ୍ତଗମନଂ ୱିଯ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ "ଏକୀଭାୱୋପଗମନେନ ୱିଯ ଉପକାରକତା"ତି। ଏୱଂ ଉପକାରକତା ଚ ତେସଂ ବହୂନଂ ସହଚ୍ଚ ଏକତ୍ତକାରିତାଯ ନିଦସ୍ସେତବ୍ବା।

ଯୁତ୍ତାନମ୍ପି ସତନ୍ତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ସଂସଟ୍ଠତାଯ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧତାଯ ଯୁତ୍ତାନମ୍ପି ସମାନାନଂ। ଅଯଞ୍ଚ ଯୁତ୍ତତା ନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତାଯ ୱିଯ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମେସୁ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେସୁ ଚ ୱେଦିତବ୍ବା, କେୱଲଂ ତତ୍ଥ ଅରୂପସଭାୱତ୍ତା ଉଭଯଂ ସମଧୁରଂ, ଇଧ ରୂପାରୂପସଭାୱତ୍ତା ୱିଧୁରନ୍ତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେନାତି ୱିସଂସଟ୍ଠଭାୱେନ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ "ନାନତ୍ତୂପଗମେନା"ତି। ଇଦଞ୍ଚେତ୍ଥ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତାଯ ୱିସେସନଂ ଯା ନାନତ୍ତୂପଗମନସଙ୍ଖାତା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତା, ନ ସା "ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ଅଭାୱମତ୍ତନ୍ତି, ଅଯଞ୍ଚ ଉପକାରକତା ୱିନା ସଂସଗ୍ଗେନ ସହାୱଟ୍ଠାଯିତାଯ କିଚ୍ଚକାରିତାଦୀହି ନିଦସ୍ସେତବ୍ବା। ନ ହୀତିଆଦି "ଯୁତ୍ତାନ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସମତ୍ଥନଂ "ତାଦିସେ ଯୋଗେ ସତିଯେୱ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା"ତି। ତେନାହ "ନ ହୀ"ତିଆଦି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଥା "ୱତ୍ଥୁ ଖନ୍ଧାନଂ, ସହଜାତା କୁସଲା ଖନ୍ଧା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ରୂପାନଂ, ପଚ୍ଛାଜାତା କୁସଲା ଖନ୍ଧା ପୁରେଜାତସ୍ସ ଇମସ୍ସ କାଯସ୍ସ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ"ତିଆଦିୱଚନତୋ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୩୪) ୱତ୍ଥୁସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତୱସେନ ଯୁତ୍ତାନଂ ଅତ୍ଥି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା, ନ ଏୱଂ ଅଯୁତ୍ତାନଂ ୱତ୍ଥୁସହଜାତ...ପେ... ଅତ୍ଥୀତି। ଯଦି ଏୱଂ ରୂପାନଂ ରୂପେହି କସ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ "ରୂପାନଂ ପନା"ତିଆଦି। ୱିପ୍ପଯୋଗୋଯେୱ ନତ୍ଥି ସମ୍ପଯୋଗାସଙ୍କାଯ ଅଭାୱତୋ। ସମ୍ପଯୁଜ୍ଜମାନାନଞ୍ହି ଅରୂପାନଂ ରୂପେହି, ରୂପାନଞ୍ଚ ତେହି ସିଯା ସମ୍ପଯୋଗାସଙ୍କା, ସମ୍ପଯୋଗଲକ୍ଖଣଂ ପନ ନତ୍ଥୀତି ତେସଂ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତେନାହ "ଚତୂହି ସମ୍ପଯୋଗୋ ଚତୂହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ"ତି।

ଅତ୍ଥିମେ ପାପକମ୍ମଂ କତନ୍ତି କତଭାୱୱିସିଟ୍ଠା ଅତ୍ଥିତା ୱୁଚ୍ଚମାନା କିରିଯାଯ ସିଦ୍ଧଭାୱମେୱ ଦୀପେତି, ନ ସିଜ୍ଝମାନତନ୍ତି ଆହ "ନିବ୍ବତ୍ତତାଲକ୍ଖଣଂ ଅତ୍ଥିଭାୱ"ନ୍ତି। ଅତ୍ଥତୋ ପନ କମ୍ମସ୍ସ ଅନିବ୍ବତ୍ତଫଲତାଯ ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥିତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅତ୍ଥି ପୁଗ୍ଗଲୋତି ପନେତ୍ଥ ତସ୍ସା ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଗହେତବ୍ବତା, ତଦୁପାଦାନସ୍ସ ୱା ପବନ୍ଧାୱିଚ୍ଛେଦୋ ଲବ୍ଭତେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ "ଉପଲବ୍ଭମାନତାଲକ୍ଖଣଂ ଅତ୍ଥିଭାୱ"ନ୍ତି। ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ଯଦିପି ଉପ୍ପାଦତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଭଙ୍ଗା ଲବ୍ଭମାନତା ଅତ୍ଥିଭାୱୋ, ତଥାପି ତସ୍ସ ଯଥା ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣତୋ ଠିତିକ୍ଖଣେ ସାତିସଯୋ ବ୍ୟାପାରୋ, ଏୱଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେପୀତି ୱୁତ୍ତଂ "ସତିପି ଜନକତ୍ତେ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପ୍ପଧାନା ଅତ୍ଥିଭାୱେନ ଉପକାରକତା"ତି। ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣସହଜାତାଦୀନନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାଦୀନି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅତ୍ଥିଭାୱେନେୱ ନ ନିସ୍ସଯାଦିଭାୱେନାତି "ସାଧାରଣ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ଉପକାରକତ୍ତଂ ୱିଭାୱେତି।

ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ସହଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଇଦଂ ନ ଏକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯାପନ୍ନେ ସନ୍ଧାଯ, ଅଥ ଖୋ ନାନାଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯାପନ୍ନେତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ଏକସ୍ମିଂ ଫସ୍ସାଦିସମୁଦାଯେ ସତି ଦୁତିଯୋ ନ ହୋତୀ"ତି ଆହ। ସ୍ୱାଯମତ୍ଥୋ "ସହଭାୱୋ ନତ୍ଥୀ"ତି ସହଭାୱପଟିକ୍ଖେପେନେୱ ୱିଞ୍ଞାଯତି।

ଏତ୍ତାୱତା ପନ ଅନୱବୁଚ୍ଛନ୍ନାନଂ ୱସେନ ୱିୱରିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ। ତେନାତି ଅନେକେସଂ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ସହଭାୱାଭାୱେନ। ଯଦି ନତ୍ଥିତାମତ୍ତେନ ଉପକାରକତା ନତ୍ଥିପଚ୍ଚଯତା, ଅନାନନ୍ତରାତୀତୱସେନପି ସିଯାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ସତିପୀ''ତିଆଦି। ତାନୀତି ପୁରିମତରଚିତ୍ତାନି। ଦଦମାନଂ ୱିଯାତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଓକାସଂ ଦେତିଯେୱ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ପୱତ୍ତିଓକାସଦାନେନ ଉପକାରକତା''ତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଏୱମଜ୍ଝାସଯା ୱିଯ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା ଅଭାୱଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱିଯ-ସଦ୍ଦଗ୍ଗହଣଂ।

ନତ୍ଥିତାୱିଗମାନଂ ସତିପି ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁପଲଦ୍ଧିତାସାମଞ୍ଞେ ନତ୍ଥିୱିଗତପଚ୍ଚଯେସୁ ଲବ୍ଭମାନଂ ୱିସେସମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ''ଏତ୍ଥ ଚା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଭାୱମତ୍ତେନାତି ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱମତ୍ତେନ। ତେନେତ୍ଥ ନିରୋଧାନନ୍ତରଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ଉପକାରକତ୍ତଂ ଆହ, ଯଥା ତଂ ''ଓକାସଦାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଭାୱୱିଗମେନାତି ଏତେନ ନିରୋଧତୋ ପରମ୍ପି ଯତୋ ''ୱିଗତତା ନିରୋଧପ୍ପତ୍ତତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମେ ଯାସଂ ନତ୍ଥିତାୱିଗତତାନଂ ୱସେନ ନତ୍ଥିୱିଗତପଚ୍ଚଯା ୱୁତ୍ତା, ତାସଂ ୱିସେସେ ଦସ୍ସିତେ ନତ୍ଥିୱିଗତପଚ୍ଚଯାନଂ ୱିସେସୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି ''ନତ୍ଥିତା ଚ ନିରୋଧାନନ୍ତରସୁଞ୍ଞତା ୱିଗତତା ନିରୋଧପ୍ପତ୍ତତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ନିରୋଧାନନ୍ତରା ନ ନିରୋଧସମକାଲାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଥାତି ଇମିନା ଯଥା ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୱିସେସେପି ନତ୍ଥିୱିଗତପଚ୍ଚଯଭାୱୱିସେସୋ ନିଦ୍ଧାରିତୋ, ତଥା ଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯଭାୱୱିସେସୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଉପସଂହରତି। ଯଥା ହି ନିରୋଧାନନ୍ତରନିରୋଧପ୍ପତ୍ତୀହି ନତ୍ଥିୱିଗତତାନଂ ଭେଦୋ ଲକ୍ଖିତୋ, ଏୱଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ଧରମାନତାନିରୋଧାନୁପଗମେହି ଅତ୍ଥିଅୱିଗତତାନନ୍ତି। କଥଂ ପନାଯଂ ଧମ୍ମୱିସେସେ ପଚ୍ଚଯଭାୱୱିସେସୋ ଦୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟରୂପେନ ଠିତୋ ସମ୍ମା ୱିଭାୱିସ୍ସତୀତି ଆହ ''ଧମ୍ମାନଞ୍ହି''ତିଆଦି। ତଦଭିସମଯାଯ ତେସଂ ପଚ୍ଚଯୱିସେସାନଂ ଅଧିଗମତ୍ଥଂ।

ଚତୂସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଏକସ୍ସପି ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତାଭାୱତୋ ଅନନ୍ତରାଦୀହୀତି ୱିଭତ୍ତିଂ ପରିଣାମେତ୍ୱା ଯୋଜନା। ଅଞ୍ଞନ୍ତି ସୁଖୁମରୂପଂ। ନ ହି ତଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ନନୁ ଚ ରୂପରୂପମ୍ପି ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯଭାୱେନ କୁସଲତ୍ତିକେ ନାଗତନ୍ତି ଆହ ''ରୂପରୂପଂ ପନା''ତିଆଦି। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଆଗତମେୱାତି ଯଦିପି କୁସଲତ୍ତିକେ ନାଗତଂ, ସନିଦସ୍ସନତ୍ତିକାଦୀସୁ ପନ ଆଗତତ୍ତା ନ ସକ୍କା ରୂପରୂପସ୍ସ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯତଂ ପଟିକ୍ଖିପିତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୋ

୧। ହେତୁପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧।ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯୋତି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ନ ହେତୁପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋତି ହେତୁଭାୱେନ ପଚ୍ଚଯୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଠମୱିକପ୍ପେ ଯୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଯୋ ଚ ଦୁତିଯୱିକପ୍ପେ ହେତୁଭାୱେନ ପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଯସ୍ମା ଅତ୍ଥତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାୱୋଯେୱ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ଉଭଯଥାପି ହେତୁଭାୱେନ ଉପକାରକତା ହେତୁପଚ୍ଚଯୋତି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତୀ''ତି। ଯଥା ଚେତ୍ଥ, ଏୱଂ ''ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ, ଆରମ୍ମଣଭାୱେନ ୱା ପଚ୍ଚଯୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦିନା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯାଦୀସୁ ଅତ୍ଥୋ ନେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏସ ନଯୋ ସେସପଚ୍ଚଯେସୁପୀ''ତି ଆହ। ଧମ୍ମସଭାୱୋ ଏୱ, ନ ଧମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞା ଧମ୍ମସତ୍ତି ନାମ ଅତ୍ଥୀତି। ଉପକାରକଂ ଧମ୍ମନ୍ତି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମଂ ଆହ। ଉପକାରକତନ୍ତି ପଚ୍ଚଯତଂ।

ପଚ୍ଚତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ପଚ୍ଚତ୍ତୱସେନ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ପଠମାଯ ୱିଭତ୍ତିଯା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାତି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମନିଦ୍ଦେସଭୂତେନ ପଚ୍ଚତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେନ ପଠମେନ ହେତୁସଦ୍ଦେନ। ଏତସ୍ସାତି ହେତୁସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟମତ୍ଥମାହ। ସୋ ହି ଛବ୍ବିଧୋ ନୱୱିଧୋ ଦ୍ୱାଦସୱିଧୋତି ଅନେକଭେଦେନ ଭିନ୍ନୋପି ହେତୁଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ଏକୱଚନେନ ୱୁତ୍ତୋ। ଦୁତିଯୋ ହେତୁସଦ୍ଦୋତି ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜନା। ହେତୁନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନନ୍ତି ଅଧିକତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ ''ହେତୁ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୋ ହେତୁନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନମେୱ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନ''ନ୍ତି ଏୱଂ ପଦମେତଂ। ନ ହି ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ହେତୁୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି। ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧୀସଦ୍ଦତ୍ତା ''ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ସାପେକ୍ଖତ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋତି ହି ୱୁତ୍ତେ କେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋତି ଏକନ୍ତତୋ ସମ୍ବନ୍ଧିଅନ୍ତରଂ ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବଂ। ତେନାହ ''ଅଞ୍ଞସ୍ସ...ପେ... ୱିଞ୍ଞାଯତୀ''ତି। ନାଯଂ ଏକନ୍ତୋତି ଯ୍ୱାଯଂ ''ଦୁତିଯେ ହେତୁସଦ୍ଦେ ଅୱିଜ୍ଜମାନେ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ, ଅଯମେକନ୍ତୋ ନ ହୋତି, ଅଞ୍ଞାପେକ୍ଖୋପି ସଦ୍ଦୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱିସେସନଂ ହୋତୀତି ଇଦଂ ନ ସବ୍ବତ୍ଥେୱ ସମ୍ଭୱତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ପଚ୍ଚତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ''ତି ଇମିନା ପଠମସ୍ସ ହେତୁସଦ୍ଦସ୍ସ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦାନପେକ୍ଖତଂ ଆହ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ହେହୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ଏତ୍ତେୱ ବ୍ରୂୱତୋ''ତି। ଅୱିସିଟ୍ଠାତି ନ ୱିସେସିତା। ଏୱନ୍ତି ଯଥା ହେତୁସଦ୍ଦେନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥେ ବ୍ରୂୱତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ନ ୱିସେସିଯନ୍ତି କିଚ୍ଚନ୍ତରପସୁତତ୍ତା, ଏୱଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦେନ ହେତୁସଦ୍ଦୱିସେସନରହିତେନ ତଦତ୍ଥମତ୍ତବ୍ରୂୱତତ୍ତା ଅୱିସେସତୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଗହଣଂ

ସିଯା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦେନା’’ତିଆଦି। ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋତି ଆହାରେହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଚ ନସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ନ ହି ଫସ୍ସଚେତନାୱିଞ୍ଞାଣୱେଦନାଜୀୱିତୱିରହିତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ଅତ୍ଥି। ତେନାହ ‘‘ୱଜ୍ଜେତବ୍ବା…ପେ… ତଂ ନ କତ’’ନ୍ତି। ୱଜ୍ଜେତବ୍ବଂ ହେତୁୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ।

ଏୱମ୍ପୀତି ଦୁତିଯେନ ହେତୁସଦ୍ଦେନ ଗଯ୍ହମାନେପି ନାପଜ୍ଜତି। ଯଦିପି ହେତଓ୍ୱୋ ବହଓ୍ୱୋ, ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସୋ ଚାଯଂ, ତଥାପି ସାମଞ୍ଞଜୋତନାଯ ୱିସେସନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଚ୍ଚତ୍ତ…ପେ… ୱୁତ୍ତତ୍ତା’’ତି। ୱିନାପି ଦୁତିଯେନ ହେତୁସଦ୍ଦେନ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେ ସିଦ୍ଧେପୀତି ଇମିନା ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନାଯମେକନ୍ତୋ’’ତି, ତମେୱ ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେତି। ନ ପନ ହେତୂନନ୍ତି ଇଦଂ ହେତୁସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଗହିତତ୍ତା ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଗହଣଂ ନ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ଆସଙ୍କମାନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ଏୱମ୍ପି ଗହଣଂ ସିଯା’’ତି। ସୋତି ଦୁତିଯୋ ହେତୁସଦ୍ଦୋ। ଅପରେ ପନ ‘‘ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ହେତୂନଞ୍ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚାତି ସମାସଂ ୱିକପ୍ପେନ୍ତି। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦିଭାୱେନ ନିରପେକ୍ଖାତି ହେତୁଝାନମଗ୍ଗଧମ୍ମା ପଟିଚ୍ଚାନୌପନିସ୍ସାନନିସ୍ସାନମତ୍ତେନ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମନିରପେକ୍ଖା ହେତୁଝାନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତି। ସାପେକ୍ଖା ଏୱାତି ଅଞ୍ଞସାପେକ୍ଖା ଏୱ। ଆହରିତବ୍ବୈସିତବ୍ବା ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯେହି ଉପକତ୍ତବ୍ବଧମ୍ମା। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଯେହି ସାପେକ୍ଖା, ତେ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନେୱ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ତସ୍ମା। ତେନାହ ‘‘ତେ ୱିନାପି…ପେ… ନ କତ’’ନ୍ତି। ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତି ୱିସେସେନ୍ତି। ତନ୍ତି ଦୁତିଯଂ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯଗ୍ଗହଣଂ। ତତ୍ଥାତି ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ତତ୍ଥେୱ, ଇଧ ଚ ହେତୁପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ଦୁତିଯେନ ହେତୁଗ୍ଗହଣେନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପୁନ ୱିସେସନକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି, କସ୍ମା? ପଚ୍ଚଯଭୂତେନେୱ ହେତୁନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ହେତୂନଂ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା।

ପୁରିମୱଚନାପେକ୍ଖୋ ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ନିଦ୍ଦେସୋତି ତଂ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ପଟିନିଦ୍ଦେସଭାୱମାହ। ପାକଟୀଭୂତେ ଏୱ ଅତ୍ଥେ ପୱତ୍ତତି, ପାକଟୀଭାୱୋ ଚ ଅଞ୍ଞାନପେକ୍ଖେନ ସଦ୍ଦେନ ପକାସିତତ୍ତା ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅନପେକ୍ଖନୀଯୋ ଅତ୍ଥନ୍ତରବ୍ଯାୱଟତ୍ତା। ଅଞ୍ଞୋତି ହେତୁସଦ୍ଦତୋ ଅଞ୍ଞୋ। ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବପକାସକୋ ୱୁତ୍ତୋ ନତ୍ଥି, ଯୋ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ପଟିନିଦ୍ଦେସଂ ଲଭେଯ୍ୟ।

ଯଦି ଏୱଂ ‘‘ତଂସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ କଥନ୍ତି ଆହ ‘‘ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନନ୍ତି ଇମିନା ପନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପନ-ସଦ୍ଦୋ ସତିପି ହେତୂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ନିଦ୍ଦେସଭାୱେ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକସଦ୍ଦେ ଲବ୍ଭମାନାନଂ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବାନଂ ପାକଟୀକରଣସଙ୍ଖାତଂ ହେତୁସଦ୍ଦତୋ ୱିସେସଂ ଜୋତେତି। ‘‘ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତି ଇମସ୍ସ ସମାସପଦସ୍ସ ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତମାହ ‘‘ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱଚନେନା’’ତି। ତେନ ଚ ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଏକଦେସୋୱ ୱୁଚ୍ଚତି ଧମ୍ମାନଂ ୱିସେସନଭାୱତୋତି ଆହ ‘‘ଅସମତ୍ତେନା’’ତି। ୱିସେସନଂ ନାମ ୱିସେସିତବ୍ବାପେକ୍ଖନ୍ତି ଆହ ‘‘ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱଚନନ୍ତରାପେକ୍ଖେନା’’ତି। ୱୁତ୍ତତାଯ ୱିନା ପଟିନିଦ୍ଦେସତା ନତ୍ଥୀତି ‘‘ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତଂ-ସଦ୍ଦେନନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ତଂସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବଂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକସଦ୍ଦେ ପାକଟୀଭୂତଂ କିଂ ପନାତି ପୁଚ୍ଛତି। ତେ ହେତୂ ଚେୱ…ପେ… ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକା ଚ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବା ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକସଦ୍ଦେ ପାକଟୀଭୂତାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଞ୍ଞଥାତି ‘‘ଯେହି ହେତୂହୀ’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରତୋ ଅଞ୍ଞଥା ଅଞ୍ଞେନ ପକାରେନ। ତଂ ଅଞ୍ଞଂ ପକାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତେ ହେତୂ…ପେ… ସମ୍ବନ୍ଧେ ସତୀ’’ତି ଆହ। ଇଧାତି ଅନନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତସମ୍ବନ୍ଧନଂ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସେନ ପରାମସତି। ତେନେୱାତି ପଠମେନେୱ ହେତୁସଦ୍ଦେନ। ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବାତି ‘‘ତଂସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବା ଯଥା ପାକଟା, ଏୱଂ ପୁବ୍ବେ ‘‘ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଚୋଦନାଯମ୍ପି ଏୱମେୱ ତେନେୱ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବା ପାକଟା ଭୱିତୁଂ ଅରହନ୍ତି। ତଥା ଚ ସତି ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବସ୍ସ…ପେ… ନ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ଦୁୱିଧମ୍ପି ୱା ହେତୁଗ୍ଗହଣଂ ଅପନେତ୍ୱାତି ‘‘ହେତୂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ କତଂ ଦ୍ୱିପ୍ପକାରହେତୁଗ୍ଗହଣଂ ଅୱିଚାରେତ୍ୱା ‘‘ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା’’ତିଆଦିନା ତଂ-ସଦ୍ଦୱଚନୀଯତଂ ଚୋଦେତି, ‘‘ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବସ୍ସ ଅପାକଟତ୍ତା’’ତିଆଦିନା ପରିହରତି ଚ। ହେତୂ ହି ପଚ୍ଚଯାତି ଇଦଂ ଅଯଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯକଥାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ତଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନୱଚନଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସାତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯସ୍ସ। କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ ଭୱେଯ୍ୟ, ୱୁତ୍ତୋୱ ସୋ ‘‘ୱିପାକାବ୍ଯାକତୋ ଏକୋ ଖନ୍ଧୋ ତିଣ୍ଣନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ କଟତ୍ତା ଚ ରୂପାନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ତଯୋ ଖନ୍ଧା ଏକସ୍ସ ଖନ୍ଧସ୍ସ କଟତ୍ତା ଚ ରୂପାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା, ତସ୍ମା ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ କଟତ୍ତାରୂପପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନ ସକ୍କା ନିୱାରେତୁଂ। ତତ୍ଥାତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ରୂପାନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପାନି ଏୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାନି। ଇଧାପୀତି ଇମସ୍ମିଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେପି। ଏୱଂ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି ନିଦ୍ଦେସେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ତଥା ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନନ୍ତି ପନା’’ତିଆଦି। ୱିସେସିତଂ ହୋତି ସବ୍ବଚିତ୍ତଚେତସିକାସମୁଟ୍ଠାନଭାୱେନ। ୱଚନେନାତି ଯଥାଦସ୍ସିତେନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଚନେନ। ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଏୱ ହି ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ସମୁଟ୍ଠାନଭାୱୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ହେତୁଆଦିପଟିବଦ୍ଧତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି ଯଦଗ୍ଗେନ ତାନି ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତୀନି, ତଦଗ୍ଗେନ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତୀନିପି ହୋନ୍ତୀତି। ଆରମ୍ମଣମେତଂ ହୋତୀତି ଯଦେତଂ କୁସଲାକୁସଲଚେତନାୱସେନ ମନୋଦ୍ୱାରେ ଚେତନଂ ସେସଦ୍ୱାରେସୁ କାଯୱଚୀପଯୋଗୱସେନ ସଙ୍କପ୍ପନଂ, ଯଞ୍ଚ କାମରାଗାଦୀନଂ ସନ୍ତାନେ ଅନୁସଯନଂ, ଏତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଏସୋ ପଚ୍ଚଯୋ କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଠିତିଯା ପତିଟ୍ଠାନାଯ। ପତିଟ୍ଠିତେତି କମ୍ମଂ ଜୱାପେତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିଆକଡ୍ଢନସମତ୍ଥତାପତିଟ୍ଠାପତ୍ତେ କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣେ ୱିରୂଳ୍ହେତି ତତୋ ଏୱ କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣତୋ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣବୀଜେ ୱିରୁଳ୍ହେ ୱିରୁହନ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ପତିଟ୍ଠା ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ହୋତୀତି କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରସଙ୍ଖାତେ କମ୍ମୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଠିତିଯା ପୱତ୍ତିଯା ଆରମ୍ମଣେ ପଚ୍ଚଯେ ପଟିସିଦ୍ଧେ ଆଯତିପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପତିଟ୍ଠା ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣେ ପୁନବ୍ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତିୱସେନ ପତିଟ୍ଠିତେ ପତିଟ୍ଠହନ୍ତେ ୱିରୁଳ୍ହେ ବୀଜଭାୱେନ ୱିରୁହନ୍ତେ ନାମରୂପସ୍ସ ଅୱକ୍କନ୍ତି ହୋତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନାହ ''ପଟିସନ୍ଧିନାମରୂପସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯତା ୱୁତ୍ତା''ତି।

ପୁରିମତରସିଦ୍ଧାଯାତି ଖେତ୍ତଭାୱନିବ୍ବତ୍ତିଯା ପୁରେତରମେୱ ସିଦ୍ଧାଯ ପଥୱିଯା। ଅତ୍ତଲାଭୋଯେୱ ଚେତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠାନଂ, ନ ପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତଭାୱାନଂ ଅୱଟ୍ଠାନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପତିଟ୍ଠାନଂ କମ୍ମସ୍ସ କଟତ୍ତା ଉପ୍ପତ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି ଆହ।

ସେସରୂପାନନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ପଥୱୀଧାତୁଆଦୀନଂ ସେସରୂପାନଂ, ପୱତ୍ତେ ପନ ତିସନ୍ତତିରୂପାନମ୍ପି। ସହଭୱନମତ୍ତଂ ୱା ଦସ୍ସେତି। ସହଭାୱେନପି ହି ଅତ୍ଥି କାଚି ୱିସେସମତ୍ତା। କତ୍ଥଚି କତ୍ଥଚୀତି ପକତିକାଲଭୱୱିସେସାଦିକେ। ତତିଯପକତିଯଞ୍ହି ପଠମକପ୍ପିକକାଲେ ଚ ଭାୱକଲାପୋ ନତ୍ଥି, ରୂପଭୱେ କାଯକଲାପୋପି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ତତ୍ଥେୱ ଘାନଜିୱ୍ହାକଲାପା, କାମଭୱେ ଚ ଅନ୍ଧାଦୀନଂ ଚକ୍ଖାଦିକଲାପା ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। କତ୍ଥଚି ଅଭାୱାଭାୱତୋତି ନାମରୂପୋକାସେ କତ୍ଥଚିପି ଅଭାୱାଭାୱତୋ।

ତେସନ୍ତି ପୱତ୍ତିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପାଦୀନଂ। ନ ହି ହେତୁ ପୱତ୍ତିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଉତୁଆହାରଜାନଂ ପନ ସମ୍ଭୱୋଯେୱ ନତ୍ଥି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ପଚ୍ଚଯଭାୱପ୍ପସଙ୍ଗୋଯେୱ ନତ୍ଥୀ''ତି। ନ ପନ ଲବ୍ଭତି ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯେ ତାଦିସସ୍ସ ୱାରସ୍ସ ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା। ଇଦନ୍ତି ''ପୱତ୍ତିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱପଟିବାହନତୋ''ତି ଇଦଂ ''ହେତୂ ସହଜାତାନ''ନ୍ତି ଅଦେସନାଯ ପରିହାରୱଚନଂ, ଈଦିସୀ ପନ ଚୋଦନା ଅନୋକାସା ଏୱାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଭଗୱା ପନା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯୋ ହି ଧମ୍ମୋ ଯଥା ଭଗୱତା ଦେସିତୋ, ସୋ ତଥେୱ ଗହେତବ୍ବୋତି।

ହେତୁପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨।ଉପ୍ପଜ୍ଜନକ୍ଖଣେଯେୱାତି ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଭଙ୍ଗା ଉଦ୍ଧଂ ପଜ୍ଜନଂ ଗମନଂ ପୱତ୍ତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଂ, ତସ୍ସ ଖଣୋ, ତସ୍ମିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକ୍ଖଣେତି ଏୱଂ ୱା ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏୱଞ୍ହି ସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନସଦ୍ଦେନ ଉପ୍ପନ୍ନସଦ୍ଦେନ ୱିଯ ସବ୍ବେ ପୱତ୍ତମାନଭାୱା ସଙ୍ଗହିତା ହୋନ୍ତି, ନ ଉପ୍ପାଦମତ୍ତଂ। ତେନାତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ୱତ୍ତମାନକ୍ଖଣେଯେୱ ରୂପାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯତ୍ତେନ। ଅନାଲମ୍ବିଯମାନାନନ୍ତି ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ନାଲମ୍ବିଯମାନାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞଥା ହି ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ରୂପାଦୀନଂ ଯଦା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱୋ, ତଦା ଅନାଲମ୍ବିଯମାନତାୱାତି। ସବ୍ବରୂପାନୀତି ସବ୍ବାନି ରୂପାଯତନାନି, ଯତ୍ତକାନି ତାନି ଆପାଥଗତାନି ଯୋଗ୍ଗଦେସେ ଠିତାନି, ତାନି ସବ୍ବାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସହ ନ ହୋନ୍ତୀତି ଏକଜ୍ଝଂ ଆରମ୍ମଣଂ ନ ହୋନ୍ତି। ସତିପି ହି ଅନେକେସଂ ଏକଜ୍ଝଂ ଆପାଥଗମନେ ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ପୁବ୍ବାଭୋଗୋ, ତଂ ତଂଯେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ନ ସବ୍ବଂ। ନୀଲାଦିସଙ୍ଘାତୱସେନ ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପଚ୍ଚେକଂ ନୀଲାଦିରୂପାଯତନମତ୍ତୱସେନ। ସମୁଦିତାନିଯେୱ ହି ରୂପାଯତନାନି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ, ନ ୱିସୁଂ ୱିସୁନ୍ତି ଧାତୁୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନାଯଂ ଦସ୍ସିତୋଯଂ ନଯୋ। ଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ତେ ତେ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୀ''ତିପି ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ପି ଯଥାୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞଥା ରୂପାଯତନଂ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଗୋଚରଂ ନାମ ନ ସିଯା। ସଦ୍ଦାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତେନେୱାହ ''ତଥା ସଦ୍ଦାଦଯୋପୀ''ତି। ''ସହ ନ ହୋନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାଳିଯା ୱିଭାୱେତୁଂ ''ଯଂ ଯନ୍ତି ହି ୱଚନଂ ରୂପାଦୀନି ଭିନ୍ଦତୀ''ତି ଆହ।

''ଯେ ଏତେ''ତିଆଦିକୋ ପୁରିମୋ ଅତ୍ଥୋ, ''ନ ଏକତୋ ହୋନ୍ତୀ''ତିଆଦିକୋ ପନ ପଚ୍ଛିମୋ, ''ସବ୍ବାରମ୍ମଣତାଦିୱସେନ ୱା ଇଧାପି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ''ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ''ଯଂ ଯଂ ୱା ପନାରବ୍ଭା''ତି ଇମିସ୍ସା ପାଳିଯା ୱିଯ ''ଯଂ ଯଂ ଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭା''ତି ଇମସ୍ସ ପାଠସ୍ସ ପୁରତୋ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ସବ୍ବାରମ୍ମଣତା ନାଗତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି। ନ ହି ଅନନ୍ତରମେୱ ପାଳିଯଂ ସରୂପତୋ ଆଗତମତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱା ପଦନ୍ତରଂ ସଂୱଣ୍ଣେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ହି ''ରୂପାରମ୍ମଣଂ ୱା''ତିଆଦିନା ନିଯମୱସେନ ଛ ଆରମ୍ମଣାନି ୱତ୍ୱା ''ଯଂ ଯଂ ୱା ପନାରବ୍ଭା''ତି ୱଚନଂ ସବ୍ବାରମ୍ମଣତାଦିଦସ୍ସନନ୍ତି ଯୁତ୍ତମେୱେତନ୍ତି, ଇଧ ପନ ସବ୍ବାରମ୍ମଣତଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ''ଯଂ ଯଂ ଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭା''ତି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ସବ୍ବାରମ୍ମଣତାଦସ୍ସନନ୍ତି କଥମିଦଂ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ? କମାଭାୱୋପି ''ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା''ତି ଅୱିସେସୱଚନେନେୱ

ସିଦ୍ଧୋ ଆରମ୍ମଣାନୁପୁବ୍ବିଯାଵ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା। ନ ହି ମନୋଧାତୁଯା ଵିଯ ମନୋଵିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ଇଧ ଆରମ୍ମଣାନି ଅନୁପୁବ୍ବତୋ ଗହିତାନି, ତତ୍ଥ ଵିଯ ଵା ଏତେନେଵ ନିଯମାଭାଵୋପି ସଂଵଣ୍ଣିତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଵୁତ୍ତନଯେନେଵେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ପଵତ୍ତନ୍ତି ପଵତ୍ତନଂ। ନଦିଯା ସନ୍ଦନଂ ପବ୍ବତସ୍ସ ଠାନନ୍ତି ହି ଵୁତ୍ତା ଅଵିରତମଵିଚ୍ଛେଦନାଯଂ ତଥାପଵତ୍ତିକିରିଯାଵ। ତେନାହ ‘‘ଅଵିରତଂ ଅଵିଚ୍ଛିନ୍ନଂ ସନ୍ଦନ୍ତୀ’’ତି। ଏଵନ୍ତି ଯଥା ‘‘ସନ୍ଦନ୍ତୀ’’ତି ଵତ୍ତମାନଵଚନଂ ଵୁତ୍ତଂ, ଏଵଂ ‘‘ଯେ ଯେ ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ସବ୍ବସଙ୍ଗହଵସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନସ୍ସ ଗହିତତ୍ତା ଆରମ୍ମଣପଵଗ୍ଗତୋ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ଵତ୍ତମାନଵଚନଂ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ସବ୍ବକାଲସଙ୍ଗହଵସେନା’’ତିଆଦି। ତଥା ଚ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତୀତାନାଗତ…ପେ… ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି, ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୁଦାଯଵସେନାତି ଚିତ୍ତେନ ରାସୀକରଣଵସେନ। ଅଧିପ୍ପାଯୋତି ଇମିନା ଵତ୍ତମାନୁପଚାରେନ ଵିନାଵ ‘‘ଯେ ଯେ ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଵତ୍ତମାନତ୍ଥଂ ସକ୍କା ଯୋଜେତୁନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଉଲ୍ଲିଙ୍ଗେତି। ତେନାହ ‘‘ଇମେ ପନା’’ତିଆଦି। ଯଦିପି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା କେଚି ଅତୀତା ଅନାଗତାପି ହୋନ୍ତି, ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମୋ ପନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଏଵାତି ଆହ ‘‘ଅତୀତାନାଗତାନଂ ନ ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ଉପ୍ପାଦେ ଵା ହି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯେନ ଭଵିତବ୍ବଂ ଠିତିଯଂ ଵାତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଅତୀତାନାଗତା ପରମତ୍ଥତୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା। ତେସୂତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେସୁ। ତଂତଂପଚ୍ଚଯାତି ତଂ ତଂ ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଂ ପଚ୍ଚଯୋ ଏତେସନ୍ତି ତଂତଂପଚ୍ଚଯା। ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି ସମାନସଭାଵତ୍ତା। ନ ହି ଅଦ୍ଧାଭେଦେନ ସଭାଵଭେଦୋ ଅତ୍ଥି। ନ ପନ ତଂତଂପଚ୍ଚଯଵନ୍ତତା ଦସ୍ସିତା ହୋତି ଅତୀତାନାଗତେସୁ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ତଦଭାଵତୋ। ଯସ୍ମା ପଚ୍ଚଯଵନ୍ତୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାଯେଵ, ତେ ଚ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଯେଵାତି।

ଯଂଯଂ ଧମ୍ମଂ ତେ ତେ ଧମ୍ମାତି ଯଂନିମିତ୍ତାଯଂଵଚନଭେଦୋ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ରୂପାରୂପଧମ୍ମା ହି କଲାପତୋ ପଵତ୍ତମାନାପି ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ କଦାଚି ଵିସୁଂ ଵିସୁଂ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋନ୍ତି, କଦାଚି ଏକତ୍ତଂ, ନ ଏତ୍ଥ ନିଯମୋ ଅତ୍ଥି, ପୁରିମାଭୋଗୋଯେଵ ପନ ତଥାଗହଣେ କାରଣଂ। ତଯିମଂ ଦୀପେତୁଂ ଭଗଵତା ଯଂଵଚନଭେଦୋ କତୋତି ଚ ସକ୍କା ଵତ୍ତୁଂ, ଯସ୍ମା ପନ ଏକକଲାପପରିଯାପନ୍ନାନମ୍ପି ଧମ୍ମାନଂ ଏକତ୍ତଂ ଗହଣେ ନ ସମୁଦାଯୋ ଗଯ୍ହତି ତଦାଭୋଗାଭାଵତୋ, ଅଥ ଖୋ ସମୁଦିତା ଧମ୍ମା ଏଵାତି ସହଗ୍ଗହଣମ୍ପି ଵିସୁଂଗହଣଗତିକଂ, ତସ୍ମା ଵିସୁଂଗହଣସବ୍ଭାଵଦୀପନତ୍ଥଂ ‘‘ଯଂ ଯ’’ନ୍ତି ଵତ୍ଵା ସତିପି ଵିସୁଂଗହଣେ ତେ ସବ୍ବେ ଏକତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ତେ ତେ’’ତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ହି ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଵେଦନାଦୀସୂତି ଵେଦନାଦୀସୁ ଚତୂସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଅଭିନ୍ଦିତ୍ଵା ଗହଣଵସେନ, ଭିନ୍ଦିତ୍ଵା ପନ ଗହଣଵସେନ ଫସ୍ସାଦୀସୁ। ଯୋଚ ରୂପାଦିକୋତି ଇଦଂ ଵିଞ୍ଞାଣନ୍ତରସ୍ସ ସାଧାରଣାରମ୍ମଣଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ, ଯେ ଚ ଅନେକେ ଫସ୍ସାଦଯୋତି ଇଦଂ ଅସାଧାରଣାରମ୍ମଣଵସେନ। ତେ ସବ୍ବେତି ତେ ସାଧାରଣାସାଧାରଣପ୍ପଭେଦେ ସବ୍ବେପି ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମେ। ଏକେକମେଵ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଯଂ ଵତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତମେଵ। ରୂପାରମ୍ମଣଧମ୍ମା ଚ ଅନେକେ ନୀଲାଦିଭେଦତୋ। ତଥାତି ଅନେକେ। ତେନ ଭେରିସଦ୍ଦାଦିକେ, ମୂଲଗନ୍ଧାଦିକେ, ମୂଲରସାଦିକେ, କଥିନସମ୍ଫସ୍ସାଦିକେ, ଵେଦନାଦିକେ ଚ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅନେକେତି ହି ଇମିନା ଅନେକକଲାପଗତାନଂଯେଵ ଵଣ୍ଣାଦୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଵିଞ୍ଞାଣାରମ୍ମଣଭାଵମାହ। ସାମଞ୍ଞତୋ ହି ଵୁତ୍ତଂ ଯଥାରହଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ଵା ନିଦସ୍ସିତବ୍ବଂ ହୋତୀତି।

କୁସଲଵିପାକସ୍ସାତି କୁସଲସ୍ସ ଵିପାକସ୍ସ ଚ। ନ ହି ନିବ୍ବାନଂ ପୁବ୍ବେ ନିଵୁତ୍ଥନ୍ତି ଇଦଂ ‘‘ଦିଟ୍ଠନିବ୍ବାନୋଯେଵା’’ତିଆଦିନା ଵକ୍ଖମାନମେଵ ଅତ୍ଥଂ ହଦଯେ ଠପେତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ। ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣେନ ହି ନିବ୍ବାନଵିଭାଵନଂ ଅଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚସ୍ସ ଵା ସିଯା ଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚସ୍ସପି ଵା। ତତ୍ଥ ଅଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚେନ ତାଵ ତଂ ଵିଭାଵେତୁମେଵ ନ ସକ୍କା ଅପ୍ପଟିଵିଦ୍ଧତ୍ତା, ଇତରସ୍ସ ପନ ପଗେଵ ଵିଭୂତମେଵାତି ତଂ ତେନ ଵିଭାଵିତଂ ନାମ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ନ ଚ ତଂ ଵୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଇମିନା ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣକରଣାଭାଵଂ ଆଗମତୋ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ‘‘ନ ହି ନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଯୁତ୍ତିତୋ ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ‘‘ନ ପୁବ୍ବେ ନିଵୁତ୍ଥଂ ଅସଙ୍ଖତତ୍ତା’’ତି କସ୍ମା ଵୁତ୍ତଂ? ଗୋଚରାସେଵନାଯ ଆସେଵିତସ୍ସପି ନିଵୁତ୍ଥନ୍ତି ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚୋଯେଵ ହି ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣେନ ନିବ୍ବାନଂ ଵିଭାଵେତି, ନ ଅଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚୋ। ତଂ ପନ ଞାଣଂ ଖନ୍ଧେ ଵିଯ ଖନ୍ଧପଟିବଦ୍ଧେପି ଵିଭାଵେତୀତି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଖନ୍ଧଵିଭାଵନେ ନିବ୍ବାନମ୍ପି ଵିଭାଵେତୀତି ସକ୍କା ଵିଞ୍ଞାତୁଂ। ଏତେନ ପଯୋଜନାଭାଵଚୋଦନା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଏଵଂ ଅନାଗତଂସଞ୍ଞାଣେପି ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଯଥା ପୁବ୍ବେନିଵାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତା ଦସ୍ସିତା, ଏଵଂ ଅନାଗତଂସଞ୍ଞାଣେପି ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ପନ ‘‘ଖନ୍ଧପଟିବଦ୍ଧଵିଭାଵନକାଲେ’’ତିଆଦିନା ଯୋଜନା ଵେଦିତବ୍ବା। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ‘‘ଯଥାରହ’’ନ୍ତି। କସ୍ସଚି ଅଭିଞ୍ଞାପ୍ପତ୍ତସ୍ସପି ରୂପାଵଚରସ୍ସ, ପଗେଵ ଇତରସ୍ସ।

ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୩। ଧୁରସହଚରିଯତୋ ଧୋରେଯ୍ୟୋ ‘‘ଧୁର’’ନ୍ତି ଵୁତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘ଧୁରନ୍ତି ଧୁରଗ୍ଗାହ’’ନ୍ତି। ଛନ୍ଦସ୍ସ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମତାସିଦ୍ଧଂ ପାସଂସଭାଵଂ ଉପାଦାଯ

ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ଜେଟ୍ଠକ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତମେୱତ୍ଥଂ ଦୀପେନ୍ତୋ ''ସେଟ୍ଠ''ନ୍ତି ଆହ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠସାଲିନିଯଂ ''ଛନ୍ଦଂ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ କତ୍ୱା ଆଯୂହିତ''ନ୍ତି। ପୁରିମଛନ୍ଦସ୍ସାତି ''ଛନ୍ଦାଧିପତୀ''ତି ପୁରିମସ୍ମିଂ ପଦେ ନିଦ୍ଦେସୱସେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଛନ୍ଦସଦ୍ଦସ୍ସ ସମାନରୂପେନ ସଦିସାକାରେନ। ତଦନନ୍ତରଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେନାତି ତସ୍ସ ପୁରିମସ୍ସ ଛନ୍ଦସଦ୍ଦସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ନିଦ୍ଦେସୱସେନ ୱୁତ୍ତେନ। ତତୋ ଏୱ ଚ ତଂସମାନତ୍ଥତାଯ ଚ ତଂସମ୍ବନ୍ଧେନ ''ଛନ୍ଦସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଛନ୍ଦସଦ୍ଦେନେୱ ଅଧିପତିସଦ୍ଦରହିତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସାତି ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ। ସମ୍ପଯୁତ୍ତକୱିସେସନଭାୱୋତି ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ସୋ ଏୱ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯତାସଙ୍ଖାତୋ ୱିସେସନଭାୱୋ। ଏସ ନଯୋତି ଇମିନା ''ୱୀରିଯାଧିପତି ୱୀରିଯସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନନ୍ତିଆଦୀସୁ ପୁରିମୱୀରିଯସ୍ସ ସମାନରୂପେନା''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଙ୍ଗ ଅତ୍ଥୱଚନଂ ଅତିଦିସତି।

କୁସଲାବ୍ୟାକତାନଂ ପୱତ୍ତିନ୍ତି କୁସଲାବ୍ୟାକତାନଂ ଅଧିପତୀନଂ ପୱତ୍ତନାକାରଂ। ଅଲଦ୍ଧଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଲଦ୍ଧଙ୍ଗ ଲଦ୍ଧବ୍ବନୀଯଂ, ଲଦ୍ଧୁଂ ୱା ସକ୍କୁଣେଯ୍ୟଂ, ଦୁତିଯେ ପନ ଅତ୍ଥେ ଲାଭମରହତୀତି ଲଦ୍ଧଙ୍ଗ। ଅୱଞ୍ଜାତନ୍ତି ପଗେୱ ଅନୱଞ୍ଜାତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତା କୁସଲକିରିଯଧମ୍ମା ମହାବଲା ସାଧିପତିକା ଏୱ ହୋନ୍ତି, ତଥା ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତାପୀତି ଆହ ''ଅପ୍ପନାସଦିସା…ପେ… ନୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି। ଅପ୍ପନାସଦିସାତି ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତସଦିସା। କମ୍ମକିଲେସାୱରଣଭୂତା ଚ ତେତି ତେ ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତଧମ୍ମା କମ୍ମାୱରଣଭୂତା, ଯେ ଆନନ୍ତରିଯପ୍ପକାରା କିଲେସାୱରଣଭୂତା, ଯେ ନିଯତମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଧମ୍ମା, ସମ୍ପଯୁତ୍ତଚେତନାଯ ପନେତ୍ଥ କିଲେସାୱରଣପକ୍ଖିକତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା ଆନନ୍ତରିଯଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ପଟିଘସ୍ସ କମ୍ମାୱରଣପକ୍ଖିକତା ୱିଯ। ପଚ୍ଛିମଗତି ଅନନ୍ତରତାଯ ୱିନା ଭାୱିନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପଚ୍ଛିମସଙ୍ଖାନଂ କାମାୱଚରଦେୱାନମ୍ପୀ''ତି। ତେନ ତେସୁ ଆନନ୍ତରିଯା ୱିଯ ଅସମ୍ଭୱିନୋ ଅହେତୁକାଭିନିୱେସୋପଦଯୋପୀତି ଦସ୍ସେତି।

ତିୱିଧୋପି କିରିଯାରମ୍ମଣାଧିପତୀତି ଏତ୍ଥ ଅଯଂ କିରିଯାରମ୍ମଣାଧିପତୀତି ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ଉଦାହୁ ବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣୋତି ଉଭଯଥାପି ନ ସମ୍ଭୱୋ ଏୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''କାମାୱଚରାଦିଭେଦତୋ ପନା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପରସନ୍ତାନଗତାନଂ ସାରମ୍ମଣଧମ୍ମାନଂ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯତା ନତ୍ଥୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଭାୱତୋତି ଅୱଚନତୋ। ଅୱଚନଞ୍ହି ନାମ ଯଥାଧମ୍ମସାସନେ ଅଭିଧମ୍ମେ ଅଭାୱୋ ଏୱାତି ଏତେନେୱ ଅନୁଦ୍ଧଟତାପି ଅୱୁତ୍ତତୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣଦ୍ୱଯୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ସାରମ୍ମଣଧମ୍ମସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ନତ୍ଥୀତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ୱଦନ୍ତେ ତମେୱ ୱିଞ୍ଞାଯମାନତଂ ସମ୍ଭାୱେନ୍ତୋ ''ନତ୍ଥୀତି ୱିଞ୍ଞାଯମାନେପୀ''ତି ଆହ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ବହିଦ୍ଧା ଖନ୍ଧେ''ତିଆଦି। ରୂପେ ଏୱ ଭୱିତୁଂ ଅରହତି ଏଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ଅରୂପେ ଅସମ୍ଭୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅସମ୍ଭୱତୋ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତପାଠଇଅନୁସାରତୋତି ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି। ''ୱିଚାରିତ''ନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ''ଅତୀତାରମ୍ମଣେ ଅନାଗତେ ଖନ୍ଧେ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସାଦେତୀ''ତିଆଦିୱଚନତୋ ଅରୂପେପି ଏଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ ପୱତ୍ତତେୱ। ଆୱଜ୍ଜନକିରିଯସବ୍ଭାୱତୋ ପନାତି ଇଦଂ ଯଥାଦସ୍ସିତପାଠଇଯା ୱିରୋଧପରିହରଣାଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅୱଚନଂ ପନ କତ୍ଥଚି ୱିନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯେନ, କତ୍ଥଚି ନଯଦସ୍ସନେନ ହୋତୀତି କୁତୋ ୱିରୋଧାୱସରୋ।

ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୪। ଯଥାୱୁତ୍ତା ନିରୋଧାନନ୍ତରସୁଞ୍ଞତା ନିରୋଧପ୍ପତ୍ତତା ଓକାସଦାନୱିସେସୋ, ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତା ଚିତ୍ତନିଯମହେତୁତା, ତତ୍ଥ ଅନନ୍ତରୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତା ଚ ସଣ୍ଠାନାଭାୱତୋ ସୁଟ୍ଠୁତରଂ ନିରନ୍ତରୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତା ଚ ଚିତ୍ତନିଯମହେତୁୱିସେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଧାତୁୱସେନାତି ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁମନୋଧାତୁମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୱସେନ। ଏତ୍ତକା ଏୱ ହି ଧାତୁଯୋ ଭିନ୍ନସଭାୱା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯତାଯ ନିଯମେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବା, ଅଭିନ୍ନସଭାୱା ପନ ୱିସେସାଭାୱତୋ ପୁରିମତାମତ୍ତଂଯେୱ ୱିସେସଂ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବାତି ତା କୁସଲାଦିଭେଦେନ ତଥା ୱୁତ୍ତା। ତେନାହ ''କୁସଲାଦିୱସେନ ଚା''ତି। ଯା ପନ ମନୋଧାତୁମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୱସେନ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯତା ୱତ୍ତବ୍ବା, ତତ୍ଥ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ମନୋଧାତୁଯା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ସମ୍ମୋହୋ ସିଯା, ପୁରେ ମନୋଧାତୁଯା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ଇଦାନି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ମନୋଧାତୁଯାତି ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱିସେସୋ ନ ୱିଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟ, ମନୋଧାତୁଯା ପନ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦିଧାତୂନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ନିଯମୋ ନତ୍ଥି। ତେନାହ ''ମନୋଧାତୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯାତି ଚା''ତି । ତଥେୱାତି ନିଯମାଭାୱତୋ ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଇତୋ ଅଞ୍ଞଥା ଦେସନାଯ ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ୱିସେସାଭାୱୋ ଚିତ୍ତୱିସେସଦସ୍ସନୱିଚ୍ଛେଦୋ ନିଯମାଭାୱୋ ଚାତି ଇମେ ଦୋସା ଆପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ମା। ନିଦସ୍ସନେନାତି ଧାତୁୱସେନ ନିଦସ୍ସନେନ। ନଯଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ''ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକା ଚ ଧମ୍ମା ମନୋଧାତୁଯା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି ଏୱମାଦିକସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯତାଗ୍ଗହଣସ୍ସ ନଯଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା। ନିରୱସେସଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ନିରୱସେସସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱିନୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ।

ସଦିସକୁସଲାନନ୍ତି ସମାନକୁସଲାନଂ, ସମାନତା ଚେତ୍ଥ ଏକୱୀଥିପରିୟାପନ୍ନତାୟ ୱେଦିତବ୍ବା। ତେନେୱାହ ''ଭୂମିଭିନ୍ନାନମ୍ପି ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀ''ତି। ସମାନୱୀଥିତା ଚ ଯସ୍ମା ସମାନୱେଦନା ସମାନହେତୁକା ଚ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ''ୱେଦନାୟ ୱା ହେତୂହି ୱା ସଦିସକୁସଲାନ''ନ୍ତି ଆହ। ୱା-ସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ଅନିୟମତ୍ଥୋ। ତେନ ଞାଣସଙ୍ଖାରାଦିଭେଦସ୍ସପି ୱିକପ୍ପନୱସେନ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଚୁତିପି ଗହିତା ତଂସଭାୱତ୍ତା। ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତମେୱ ହି ପରିୟୋସାନେ ''ଚୁତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। କୁସଲାକୁସଲାନନ୍ତରଞ୍ଚ କଦାଚି ସା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତଦାରମ୍ମଣମ୍ପି ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, କିରିୟଜୱନାନନ୍ତରଂ ତଦାରମ୍ମଣୁପ୍ପତ୍ତିୟନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

କାମାୱଚରକିରିୟାୟ ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସାତି ଅୟମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଆୱଜ୍ଜନଗ୍ଗହଣେନ କାମାୱଚରକିରିୟଂ ୱିସେସେତୀ''ତି ଆହ। ତମେୱ ହି ଅତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ''କାମାୱଚରୱିପାକୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନମ୍ପି ଗହିତଂ ସନ୍ତୀରଣାନନ୍ତରତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସହଜାତପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬।ପୋରାଣପାଠୋତି ପୁରାତନୋ ଅଟ୍ଠକଥାପାଠୋ। ଇମସ୍ସାତି ଇମସ୍ସ ପଦସ୍ସ। ଅୱୁତ୍ତସ୍ସାତି ପାଠଇଯଂ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ। ଯଦିପି ସହଗତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନାୟଂ ସଂସଟ୍ଠସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିୟ ସମାନତ୍ଥସ୍ସପି କତ୍ଥଚି ସଦ୍ଦନ୍ତରସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁଚ୍ଚତି ପରିୟାୟୱିସେସବୋଧନତ୍ଥଂ, ତଥାପି ନ ମୂଲସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱିଭାୱିତୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ନ ଚ…ପେ… ହୋତୀ''ତି। ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞ''ନ୍ତି ଚ ''ଅଞ୍ଞଅଞ୍ଞ''ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ମ-କାରାଗମଂ କତ୍ୱା ନିଦ୍ଦେସୋ, କମ୍ମବ୍ୟତିହାରେ ଚେତଂ ପଦଂ, ତସ୍ମା ଇତରେତରନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଏକସ୍ମିଂୟେୱ ଖଣେ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନପଚ୍ଚୟଭାୱସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା ଯୋ ହି ଯସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ଯସ୍ମିଂ ଖଣେ, ତସ୍ମିଂୟେୱ ଖଣେ ସୋପି ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋତି ଅୟମେତ୍ଥ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟତା। ତଥା ହି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ''ଅଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସା''ତି ୱତ୍ୱା ''ଇମିନା…ପେ… ଦୀପେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଓକ୍କମନଂ ପୱିସନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଆସନକ୍ଖଣେ ହି ଧମ୍ମା ପୁରିମଭୱତୋ ଇମଂ ଭୱଂ ପୱିସନ୍ତା ୱିୟ ହୋନ୍ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ପରଲୋକତୋ ଇମଂ ଲୋକଂ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ପୱିସନ୍ତଂ ୱିୟ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି। ତସ୍ମା ଅୱିସେସେନ ପଟିସନ୍ଧି ଓକ୍କନ୍ତିସଦ୍ଦାଭିଧେୟ୍ୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଓକ୍କନ୍ତି…ପେ… ଅଧିପ୍ପାୟେନାହା''ତି। ତଂନିୱାରଣତ୍ଥନ୍ତି ତସ୍ସ ଖଣନ୍ତରେ ରୂପୀନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟଭାୱସ୍ସ ''କଞ୍ଚି କାଲେ ନ ସହଜାତପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ''ତି ନିୱାରଣତ୍ଥଂ। ତେନ ପଦଦ୍ୱୟେନ ସମାନେସୁ ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେସୁ ପୁରିମତୋ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ୱିସେସମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

ଏୱଞ୍ଚ ''କଞ୍ଚି କାଲେ''ତି ପଦସ୍ସ ''କେଚି କାଲେତି ୱା, କିସ୍ମିଞ୍ଚି କାଲେ''ତି ୱା ୱିଭତ୍ତିୱିପଲ୍ଲାସେନ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ପଠମୱିକପ୍ପଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପକାରନ୍ତରେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''କଞ୍ଚି କାଲେତି କେଚିକିସ୍ମିଞ୍ଚି କାଲେତି ୱା ଅତ୍ଥୋ''ତି ଆହ। ତେନ ''କଞ୍ଚୀ''ତି ଅୟଂ ସାମଞ୍ଞନିଦ୍ଦେସୋତି ଦସ୍ସେତି। ଯୋ ହି ଅୟଂ ''କେଚୀ''ତି ପଚ୍ଚତ୍ତବହୁୱଚନାଭିଧେୟ୍ୟୋ ଅତ୍ଥୋ, ଯୋ ଚ ''କିସ୍ମିଞ୍ଚୀ''ତି ଭୁମ୍ମେକୱଚନାଭିଧେୟ୍ୟୋ, ତଦୁଭୟଂ ସତି କାଲୱନ୍ତକାଲତାୱିଭାଗେ କିଂ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ୱଚନୀୟତାସାମଞ୍ଞେନ ପନ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ''କଞ୍ଚୀ''ତି ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''କେଚି କିସ୍ମିଞ୍ଚୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ''କିସ୍ମିଞ୍ଚୀ''ତି ଭୁମ୍ମୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଅତ୍ଥୱିଭାଗେନ ପଦେନ। ୱତ୍ଥୁଭୂତାତି ୱତ୍ଥୁସଭାୱା। ହଦୟରୂପମେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱଦତି। ରୂପନ୍ତରାନନ୍ତି ହଦୟୱତ୍ଥୁତୋ ଅଞ୍ଞରୂପାନଂ। ଅରୂପୀନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟତଂ ପୁବ୍ବେ ''ଓକ୍କନ୍ତିକ୍ଖଣେ ନାମରୂପ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅନିୱାରିତଂ ନିୱାରେତୀତି ଯୋଜନା, ତଥା ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ଚ କାଲନ୍ତରେ ପଟିସନ୍ଧିକାଲତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ କାଲେ ଅରୂପୀନଂ ନିୱାରେତୀତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନାୟ ପାଠଇଯଂ ୱିଭତ୍ତିନିଦ୍ଦେସସ୍ସ ରୂପକଭାୱମାହ। ପୁନପି ପୁରିମତୋ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ଉପଚୟେନ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ପୁରିମେନ ଚା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପୁରିମେନାତି ''ଓକ୍କନ୍ତିକ୍ଖଣେ ନାମରୂପ''ନ୍ତି ଇମିନା ପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଚନେନ। ''ଏକୋ ଖନ୍ଧୋ ୱତ୍ଥୁ ଚ ତିଣ୍ଣଂ ଖନ୍ଧାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦିପାଠେନ। ଅତ୍ଥୱିୱରଣଞ୍ଚି ପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସପାଠଇଯା ସବ୍ବେପି ସତ୍ତ ମହାୱାରା। ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତେ ଆପନ୍ନେ କିନ୍ତି ପଚ୍ଚୟୋତି ତସ୍ସ ନାମସ୍ସାତି ଯୋଜନା। ଏତେନାତି ''ରୂପିନୋ ଧମ୍ମା ଅରୂପୀନଂ ଧମ୍ମାନ''ନ୍ତି ଏତେନ ୱଚନେନ। କେୱଲସ୍ସାତି ନାମରହିତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ। ତଥାତି ନାମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ।

କତ୍ଥଚୀତି ''ରୂପିନୋ ଧମ୍ମା ଅରୂପୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ କଞ୍ଚି କାଲଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ''ତି ଏତସ୍ମିଂ ନିଦ୍ଦେସେ। ଏତ୍ଥ ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସହଜାତପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ଲବ୍ଭତି। ୱଚନେନାତି ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞ''ନ୍ତି ଇମିନା ୱଚନେନ ପାଠଇଯଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟଭାୱସ୍ସ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା, ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଲବ୍ଭତେୱାତି। ତେନାହ ''ଲବ୍ଭମାନେପୀ''ତି। ତସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟତସ୍ସ। ଏୱନ୍ତି ''ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱସେନା''ତି ଇମିନା ପକାରେନ। ସମୁଦାୟେକଦେସୱସେନ ସାମିୱଚନନ୍ତି ଅୱୟୱାୱୟୱିସମ୍ବନ୍ଧେ ଅୱୟୱିନି ସାମିୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ନିଦ୍ଧାରଣେ ୱା ''କଣ୍ହା

ଗାଓୀନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ।

ସହଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୮।କିସ୍ମିଞ୍ଚିକାଲେତି ଇଦଂ ନ ଲବ୍ଭତି ସବ୍ବଦାପି ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯତାଯ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା। ସହଜଂ ପୁରେଜନ୍ତି ହି ୱିଭାଗଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ନିସ୍ସଯତାମତ୍ତମେୱ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯତା। ୱତ୍ଥୁରୂପଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେତି ୱତ୍ଥୁରୂପଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଲୁତ୍ତନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତସ୍ସାତି ଆରୁପ୍ପୱିପାକଟ୍ଠପନସ୍ସ। ପକାସେତବ୍ବତ୍ତାତି ଇମିନା ଅପାକଟଂ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ୱଚନେନ ଚୋଦନା ଅନୋକାସାତି ଦସ୍ସେତି।

ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯।ଉପନିସ୍ସଯେ ତଯୋତି ଅନନ୍ତରାରମ୍ମଣପକତୂପନିସ୍ସଯପ୍ପଭେଦେ ତଯୋ ଉପନିସ୍ସଯେ। ଅନେକେସଙ୍ଗାହକତାଯାତି ଅନେକେସଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ ସଙ୍ଗହଣତୋ। ଏକନ୍ତେନେୱ ହୋନ୍ତି ଚିତ୍ତନିଯମହେତୁଭାୱେନ ପୱତ୍ତିନିଯମତୋ। ଯେସୁ ପଦେସୂତି ଯେସୁ କୁସଲାଦିପଦେସୁ। ସଙ୍ଗହିତୋତି ସଙ୍ଗହଂ ଗତୋ, କୁସଲାଦିପଦେସୁ ଯେସଂ ପଦାନଂଯେୱ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସୁ ‘‘କେସଞ୍ଚୀ’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। କସ୍ମା? ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ଏକନ୍ତେନେୱ ଉପଲବ୍ଭନତୋ। ତେସୂତି କୁସଲାକୁସଲପଦେସୁ। ନ ହି କୁସଲୋ ଅକୁସଲସ୍ସ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯୋ ହୋତି, ଅକୁସଲୋ ୱା କୁସଲସ୍ସ, ଆରମ୍ମଣପକତୂପନିସ୍ସଯା ପନ ଅନେକନ୍ତିକା, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ‘‘କେସଞ୍ଚୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସିଦ୍ଧାନଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନନ୍ତି ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ପୁରିମନିପ୍ଫନ୍ନାନଂ କୁସଲାଦୀନଂ କୁସଲସ୍ସ ଅକୁସଲସ୍ସ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅକୁସଲାଦୀହୀତି ଯଥାସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଅକୁସଲେନ କୁସଲେନ ୱା। ଅୱିସେସେନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିସେସେ ନିଯମଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଅକୁସଲାଦୀସୁ ଅକୁସଲକୁସଲାନଂ ‘‘କେସଞ୍ଚୀ’’ତିଆଦିନା।

ଅନାରମ୍ମଣତ୍ତା ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯଂ ପୁବ୍ବାପରନିଯମେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯଂ ନ ଲଭତୀତି ଯୋଜନା। ପକତସ୍ସାତି ନିପ୍ଫାଦିତସ୍ସ, ଉପସେୱିତସ୍ସ ୱା। ନ ହି ରୂପସନ୍ତାନସ୍ସ ସଦ୍ଧାଦିନିପ୍ଫାଦନଂ ଅତ୍ଥି, ଉତୁଭୋଜନାଦିଉପସେୱନଂ ୱା ସମ୍ଭୱତି। ତେନାହ ‘‘ଯଥା ହି…ପେ… ରୂପସନ୍ତାନେନା’’ତି। ନନୁ ଚ ରୂପସନ୍ତାନେ ପୁବ୍ବେନାପରଂ ୱିସେସୋ ଲବ୍ଭତି , ସୋ ଚ ନ ୱିନା ସମାନଜାତିଯେନ କାରଣେନାତି ସ୍ୱାଯଂ ପକତୂପନିସ୍ସଯଲାଭୋତି କଦାଚି ଆସଙ୍କେଯ୍ଯାତି ଆହ ‘‘ଯସ୍ମିଞ୍ଚା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ତନ୍ତି ଉତୁବୀଜାଦିକଂ କମ୍ମାଦି ଚ ତେନ ରୂପେନ ପୁରିମନିପ୍ଫନ୍ନେନ। ଉପ୍ପାଦନଂ ସାଭିସନ୍ଧିକଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଧିପତୀସୁ ପୁବ୍ବାଭିସଙ୍ଖାରୋ ୱିଯ ପକପ୍ପନଂ ସଂୱିଦହନଂ। ପକରଣଂ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେନ କାରଣଭାୱେନ ଅୱଟ୍ଠାନଂ, ଯତୋ କାରଣୱିସେସୋ ‘‘ପକତୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ରୂପସ୍ସେୱ ତଂ ପଟିକ୍ଖିପୀଯତୀତି ଆହ ‘‘ଯଥା ଚ…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି। ଏୱମ୍ପି ଉତୁବୀଜାଦୀନଂ ଅଙ୍କୁରାଦୀସୁ କଥଂ ପଚ୍ଚଯୱିସେସଭାୱୋତି ଆହ ‘‘ଉତୁବୀଜାଦଯୋ ପନ…ପେ… ଭାୱତୋ’’ତି। ଉପନିସ୍ସଯୋତି ଚ ଯସ୍ମା ବଲୱତାକାରଣଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ମା ନ ଏତ୍ଥ ଏକନ୍ତେନ ପୁରିମନିପ୍ଫତ୍ତି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା। ଯଦି ଏୱଂ ପାଠଇଯଂ କଥଂ ପୁରିମଗ୍ଗହଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ପୁରିମପୁରିମାନଂଯେୱ ପନା’’ତିଆଦି। ତେପି ୱା ପରିକପ୍ପନୱସେନ ପୁରିମନିପ୍ଫନ୍ନାଯେୱ ନାମ ହୋନ୍ତି। ନ ହି ଅସଂୱିଦିତାକାରେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ପତ୍ଥନାପୱତ୍ତୀତି। ତେନାହ ‘‘ତଂସମାନଲକ୍ଖଣତାଯା’’ତି।

ଧମ୍ମେତି ପୁଗ୍ଗଲସେନାସନପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ଉପାଦାନଭୂତେ ଧମ୍ମେ। ଅଯଂ ନଯୋତି ପଞ୍ଞତ୍ତିମୁଖେନ ପଞ୍ଞପେତବ୍ବା ତଦୁପାଦାନଭୂତା ଧମ୍ମା ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ନଯୋ। ଏତ୍ଥେୱାତି ‘‘ସେନାସନମ୍ପି ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଏତସ୍ମିଂଯେୱ ୱଚନେ। କଥଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ପକତୂପନିସ୍ସଯଭାୱୋତି ଚୋଦନାଯ ‘‘ୱଣ୍ଣତୀ’’ତିଆଦିନା ଆଗମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଯୁତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନମ୍ପିଚ ତାଦିସାନଂ ପୁବ୍ବେପକତତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତାଦିସାନନ୍ତି ଯାଦିସା ଉତୁଆଦଯୋ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତା, ତାଦିସାନଂ ତତୋ ପୁବ୍ବେ ପୁରେତରଂ ପକତତ୍ତା ପକତୂପନିସ୍ସଯଯୋଗ୍ଯତାଯ ଆପାଦିତତ୍ତା।

କସିଣାଦୀନମ୍ପି ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯତା ସମ୍ଭୱତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘ଏକଚ୍ଚାଯା’ତି ଆହା’’ତି। ତଥା ହି ‘‘କସିଣମଣ୍ଡଲଂ ଦିସ୍ୱା’’ତିଆଦିନା ତସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯଭାୱୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତୋ।

ଅରୂପାୱଚରକୁସଲମ୍ପି ଉପନିସ୍ସଯୋ ହୋତି, ପଗେୱ କାମାୱଚରରୂପାୱଚରକୁସଲନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଂ ପନ ଯଥା ଉପନିସ୍ସଯୋ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯସ୍ମିଂ କସିଣାଦିମ୍ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅନୁପ୍ପନ୍ନଝାନୁପ୍ପାଦନେତି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନଂ ସନ୍ଧାଯାହ, ଅରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନେ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି।

ତଦୁପ୍ପାଦକକୁସଲାନନ୍ତି ତସ୍ସ ରୂପାଓ୍ଚରଓ୍ପାକସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକକୁସଲାନଂ, ରୂପାଓ୍ଚରକୁସଲାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟିସନ୍ଧିନିଯାମକସ୍ସାତି ରୂପାଓ୍ଚରପଟିସନ୍ଧିନିଯାମକସ୍ସ। ଚୁତିତୋତି ରୂପାଓ୍ଚରପଟିସନ୍ଧିଯା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭୂତାଯ ଚୁତିଯା। ପୁରିମଜଓ୍ନସ୍ସ ଓ୍ସେନାତି ଚୁତିଯା ଆସନ୍ନଜଓ୍ନଭାଓ୍ନେ। ରୂପାଓ୍ଚରକୁସଲଂ ଅରୂପାଓ୍ଚରଓ୍ପାକସ୍ସାତି ଏତ୍ଥାପି ''ତଦୁପ୍ପାଦକକୁସଲାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଯଥା ଚ ''ରୂପାଓ୍ଚରକୁସଲଂ ଅରୂପାଓ୍ଚରଓ୍ପାକସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ''ତି ଓ୍ଭୁତ୍ତଂ, ଏଓ୍ଂ ''କାମାଓ୍ଚରକୁସଲମ୍ପି ତଦୁପ୍ପାଦକକୁସଲାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଲୋକୁତ୍ତରଓ୍ପାକସ୍ସ ତେଭୂମକକୁସଲାନମ୍ପି ପାଦକାଦିଓ୍ସେନ ଉପନିସ୍ସଯଭାଓ୍ୋ ପାକଟୋଯେଓ୍, ତଥା ତଂତଂଭୂମକକୁସଲାନଂ ତଂତଂଭୂମକକିରିଯାନଂ, କାମାଓ୍ଚରକୁସଲସ୍ସ ରୂପାରୂପାଓ୍ଚରକିରିଯାନଂ, ରୂପାଓ୍ଚରକୁସଲସ୍ସ ଅରୂପାଓ୍ଚରକିରିଯାଯ ଉପନିସ୍ସଯଭାଓ୍ୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏଓ୍ଂ ପଚ୍ଚେକଂ...ପେ... ଓ୍ଦିତବ୍ବୋ''ତି ଆହ। ''ସଦ୍ଧଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ଦାନଂ ଦେତୀ''ତିଆଦିନା ପକତୂପନିସ୍ସଯୋ ଉଦ୍ଦେସଓ୍ସେନେଓ୍ ପାଠୋ ଆଗତୋ, ନ ଓ୍ଭଜନଓ୍ସେନାତି ଆହ ''ପାଠଇଯମ୍ପି...ପେ... ଓ୍ସ୍ସଜ୍ଜିତୋ''ତି। କୁସଲତ୍ତିକାଦୀସୁ ଅନୁଲୋମାଦିଭେଦଭିନ୍ନତ୍ତା ପଞ୍ଚ୍ଓ୍ାରେସୁପି ବହୁଓ୍ଚନନିଦ୍ଦେସୋ।

ଲୋକୁତ୍ତରନିବ୍ବତ୍ତନଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ପରସ୍ସ ସିନେହୁପ୍ପାଦନେ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମା ଉପନିସ୍ସଯୋ ଓ୍ଯ ହୋନ୍ତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ଲେସୋ, ଭାଓ୍ନୋ ପନ ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ଅକୁସଲାନଂ ଉପନିସ୍ସଯତା ସମ୍ଭଓ୍ତୀତି ଆହ ''ନ ଇଦଂ ସାରତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ''ତି। ରୂପାଓ୍ଚରାଦିକୁସଲାନନ୍ତି ରୂପାରୂପାଓ୍ଚରଲୋକୁତ୍ତରକୁସଲାନଂ ଉପ୍ପାଦିଯମାନସ୍ସ ରୂପାଓ୍ଚରକୁସଲସ୍ସାତି ଯୋଜନା। ରୂପାଓ୍ଚରକିରିଯସ୍ସ ଚ ଅରୂପାଓ୍ଚରଓ୍ପାକୋ ଉପନିସ୍ସଯୋ କଥନ୍ତି ଆହ ''ପୁବ୍ବେ ନିଓ୍ତ୍ଥାଦୀସୁ...ପେ... ଅରହତୋ''ତି । ତଂ ତଂ ଓ୍ପାକଂ ପତ୍ଥେନ୍ତୋ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଓ୍ପାକସ୍ସ ହେତୁଭୂତଂ କୁସଲଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତୀତି ଓ୍ପାକାନଂ କୁସଲୂପନିସ୍ସଯତାତି ଆହ ''ଚତୁଭୂମକା...ପେ... ଉପନିସ୍ସଯୋ''ତି। ଲୋକିଯକୁସଲାନଂ ପନ ଲୋକୁତ୍ତରଓ୍ପାକା ଉପନିସ୍ସଯୋ ନ ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯଦିପୀ''ତିଆଦିମାହ। ତେନେଓ୍ ହି ''ତଥା ତେଭୂମକଓ୍ପାକୋ''ତି ତେଭୂମକଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ତତ୍ଥ ତେନାତି ଅନାଗାମିନା। ତନ୍ତି ଅରହତ୍ତଫଲଂ। ତସ୍ମାତି ଅଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବତ୍ତା। ତାନି ଓ୍ଯାତି ସୋତାପତ୍ତିଫଲାନି ଓ୍ଯ। ତେସନ୍ତି ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦୀନଂ। ଇମସ୍ସାତି ଅନାଗାମିନୋ। ଇଦଂ ଓ୍ଭୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦୀନଂ ସନ୍ତାନେ ଝାନାଦୀନଂ ସୋତାପତ୍ତିଫଲାଦୀନଂ ନ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ଅନୁପଲଦ୍ଧପୁବ୍ବତ୍ତା, ଏଓ୍ଂ ଅନାଗାମିନୋ ଝାନାଦୀନଂ ଅଗ୍ଗଫଲଂ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ଅଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବତ୍ତା। ତେନାହ ''ଉପଲଦ୍ଧପୁବ୍ବସଦିସମେଓ୍ ହି ଅନାଗତମ୍ପି ଉପନିସ୍ସଯୋ''ତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ହେଟ୍ଠିମଫଲାନଂ କୁସଲୂପନିସ୍ସଯତା ଓ୍ଭୁତ୍ତା ଏଓ୍।

ଯଥା ଓ୍ପାକା କୁସଲାନଂ, ଏଓ୍ଂ କିରିଯାପି ତେସଂ ଉପନିସ୍ସଯୋ ହୋତୀତି ତଂ ନଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''କିରିଯଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାଦି''ନ୍ତିଆଦି ଓ୍ଭୁତ୍ତଂ। ଯୋନିସୋମନସିକାରେ ଓ୍ତ୍ତବ୍ବମେଓ୍ ନତ୍ଥୀତି ଚତୁଭୂମକକୁସଲସ୍ସପି ଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ଉପନିସ୍ସଯୋ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ ଓ୍ତ୍ତବ୍ବମେଓ୍ ନତ୍ଥି, ତଦତ୍ଥଂ ଯୋନିସୋମନସିକାରଂ ପଓ୍ତ୍ତେନ୍ତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ତନ୍ତି ଯୋନିସୋମନସିକାରଂ। ଅକୁସଲସ୍ସ ଚ ଚତୁଭୂମକଓ୍ପାକସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ ଯୋନିସୋମନସିକାରୋତି ଯୋଜନା। ଏଓ୍ଂ କିରିଯସ୍ସପୀତି ଯଥା କୁସଲସ୍ସ ଯୋନିସୋମନସିକାରସ୍ସ ଓ୍ସେନ ଉପନିସ୍ସଯୋ ଓ୍ଭୁତ୍ତୋ, ଏଓ୍ଂ କିରିଯସ୍ସପି ଯୋନିସୋମନସିକାରସ୍ସ ଓ୍ସେନ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ହି ତଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ରାଗାଦିଉପ୍ପାଦନେ ଅକୁସଲସ୍ସ ଓ୍ଭୁତ୍ତନଯେନ କୁସଲାକୁସଲୂପନିସ୍ସଯଭାଓ୍ମୁଖେନ ଚତୁଭୂମକଓ୍ପାକସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ ହୋତିଯେଓ୍। ଯଦି କିରିଯସଞ୍ଞୋତୋ...ପେ... ହୋତିଯେଓ୍, ଅଥ କସ୍ମା ପକତୂପନିସ୍ସଯଓ୍ଭଜନେ କିରିଯା ନ ଗହିତା, ଉତୁଭୋଜନସେନାସନାନିଯେଓ୍ ଗହିତାନୀତି ଆହ ''ନେଓ୍ଓ୍ପାକନଓ୍ପାକଧମ୍ମଧମ୍ମେସୁ...ପେ... ନଯଦସ୍ସନମତ୍ତମେଓ୍ା''ତି। ଏଓ୍ମାଦିକନ୍ତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ''କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ସହଜାତୋ ଅବ୍ଯାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯା''ତି ଏଓ୍ମାଦିକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଉପନିସ୍ସଯପରିଯାଯୋ ଉପନିସସଦ୍ଦୋତି କତ୍ୱା ଓ୍ଭୁତ୍ତଂ ''ଓ୍ଞ୍ଞାଣୂପନିସଂ ନାମରୂପଂ, ନାମରୂପୂପନିସଞ୍ଚ ସଳାଯତନନ୍ତିଆଦିକେନା''ତି। ଏତ୍ଥ ହି ଓ୍ଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନାମରୂପାନଂ ଫସ୍ସରୂପାଦୀନଂ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଞ୍ଚ ଉପନିସ୍ସଯଭାଓ୍ୋ ଓ୍ଭୁତ୍ତୋତି।

ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଓ୍ଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଓ୍ଣ୍ଣନା

୧୦। ଦସ୍ସିତମେଓ୍ ନଯଦସ୍ସନଓ୍ସେନାତି ଯୋଜନା। ଯଦି ଦସ୍ସିତମେଓ୍, କସ୍ମା ଓ୍ଭୁତ୍ତଂ ''ସାଓ୍ସେସଓ୍ସେନ ଦେସନା କତା''ତି ଆହ ''ସରୂପେନ ଅଦସ୍ସିତତ୍ତା''ତି। ''ଯଂ ଯଂ ଧମ୍ମଂ ପୁରେଜାତଂ ଆରବ୍ଭ ଯେ ଯେ ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା, ତେ ତେ ଧମ୍ମା ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି ଏଓ୍ଂ ସରୂପେନ ପାଠଇଯଂ ଅଦସ୍ସିତତ୍ତା। ଇଦ୍ଧିଓ୍ଧାଭିଞ୍ଞାଯ ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଚୁତୂପପାତଞ୍ଞାଣସ୍ସପି ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତସ୍ସପି ହି ରୂପଧମ୍ମାରମ୍ମଣକାଲେ ଅଟ୍ଠାରସସୁ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଂ ହୋତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣତ୍ତା। ''ଚଓ୍ମାନେ ଉପପଜ୍ଜମାନେ''ତି ହି ଓ୍ଭୁତ୍ତଂ। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଦିବ୍ବସୋତଞ୍ଞାଣେସୁ ଚ ଓ୍ତ୍ତବ୍ବମେଓ୍ ନତ୍ଥି।

ଇତରସ୍ସପି ଅଭାୱାତି ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତସ୍ସପି ଅଭାୱା ଅଗ୍ଗହଣଂ ପଟିସନ୍ଧିଭାୱିନୋତି ଯୋଜନା। ସତିପି କସ୍ସଚି ପଟିସନ୍ଧିଭାୱିନୋ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତେ ୱିଭୂତଂ ପନ କତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣକରଣାଭାୱତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନସଦିସନ୍ତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇତରସ୍ସପି ଅଭାୱା’’ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ପଟିସନ୍ଧିୟା ୱିଯ ଅପରିବ୍ୟତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣମତ୍ତଭାୱତୋ’’ତି। ସନ୍ତୀରଣଭାୱିନୋ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯାପି ଏକନ୍ତେନେୱ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ରୂପାଦୀନି ପଞ୍ଚାରମ୍ମଣାନୀତି ଯୋଜନା। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ମନୋଧାତୂନଞ୍ଚା’’ତିଆଦି ‘‘ତଦାରମ୍ମଣଭାୱିନୋ’’ତି ପଦସ୍ସ ପୁରତୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଉପ୍ପତ୍ତିପାଟିୟା ଲିଖିତଂ।

ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୧।ନିରୱସେସଦସ୍ସିତପୁରେଜାତଦସ୍ସନୱସେନାତି ‘‘ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନିକତିସମୁଟ୍ଠାନିକରୂପକାଯସ୍ସା’’ତି ଏୱଂ ନିରୱସେସତୋ ଦସ୍ସିତସ୍ସ ପୁରେଜାତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଦସ୍ସନୱସେନ। ପଚ୍ଚଯା ହି ଇଧ କାମାୱଚରରୂପାୱଚରୱିପାକା, ତେସୁ କାମାୱଚରୱିପାକୋ ଚ ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନିକରୂପକାଯସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ, ନ ଇତରୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ରୂପାୱଚରୱିପାକୋ ପନ ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ନ ହୋତୀ’’ତି, ତସ୍ମା ‘‘ତସ୍ସେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ଯଥାରହମତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଆସେୱନପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୨। ପକାରେହି ଗୁଣିତଂ ପଗୁଣଂ, ବହୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତିୟା ଭାୱିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତିସଯେନ ପଗୁଣଂ ପଗୁଣତରଂ, ତତୋଯେୱ ବଲୱତରଂ। ତସ୍ସ ଭାୱୋ, ତେନ ପଗୁଣତରବଲୱତରଭାୱେନ ୱିସିଟ୍ଠଂ ୱିସେସପ୍ପତ୍ତଂ। ସ୍ୱାଯଂ ୱିସେସୋ ୱିପାକେ ନତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ଏତେନ ୱିପାକାବ୍ୟାକତତୋ ୱିସେସେତୀ’’ତି।

ଆସେୱନପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। କମ୍ମପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୩।ଏୱଂସଭାୱାତି କମ୍ମପଚ୍ଚଯେନ ଉପକାରକସଭାୱା। ସମନ୍ତତାତି ଆନୁଭାୱୋ। ତସ୍ସାତି ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧକଟତ୍ତାରୂପସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଫଲସ୍ସ। କମ୍ମପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି କମ୍ମପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏକୱୋକାରେ ରୂପମ୍ପୀତି ଏକୱୋକାରେପି ରୂପଂ ନ ଜନେତି, ପଗେୱ ଚତୁୱୋକାରେତି ଅତ୍ଥୋ।

କମ୍ମପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। ୱିପାକପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪। ଯଥା ହି ରୂପଭୱେ ସଞ୍ଞୀନଂ ତଂନିବ୍ବତ୍ତିତପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରେନେୱ ରୂପୁପ୍ପତ୍ତି, ଏୱଂ ଅସଞ୍ଞୀନମ୍ପୀତି ତତ୍ଥ କାମାୱଚରକମ୍ମୁନା ଯଥା ୱିପାକାନୁରୂପାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୋ କେସଞ୍ଚିଯେୱ ହୋତି, ନ ସବ୍ବେସଂ, କତ୍ଥଚିଯେୱ ହୋତି, ନ ସବ୍ବତ୍ଥ, ନ ଏୱଂ ୱିପାକାନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଏକନ୍ତେନା’’ତି। ତେସଂ ୱସେନାତି ତେସଂ ୱିପାକପଚ୍ଚଯଲାଭୀନଂ ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ୱସେନ। ନ ହୀତିଆଦିନା ‘‘ଏକନ୍ତେନା’’ତି ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ବ୍ୟତିରେକତୋ ୱିଭାୱେତି। ଭୂମିଦ୍ୱଯୱିପାକୋତି କାମାୱଚରରୂପାୱଚରୱିପାକୋ ଆରୁପ୍ପେ ରୂପସ୍ସ ନ ହି ପଚ୍ଚଯୋତି ଯୋଜନା।

ୱିପାକପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫। ଆହାରପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୫। କେଵଲାଯ ଓଜାଯ ଅଜ୍ଝୋହରଣସ୍ସ ଅଭାଵା "ଅସିତପୀତାଦିଵତ୍ଥୂହି ସହ ଅଜ୍ଝୋହରିତୋଵା"ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଖାଦନୀଯଭୋଜନୀଯପ୍ପଭେଦେ ଅସିତେ ତାଵ କବଳୀକାରତା ହୋତୁ, ପାତବ୍ବାଦିକେ ପନ କଥନ୍ତି ଆହ "ପାତବ୍ବ...ପେ... ହୋନ୍ତୀ"ତି। ଯେଭୁଯ୍ୟଵସେନ ଵା ଏଵଂ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଅନୁପାଲକୋତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକୋ। ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଆହାରପଚ୍ଚଯଭାଵୋ କବଳୀକାରାହାରସ୍ସ ଵିଚାରେତ୍ଵା ଗହେତବ୍ବୋ। କସ୍ମାତି ଚେ? ଏତ୍ଥ କାରଣମାହ "ନ ହୀ"ତିଆଦିନା। ସତି ହି ପଚ୍ଚଯଭାଵେ "ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନୋ କବଳୀକାରାହାରୋ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଆହାରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ"ତିଆଦି ଵତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ପନ ଵୁତ୍ତଂ, ନୋଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ପନ ଵୁତ୍ତଂ। ତେନାହ "ତିଵିଧୋପି...ପେ... ଵୁତ୍ତୋ"ତି।

ଆହାରପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୬। ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୧୬। "ମିସ୍ସକତ୍ତା"ତି ଇଦଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯତାଯ ରୂପାରୂପଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ଵା ଦେସିତତଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ମିସ୍ସକତ୍ତାତି ରୂପଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯମିସ୍ସକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଅରୂପଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ନ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଵଜ୍ଜିତବ୍ବନ୍ତି ଯଥା ପଞ୍ହାପୁଚ୍ଛକେ ଅରୂପଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ମିସ୍ସକତ୍ତା ନ ଗହିତଂ, ନ ଏଵମିଧ ଅରୂପଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଅଗ୍ଗହିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅରୂପାନଂ ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରାପେକ୍ଖାନି ଆଵଜ୍ଜନାରମ୍ମଣାଦିଅଞ୍ଞପଚ୍ଚଯସାପେକ୍ଖାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯା ସିଯୁଂ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ରୂପାରୂପାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ କଦାଚିପି ଅଵିନିବ୍ଭୁତ୍ତଭାଵସ୍ସ ଅଭାଵତୋ, ପଚ୍ଚଯନ୍ତରସମୋଧାନାପେକ୍ଖତାଯ ଚ। ଯୋ ପନ ନିରପେକ୍ଖୋତି ଯଥା ଚକ୍ଖାଦୀନି ପଚ୍ଚଯନ୍ତରେସୁ ସାପେକ୍ଖାନି, ଏଵଂ ସାପେକ୍ଖୋ ଅହୁତ୍ଵା ଯୋ ତତ୍ଥ ନିରପେକ୍ଖୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ଅଵିନିବ୍ଭୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଯଥା ଦୁଵିଧମ୍ପି ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ସୋ ଅତ୍ତନୋ...ପେ... ନତ୍ଥୀତି ଯୋଜନା। ଅଵିନିବ୍ଭୁତ୍ତାନଂ ତେସମ୍ପି ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ ସିଯୁଂ ଵିନିବ୍ଭୁତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯତାଭାଵସ୍ସ ଅଦିଟ୍ଠତ୍ତା। ନନୁ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଵିନିବ୍ଭୁତ୍ତାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ଦିଟ୍ଠୋତି? ସଚ୍ଚଂ ଦିଟ୍ଠୋ, ନ ପନ ସୋ ସମାନଜାତିଯାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ନ ହୀ"ତିଆଦିମାହ। ସତି ଚେଵନ୍ତି ଏଵଂ ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରେ ସମାନଜାତିଯଂଯେଵ ଅଵିନିବ୍ଭୁତ୍ତସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାଵେ ସତି ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସଦ୍ଧିଂ। ସହଯୋଗେ ହି ଇଦଂ କରଣଵଚନଂ। ଯଦିପି ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ କଲଲାଦିକାଲେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯତଂ ନ ଫରେଯ୍ୟୁଂ ତେସଂ ତଦା ଅଭାଵତୋ। ଯେ ପନ ରୂପଧମ୍ମା ତଦା ସନ୍ତି, ତେହି ଅଵିନିବ୍ଭୁତ୍ତାଵ, ତେସଂ କସ୍ମା ନ ଫରନ୍ତୀତି ଆହ "ଅଞ୍ଞେସଂ ପନା"ତିଆଦି। ଅବୀଜଭାଵତୋ ଅନିମିତ୍ତଭାଵତୋ। ତଦନୁରୂପାନନ୍ତି କଲଲାଦିଅଵତ୍ଥାନୁରୂପାନଂ ଅତ୍ଥିତଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ଯତୋ "ଇତ୍ଥୀ, ପୁରିସୋ"ତି ପକତିଵିଭାଗୋ ଵିଞ୍ଞାଯତୀତି ତେସଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

କୁସଲଜାତିଯନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ। ଯେ ପନ "କୁସଲଜାତିକ"ନ୍ତି ପଠନ୍ତି, ତେସଂ ପଚ୍ଚତ୍ତେକଵଚନଂ। ଵିସୁଂ ଏକଜାତି ଵା ଭୂମି ଵା ନ ହୋତି ତଦେକଦେସଭାଵତୋ। ହେତୁଆଦୀସୁପୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ "ଅକୁସଲାହାରେସୁପି ଏସେଵ ନଯୋ"ତି ଏଵମାଦିକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ଏସ ନଯୋତି ଯ୍ଵାଯଂ "ଭୂମିଵସେନ ଵୁତ୍ତେସୂ"ତିଆଦିନା ଅରୂପେ ଅଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅଟ୍ଠପନେ ଅତ୍ଥନଯୋ ଵୁତ୍ତୋ, ଏସ ନଯୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋତି। ତଥା ଅପରିଯାପନ୍ନକୁସଲହେତୁ, ତଥା ଅକୁସଲହେତୂତି ଏତ୍ଥାପି ପଠମାପରିଯାପନ୍ନକୁସଲହେତୁ ଦୋମନସ୍ସସହଗତାକୁସଲହେତୁ ଚ ଵିସୁଂ ଏକଜାତି ଭୂମି ଵା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଆରୁପ୍ପେ ଅଲବ୍ଭମାନାପି ଵିସୁଂ ନ ଠପିତାତି ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଏସ ନଯୋ "ଅକୁସଲାହାରେସୁପି ଏସେଵ ନଯୋ"ତି ଏଵମାଦୀସୁ।

ସତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯତ୍ତେ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯତା ସିଯାତି କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତଂ "ସହଜାତପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାଵଂ ସନ୍ଧାଯା"ତି। ଵୁତ୍ତଞ୍ହି "ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ସହ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଭାଵେନ ଉପକାରକୋ ଧମ୍ମୋ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ"ତି (ପଟ୍ଠା। ଅଟ୍ଠ। ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା)। ତସ୍ସ ପନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାଵୋ ଯଦିପି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ "ସହଜାତପଚ୍ଚଯତା ପନ ତସ୍ସ ନତ୍ଥୀ"ତି ସରୂପେନେଵ ଦସ୍ସିତୋ, ତଥାପି ତଂ ଅନନୁଜାନନ୍ତୋ "ଉପ୍ପାଦ...ପେ... ନିଵାରେତୁ"ନ୍ତି ଵତ୍ଵା "ଵକ୍ଖତୀ"ତିଆଦିନା ତମତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି। କମ୍ମପଚ୍ଚଯସଦିସନ୍ତି ହି ଏତେନ ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ପକାସିତୋ। ପଵତ୍ତେ ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦେନ ପଟିସନ୍ଧିଯଞ୍ଚ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ରୂପଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯୋ ନ ହି ଅତ୍ଥୀତି ଯୋଜନା। ପଟିଚ୍ଚଵାରାଦଯୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଵାରପରିଯୋସାନା ଛ ଵାରା ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣମେଵ ଗହେତ୍ଵା ପଵତ୍ତା "କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ହେତୁପଚ୍ଚଯା"ତିଆଦିନା, ନ ଠିତିକ୍ଖଣନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏଵଞ୍ଚ କତ୍ଵାତି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣମେଵ ଗହେତ୍ଵା ପଵତ୍ତତ୍ତା। ଏତେସୂତି ଯଥାଵୁତ୍ତେସୁ ଛସୁ ଵାରେସୁ। କେଚି ପନ "ରୂପଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଅନୁପାଲନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ନ ପାକଟଂ ବଲଵଞ୍ଚ ଯଥା ଠିତିକ୍ଖଣେ ପଚ୍ଛାଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଲାଭତୋ ଥିରଭାଵପ୍ପତ୍ତିଯାସ୍ସ ତଂ ପାକଟଂ ବଲଵଞ୍ଚ, ତସ୍ମା 'ଠିତିକ୍ଖଣେ'ତି ଵୁତ୍ତ"ନ୍ତି ଵଦନ୍ତି।

ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୭। ଝାନପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୧୭।ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସସଙ୍ଖାତାନୀତି ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସପରିଯାଯେନ ଵୁତ୍ତାନି, ଝାନଙ୍ଗଭାଵଵିସେସନତୋ ଵା ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଭୂତାନେଵ ସୁଖଦୁକ୍ଖାନି ଝାନଙ୍ଗାନି, ନ ଇତରସୁଖଦୁକ୍ଖାନୀତି ଝାନଙ୍ଗଭୂତାନଂଯେଵ ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ଝାନଙ୍ଗଭାଵଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ଇଦାନି ଯଥାଵୁତ୍ତମେଵ ‘‘ଦ୍ୱିପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣେସୂ’’ତିଆଦିନା ଵିତ୍ଥାରତୋ ଵିଭାଵେତି, ତଂ ସୁଵିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେଵ। ତେନାତି ଵିସେସନଭୂତେନ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଗ୍ଗହଣେନ।

ଅଭିନିପାତମତ୍ତତାତି ଆରମ୍ମଣକରଣମତ୍ତଭାଵତୋ। ଚିନ୍ତନାପଵତ୍ତିଯା ଉପନିଜ୍ଝାଯନପଵତ୍ତିଯା। ଯଥାଵୁତ୍ତେନେଵ କାରଣେନାତି ‘‘ଉପନିଜ୍ଝାନାକାରସ୍ସ ଅଭାଵତୋ’’ତି ଏତେନ କାରଣେନ। ପୁବ୍ବେତିଆଦିତୋ। ଚତ୍ତାରି ଅଙ୍ଗାନି ଓଜ୍ଝିତାନୀତି ସତ୍ତସୁ ଅଙ୍ଗେସୁ ଦସ୍ସିଯମାନେସୁ ଚତ୍ତାରି ଅଙ୍ଗାନି ଓଜ୍ଝିତାନି। ଅଟ୍ଠକଥା ହେସାତି ଲେସେନ ଅପକାସେତବ୍ବତାଯ କାରଣମାହ। ତୀସୁପି ଏକମେଵ ଵତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ତଂସମାନଲକ୍ଖଣତାଯ ଇତରେସଂ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ଗହଣଂ ହୋତୀତି। ତିଣ୍ଣଂ ପନ ଵଚନେନାତି ଉପେକ୍ଖାସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ଅଝାନଙ୍ଗତାଦସ୍ସନତ୍ଥେନ ଵଚନେନ। ତତୋ ଉପେକ୍ଖାଦିତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯ ଝାନଙ୍ଗନ୍ତି ଉଦ୍ଧଟଭାଵୋ ଆପଜ୍ଜତି ଅଝାନଙ୍ଗେସୁ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା। ଯଥାଵୁତ୍ତକାରଣତୋତି ‘‘ଉପନିଜ୍ଝାନାକାରସ୍ସ ଅଭାଵତୋ’’ତି ଵୁତ୍ତକାରଣତୋ ଅଞ୍ଞେନ କାରଣେନ ଅନୁଦ୍ଧଟଭାଵୋ ଵା ଆପଜ୍ଜତି ଅନୁପନିଜ୍ଝାଯନସଭାଵେହି ସବ୍ବିଂ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଉପନିଜ୍ଝାଯନାକାରଭାଵତୋ ଅଞ୍ଞେନେଵ କାରଣେନ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯ ପାଠଇଯଂ ଅନୁଦ୍ଧଟଭାଵୋ ଆପଜ୍ଜତି। ତଂଦୋସପରିହରଣତ୍ଥନ୍ତି ଯଥାଵୁତ୍ତଦୋସଵିନିମୋଚନତ୍ଥଂ।

ଯେପନାତିଆଦି ପଦକାରମତ୍ତଦସ୍ସନଂ। ସୋମନସ୍ସାଦୀହୀତି ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଝାନଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାହି। ଅଵିଭୂତଭାଵୋ ଉପେକ୍ଖନଂ। ଉପେକ୍ଖା ହି ଅଵିଭୂତକିଚ୍ଚା ଵୁତ୍ତା। ସମାନାନଂ କେସଂ? ସୁଖାଦୀନଂ, କେହି? ସୋମନସ୍ସାଦୀହି, କଥଂ? ସୁଖ…ପେ… ଯୁତ୍ତତାତି ଯୋଜନା। ନ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯାତି ସୁଖାଦୀହି, ତଦଞ୍ଞେହି ଅଭିନିରୋପନାଦୀହି ଚ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯକିଚ୍ଚତାଯ ଚ ଅନୁପନିଜ୍ଝାଯନକିଚ୍ଚତାଯ ଚ ଅସମାନତାଯ ପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣେସୁ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯ ଝାନଙ୍ଗନ୍ତି ଅନୁଦ୍ଧଟଭାଵେ କାରଣଂ ନ ଵତ୍ତବ୍ବନ୍ତି। ସାତି ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା। ଏତ୍ଥାତି ‘‘ଉପେକ୍ଖାସୁଖଦୁକ୍ଖାନୀ’’ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅଟ୍ଠକଥାଵଚନେ ନ ଗହିତା। ଵିଚିକିଚ୍ଛାଯୁତ୍ତମନୋଧାତୁଆଦୀସୂତି ଵିଚିକିଚ୍ଛାସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେ ମନୋଧାତୁଯା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନାଦୀସୁ ଚ। ତସ୍ସାପି ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯପି।

ଝାନପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୮। ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୧୮।ଦୁଵିଧମ୍ପି ସଙ୍କପ୍ପନ୍ତି ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୋତି ଚ ଏଵଂ ଅନଵଜ୍ଜସାଵଜ୍ଜଭେଦେନ ଦୁଵିଧମ୍ପି। ଵୀରିଯଂ ସମାଧିନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେଵ ନଯୋ। ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ଵିତକ୍କାଦିଭାଵସାମଞ୍ଞେନ ସହ ଗହେତ୍ୱା, ଏକେକମେଵ କତ୍ୱା ଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେହି ମିଚ୍ଛାଵାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀଵେହି। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ଲବ୍ଭମାନାନି ଚ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଭାଵତୋ, ଚ-ସଦ୍ଦେନ ଅଲବ୍ଭମାନାନି ଚ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାଵା। ଯଦି ଏଵଂ କସ୍ମା ଵୁତ୍ତାନୀତି ଆହ ‘‘ମଗ୍ଗଙ୍ଗଵଚନସାମଞ୍ଞେନା’’ତି। ଏଵଂ ପରିଯାଯନିଦ୍ଦେସୋ ଇଧ କିମତ୍ଥିଯୋତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଏଵଞ୍ହି ସୁତ୍ତଵୋହାରୋପି ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀ’’ତି। ଏଵଂ ପନ ଦସ୍ସେନ୍ତେନାତି ପରମତ୍ଥତୋ ଅମଗ୍ଗଙ୍ଗାନିପି ସୁତ୍ତେ ମଗ୍ଗଙ୍ଗଵୋହାରସିଦ୍ଧିଯା ଇଧ ମଗ୍ଗଙ୍ଗେହି ସହ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ। ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱାତି ପଦୁଦ୍ଧାରଂ କତ୍ୱା। ଇଦାନି ମିଚ୍ଛାଵାଚାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଦ୍ୱାଦସଙ୍ଗାନି ନ ଦସ୍ସେତବ୍ବାନି, କସ୍ମାତି ଚେତି ଆହ ‘‘ନ ହି ପାଠଇଯଂ…ପେ… ଵତ୍ତବ୍ବୋ’’ତି। ତପ୍ପଟିପକ୍ଖଭାଵତୋଯେଵ ମିଚ୍ଛାମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି, ନ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ଵିଯ ସଭାଵତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପରିଯାଯନିପ୍ପରିଯାଯମଗ୍ଗଙ୍ଗଦସ୍ସନତ୍ଥେପି ଅତ୍ଥଵଚନେ ଏଵଂ ନ ଵତ୍ତବ୍ବମେଵାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପରିଯାଯ…ପେ… ଅଧିକରଣାନୀ’’ତି ଆହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଥା ‘‘ଅଞ୍ଞଭାଗିଯସ୍ସ ଅଧିକରଣସ୍ସା’’ତି ଏତ୍ଥ ପାଠଇଗତଅଧିକରଣସଦ୍ଦପତିରୂପକୋ ଅଞ୍ଞୋ ଅଧିକରଣସଦ୍ଦୋ ପାଠଇଗତତଦଞ୍ଞସାଧାରଣତାଯ ଉଭଯପଦତ୍ଥୋ ଉଦ୍ଧଟୋ ‘‘ଅଧିକରଣଂ ନାମ ଚତ୍ତାରି ଅଧିକରଣାନୀ’’ତି, ଏଵମିଧାପି ନିପ୍ପରିଯାଯଂ ଇତରଞ୍ଚ ମଗ୍ଗଙ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତୁକାମେନ ପାଠଇଗତତଦଞ୍ଞସାଧାରଣୋ ମଗ୍ଗଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବୋ ସିଯା, ତଥା ନ କତନ୍ତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ପାଠଇଗତୋଯେଵ ମଗ୍ଗଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ ଉଦ୍ଧଟୋ, ନ ତଦଞ୍ଞସାଧାରଣୋ, ନ ଚ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରମୁଖେନ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥୋ ନିଯମିତୋ, ତସ୍ମା। ତେସୂତି ଅହେତୁକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ। ‘‘ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି…ପେ… ସମାଧଯୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ସଙ୍କପ୍ପଵାଯାମସମାଧଯୋ ସମ୍ମାମିଚ୍ଛାସଦ୍ଦେହି ଵିସେସେତ୍ୱା ଵୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ଯଥାଵୁତ୍ତା ସନ୍ତୀ’’ତି। ସଙ୍କପ୍ପଵାଯାମସମାଧିପ୍ପତ୍ତା ପନ ତତ୍ଥ କେଚି ସନ୍ତିଯେଵାତି। ଅଥ ଵା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋତି ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରେ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦିକେ ଅନଵସେସେ

ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ଯଥାୱୁତ୍ତା’’ତି। ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନନିଯମନତ୍ଥତ୍ତା ନ ୱିସେସନତ୍ଥତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୦। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦।ସମ୍ପଯୋଗାସଙ୍କାୱତ୍ଥୁଭୂତୋତି ସମ୍ପଯୋଗାସଙ୍କାଯ ଅଧିଟ୍ଠାନଭୂତୋ। ତେନାହ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଅରୂପିନୋ ହି ଖନ୍ଧା ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ୱତ୍ଥୂନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରତୋ ନିକ୍ଖମନ୍ତା ୱିଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି।

ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୧। ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୧। ଯସ୍ମିଂ ସତି ଯଂ ହୋତି, ଅସତି ଚ ନ ହୋତି, ସୋ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋତି ଯଦିଦଂ ସମାସତୋ ପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣଂ ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ସତି ଇଦଂ ହୋତି, ଇମସ୍ମିଂ ଅସତି ଇଦଂ ନ ହୋତୀ’’ତି, ତଯିଦଂ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯୋ ହୀ’’ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ଅଯଞ୍ଚ ନଯୋ ନିବ୍ବାନେ ନ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ନିବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ନ ଉଦ୍ଧଟନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ…ପେ… ଉପକାରକଂ ହୋତୀ’’ତି ଆହ। ତେନ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱିସେସତୋ ବ୍ଯତିରେକମୁଖେନ ପାକଟୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି। ନତ୍ଥିଭାୱୋପକାରକତାୱିରୁଦ୍ଧୋତି ନତ୍ଥିପଚ୍ଚଯଭାୱୱିରୁଦ୍ଧୋ। ୱିଗତାୱିଗତପଚ୍ଚଯା ୱିଯ ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଉଜୁପଚ୍ଚନୀକଭାୱେନ ଠିତା ନତ୍ଥିଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯା। ନ ନିବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ନତ୍ଥିଭାୱୋପକାରକତାଅୱିରୋଧତୋ। ଯେ ହି ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା, ତେ ନତ୍ଥିଭାୱୋପକାରକତାୱିରୁଦ୍ଧା ଏୱ ଦିଟ୍ଠାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସତି ଚ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯେସଂ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାତି ଯୋଜନା। ଏକତୋତି ସହ। ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱତୋତି ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱତୋ। ତଦଭାୱୋତି ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱୋ। ଏତେସନ୍ତି ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯତାୱସେନ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ। ଧମ୍ମସଭାୱୱସେନାତି ଧମ୍ମତାୱସେନ। ଧମ୍ମତା ହେସା, ଯଦିଦଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେହି ସହ ପୁରେତରଂ ପଚ୍ଛା ଚ ଲବ୍ଭମାନା ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯା ତେସଂ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ନ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯାତି। ଯଥା ୱା ଚକ୍ଖାଦିଦ୍ୱାରାନଂ ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣାନଂ ସତିପି ନିଯତୱୁତ୍ତିତାଯ ଦ୍ୱାରାରମ୍ମଣତୋ ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଛବ୍ବିଧଭାୱେ ଆରମ୍ମଣମନାମସିତ୍ୱା, ଦ୍ୱାରତୋ ଦ୍ୱାରମନାମସିତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣତୋ ଛବ୍ବିଧତା ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱମିଧାପି ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେହି ସତିପି ସହଜାତାଦିଭାୱେ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ସହଜାତାଦିଭେଦଭିନ୍ନସ୍ସ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ପଞ୍ଚୱାରେ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱସେନ ଆଗତେ ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମକୋଟ୍ଠାସଭୂତେ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୱିସେସେ ସହଜାତାଦିଭେଦଂ ଆମସିତୁଂ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଆହାରୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ସହଜାତାଦିଭେଦଂ ନ ଲଭତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ସହଜାତାଦିଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୨-୨୩-୨୪। ନତ୍ଥିୱିଗତଅୱିଗତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୨-୨୩।ଏତ୍ଥାତି ନତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେ। ନାନନ୍ତି ନାନତ୍ତଂ। ଏତେନାତି ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯତୋ ନତ୍ଥିପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱିସେସମତ୍ତଦୀପନେନ ‘‘ପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣମେୱ ହେତ୍ଥ ନାନ’’ନ୍ତି ଇମିନା ୱଚନେନ। ଅତ୍ଥୋତି ଧମ୍ମୋ। ବ୍ଯଞ୍ଜନସଙ୍ଗହିତେତି ‘‘ନତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ୱିଗତପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଏୱମାଦିବ୍ଯଞ୍ଜନେନ ସଙ୍ଗହିତେ। ପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣମତ୍ତେତି ଏତ୍ଥ ପୱତ୍ତିଓକାସଦାନେନ ଉପକାରକା ଅରୂପଧମ୍ମା, ୱିଗତଭାୱେନ ଉପକାରକାତି ଏୱମାଦିକେ ପଚ୍ଚଯାନଂ ଲକ୍ଖଣମତ୍ତେ।

ନତ୍ଥିୱିଗତଅୱିଗତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସପକିଣ୍ଣକୱିନିଚ୍ଛଯକଥାୱଣ୍ଣନା

ଆଦିମପାଠୋତି ପୁରିମପାଠୋ। ତଥା ଚ ସତୀତି ଦୋସସ୍ସପି ସତ୍ତରସହି ପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯଭାୱେ ସତି। ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଭାୱୋପିସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତୋ

ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଦୋସସ୍ସପି ଗରୁକରଣଂ ପାଠଇଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା’’ତି। ‘‘ସେସାନ’’ନ୍ତି ୱଚନେନେୱ ନିୱାରିତୋତି କଦାଚି ଆସଙ୍କେଯ୍ଯାତି ତଂନିୱତ୍ତନତ୍ଥମାହ ‘‘ନ ଚ ସେସାନ’’ନ୍ତିଆଦି। ପୁରେଜାତାଦୀହୀତି ପୁରେଜାତକମ୍ମାହାରଝାନିନ୍ଦ୍ରିଯମଗ୍ଗୱିପାକପଚ୍ଚଯେହି। ତନ୍ନିୱାରଣତ୍ଥନ୍ତି ତସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତଦୋସସ୍ସ ନିୱାରଣତ୍ଥଂ। ୱିସୁଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱାତି ଲୋଭମୋହା ୱିପାକପଚ୍ଚଯାପି ନ ହୋନ୍ତି, ତଥା ଦୋସୋତି ଏୱଂ ୱିସୁଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା। ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଂ କାଯୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ଆରମ୍ମଣାଦିପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତଂଯେୱ ପଥୱୀଆଦିସଭାୱତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ସହଜାତାନଂ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତିଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନସ୍ସ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ‘‘ସବ୍ବଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି ‘‘ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତେ ସବ୍ବଧମ୍ମେ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଯଥାଯୋଗଂ ହେତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ନ ହି ଏତଂ…ପେ… ଭାୱଦସ୍ସନଂ, ଅଥ ଖୋ ଏକଧମ୍ମସ୍ସ ଅନେକପଚ୍ଚଯଭାୱଦସ୍ସନଂ, ତସ୍ମା ‘‘ଏତେନ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନସ୍ସା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ରୂପାଦୀନନ୍ତି ରୂପାଯତନାଦୀନଂ।

ଭେଦାତି ୱିସେସା। ଭେଦଂ ଅନାମସିତ୍ୱାତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଆଦିୱିସେସଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା। ତେ ଏୱାତି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିସେସାନଂ ସାମଞ୍ଞଭୂତେ ଖନ୍ଧେ ଏୱ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଏୱଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପଟ୍ଠାନସଂୱଣ୍ଣନା ହେସାତି ଏତେନ ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତପରିଯାଯମଗ୍ଗଭାୱେନେତ୍ଥ ନ ସକ୍କା ମିଚ୍ଛାୱାଚାଦୀନଂ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ସେସପଚ୍ଚଯଭାୱୋତି ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ଠପେତ୍ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ସେସେହି ଅଟ୍ଠାରସହି ପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ। ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ଆରମ୍ମଣାଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି। ତନ୍ତି ୱିଚିକିଚ୍ଛଂ। ତଥାତି ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଅହିରିକାଦୀସୁ।

ଦସଧା ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ପୁନ ତଥା ହଦଯୱତ୍ଥୁନ୍ତି ଇଦଂ ଅତ୍ଥମତ୍ତୱଚନଂ। ପାଠୋ ପନ ‘‘ହଦଯୱତ୍ଥୁ ତେସଞ୍ଞେୱ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଦସଧା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ’’ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ରୂପସଦ୍ଦଗନ୍ଧରସାଯତନମତ୍ତମେୱାତି ଇଦଂ ରୂପାଦୀନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯତାଯ ୱିଯ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯତାଯ ଚ ଅଭାୱତୋ, ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯତାଯ ଚ ଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ଏତାନୀତି ଯଥାୱୁତ୍ତାନି ରୂପସଦ୍ଦଗନ୍ଧରସାରମ୍ମଣାନି। ସବ୍ବାତିକ୍କନ୍ତପଚ୍ଚଯାପେକ୍ଖାତି ‘‘ଏକଧମ୍ମସ୍ସ ଅନେକପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ’’ତି ଏତସ୍ମିଂ ୱିଚାରେ ହେତୁଆଦିଅତିକ୍କନ୍ତପଚ୍ଚଯାପେକ୍ଖା ଏତେସଂ ରୂପାଦୀନଂ ଅପୁବ୍ବତା ନତ୍ଥି, ଅଥ ଖୋ ଆରମ୍ମଣଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯାପେକ୍ଖା। ନ ହି ରୂପାଦୀନି ହେତୁସହଜାତାଧିପତିଆଦିୱସେନ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି। ତସ୍ସାତି ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ଅପୁବ୍ବତା, ତସ୍ମା ତଂ ଏକୂନୱୀସତିୱିଧୋ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସତ୍ତଧା ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ, ନ ହି ଓଜା ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି।

ଅତ୍ଥୋତି ୱା ହେତୁଆଦିଧମ୍ମାନଂ ସଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ହି ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେହି ଅରଣୀଯତୋ ଉପଗନ୍ତବ୍ବତୋ, ଞାଣେନ ୱା ଞାତବ୍ବତୋ ‘‘ଅତ୍ଥୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଆକାରୋତି ତସ୍ସେୱ ପୱତ୍ତିଆକାରୋ, ଯେନ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଉପଗଚ୍ଛତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଂ ପନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ। ‘‘ସତ୍ତହାକାରେହୀ’’ତି ପଠାନସ୍ସ କାରଣମାହ ‘‘ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦୋ ହୀ’’ତିଆଦିନା।

ଯଂ କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ ଆସେୱନକମ୍ମପଚ୍ଚଯାନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅନନ୍ତରଟ୍ଠାନତାଯ। ସହଜାତମ୍ପି ହି ଅନନ୍ତରମେୱାତି। କୋଚି ପନେତ୍ଥାତି ଏତ୍ଥ ଏତସ୍ମିଂ ପକତୂପନିସ୍ସଯସମୁଦାଯେ କୋଚି ତଦେକଦେସଭୂତୋ କମ୍ମସଭାୱୋ ପକତୂପନିସ୍ସଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥାତି ‘‘ଯଦିଦଂ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତେ ପନେତ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା ନ ଲବ୍ଭତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମିଂ, ତସ୍ମିଂ ୱା ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଗ୍ଗହଣେ। ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା ଲବ୍ଭତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବା। ନ ହି ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ୱତ୍ଥୁ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଅଥ ଖୋ ନିସ୍ସଯଭୂତମେୱାତି। ଇତୋ ଉତ୍ତରୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଇତୋ’’ତି ଇଦଂ ପଚ୍ଚାମସନଂ ପୁରେଜାତଂ ୱା ସନ୍ଧାଯ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଂ ୱା। ତତ୍ଥ ପଠମନଯଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁରେଜାତତୋ ପରତୋପୀ’’ତି। ତେନ କମ୍ମାଦିପଚ୍ଚଯେସୁପି ୱକ୍ଖମାନେସୁ ଲବ୍ଭମାନାଲବ୍ଭମାନଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଦୁତିଯଂ ପନ ନଯଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଆଗତୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇତୋ ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତୋ’’ତି, ଅତ୍ତନା ୱୁତ୍ତନଯେନ ପନ ‘‘ନିସ୍ସଯିନ୍ଦ୍ରିଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତୋ ୱା’’ତି। ତତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସଯମେୱାହ ‘‘ଆରମ୍ମଣାଧିପତୀ’’ତିଆଦି। କମ୍ମାଦୀସୁ ଲବ୍ଭମାନାଲବ୍ଭମାନଂ ନ ୱକ୍ଖତି ‘‘ଇତୋ ଉତ୍ତରୀ’’ତିଆଦିନା ପଗେୱ ଅତିଦେସସ୍ସ କତତ୍ତା, ତସ୍ମା ପୁରିମୋଯେୱ ପୁରେଜାତତୋପୀତି ୱୁତ୍ତଅତ୍ଥୋଯେୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ।

‘‘ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯତଂ ଅୱିଜହନ୍ତୋୱା’’ତି ଇମିନା ଚ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି ‘‘ମଗ୍ଗୱଜ୍ଜାନଂ ନୱନ୍ନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ପଚ୍ଛିମପାଠେ, ପୁରିମପାଠେ ପନ ‘‘ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯତଂ ଅୱିଜହନ୍ତୋୱା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଏୱ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯା ଗହେତବ୍ବାତି ‘‘ଦସନ୍ନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପଚ୍ଛିମପାଠେ ‘‘ଏକାଦସହାକାରେହୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ପୁରିମପାଠେ ‘‘ଦ୍ୱାଦସହୀ’’ତି।

ସମନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧତାଯ ଆରମ୍ମଣଭାୱେନ ଚାତି ୱିଜ୍ଜମାନମ୍ପି ୱିସେସମନାମସିତ୍ୱା କେୱଲଂ ସମନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧତାଯ ଆରମ୍ମଣଭାୱେନ, ନ ଚ

ସମନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧତାଆରମ୍ମଣଭାୱସାମଞ୍ଞେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଇମିନା ଉପାୟେନା’’ତି ପଚ୍ଚୟସଭାଗତାଦସ୍ସନେନ ପଚ୍ଚୟୱିସଭାଗତାଦସ୍ସନେନ ଚ ୱୁତ୍ତଂ ପଦଦ୍ୱୟଂ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ପଦୁଦ୍ଧାରୋ କତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ହେତୁଆଦୀନଂ ସହଜାତାନଂ…ପେ… ୟୋଜେତବ୍ବା’’ତି ଆହ। ହେତୁଆରମ୍ମଣାଦୀନଂ ସହଜାତାସହଜାତଭାୱେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସଭାଗତାତି ୟୋଜନା। ଏୱମାଦିନାତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ପୁରେଜାତାନଂ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ରୂପାଦୀନଞ୍ଚ ପୁରେଜାତଭାୱେନ ସଭାଗତା, ପୱତ୍ତିୟଂ ୱତ୍ଥୁଖନ୍ଧାଦୀନଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାନଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତଭାୱେନ ୱିସଭାଗତାତି ଏୱମାଦୀନମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ହେତୁନହେତୁଆଦିଭାୱତୋପି ଚେତ୍ଥ ୟୁଗଳକତୋ ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବୋ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ। ହେତୁପଚ୍ଚୟୋ ହି ହେତୁଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟୋ, ଇତରେ ତଦଞ୍ଞଭାୱେନ। ଏୱମିତରେସୁପି ୟଥାରହଂ ୟୁଗଳକତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଉଭୟପ୍ପଧାନତାତି ଜନନୋପତ୍ଥମ୍ଭନପ୍ପଧାନତା। ଠାନନ୍ତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନଂ କାରଣଭାୱୋତି ୱିନାପି ଭାୱପଚ୍ଚୟଂ ଭାୱପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଞାୟତୀତି। ଉପନିସ୍ସୟଂ ଭିନ୍ଦନ୍ତେନାତି ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟପକତୂପନିସ୍ସୟୱିଭାଗେନ ୱିଭଜନ୍ତେନ। ତୟୋପି ଉପନିସ୍ସୟା ୱତ୍ତବ୍ବା ଉପନିସ୍ସୟୱିଭାଗଭାୱତୋ। ଉପନିସ୍ସୟଗ୍ଗହଣମେୱ କାତବ୍ବଂ ସାମଞ୍ଞରୂପେନ। ତସ୍ମାତି ଏୱମୱୁତ୍ତେ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟପକତୂପନିସ୍ସୟୋତି ଭିନ୍ଦନଂ ୱିଭାଗକରଣଂ ୟଦି ପକତୂପନିସ୍ସୟସ୍ସ ରୂପାନଂ ପଚ୍ଚୟତ୍ତାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ନନୁ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟାପି ରୂପାନଂ ପଚ୍ଚୟା ନ ହୋନ୍ତିୟେୱାତି? ସଚ୍ଚଂ ନ ହୋନ୍ତି, ତେ ପନ ଦସ୍ସିତନୟାତି ତଦେକଦେସେନ ଇତରମ୍ପି ଦସ୍ସିତମେୱ ହୋତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଆରମ୍ମଣଂ…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବ’’ନ୍ତି ଆହ। ତଂସମାନଗତିକତ୍ତାତି ତେହି ଅନନ୍ତରାଦୀହି ସମାନଗତିକତ୍ତା ଅରୂପାନଂୟେୱ ପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ। ତନ୍ତି ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟଂ। ତସ୍ମାତି ଅନନ୍ତରାଦୀସୁ ପଠିତ୍ୱା।

ପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସପକିଣ୍ଣକୱିନିଚ୍ଛୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଚ୍ଛାୱାରୋ

୧। ପଚ୍ଚୟାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା

ଏକେକଂ ତିକଂ ଦୁକଞ୍ଚାତି କୁସଲତ୍ତିକାଦୀସୁ ବାୱୀସତିୟା ତିକେସୁ ହେତୁଦୁକାଦୀସୁ ସତଂ ଦୁକେସୁ ଏକେକଂ ତିକଂ ଦୁକଞ୍ଚ। ନ ତିକଦୁକନ୍ତି ତୁଲ୍ୟୟୋଗୀନଂ ନ ତିକଦୁକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତିକୱିସିଟ୍ଠଂ ପନ ଦୁକଂ, ଦୁକୱିସିଟ୍ଠଞ୍ଚ ତିକଂ, ତିକୱିସିଟ୍ଠତିକଦୁକୱିସିଟ୍ଠଦୁକେସୁ ୱିୟ ନିସ୍ସାୟ ଉପରି ଦେସନା ପୱତ୍ତା ଏୱାତି।

ୟେ କୁସଲାଦିଧମ୍ମେ ପଟିଚ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତା ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ହେତୁପଚ୍ଚୟା’’ତିଆଦୀସୁ, ତେ କୁସଲାଦିଧମ୍ମା ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥଂ ଫରନ୍ତା ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚୟଟ୍ଠଂ ସାଧେନ୍ତା କୁସଲାଦିପଚ୍ଚୟା ଚେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱାହାତି ୟସ୍ମା ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥଫରଣଂ ଉଭୟେସଂ ତେସଂ ସହଭାୱେ ସତି, ନାଞ୍ଞଥା। ତେନେୱ କାରଣେନାହ ‘‘ତେ ଚ ଖୋ ସହଜାତାୱା’’ତି। ତେତି ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚୟା। ତେସୁ ହି ହେତୁସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସୟାଦୟୋ ସହଜାତା, ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରାଦୟୋ ଅସହଜାତା ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି। ଏତେହି ଦ୍ୱୀହି ୱାରେହି ଇତରେତରତ୍ଥବୋଧନୱସେନ ପୱତ୍ତାୟ ଦେସନାୟ କିଂ ସାଧିତଂ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଏୱଞ୍ଚ ନିରୁତ୍ତିକୋସଲ୍ଲଂ ଜନିତଂ ହୋତୀ’’ତି।

ତେତେ ପଞ୍ହେ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱାତି ‘‘ସିୟା କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତିଆଦୟୋ ୟେ ୟେ ପଞ୍ହା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଲଭନ୍ତି, ତେ ତେ ପଞ୍ହେ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା। ପମାଦଲେଖା ଏସାତି ଇଦଂ ‘‘କୁସଲୋ ହେତୁ ହେତୁସମ୍ପୟୁତ୍ତକାନଂ ଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି ଲିଖିତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିଚ୍ଚସହଜାତୱାରେସୁ ସହଜାତପଚ୍ଚୟୋ, ପଚ୍ଚୟନିସ୍ସୟୱାରେସୁ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋ, ସଂସଟ୍ଠସମ୍ପୟୁତ୍ତୱାରେସୁ ସମ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟୋ ଏକନ୍ତିକୋତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ‘‘ପୁରିମୱାରେସୁ…ପେ… ନିୟମେତ୍ୱା’’ତି। ତସ୍ମାତି ତେସୁ ପୁରିମୱାରେସୁ ଛସୁ। ନ ୱିଞ୍ଞାୟନ୍ତି ସରୂପତୋ ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା। ଏୱମାଦୀହି ପଞ୍ହେହି। ହେତାଦିପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୂତି ହେତୁଆଦୀସୁ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମେସୁ ସମ୍ପୟୁତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭେଦେସୁ ତେସଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ। ନିଦ୍ଧାରଣେ ଚେତଂ ଭୁମ୍ମଂ। ହେତାଦିପଚ୍ଚୟାନଂ ନିଚ୍ଛୟାଭାୱତୋତି ‘‘ଇମେ ନାମ ତେ ହେତୁଆଦୟୋ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମା’’ତି ନିଚ୍ଛୟାଭାୱତୋ ସରୂପତୋ ଅନିଦ୍ଧାରିତତ୍ତା। ୟଥା ହି ନାମ ନାନାଜଟାଜଟିତଂ ଗୁମ୍ବନ୍ତରଗତଞ୍ଚ ତଂସଦିସଂ ସରୂପତୋ ଅଦିସ୍ସମାନଂ ଇଦଂ ତନ୍ତି ନ ୱିନିଚ୍ଛିନୀୟତି, ଏୱଂ ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତୋପି ଅତ୍ଥୋ ସରୂପତୋ ଅନିଦ୍ଧାରିତୋ ନିଜ୍ଜଟୋ ନିଗୁମ୍ବୋ ଚ ନାମ ନ ହୋତି ନିଚ୍ଛୟାଭାୱତୋ, ସରୂପତୋ ପନ ତସ୍ମିଂ ନିଦ୍ଧାରିତେ ତବ୍ବିସୟସ୍ସ ନିଚ୍ଛୟସ୍ସ ୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅସମ୍ମୂଳ୍ହଭାୱାପତ୍ତିୟା ସୋ ପଞ୍ହୋ ନିଜ୍ଜଟୋ ନିଗୁମ୍ବୋ ଚ ନାମ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ନିଚ୍ଛୟାଭାୱତୋ ତେ ପଞ୍ହା ନିଜ୍ଜଟା ନିଗୁମ୍ବା ଚ କତ୍ୱା ନ ୱିଭତ୍ତା’’ତି, ‘‘ନ କୋଚି ପୁଚ୍ଛାସଙ୍ଗହିତୋ…ପେ… ୱିଭତ୍ତା’’ତି ଚ। ତନ୍ତି ପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସନ୍ଧାୟ ନିଜ୍ଜଟତା ନ ୱୁତ୍ତା, ଅଥ ଖୋ ନିଚ୍ଛୟୁପ୍ପାଦନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଠପନଂ ନାମ ଇଧ ୱିନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେ ପତିଟ୍ଠପନଂ, ତଂ ପନ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଦୀପନଂ ଜୋତନନ୍ତି ଆହ ‘‘ପକାସିତତ୍ତା’’ତି। ପକାରେହୀତି ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚୟପ୍ପକାରେହି, କୁସଲାଦିପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନପ୍ପକାରେହି ୱା।

୨୫-୩୪। ପରିକପ୍ପନଂ ୱିଦହନନ୍ତି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ପରିକପ୍ପପୁଚ୍ଛାତି ୱିଧିପୁଚ୍ଛା’’ତି। ସିୟାତି ଭୱେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସୋ ୱିଧି କିଂ ଅତ୍ଥୀତି ଏତେନ ‘‘ସିୟା’’ତି ୱିଧିମ୍ହି କିରିୟାପଦଂ। ପୁଚ୍ଛା ପନ ୱାକ୍ୟତ୍ଥସିଦ୍ଧା ୱେଦିତବ୍ବା। ତମେୱ ହି ୱାକ୍ୟତ୍ଥସିଦ୍ଧଂ ପୁଚ୍ଛଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟମ୍ପି ‘‘କିଂ ସୋ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ସିୟା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଂପୁଚ୍ଛନଂ ପରିକପ୍ପପୁଚ୍ଛାତି ତସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ହି କିରିୟାୟ ପଦେନେୱ ପୁଚ୍ଛା ୱିଭାୱୀୟତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି। ‘‘ସିୟା କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟ ହେତୁପଚ୍ଚୟା’’ତି ଏତ୍ଥ ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ହେତୁପଚ୍ଚୟା’’ତି ଉଭୟମିଦଂ ପଚ୍ଚୟୱଚନଂ, ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟା’’ତି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନୱଚନଂ। ତେସୁ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭାୱେ ୱିଭାୱିତେ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥତୋ ୱିଭାୱିତାୟେୱ ହୋତୀତି ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମୋୱ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ଚ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମୱିସିଟ୍ଠୋ ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥୋ ୱା ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ସିୟା ପଚ୍ଚୟୱିସିଟ୍ଠୋ ୱାତି ଦୁୱିଧା ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବାୟେୱ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପା ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତା। ତେସୁ ପଠମସ୍ମିଂ ପୁଚ୍ଛା ସଦୋସାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯୋ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସବ୍ବପୁଚ୍ଛାନଂ ପୱତ୍ତିତୋତି କୁସଲମୂଲାଦୀନଂ ସଉସଉପୁଚ୍ଛାନଂ ପୱତ୍ତନତୋ, ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ କୁସଲଂ। ତେହି ପଚ୍ଚୟେହୀତି ପଚ୍ଛାଜାତୱିପାକପଚ୍ଚୟେହି ଉପ୍ପତ୍ତି ଅନୁଞ୍ଞାତାତି ଆପଜ୍ଜତି, ନ ଚ ତଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତଂତଂପଚ୍ଚୟାତି ତତୋ ତତୋ ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିପଚ୍ଚୟତୋ। ଭୱନମତ୍ତିତା ଏତ୍ଥ ନ ଚ ପୁଚ୍ଛିତାତି ‘‘କିଂ ସିୟା’’ତି ୱୁତ୍ତଯୋଜନାୟ ଦୋସମାହ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ଏୱ ପୁଚ୍ଛିତତ୍ତା।

ତତ୍ଥାତି ‘‘ଅଥ ୱା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେ ଅତ୍ଥନ୍ତରେ। ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟାତି ଉପ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଜାନିତ୍ୱାତି ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟା’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ କୁସଲପଚ୍ଚୟଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଜାନିତ୍ୱା। ତସ୍ସାତି ଉପ୍ପତ୍ତିୟା। ଭୱନପୁଚ୍ଛନନ୍ତି ହେତୁପଚ୍ଚୟା ଭୱନପୁଚ୍ଛନଂ ନ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ପୁନ ତସ୍ସାତି ହେତୁପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପତ୍ତିୟା। ଭୱନପୁଚ୍ଛନନ୍ତି କେୱଲଂ ଭୱନପୁଚ୍ଛନଂ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ୱୁତ୍ତନୟେନ ଉଭୟତ୍ଥାପି ଉପ୍ପତ୍ତିଅନୁଜାନନମୁଖେନ ଭୱନପୁଚ୍ଛନଂ ଅୟୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା। ଅନୁଜାନନଞ୍ଚ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତେ ଅତ୍ଥୱିକପ୍ପଦ୍ୱୟେ ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନଂ, ତଂ ଅନନୁଜାନନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅନନୁଜାନିତ୍ୱାୱା’’ତିଆଦି। ସଂପୁଚ୍ଛନମେୱାତି ଇମିନା ସଂପୁଚ୍ଛନେ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜେୟ୍ୟା’’ତି ଇଦଂ କିରିୟାପଦନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ଯଦି ଏୱଂ ‘‘ସିୟା’’ତି ଇଦଂ କଥନ୍ତି ଆହ ‘‘ସିୟାତି…ପେ… ପୁଚ୍ଛତୀ’’ତି। ଅୟଂ ନୟୋତି ‘‘ସିୟା’’ତିଆଦିନା ଅନନ୍ତରୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥନୟୋ। ନ ୱିଞ୍ଞାୟତି ଅନାମଟ୍ଠୱିସେସତ୍ତା। ଦ୍ୱେପି ପୁଚ୍ଛାତି ସମ୍ଭୱନପୁଚ୍ଛା ତବ୍ବିସେସପୁଚ୍ଛା ଚାତି ଦୁୱିଧାପି ପୁଚ୍ଛା ଏକାୟେୱ ପୁଚ୍ଛା ସଂପୁଚ୍ଛନଭାୱତୋ ଏକାଧିକରଣଭାୱତୋ ଚ।

ଗମନୁସ୍ସୁକ୍କୱଚନନ୍ତି ଗମନସ୍ସ ଉସ୍ସୁକ୍କୱଚନଂ। ଗମନକିରିୟାୟ ଯଥା ଅତ୍ତନୋ କତ୍ତା ଉପରି କତ୍ତବ୍ବକିରିୟାୟ ଯୋଗ୍ୟରୂପୋ ହୋତି, ଏୱମେୱ ଠାନଂ ଗମନୁସ୍ସୁକ୍କନଂ ତସ୍ସ ବୋଧନଂ ୱଚନଂ। ଏୱଂଭୂତା ଚ କିରିୟା ଯସ୍ମା ଅତ୍ଥତୋ କିରିୟନ୍ତରାପେକ୍ଖା ନାମ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଗମନସ୍ସ…ପେ… ଅତ୍ଥୋ’’ତି। କଥଂ ପନେତସ୍ମିଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟପଟ୍ଠାନେ ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ପଟିଚ୍ଚସଦ୍ଦସ୍ସ ପଚ୍ଛିମକାଲକିରିୟାପେକ୍ଖତାତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଯଦିପୀ’’ତିଆଦି। ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି ‘‘ଅସତିପି ପଟିଅୟନୁପ୍ପଜ୍ଜନାନଂ କାଲଭେଦେ ଅଞ୍ଞତ୍ର ହେତୁଫଲେସୁ ଦିସ୍ସମାନଂ ପୁରିମପଚ୍ଛିମକାଲତଂ ହେତୁଫଲତାସାମଞ୍ଞତୋ ଇଧାପି ସମାରୋପେତ୍ୱା ରୁଳ୍ହୀୱସେନ ପୁରିମପଚ୍ଛିମକାଲୱୋହାରୋ କତୋ’’ତି। ତେନାହ ‘‘ଗହଣପ୍ପୱତ୍ତିଆକାରୱସେନ…ପେ… ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ’’ତି। ତତ୍ଥ ଅତ୍ତପଟିଲାଭୋ ଉପ୍ପାଦୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଗମନନ୍ତି ‘‘ପଟିଚ୍ଚା’’ତି ଏତ୍ଥ ଲବ୍ଭମାନଂ ଅୟନକିରିୟଂ ପରିୟାୟନ୍ତରେନାହ। ସା ପନତ୍ଥତୋ ପୱତ୍ତି, ପୱତ୍ତି ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଯଥାପଚ୍ଚୟଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୟେୱ। ସଭାୱଧମ୍ମାନଞ୍ହି ଉପ୍ପତ୍ତିୟଂ ଲୋକେ ସବ୍ବୋ କିରିୟାକାରକୱୋହାରୋ, ତସ୍ମା ‘‘ପଟିଚ୍ଚା’’ତି ଏତ୍ଥ ଲବ୍ଭମାନଂ ଯଂ ପଟିଅୟନଂ ପଟିଗମନଂ ଅତ୍ଥତୋ ପଟିଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ, ତଞ୍ଚ ଗଚ୍ଛନ୍ତାଦିଅପେକ୍ଖାୟ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ପଟିଗମନଂ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ପଟିଉପ୍ପଜ୍ଜନ’’ନ୍ତି। ତୟିଦଂ ଗମନପଟିଗମନଂ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନପଟିଉପ୍ପଜ୍ଜନଂ ସମାନକିରିୟା। କଥଂ? ଯସ୍ମା ପଟିକରଣଂ ପଟିସଦ୍ଦତ୍ଥୋ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ସହଜାତପଚ୍ଚୟଭୂତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ପଟିଉପ୍ପଜ୍ଜନଂ ‘‘ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା। ତଦାୟତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିୟାତି ସହଯୋଗେ କରଣୱଚନଂ, କରଣତ୍ଥେ, ହେତୁତ୍ଥେ ୱା, ତସ୍ମିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେ କୁସଲଧମ୍ମେ ଆୟତ୍ତାୟ ପଟିବଦ୍ଧାୟ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ସହେୱ ପଟିଗନ୍ତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ପଟିଅୟନଉଲାଭାନଂ ସମାନକାଲତଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନେୱାହ ‘‘ସହଜାତପଚ୍ଚୟଂ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତିଆଦି। ନନୁ ଚ ସମାନକାଲକିରିୟାୟଂ ଈଦିସୋ ସଦ୍ଦପ୍ପୟୋଗୋ ନତ୍ଥି, ପୁରିମକାଲକିରିୟାୟମେୱ ଚ ଅତ୍ଥୀତି? ନାୟମେକନ୍ତୋ ସମାନକାଲକିରିୟାୟମ୍ପି କେହିଚି ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତଥା ହି –

‘‘ନିହନ୍ତ୍ୱା ତିମିରଂ ଲୋକେ, ଉଦିତୋ ସତରଂସମି;

ଲୋକେକଚକ୍ଖୁଭୂତୋୟ-ମତ୍ଥମେତି ଦିୱାକରୋ।

‘‘ସିରୀୱିଲାସରୂପେନ, ସଵ୍ଵସୋଭାୱିଭାୱିନା;

ଓଭାସେତ୍ୱାଦିତୋ ବୁଦ୍ଧୋ, ସତରଂସି ଯଥା ପରୋ’’ତି। –

ଚ ପଯୋଗା ଦିସ୍ସନ୍ତି।

୩୫-୩୮।ତାସୁପି ଦୁକମୂଲକନଯେ ହେତାରମ୍ମଣଦୁକେ ଏକୂନପଞ୍ଞାସପୁଚ୍ଛା, ତାସୁ ହେତାରମ୍ମଣଦୁକେତି ‘‘ହେତୁପଚ୍ଚଯା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏୱଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯାନଂ ୱସେନ ଆଗତେ ପଚ୍ଚଯଦୁକେ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁଚ୍ଛାନଂ ଦସ୍ସିତତ୍ତାତି ଯସ୍ମିଂ ୱାଚନାମଗ୍ଗେ କୁସଲପଦମୂଲା କୁସଲପଦାୱସାନା , କୁସଲାଦିପଦଦ୍ୱଯମୂଲା କୁସଲାଦିପଦଦ୍ୱଯାୱସାନା ଚ ଏକୂନପଞ୍ଞାସାଯ ପୁଚ୍ଛାନଂ ଆଦିପରିଯୋସାନଭୂତା ଦ୍ୱେ ଏୱ ପୁଚ୍ଛା ଦସ୍ସିତା, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଏକ୍ଖାତି ଏତସ୍ମିଂ ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରେ ପୁଚ୍ଛାନଂ ୱୁତ୍ତୋ ନ ପଚ୍ଚଯାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁଚ୍ଛାଯ ହି ୱସେନ ହେତୁପଚ୍ଚଯେ ହେତୁପଚ୍ଚଯସଙ୍ଖାତଂ ଏକମୂଲଂ ଏତସ୍ସାତି ଏକମୂଲକୋ, ନଯସଦ୍ଦାପେକ୍ଖାଯ ଚାଯଂ ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗନିଦ୍ଦେସୋ। ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯମୂଲକାଦୀସୁ। ତଥା ହେତୁଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯସଙ୍ଖାତାନି ଦ୍ୱେ ମୂଲାନି ଏତସ୍ସାତି ଦ୍ୱିମୂଲକୋତିଆଦିନା ଯୋଜେତବ୍ବା। ପଚ୍ଚଯାନଂ ପନ ୱୁଚ୍ଚମାନେ ପଠମନଯସ୍ସ ଏକମୂଲକତା ନ ସିଯା। ନ ହି ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରଂ ଅତ୍ଥି, ଯଂ ମୂଲଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ତେନାହ ‘‘ପଚ୍ଚଯାନଂ ପନ ୱସେନା’’ତିଆଦି। ହେତାରମ୍ମଣଦୁକାଦୀନନ୍ତି ଅୱଯୱେ ସାମିୱଚନଂ, ଅଧିପତିଆଦୀନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତୋ ପରଂ ମୂଲସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ସଵ୍ଵମୂଲକଂ ଅନୱସେସାନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ମୂଲଭାୱେନ ଗହିତତ୍ତା। ନ ହି ମୂଲଓନ୍ତଭାୱେନ ଗହିତା ପଚ୍ଚଯା ମୂଲଭାୱେନ ଗଯ୍ହନ୍ତି। ପଚ୍ଚଯଗମନଂ ପାଠଇଗମନନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି ଅଭିଧେଯ୍ୟାନୁରୂପଂ ଲିଙ୍ଗୱଚନାଦୀତି କତ୍ୱା। ଇଧାତି ଅନୁଲୋମେ। ଚ-ସଦ୍ଦୋ ଉପଚଯତ୍ଥୋ। ସୋ ତେୱୀସତିମୂଲସ୍ସ ସଵ୍ଵମୂଲଭାୱଂ ଉପଚଯେନ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଜୋତେତି।

୩୯-୪୦।ଏୱଂ ସତୀତି ‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି ଆରଭିତ୍ୱା ‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯା, ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏୱଂ ୱାଚନାମଗ୍ଗେ ସତି। ଚକ୍କବନ୍ଧନୱସେନ ପାଠଇଗତି ଆପଜ୍ଜତୁ, କୋ ଦୋସୋତି କଦାଚି ୱଦେଯ୍ୟାତି ଆହ ‘‘ହେଟ୍ଠିମସୋଧନୱସେନ ଚ ଇଧ ଅଭିଧମ୍ମେ ପାଠଇ ଗତା’’ତି। ତଥା ହି ଖନ୍ଧୱିଭଙ୍ଗାଦୀସୁପି ପାଠଇ ହେଟ୍ଠିମସୋଧନୱସେନ ପୱତ୍ତା। ଗଣନଚାରେନ ତମତ୍ଥଂ ସାଧେତୁଂ ‘‘ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଆରମ୍ମଣାଦୀସୁପି ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ନଯେସୁ। ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣାଦିପଚ୍ଚଯେ। ସୁଦ୍ଧିକତୋତି ସୁଦ୍ଧିକନଯତୋ। ତସ୍ମାତି ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ସୁଦ୍ଧିକନଯସ୍ସ ଅଲବ୍ଭମାନତ୍ତା। ଏକମୂଲକନଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ଆରମ୍ମଣମୂଲକେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା…ପେ… ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯାତି ୱା’’ତିଆଦି ତାଦିସଂ ୱାଚନାମଗ୍ଗଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଯତ୍ଥ ‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ହେତୁପଚ୍ଚଯା, ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯା, ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା…ପେ… ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣମୂଲକେ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯମୂଲଭୂତା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯପରିଯୋସାନମେୱ ଏକମୂଲକଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଉପରି ଅୱସିଟ୍ଠଏକମୂଲକତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ସଵ୍ଵମୂଲକେ ୱିଗତପଚ୍ଚଯା, ତାୱ ସଂଖିପିତ୍ୱା ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯୋୱ ଦସ୍ସିତୋ। ତେନାହ ‘‘ଏକମୂଲକେସୁ’’ତିଆଦି। ଇତୋ ପରେସୁପି ଏଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ଏସେୱ ନଯୋ। ମୂଲମେୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ଅଧିପତିମୂଲକେ ଏକମୂଲକସ୍ସ ଆଦିମେୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱା। ନ ସୁଦ୍ଧିକଦସ୍ସନନ୍ତି ନ ସୁଦ୍ଧିକନଯଦସ୍ସନଂ। ‘‘ସୁଦ୍ଧିକନଯୋ ହି ୱିସେସାଭାୱତୋ ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ନ ଲବ୍ଭତୀ’’ତି ହି ୱୁତ୍ତଂ। ନାପି ସଵ୍ଵମୂଲକେକତିପଯପଚ୍ଚଯଦସ୍ସନଂ ଉପରି ସଵ୍ଵମୂଲକେ ଏକମୂଲକସ୍ସ ଆଗତତ୍ତା।

୪୧।ଏକେସ୍ମିଞ୍ଚାତି ଅୱିଗତମୂଲକାଦିକେ ଚ ନଯେ। ସଙ୍ଖେପନ୍ତରଗତୋତି ସଙ୍ଖେପସ୍ସ ସଙ୍ଖିପିତସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରଗତୋ, ସଙ୍ଖିପିତବ୍ବୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମଜ୍ଝିମାନଂ ଦସ୍ସନନ୍ତି ମଜ୍ଝିମାନଂ ନଯତୋ ଦସ୍ସନଂ, ଅଞ୍ଞଥା ସଙ୍ଖେପୋ ଏୱ ନ ସିଯା। ଗତିଦସ୍ସନନ୍ତି ଅନ୍ତଦସ୍ସନଂ ଅକତ୍ୱା ପାଠଇଗତିଯା ଦସ୍ସନଂ, ତଞ୍ଚ ଆଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ କତିପଯଦସ୍ସନମେୱ। ତେନ ୱିଗତପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଧାରଣେନ ଓସାନଚତୁକ୍କଂ ଦସ୍ସେତି ଅୱିଗତମୂଲକେ ୱିଗତପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଓସାନଭାୱତୋ। ସଵ୍ଵମୂଲକସ୍ସ ଅୱସାନେନ ‘‘ୱିଗତପଚ୍ଚଯା’’ତି ପଦେନ।

ଯଥା ହେତୁଆଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ଉଦ୍ଦେସାନୁପୁବ୍ବିଯା ଦୁକତିକାଦିଯୋଜନା କତା, ଏୱଂ ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣାଦିପଚ୍ଚଯେ ଲଙ୍ଘିତ୍ୱାପି ସକ୍କା ଯୋଜନଂ କାତୁଂ, ତଥା କସ୍ମା ନ କତା? ଯଦିପି ଅନୱସେସତୋ ପଚ୍ଚଯାନଂ ମୂଲଭାୱେନ ଗହିତତ୍ତା କେସଞ୍ଚି କେହିଚି ଯୋଜନେ ଅତ୍ଥୱିସେସୋ ନତ୍ଥି, ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ପନ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଦୁକାଦୀନଂ ହେତୁମୂଲକେ ଚ ହେତୁଅଧିପତିଅନନ୍ତରତିକାଦୀନଂ ତଂତଂଅୱସିଟ୍ଠପଚ୍ଚଯେହି ଯୋଜନାଯ ଅତ୍ଥେୱ ୱିସେସୋ, ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ଯସ୍ମା ଉପ୍ପଟିପାଟିଯା ଯୋଜନା ନ ସୁଖଗ୍ଗହଣା, ସକ୍କା ଚ ଞାଣୁତ୍ତରେନ ପୁଗ୍ଗଲେନ ଯଥାଦସ୍ସିତେନ ନଯେନ ଯୋଜିତୁନ୍ତି ଉପ୍ପଟିପାଟିଯା ପଚ୍ଚଯେ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପଟିପାଟିଯାୱ ତେ ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତାତି ଇମମତ୍ଥମାହ ‘‘ଏତ୍ଥ ଚା’’ତିଆଦିନା।

ତଞ୍ଚ ଗମନଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଯଂ ସବ୍ବେହି ତିକେହି ଏକେକସ୍ସ ଦୁକସ୍ସ ଯୋଜନାୱସେନ ପାଠଇଗମନଂ, ତଂ ଯୁତ୍ତଂ ତିକେସୁ ଦୁକାନଂ ପକ୍ଖେପଭାୱତୋ।

ତତ୍ଥାପି ଦୁକେସୁ ଏକେକସ୍ମିନ୍ତି ଏକେକସ୍ମିଂ ଦୁକତିକେ। ନଯାତି ଅନୁଲୋମନଯାଦଯୋ ୱାରେ ୱାରେ ଚତ୍ତାରୋ ନଯା, ପୁଚ୍ଛା ପନ ସତ୍ତୱୀସତି। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ହେତୁଦୁକେନ ସମାନାତି? ତଂ ତିକପଦେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ହେତୁଦୁକସ୍ସ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ହେତୁଦୁକଭାୱସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତଂ।

ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ''ନ ହୀ''ତିଆଦିନା ଦୁକତିକେ ୱୁତ୍ତନଯେନ। ତତ୍ଥ ହି ନ ଦୁକସ୍ସ ଯୋଜନା ଅତ୍ଥି, ଅଥ ଖୋ ଦୁକାନଂ ଏକେକେନ ପଦେନ ତିକସ୍ସ ଯୋଜନା। ତେନାହ ''ଏକେକୋ ତିକୋ ଦୁକସତେନ ଯୋଜିତୋ''ତି। ଏକେକସ୍ମିନ୍ତି ଏକେକସ୍ମିଂ ତିକଦୁକେ।

ତିକାଦଯୋଛ ନଯାତି ''ତିକଞ୍ଚ ପଟ୍ଠାନୱର''ନ୍ତିଆଦିନା ଗାଥାଯଂ ୱୁତ୍ତା ତିକପଟ୍ଠାନାଦଯୋ ଛ ନଯା। ସତ୍ତୱିଧମ୍ପୀତି ୱାରଭେଦେନ ସତ୍ତଧା ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତମ୍ପି। ଅନୁଲୋମନ୍ତି ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମଂ ଅନୁଲୋମଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ସହ ଗହେତ୍ୱା। ତଥା ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ତିକପଟ୍ଠାନଂ ତିକପଟ୍ଠାନତାସାମଞ୍ଞେନ, ଦୁକପଟ୍ଠାନାଦୀନି ଚ ଚତ୍ତାରି ଚତ୍ତାରି ତଂସାମଞ୍ଞେନ ସହ ଗହେତ୍ୱା। ଇମମତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱା ''ତିକଞ୍ଚ ପଟ୍ଠାନୱର''ନ୍ତି ଗାଥାଯ ଅଧିପ୍ପାଯୱିଭାୱନୱସେନ ''ଅନୁଲୋମମ୍ହି''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ଇମମତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱା। ସତ୍ତପ୍ପଭେଦେତି ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦିୱସେନ ସତ୍ତପ୍ପଭେଦେ। ଛପି ଏତେ ତିକାଦିଭେଦେନ ଚତୁଚତୁପ୍ପଭେଦା ଧମ୍ମାନୁଲୋମାଦିୱସେନ ଛ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବାତି ଇଦଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଯୋଜନା। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଧମ୍ମାନୁଲୋମାଦିୱିଭାଗଭିନ୍ନାପି ତିକାଦିଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା ତିକପଟ୍ଠାନାଦିସଙ୍ଖାତା ତିକାଦଯୋ ଛ ଧମ୍ମନଯା ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦିୱସେନ ୱିଭଜିଯମାନା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିଦ୍ଧାରିଯମାନେ ଅନୁଲୋମତାସାମଞ୍ଞେନ ଅନୁଲୋମନ୍ତି ଏକତୋ ଗହିତେ ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମେ ସୁଟ୍ଠୁ ଅତିୱିଯ ଗମ୍ଭୀରାତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ''ଇଧ ପନ ଅଯଂ ଗାଥା ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମାନୁଲୋମେ ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତା''ତି ଧମ୍ମାନୁଲୋମୋ ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମସ୍ସ ୱିସେସନଭାୱେନ ନିଯମେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ। ଏସ ନଯୋ ପଚ୍ଚନୀଯଗାଥାଦୀସୁପି। ତିକପଟ୍ଠାନସ୍ସ ଦୁକପଟ୍ଠାନସ୍ସ ଚ ପୁବ୍ବେ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଆହ ''ଦୁକତିକପଟ୍ଠାନାଦୀସୂ''ତି। ତିକେହି ପଟ୍ଠାନନ୍ତି ତିକେହି ନାନପ୍ପକାରତୋ ପଚ୍ଚଯୱିଭାୱନଂ, ତିକେହି ୱା ଞାଣସ୍ସ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠାନଂ। ଦୁକସମ୍ବନ୍ଧି ତିକପଟ୍ଠାନଂ, ଦୁକୱିସିଟ୍ଠାନଂ ୱା ତିକାନଂ ପଟ୍ଠାନଂ ଦୁକତିକପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଦୁକାନ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଦୁକାଦିୱିସେସିତସ୍ସାତି ଦୁକାଦିପଦୱିସେସିତସ୍ସ ଦୁକାଦିଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ''ହେତୁଂ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ, ନହେତୁଂ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚା''ତିଆଦିୱଚନତୋ।

ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା

୪୨-୪୪।ଯାୱାତି ପାଠଇପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନଂ ଯତ୍ତକୋତି ଆହ ''ପଭେଦୋ''ତି। ଅତ୍ଥି ତେୱୀସତିମୂଲକସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ତାୱ ତତ୍ତକଂ ପଭେଦଂ। ତତ୍ଥାତି ଅନୁଲୋମେ ଆଗତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ନଯଦସ୍ସନୱସେନଦସ୍ସିତଂ, କିନ୍ତି? ଏକେକସ୍ସ ପଦସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରଂ ଦସ୍ସେତି। ଅୱସେସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ମୂଲୱନ୍ତଭାୱେନ ଗହିତସ୍ସ।

ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା

୪୫-୪୮। ପୁନ ତତ୍ଥାତି ଅନୁଲୋମେ। ପଚ୍ଚଯପଦାନୀତି ପଚ୍ଚଯା ଏୱ ପଦାନି ପଚ୍ଚଯପଦାନି। ଇଧାତି ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯେ। ସୁଦ୍ଧିକପଚ୍ଚଯାନନ୍ତି ପଚ୍ଚଯନ୍ତରେନ ଅୱୋମିସ୍ସାନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ, ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯଦେସନଂ ୱକ୍ଖମାନଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଚ୍ଛାୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। କୁସଲତ୍ତିକଂ

୧। ପଟିଚ୍ଚୱାରୱଣ୍ଣନା

୧। ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମଂ

(୧) ୱିଭଙ୍ଗୱାରୱଣ୍ଣନା

୫୩। ତିକପଦାନଂ ତିକନ୍ତରପଦେହି ୱିସଦିସତା ପାକଟାଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତିକପଦନାନତ୍ତମତ୍ତେନ ୱିନା’’ତି। ମୂଲାୱସାନୱସେନାତି ‘‘ଏକମୂଲେକାୱସାନଂ ନୱା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମୂଲାୱସାନୱସେନ। ‘‘ନ ତାଯେୱ ୱେଦନାତ୍ତିକାଦୀସୂ’’ତି ଏତ୍ଥ ଯା ସଦିସତା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସଦିସତଂ ସନ୍ଧାଯ ‘ନ ତାଯେୱା’ତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଆହ। ଯାତି ଯା ପୁଚ୍ଛା। ସଙ୍ଖପୁଚ୍ଛାସମାହରଣନ୍ତି ସଙ୍ଖାସଂ ଏକୂନପଞ୍ଞାସାଯ ପୁଚ୍ଛାନଂ ସମୁଚ୍ଚଯନଂ ଅନୱସେସେତ୍ୱା କଥନଂ। ଇଧ ଇମସ୍ମିଂ ପଟିଚ୍ଚୱାରୁଦ୍ଦେସେ କଉଙ୍କଂ। ଆଦିତୋ ହି ଅନୱସେସତୋ ୱୁତ୍ତେ ପଚ୍ଛା ଯଥାରହଂ ତଦେକଦେସୱଚନଂ ଯୁତ୍ତଂ। ନ ହି ତତ୍ଥ ଏକୂନପଞ୍ଞାସ ପୁଚ୍ଛା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଲଭନ୍ତୀତି ତତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମାନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯେ ପୀତିତ୍ତିକେ ଏକୂନପଞ୍ଞାସ ପୁଚ୍ଛା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନ ହି ଲଭନ୍ତି, ଅଟ୍ଠୱୀସେ ପନ ଲଭନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ତେନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯଭୂତେନାତି ତେନ ୱେଦନାଦିଭେଦେନ ଏକେନ ଧମ୍ମେନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତେନ, ସହଜାତପଚ୍ଚଯତଂ ୱା ପତ୍ତେନ ପାପୁଣନ୍ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ଯଦିପି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଯାୱ ନିରୋଧଗମନା’’ତିଆଦିୱଚନେହି ଖଣତ୍ତଯସମଙ୍ଗୀ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ୱିଯ ହୋତି, ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗୀଯେୱ ପନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତୋ ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦୀନଂ ଛନ୍ନଂ ୱାରାନଂ ଉପ୍ପାଦମେୱ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତତ୍ତା। ତଥା ହି ତେସୁ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୋ ଅନୁଲୋମତୋ ନ ତିଟ୍ଠତି।

ଇଧ କୁସଲୱଚନେନ ଗହିତେ ଖନ୍ଧେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି କୁସଲସଦ୍ଦେନ ଗହିତେ ଖନ୍ଧେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ଚତୂସୁପି କୁସଲଖନ୍ଧେସୁ ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେସୁ ସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତେସୁ ସହଜାତାଦିସାଧାରଣପଚ୍ଚଯୱସେନ ଅୱିସେସତୋ ସଙ୍ଖେ ସଙ୍ଖେସଂ ପଚ୍ଚଯାତି ଅଯମେୱ ଇମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ, ଇମସ୍ସେୱ ଅଯଂ ପଚ୍ଚଯୋତି ଚ ନିଯମେତ୍ୱା ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଏକସ୍ସେୱ ଦ୍ୱିନ୍ନଂଯେୱ ୱା’’ତିଆଦି। ‘‘ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦୀସୁ ପନ ୱିସେସନଭାୱେନ ୱେଦନାଦୀନଂ ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା ‘‘ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚ ଦ୍ୱେ ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୱେଦନାତ୍ତିକାଦୀସୁ ପନା’’ତିଆଦି। ତଥାତି ଇମିନା ‘‘ଏକେକସ୍ସପି ଦୁକାଦିଭେଦାନଞ୍ଚା’’ତି ଇମଂ ଅନୁକଡ୍ଢତି।

ଏତସ୍ମିନ୍ତି ‘‘ୱିପାକାବ୍ୟାକତଂ କିରିଯାବ୍ୟାକତ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ୱିପାକକିରିଯାବ୍ୟାକତଗ୍ଗହଣେ। ‘‘ସଙ୍ଖସ୍ମିଂ ନ ଗହେତଙ୍କ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, କତ୍ଥ ପନ ଗହେତଙ୍କନ୍ତି ଆହ ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ରୂପନ୍ତି ଏତ୍ଥେୱା’’ତି। ଏୱଂ ପଠମେ ୱାକ୍ୟେ ଅତିବ୍ୟାପିତଂ ପରିହରିତ୍ୱା ଦୁତିଯେ ଅବ୍ୟାପିତଂ ପରିହରିତୁଂ ‘‘ନ କେୱଲ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥାତି ‘‘ୱିପାକାବ୍ୟାକତଂ କିରିଯାବ୍ୟାକତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନ ଗହେତଙ୍କଂ ତସ୍ସପି ଆରୁପ୍ପେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସ ରୂପେନ ୱିନା ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥା ହେତୁପଚ୍ଚଯଗ୍ଗହଣେନେୱ ଅହେତୁକଂ ନିୱତ୍ତିତଂ, ଏୱଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ରୂପନ୍ତି ରୂପଗ୍ଗହଣେନେୱ ଆରୁପ୍ପେ ୱିପାକୋପି ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ ସଦ୍ଧିଂ ନ ଗହିତୋ। ତଂ ପନେତଂ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧମେୱ ଅକତ୍ୱା ସରୂପତୋ ପାକଟତରଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ୱିପାକାବ୍ୟାକତ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିସନ୍ଧିପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତାନି ପନେତ୍ଥ ସତିପି ରୂପସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦନେ ୱୱତ୍ଥାନାଭାୱତୋ ନ ଗହିତାନୀତି ଦଟ୍ଠଙ୍କଂ।

ପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସାତି ଖନ୍ଧାନଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ଅଗ୍ଗହିତତାପତ୍ତିଂ ନିୱାରେତୁଂ, କଥଂ? ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ, କତ୍ଥ? ‘‘କଟତ୍ତା ଚ ରୂପ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ସାମଞ୍ଞୱଚନେ ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ୱତ୍ଥୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଞ୍ହିସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନତା ଦସ୍ସିତା ହୋତୀତି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖଂ ୱଚନଦ୍ୱଯନ୍ତି ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ୱତ୍ଥୁ, ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧା’’ତି ପଦଦ୍ୱଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ସାମଞ୍ଞେନ ଗହିତନ୍ତି ‘‘କଟତ୍ତା ଚ ରୂପ’’ନ୍ତି ଇମିନା ସାମଞ୍ଞୱଚନେନ, କଟତ୍ତାରୂପସାମଞ୍ଞେନ ୱା ଗହିତଂ।

ଉପାଦାରୂପଗ୍ଗହଣେନ ୱିନା ‘‘ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା କେୱଲଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ‘‘କଟତ୍ତାରୂପଂ’’ଇଚ୍ଚେୱ ଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତସ୍ମିଂ ପନ ଦସ୍ସନେତି ‘‘ମହାଭୂତେପି ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥଦସ୍ସନେ। ଖନ୍ଧପଚ୍ଚଯସହିତନ୍ତି ପଟିସନ୍ଧିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ, ପୱତ୍ତିଯଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ ୱଦତି। ଅସହିତନ୍ତି ପନ ପୱତ୍ତିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନଂ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନଂ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧଂ ଅସଞ୍ଞଭୱସଙ୍ଗହିତଞ୍ଚ ରୂପଂ। ପଟିସନ୍ଧିଯମ୍ପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ପୱତ୍ତିଯମ୍ପି କଟତ୍ତାରୂପଂ ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଂ ଉପାଦାରୂପନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠଙ୍କୋ। କଥଂ ପନେତ୍ଥ ଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ହେତୁପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ରୂପଂ ଭୂତେପି ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏୱଂ ପଦମେତଂ, ଭୂତାନଂ ୱା ହେତୁପଚ୍ଚଯତୋ ନିବ୍ବତ୍ତତ୍ତା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। କାରଣକାରଣମ୍ପି ହି କାରଣନ୍ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି ଯଥା ‘‘ଚୋରେହି ଗାମୋ ଦଡ୍ଢୋ’’ତି।

ଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପାଦାରୂପନ୍ତି ପଦୁଦ୍ଧାରୋ କତୋ, ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ପନ ପାଠୋତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଞ୍ଚ ତମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ହେତ୍ଥତ୍ଥୋ – ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ପାଠେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଉପାଦାରୂପମ୍ପି କୁସଲେ ଖନ୍ଧେ ମହାଭୂତେ ଚ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି।

କୋ ପନ ସୋ ନଯୋତି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ମହାଭୂତେ…ପେ… ସନ୍ଧାଯାହା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥତୋ ଅଯଂ ନଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଇମିନା ଅତ୍ଥାକତେ ଖନ୍ଧେ ମହାଭୂତେ ଚ ପଟିଚ୍ଚ ଉପାଦାରୂପାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିୱଚନେନ କୁସଲେ ଖନ୍ଧେ ମହାଭୂତେ ଚ ପଟିଚ୍ଚ ଉପାଦାରୂପାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥତୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୫୪।ରୂପେନୱିନା ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଏତେନ ଯା ପୁଚ୍ଛା ଅରୂପମିସ୍ସକାୱସାନା, ତାପି ଇଧ ନ ଗୟ୍ହନ୍ତି, ପଗେୱ ରୂପାୱସାନାତି ଦସ୍ସେତି।

୫୭।ତାଯ ସମାନଲକ୍ଖଣାତି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧପଟିସନ୍ଧିତାଯ ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକପଟିସନ୍ଧିଯା ସମାନଲକ୍ଖଣା। ପରିପୁଣ୍ଣଧମ୍ମାନନ୍ତି ପରିଯତ୍ତିୱିଭାଗାନଂ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାନଂ। ଏତ୍ଥାତି ଏତସ୍ମିଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ।

ଚିତ୍ତକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପନ୍ତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପଞ୍ଚ। ପୁନ ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୁନଗହଣଂ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନାପେକ୍ଖଂ। ନ ହି ତଂ ପୁବ୍ବେ ବାହିରଗ୍ଗହଣେନ ଅଗ୍ଗହିତଂ, ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନଂ ପନ ଅଗ୍ଗହିତମେୱ, ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ କସ୍ମା ପୁନଗହଣନ୍ତି ଆହ ‘‘ଏତେହୀ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥାତି ଅସଞ୍ଞସତ୍ତେସୁ। ତସ୍ସାତି ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ। ଆଦିମ୍ହୀତି ବାହିରଆହାରସମୁଟ୍ଠାନୌତୁସମୁଟ୍ଠାନଅସଞ୍ଞସତ୍ତୱସେନ ଆଗତୱାରେହି ପଠମୱାରେ। ଅୱିସେସୱଚନନ୍ତି ବାହିରାଦିୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୱଚନଂ, ଅରୂପମ୍ପି ପଚ୍ଚଯଂ ଲଭନ୍ତଂ ଅତ୍ଥଂ ହେତାଦିକେ ପଚ୍ଚଯେ ଲଭନ୍ତଂ ସହ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱାତି ଯୋଜନା। ତସ୍ସାତି, ତତ୍ଥାତି ଚ ପଦଦ୍ୱଯେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ପଠମୱାରମେୱ ପଚ୍ଚାମସତି। ତଂସମାନଗତିକନ୍ତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଗତିକଂ। ଇଧାପୀତି ଇମସ୍ମିଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେପି। କମ୍ମପଚ୍ଚଯୱିଭଙ୍ଗେ ୱିଯାତି ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ୱିଯ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ତଂସମୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଇମିନା ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ କଟତ୍ତାରୂପମ୍ପି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀ’’ତି। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୱିସେସୋ ଏତ୍ଥ ଏକଂସେନ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ହି…ପେ… ଅତ୍ଥୀ’’ତି ଆହ।

ଅୱିସେସେତ୍ୱାତି ‘‘ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱିସେସଂ ଅକତ୍ୱା। ଉପାଦାରୂପନ୍ତି ୱିସେସେତ୍ୱାୱ କସ୍ମା ପନ ୱୁତ୍ତାନୀତି ଯୋଜନା। ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦୀସୂତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯାଦିଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ସହାତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପନ୍ତି ଏୱଂ ଏକତୋ। ୱିସୁନ୍ତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପତୋ ୱିସେସେତ୍ୱା। ତତ୍ଥ ବାହିରଗ୍ଗହଣାଦୀହି ୱିଯାତି ଯଥା ‘‘ବାହିରଂ ଏକଂ ମହାଭୂତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ବାହିରଆହାରସମୁଟ୍ଠାନୌତୁସମୁଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣେହି ମହାଭୂତାନି ୱିସେସିତାନି, ଏୱଂ ଏତ୍ଥ ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚା’’ତି ଏତସ୍ମିଂ ନିଦ୍ଦେସେ ମହାଭୂତାନଂ କେନଚି ୱିସେସନେନ ଅୱିସେସିତତ୍ତା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଭାୱକଟତ୍ତାରୂପଭାୱେହି ୱିସେସେତ୍ୱାୱ ୱୁତ୍ତାନୀତି ଯୋଜନା।

ଇଦାନି ଅଞ୍ଞେନପି କାରଣେନ ତେସଂ ୱିସେସିତବ୍ବତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅପିଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ନକୋଚି ପଚ୍ଚଯୋତି ଇଦଂ ପଟ୍ଠାନେ ଆଗତନିଯାମେନ ରୂପଂ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଂ ନ ଲଭତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ହେତାଦୀସୂ’’ତି। ତଦୱିନାଭାୱତୋ ପନ ତସ୍ସ ଚିତ୍ତକମ୍ମାନଂ କାରଣଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ଯତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଚିତ୍ତନିବ୍ବତ୍ତାନି କମ୍ମପଚ୍ଚଯାନି ଚାତି ୱୁତ୍ତାନି। ନନୁ ଚିତ୍ତଂ ଆହାରୌତୁସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି? ସଚ୍ଚଂ ହୋତି, ସୋ ପନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେନ, ନ ଜନକତ୍ତେନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଆହାର…ପେ… ଜନକ’’ନ୍ତି । କିଂ ପନ ତେସଂ ଜନକନ୍ତି ଆହ ‘‘ମହାଭୂତାନେୱ…ପେ… ଜନକାନୀ’’ତି। ଚିତ୍ତେନ କମ୍ମୁନା ଚ ୱିନା ଅଭାୱେ ଯଥାକ୍କମଂ ଚିତ୍ତକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନୌପାଦାରୂପାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପକଟତ୍ତାରୂପଭୂତାନେୱାତି ଚିତ୍ତକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନମହାଭୂତନିବ୍ବତ୍ତାନେୱ ମହାଭୂତାନଂ ତେସଂ ଆସନ୍ନକାରଣତ୍ତା। ଅଞ୍ଞାନୀତି ଉତୁଆହାରସମୁଟ୍ଠାନାନି ଉପାଦାରୂପାନି ୱଦତି। ୱିସେସନଂ କତଂ ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି। ସମାନଜାତିକେନ ରୂପେନ ଉତୁନା ଆହାରେନ ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପାକଟୱିସେସନାନେୱାତି ଇଦଂ ଯେହି ମହାଭୂତେହି ତାନି ନିବ୍ବତ୍ତାନି, ତେସଂ ‘‘ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନଂ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତି ୱିସେସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ନ ୱିସେସନଂ ଅରହନ୍ତି ନ ୱିସେସିତବ୍ବାନି କାରଣୱିସେସନେନେୱ ୱିସେସସ୍ସ ସିଦ୍ଧତ୍ତା, ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତେୱ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତାନି ପନ ଚିତ୍ତଜକମ୍ମଜରୂପାନି।

ସୱିସେସନାତି ଯେନ ୱିସେସେନ ୱିସେସିତା, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଚିତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ’’ତି, ଇତରଂ ପନ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ମୂଲକାରଣଭାୱତୋ’’ତି, କମ୍ମୂପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇତରାନୀତି ଆହାରୌତୁସମୁଟ୍ଠାନାନିପି ଉପାଦାରୂପାନି। ମହାଭୂତୱିସେସନେନେୱ ୱିସେସିତାନୀତି ‘‘ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନଂ ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନଂ ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତି ମହାଭୂତୱିସେସନେନେୱ ଜନକପଚ୍ଚଯେନ ଆହାରେନ ଉତୁନା ଚ ୱିସେସିତାନି। ଇଧାତି ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ୱଚନେ। ଏତ୍ଥ ହି ଉପାଦାରୂପାନଂ ଚିତ୍ତକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନତାୱଚନେନ ତଂନିସ୍ସଯାନମ୍ପି ତବ୍ଭାୱୋ ପକାସିତୋତି। ଅଞ୍ଞତରୱିସେସନଂ ଉଭଯୱିସେସନଂ ହୋତି ଉଭଯେସଂ ଅୱିନିବ୍ଭୋଗେନ ପୱତ୍ତନତୋ।

୫୮।ପୁବ୍ବେତି ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦୀସୁ। ୱିସୁଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନାତି ‘‘ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ୱିପାକାବ୍ୟାକତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚ ତଯୋ ଖନ୍ଧା କଟତ୍ତା ଚ

ରୂପ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱିସୁଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ। ଏତ୍ଥ ଚ ୱିସୁଂଯେୱ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଦସ୍ସିତାନୀତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ୱତ୍ଥୁ, ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧା’’ତି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଭାୱୋ ୱିଯ ଖନ୍ଧାନଂ ଏକତୋପି ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ। ତେନେୱ ହି ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଅତ୍ତନୋ ଅରୁଚିଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନାହା’’ତି। ଯୋ ପନତ୍ଥୋ ଅତ୍ତନୋ ରୁଚ୍ଚତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ୱତ୍ଥୂତି ଇଦଂ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଖନ୍ଧାନଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତାନଂ ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଫରଣତାଦସ୍ସନଂ , ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଫରଣତାଦସ୍ସନଂ, ନ ଖନ୍ଧାନନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଧେୱାତି ଇମସ୍ମିଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯେ ଏୱ। ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦୀସୁପି ଅଯମେୱ ନଯୋ, ତତ୍ଥ ହି ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଫରଣସ୍ସ ସମାନତା। ଦସ୍ସିତାଯ ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଦ୍ୱଯଫରଣତାଯ। ଖନ୍ଧୱତ୍ଥୂନଞ୍ଚ ଦସ୍ସିତାଯେୱାତି ଖନ୍ଧୱତ୍ଥୂନଞ୍ଚ ଏକତୋ ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଫରଣତା ଦସ୍ସିତାଯେୱ।

ଏୱମାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ‘‘ଅକୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତି ଏୱମାଦି ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ନନୁ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଯୋଜନା। ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦୀହି ୱିଯାତି ସଦିସୂଦାହରଣନ୍ତି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଯଂ ‘‘ଏକଂ, ତଯୋ, ଦ୍ୱେ ଚ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ପଚ୍ଚଯଜାତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠୋ ହି ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠୋ। ତେନାହ ‘‘ତେ ହେତୁପଚ୍ଚଯଭୂତା ଏୱ ନ ହୋନ୍ତୀ’’ତି। ଏତେନ ନ ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଫରଣକସ୍ସ ଏକନ୍ତିକୋ ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚଯଭାୱୋତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ଏସ ନଯୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯାଦୀସୂ’’ତି। ନ ହି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭୂତୋ ଧମ୍ମୋ ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଂ ଫରତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା’’ତି।

ପଚ୍ଚଯନ୍ତରେନପି ଉପକାରକତାମତ୍ତମ୍ପି ଗହେତ୍ୱା ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ୱାରନ୍ତରେ ଚ ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚଯା ଦସ୍ସିତାତି ଉପଚଯେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ପଚ୍ଚଯୱାରେ ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ତଂପଚ୍ଚଯାତି ୱତ୍ଥୁପଚ୍ଚଯା, ଯଥାରହଂ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଲଭିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେତି କୁସଲେ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ। ତେସନ୍ତି ମହାଭୂତାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ। ପଚ୍ଚଯଭାୱାଭାୱତୋତି ଇଦଂ ଖନ୍ଧାନଂ ହେତୁସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱସ୍ସ ମହାଭୂତେସୁ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଯଦି ଏୱଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯାପି ତେ ତେସଂ ଭୱେଯ୍ୟୁନ୍ତି ପରସ୍ସ ଆସଙ୍କନିରାସଙ୍କଂ କରୋନ୍ତୋ ‘‘ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଦ୍ଦୋ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ନିରପେକ୍ଖୋତି ଅଞ୍ଞନିରପେକ୍ଖୋ। ନ ହି ହେତୁଧମ୍ମୋ ଧମ୍ମନ୍ତରାପେକ୍ଖୋ ହୁତ୍ୱା ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ସଦ୍ଦସୀସେନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଞ୍ଞତରାପେକ୍ଖୋତି ଅତ୍ତନା ସହକାରିକାରଣଭୂତଂ, ଇତରଂ ୱା ଯଂ କିଞ୍ଚି ଅଞ୍ଞତରଂ ଅପେକ୍ଖତୀତି ଅଞ୍ଞତରାପେକ୍ଖୋ। ଯଥାୱୁତ୍ତେତରେତରାପେକ୍ଖୋତି ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭେଦଂ ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ଇତରେତରଂ ମିଥୁ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ଅପେକ୍ଖତୀତି ଇତରେତରାପେକ୍ଖୋ। ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନା ଚ ଖନ୍ଧା ମହାଭୂତା ଇଧ ଯଥାୱୁତ୍ତା ଭୱେଯ୍ୟୁନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ଖନ୍ଧା ମହାଭୂତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ଅଥ ଖନ୍ଧା ଚ ମହାଭୂତା ଚାତି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଗଯ୍ହେୟ୍ୟୁଂ, ଏୱଂ ସତି ‘‘ମହାଭୂତା ଖନ୍ଧାନଂ ନ କୋଚି ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ସସଯଂ ପଚ୍ଚଯୋ, ତତୋ ତେନ ତନ୍ନିସ୍ସିତେନ ୱାତି ଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସଯଂ ଅତ୍ତନା ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତତୋ ଧମ୍ମତୋ ସଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ କଥଂ ତେନ ଧମ୍ମେନ ତନ୍ନିସ୍ସିତେନ ୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯେନ ଏୱଂଭୂତଂ ତଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତୀତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଉଦାହରଣେନ ୱିଭାୱେତି ‘‘ଯଥା’’ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧା’’ତି ଇଦଂ ‘‘ତେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନ’’ନ୍ତି ଇମସ୍ସ ଉଦାହରଣଂ, ‘‘ୱତ୍ଥୁଂ ପଚ୍ଚଯା ଖନ୍ଧା’’ତି ଇଦଂ ପନ ‘‘ତନ୍ନିସ୍ସିତେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ। ତସ୍ମାତି ୱୁତ୍ତମେୱ ଅତ୍ଥଂ କାରଣଭାୱେନ ପଚ୍ଚାମସତି। ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱତୋତି ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱାଭାୱତୋ। ନ ହି ମହାଭୂତା ଯତୋ ଖନ୍ଧତୋ ଉପ୍ପନ୍ନା, ତେସଂ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି। ତଦପେକ୍ଖତ୍ତାତି ଇତରେତରପଚ୍ଚଯଭାୱାପେକ୍ଖତ୍ତା। ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ପଚ୍ଚଯା ଚାତି ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ୱୁତ୍ତନିଯାମେନେୱ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ, ପଚ୍ଚଯୱାରେ ୱୁତ୍ତନିଯାମେନ ଖନ୍ଧେ ପଚ୍ଚଯା ଚ। ନଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯା ଚ ୱୁତ୍ତାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମା ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯାଦିତୋ ମହାଭୂତାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱତ୍ଥୁଂ ପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାତି ୱତ୍ଥୁଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା। ତନ୍ନିସ୍ସିତେନ ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯେନାତି ତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ନିସ୍ସିତେନ ଖନ୍ଧେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଭୂତେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତେନ କାରଣେନ ୱତ୍ଥୁଂ ପଚ୍ଚଯା…ପେ… ୱୁତ୍ତା, ଇମିନା ପରିଯାଯେନ ପନ ଉଜୁକଂ ପଓତ୍ତିଯଂ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୫୯।ସା ନ ଗହିତାତି ଯା ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନିସ୍ସାଯା’’ତିଆଦିନା ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯତା ୱୁତ୍ତା, ସା ଇଧ ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ନ ୱୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ ସହଜାତତ୍ଥୋ ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥୋତି କତ୍ୱା। ତେନାହ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନି…ପେ… ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି। ଯେସଂ ପନ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧମହାଭୂତନାମରୂପଚିତ୍ତଚେତସିକମହାଭୂତରୂପିଧମ୍ମାନଂ ୱସେନ ଛଧା ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ଇଚ୍ଛିତୋ, ତେସଂ ୱସେନ ଇଧ ୱିଭତ୍ତୋ ଏୱ। କଥଂ ରୂପିୱସେନ ୱିଭତ୍ତୋତି ଚେ? ‘‘ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧା’’ତି ହଦଯୱତ୍ଥୁୱସେନ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସିତୋ ଏୱ। ଇତରେସମ୍ପି ୱସେନ ‘‘ଅବ୍ୟାକତଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅବ୍ୟାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏତ୍ଥ ଦସ୍ସିତୋ। ଯଥା ହି ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା’’ତିଆଦୀସୁ ରୂପାଯତନାଦୀନଂ ଅସତିପି ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଫରଣେ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି, ଏୱମିଧାପି ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନିସ୍ସଯ…ପେ… ନ ଗହିତାନୀ’’ତି।

୬୦।ଦ୍ୱୀସୁଉପନିସ୍ସୟେସୂତି ଅନନ୍ତରପକତୂପନିସ୍ସୟେସୁ। କୁସଲାପି ପନ ମହଗ୍ଗତାତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ଅବ୍ୟାକତେ ମହଗ୍ଗତେ ଆକଡ୍ଢତି ‘‘କୁସଲାପି ମହଗ୍ଗତା ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟଂ ନ ଲଭନ୍ତି, ପଗେୱ ଅବ୍ୟାକତା’’ତି। କଦାଚି ନ ଲଭନ୍ତି, ଯଦା ଗରୁଂ କତ୍ୱା ନ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୬୧।ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ହେତୁପଚ୍ଚୟାଦୀସୁ। ପଚ୍ଚୟଂ ଅନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱାତି ପଚ୍ଚୟଂ ଧମ୍ମଂ ସରୂପତୋ ଅନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା। ନ ହି ହେତୁପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସାଦୀସୁ ଅଲୋଭାଦିକୁସଲାଦିସରୂପୱିସେସତୋ ହେତୁଆଦିଧମ୍ମା ଦସ୍ସିତା। କୁସଲାଦୀସୂତି ଇଦଂ ଅଲୋଭାଦିୱିସେସନଂ। ତେନ ଯଥା ଅଲୋଭାଦୀସୁ ଅୟମେୱ ପଚ୍ଚୟୋତି ନିୟମୋ ନତ୍ଥି, ଏୱଂ ତବ୍ବିସେସେସୁ କୁସଲାଦୀସୂତି ଦସ୍ସେତି। ଇଧ ପନ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟେ। ୱତ୍ଥୁନୱତ୍ଥୁଧମ୍ମେସୂତି ନିଦ୍ଧାରଣେ ଭୁମ୍ମଂ। ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନନ୍ତି ଇମିନା ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ, ଆରୁପ୍ପେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେ ଚ ଖନ୍ଧେ ନିୱତ୍ତେତି। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତମେୱ ଗହିତଂ, ନ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତନ୍ତି ଚୋଦନଂ ମନସି କତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତମ୍ପି ହି ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତେ ଅୱିଜ୍ଜମାନେ ନ ଲବ୍ଭତୀ’’ତି। ତସ୍ମାତି ପଟିସନ୍ଧିୱିପାକସ୍ସ। ନ ଉଦ୍ଧଟୋତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କାତୁଂ ‘‘ନେୱୱିପାକ…ପେ… ତୀଣୀତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଲାଭତୋତି ଯଦି ଲବ୍ଭେୟ୍ୟ, ‘‘ଚତ୍ତାରୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟାତି ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥାତି ୱିପାକତ୍ତିକେ। ତୀଣୀତି ‘‘ୱିପାକଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱିପାକୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟା, ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମଂ, ନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତି ଇମାନି ତୀଣି।

୬୩।ତଦୁପାଦାରୂପାନନ୍ତି ତେ ମହାଭୂତେ ନିସ୍ସାୟ ପୱତ୍ତଉପାଦାରୂପାନଂ। ୱଦତୀତି ଏକକ୍ଖଣିକନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚୟଂ ୱଦତି ଅୱିନିବ୍ଭୋଗୱସେନ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ତେସଂ ପଚ୍ଚୟେନ ୱିସେସାଭାୱତୋ। ପୱତ୍ତିୟଂ କଟତ୍ତାରୂପାନନ୍ତି ୱିସେସନଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ କଟତ୍ତାରୂପାନଂ ଏକକ୍ଖଣିକସ୍ସପି କମ୍ମପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଇଚ୍ଛିତତ୍ତା। ତେନେୱ ହି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ତଥା ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ମହାଭୂତାନ’’ନ୍ତି ଦୁୱିଧୋପି କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋ ୱୁତ୍ତୋ।

୬୪।ଯଂ ଯଂ ପଟିସନ୍ଧିୟଂ ଲବ୍ଭତୀତି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିୟାଦୀସୁ ଯଂ ଯଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୂପଂ ପଟିସନ୍ଧିୟଂ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୂପଞ୍ଚ ୱତ୍ଥୁରୂପଞ୍ଚ ‘‘କଟତ୍ତାରୂପ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୬୯।କେସଞ୍ଚୀତି ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ। ତେସଞ୍ହି ୱତ୍ଥୁ ନିୟମତୋ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି। ସମାନୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟାତି ସଦିସୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା। କୁସଲାକୁସଲା ହି ଖନ୍ଧା ଏକଚ୍ଚେ ଚ ଅବ୍ୟାକତା ଯସ୍ସ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ନ ସୟଂ ତତୋ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟଂ ଲଭନ୍ତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟାଭାୱତୋ ୱତ୍ଥୁନାୱ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ଏକଚ୍ଚେ ପନ ଅବ୍ୟାକତା ଯସ୍ସ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ସୟମ୍ପି ତତୋ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟଂ ଲଭନ୍ତି ଯଥା ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ୱତ୍ଥୁକ୍ଖନ୍ଧା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କେସଞ୍ଚି ଖନ୍ଧା…ପେ… ନାନାୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟାପୀ’’ତି। ପଚ୍ଚୟଂ ପଚ୍ଚୟଂ କରୋତୀତି ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଖନ୍ଧେ ଚ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚୟଭୂତଂ କରୋତି, ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୟଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତଂକିରିୟାକରଣତୋତି ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟକିଚ୍ଚକରଣତୋ। ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଫରଣଂ ନତ୍ଥି ସହଜାତଟ୍ଠୋ ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠୋତି କତ୍ୱା। ‘‘ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ଏତ୍ତକମେୱାହ, କିଂ ପଟିଚ୍ଚ? ଖନ୍ଧେତି ପାକଟୋୟମତ୍ଥୋତି। ତେନାହ ‘‘କିଂ ପନ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦି। ପଚ୍ଚାସତ୍ତିଞାୟେନ ଅନନ୍ତରସ୍ସ ୱିଧି ପଟିସେଧୋ ୱା ହୋତୀତି ଗଣ୍ହେୟ୍ୟାତି ତଂ ନିୱାରେତୁଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅନନ୍ତରତ୍ତା…ପେ… ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି ଆହ।

୭୧-୭୨।ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତାନଂ ୱସେନେତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତାନଂ ପଚ୍ଚୟାନଂ ୱସେନ ଏତଂ ‘‘ଇମେ ତେୱୀସତି ପଚ୍ଚୟା’’ତିଆଦିୱଚନଂ ୱାଚନାମଗ୍ଗଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେହିପି ପାଠଇୟଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏକେନପୀତି କୁସଲାଦୀସୁ ଚ ପଦେସୁ ଏକେନପି ପଦେନ, ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ୱା ପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସେ ୱାକ୍ୟସଙ୍ଖାତେନ ଏକେନପି ପଦେନ। ତୟୋ ପଚ୍ଚୟାତି ହେତୁଆରମ୍ମଣାଧିପତିପଚ୍ଚୟା। ତେ ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଛାଜାତଞ୍ଚ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚୟେ ୱିହାରିତତ୍ତା ‘‘ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ପଚ୍ଛାଜାତଂ ପନ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା। ଏତ୍ତକା ହି ଏକୂନୱୀସତି ପଚ୍ଚୟା ଯଥାୱୁତ୍ତେ ପଚ୍ଚୟେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅୱସିଟ୍ଠା। ଯେ ପନାତି ପଦକାରକେ ୱଦତି। ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱାତି ପଦସ୍ସ ‘‘ପାଠଇୟଂ ୱିହାରିତଂ ଅୱିହାରିତଞ୍ଚ ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି। ‘‘ତେୱୀସତି ପଚ୍ଚୟା’’ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ ‘‘ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚୟୋୟେୱ ହି ୱଜ୍ଜେତବ୍ବୋତି। ଏୱଂ ୱାଦନ୍ତରେ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ୱତ୍ୱା ଇଦାନି ପାଠଇୟା ଅୱିପରୀତଂ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଆଦିମ୍ହି ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ।

ୱିଭଙ୍ଗୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୨) ସଙ୍ଖ୍ୟାୱାରୱଣ୍ଣନା

୭୩।ଯଥାଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟେ ୱିସେସୋ ୱିଭଙ୍ଗେ ଅତ୍ଥୀତି ଇଦଂ ହେତୁପଚ୍ଚୟାଦିୱିଭଙ୍ଗତୋ ୱିସେସଭାୱସାମଞ୍ଞେନ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ଯାଦିସୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୱିଭଙ୍ଗେ ୱିସେସୋ, ତାଦିସୋ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟୱିଭଙ୍ଗେ। ତଥା ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟେ ପଟିସନ୍ଧି ଲବ୍ଭତି, ନ

ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ। ‘‘ୱିପାକାବ୍ଯାକତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦିକେ ୱିଭଙ୍ଗେତି ଇମିନା ଯସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚଯେ ୱିପାକାବ୍ଯାକତଂ ଉଦ୍ଧଟଂ, ତଂ ନିଦସ୍ସନୱସେନ ଦସ୍ସେତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦୀସୁ ‘‘ୱିପାକାବ୍ଯାକତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ୱିଭଙ୍ଗେ ୱିପାକାବ୍ଯାକତଂ ଉଦ୍ଧଟଂ ଅତ୍ଥି, ଏୱଂ ୱିପାକାବ୍ଯାକତାଭାୱଂ ଆସେୱନପଚ୍ଚଯେ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୀତି।

୭୪।ଏତସ୍ମିଂ ଅନୁଲୋମେତି ଇମସ୍ମିଂ ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମେ। ସୁଦ୍ଧିକନଯେତି ପଠମେ ନଯେ। ଦସ୍ସିତଗଣନତୋତି ‘‘ନୱ, ତୀଣି, ଏକ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପତୋ ଦସ୍ସିତଗଣନତୋ। ତତୋ ପରେସୁ ନଯେସୂତି ତତୋ ପଠମନଯତୋ ପରେସୁ ଦୁତିଯାଦିନଯେସୁ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥସ୍ସାତି ନୱାଦିଭେଦତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥସ୍ସ ଗଣନାଯ। ଅବହୁଗଣନେନ ଯୁତ୍ତସ୍ସ ବହୁଗଣନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ, ତେନ ଅବହୁଗଣନେନ। ସମାନଗଣନତା ଚାତି ଚ-ସଦ୍ଦୋ ବ୍ଯତିରେକୋ। ତେନ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଅନୁଲୋମେ ଯୋ ୱିସେସୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ତଂ ଜୋତେତି। ତେନାହ ‘‘ଅନୁଲୋମେଯେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି। ଅନୁଲୋମେଯେୱାତି ଅୱଧାରଣେନ ନିୱତ୍ତିତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଚ୍ଚନୀଯେ…ପେ… ୱକ୍ଖତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୭୬-୭୯। ତେ ପନ ତେରସମୂଲକାଦିକେ ନଯେ ସାସେୱନସୱିପାକେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଦ୍ୱାୱୀସତିମୂଲକେସୁ ସାସେୱନମେୱ ଗହେତ୍ୱା ଇତରଂ ପଜହନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ପଚ୍ଛାଜାତୱିପାକାନଂ ପରିହୀନତ୍ତା’’ତି। ୱିରୋଧାଭାୱେ ସତୀତି ଇଦଂ ‘‘ସିଯା କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅକୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯା’’ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ପରିକପ୍ପୱଚନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ‘‘ପୁଚ୍ଛାଯ ଦସ୍ସିତନଯେନା’’ତି। ତସ୍ସ ଚ ତେୱୀସତିମୂଲକସ୍ସ। ନାମନ୍ତି ତେୱୀସତିମୂଲକନ୍ତି ନାମଂ। ଦ୍ୱାୱୀସତି…ପେ… ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏତେନ ଦ୍ୱାୱୀସତିମୂଲକୋୱ ପରମତ୍ଥତୋ ଲବ୍ଭତି, ନ ତେୱୀସତିମୂଲକୋତି ଦସ୍ସେତି।

ଅଞ୍ଞପଦାନୀତି ହେତୁଅଧିପତିପଦାଦୀନି। ସୁଦ୍ଧିକନଯୋତି ପଠମନଯୋ, ଯଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଏକମୂଲ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଦୁମୂଲକାଦୀସୁ ତଂ ନ ଯୋଜୀଯତି। ହେଟ୍ଠିମଂ ହେଟ୍ଠିମଂ ସୋଧେତ୍ୱା ଏୱ ହି ଅଭିଧମ୍ମପାଠଇ ପୱତ୍ତା, ତସ୍ମା ‘‘ଆରମ୍ମଣେ…ପେ… ପଞ୍ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତସ୍ମାତି ‘‘ତୀଣିଯେୱ ପଞ୍ଚା’’ତି ପାଠେ। ‘‘ୱତ୍ତୁ ଅଧିପ୍ପାଯାନୁୱିଧାଯୀ ସଦ୍ଦପ୍ପଯୋଗୋ’’ତି କତ୍ୱା ଅଧିପ୍ପାଯଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଗଣନଂ ନିୱାରେତି, ନ ଅଧୋ ପଟିକ୍ଖିପତୀ’’ତି। ଗଣନାଯ ଉପନିକ୍ଖିତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱତୋ ହେଟ୍ଠାଗଣନଂ ଅମୁଞ୍ଚିତ୍ୱାୱ ଉପରିଗଣନା ସମ୍ଭୱତୀତି ଆହ ‘‘ତୀସୁ ଏକସ୍ସ ଅନ୍ତୋଗଧତାଯ ଚ ‘ତୀଣିଯେୱା’ତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଅତ୍ତନୋ ୱଚନନ୍ତି ‘‘ତତ୍ରିଦଂ ଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ୱଚନଂ।

୮୦-୮୫।ଅୱିଗତା…ପେ… ୱୁତ୍ତେପି ୱିପଲ୍ଲାସଯୋଜନଂ ଅକତ୍ୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସା ଦସ୍ସିତା ହୋତୀତି ସା ୱିପଲ୍ଲାସଯୋଜନଂ ଅକତ୍ୱା ଦସ୍ସିଯମାନା ଯଦିପି ଦସ୍ସିତା ହୋତି, ନ ଏୱଂ ଆୱିକରଣୱସେନ ଦସ୍ସିତା ହୋତି ତାଦିସସ୍ସ ଲିଙ୍ଗନସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଯଥା ୱିପଲ୍ଲାସଯୋଜନାଯନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ‘‘ୱିପଲ୍ଲାସ…ପେ… ହୋତୀ’’ତି। ଏୱମେୱ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋତି ‘‘ଯେ…ପେ… ତଂ ଦସ୍ସେତୁ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଯଦିପି ଅୱିଗତାନନ୍ତର’’ନ୍ତିଆଦିନା ଯଥା ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଯୋଜିତୋ, ଏୱମେୱ ‘‘ତେନେତଂ ଆୱିକରୋତୀ’’ତି ଏତ୍ଥାପି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଯଥା ତତ୍ଥ ‘‘ଊନତରଗଣନେହି ସମାନଗଣନେହି ଚ ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦନେ ଊନତରା ସମାନା ଚ ଗଣନା ହୋତୀ’’ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଞାପନୱସେନ ଦସ୍ସିତୋ, ଏୱମିଧାପୀତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଯେନ ଯେନ ବହୁତରଗଣନେନ ୱା ସମାନଗଣନେନ ୱା ପଚ୍ଚଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ତିକଦୁକାଦିଭେଦଂ ଗଚ୍ଛତି, ସବ୍ବତ୍ଥ ତୀଣେୱ ପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ୱେଦିତବ୍ବାନୀ’’ତି। ନ କେୱଲମତ୍ଥୱିସେସାୱିକରଣତ୍ଥମେୱେତ୍ଥ ତଥା ଯୋଜନା କତା, ଅଥ ଖୋ ଦେସନାକ୍କମୋଯେୱ ସୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଚ୍ଚନୀଯାଦୀସୁପି ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ମୂଲପଦନ୍ତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯାଦିକଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ନଯେ ମୂଲଭୂତଂ ପଦଂ। ତସ୍ମାତି ପଚ୍ଚନୀଯାଦୀସୁ। ଏତଂ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ‘‘ତତ୍ରିଦଂ ଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ପୁବ୍ବେନାପରଂ ପାଠଇ ଏୱମେୱ ପୱତ୍ତା, ତସ୍ମା ଏୱ। ତେନ ମୂଲପଦଂ ଆଦିମ୍ହିଯେୱ ଠପେତ୍ୱା ଦେସନା ଞାଯାଗତାତି ଦସ୍ସେତି। ଯଦି ଏୱଂ ଲିଙ୍ଗନେନ ଅତ୍ଥୱିସେସାୱିକରଣଂ କଥନ୍ତି ଆହ ‘‘ନ ଚ ୱିଞ୍ଞାତେ ଅତ୍ଥେ ୱଚନେନ ଲିଙ୍ଗେନ ଚ ପଯୋଜନଂ ଅତ୍ଥୀ’’ତି।

ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟିଚ୍ଚୱାରୋ

ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା

୮୬-୮୭।ରୂପସମୁଟ୍ଠାପକୱସେନେୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଇଦଂ ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନଂ ଅନନ୍ତରଂ ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ରୂପ’’ନ୍ତି ପାଠଇଯଂ ଆଗତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ପନ ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତାନଞ୍ଚ ୱସେନ ଯୋଜନା ସମ୍ଭୱତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକୱସେନ ପନେତଂ ନ ନ ସକ୍କା

ଯୋଜେତୁ’’ନ୍ତି।

୯୩।ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯାତି ଇଦଂ ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୋପଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସହଜାତା ଚ ହେତୁଆଦଯୋ…ପେ… ଅଞ୍ଞୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ସମତ୍ଥେତି।

୯୪-୯୭।ସୋ ପଚ୍ଚଯୋତି ସୋ ପଟିଚ୍ଚଟ୍ଠଫରଣକୋ ପଚ୍ଚଯୋ।

୯୯-୧୦୨।ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାଦଯୋତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ବାହିରରୂପଆହାରସମୁଟ୍ଠାନାଦଯୋ ରୂପକୋଟ୍ଠାସା ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତି। ତସ୍ସାତି ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ଲଭନ୍ତସ୍ସ ରୂପସ୍ସ। ଏୱମେୱ ପନାତି ଇମିନା ଯଥା ନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମେୱ ନହେତୁପଚ୍ଚଯାଦୀସୁ ଯଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯଂ ଲଭତି, ତସ୍ସ ପରିହୀନତ୍ତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଉପସଂହରତି। ତେନାହ ‘‘ଏକଚ୍ଚରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି।

୧୦୭-୧୩୦।ସବ୍ବତ୍ଥାତି ପନ୍ନରସମୂଲକାଦୀସୁ ସବ୍ବେସୁ ନଯେସୁ। କାମଂ ସୁଦ୍ଧିକନଯାଦୀସୁ ୱିସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନା, ଇଧାଧିପ୍ପେତତ୍ଥଂ ପନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏକେସୂ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧାତି ଏତେସୁ ନାହାରମୂଲକାଦିନଯେସୁ। ଗଣନାଯେୱ ନ ସରୂପଦସ୍ସନନ୍ତି ସୁଦ୍ଧିକନଯେ ୱିଯ ଗଣନାଯ ଏୱ ନ ସରୂପଦସ୍ସନଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା

୧୩୧-୧୮୯।ତିଣ୍ଣନ୍ତି ହେତୁ ଅଧିପତି ମଗ୍ଗୋତି ଇମେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ। ସାଧାରଣାନନ୍ତି ଯେ ତେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ସାଧାରଣା ପଚ୍ଚଯା ପଚ୍ଚନୀକତୋ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଯସ୍ମା ତେସଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା। ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେତି ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେ ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତେ। ଇତରେହୀତି ହେତୁଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେହି। ସାଧାରଣା ସତ୍ତେୱାତି ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯୱଜ୍ଜେ ସତ୍ତେୱ। ହେତୁପଚ୍ଚଯୋପି ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ହେତୁରହିତେସୁ ଅଧିପତିନୋ ଅଭାୱା। ସୋ ପନାତି ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ ଅସାଧାରଣୋତି କତ୍ୱା ନ ୱୁତ୍ତୋ ସାଧାରଣାନଂ ଅଲବ୍ଭମାନାନଂ ୱୁଚ୍ଚମାନତ୍ତା। ନ ହି ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯସ୍ସ ସାଧାରଣୋ। ଯେହୀତି ଯେହି ପଚ୍ଚଯେହି। ତେତି ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯାଦଯୋ। ଏକନ୍ତିକତ୍ତାତି ଅୱିନାଭାୱତୋ। ଅରୂପଟ୍ଠାନିକାତି ଅରୂପପଚ୍ଚଯା ଅରୂପଧମ୍ମାନଂଯେୱ ପଚ୍ଚଯଭୂତା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯାଦଯୋ। ତେନାତି ‘‘ଏକନ୍ତିକାନଂ ଅରୂପଟ୍ଠାନିକା’’ତି ଇଧାଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ତେହୀତି ପୁରେଜାତାସେୱନପଚ୍ଚଯେହି। ତେସଂ ୱସେନାତି ତେସଂ ଊନତରଗଣନାନଂ ଏକକାଦୀନଂ ୱସେନ। ତସ୍ସ ତସ୍ସାତି ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଯୋଜିତସ୍ସ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଦୁକାଦିକସ୍ସ ବହୁଗଣନସ୍ସ। ଗଣନାତି ଊନତରଗଣନା। ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତସ୍ସପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତୋ ୱା ହୋତୁ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଯୋଜିତୋ ୱା, ଊନତରଗଣନାଯ ସମାନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ନଯିଦଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଏକନ୍ତିକନ୍ତି ଇମିନା ଯଥାୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ଯେଭୁଯ୍ୟୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା

୧୯୦।ସବ୍ବେସୁପୀତି ପଚ୍ଛାଜାତଂ ଠପେତ୍ୱା ସବ୍ବେସୁପି ପଚ୍ଚଯେସୁ। ସୋ ହି ଅନୁଲୋମତୋ ଅଲବ୍ଭମାନଭାୱେନ ଗହିତୋ ‘‘ସବ୍ବେସୂ’’ତି ଏତ୍ଥ ସଙ୍ଗହଂ ନ ଲଭତି। ଅରୂପାୱଚରୱିପାକସ୍ସ ଆରୁପ୍ପେ ଉପ୍ପନ୍ନଲୋକୁତ୍ତରୱିପାକସ୍ସ ଚ ପୁରେଜାତାସେୱନାନଂ ଅଲବ୍ଭନତୋତି ‘‘କିଞ୍ଚି ନିଦସ୍ସନୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ’’ତି ଆହ।

ଅୱସେସାନଂ ଲାଭମତ୍ତନ୍ତି ଅୱସେସାନଂ ଏକଚ୍ଚାନଂ ଲାଭଂ। ତେନାହ ‘‘ନ ସବ୍ବେସଂ ଅୱସେସାନଂ ଲାଭ’’ନ୍ତି । ପଚ୍ଛାଜାତେ ପସଙ୍ଗୋ ନତ୍ଥୀତି ପଚ୍ଛାଜାତୋ ଅନୁଲୋମତୋ ତିଟ୍ଠତୀତି ଅଯଂ ପସଙ୍ଗୋ ଏୱ ନତ୍ଥି। ପୁରେଜା…ପେ… ଲବ୍ଭତୀତି ଇମିନା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ପୁରେଜାତୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନୋ ହୋତୀତି ତଂ ନିଵାରେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପୁରେଜାତୋ ପନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ଅନୁଲୋମତୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଇଦମ୍ପୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ଅୱସେସା ସବ୍ବେପୀତି ଅତ୍ଥେ ଗଯ୍ହମାନେ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟା’’ତି ଇଦଂ ତସ୍ସା ଅତ୍ଥାପତ୍ତିଯା ସବ୍ଭାୱଦସ୍ସନମତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଅତ୍ଥୋ ପନ ତାଦିସୋ ନ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ‘‘ଯମ୍ପି କେଚୀ’’ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ କେଚୀତି ପଦକାରେ ସନ୍ଧାୟାହ। ତେ ହି ‘‘ଅରୂପଧାତୁୟା ଚୱିତ୍ୱା କାମଧାତୁଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଗତିନିମିତ୍ତଂ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଂ ହୋତୀତି ଞାପେତୁଂ ‘ନୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା ପୁରେଜାତେ’ତି ଅୟମତ୍ଥୋ ନିଦ୍ଧାରିତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ନ ୟୁଜ୍ଜତି ଆରୁପ୍ପେ ରୂପଂ ଆରବ୍ଭ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ତଥା ହେକେ ଅସଞ୍ଞଭୱାନନ୍ତରସ୍ସ ୱିୟ ଆରୁପ୍ପାନନ୍ତରସ୍ସ କାମାୱଚରପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପୁରିମାନୁପଟ୍ଠିତାରମ୍ମଣଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ତମ୍ପି ତେସଂ ରୁଚିମତ୍ତମେୱା’’ତିଆଦି। ୟୁଜ୍ଜମାନକପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନୱସେନ ୱାତି ୟସ୍ମିଂ ୟସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୟେ ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତେ ୟଂ ୟଂ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଂ ଭୱିତୁଂ ୟୁଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ୱିଚାରିତଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ନୱାତି ଆରମ୍ମଣଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟପୁରେଜାତାସେୱନସମ୍ପୟୁତ୍ତନତ୍ଥିୱିଗତପଚ୍ଚୟା। ତମ୍ପି ତେସଂ ନୱନ୍ନଂ ପଚ୍ଚୟାନଂ ଅନୁଲୋମତୋ ଅଲବ୍ଭମାନତ୍ତଂ।

୧୯୧-୧୯୫।ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେନ ଘଟିତସ୍ସ ମୂଲସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚନୀୟତୋ ଠିତେନ ୟୋଜିତସ୍ସ ସତ୍ତମସ୍ସ ମୂଲସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରିତତ୍ତା। ସଙ୍ଖଂ ସଦିସନ୍ତି ସଙ୍ଖପାଠଇଗମନଂ ସଦିସଂ।

ଇମସ୍ମିଂ…ପେ… ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଏତ୍ଥ ଇମସ୍ମିଂ ଏତ୍ଥାତି ଦ୍ୱେ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସା। ତେସୁ ପଠମସ୍ସ ୱିସୟୋ ପଚ୍ଚନୀୟାନୁଲୋମେତି ଅଟ୍ଠକଥାୟମେୱ ଦସ୍ସିତୋତି ଅଦସ୍ସିତସ୍ସ ୱିସୟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏତେସୂ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପି-ସଦ୍ଦେନାତି ‘‘ଇମେସମ୍ପୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦେନ। କିସ୍ମିଞ୍ଚି ପଚ୍ଚୟେ। କମ୍ମପଚ୍ଚୟଂ ଲଭନ୍ତାନିପି ଚକ୍ଖାଦୀନି ୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନି ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ ନ ଲଭନ୍ତୀତି କତ୍ୱା ‘‘ୟେଭୁୟ୍ୟେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, କତିପୟଂ ନ ଲଭତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ମଗ୍ଗପଚ୍ଚୟନ୍ତିଆଦୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ୟଥାୱୁତ୍ତାନୀତି ପଞ୍ଚୱୋକାରପୱତ୍ତିଅସଞ୍ଞଭୱପରିୟାପନ୍ନାନି କଟତ୍ତାରୂପାନେୱ ୱଦତି, ନ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପାନୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୟେ ରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତୀତି ୟେ ହେତୁଅଧିପତିସହଜାତାଦିପଚ୍ଚୟା ରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ଏତେୟେୱ ହେତୁଅଧିପତିଆଦିକେ ଛ ପଚ୍ଚୟେ ନ ଲଭନ୍ତି। ଏତେୟେୱାତି ୱଚନେନ ଅଞ୍ଞେ କତିପୟେ ଲଭନ୍ତୀତି ସିଦ୍ଧଂ ହୋତୀତି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପଚ୍ଛାଜାତା…ପେ… ଲଭତୀ’’ତି ଆହ। ଅୟଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୟଲାଭୋ ନ ଜନକୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଲବ୍ଭମାନା…ପେ… ଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଧମ୍ମୱସେନାତି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମୱସେନ। ଇନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟଂ। ୟଦି ଏୱନ୍ତି କଟତ୍ତାରୂପଂ ୟଂ ୟଂ ନ ଲଭତି, ତଂ ତଂ ୟଦି ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ଏୱଂ ସନ୍ତେ ରୂପଧମ୍ମେସୁ ଭୂତରୂପାନିୟେୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟଂ ଲଭନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଉପାଦାରୂପାନି…ପେ… ୱତ୍ତବ୍ବ’’ନ୍ତି। ତଂ ପନ ଉପାଦାରୂପାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟାଲାଭୱଚନଂ। ଅରୂପିନ୍ଦ୍ରିୟାଲାଭନ୍ତି ଅରୂପୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ୱସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟାଲାଭଂ।

୧୯୬-୧୯୭। ବହୁଗଣନମ୍ପି ଊନତରଗଣନେନ ୟୋଜିତଂ ଊନତରଗଣମେୱ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ୟଦିପି ତିକାଦୀସୁ ‘ହେତୁୟା ପଞ୍ଚା’ତି ଇଦଂ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ଅନୁତ୍ତାନଂ ଦୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟତାୟ ଗମ୍ଭୀରଂ। ୟଥା ଚ ଭୂତରୂପାନି ନାରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଏୱଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ୱତ୍ଥୁରୂପନ୍ତି ଆହ ‘‘ୱତ୍ଥୁପି ପନ ଲଭତୀ’’ତି। ୟଥା ହେଟ୍ଠା ଏକମୂଲକଂ ‘‘ଦୁମୂଲକ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ଇଧାପି ଦୁମୂଲକଂ ‘‘ତିମୂଲକ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

୨୦୩-୨୩୩।ଚେତନାମତ୍ତସଙ୍ଗାହକେତି ଚେତନାମତ୍ତଂୟେୱ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଂ ଗହେତ୍ୱା ଠିତେ ପଞ୍ହେ। ତତ୍ଥ ହି ‘‘ନକମ୍ମପଚ୍ଚୟା ହେତୁପଚ୍ଚୟା’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ସକ୍କା। ଏୱଂପକାରେତି ଇଦଂ ‘‘ତୀଣୀତିଆଦୀସୂ’’ତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଆଦି-ସଦ୍ଦୋ ହି ପକାରତ୍ଥୋୱ ହୋତୀ’’ତି ଆହ। ରୂପମ୍ପି ଲବ୍ଭତି ଚେତନାମତ୍ତମେୱ ଅସଙ୍ଗଣ୍ହନତୋ।

ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚନୀୟାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟିଚ୍ଚୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସହଜାତୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୩୪-୨୪୨।ସହଜାତପଚ୍ଚୟକରଣନ୍ତି ସହଜାତଂ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୟଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତି। ସହଜାତାୟତ୍ତଭାୱଗମନନ୍ତି ସହଜାତେ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମେ ଆୟତ୍ତଭାୱସ୍ସ ଗମନଂ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସହଜାତପଚ୍ଚୟାୟତ୍ତୱୁତ୍ତିତା । ଏତ୍ଥ ଚ ସହଜାତପଚ୍ଚୟସଙ୍ଖାତଂ ସହଜାତଂ କରୋତୀତି ସହଜାତୋ, ତଥାପୱତ୍ତୋ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମୋ। ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତମାନୋ ସହଜାତସଦ୍ଦୋ ୟସ୍ମା ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ସହଜାତଂ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୟଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତିଂ ତଦାୟତ୍ତଭାୱୂପଗମନଞ୍ଚ ୱଦତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସହଜାତସଦ୍ଦେନ…ପେ… ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ତସ୍ସ କରଣସ୍ସ ଗମନସ୍ସ ୱାତି ତସ୍ସ ୟଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ସହଜାତପଚ୍ଚୟକରଣସ୍ସ ସହଜାତାୟତ୍ତଭାୱୂପଗମନସ୍ସ ୱା। ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ସହଜାତୋ’’ତି ଇମସ୍ସ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ସହଜାତଂ ତଂସହଭାୱିତଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୟଂ କତ୍ୱାତି ଅୟମତ୍ଥୋତି ଆହ ‘‘କୁସଲାଦୀନଂ କମ୍ମଭାୱତୋ’’ତି। ସହଜାତପଚ୍ଚୟସହଭାୱୀନଂ ପଚ୍ଚୟାନଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥଞ୍ହେତ୍ଥ ‘‘ସହଜାତାୟତ୍ତଭାୱଗମନଂ ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତଂକମ୍ମଭାୱତୋତି ତେସଂ ଯଥାୱୁତ୍ତପଚ୍ଚଯକରଣତଦାଯତ୍ତଭାୱଗମନାନଂ କମ୍ମଭାୱତୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ସହଜାତୋତି କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ତେନ ସହଜାତୋ ହୁତ୍ୱା’’ତି ପଟିଚ୍ଚସଦ୍ଦଂ ଆହରିତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଂ ‘‘ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥୋ ସହଜାତତ୍ଥୋ’’ତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ସହଜାତସଦ୍ଦଯୋଗେ କୁସଲଂ ଧମ୍ମନ୍ତି ଉପଯୋଗୱଚନସ୍ସ ଯୁତ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତା, ‘‘ତେନ ସହଜାତୋ ହୁତ୍ୱା’’ତି ପନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା କରଣତ୍ଥେ ଉପଯୋଗୱଚନନ୍ତି ଦସ୍ସିତନ୍ତି କେଚି। ନିସ୍ସଯୱାରେ ପନ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ନିସ୍ସଯତ୍ଥେନ ପଚ୍ଚଯଂ କତ୍ୱାତି ୱଦନ୍ତେନ ଇଧାପି ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ସହଜାତତ୍ଥେନ ପଚ୍ଚଯଂ କତ୍ୱା’’ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱ ହୋତି, ପଟିଚ୍ଚସଦ୍ଦାହରଣମ୍ପି ଇମମେୱତ୍ଥଂ ଞାପେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଉପାଦାରୂପଂ କିଞ୍ଚି ଭୂତରୂପସ୍ସ ଅନୁପାଲକଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଞ୍ଚ ହୋନ୍ତମ୍ପି ସହଜାତଲକ୍ଖଣେନ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥଂ ନ ଫରତୀତି ଆହ ‘‘ପଟିଚ୍ଚାତି ଇମିନା ୱଚନେନ ଦୀପିତୋ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀ’’ତି। ନିଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଉଦାହରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଅନୱସେସତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥାୱୁତ୍ତୋତି ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥଫରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ। ଯଥା ଚ ଉପାଦାରୂପଂ ଭୂତରୂପସ୍ସ ଉପାଦାରୂପସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ଠପେତ୍ୱା ଛ ୱତ୍ଥୂନି ସେସରୂପାନି ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୱତ୍ଥୁୱଜ୍ଜାନି ରୂପାନି ଚ ଅରୂପାନ’’ନ୍ତି ଆହ।

ସହଜାତୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଚ୍ଚଯୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୪୩।ପତି-ସଦ୍ଦୋ ପତିଟ୍ଠତ୍ଥଂ ଦୀପେତି ‘‘ସାରେ ପତିଟ୍ଠିତୋ’’ତିଆଦୀସୁ, ଅଯ-ସଦ୍ଦୋ ଗତିଂ ଦୀପେତି ‘‘ଏତି ଏତ୍ଥାତି ଅଯୋ’’ତି।

ଭୂତୁପାଦାରୂପାନି ସହ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ଉପାଦାରୂପାନଂ ୱିଯ ଭୂତରୂପାନି ନିସ୍ସଯୋ ହୋତୀତି କତ୍ୱା। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ‘‘ମହାଭୂତେ ନିସ୍ସାଯ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଉପାଦାରୂପଂଯେୱ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଆହ ‘‘ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନା’’ତିଆଦି।

୨୫୫।ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ସହଜାତେତି ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୱଣ୍ଣନାଯଂ, କମ୍ମୋତୁଜାନନ୍ତି କମ୍ମଜାନଂ ଉତୁଜାନଞ୍ଚ ୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଯୋଜନା। ତଥା ହି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦ୍ୱିସନ୍ତତିସମୁଟ୍ଠାନଭୂତୱସେନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୫୭)। କମ୍ମେ ଚାତି କମ୍ମେ ଜନକକମ୍ମପଚ୍ଚଯେ ଗହିତେ। ଏକନ୍ତାନେକନ୍ତକମ୍ମଜାନନ୍ତି ଏକନ୍ତେନ କମ୍ମଜାନଂ ନ ଏକନ୍ତକମ୍ମଜାନଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଅସଞ୍ଞଭୱେ ଏକନ୍ତକମ୍ମଜଂ ନାମ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଇତରଂ ଉପାଦାରୂପଂ ଭୂତରୂପଞ୍ଚ ନ ଏକନ୍ତକମ୍ମଜଂ, ତଦୁଭଯମ୍ପି ତତ୍ଥ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ କଟତ୍ତାରୂପ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ପନ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ସୋ ନାଧିପ୍ପେତୋତି ଯୋ ଯଥାଦସ୍ସିତୋ ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ସହଜାତପଚ୍ଚଯେ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ଇଧ ନ ଅଧିପ୍ପେତୋ। କସ୍ମାତି ଚେ, ଆହ ‘‘କଟତ୍ତା...ପେ... ଗହିତତ୍ତା’’ତି। ତଂ ପହାଯାତି ତଂ ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପହାଯ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା। ଯଥାଗହିତସ୍ସାତି ‘‘ଅସଞ୍ଞ...ପେ... କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ପାଠଇଯଂ ଏୱ ଗହିତସ୍ସ। ପଟିଚ୍ଚ ପଚ୍ଚଯାତି ଇଦଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱାରାନଂ ଉପଲକ୍ଖଣଂ। ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ଆଗତନଯେନ ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ, ପଚ୍ଚଯୱାରେ ଆଗତନଯେନ ମହାଭୂତେ ପଚ୍ଚଯା ମହାଭୂତାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ନିୱାରେତବ୍ବା, ତସ୍ମା ‘‘ଉପାଦାରୂପସଙ୍ଖାତଂ କଟତ୍ତାରୂପ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ଉପାଦାରୂପଗ୍ଗହଣେନ କଟତ୍ତାରୂପଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ଉପାଦାରୂପାନଂ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବାନଂ ଉତୁଚିତ୍ତାହାରସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ଅତ୍ଥିତାଯ କଟତ୍ତା...ପେ... ୱିସେସନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା।

୨୮୬-୨୮୭।ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ରୂପସ୍ସାତି ଅହେତୁକଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ। ଇତୋ ପରେସୁପି ଏକଚ୍ଚରୂପଗ୍ଗହଣେ ଏସେୱ ନଯୋ। ଚକ୍ଖାଦିଧମ୍ମୱସେନାତି ଚକ୍ଖାଯତନାଦିରୂପଧମ୍ମୱସେନ। ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାଦିକୋଟ୍ଠାସୱସେନାତି ଚିତ୍ତଜାଦିରୂପଧମ୍ମଭାଗୱସେନ। ସବ୍ବଂ ଲବ୍ଭତୀତି ସତିପି ଇମସ୍ସ ନଯସ୍ସ ନହେତୁମୂଲକତ୍ତେ ନୋନତ୍ଥିନୋୱିଗତେସୁ ଏକନ୍ତି ଗଣନଂ ସବ୍ବଂ ରୂପଂ ସବ୍ବସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ୱସେନ ଗଣନା ଲବ୍ଭତି ଚତୁସନ୍ତତିୱସେନ ୱତ୍ତମାନେସୁ ପଞ୍ଚୱୀସତିଯା ରୂପଧମ୍ମେସୁ ୱଜ୍ଜିତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା।

ପଚ୍ଚଯୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ନିସ୍ସଯୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୨୯-୩୩୭।ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାୱନ୍ତି ନିସ୍ସଯୱାରେ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସହଜାତପୁରେଜାତସ୍ସ ଚ ନିସ୍ସଯଟ୍ଠସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ପଚ୍ଚଯୱାରେନ ନିଯମେତୁନ୍ତି ଯୋଜନା। ତଥା ପଚ୍ଚଯୱାରେ ‘‘ପଚ୍ଚଯା’’ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ସହଜାତପୁରେଜାତଭାୱଂ ନିସ୍ସଯୱାରେନ ନିଯମେତୁନ୍ତି ଯୋଜନା। ନିଯମନଞ୍ଚେତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠନିସ୍ସଯଟ୍ଠାନଂ ପରିଯାଯନ୍ତରେନ ପକାସିତତ୍ତା ଅତ୍ଥତୋ ଭେଦାଭାୱଦସ୍ସନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ ନାମ ନିସ୍ସଯତ୍ତଂ, ନିସ୍ସଯତ୍ତଂ ନାମ ପଚ୍ଚଯତ୍ତ’’ନ୍ତି।

ନିସ୍ସଯୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସଂସଟ୍ଠୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୫୧-୩୬୮।ସାତି ସୱତ୍ଥୁକା ପଟିସନ୍ଧି। ଇଧାପୀତି ଇମସ୍ମିଂ ସଂସଟ୍ଠୱାରେପି। ଅଧିପତିପୁରେଜାତାସେୱନେସୁ ଅନୁଲୋମତୋ ନକମ୍ମନୱିପାକନଝାନନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେସୁ ନ ଲବ୍ଭତି, ଅଞ୍ଞେସୁ ସହଜାତାଦୀସୁ ଅନୁଲୋମତୋ ହେତୁଆଦୀସୁ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଚ ଅନୁଲୋମତୋ ଚ ଠିତେସୁ ଲବ୍ଭତୀତି। ତେନାହ ''ଲବ୍ଭମାନପଚ୍ଚଯେସୂ''ତି। ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସାତି ଇମସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଉଦ୍ଧଟା, ତସ୍ମା ତାଦିସସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସେତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ୱତ୍ଥୁୱିରହିତା ପଟିସନ୍ଧି ଅନୁଦ୍ଧଟା, ନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ଅଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ହେତୁପଚ୍ଚଯୱିରହିତମଉଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଇମିନା ଭୂତକଥନଂ ଅହେତୁକଗ୍ଗହଣଂ ନ ବ୍ୟଭିଚାରନିୱତ୍ତନନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ''ଅହେତୁକୱିପାକକିରିଯୱସେନା''ତି ଭୱିତବ୍ବଂ ହେତୁପରିଯନ୍ତତ୍ତା ମଗ୍ଗସ୍ସ।

୩୬୯-୩୯୧। ''ହେତୁମ୍ହି ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତେ ଝାନମଗ୍ଗା ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ''ତିଆଦି ଯଂ ଇଧ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦିୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଧମ୍ମୋ ଚତ୍ତାରୋ ସବ୍ବଟ୍ଠାନିକା ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯଝାନମଗ୍ଗା ଚାତି ଇମେ ଅଟ୍ଠ ପଚ୍ଚଯେ ଅଲଭନ୍ତୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଇମିନା ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତେନ ନଯେନ ୱେଦିତୁଂ ସକ୍କାତି ଆହ ''ପଟିଚ୍ଚୱାରେ...ପେ... ନଯେନା''ତି। ସେସେସୂତି ଅହେତୁକମୋହୱଜ୍ଜାହେତୁକେସୁ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣା...ପେ... ଝାନପଚ୍ଚଯଂ ଲଭନ୍ତି, ତସ୍ମା ''ଅହେତୁକମୋହୋୱ ଝାନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ଲଭତୀ''ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, କିଞ୍ଚ ପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ଅନୁଲୋମେନ ଅନୁଲୋମୱସେନ ସହ ଯୋଜନା ନତ୍ଥି ଏକେକସ୍ସେୱ ଯୋଜନାଯ ଆଗତତ୍ତା, ତସ୍ମା ଅହେତୁକମୋହୋୱ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ଲଭତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ସଂସଟ୍ଠୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୯୨-୪୦୦।ସଦିସଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ''ଯଂ ସଦିସଂ, ତଂ ସଂସଟ୍ଠ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ନ ହୋତି ''ସଂସଟ୍ଠା ଯୋଜିତା ହଯା''ତିଆଦୀସୁ। ଅସଂସଟ୍ଠଂ ୱୋକିଣ୍ଣନ୍ତି ଯଂ ନ ସଂସଟ୍ଠଂ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ୱୋକିଣ୍ଣମ୍ପି ୱିମିସ୍ସତାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ, ତଂ ସଂସଟ୍ଠଂ ନ ହୋତି ''ଯା ସା ୱୀମଂସା...ପେ... କୋସଜ୍ଜସମ୍ପଯୁତ୍ତା''ତିଆଦୀସୁ। ଏୱଂ ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସପି ସଂସଟ୍ଠପରିଯାଯୋ ଅସଂସଟ୍ଠସ୍ସ ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତପରିଯାଯୋ ଅତ୍ଥୀତି ତଦୁଭଯଂ ଇତରେତରଂ ନିଯମେତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱାରଦ୍ୱଯଦେସନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଉଭଯଂ...ପେ... ନିଯାମକଂ ହୋତୀ''ତି, ସଂସଟ୍ଠସଦ୍ଦୋ ହି ୱୋକିଣ୍ଣଟ୍ଠୋ ନତ୍ଥି, ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦୋ ଚ ସଦିସଟ୍ଠୋ, ତସ୍ମା ଯଥା ସଂସଟ୍ଠସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦାପେକ୍ଖୋ ସଦିସଟ୍ଠତୋ ୱିନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଏକୁପ୍ପାଦାଦିସଭାୱମେୱ ଅତ୍ଥଂ ବୋଧେତି, ଏୱଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦୋପି ସଂସଟ୍ଠସଦ୍ଦାପେକ୍ଖୋ ୱୋକିଣ୍ଣଟ୍ଠତୋ ୱିନିୱତ୍ତିତ୍ୱାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖସ୍ସ ସଦ୍ଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିଯାମକତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ପଞ୍ହାୱାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୪୦୧-୪୦୩।ତେପଚ୍ଚଯେତି ତେ ହେତୁଆଦିକେ ପଚ୍ଚଯେ। ପଟିପାଟିଯାତି ଏତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯପଟିପାଟିଯା କୁସଲାଦିପଦପଟିପାଟିଯା ୱାତି ଆସଙ୍କାଯଂ ଉଭଯୱସେନପି ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ପଠମଂ ତାୱ ସନ୍ଧାଯାହ ''ଯଥାକ୍କମେନା''ତିଆଦି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ''ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ଦେସନାକ୍କମେନ ଯାଯ ପଟିପାଟିଯା ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ପଚ୍ଚଯା ଆଗତା, ତଦନୁରୂପଂ ତେ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି। ଦୁତିଯଂ ପନ ଦସ୍ସେତୁଂ ''କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସା ପନାଯଂ ପଦପଟିପାଟି ଯସ୍ମା ନ କୁସଲପଦଦସ୍ସନମତ୍ତେନ ଦସ୍ସିତା ହୋତି, ତସ୍ମା ତଂ ଏକଦେସେନ ସକଲଂ ନଯତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସାତି...ପେ... ହୋତୀ''ତି। ତେନାତି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତେନ ''କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସା''ତି ପଦେନ। ସବ୍ବୋ ପଭେଦୋତି ଯଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯେ ''କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସା''ତିଆଦିକୋ ଯତ୍ତକୋ ପଭେଦୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଲଭତି, ସୋ ସବ୍ବୋ ପଭେଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେ ପଚ୍ଚଯେ ପଟିପାଟିଯା ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ତେ ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚଯେ କୁସଲାଦିପଦପଟିପାଟିଯା ଦସ୍ସେତୁଂ।

୪୦୪। ଫଲୱିସେସଂ ଆକଙ୍ଖନ୍ତା ପଟିଗ୍ଗାହକତୋ ୱିଯ ଦାଯକତୋପି ଯଥା ଦକ୍ଖିଣା ୱିସୁଜ୍ଝତି, ଏୱଂ ଦାନଂ ଦେନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ୱିସୁଦ୍ଧଂ କତ୍ୱା’’ତି। ତେସନ୍ତି ୱୁତ୍ତକତାରହନ୍ତି ଇମିନା ୱୋଦାନସ୍ସ ସକଦାଗାମିଆଦୀନଂ ଆୱେଣିକତଂ ଦସ୍ସେତି। କାମଂ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗପୁରେଚାରିକମ୍ପି ୱୋଦାନମେୱ, ଅସେକ୍ଖୋ ପନ ହୁତ୍ୱା ତଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତୀତି ନ ତଂ ଇଧ ଗହିତଂ। ତନ୍ତି ୱୋଦାନଂ। ଗୋତ୍ରଭୁଚିତ୍ତନ୍ତି ଅଟ୍ଠମକସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକାଲେ ‘‘ଗୋତ୍ରଭୂ’’ତି ୱୁତ୍ତକତାରହଂ ଚିତ୍ତଂ। ଗୋତ୍ରଭୁସଦିସନ୍ତି ୱା ସୋତାପନ୍ନାଦିଗୋତ୍ରାଭିଭାୱୀତି ୱା ଗୋତ୍ରଭୁଚିତ୍ତନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ଭୂମିତୋ ୱୱତ୍ଥପେତି, ‘‘ତେଭୂମକକୁସଲମେୱା’’ତି ଏତ୍ଥ ୱିଯ ନ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦେସନନ୍ତରତ୍ତାତି ‘‘କୁସଲଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ପୁଗ୍ଗଲାମସନଦେସନତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ତା, ଅଞ୍ଞଥା ଗହିତଂ ପୁନ ନ ଗଣ୍ହେଯ୍ୟାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୪୦୫। ରାଗରହିତସ୍ସ ୱିଯ ସୋମନସ୍ସରହିତସ୍ସ ଚ ରାଗସ୍ସ ନ ଆରମ୍ମଣେ ଅସ୍ସାଦନୱସେନ ପୱତ୍ତି ଅଞ୍ଚୁପେକ୍ଖନତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅସ୍ସାଦନଂ…ପେ… କିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି। ସହସାକାରପ୍ପୱତ୍ତାଯ ଉପ୍ପିଲାୱିତସଭାୱାଯ ପୀତିଯା ଆହିତୱିସେସାଯ ତଣ୍ହାଯ ତଂ ତଣ୍ହାଭିନନ୍ଦନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ପୀତିକିଚ୍ଚସହିତାଯ ତଣ୍ହାଯ କିଚ୍ଚ’’ନ୍ତି। ଯଥା ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତକିଚ୍ଚୱିସେସାଯ ପୀତିଯା ଆହିତୱିସେସା ତଣ୍ହା ତଣ୍ହାଭିନନ୍ଦନା, ଏୱଂ ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯସ୍ମା ପନ ସା ଅତ୍ଥତୋ ପଚ୍ଚଯୱିସେସୱିସିଟ୍ଠା ଦିଟ୍ଠିଯେୱ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନା ଦିଟ୍ଠିଯେୱା’’ତି। ଏତ୍ଥ ପନାତି ‘‘ଅଭିନନ୍ଦତୀ’’ତି ପଦସ୍ସ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ଏତେସୁ ପନ ଦ୍ୱୀସୁ ଅତ୍ଥେସୁ। ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତସ୍ସାତି ଇଦଂ ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନଂଯେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ପଚ୍ଛିମତ୍ଥମେୱ ଗହେତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତସ୍ସାତି ପନ ଅୱିସେସତୋ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତଣ୍ହାୱସେନ ଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତସ୍ସାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ତସ୍ମା ‘‘ଅଭିନନ୍ଦନା…ପେ… ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ’’ନ୍ତି ଇଦମିଧ ୱଚନମନୋକାସଂ। କସ୍ମା? ଦିଟ୍ଠିରହିତେପି ସନ୍ତାନେ ଅଭିନନ୍ଦନସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତଣ୍ହାୱସେନ ନନ୍ଦତୀତି ତଣ୍ହାଭିନନ୍ଦନୱସେନେୱ ୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ ପୁରିମୋ ଅତ୍ଥୋ। ଦ୍ୱୀସୁ ପନ ସୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୂତି ଦିଟ୍ଠିରହିତାନି ସୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତାନି ସନ୍ଧାଯାହ। ଯଥାୱୁତ୍ତେନାତି ‘‘ସରାଗସ୍ସ ସୋମନସ୍ସସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେନ ସୋମନସ୍ସେନ ଅସ୍ସାଦେନ୍ତସ୍ସ, ରାଗେନ ଚ ତେସ୍ୱେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଚିତ୍ତେସୁ ଅସ୍ସାଦେନ୍ତସ୍ସ, ଚତୂସୁପି ସୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତେସୁ ସପ୍ପୀତିକତଣ୍ହାଯ ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ, ଚତୂସୁପି ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନାଯ ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇତିପି ସକ୍କା ଯୋଜେତୁ’’ନ୍ତି। ଯଥା ଦିଟ୍ଠୂପନିସ୍ସଯତୋ ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନା ସମ୍ଭୱତି, ଏୱଂ ତଣ୍ହୂପନିସ୍ସଯତୋ ତଣ୍ହାଭିନନ୍ଦନାପି ସମ୍ଭୱତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ଅଭିନନ୍ଦତି ରାଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱଚନତୋ ସପ୍ପୀତିକତଣ୍ହାଯ ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ରାଗୁପ୍ପତ୍ତିପି ୱତ୍ତବ୍ବା, ନ ୱା ୱତ୍ତବ୍ବା ତଣ୍ହାଭିନନ୍ଦନାଯ ଏୱ ରାଗୁପ୍ପତ୍ତିଯା ୱୁତ୍ତତ୍ତା।

୪୦୬। ‘‘ତଦାରମ୍ମଣତାଯା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ତଦାରମ୍ମଣତା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ‘‘ୱିଭତ୍ତିଲୋପୋ ହେତ୍ଥ କତୋ’’ତି। ତଦାରମ୍ମଣତାତି ଏତ୍ଥ ତା-ସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟୋ ଅତ୍ଥୋ ଭାୱୋ ନାମ, ସୋ ପନ ତଦାରମ୍ମଣସଦ୍ଦାଭିଧେଯ୍ୟତୋ ଅଞ୍ଞୋ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଭାୱୱନ୍ତତୋ ୱା ଅଞ୍ଞୋ ଭାୱୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ଏତେନ ସକତ୍ଥେ ଅଯଂ ତା-ସଦ୍ଦୋତି ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ୱିପାକୋ ତଦାରମ୍ମଣଭାୱଭୂତୋତି ଅତ୍ଥୋ’’ତି। ଏତସ୍ମିଞ୍ଚତ୍ଥେ ‘‘ତଦାରମ୍ମଣତା’’ତି ପଚ୍ଚତ୍ତେକୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନ…ପେ… ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯଦିପି କାମାୱଚରୱିପାକାନମ୍ପି କମ୍ମଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଲବ୍ଭତି, ତଂ ପନ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାଯତନନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନୱିପାକାନଂ ୱିଯ ନ ଏକନ୍ତେନ ଇମସ୍ସ ୱିପାକଚିତ୍ତସ୍ସ ଇଦଂ କମ୍ମଂ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ୱୱତ୍ଥିତଂ କାମାୱଚରୱିପାକଚିତ୍ତାନଂ ବହୁଭେଦତ୍ତା, ତସ୍ମା ତଂ ଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦି ଏୱଂ କିଂ ତଂ ଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ନ ଦସ୍ସିତମେୱାତି ଆସଙ୍କାଯଂ ଆହ ‘‘ତଦାରମ୍ମଣେନ ପନା’’ତିଆଦି। ଅନୁଲୋମତୋ ସମାପଜ୍ଜନେ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଆସନ୍ନସମାପତ୍ତିଯା ଆରମ୍ମଣଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଅଞ୍ଞଥା ‘‘ପଟିଲୋମତୋ ୱା ଏକନ୍ତରିକୱସେନ ୱା’’ତି ୱଚନଂ ନିରତ୍ଥକଂ ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଭୱେଯ୍ୟାତି ଅନାସନ୍ନାପି ସମାପତ୍ତି ଆରମ୍ମଣଂ ଭୱେଯ୍ୟ, ନ ସକ୍କା ପଟିକ୍ଖିପିତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱ ହି ‘‘ଯେଭୁଯ୍ୟେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସତୀତି ଯଦି ଆୱଜ୍ଜନାଯ ଏୱ ଆରମ୍ମଣଭାୱେନ କୁସଲାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଅବ୍ୟାକତାରମ୍ମଣତା ଅଧିପ୍ପେତା, ଏୱଂ ସନ୍ତେ। ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି ‘‘ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣସ୍ସା’’ତି ଚ ପାଠଇଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା ତସ୍ସାପି ଆୱଜ୍ଜନାଯ ଆରମ୍ମଣଭାୱତୋ। ତଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତଂ ଅବ୍ୟାକତଂ ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣଂ ‘‘କୁସଲା ଖନ୍ଧା ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣସ୍ସା’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ହୋନ୍ତୀତି ଆରମ୍ମଣଂ ହୋନ୍ତି। ତାନୀତି ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣାଦୀନି। ଯାଯ କାଯଚୀତି ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ କୁସଲାନଂ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନ ଆୱଜ୍ଜନ୍ତିଯା।

୪୦୭-୪୦୯। ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ ସଭାୱତୋ ଚ ଅନିଟ୍ଠତାମତ୍ତୱସେନ ଚ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଆଘାତୱତ୍ଥୁଆଦିଭେଦେନ ଅକ୍ଖନ୍ତିଭେଦା ୱେଦିତବ୍ବା।

୪୧୦। ସଙ୍ଖସ୍ସାତି ପକରଣପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ଗଯ୍ହମାନେ ସଙ୍ଖସ୍ସ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ, ଅତ୍ଥନ୍ତରୱସେନ ପନ ଗଯ୍ହମାନେ ସଙ୍ଖସ୍ସ ଞେଯ୍ୟସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତାତି ଇଦଂ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅନନ୍ତାପରିମେଯ୍ୟତାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଅଞ୍ଞାଣପଟିଘାତତୋ।

୪୧୭। ୱୋଦାନସଙ୍ଖାତଂ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ଅପୁବ୍ବତୋ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅପୁବ୍ବତୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ଭୱଙ୍ଗମେୱା’’ତି। ତଞ୍ହି ଯଥାଲଦ୍ଧସ୍ସ

ୱିସେସସ୍ସ ୱୋଦାପନଂ ପଗୁଣଭାୱାପାଦନଂ ଅପୁବ୍ବଂ ନାମ ନ ହୋତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ହେଟ୍ଠିମଂ ହେଟ୍ଠିମଞ୍ହି ପଗୁଣଞ୍ଚାନଂ ଉପରିମସ୍ସ ଉପରିମସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱୋଦାନମ୍ପି ୱୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି। ଅୱଜ୍ଜେତବ୍ବତ୍ତା ୱତ୍ତବ୍ବଂ ନତ୍ଥୀତି କୁସଲଭାୱେନ ସମାନତ୍ତା ୱଜ୍ଜେତବ୍ବତାଯ ଅଭାୱତୋ ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଯଦେତ୍ଥ ୱିସେସନଂ ଲବ୍ଭତି, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଂ…ପେ… ସମାପଜ୍ଜିଯା''ତି ଆହ। ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡେ ୱୁତ୍ତମେୱାତି ପଟ୍ଠାନେ ପନ ''କୁସଲେ ନିରୁଦ୍ଧେ ୱିପାକୋ ତଦାରମ୍ମଣତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦିନା ''କିରିଯାନନ୍ତରଂ ତଦାରମ୍ମଣଭାୱେ''ତି ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତମେୱ।

ତା ଉଭୋପୀତି ଯା ''କୁସଲୱିପାକାହେତୁକସୋମନସ୍ସସହଗତା ଉପେକ୍ଖାସହଗତା ଚା''ତି ଦ୍ୱେ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯୋ ୱୁତ୍ତା, ତା ଉଭୋପି ସୋମନସ୍ସସହଗତମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୱସେନ ୱୁତ୍ତା। କସ୍ମା? ଦସନ୍ନଂ କାମାୱଚରଭୱଙ୍ଗାନଂ ଅଞ୍ଞତୋ ତଦାରମ୍ମଣକାଲେ ସନ୍ତୀରଣକାଲେ ଚ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ। ଉପେକ୍ଖାସହଗତା ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଦସନ୍ନଂ ୱିପାକାନଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂନଂ ଅଞ୍ଞତୋ ତଦାରମ୍ମଣାଦିକାଲେ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନକିରିଯସ୍ସ ସନ୍ତୀରଣକାଲେ ମନୋଧାତୁକିରିଯସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗକାଲେତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

୪୨୩।ପଟିୱିଚ୍ଛିତ୍ୱାତି ଜାନିତ୍ୱା। ଦଳ୍ହଂ ନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଦଳ୍ହଗ୍ଗାହଂ ନ ଗହେତବ୍ବଂ। ବଲୱତୋ…ପେ… ୱିପଚ୍ଚନତୋତି ଏତେନ ବଲୱତା ଦୁବ୍ବଲତା ଚ ଅପ୍ପମାଣଂ, କତୋକାସତା ପମାଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। କତୋକାସତା ଚ ଅୱସେସପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ ୱିପାକାଭିମୁଖତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଂ କିଞ୍ଚୀତି ଚ ବଲୱଂ ଦୁବ୍ବଲଂ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିପାକଜନକମ୍ପି କିଞ୍ଚି କମ୍ମଂ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ସତି ହି କମ୍ମୋପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯାନଂ ଅୱିନାଭାୱେ ୱିପାକତ୍ତିକେ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେ ଗହିତେ କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ୱିସୁଂ ନ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବୋ ସିଯା, ୱେଦନାତ୍ତିକେ ଚ ଉପନିସ୍ସଯେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ କମ୍ମପଚ୍ଚଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଟ୍ଠାତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପଚ୍ଚଯଦ୍ୱଯସ୍ସ ପନ ଲବ୍ଭମାନତପ୍ପରାଯ ଦେସନାଯ ଉପନିସ୍ସଯେ ଗହିତେପି କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବୋଯେୱାତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ହି ଉଦ୍ଧରଣଂ ଞାଯାଗତଂ, ତଥା ଉପନିସ୍ସଯେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେପି କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋୱ ଉପନିସ୍ସଯସ୍ସ ଅନେକଭେଦତ୍ତା, ୱିପାକଂ ଜନେନ୍ତଂ କମ୍ମଂ ୱିପାକସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ ନ ହୋତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ପରସ୍ସପୱତ୍ତଂ ଓମାନନ୍ତି ପରସନ୍ତାନେ ଅତ୍ତାନଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ପୱତ୍ତଂ ଅୱମାନଂ। ତେସୂତି ଯୋ ଅନେନ ପୁବ୍ବେ ହତୋ, ତସ୍ସ ଞାତିମିତ୍ତେସୁ। ମାତୁଘାତନଞ୍ଚ ପୱତ୍ତିତତାଯ ପୁରିମଚେତନାଯ ମାତୁଘାତକମ୍ମେନ ସଦିସତା, ଯଥା ଚ ଆଣତ୍ତିଯଂ ପହାରେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଏସ ନଯୋ ଦ୍ୱୀହି ପକାରେହୀତି ଏତ୍ଥାପୀ''ତି।

ୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତୋ ଦାନାଦିୱସେନ ସଦ୍ଧଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୋ ରାଗଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ଦାନାଦିୱସେନ ସଦ୍ଧଂ ଉପ୍ପାଦେତି ନାମ, ନ ୱିୱଟ୍ଟନିସ୍ସିତୋ ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତତାତି ଆହ ''ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱଦତୀ''ତି। ଏତେସନ୍ତି କାଯିକସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ। ଏକତୋପୀତି ଇଦଂ ଯଦିପି ଏକସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ଏକସ୍ମିଂ ଖଣେ ଉପ୍ପତ୍ତି ନତ୍ଥି, ପଚ୍ଚଯସମାଯୋଗୋ ପନ ତେସଂ ଏକଜ୍ଝମ୍ପି ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

୪୨୫।ପୁରିମୱାରେସୁ ୱିଯାତି ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦୀସୁ ପୁରିମେସୁ ୱିଯ। ଇମସ୍ମିନ୍ତି ପଞ୍ହାୱାରେ। ପଚ୍ଚଯେନ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ହେତୁଆଦିନା ତେନ ତେନ ପଚ୍ଚଯେନ ତଂତଂପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ୱୁଚ୍ଚତି । ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ହେତୁଆଦୀନଂ ତେସଂ ତେସଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ। ତଂତଂପଚ୍ଚଯଭାୱୋତି ହେତୁଆଦୀନଂ ତଂତଂପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନେୱ ପୁରିମେସୁ ଛସୁ ୱାରେସୁ ''କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦିନା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦଗ୍ଗହଣଂ କତଂ, ଇଧ ପନ ''କୁସଲସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦିନା ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଗହିତୋ। ତେନାତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ। ଇଧାତି ପଞ୍ହାୱାରେ।

୪୨୭।ପତିଟ୍ଠାଭୂତସ୍ସାତି ନିସ୍ସଯଭୂତସ୍ସ। କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋତି ସହଜାତକମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ। ଦୁକମୂଲକଦୁକାୱସାନାତି ''କୁସଲୋ ଚ ଅବ୍ୟାକତୋ ଚ ଧମ୍ମା କୁସଲସ୍ସ ଚ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସା''ତି ଏୱଂ ଦୁକମୂଲକଦୁକାୱସାନା କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତପଞ୍ହା। ତତ୍ଥାତି ପଚ୍ଚଯୱାରେ। କୁସଲୋ ଚ ଅବ୍ୟାକତୋ ଚ ଧମ୍ମାତି କୁସଲାବ୍ୟାକତପ୍ପଭେଦା ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନା ଧମ୍ମା। ଯତୋ ତତୋ ୱାତି ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମନିଯମଂ ଅକତ୍ୱା ଯତୋ ତତୋ ୱା କୁସଲାବ୍ୟାକତୱସେନ ଉଭଯପଚ୍ଚଯତୋ ଉପ୍ପତ୍ତିମତ୍ତମେୱ ତତ୍ଥ ପଚ୍ଚଯୱାରେ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ଉଭଯସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଉଭିନ୍ନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂଯେୱ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନ ଅଧିପ୍ପେତୋ ଉପ୍ପାଦପଧାନତ୍ତା ତସ୍ସା ଦେସନାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନିସ୍ସଯାଦିଭୂତାତି ନିସ୍ସଯଅତ୍ଥିଅୱିଗତଭୂତା ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତସ୍ମା କୁସଲୋ ଚ…ପେ… ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯୋଜନା।

ପଞ୍ହାୱାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରସ୍ସ ଘଟନେ ଅନୁଲୋମଗଣନା

୪୩୯।ଏତ୍ଥାତି ଅବ୍ୟାକତମୂଲକୋ। ଯଦି ଏୱନ୍ତି ଯଦି କୁସଲାକୁସଲମୂଲେହି ଅଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ଲବ୍ଭତି, ଏୱଂ ସନ୍ତେ। ଗଣନମତ୍ତସାମଞ୍ଞତୋ, ନ ପଚ୍ଚଯସାମଞ୍ଞତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୪୪୦।ନିଦସ୍ସନୱସେନ ଦସ୍ସିତୋ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯାନଞ୍ଚ ହେତୁପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱିସଭାଗତ୍ତା। ଇନ୍ଦ୍ରିଯମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯା ଚ ୱିସଭାଗାତି ୱିସେସନେନ ଯୋ ତତ୍ଥ ସଭାଗଭାୱୋ, ତଂ ନିୱତ୍ତେତି। ତଥା ଭାୱାଭାୱତୋତି ତସ୍ମିଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯାକାରେ ସତି ଭାୱତୋ, ହେତୁଧମ୍ମାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାୱେ ସତି ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯାଦୀନନ୍ତି ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିଯମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯାନଂ। ୱିସଭାଗତା ହେତୁପଚ୍ଚଯସ୍ସ। କୁସଲାଦିହେତୂନନ୍ତି କୁସଲାକୁସଲକିରିଯାବ୍ୟାକତହେତୂନଂ। ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାୱେତି ହେତୁପଚ୍ଚଯତ୍ତେ ହେତୁଭାୱେନ ଉପକାରକତ୍ତେ। ୱିପାକପଚ୍ଚଯଭାୱାଭାୱତୋତି ୱିପାକପଚ୍ଚଯଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ନ ହି ୱିପାକାନଂ ୱିପାକପଚ୍ଚଯତା ଅତ୍ଥି। ୱିପାକହେତୂନଂ ଇତରହେତୂହି ହେତୁପଚ୍ଚଯତାଯ ଅତ୍ଥି ସଭାଗତାତି ଆହ ''ହେତୁୱଜ୍ଜାନ''ନ୍ତି। ୱିପାକାନଂ ୱିସଭାଗତାଯ ଭୱିତବ୍ବଂ, ନ ହି ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମାନଂ ୱିପାକେହି ସଭାଗତା ଅତ୍ଥି ରାସନ୍ତରଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଉଭଯପଚ୍ଚଯସହିତେତି ହେତୁୱିପାକପଚ୍ଚଯସହିତେ। ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାୱେ ୱିପାକମ୍ପୀତି ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱତ୍ତମାନେ ୱିପାକଧମ୍ମେ। ୱିପାକପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱାଭାୱତୋତି ୱିପାକପଚ୍ଚଯଭାୱାଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ନ ହି ୱିପାକୋ ୱିପାକସ୍ସ ୱିପାକପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ହେତୁୱିପାକପଚ୍ଚଯାନଂ ୱିସଭାଗତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଇଦାନି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ଉଦାହରଣେନ ସମତ୍ଥେନ୍ତୋ ''ଯଥା ହୀ''ତିଆଦିମାହ। ହେତୁସହଜାତପଚ୍ଚଯସହିତେତି ହେତୁପଚ୍ଚଯସହଜାତପଚ୍ଚଯସହିତେ, ଉଭଯପଚ୍ଚଯଯୁତ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ହେତୂନନ୍ତି ଇଦଂ ''ସହଜାତପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱୋ''ତି ଇମିନାପି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ହେତୂନଞ୍ହି ହେତୁପଚ୍ଚଯସହିତେ ରାସିମ୍ହି ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱିଯ ସହଜାତପଚ୍ଚଯଭାୱୋପି ଅତ୍ଥୀତି। ତତ୍ଥ ହେତୁୱଜ୍ଜାନଂ ସହଜାତଧମ୍ମାନଂ ହେତୁଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ନ ସଭାଗତା ୱୁଚ୍ଚତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ସଭାଗଭାୱତୋ। ଏୱମିଧାପୀତି ଯଥା ହେତୁସହଜାତପଚ୍ଚଯେସୁ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ନତ୍ଥି ୱିସଭାଗତା, ଏୱମିଧାପି ହେତୁୱିପାକପଚ୍ଚଯେସୁ ନତ୍ଥି ୱିସଭାଗତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେପୀତି ଯ୍ୱାଯଂ ନଯୋ ହେତୁସହଜାତପଚ୍ଚଯେସୁ ୱିସଭାଗତାଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଏସ ନଯୋ ହେତୁସହିତେ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥାପି ହି ''ହେତୁୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯସହିତେ ରାସିମ୍ହୀ''ତିଆଦି ସକ୍କା ଯୋଜେତୁନ୍ତି। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଏୱ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ, ପଚ୍ଚଯୋ ପନ ଅତୀତୋପି ଅନାଗତୋପି କାଲୱିନିମୁତ୍ତୋପି ହୋତୀତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଗ୍ଗହଣେ ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାୱେ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ତଥାଭାୱାଭାୱୱସେନ ସଭାଗତାଯ ୱୁଚ୍ଚମାନାଯ ନାନାକ୍ଖଣିକାନଂ କୁସଲାଦୀନଂ ହେତୂନଂ ୱିପାକାନଞ୍ଚ ୱସେନ ୱିସଭାଗତା ତସ୍ସେୱ ହେତୁସ୍ସ ନ ୱତ୍ତବ୍ବାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି ''ଅପିଚା''ତିଆଦିନା।

ଅଗ୍ଗହିତୱିସେସତୋ ସାମଞ୍ଞତୋ ୱିସେସୋ ନ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''କୁସଲା ୱୀମଂସାଧିପତୀତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି।

୪୪୧-୪୪୩।''ଇତରାନିଦ୍ୱେ ଲଭତୀ''ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ନ ସକ୍କା, ହେତାଧିପତିଦୁକେହି ଦସ୍ସିତାନି ଯାନି ''କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ, କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ, କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଚ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଚ, ଅବ୍ୟାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସା''ତି ଚତ୍ତାରି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି, ତେସୁ ହେତୁସହଜାତନିସ୍ସଯଅତ୍ଥିଅୱିଗତୈନ୍ଦ୍ରିଯମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେସୁ ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେ ପୱିଟ୍ଠେ ''କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ, ଅବ୍ୟାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସା''ତି ଇମାନି ଦ୍ୱେ ଲଭତି। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ସଚେ ତେହି ସଦ୍ଧିଂ…ପେ… ତାନେୱ ଦ୍ୱେ ଲଭତୀ''ତି, ତେହି ପନ ଇତରାନି ନାମ ''କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ, କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଚ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଚା''ତି ଇମାନି ଦ୍ୱେପି ସିଯୁଂ। ନ ହି କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଇତରାନି ଦ୍ୱେ ଲଭତୀତି ପୁରିମପାଠୋ''ତିଆଦି। ଇତରାନି ଦ୍ୱେତି ୱା ଅଞ୍ଞାନି ଦ୍ୱେ, ଯାନି ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୱସେନ ଦ୍ୱେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି, ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେ ପନ ତତୋ ଅଞ୍ଞାନି ଅଞ୍ଞଥାଭୂତାନି ଦ୍ୱେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି। ଯାନି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''କୁସଲୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ, ଅବ୍ୟାକତୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସାତି ଦ୍ୱେ ଲଭତୀତି ପଠନ୍ତୀ''ତି। ତେସୁପି ଊନତରଗଣନାହେତୂସୁ ୱିପାକଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାଦୀସୁ।

ଅନାମଟ୍ଠୱିପାକାନୀତି ଅଗ୍ଗହିତୱିପାକପଚ୍ଚଯାନି, ଘଟନଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଅଯଂ ନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସୋ। ନ ୱିପାକହେତୁରହିତାନି ସାଧାରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ସାମଞ୍ଞତୋ ନୱନ୍ନମ୍ପି ହେତୂନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତାନୀ''ତି, ''ୱିପାକହେତୁପି ଲବ୍ଭତୀ''ତି ଚ।

ତତ୍ଥାତି ପଞ୍ଚମଘଟନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପଞ୍ଚସୁ ଘଟନେସୁ। ତେନ ୱିପାକେନ ସହ, ସମଂ ୱା ଉଟ୍ଠାନଂ ଏତସ୍ସାତି ସମୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପଟିସନ୍ଧିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପମ୍ପି ତଂସମୁଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣେନେୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀ''ତି। ଏସେୱ ନଯୋତି ଇମିନା କଟତ୍ତାରୂପମ୍ପି ତଂସମୁଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣେନେୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ଇମମେୱତ୍ଥଂ ଅତିଦିସତି।

ଏୱମ୍ପୀତି ‘‘ଏତେସୁ ପନା’’ତିଆଦିନା ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଏତେସୁ ପନ...ପେ... ୱୁତ୍ତନୟେନପୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯୋ ଯୋ ପଚ୍ଚୟୋତି ଯୋ ଯୋ ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚୟୋ ମୂଲଭାୱେନ ଠିତୋ ପରେସଂ ପଚ୍ଚୟାନଂ। ତପ୍ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମାନନ୍ତି ତେହି ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚୟେହି ପଚ୍ଚୟଭୂତାନଂ ହେତୁଆଦିଧମ୍ମାନଂ। ନିରୱସେସୱନୱନତରୱନତମଲାଭକ୍କମେନାତି ତେ ଧମ୍ମା ଯେସୁ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ଯଥାରହଂ ନିରୱସେସା ଲବ୍ଭନ୍ତି , ଯେସୁ ଊନା ଊନତରା ଊନତମା ଚ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତେନ କମେନ ଘଟନାୱଚନତୋ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାପି ଯଥାକ୍କମଂ ନିରୱସେସାଦିକ୍କମେନେୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ନିରୱସେସଲାଭେ ଚ...ପେ... ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି।

ହେତୁମୂଲକଂ ନିଟ୍ଠିତଂ।

୪୪୫।ପଞ୍ଚମେ ଏକନ୍ତି ସନିସ୍ସୟତୋ ଅବ୍ଯାକତମୂଲଂ ଅକୁସଲନ୍ତି ଇଦଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ୱତ୍ଥୁୱସେନ ସନିସ୍ସୟଂ ୱଜ୍ଜେତୀ’’ତି। ନ ଇଦନ୍ତି ଇଦଂ ଚତୁତ୍ଥଂ ଘଟନଂ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସପି ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱସେନ ଘଟନଂ ନ ହୋତି ତସ୍ସ ୱଜ୍ଜମାନତ୍ତା, ତସ୍ମା ‘‘ଆରମ୍ମଣୱସେନେୱା’’ତି ଏକଂସୋ ଗହିତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅଭିଧମ୍ମୱଚନଂ ପନେତଂ ଅଧିପ୍ପାୟଯୋଜନା।

୪୪୬।ସହଜାତପୁରେଜାତା ଏକୋ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋତି ଇମିନା ସତିପି ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମଭେଦେ ପଚ୍ଚୟଭାୱଭେଦୋ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେତି, ତଥା ‘‘ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ଇମିନାପି। ଅୱିଗତପଚ୍ଚୟୋପେତ୍ଥ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚୟେନେୱ ସଙ୍ଗହିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ‘‘ଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ପାଠୋ। ସହଜାତାରମ୍ମଣାଧିପତି ପନ ନ କେୱଲଂ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମପ୍ପଭେଦୋୱ, ଅଥ ଖୋ ପଚ୍ଚୟଭାୱଭେଦୋପି ଅତ୍ଥେୱାତି ଆହ ‘‘ଏୱଂ...ପେ... ଅଭାୱତୋ’’ତି। ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ପାକଟତରଂ କାତୁଂ ‘‘ନିସ୍ସୟଭାୱୋ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସହଜାତପୁରେଜାତନିସ୍ସୟାଦୀନନ୍ତି ସହଜାତନିସ୍ସୟପୁରେଜାତନିସ୍ସୟାଦୀନଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସହଜାତପୁରେଜାତଅତ୍ଥିଅୱିଗତଭାୱେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ନ ପନେୱନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ‘‘ସହଜାତୋ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଭିନ୍ନସଭାୱାତି ସମାନେପି ଅଧିପତିସଦ୍ଦୱଚନୀୟଭାୱେ ପଚ୍ଚୟଭାୱୱିସିଟ୍ଠେନ ସଭାୱେନ ଭିନ୍ନସଭାୱା, ନ ହେତୁପଚ୍ଚୟାଦୟୋ ୱିୟ ସଭାୱମତ୍ତେନ। ତେନେୱାତି ଭିନ୍ନସଭାୱତ୍ତା ଏୱ। ଅଞ୍ଞଥା ‘‘କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସ ସହଜାତୱସେନ, ଅବ୍ଯାକତୋ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀ’’ତି ତଦୁଭୟଂ ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟା, ନ ଚ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ପଞ୍ହାୱାରୱିଭଙ୍ଗେ...ପେ... ନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି।

୪୪୭-୪୫୨।ସାଧାରଣୱସେନାତି ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱସାମଞ୍ଞେନ। ତଥା ଚେୱ ଛ ଘଟନାନି ଯୋଜେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି ‘‘ଅଧିପତୀ’’ତିଆଦିନା। ଦ୍ୱେ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମାତି ୱୀରିୟୱୀମଂସାନଂ ୱସେନ ଦ୍ୱେ ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମା, ଏକୋୟେୱ ଚିତ୍ତାଧିପତିୱସେନ। ସମଗ୍ଗକାନି ପୁବ୍ବେ ୱତ୍ତକାନି ସିୟୁଂ ଅଧିପତିପଟିପାଟିୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ପଠମଞ୍ହି ୱୀରିୟାଧିପତି ପଚ୍ଛା ଚିତ୍ତାଧିପତୀତି। ତେସଂ ଆହାରମଗ୍ଗପଚ୍ଚୟାନଂ ପଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତାନି ସମଗ୍ଗକାନି। ସଦିସତ୍ତାତି ଇଦଂ ପରତୋ ‘‘ହେତୁୱସେନ ୱୁତ୍ତଘଟନେହି ସଦିସତ୍ତା’’ତିଆଦିୱଚନଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ।

୪୫୭-୪୬୦।ଦୁମୂଲକନ୍ତି କୁସଲାବ୍ଯାକତମୂଲକଂ। ତଂ କୁସଲମୂଲକେସୁ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚୋଦନାୟଂ ଆହ ‘‘ଅବ୍ଯାକତସହିତସ୍ସ କୁସଲସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭାୱଦସ୍ସନୱସେନା’’ତି। ଏତ୍ତାତି ଅନୁଲୋମଗଣନେ। ଯଥାୱୁତ୍ତେସୂତି ‘‘ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସୟୱିପାକସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତମୂଲକେସୂ’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେସୁ ସହଜାତାଦିମୂଲକେସୁ। ଅତ୍ଥିଅୱିଗତମୂଲକୱଜ୍ଜେସୂତି ଅତ୍ଥିଅୱିଗତମୂଲକାନି ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସେସୁ ଆହାରେନ ଆହାରପଚ୍ଚୟେନ ଘଟନାନି ନ ଯୋଜିତାନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିୟେହି ଚ ନିସ୍ସୟାଦିୱଜ୍ଜେସୁ ସହଜାତାଦୀସୁ ଘଟନାନି ନ ଯୋଜିତାନୀତି ଯୋଜନା। ତେସୂତି ହେତୁକମ୍ମଝାନମଗ୍ଗେସୁ ଆହାରେ ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିୟେସୁ ଚ ତଂତଂଘଟନୱସେନ ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଯୋଜିୟମାନେସୁ। ତେନାତି ହେତୁଆଦିଅରୂପଧମ୍ମାନଂୟେୱ ଲବ୍ଭନତୋ। ତେହି ଘଟନାନୀତି ହେତୁଆଦୀହି ଯୋଜିୟମାନାନି ଘଟନାନି। ରୂପମିସ୍ସକତ୍ତାଭାୱେନାତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତସଦିସତାୟ କାରଣୱଚନଂ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥିଅୱିଗତମୂଲକାନି ନିସ୍ସୟୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତାନି ତେହି ୱଜ୍ଜିତାନୀତି ଆହ ‘‘ଅତ୍ଥିଅୱିଗତେହି ପନା’’ତିଆଦି। ନିସ୍ସୟାଦୀହି ଯୋଜିୟମାନାନି ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ରୂପମିସ୍ସକାନି ହୋନ୍ତୀତି ନ ୱୁତ୍ତାନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ଅତ୍ଥିଅୱିଗତମୂଲକେସୁ ଆହାରେନ, ନିସ୍ସୟାଦିମୂଲକେସୁ ଚ ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିୟେହି ଯୋଜନା କତାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ଅଧିପତାହାରିନ୍ଦ୍ରିୟମୂଲକେସୂ’’ତିଆଦି।

୪୭୩-୪୭୭। ଏଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ଖନ୍ଧ-ସଦ୍ଦୋ ଅରୂପେସ୍ୱେୱ ନିରୁଳ୍ହୋତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ନ ପୱତ୍ତେ ୱିୟ ଖନ୍ଧାୟେୱ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଗହେତବ୍ବା’’ତି। କଟତ୍ତାରୂପମ୍ପି ପନ ଲବ୍ଭତୀତି ଇମିନା ‘‘ଏକକ୍ଖଣିକକମ୍ମୱସେନ ୱୁତ୍ତାନୀ’’ତି ୱଚନଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଯମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପାକଟତରଂ କରୋନ୍ତୋ ‘‘ନନୂ’’ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ପୁନ ତଂ ଉଦାହରଣେନ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘ଯଥାଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଆରମ୍ମଣନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟଭାୱେନାତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ଚ। କମ୍ମସ୍ସ ଚ ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ପାକଟୋୟେୱାତି ଆହ ‘‘କମ୍ମମ୍ପି

ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଙ୍''ନ୍ତି। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱାନନ୍ତି କମ୍ମାରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱାନଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିକ୍ଖେପତୋତି ଇମିନା ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱାନଂ ଭିନ୍ନତ୍ତା ପୱତ୍ତିଆକାରସ୍ସ ଏକକ୍ଖଣେ ଏକସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମେ ଅଯୁଜ୍ଜମାନତଂ ଦସ୍ସେତି। ଯଥାଦସ୍ସିତସ୍ସ ନିଦସ୍ସିତଙ୍କେନ ଅସମାନତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଞ୍ହି...ପେ... ଯୁତ୍ତଂ ୱତ୍ତୁ''ନ୍ତି ଆହ। କମ୍ମଂ ପନାତିଆଦିନା କମ୍ମାରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯାନଂ ପୱତ୍ତିଆକାରସ୍ସ ଭିନ୍ନତ୍ତା ଏକଜ୍ଝଂ ହୁତ୍ୱା ଅପ୍ପୱତ୍ତିମେୱ ୱିଭାୱେତି। ଯତୋ ତେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପଟିକ୍ଖେପକା ୱୁତ୍ତା, କସ୍ମା ପନ ତଂଯେୱ ୱତ୍ଥୁ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ଚ, ନ ତଂଯେୱ କମ୍ମଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଚ କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ଚାତି? ନ ଚୋଦେତଙ୍କମେତଂ, ଧମ୍ମସଭାୱୋ ଏସୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଏସ ଚ ସଭାୱୋ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ୱତ୍ତମାନାନନ୍ତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ। ଯନ୍ତି ଇଦଂ ''ୱତ୍ତଙ୍କତା''ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧିଯମାନଂ ''ଯା''ତି ଇତ୍ଥିଲିଙ୍ଗୱସେନ ୱିପରିଣାମେତଙ୍କଂ। ଯଥାତିଆଦିନା ତମେୱତ୍ଥଂ ଉଦାହରଣଦସ୍ସନେନ ୱିଭାୱେତି।

୪୭୮-୪୮୩। ଯଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ତଂ ଅନାମଟ୍ଠାଧିପତିଭାୱଂ ଦଟ୍ଠଙ୍କଂ। ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱସେନାତି ହାପେତଙ୍କସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱସେନ।

୪୮୪-୪୯୫। ଅରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ରୂପାନଂ ପଚ୍ଚଯତ୍ତେନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଯୋଜନା। ଯଦିପି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅରୂପାନଂ ପଚ୍ଚଯତ୍ତଞ୍ଚ ଲବ୍ଭତୀତି ଆହ ''ଚକ୍ଖାଦୀନି ଚ ପନ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ''ତି। ତଂସମାନଗତିକାତି ୱୀରିଯେନ ସମାନଗତିକା ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯତାଯ।

୫୧୧-୫୧୪। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତମୂଲକେ ''ଦସମେ କୁସଲାଦଯୋ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନ''ନ୍ତି ଇଦଂ ପୱତ୍ତିୱସେନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଆହ ''ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ପନ 'ଖନ୍ଧା କଟତ୍ତାରୂପାନଂ ୱତ୍ଥୁ ଚ ଖନ୍ଧାନ'ନ୍ତି ଇଦମ୍ପି ଲବ୍ଭତୀ''ତି। ତସ୍ସ ଦସ୍ସନୱସେନାତି ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ଦସ୍ସନୱସେନ, ନ ଅନୱସେସତୋ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ଦସ୍ସନୱସେନ। ତେନାହ ''ଖନ୍ଧା ଚ ୱତ୍ଥୁସ୍ସାତି ଇଦମ୍ପି ପନ ଲବ୍ଭତେୱା''ତି। ନ ୱଜ୍ଜେତଙ୍କାନୀତି ତେସମ୍ପି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଯୋଜେତଙ୍କତ୍ତା।

୫୧୫-୫୧୮।ଅରୂପୱତ୍ଥାରମ୍ମଣମହାଭୂତେନ୍ଦ୍ରିଯାହାରାନଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯା ଚା''ତିପି ପନ ୱତ୍ତଙ୍କଂ। କସ୍ମା? ନ ହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାହାରାନଂ ୱସେନ ସହଜାତାଦଯୋ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାହାରାନଂ ପନ ୱସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାହାରପଚ୍ଚଯାୱ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ''ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତଂ ପଚ୍ଛାଜାତଂ ଆହାରଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତି ହି ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ୱିଭତ୍ତୋତି। କେଚି ପନେତ୍ଥ ''ଆହାରଗ୍ଗହଣେନ କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋୱ ଗହିତୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯଗ୍ଗହଣେନ ଚ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯମେୱ, ସେସାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ସହଜାତାଦୀସ୍ୱେୱ ଅନ୍ତୋଗଧାନି କତାନି। ଯାନି ତଦନ୍ତୋଗଧାନି, ତେ ସନ୍ଧାଯ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ 'ଅରୂପୱତ୍ଥାରମ୍ମଣମହାଭୂତେନ୍ଦ୍ରିଯାହାରାନଂ ୱସେନା'ତି ଏତ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାହାରଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି 'ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯା ଲବ୍ଭନ୍ତୀ'ତି ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଅରୂପାନଂ ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଯଥାରହଂ ୱେଦିତଙ୍କୋ। ୱତ୍ଥୁ ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତଞ୍ଚ, ଆରମ୍ମଣଂ ପୁରେଜାତମେୱ, ଅଭିଞ୍ଞାଞାଣସ୍ସ ପନ କଦାଚି ସହଜାତମ୍ପି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ହୋତିଯେୱ। ସହଜାତଗ୍ଗହଣେନ ପନେତ୍ଥ ସହଜାତପଚ୍ଚଯଭୂତୋୱ ଗଯ୍ହତି, ସୋ ଚ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଲକ୍ଖଣଯୁତ୍ତୋୱାତି ଯୋ ଧମ୍ମୋ ସହଜାତୋ ହୁତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ନ ସୋ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଯଦି ସହଜାତୋପି ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି, କସ୍ମା ପାଳିଯଂ ତଥା ନ ୱିଭତ୍ତନ୍ତି? ଏକକଲାପପରିଯାପନ୍ନସ୍ସ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଲକ୍ଖଣଯୁତ୍ତସ୍ସ ଭିନ୍ନକଲାପପରିଯାପନ୍ନତୋ ସଙ୍କରମୋଚନତ୍ଥଂ। ଅପିଚ ଅପ୍ପଚୁରଭାୱତୋ ଅପାକଟଭାୱତୋ ଚ ତଂ ନ ଗହିତଂ । ତତୋତି ନୱମତୋତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ଦସମତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନ ହି ଏକାଦସମେ ଅଧିପତି ଅତ୍ଥୀତି। ତଥା ଚୁଦ୍ଦସମେତି ଏତ୍ଥ ତଥା-ସଦ୍ଦେନ ୱତ୍ଥୁଗ୍ଗହଣେନ ଚକ୍ଖାଦିୱତ୍ଥୂନିପି ଗହିତାନୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଉପସଂହରତି। ତଦେୱାତି ଆରମ୍ମଣମେୱ।

୫୧୯।ସହଜାତାନି ୱିଯାତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯସହିତାନି ୱିଯ ଘଟନାନି। ସହଜାତେନାତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ। ତାନୀତି ''ପକିଣ୍ଣକଘଟନାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତଘଟନାନି। ଯାନି ହି ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ନ ଯୋଜିତାନି, ତାନେତ୍ଥ ପକିଣ୍ଣକଘଟନାନୀତି ୱୁତ୍ତାନି। ପୁରେଜାତ...ପେ... ୱସେନାତି ଏତ୍ଥ ଅଯଂ ଯୋଜନା – ପୁରେଜାତସ୍ସ ପଚ୍ଛାଜାତସ୍ସ ଆହାରସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଚ ସହଜାତେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଞ୍ଚ ସାମଞ୍ଞୱସେନ, ତେସଂଯେୱ ସହଜାତେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଞ୍ଚ ଅସାମଞ୍ଞୱସେନ ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯଥା ପୁରେଜାତସ୍ସ ପଚ୍ଛାଜାତସ୍ସ ଚ ସହଜାତେନ ଅସାମଞ୍ଞଂ ଭିନ୍ନସଭାୱତ୍ତା, ତତୋ ଏୱ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନମ୍ପି ତେନ ଅସାମଞ୍ଞଂ, ଏୱଂ ପୁରେଜାତାଦୀନଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅସାମଞ୍ଞଂ ଭିନ୍ନସଭାୱତ୍ତା। ଏୱଂ ଅସାମଞ୍ଞୱସେନ ଅସମାନତାୱସେନ ଯଥାୱୁତ୍ତାନି ଘଟନାନି ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣାନି। ଯଥା ପନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ତେନେୱ ସହଜାତପଚ୍ଚଯତାସଙ୍ଖାତେନ ମିଥୂନଂ ସମାନଭାୱେନ ଅଞ୍ଞେହି ଅସଂକିଣ୍ଣା ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୀତି ଅସାମଞ୍ଞୱସେନ ତେସଂ ପୱତ୍ତି, ଏୱଂ ପୁରେଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାପୀତି ତେସଂ ସହଜାତେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଞ୍ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ସାମଞ୍ଞସ୍ସ ଅସାମଞ୍ଞସ୍ସ ଚ ୱସେନ ତାନି ଘଟନାନି ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣାନୀତି ପକିଣ୍ଣକାନି ୱୁତ୍ତାନି। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ସହଜାତାନମ୍ପି ଘଟନାନଂ ପକିଣ୍ଣକଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି, ତେସଂ ସହଜାତତାଯ ଏୱ ଅୱିପ୍ପକିଣ୍ଣଭାୱସିଦ୍ଧିତୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସହଜାତଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନି ପକିଣ୍ଣକାନି ନାମା''ତି।

ତାନୀତି ପକିଣ୍ଣକଘଟନାନି। କୁସଲୱିପାକାତି କୁସଲା ଚ ୱିପାକା ଚ, ଯେ ଅଭିନ୍ନଲକ୍ଖଣା ହୁତ୍ୱା କୁସଲସଭାୱା ୱିପାକସଭାୱା ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂସଭାୱଞ୍ଚ ଏକଂ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯମେୱାତି ଆହ ‘‘ଇଦଂ…ପେ… ଲବ୍ଭତୀ’’ତି। ନନୁ ଚ ସବ୍ବିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିୱସେନପି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତୀତି? ତେସଂ କିରିଯସଭାୱତାପି ଅତ୍ଥେୱାତି। ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଚେତସିକଦୁକ୍ଖଂ। ତେନାହ ‘‘ଅକୁସଲମେୱା’’ତି। ୱିପାକସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସାତି ଯୋଜନା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅଝାନଙ୍ଗତ୍ତା’’ତି। ଅକୁସଲୱିପାକକିରିଯାତି ୱିଚିକିଚ୍ଛାଚିତ୍ତପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣକିରିଯାମନୋଧାତୂସୁ ପୱତ୍ତନତୋ ଅକୁସଲୱିପାକକିରିଯାୱ ହୋତି ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ଅକୁସଲୱିପାକାତି ଏୱମତ୍ଥେ ଗଯ୍ହମାନେ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିଯା ଚ ୱସେନ ଯଥା ଝାନେସୁ, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞେସଂ ୱସେନ ଅଞ୍ଞେସୁ ଚ ନ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ଅକୁସଲସ୍ସ ୱିପାକାତି ଏୱମତ୍ଥେ ଗଯ୍ହମାନେ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ୱସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଲବ୍ଭତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅକୁସଲସ୍ସ…ପେ… ଲବ୍ଭେଯ୍ଯା’’ତି। ଇମସ୍ମିଂ କୁସଲତ୍ତିକେ ୱିପାକୋ ୱିପାକାବ୍ୟାକତମିଚ୍ଚେୱ ଗଯ୍ହତି, ନ ଅକୁସଲାଦିପଦେହି ୱିସେସେତ୍ୱାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କୁସଲୱିପାକା…ପେ… ନତ୍ଥୀ’’ତି ଆହ।

ପଞ୍ହାୱାରସ୍ସ ଘଟନେ ଅନୁଲୋମଗଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚନୀଯୁଦ୍ଧାରୱଣ୍ଣନା

୫୨୭।ନହେତୁପଚ୍ଚଯେନାତି ଏତ୍ଥ ନ-କାରୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ହେତୁପଚ୍ଚଯତୋ ଅଞ୍ଞେନ ପଚ୍ଚଯେନା’’ତି ଆହ। ଅଗ୍ଗହିତଗ୍ଗହଣେନାହି ସହଜାତାଦିସଙ୍ଗହୱସେନ ଅଗ୍ଗହିତାନଂ ଗହଣେନ। ଅଟ୍ଠ ହୋନ୍ତୀତି ଇମିସ୍ସା ପାଳିଯା ଆଗତା ଆରମ୍ମଣାଦଯୋ ଅଟ୍ଠ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି। ତେସୂତି ଅଟ୍ଠସୁ ପଚ୍ଚଯେସୁ। ତୀହୀତି ଆରମ୍ମଣସହଜାତୌପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେହି। ଦ୍ୱୀହୀତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୌପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେହି। ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚଯେତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ହେତୁଆଦିକେ ପଚ୍ଚଯେ। ତତୋ ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚଯତୋ। ଯଥାଯୋଗଂ ଯୋଜେତବ୍ବାତି ଯସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚଯେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ଯେ ପଚ୍ଚଯା ଅନୁଲୋମତୋ ଯୋଜନଂ ଲଭନ୍ତି, ତେ ଯୋଜେତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦ୍ୱିନ୍ନନ୍ତି ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯସ୍ସ ପକତୂପନିସ୍ସଯସ୍ସାତି ଇମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ। ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତସ୍ସ ୱସେନ ପୁରେଜାତଂ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ଅଞ୍ଞିସ୍ସା ଚେତନାଯାତି ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯଭାୱେନେୱ ପୱତ୍ତାଯ ଚେତନାଯ। ଅରୂପାହାରା ଅପରିଚ୍ଚତ୍ତସହଜାତଭାୱା ଏୱ ଆହାରପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତି, ରୂପାହାରୋ ଠିତିପ୍ପତ୍ତୋଯେୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସହଜାତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କବଳୀକାରାହାରସ୍ସ ୱସେନ ଆହାରୋ’’ତି। ସହଜାତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସାତି ଚ ଇଦଂ ଅରୂପାହାରନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ କବଳୀକାରାହାରୱିସେସନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ତାଦିସସ୍ସେୱ ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ନ ହି ରୂପାହାରୋ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନାପି ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି । ଯଥା ସହଜାତାନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ପୁରେଜାତାନଂ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ପଚ୍ଛାଜାତାନଞ୍ଚ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି। କସ୍ମା? ତାଦିସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଯେସଞ୍ହି ଯୋ ଜନକୋ, ନ ତେହି ତସ୍ସ ସହଜାତତା ଅତ୍ଥି, ନାପି ପୁରେଜାତତା ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣଯୁତ୍ତା, ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯତାଯ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି ରୂପଧମ୍ମତ୍ତା। ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେପି ଏସେୱ ନଯୋ, ତସ୍ମା ସହଜାତାଦିୱିଧୁରୋ ଏୱ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନେୱ ହି ‘‘ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତଂ ପଚ୍ଛାଜାତଂ ଆହାରଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱିଯ ରୂପାହାରୋ ୱିସୁଂ ଗହିତୋ। ତଥା ଚାହ ‘‘ରୂପାହାରୋ…ପେ… ଆହାରପଚ୍ଚଯୋୱ ହୋତୀ’’ତି। ସହଜାତତୋ ପୁରେଜାତତୋ ଚ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ରୂପାହାରେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ପୁରିମପୁରିମେହି ଅସଙ୍ଗହିତସଙ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ପଚ୍ଛିମପଚ୍ଛିମାନଂ ଗହିତତ୍ତା ତଥା ରୂପାହାରସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଇଧ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯାନଂ ଗହିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ, ଅଞ୍ଞଥା ‘‘ଆହାରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ଆରମ୍ମଣ…ପେ… ଇଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ତଦଞ୍ଞାଭାୱାତି ତତୋ ଆରମ୍ମଣାଦିପଚ୍ଚଯତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଇଧାଧିପ୍ପେତକମ୍ମାଦିପଚ୍ଚଯସ୍ସ କୁସଲେ ଅଭାୱା। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଆରମ୍ମଣତୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱସେନ ଉପନିସ୍ସଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ‘‘ଆରମ୍ମଣାଧିପତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ନ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ପରିୱତ୍ତିକପଞ୍ହାୱାରପଚ୍ଚନୀଯେ ଆରମ୍ମଣଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଉପନିସ୍ସଯେନ ହି ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତେ ତଂ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ସିଯାତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଯଂ ପନା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ପୁରିମେହି ଅସଙ୍ଗହିତୱସେନ ୱୁତ୍ତାନନ୍ତି ପୁରିମେହି ପଚ୍ଚଯେହି ଅସଙ୍ଗହିତୱସେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଛିମାନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ। ସଙ୍ଗହିତୱିଓଜନାଭାୱତୋତି ଅତ୍ତନା ସମାନଲକ୍ଖଣତାଯ ସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ୱିଓଜନାଭାୱତୋ, ୱିଓଜନେ କାରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପନିସ୍ସଯତୋ ଅଞ୍ଞାରମ୍ମଣାଭାୱତୋତି ଅପ୍ପମାଣୋ ଧମ୍ମୋ ଅପ୍ପମାଣସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋନ୍ତୋ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯୋୱ ହୋତି ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ଆରମ୍ମଣେ ଗହିତେ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯୋ ଗହିତୋୱ ହୋତି ବଲୱାରମ୍ମଣଭାୱତୋ , ଏୱଂ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯେ ଗହିତେ ଆରମ୍ମଣଂ ଗହିତମେୱ ହୋତି ତଂସଭାୱତ୍ତାତି ତତ୍ଥ ତଂ ୱିସୁଂ ନ ଉଦ୍ଧଟନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନାହ ‘‘ନ ପନ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯସ୍ସ ଆରମ୍ମଣେ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା’’ତି।

ପଚ୍ଛାଜାତଆହାରାନନ୍ତି ଅଓନୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତୋ ପୁରେଜାତକାଯତୋ ପଚ୍ଛାଜାତାନଂ ଅରୂପାହାରାନଂ। ତେ ହି ଅଓନା ସହଜାତଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ତଂସମୁଟ୍ଠାନରୂପଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ସହଜାତଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ପୁରେଜାତାନଂ ପନ ୱତ୍ଥୂନଂ ପଚ୍ଛାଜାତଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ। ପଚ୍ଛାଜାତିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତି ପଚ୍ଛାଜାତାନଂ ଅରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ। ସେସଂ ଆହାରେ ୱୁଓନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଯସ୍ମା ଏତେ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯା ଯସ୍ମିଂ ଖଣେ ପୁରେଜାତଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯଂ ଲଭନ୍ତି, ତସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ ତଂତଂପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ସହଜାତଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ପଚ୍ଛାଜାତଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ଚ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ୱୁଓଂ ‘‘ସହାପି ଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ହୋତୀ’’ତି। ତିଣ୍ଣନ୍ତି ସହଜାତାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ। ଛହି ଭେଦେହୀତି ୱିସୁଂ ଗହିତେହି ସହଜାତାଦୀହି ପଞ୍ଚହି ଯଥାରହଂ ଏକଜ୍ଝଂ ଗହିତଭେଦେନ ଚାତି ଛହି ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯଭେଦେହି। ଏକେକଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣଂ ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ଛହି ଭେଦେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁଓଂ।

ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରଭେଦତୋତି ୱଓବ୍ବଂ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଚ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା, ସପରସନ୍ତାନିକାନଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ନିସ୍ସଯପୁରେଜାତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତାନଂ ପୁରେଜାତଭୂତାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେସଞ୍ଚି ପୁରେଜାତେ ସଙ୍ଗହୋ। ତଦେକଦେସସ୍ସାତି ଆରମ୍ମଣେକଦେସସ୍ସ, ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସନ୍ତି ନିସ୍ସଯାଦୀନଂ। ଉପନିସ୍ସଯାଦୀସୂତି ଉପନିସ୍ସଯପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯାଦୀସୁ। ତଂ ପନ ପୁରେଜାତଭୂତଂ ଆରମ୍ମଣଂ। ତତ୍ଥାତି ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯସଙ୍ଗହେ। ଯଥାୱୁଓନଯୋ ଚେତ୍ଥ ଏକନ୍ତେନ ଗହେତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଥ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁଓଂ।

ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବୋ, ଅଞ୍ଞଥା ତେସୁ ପଞ୍ଚେସୁ ଏକସଭାୱତୋୱ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଆଗମନଂ ୱୁଓଂ ସିଯା। ତେନାତି ‘‘ଏକୋୱା’’ତି ଅୱଧାରଣେନ ଅଗ୍ଗହିତେନ। ତେସୂତି ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯେସୁ। ଉକ୍କଟ୍ଠୱସେନାତି ‘‘ଏକୋ ଦ୍ୱେ’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତୌକ୍କଂସୱସେନ। ତେ ତେ ପଚ୍ଚଯେ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱାତି ତେ ହେତୁଆଦିପଚ୍ଚଯେ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା। ଦସ୍ସିତପଚ୍ଚଯପରିଚ୍ଛେଦୋତି ସୋଳସାଦିଭେଦେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତପଚ୍ଚଯପରିଚ୍ଛେଦୋ।

ପଭେଦପରିହାନୀସୂତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯାଦୀହି ସଙ୍ଗହିତପଚ୍ଚଯପ୍ପଭେଦେ ତଂତଂପଚ୍ଚଯପଟିକ୍ଖେପେ ପଞ୍ଚପରିହାନିଯଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ନହେତୁପଚ୍ଚଯାତି ଇମିନା ହେତୁପଚ୍ଚଯତୋ ଅଞ୍ଞେ ପଚ୍ଚଯା ଗହିତାତି କତ୍ୱା ୱୁଓଂ ‘‘ନହେତୁପଚ୍ଚଯାତି ଏତ୍ଥ ଲବ୍ଭମାନପଚ୍ଚଯେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁଓ’’ନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ସବ୍ବପଚ୍ଚନୀଯସାଧାରଣଲକ୍ଖଣୱସେନ ୱୁଓତ୍ତା ଏୱ ନ ୱଓବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ହି ହେତୁପଚ୍ଚଯେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ହେତୁଧମ୍ମୋ ହେତୁସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ସକ୍କା ୱଓୁଂ। ୱୀସତି ପଚ୍ଚଯାତି ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ୱୀସତି ପଚ୍ଚଯା। ପରିହାନୀଯଂ ୱିତ୍ଥାରକଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋତି ଯୋଜନା।

୫୨୮।ତେହି ତେହି ପଚ୍ଚଯେହୀତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯାଦୀହି ତେହି ତେହି ସଙ୍ଗାହକଭୂତେହି ପଚ୍ଚଯେହି। ତେ ତେ ପଚ୍ଚଯାତି ସଙ୍ଗହେତବ୍ବା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯାଦଯୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦଯୋ ୱା ତେ ତେ ପଚ୍ଚଯା। ଅଞ୍ଞେସଂ ଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁଓଂ, ନ ତେସଂ ସବ୍ବେସଂ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱେଯେୱାତି ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଂ ଅପନେତ୍ୱା ଆହ। ଅବ୍ୟାକତସ୍ସପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ନ କେୱଲଂ କୁସଲସ୍ସେୱ, ଅଥ ଖୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସପୀତି କୁସଲଂ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି।

୫୩୦।ତେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି ୱତ୍ଥୁନା ସଦ୍ଧିଂ। ସୁଦ୍ଧାନନ୍ତି କେୱଲାନଂ ୱତ୍ଥୁନା ୱିନା ଚ ଗହିତାନଂ କୁସଲକ୍ଖନ୍ଧାନଂ। ଯଦିପି ୱତ୍ଥୁନା ସଦ୍ଧିଂ ସହଜାତଟ୍ଠୋ ନତ୍ଥି, ନିସ୍ସଯାଦିଭାୱୋ ପନ ଅତ୍ଥେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୱତ୍ଥୁନା ପନା’’ତିଆଦିମାହ।

ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବତ୍ତା ସହଜାତାଦୀହି ସଙ୍ଗହେତବ୍ବାନଂ ତଂସଙ୍ଗହୋ ସୁକରୋତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଉପନିସ୍ସଯେନ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବାନଂ ସଙ୍ଗହୋ ୱୁଓନଯୋ ଏୱାତି ୱୁଓଂ ‘‘ଚତୂସୁ ସବ୍ବପଚ୍ଚଯେ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା’’ତି। କମ୍ମଂ ପନ ସହଜାତୂପନିସ୍ସଯେହି ଅସଙ୍ଗହେତବ୍ବତାପି ଅତ୍ଥୀତି ସରୂପତୋ ଗହିତଂ, ଅଞ୍ଞଥା ‘‘ତୀସୁ ପଚ୍ଚଯେସୂ’’ତି ୱଓବ୍ବଂ ସିଯା। ମିସ୍ସକାମିସ୍ସକସ୍ସାତି ସହଜାତପୁରେଜାତାଦିଭାୱେହି ମିସ୍ସକସ୍ସ ତଥା ଅମିସ୍ସକସ୍ସ ଚ। ୱୁଓମେୱତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁଓଂ। ତେନାତି ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୱିଭାଗସଙ୍ଗାହକାନଂ ସହଜାତାଦୀନଂ ଗହଣେନ। ସବ୍ବପଚ୍ଚଯାନଂ…ପେ… ହୋତୀତି ଇମିନା ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ପନ ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଧାରେ’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତୋପି ପଚ୍ଚଯସଙ୍ଗହୋ ଇଧ ଅତ୍ଥତୋ ଦସ୍ସିତୋଯେୱାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

ନିସ୍ସଯୋକସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତୋ? ସହଜାତନିସ୍ସଯୋ ପୁରେଜାତନିସ୍ସଯୋତି ହି ସକ୍କା ୱିଭଜିତୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ୱା କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତୋ? ପୁରେଜାତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ପଚ୍ଛାଜାତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋତି ୱିଭଜିତୁଂ ସକ୍କାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ମିସ୍ସକାମିସ୍ସକଭାୱଂ ମନସି କତ୍ୱା ‘‘ଅୱଓବ୍ବତ୍ତା’’ତି ୱୁଓଂ, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନିସ୍ସଯୋ ତାୱା’’ତିଆଦିମାହ। ୱିସେସିତବ୍ବୋ ‘‘ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଅୱିସେସେନ ପାଠଇଯଂ ୱୁଓତ୍ତା। ସୋ ୱିଯାତି

ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ୱିଯ, ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ୱିଯ ୱା ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୱିସେସାଭାୱେନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋୱା ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ୱିଯ ପଭେଦସବ୍ଭାୱତୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସହଜାତପୁରେଜାତାନଞ୍ଚା''ତିଆଦିମାହ। ତଥାତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାଠଇଯା ସମତ୍ଥେତୁଂ ''ୱକ୍ଖତୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମାନଂ ମଗ୍ଗଫଲତଂସମୁଟ୍ଠାନରୂପୱସେନ ସହଜାତଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ତେସଂଯେୱ ପୁରେଜାତଚତୁସନ୍ତତିରୂପୱସେନ ପଚ୍ଛାଜାତଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ପନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱକ୍ଖତୀତି ଯୋଜନା। ସୋତି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ।

ହେତୁଆଦୀନଂ ସହଜାତନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ହେତୁଆଦଯୋ ତବ୍ବିସେସା ହୋନ୍ତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ''ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ଚ ହେତୁଆଦୀହି ୱିସେସେତବ୍ବୋ''ତି। ସୋତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ। ୱିରୁଦ୍ଧପଚ୍ଚଯେହୀତି ସହଜାତପୁରେଜାତସ୍ସ ସହଜାତାଦିଭାୱେନ ୱିରୁଦ୍ଧେହି ପଚ୍ଚଯେହି। ତେନାହ ''ଉପ୍ପତ୍ତିକାଲୱିରୁଦ୍ଧେହି ପଚ୍ଚଯେହୀ''ତି।

ପଚ୍ଚନୀଯୁଦ୍ଧାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚନୀଯଗଣନୱଣ୍ଣନା

ନହେତୁମୂଲକୱଣ୍ଣନା

୫୩୨।ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯାଦିଭୂତୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋତି ଆରମ୍ମଣଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯେ ୱଦତି। ତେ ଚ ଯସ୍ମା ଆରମ୍ମଣସଭାୱା ଏୱ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ପରିହାଯତିଯେୱା''ତି। ପନ୍ନରସସୁତି ଦୁତିଯେ ସହଜାତପଚ୍ଚଯେ ''ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତେସୁ ପନ୍ନରସସୁ। ଏକାଦସନ୍ନଂ ୱସେନାତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ, ସହଜାତତାୱିସିଟ୍ଠା ଅଧିପତିନିସ୍ସଯକମ୍ମାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯତ୍ଥିଅୱିଗତହେତୁଝାନମଗ୍ଗା ଚାତି ଇମେସଂ ଏକାଦସନ୍ନଂ ୱସେନ। ସହଜାତେ ଅନ୍ତୋଗଧା ହେତୁଆଦଯୋ। ତସ୍ମିଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେତି ତସ୍ମିଂ ସହଜାତେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ। ଅନନ୍ତୋଗଧା ସହଜାତେ , କେ ପନ ତେତି ଆହ ''ଆରମ୍ମଣାଧିପତିପୁରେଜାତନିସ୍ସଯାଦଯୋ''ତି। ଆରମ୍ମଣାଦିଆକାରେନାତି ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତନିସ୍ସଯନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମାଦିଆକାରେନ।

ତସ୍ମିଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେତି ତସ୍ମିଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ। ଇମେ ୱାରାତି ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତନ୍ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତୱାରା। ଏତେ ନିସ୍ସଯାଦଯୋତି ସହଜାତତାୱିସିଟ୍ଠେ ନିସ୍ସଯାଦିକେ ୱଦତି, ନ ଇତରେ। ତେନାହ ''ଯସ୍ମା ଚ...ପେ... ପଟିକ୍ଖେପେନ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା''ତି।

ନିସ୍ସଯାଦିଭୂତଞ୍ଚ ସହଜାତପଚ୍ଚଯଂ ଠପେତ୍ୱାତି ଏତେନ ''ଠପେତ୍ୱା ସହଜାତପଚ୍ଚଯ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତୋଗଧନିସ୍ସଯାଦିଭାୱୋଯେୱ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ଗହିତୋତି ଦସ୍ସେତି। ନିସ୍ସଯାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ହେତୁଆଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୱସେନ ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୱସେନ ସହଜାତାଦୀହି ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ''କୁସଲୋ କୁସଲାବ୍ୟାକତସ୍ସା''ତି ୱାରୋ ପରିହାଯତି। ତେସଂ ତେସଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତି ଇଦଂ ସାମଞ୍ଞୱଚନମ୍ପି ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯସଙ୍ଗହଂ ଗତା''ତି ୱଚନତୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଲାଭୀନଂଯେୱ ଗହଣଂ ସିଯାତି ଆସଙ୍କଂ ନିୱତ୍ତେତୁଂ ''କୁସଲୋ ଚ କୁସଲସ୍ସା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ସମୁଦାଯଭୂତୋତି ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧସମୁଦାଯଭୂତୋ। ଏକଦେସଭୂତେହୀତି ତସ୍ସେୱ ଏକଦେସଭୂତେହି। ''କୁସଲୋ ପନା''ତିଆଦି ''ନଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯେନ...ପେ... ପରିହାଯତୀ''ତି ଇମସ୍ସ ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନସ୍ସ ସମାଧାନୱଚନଂ।

ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସୋୱ ହୋନ୍ତି ରୂପାହାରରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ, ''ଏକନ୍ତେନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯଧମ୍ମେହୀ''ତି ୱୁତ୍ତଧମ୍ମା ''ତେ''ତି ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠାତି ଆହ ''ତେତି ତେ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା''ତି।

୫୩୩।ପଚ୍ଚନୀଯଗଣନଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ୱୁତ୍ତେପି ନନୁ ପଚ୍ଚଯଗଣନମେୱ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତୀତି କସ୍ସଚି ଆସଙ୍କା ସିଯାତି ତଂ ନିୱତ୍ତେନ୍ତୋ ଆହ ''ପଚ୍ଚନୀଯୱାରଗଣନା ହି ଦସ୍ସିତା''ତି। ବଲୱକମ୍ମଂ ୱିପାକସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯୋ ହୋତି, ଇତରଂ କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ଏୱାତି ଆହ ''ୱିପାକସ୍ସପି ପନ... ପେ... କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ''ତି।

ନହେତୁମୂଲକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫୩୪।ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଗଣନାନୀତି ଇଦଂ ନ ଗଣନାପେକ୍ଖଂ, ଅଥ ଖୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାପେକ୍ଖନ୍ତି ଆହ ''ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଗଣନାନି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନୀ''ତି। ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତୋପି ହେତୁ ନଯାନଂ ମୂଲଭାୱେନେୱ ଠିତୋତି ଆହ ''ହେତୁମୂଲକେ''ତି, ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ''ନହେତୁମୂଲକ''ମିଚ୍ଚେୱ ୱୁତ୍ତଂ।

୫୩୮।ମୂଲଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱାତି ସତ୍ତମୂଲକଂ ଅଟ୍ଠମୂଲକଂ ନୱମୂଲକଞ୍ଚ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା। ଦ୍ୱୀସୂତି ‘‘ତୀଣୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେସୁ ତୀସୁ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ପୁରିମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ, ଅକୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସା’’ତି ଇମେସୁ। ତେନାହ ‘‘ୱିପାକୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୋ ହୋତୀ’’ତି। ତତିଯେତି ‘‘ଅବ୍ୟାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସା’’ତି ଇମସ୍ମିଂ। ତେସମୁଟ୍ଠାନିକକାଯୋତି ଉତୁଚିତ୍ତାହାରାନଂ ୱସେନ ତେସମୁଟ୍ଠାନିକକାଯୋ।

୫୪୫।ଏତଂ ଦ୍ୱଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ଯଥା ଅରୂପଂ ଅରୂପସ୍ସ, ଏୱଂ ରୂପମ୍ପି ରୂପସ୍ସ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି। ରୂପାବ୍ୟାକତୋ ଅରୂପାବ୍ୟାକତସ୍ସାତି ଇଦଂ ୱତ୍ଥୁଖନ୍ଧେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅରୂପାବ୍ୟାକତୋ ରୂପାବ୍ୟାକତସ୍ସାତି ଇଦଂ ପନ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଞ୍ଚାତି ତେସଂ ଏକନ୍ତିକୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯଭାୱୋତି ଆହ ‘‘ସହଜାତ…ପେ… ହୋତିଯେୱା’’ତି। ସହଜାତାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନାତି ସହଜାତଅରୂପାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ।

୫୪୬।ଏକମୂଲକେକାୱସାନା ଅନନ୍ତରପକତୂପନିସ୍ସଯୱସେନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଇଦଂ ଯଥାରହୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତଂ ଯଥାରହଂ ପଟିକ୍ଖେପାପଟିକ୍ଖେପୱସେନପି ଦସ୍ସେତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ଅଞ୍ଞପଚ୍ଚଯେ ପନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁରିମେସୂତି ନାରମ୍ମଣାଦୀସୁ। ନୱାତି ଏକମୂଲକାୱସାନା ନୱ। ଦ୍ୱେଯେୱାତି ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ, ଅକୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସା’’ତି ଇମେ ଦ୍ୱେଯେୱ।

ପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା

୫୫୦।ଇମେହେୱାତି ‘‘କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସ, ଅକୁସଲୋ ଅକୁସଲସ୍ସା’’ତି ଇମେହି ଏୱ ସମାନା ହୋନ୍ତି କୁସଲାଦିତାସାମଞ୍ଞେନ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅତ୍ଥାଭାୱତୋ ପନ ନ ଅନୁରୂପା’’ତି। ‘‘କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସା’’ତିଆଦିନା ସତିପି ଉଦ୍ଦେସତୋ ସାମଞ୍ଞେ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ସିଯା ୱିଭଙ୍ଗେ ୱିସେସୋତି ଆହ ‘‘ଯଥାଯୋଗଂ ନିଦ୍ଦେସତୋ ଚା’’ତି।

୫୫୧।ହେତୁନାମନ୍ତି ହେତୁ ଚ ତଂ ନାମଞ୍ଚାତି ହେତୁନାମଂ। ପଚ୍ଚଯନ୍ତି ତମେୱ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଯୋଜନା।

୫୫୨।ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଅଧିପତୀନନ୍ତି ସହଜାତାରମ୍ମଣାଧିପତୀନଂ ୱସେନ, ତଂ ‘‘କୁସଲଂ କୁସଲସ୍ସ ସହଜାତତୋ ଚେୱ ଆରମ୍ମଣତୋ ଚା’’ତିଆଦିନା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନାରମ୍ମଣେ ସତ୍ତାତି ସହଜାତାଧିପତିସ୍ସ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ସହଜାତେ ସତ୍ତାତି ଆରମ୍ମଣାଧିପତିସ୍ସ ୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯୋଜନା। ଏୱନ୍ତି ଯଥା ଅଧିପତିମ୍ହି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ସବ୍ବପଚ୍ଚଯେସୁ। ‘‘ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ…ପେ… ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବା’’ତି ୱତ୍ୱା ତସ୍ସ ଗଣନୁଦ୍ଧାରସ୍ସ ସୁକରତଂ ଉପାଯଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅନୁଲୋମେ…ପେ… ୱିଞ୍ଞାତୁ’’ନ୍ତି ଆହ।

ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା

୬୩୧।ପରିହାପନଗଣନାଯାତି ପରିହାପେତବ୍ବଗଣନାଯ ସମାନତ୍ତଞ୍ଚ ନ ଏକନ୍ତିକଂ ଊନତମଭାୱସ୍ସପି ସମ୍ଭୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନାହ ‘‘ନହେତୁନାରମ୍ମଣଦୁକସ୍ସା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସବ୍ବିଂ ଯୋଜିଯମାନେନ ଊନତରଗଣନେନ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେନ ପରିହୀନାପୀତି ଯୋଜନା। ସବ୍ବିଂ ପରିହୀନାପୀତି ୱା ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ‘‘ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେନା’’ତି ଇତ୍ଥମ୍ଭୂତଲକ୍ଖଣେ କରଣୱଚନଂ। ଏତନ୍ତି ଲକ୍ଖଣଂ।

ଅଟ୍ଠାନନ୍ତି ଅନୁଲୋମତୋ ଅଟ୍ଠାନଂ ଅତିବ୍ବନଂ। ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ଅନୁଲୋମତୋତି ଯୋଜନା। ତେସନ୍ତି ହେତୁଆଦୀନଂ। ଇତରେସୂତି ଯାଦିସା ଅଧିପ୍ପେତା, ତେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଧିପତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଇମାନି ଦ୍ୱେତି ‘‘କୁସଲାବ୍ୟାକତା ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ, ଅକୁସଲାଅବ୍ୟାକତା ଅବ୍ୟାକତସ୍ସା’’ତି ଇମାନି ଚ ଦ୍ୱେ।

ନହେତୁମୂଲକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬୩୬।ହେତୁଯାୱୁତ୍ତେହି ତୀହୀତି ହେତୁପଚ୍ଚଯା ୱୁତ୍ତେହି ତୀହି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେହି ସଦ୍ଧିଂ। ୱାରସାମଞ୍ଞମେୱ ୱଦତି, ନ ଅତ୍ଥସାମଞ୍ଞନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଥା କମ୍ମେ ତୀଣୀତି ହେତୁଯା ୱୁତ୍ତାନେୱାତି ଚାତି ‘‘କମ୍ମେ ତୀଣୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ହେତୁଯା ୱୁତ୍ତାନେୱା’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥୱଚନେପି ତଥା ୱାରସାମଞ୍ଞମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୬୪୪।ଏକେକମେୱାତି ଏକେକମେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ।

୬୫୦।ସକଟ୍ଠାନେତି ଅତ୍ତନା ଠିତଟ୍ଠାନେ। ତତୋ ପରେତରାତି ତତୋ ଅଗ୍ଗହିତପଚ୍ଚଯତୋ ପରେତରା ପଚ୍ଚନୀଯତୋ। ନାହାରେ…ପେ… ଲାଭୋ ହୋତୀତି ଆହାରପଚ୍ଚଯେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଂ, ଅନୁଲୋମତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯେ ଚ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ଆହାରପଚ୍ଚଯଂ ଅନୁଲୋମତୋ ଯୋଜେତ୍ୱା ଯଥା ପଞ୍ହୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେସୁତି ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ। ଦ୍ୱିଧା ଭିନ୍ନାନି ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଅନୁଲୋମତୋ ଚ ଯୋଜେତବ୍ବଭାୱେନ।

ପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କୁସଲତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ୱେଦନାତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା

୧। ୱେଦନାତ୍ତିକେ ପଟିଚ୍ଚାଦିନିଯମନ୍ତି ତିକପଦସମ୍ବନ୍ଧୱସେନ ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦୀସୁ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ପଟିଚ୍ଚସହଜାତଟ୍ଠାଦିନିଯମନଂ ନ ଲଭନ୍ତି ୱେଦନାରୂପନିବ୍ବାନାନି। କସ୍ମା? ତିକମୁତ୍ତକତ୍ତା। ତଥା ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱଚନଂ। ନ ହି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ୱେଦନଂ ରୂପଂ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯ ''ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି। ତିକଧମ୍ମାନନ୍ତି ୱେଦନାତ୍ତିକଧମ୍ମାନଂ। ତତ୍ଥାତି ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦୀସୁ। ଯଥାନୁରୂପତୋତି ୱେଦନାଦୀସୁ ଯୋ ଯସ୍ସ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣାଦିପଚ୍ଚଯୋ ଭୱିତୁଂ ଯୁତ୍ତୋ, ତଦନୁରୂପତୋ। ଆରମ୍ମଣାଦୀତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯାଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୧୦।କୁସଲତ୍ତିକେପି ପରିହୀନନ୍ତି ଇଦଂ ପଚ୍ଚନୀଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପାରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକତ୍ତାତି ଇଦଂ ଅନାଦିଭୂତସ୍ସପି ସହଜାତସ୍ସ ଆଦିମ୍ହି ଠପନେ କାରଣୱଚନଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନାତି ''ସହଜାତାଦଯୋ''ତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ। ଯଥାରହଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ସବ୍ବେ ଅରୂପଧମ୍ମା ଆରମ୍ମଣାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନା ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ''ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱସେନ ସବ୍ବାରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକାନଂ ଆରମ୍ମଣାଦୀନ''ନ୍ତି। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯାଦିକେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ତେନାତି ''ସବ୍ବାରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକା ପନା''ତିଆଦିୱଚନେନ। ସବ୍ବଟ୍ଠାନିକାନଂ…ପେ… ଦସ୍ସିତା ହୋତି ସହଜାତଦସ୍ସନେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକଦେସପରିହାନିଦସ୍ସନେନେୱ ହି ସମୁଦାଯପରିହାନି ଦସ୍ସିତା ହୋତୀତି। ସହଜାତାଦଯୋତି ୱା ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସବ୍ବଟ୍ଠାନିକା ଚତ୍ତାରୋପି ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତୀତି। ସହଜାତମୂଲକାତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯେ ସତି ଭୱନ୍ତା ନ ସହଜାତଂ ପୁରତୋ କତ୍ୱା ପାଠଗମନଂ ଆଗତା। ତେନାହ ''ସହଜାତନିବନ୍ଧନା…ପେ… ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ''ତି। ସୋ ପଚ୍ଛାଜାତୋ କସ୍ମା ପନ ନ ପରିହାଯତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତତ୍ଥାତି ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ପରିହାନିଯଂ ଅପରିହାନିଯଞ୍ଚ। ସହଜାତନିବନ୍ଧନେହୀତି ସହଜାତଧମ୍ମନିମିତ୍ତେହି ପଚ୍ଚଯଭାୱେହି ଇଧ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମହେତୁକୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଏତ୍ତେୱାତି ପରିହାନିଯଂଯେୱ। ସା ହି ଇଧ ଅଧିକତା। ସହଜାତନିବନ୍ଧନାନମେୱ ପରିହାନୀତି ୱୁତ୍ତେ ''କିଂ ସବ୍ବେସଂଯେୱ ନେସଂ ପରିହାନୀ''ତି ଆସଙ୍କାଯ ଆହ ''ସହଜାତ…ପେ… ଦସ୍ସିତମେତ''ନ୍ତି।

୧୭।ନଯଦସ୍ସନମେୱ କରୋତୀତି ଯଥା ଅହେତୁକକିରିଯଚେତନଂ ସନ୍ଧାଯ ''ନହେତୁପଚ୍ଚଯା ନକମ୍ମପଚ୍ଚଯା''ତି ୱତ୍ତୁଂ ଲବ୍ଭା, ଏୱଂ ନୱିପାକପଚ୍ଚଯାତିପି ଲବ୍ଭା। ଅହେତୁକମୋହଂ ପନ ସନ୍ଧାଯ ''ନହେତୁପଚ୍ଚଯା ନୱିପାକପଚ୍ଚଯା''ତି ଲବ୍ଭା, ନ ''ନକମ୍ମପଚ୍ଚଯା''ତି। ତେନାହ ''ନ ଚ ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମସାମଞ୍ଞଦସ୍ସନ''ନ୍ତିଆଦି।

୨୫-୩୭।ଯଥା କୁସଲତ୍ତିକଂ, ଏୱଂ ଗଣେତବ୍ବନ୍ତି ଇଦଂ ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ପାଠଗମନଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ହେତୁମୂଲକାନଂ…ପେ… ନଗଣନସାମଞ୍ଞେ''ନ୍ତି। ନ ହି କୁସଲତ୍ତିକେ ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯେ ଗଣନାହି ୱେଦନାତ୍ତିକେ ତା ସମାନା। ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱାପି ଯୋଜିତାତି ଏତ୍ଥ ''ନହେତୁପଚ୍ଚଯା ନପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯା ଆରମ୍ମଣେ ଏକ''ନ୍ତି ଆରମ୍ମଣଂ ପଠମଂ ୱତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବମ୍ପି ପୁରେଜାତଂ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ପଠମଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ତଥା ନହେତୁପଚ୍ଚଯା କମ୍ମେ ତୀଣୀତି ଇଦମେୱ ପଦଂ ପରିୱତ୍ତେତ୍ୱା ''ନକମ୍ମପଚ୍ଚଯା ହେତୁଯା ତୀଣୀତି ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତିପି ୱଦନ୍ତି।

୩୯।ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତେତି ତେନ ଦୋମନସ୍ସେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେ। ଦୋମନସ୍ସସୀସେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା। ସଦ୍ଧାପଞ୍ଚକେସୁତି ସଦ୍ଧାସୀଲସୁତଚାଗପଞ୍ଞାସୁ। କତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୱା ଯୋଜନା କାତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱସେସେସୁତି ରାଗାଦୀସୁ। ପାଠଗତିଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ''ଏୱଂ ପାଠଗ ପୱତ୍ତା''ତି ପାଠଗଯା ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ରାଗାଦୀହି ଉପନିସ୍ସଯଭୂତେହି। ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋତି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ। ତଂ ପାଠଗତିଂ ତିକନ୍ତରପାଠଗଯା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ

‘‘କୁସଲତ୍ତିକେପିହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଇଧାପୀତି ଇମସ୍ମିଂ ୱେଦନାତ୍ତିକେପି।

୬୨।ଅନଞ୍ଞତ୍ତନ୍ତି ଅଭେଦଂ। ସୁଖୱେଦନାସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ହି ଧମ୍ମୋ ସୁଖୱେଦନାସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ନ ଇତରେସଂ। ଏସ ନଯୋ ସେସପଦେସୁ ସେସେସୁ ଚ ‘‘ତୀଣୀ’’ତି ଆଗତଟ୍ଠାନେସୁ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସବ୍ବାନି ତୀଣି ସୁଦ୍ଧାନଂ ତିଣ୍ଣଂ ପଦାନଂ ୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବାନୀ’’ତି। ‘‘ପଚ୍ଛାଜାତା ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋନ୍ତୀ’’ତି ଯୁତ୍ତମେତଂ, ପୁରେଜାତା ପନ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି କଥମିଦଂ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ପୁରେଜାତା’’ତିଆଦି, ପୁରେଜାତା ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁରିମତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଠିତା ହି ରୂପଧମ୍ମା ପଚ୍ଛା ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତି, ନ ଚାଯଂ ନଯୋ ଅରୂପଧମ୍ମେସୁ ଲବ୍ଭତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁରେଜାତଭାୱତୋ’’ତି। ତଥା ପଚ୍ଛାଜାତଭାୱତୋତି ଯଥା ଇମସ୍ମିଂ ତିକେ କସ୍ସଚି ଧମ୍ମସ୍ସ ପୁରେଜାତଭାୱତୋ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଥା ପଚ୍ଛାଜାତଭାୱତୋ ପଚ୍ଛାଜାତା ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋନ୍ତି, ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ହି ଏକସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ କେସୁଚି ଅରୂପଧମ୍ମେସୁ ପଠମତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଠିତେସୁ ପଚ୍ଛା କେଚି ଅରୂପଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଯତୋ ତେ ତେସଂ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୋ ଭୱେଯ୍ୟୁଂ।

୮୩-୮୭।ଅୱସେସେସୁ ଅଟ୍ଠସୂତି ‘‘ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ଧମ୍ମୋ’’ତିଆଦିନା ଏକମୂଲକେକାୱସାନା ଯେ ନୱ ନୱ ୱାରା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯାଦୀସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତେସୁ ଯଥାୱୁତ୍ତମେକଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସେସେସୁ ଅଟ୍ଠସୁ। ତୀସ୍ୱେୱାତି ସୁଦ୍ଧେସୁ ତୀସ୍ୱେୱ ସହଜାତକମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ଲବ୍ଭତି।

ୱେଦନାତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ୱିପାକତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା

୧-୨୩।ସୋଯେୱାତି ଅକତସମାସେହି ପଦେହି ଯୋ ଅତ୍ଥୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋଯେୱ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି।

୨୪-୫୨।ତନ୍ତି ତଂ ୱଚନଂ, ତଂ ୱା କଟତ୍ତାରୂପଂ। ଯସ୍ମା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ଉପାଦାରୂପସ୍ସ ଯଥା ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତି, ତଥା ମହାଭୂତେ ଚ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତି। ନ ହି ତସ୍ସ ତଦୁଭଯଂ ୱିନା ଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥି, ନ ଏୱଂ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ। ତଞ୍ହି କମ୍ମସ୍ସ କଟତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ ଉପାଦାରୂପସ୍ସ ତଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ତଦେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ କଟତ୍ତାରୂପଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ଯଦିପି କଟତ୍ତାରୂପଂ ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନ ଗହିତଂ, ୱଚନନ୍ତରେନ ପନ ଗହିତମେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ପୱତ୍ତିଯଂ ପନା’’ତିଆଦିମାହ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଭାୱତୋଯେୱ। ନାହାରପଚ୍ଚଯେତି ଆହାରପଚ୍ଚଯେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ। ତମ୍ପୀତି କଟତ୍ତାରୂପମ୍ପି। ଠିତିକ୍ଖଣେ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ଆହାରୋ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକୋ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ’’ତି।

ୱିପାକତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା

୫୧। ଅଧିପତିଧମ୍ମୋଯେୱ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମେସୁ ନାଧିପତିପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଆହ ‘‘ନାଧିପତିପଚ୍ଚଯାତି ସଯଂ ଅଧିପତିଭୂତତ୍ତା’’ତି। ନନୁ ଅଧିପତିଧମ୍ମୋପି ଆରମ୍ମଣାଧିପତିୱସେନ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦନଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ଅୱିରହିତା…ପେ… ଦସ୍ସେତୀ’’ତି। ଅୱିରହିତାରମ୍ମଣାଧିପତୀସୂତି ଲୋକୁତ୍ତରେ ସନ୍ଧାଯାହ। ତେ ହି ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତ୍ତା ଏୱଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ପି-ସଦ୍ଦେନ କୋ ପନ ୱାଦୋ ୱିରହିତାରମ୍ମଣାଧିପତିଅନେକନ୍ତାରମ୍ମଣାଧିପତୀସୂତି ଦସ୍ସେତି।

୭୨।ଅନୁପାଲନୁପତ୍ଥମ୍ଭନୱସେନାତି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱିଯ କଟତ୍ତାରୂପାନଂ ଅନୁପାଲନୱସେନ ଓଜା ତସ୍ସେୱ କମ୍ମଜକାଯସ୍ସ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନୱସେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ଜନକୱସେନାତି ଯୋଜନା। ଏତସ୍ମିଂପନ ଅତ୍ଥେ ସତୀତି କମ୍ମଜକଲାପେ ଓଜା ତସ୍ସେୱ କମ୍ମଜକାଯସ୍ସ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକୱସେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଲବ୍ଭମାନେ। ଆହାରନ୍ତିପି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଯଥା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ ‘‘ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯୋ ଧମ୍ମୋ ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଆହାରସ୍ସପି ୱସେନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯସ୍ମିଂ କଲାପେ କମ୍ମଜା ଓଜା କଦାଚି ତସ୍ସେୱ ଉପତ୍ଥମ୍ଭନପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଦସ୍ସିତୋ। ଯଦି କମ୍ମଜା ଓଜା ଏକଂସତୋ ସକଲାପରୂପୁପତ୍ଥମ୍ଭନୱସେନେୱ ପୱତ୍ତତି, ତଥା ସତି ଇମାଯ ପାଠଇଯା ୱିରୋଧୋ ସିଯାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯଦି ଚ…ପେ… ହୋତୀ’’ତି ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଦୋସଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ

‘‘ଏୱଂ ସତୀ’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ତନ୍ତି ତଂ ୱଚନଂ। ଅନଜ୍ଝୋହଟାଯ ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚଯତୋ ନିବ୍ବତ୍ତାଯ, ପଚ୍ଚଯୋ ଚେତ୍ଥ କମ୍ମଂଯେୱ। ତେନାହ ‘‘ସସନ୍ତାନଗତାଯ ଉପାଦିନ୍ନୋଜାଯା’’ତି।

ଅଯମ୍ପି ପଞ୍ହୋ, ନ କେୱଲଂ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଆହାରୋଯେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବୋ ସିଯା, ନ ଚ ଉଦ୍ଧଟୋ। ତସ୍ମାତି ଏତସ୍ସ ‘‘ୱାଦୋ ବଲୱତରୋ’’ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କସ୍ମା ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ପଞ୍ହେସୁ ଆହାରୋ ନ ଉଦ୍ଧଟୋତି ଆହ ‘‘ଅଜ୍ଝୋହଟସ୍ସା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଦୁତିଯପଞ୍ହେତି ଦୁକମୂଲକେ ଦୁତିଯପଞ୍ହେତି ଯୋଜନା। ଦୁତିଯପଞ୍ହେ ଚ ନ ଉଦ୍ଧଟୋତି ଏତ୍ଥାପି ‘‘ଅଜ୍ଝୋହଟସ୍ସ…ପେ… ଅଭାୱତୋ’’ତି ଇଦଂ ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ଇତରସ୍ସାତି ଅନଜ୍ଝୋହଟସ୍ସ। ଅଜ୍ଝୋହଟମେୱ ନ ଅନଜ୍ଝୋହଟଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତୋଜନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ବଲୱତରୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ତସ୍ସ ବଲୱତରଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। କତିପଯାଲୋପେ ଅଜ୍ଝୋହରିତ୍ୱା ୱସିତ୍ୱା ଠିତସ୍ସ ୱିଯ ଅଜ୍ଝୋହଟମତ୍ତାହି ମଣ୍ଡୂକାଦୀହି ଅଜ୍ଝୋହାରକସ୍ସ ସରୀରେ ୱିସେସାଧାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇଧ ୱୁତ୍ତେହୀତି ଇମସ୍ମିଂ ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକେ ୱୁତ୍ତେହି। ଏକମୂଲକଦୁକତିକାୱସାନପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନେହୀତି ଏକପଦମୂଲକେହି ଦୁକାୱସାନେହି ତିକାୱସାନେହି ଚ ପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନେହି। ତେ ପନ ‘‘ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯୋ ଧମ୍ମୋ ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଧିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯୋ ଧମ୍ମୋ ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଧିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକେ। ଦୁତିଯଦୁକାୱସାନେ ୱିଯାତି ଦୁତିଯଦୁକାୱସାନେ ପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ୱିଯ, ‘‘ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯୋ ଧମ୍ମୋ ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଧିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ସହଜାତଂ ପଚ୍ଛାଜାତ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ୱିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ତତିଯପଦମୂଲକେସୁ ଦୁକତିକାୱସାନପଞ୍ହେସୁପି ଲବ୍ଭତେୱ । ଯଦି ପନ ତେ ପଞ୍ହା କୁସଲତ୍ତିକେପି ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅଥ କସ୍ମା ତତ୍ଥ ନ ଉଦ୍ଧଟାତି ଆହ ‘‘ସୁଖାୱବୋଧନତ୍ଥଂ ପନ ତତ୍ଥ ସହଜାତୱସେନେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତ’’ନ୍ତି। ସହଜାତୱସେନେୱାତି ସହଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯୱସେନେୱ। ଏକମୂଲକଦୁକାୱସାନାତି ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଚ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଚା’’ତି ଏୱଂପକାରା ପଞ୍ହା। ତତ୍ଥ କୁସଲତ୍ତିକେ ଉଦ୍ଧଟା। ଇଧ ପନ ଇମସ୍ମିଂ ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକେ। ଏତେହି ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେହି। ଏକୋ ଧମ୍ମୋତି ଏକୋ ୱେଦନାଦିକୋ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୋ। ଅନେକେହୀତି ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତାଦୀହି ଅନେକେହି ଅଧିପଚ୍ଚଯୱିସେସେହି। ଅନେକେସଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଅନେକେସଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନଂ। ଏକୋ ଅଧିପଚ୍ଚଯୋତି ଇଦଂ ଅଧିପଚ୍ଚଯତାସାମଞ୍ଞତୋ ୱୁତ୍ତଂ।

ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଅୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ଅଧିପଚ୍ଚଯେ ଲବ୍ଭମାନଂ ୱିସେସଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏକୋ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏକୋତି ଅଧିପଚ୍ଚଯୱିସେସେସୁ ଏକୋ। ଏକସ୍ସାତି ତାଦିସସ୍ସେୱ ଏକସ୍ସ। ଅଞ୍ଞଥା ହି ଏକୋ ଧମ୍ମୋ ଏକସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ଏକେନେୱାତି ସହଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯେନେୱ ଯଥା ୱକ୍କନ୍ତିକ୍ଖଣେ ୱତ୍ଥୁ। ତଞ୍ହି ଅତ୍ତନା ସହଜାତସ୍ସ ନାମସ୍ସ ସହଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯେନେୱ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ପୁରେଜାତାଦିନା। ଏକୋ ସହଜାତଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଅନେକେସଂ ଅତ୍ତନା ସହଜାତାନଂ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଏକେନ ସହଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯେନ, ଅନେକେହି ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯେହି ଯଥାକ୍କମଂ ଅତ୍ତନା ସହଜାତାନଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପାନଂ ପୁରେଜାତାନଂ ତେସମୁଟ୍ଠାନିକରୂପାନଂ। ଅନେକୋ ପୁରେଜାତୱତ୍ଥୁରୂପଞ୍ଚେୱ ସହଜାତଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧା ଚ ଏକସ୍ସ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଯଥାକ୍କମଂ ପୁରେଜାତସହଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯେହି। ଅନେକୋ ଅରୂପଧମ୍ମୋ ଅନେକେସଂ ସହଜାତଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପୁରେଜାତରୂପଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯେହି। ଅନେକୋ ୱା ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯପ୍ପକାରୋ ଅନେକେସଂ ରୂପଧମ୍ମାନଂ ଯଥାରହଂ ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ ଅଧିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ଏୱଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଅସମାନତ୍ତେପି ଅଯମତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି, ସମାନତ୍ତେ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ତେନାହ ‘‘ସମାନତ୍ତେ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି। ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତେନେୱ ସହ ଅଧିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ସହଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୋ ପୁରେଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯଧମ୍ମେନ ସହେୱ ଅଧିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ଯଥା ୱତ୍ଥୁନା ପୁରେଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯଂ ଲଭନ୍ତା ଏୱ କୁସଲାଦିଧମ୍ମା ସହଜାତାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ ସହଜାତଅଧିପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତି, ତଥା ତେ ପୁରେଜାତସ୍ସ କାଯସ୍ସ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯୋପି ହୋନ୍ତିଯେୱ। ତେନାହ ‘‘ପଚ୍ଛାଜାତେନ ଚା’’ତି। ଅଧିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଯଂ ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତାନଂ ଅଧିପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ ଅଭେଦେ ଏୱ ଇଚ୍ଛିତୋ, ନ ଭେଦେ। ତେନାହ ‘‘ଅନଞ୍ଞଧମ୍ମତ୍ତେନ…ପେ… ନାନାଧମ୍ମତ୍ତେ’’ତି।

ଇଦାନି ତସ୍ସ ନାନାଧମ୍ମତ୍ତେ ଅଭାୱଂ ପାଠଇଯା ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ଯଦି ସିଯା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏକୋ ଅଧିପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଏକସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ ଲବ୍ଭମାନୋ ଏକୋ ଅଧିପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନତ୍ଥି। କସ୍ମା? ୱିରୋଧତୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସହଜାତ…ପେ… ନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱାତି ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତାନଂ ଏକଧମ୍ମୱସେନ ସହ ଅଲାଭତୋ ଏୱ। ଏକଧମ୍ମୱସେନାତି ଏକସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ। ତେନାହ ‘‘ନାନାଧମ୍ମାନଂ ୱିରୁଦ୍ଧସଭାୱତ୍ତା’’ତି। ୱିରୁଦ୍ଧସଭାୱତା ଚ ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା, ଇଧ ପନ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରାଦିଭାୱତୋତି।

ଅଞ୍ଞଥାତି ତେସଂ ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତାନଂ ଏକଜ୍ଝଂ ଲାଭେ। ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଟିକ୍ଖେପେପୀତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟେ ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତେପି। ତସ୍ସ ପଞ୍ହସ୍ସ ଲାଭତୋତି ‘‘ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିୟୋ ଚ ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିୟୋ ଚ ଧମ୍ମା ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିୟସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଧିପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ଏତସ୍ସ ପଞ୍ହସ୍ସ ଲାଭତୋ। ବାୱୀସାତି ଏକମୂଲକାୱସାନା ନୱ, ଏକମୂଲକଦୁକାୱସାନା ପଞ୍ଚ, ଏକମୂଲକତିକାୱସାନମେକଂ, ଦୁକମୂଲକେକାୱସାନା ଚତ୍ତାରୋ, ଦୁକମୂଲକାୱସାନା ଦ୍ୱେ, ଦୁକମୂଲକତିକାୱସାନମେକନ୍ତି ଏୱଂ ବାୱୀସତି। ଯଥା ପୁବ୍ବେ ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତେନ ସହେୱ ଅଧିପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ପୁରେଜାତମ୍ପି ତେନାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ପୁରେଜାତଂ ସହଜାତେନେୱ ସହ ଅଧିପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀ’’ତି। ତତ୍ଥ ସହଜାତେନେୱ ସହାତି ସହଜାତେନ ସହେୱ। ଅଟ୍ଠାନପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ହି ଅୟଂ ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ, ସହଜାତେନ ନ ୱିନା ପୁରେଜାତଅଧିପଚ୍ଚୟୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତରେସୁ ପନ ଅଧିପଚ୍ଚୟଧମ୍ମେସୁ ନିୟମୋ ନତ୍ଥି ତେହି ସହାପି ୱିନାପି ଭାୱତୋ। ତେନାହ ‘‘ନ ଇତରେହୀ’’ତି। ତମ୍ପି ୱତ୍ଥୁ ତଂସହିତପୁରେଜାତମେୱାତି ଯଂ ‘‘ପୁରେଜାତଂ ସହଜାତେନେୱ ସହ ଅଧିପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ପି ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତଞ୍ଚେୱ ତଂସହିତାରମ୍ମଣପୁରେଜାତମେୱ ଚ, ନ କେୱଲଂ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଂ। ତେନାହ ‘‘ନ ଇତର’’ନ୍ତି।

ଇଦାନି ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ପାଠନ୍ତରେନ ୱିଭାୱେତୁଂ ‘‘କୁସଲତ୍ତିକେ ହୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଦି ପୁରେଜାତଂ ତଂସହଜାତେନ ୱିନାପି ଅଧିପଚ୍ଚୟୋ ସିୟା, ‘‘ନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚୟା ଅଧିୟା ପଞ୍ଚା’’ତି ୱତ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କା, ୱୁତ୍ତଞ୍ଚେତଂ, ତସ୍ମା ୱିଞ୍ଞାୟତି ‘‘ପୁରେଜାତଂ ସହଜାତେନ ସହେୱ ଅଧିପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀ’’ତି। ନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ବାୱୀସାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନୟୋ। ତତ୍ଥାତି ସନିଦସ୍ସନତ୍ତିକେ। ଅଧିୱିଭଙ୍ଗେତି ଅଧିପଚ୍ଚୟସ୍ସ ୱିଭଜନେ। ତିକମୂଲକେକାୱସାନନ୍ତି ‘‘ସନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘୋ ଚ ଅନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘୋ ଚ ଅନିଦସ୍ସନଅପ୍ପଟିଘୋ ଚ ଧମ୍ମା ଅନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଧିପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ଏୱଂ ତିକମୂଲକୋ ଏକାୱସାନୋ ପଞ୍ହୋ ଉଦ୍ଧଟୋ। ପଚ୍ଚୟୁଦ୍ଧାରେତି ଚ ତତ୍ଥେୱ ପଚ୍ଚୟୁଦ୍ଧାରେ। ତଥା ଚ ସୋ ପଞ୍ହୋ ଉଦ୍ଧଟୋ। ତୟିଦଂ କଥଂ, ଯଦି ପୁରେଜାତଂ ସହଜାତେନେୱ ସହ ଅଧିପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ଚୋଦନାୟଂ ଆହ ‘‘ତଂ ୱତ୍ଥୁସହିତସ୍ସ…ପେ… ପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ’’ତି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯଦିପି ତତ୍ଥ ସନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘଗ୍ଗହଣେନ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତସ୍ସ ଅଧିପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତଥାପି ଅନିଦସ୍ସନଅପ୍ପଟିଘଗ୍ଗହଣତୋ ୱତ୍ଥୁମ୍ପି ଗହିତନ୍ତି ୱତ୍ଥୁସହିତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତସ୍ସ ସହଜାତେନ ସହେୱ ଅଧିପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି। ପଚ୍ଛାଜାତଂ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିୟେହେୱ ସହ ଅଧିପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ନ ପୁରେଜାତେନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅନଞ୍ଞଧମ୍ମତ୍ତେତି ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମସ୍ସ ଅନଞ୍ଞତ୍ତେ। ସହଜାତେନ ସହ ଅଧିପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ଯୋଜନା। ସେସପଦଦ୍ୱୟେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ତତ୍ଥାପି ପଟିୟୋଗିପୁରେଜାତଂୟେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ଅଧିପଚ୍ଚୟୱିସେସେସୁ ପନା’’ତିଆଦିନା ଅତ୍ତନା ଦସ୍ସିତଂ ୱିଚାରଂ ‘‘ଏୱମେତ’’ନ୍ତି ନିଗମନୱସେନ ପଚ୍ଚାମସତି।

ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ୱିତକ୍କତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା

୨୨। ୱିତକ୍କତ୍ତିକେ ସତ୍ତସୁ ମୂଲକେସୂତି ‘‘ସୱିତକ୍କସୱିଚାରଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ଆଗତାନି ତୀଣି ଏକକାନି, ତୀଣି ଦୁକାନି, ଏକଂ ତିକନ୍ତି ଏୱଂ ଏକମୂଲକାନି ଯାନି ସତ୍ତମୂଲକାନି, ତେସୁ। ଯଥାକ୍କମନ୍ତି ପାଠଇୟଂ ଆଗତାନୁକ୍କମେନ। ସତ୍ତାତି ପଠମେ ଏକକେ ସତ୍ତ। ପଞ୍ଚାତି ଦୁତିୟେ ପଞ୍ଚ। ତାନିମାନି ହେତୁପଚ୍ଚୟେ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଇଧ ପନ ପୱତ୍ତିୱସେନେୱ ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ତୀଣୀତିଆଦୀସୁ ତତିୟେ ତୀଣି, ଚତୁତ୍ଥେ ଏକଂ, ପଞ୍ଚମେ ତୀଣି, ଛଟ୍ଠେପି ତୀଣି, ସତ୍ତମେ ଏକଂ। ତାନି ପନ ଯଥାକ୍କମଂ ତତିୟପଦଂ ପଟିଚ୍ଚ ତତିୟପଦଦୁତିୟପଦତଦୁଭୟୱସେନ, ପଠମପଦତତିୟପଦାନି ପଟିଚ୍ଚ ତତିୟପଦୱସେନ, ପଠମପଦଦୁତିୟପଦାନି ପଟିଚ୍ଚ ପଠମପଦତତିୟପଦତଦୁଭୟୱସେନ, ଦୁତିୟପଦତତିୟପଦାନି ପଟିଚ୍ଚ ପଠମପଦତତିୟପଦତଦୁଭୟୱସେନ, ପଠମଦୁତିୟତତିୟପଦାନି ପଟିଚ୍ଚ ତତିୟପଦୱସେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେ ଅଟ୍ଠୱୀସାତିଆଦୀସୁପି ଇମିନାୱ ନୟେନ ଗଣନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଗଣନଂ ପଚ୍ଚାମସତି। ଦୁତିୟତତିୟମୂଲକେସୁ ଏକଂ ଏକନ୍ତି ଦୁତିୟମୂଲକେ ଏକଂ, ତତିୟମୂଲକେ ଏକନ୍ତି ୟୋଜେତବ୍ବଂ। ତଥା ଆସେୱନେତି ଯଥା ପୁରେଜାତେ ଏକାଦସ, ତଥା ଆସେୱନେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞାନୀତି ଅଧିପତିଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପୁରେଜାତାସେୱନତୋ ଅଞ୍ଞେସୁ ପଚ୍ଚୟେସୁ ଗଣନାନି। ହେତୁଆରମ୍ମଣସଦିସାନୀତି ହେତୁଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟେସୁ ଗଣନାସଦିସାନି।

୩୧।ଅୱିସେସେନାତି ‘‘ୱିପାକ’’ନ୍ତି ୱିସେସନଂ ଅକତ୍ୱା ନ ପନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତନ୍ତି ୟୋଜନା। ତତ୍ଥ କାରଣଂ ୱତ୍ତୁଂ ‘‘କସ୍ମା’’ତିଆଦିମାହ। ଇତରେସନ୍ତି ଲୋକିୟୱିପାକାନଂ। ତେ ୱିସୁଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାତି ତେ ଯଥାୱୁତ୍ତଲୋକିୟୱିପାକା ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତସାମଞ୍ଞତୋ ୱିସୁଂ ନୀହରିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତେ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା ଅଧିପତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତରାସି ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସୋ।

୩୮।ଏତନ୍ତି ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ ଅୱିତକ୍କ…ପେ… ସହ ଗଚ୍ଛନ୍ତେନା’’ତି ଆଗତପାଠଇପଦଂ। ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ମୂଲଂ…ପେ… ୱୁତ୍ତଂ

ହୋତୀ’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ଅୱିତକ୍କ…ପେ… ଯୋଜେନ୍ତେନାତି ଅୱିତକ୍କେହି ଅୱିତକ୍କପରିୟାଯେନ ୱୁତ୍ତେହି ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରପଦେହି ସହ ମୂଲପଦଂ , ଆସେୱନମୂଲକମେୱ ୱା ଗଚ୍ଛନ୍ତେନ ଯୋଜେନ୍ତେନ ନପୁରେଜାତସଦିସଂ ନାସେୱନେ ପାଠଇଗମନଂ କାତବ୍ବଂ, ପଠିତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ପୋତ୍ଥକେସୁ ପନ ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ ୱିପାକେନ ସହ ଗଚ୍ଛନ୍ତେନା’’ତି ଦିସ୍ସତି, ୱିପାକେନ ୱିସେସନଭୂତେନ ସହ ଯୋଜେନ୍ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ୱିପାକଂ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତନ୍ତିଆଦି ଯୋଜେତବ୍ବ’’ନ୍ତି।

ଏକମୂଲକେ ପାଠଇଯଂ ଯୋଜିତମେୱାତି ‘‘ଦୁମୂଲକେସୁ ପଠମେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୪୯।ମୂଲପଦମେୱ ଅୱସାନଭାୱେନାତି ‘‘ସୱିତକ୍କସୱିଚାରଂ ଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୟା ସୱିତକ୍କସୱିଚାରୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନହେତୁପଚ୍ଚୟା’’ତିଆଦିନା ମୂଲପଦମେୱ ଅୱସାନଭାୱେନ ଯୋଜିତଂ। ସତ୍ତ ମୋହା ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବାତି ଇଦଂ ନହେତୁପଚ୍ଚୟଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ହି ଅହେତୁକମୋହୋ ତିକ୍ଖତ୍ତୁମେୱ ଆଗତୋ। ଇଧ ପନ ‘‘ୱତ୍ଥୁଂ ପଚ୍ଚୟା’’ତିଆଦିନା ଚତୂସୁପି ମୂଲକେସୁ ଆଗତୋ, ତସ୍ମା ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଆଗମନଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ସତ୍ତ ମୋହା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଉପନିସ୍ସୟେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତାତି ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟେନେୱ କମ୍ମପଚ୍ଚୟସ୍ସ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ସନ୍ତସ୍ସପି ରୂପାରୂପାୱଚରକମ୍ମସ୍ସ ବଲୱଭାୱତୋ ଉପନିସ୍ସୟତ୍ତାଭାୱୋ ନତ୍ଥି, ଯତୋ ତଂ ‘‘ଗରୂ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, କମ୍ମକ୍ଖୟକରସ୍ସ ପନ କମ୍ମସ୍ସ ବଲୱଭାୱେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ପାଠଇୟା ଏୱ ୱିଭାୱେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକପଞ୍ହାୱାରପଚ୍ଚନୀୟେ ହି…ପେ… ୱିଞ୍ଞାୟତୀ’’ତି।

ୱିତକ୍କତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗେୱିଚାରିତନୟେନ ୱିଚାରେତବ୍ବନ୍ତି ଇଦଂ ‘‘ନ ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ଦସ୍ସନେନ ପହାତୁଂ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟୋ, ଇତରେସଂ ନ କେନଚି ପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ ନ ହୋନ୍ତୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଅତ୍ତନା ଆନୀତଂ ଅମତଗ୍ଗପଥୱିନିଚ୍ଛୟଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତମ୍ପି ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଟୀକାୟ ଅତ୍ଥୱିୱରଣେ ୱୁତ୍ତମେୱ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟ୍ଠାନପକରଣ-ଅନୁଟୀକା ସମତ୍ତା।

ଇତି ପଞ୍ଚପକରଣମୂଲଟୀକାୟ ଲୀନତ୍ଥୱଣ୍ଣନା

ଅନୁଟୀକା ସମତ୍ତା।

ଅଭିଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁଟୀକା ସମତ୍ତା।